

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

STRATEGII XXI

CU TEMA:

COMPLEXITATEA ȘI DINAMISMUL MEDIULUI DE SECURITATE

22-23 NOIEMBRIE 2012, BUCUREȘTI

Vol. 2

Coordonatori:

Dr. Cristian BĂHNĂREANU

Dr. Mirela ATANASIU

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2012

COMITET ȘTIINȚIFIC

- Prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- CS II dr. Petre DUȚU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- Lect. univ. dr. Bogdan AURESCU, Universitatea din București, România
- Prof. univ. dr. Silviu NEGUȚ, Academia de Studii Economice, România
- Prof. univ. Dr. Rudolf URBAN, Universitatea de Apărare, Cehia
- Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Academia Forțelor Armate, Slovacia
- CS II dr. Alexandra SARCINSCHI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- CS III dr. Cristian BĂHNĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- CS dr. Mihai-Ștefan DINU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
- ACS Cristina BOGZEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

COMITET ORGANIZATORIC

- CS II dr. Petre DUȚU
- Dr. Irina TĂTARU
- Dr. Mirela ATANASIU
- Dr. George RĂDUICĂ
- Daniela RĂPAN
- Doina MIHAI
- Marioara PETRE-BĂJENARU

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei

- **Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.**

ISSN:

ISSN-L: 1844-3087

CUPRINS

SECȚIUNEA 3: RISCURI ȘI AMENINȚĂRI POTENȚIALE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE	9
EFECTE INSECURITATE COMPLEXE ALE SĂRĂCIEI, SĂRĂCIRII, RESTRATIFICĂRII SOCIALE ȘI ACCEPTANȚEI IMPLICITE	11
<i>DR. GHEORGHE VĂDUVA</i>	
TERORISMUL – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII CONTEMPORANE. ACȚIUNI DE COMBATERE NAȚIONALE ȘI EUROPENE	21
<i>DR. FILOFTEIA REPEZ CĂTĂLINA TODOR</i>	
SECURITATEA CULTURALĂ. „EURABIA” CONCEPT VIABIL DIN PERSPECTIVA PRACTICĂ SAU DOA R MIT?	30
<i>DR. FILOFTEIA REPEZ CĂTĂLINA TODOR</i>	
PUNCTE DE VEDERE PRIVIND RESURSELE ENERGETICE STRATEGICE ȘI CONFRUNTĂRILE PENTRU PETROL ȘI GAZE NATURALE ÎN ORIENTUL APROPIAT ȘI MIJLOCIU	42
<i>DR. TIBERIU TĂNASE GEORGE ALECU</i>	
AMENINȚĂRI, VULNERABILITĂȚI, STRES COMPLICAT ȘI RISC PSIHOLOGIC ÎN NOUA DINAMICĂ A MEDIULUI DE SECURITATE PE FOND DE CRIZĂ. ELEMENTE PENTRU UN POSIBIL SUPORT DE EVALUARE A RISCULUI PSIHOLOGIC	52
<i>DR. RAMONA CIOBANU</i>	
ROMÂNIA ÎNTRE AMENINȚAREA ENERGETICĂ RUSEASCĂ ȘI RISCUL DE MEDIU AL EXTRACȚIEI GAZELOR DE ȘIST	60
<i>COSMIN GABRIEL PĂCURARU</i>	
CRIZELE ȘI CONFLICTELE ÎNCEPUTULUI DE MILENIU III	72
<i>ADRIANA SAULIUC</i>	
CRIZA ECONOMICĂ – RISC MAJOR LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE	81
<i>DR. TIBERIU TĂNASE COSTEL MATEI</i>	

PUNCTE DE VEDERE PRIVIND VULNERABILITĂȚILE, FACTORII DE RISC ȘI AMENINȚĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI COMPONENTEI SALE ECONOMICE ÎN ERA GLOBALIZĂRII.....	93
<i>ȘTEFAN DANIEL PIRPILIU</i>	
TERORISMUL CONTEMPORAN ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	102
<i>VITIA MEREANU</i>	
IDEOLOGIE, METODE ȘI MIJLOACE ALE TERORIȘTILOR, EFECT MEDIATIC ȘI EXPLOATAREA VULNERABILITĂȚILOR TERORIȘTILOR	108
<i>VITIA MEREANU</i>	
EDUCAȚIA NAȚIONALĂ DIN PERSPECTIVA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI PROVOCAREA COSMOPOLITISMULUI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI.....	115
<i>DR. MĂDĂLINA VIRGINIA ANTONESCU</i>	
DREPTUL DE PROPRIETATE AL STRĂINILOR ȘI EXCEȚIA DE SECURITATE NAȚIONALĂ	133
<i>DR. MĂDĂLINA VIRGINIA ANTONESCU</i>	
RISURI ȘI AMENINȚĂRI POTENȚIALE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE	149
<i>IOAN MUNTEANU</i>	
VULNERABILITĂȚI, RISURI ȘI AMENINȚĂRI ALE INFRASTRUCTURILOR CRITICE DIN DELTA DUNĂRII.....	160
<i>SILVIA –ALEXANDRA ZAHARIA</i>	
ROLUL ORGANIZAȚIILOR NEGUVERNAMENTALE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE.....	172
<i>LAURA-INA-VERONICA BOGDAN</i>	
<i>COSMIN MANEA</i>	
TENDINȚE ALE SECURITĂȚII UMANE ÎN NOUL MEDIU DE SECURITATE	183
<i>LAURA-INA-VERONICA BOGDAN</i>	
<i>COSMIN MANEA</i>	

SECȚIUNEA 4: IMPACTUL STATELOR EMERGENTE ASUPRA CENTRELOR DE PUTERE REGIONALE ȘI INTERNAȚIONALE	195
TEHNOLOGIA INFORMAȚIONALĂ VERSUS TERORISM.....	197
<i>DRAGOȘ CLAUDIU FULEA ION-CRISTIAN DOGĂREL</i>	
COMPETIȚIA ÎNTRE ACTORII SCENEI MONDIALE PENTRU RESURSE ȘI SFERE DE INFLUENȚĂ – FACTOR DE INSTABILITATE ȘI INSECURITATE REGIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ.....	204
<i>DR. PETRE DUȚU</i>	
PROTECȚIA CIVILĂ ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR	215
<i>VASILE DOBRESCU</i>	
INFLUENȚA „RESPONSABILITĂȚII DE A PROTEJA” ASUPRA STRATEGIILOR POLITICE ȘI PLANURILOR DE ACȚIUNE DE INTERVENȚIE NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ DE PROTECȚIE A CIVILILOR.....	222
<i>VASILE DOBRESCU</i>	
RISCURILE DEZVOLTĂRII DURABILE ACCELERATE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI TRECUT.....	228
<i>RALUCA-ANA-MARIA DUMITRU</i>	
RISCURI ȘI AMENINȚĂRI POTENȚIALE ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE DIN DOMENIUL FISCALITĂȚII.....	239
<i>DR. MARIN DUMITRU RALUCA-ANA-MARIA DUMITRU</i>	
VULNERABILITĂȚILE, RISCURILE ȘI AMENINȚĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII UE – CAUZALITATE MAJORĂ PENTRU ÎNFIINȚAREA UNEI ARMATE COMUNE EUROPENE	248
<i>RAUL-CIPRIAN DĂNCUȚĂ</i>	
EVALUAREA CAUZELOR DE NATURĂ SĂ CONTRIBUIE LA PRODUCEREA CRIZELOR POLITICO-MILITARE MODERNE. FACTORI/RISCURI INTERNI ȘI/SAU EXTERNI	260
<i>GABRIEL-MARIAN OPREA</i>	
SURSE ȘI MEDII DE CULEGERE A INFORMAȚIILOR MILITARE. IMPORTANȚA SURSELOR DESCHISE	269
<i>SORINEL POPESCU</i>	

**RISCURILE ȘI AMENINȚĂRILE ASIMETRICE ȘI EVOLUȚIA
ACESTORA ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII** 277
SORINEL POPESCU

**SECȚIUNEA 5: „ROLUL ACTORILOR NONSTATALI
ÎN EVOLUȚIA MEDIULUI DE SECURITATE”** 285

**„POOLING AND SHARING” ȘI „SMART DEFENCE”.
DINCOLO DE CONCEPT**..... 287
CRISTINA BOGZEANU

**ABORDĂRI TEORETICE ASUPRA STRATEGIEI DE SECURITATE
A FEDERAȚIEI RUSE** 297
DR. CARMEN POSTELNICU
MARIUS – CIPRIAN CORBU

**PROMOVAREA INTERESELOR NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI
ÎN SPAȚIUL EUROPEAN ȘI EUROATLANTIC PRIN INTERMEDIUL
DIPLOMAȚIEI APĂRĂRII** 304
DANIELA RĂPAN

**DIPLOMAȚIA APĂRĂRII CA PARTE INTEGRANTĂ A DIPLOMAȚIEI
GENERALE** 315
DANIELA RĂPAN

PROIECTUL NABUCCO ÎN JOCURILE DE PUTERE..... 326
DR. MARIUS-CRISTIAN NEACȘU
DAMIAN FLOREA

**COOPERAREA DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA DIN PERSPECTIVA
RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE. IMPLICAȚII
ASUPRA SECURITĂȚII**..... 341
NICOLAE IOAN PETRAȘUC

**ÎNVĂȚĂMINTE JURISPRUDENȚIALE PENTRU CONDUCEREA
POLITICO-STRATEGICĂ ÎN MATERIA DREPTURILOR OMULUI**..... 351
ANELIS-VANINA ISTRĂTESCU

**PREMISE ȘI DETERMINĂRI ALE PROCESULUI DE SCHIMBARE
ÎN ARMATA ROMÂNIEI POST-INTEGRARE NATO** 363
DR. MIRELA ATANASIU

<i>OCCUPY MOSCOW ÎN TIMPUL CELUI DE AL TREILEA MANDAT AL LUI VLADIMIR PUTIN</i>	378
<i>MIRELA GUIMAN SORANA – ORANIA MARMANDIU</i>	
<i>NECESITATEA UNEI NOI STRATEGII ENERGETICE NAȚIONALE</i>	388
<i>DR. CRISTIAN BĂHNĂREANU</i>	
<i>MODELE DE ANALIZĂ CULTURALĂ A MEDIULUI OPERAȚIONAL</i>	398
<i>DR. MIHAI-ȘTEFAN DINU</i>	
<i>INFORMAȚIA STRATEGICĂ – RESURSĂ DE SECURITATE A UE</i>	408
<i>DR. OVIDIU FRĂȚILĂ IOSIF SOLOMON</i>	
<i>VIRUȘII INFORMATICI CA INSTRUMENTE DE SPIONAJ. STUDIU DE CAZ: VIRUSUL FLAME</i>	418
<i>MARIAN-GERALD LAZĂR</i>	
<i>CAMPANIA CIBERNETICĂ DIN 2008 ÎMPOTRIVA GEORGIEI</i>	426
<i>MARIAN-GERALD LAZĂR</i>	
<i>INDEX DE AUTORI</i>	433

Secțiunea 3:
Riscuri și amenințări potențiale
pentru mediul de securitate

EFECTE INSECURITATE COMPLEXE ALE SĂRĂCIEI, SĂRĂCIRII, RESTRATIFICĂRII SOCIALE ȘI ACCEPTANȚEI IMPLICITE

*Dr. Gheorghe VĂDUVA**

Rezumat: În lume are loc un nou și complicat proces de sărăcire a populațiilor și de reconfigurare a conceptului de sărăcie, sub presiunile globalizării, ale unui foarte puternic efect anesteziant de rețea, prin sisteme complicate de îndatorare a populației și țărilor și de acceptanță a noii condiții, a dependențelor și interdependențelor implicite. Acest efect creează noi suporturi de pericole și amenințări la adresa securității individului, societății și țărilor, precum și noi vulnerabilități, generând evoluții aleatoare și imprevizibile care pot duce la conflicte endogene și chiar la războaie asimetrice și atipice de implozie. În România, acest proces are evoluții extrem de agresive, unele vizibile, altele subterane, iar gradul de acceptanță implicită, dar și de imprevizibilitate a reacției, alta decât cea a emigrației, este foarte mare. De unde și o posibilă reconfigurare a zonelor de pericole, amenințări și vulnerabilități, pe intersecția cărora se conturează un nou tip de risc de securitate.

Cuvinte-cheie: sărăcie, acceptanță, risc, îndatorare, sofisticare, rețea, interdependență.

1. Bogăția și sărăcia. Conflict, complementaritate, conexiune

Sărăcia și bogăția nu sunt noțiuni relative, ci doar complementare și, în același timp, conflictuale, chiar dacă, în multe cazuri, corespondentele lor din realitate pot trece cu foarte mare ușurință una în cealaltă. De fapt, *nolens, volens*, una o generează pe cealaltă, inclusiv noțiunile neavând sens decât împreună și în conexiune. Probabil că foarte mulți dintre noi nu dorim să fim nici prea bogați, nici prea săraci, ci undeva între cele două stări, adică acolo unde să ne simțim, cel puțin din punct de vedere economic și financiar, în securitate.

De aici nu rezultă neapărat că îmbogățirea unor entități presupune sărăcirea altora, dar, de regulă, lucrurile așa se petrec. Bogăția și sărăcia se polarizează, linia de demarcație dintre cele două realități fiind de fapt un fel de mici ape teritoriale ale Insulei Bogăției, care o separă pe aceasta de imensul ocean al nebogăției, o protejează și o mențin singură, unică, sigură, vizibilă și prosperă, mică mare cu apă nici dulce nici sărată, care separă adevărat ocean al apelor sărace, de acest pivot care se alimentează neîncetat din apele sale.

Concluzia desprinsă de Banca Mondială este aceea că, în lume, sărăcia se diminuează. Totuși, la finele anului 2008, potrivit unor studii care aparțin acestei instituții financiare, 1,3 miliarde de locuitori, adică aproape un sfert din populația planetei, trăiau sub pragul extrem al sărăciei, adică cu mai puțin de 1,25 de dolari pe zi.

Într-adevăr, reducerea de la 1,9 miliarde de oameni care trăiau, în 1981, în condiții de sărăcie extremă, la 1,3 miliarde, câți erau în 2008 în această situație, este semnificativă, mai ales în condițiile în care populația a înregistrat un spor remarcabil,

* *General de brigadă (r) cercetător științific gradul I, Institutul de Studii de Securitate, Universitatea Creștină «Dimitrie Cantemir», București.*

apropiindu-se la acea dată de cifra de 7 miliarde (această cifră a fost stinsă și depășită la începutul anului 2012).

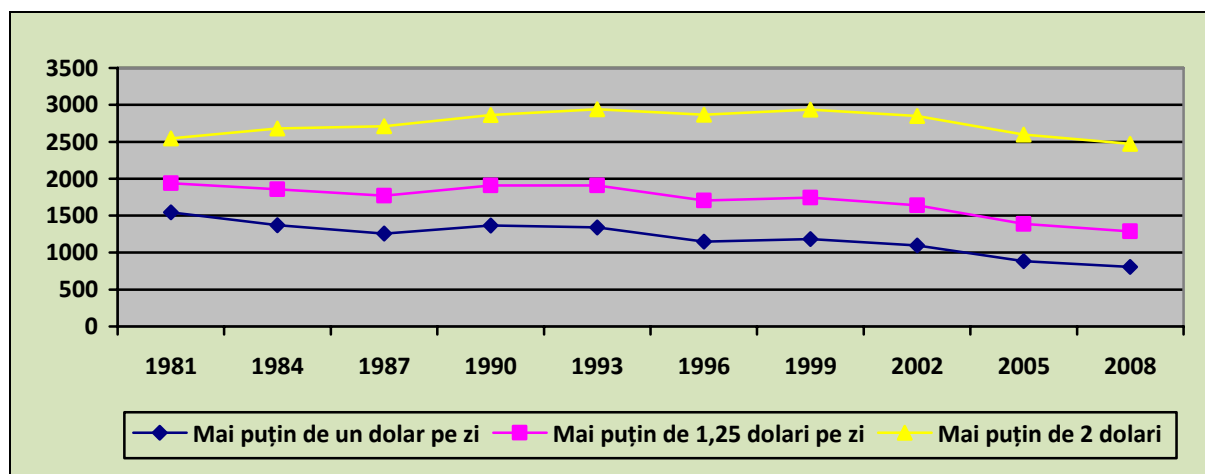
Și rata sărăciei extreme (adică a populației care trăiește cu mai puțin de 1,25 de dolari pe zi) s-a redus de la 52,2 %, cât era în 1981, la 22,4 %, cât era în 2008. Și probabil că tendința aceasta se menține.

Cele mai semnificative rezultate privind reducerea ratei sărăciei extreme au fost realizate în Asia de Est, îndeosebi pe spezele Chinei, care a reușit performanțe economice semnificative. În 2008, rata sărăciei extreme în această zonă era de 14,3 %, ceea ce reprezenta 284 de milioane de oameni, în timp ce, în 1981, această rată era de 77,2 %, reprezentând peste un miliard de oameni. Desigur, aceste reduceri substanțiale se datoresc miracolului chinezesc. Pentru că, în Africa sub-sahariană, rata sărăciei extreme, pentru aceeași perioadă, s-a redus doar cu 4 procente (de la 51,5 % la 47,5 %), populația din zonă cunoscând o creștere de la 204, 9 milioane la 386 milioane locuitori.

Pragul sărăciei extreme (1,25 dolari) este, totuși foarte jos, în condițiile în care inflația a crescut, prețurile au explodat etc. Dacă, spre exemplu, acest prag s-ar situa la 2 dolari pe zi pentru un locuitor, ceea ce ni se pare a fi foarte firesc în condițiile în care monedele, chiar și cele de circulație internațională se degradează pe zi ce trece, atunci numărul celor care trăiesc sub acest prag ar fi de 2,5 miliarde, reprezentând 43% din populația globului. Probabil că numărul persoanelor sărace este mult mai mare, întrucât sărăcie nu înseamnă doar lipsa banilor, ci toate efectele pe care le produce aceasta (lipsă de educație, creșterea infrafracționalității, creșterea numărului persoanelor cu afecțiuni congenitale grave, creșterea moralității etc.)

Situația numerică a săracilor (în milioane)

Detalii	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008
<1 \$ pe zi	1545	1369	1259	1365	1338	1150	1182	1096	886	806
< 1,25\$ pe zi (pragul sărăciei extreme)	1938	1858	1768	1909	1910	1704	1743	1639	1390	1289
< 2\$ pe zi	2585	2680	2710	2864	2941	2865	2938	2848	2596	2471

Evoluția ratei sărăciei (%)

Detalii	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008
<1 \$ pe zi	41,6	34,7	30,1	30,8	28,7	23,5	23,1	20,6	16	14
< 1,25 \$ pe zi	52,2	47,1	42,3	43,1	40,9	34,8	34,1	30,8	25,1	22,4
< 2 \$ pe zi	69,6	68	64,8	64,6	63,1	58,6	57,4	53,5	46,9	43

Evoluția numărului de persoane care trăiesc sub pragul sărăciei extreme (pe regiuni)

Detalii	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008
Asia-Pacific	1096,5	970	847,6	926,4	870,8	639,7	655,6	523,1	332,1	284,4
China	835,1	719,9	585,7	683,2	632,7	442,8	446,3	363,1	211,9	173
Europa de Est și Asia Centrală	8,2	6,9	6,8	8,9	13,7	18,2	17,8	10,6	6,3	2,2
America Latină și Caraibe	43,3	52,9	49,3	53,4	52,5	53,6	60,1	62,7	47,6	36,8
Orientul Mijlociu și Africa de Nord	16,5	15,1	14,6	13	11,5	12,3	13,6	12	10,5	8,6
Asia de Sud	568,4	573,8	593	617,3	631,9	630,8	619,5	640,5	598,3	570,9
Africa subsahariană	204,9	239,1	256,8	289,7	330	349,4	376,8	390,4	394,9	386
Total	1937,8	1857,7	1768,2	1908,6	1910,3	1704	1743,4	1639,3	1389,6	1289

Notă: Pragul de sărăcie extremă este considerat de Banca Mondială ca fiind 1,25 dolari pe zi/persoană

(Sursa: Banca Mondială)

2. Bogăția mondială – o realitate cu efecte complicate

A zecea parte din populația lumii deține 83 % din bogăția ei. Celelalte nouă zecimi dețin... restul, adică 17% din averea planetei. America de Nord și Europa dețin, împreună, 60 % din bogăția lumii

Bogăția mondială, în anul 2010, se estima la: 194.000 de miliarde de dolari, potrivit unui raport al Credit Suisse (4,4 miliarde de dolari revin adulților, adică 43.800 dolari pe individ). Dacă această sumă ar fi împărțită tuturor locuitorilor planetei, fiecăruia i-ar reveni 27.714 de miliarde de dolari!

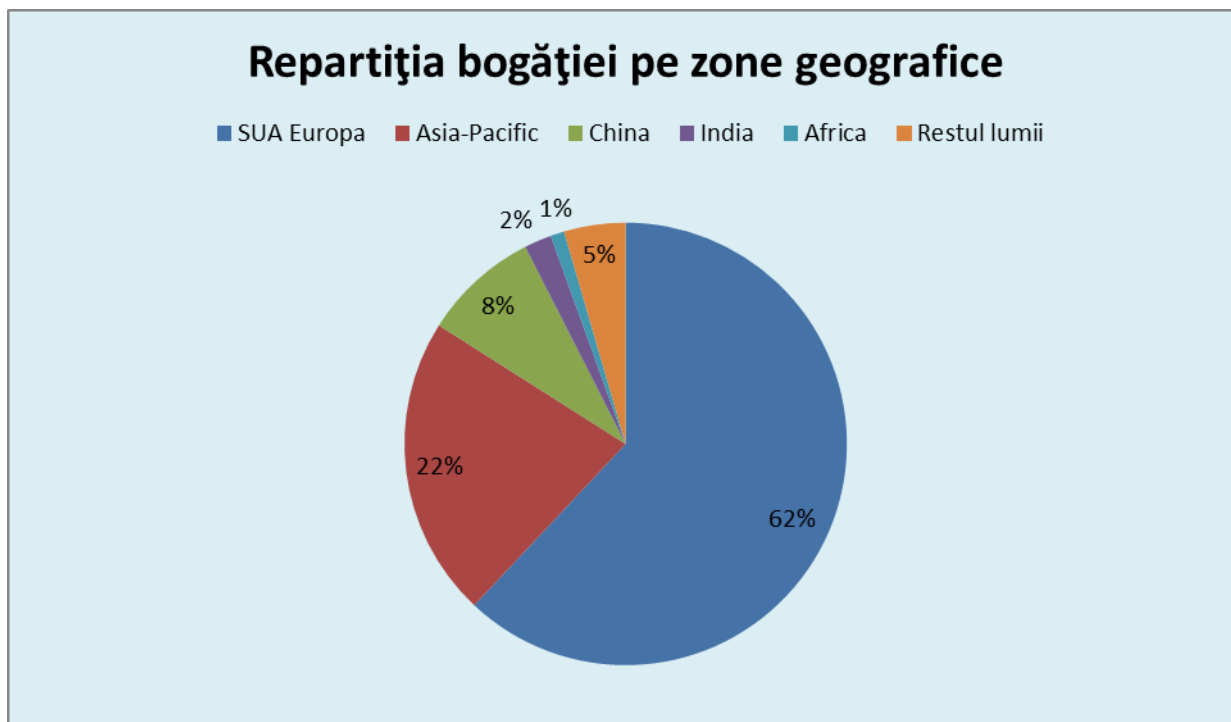
Evident, nu se poate așa ceva, pentru că lumea, în actualul sistem, nu poate funcționa decât în anumite condiții, bogăția fiind de fapt nu doar un cont curent, ci un cont curent plus un uriaș depozit care asigură rezerva și flexibilitatea necesară în perioadele complicate de crize, calamități, dezastre, războaie etc..

După Credit Suisse, 1 % dintre bogații planetei dețin 43,6 % din bogăția ei, iar 10 % dintre cei mai bogați dețin 83 % din aceasta. 0,5 % din populație (24 de milioane de adulți) a căror avere este cam de un milion de dolari dețin 35% din bogăția mondială. Pentru a aparține mulțimii de 1 % din cei mai bogați oameni ai planetei trebuie să ai 588.000 de dolari (420.000 euro) și capacitatea de a-i reproduce.

La polul opus, jumătate dintre indivizii cei mai săraci dețin doar 1 % din patrimoniu, iar 20 % din populație nu deține mai mult de 672 dolari.

Repartiția bogăției pe regiuni:

- America de Nord și Europa: 62 % din patrimoniul monetar mondial;
- Asia-Pacific (fără India și China): 22 %;
- China: 8,5 %;
- India și alte țări emergente: 2 %;
- Africa: 1% din patrimoniul monetar mondial.

Aceleași discrepante se mențin și la repartiția bogăției medii pe locuitor (adult):

- În America de Nord și în Europa de Vest, precum și în unele țări asiatice foarte bogate: peste 100.000 de dolari;
- În Africa: 5.000 de dolari.

Aceste disparități există în fiecare regiune. Ele se perpetuează de secole, iar marile crize, războaiele și nenorocirile care s-au abătut asupra planetei sau anumitor regiuni nu au schimbat în mod esențial această realitate.

În Elveția, spre exemplu, bogăția medie pe persoană adultă este de 372.700 dolari. Statele Unite sunt pe locul 7, înapoia Suediei și Franței care se află pe locul 5 cu un patrimoniu mediu de 255.156 dolari.

Numărul de milionari:

- Statele Unite: mai mult de 10 milioane de milionari;
- Japonia și Franța: în jur de câte 2 milioane fiecare;
- Marea Britanie: 1,2 milioane

- Germania: 1 milion

Cei mai mulți, adică 40 % dintre milionarii lumii, se află în SUA.

Clasamentul țărilor cu cei mai mulți milionari:

Clasamentul țărilor cu cei mai mulți milionari		
	Număr de milionari	Procentaj (%)
Statele Unite ale Americii	9 940 044	40,5
Japonia	2 380 043	9,7
Franța	2 225 078	9,1
Italia	1 415 000	5,8
Marea Britanie	1 230 959	5,1
Germania	1 040 000	4,3
Canada	904 918	3,3
China	805 002	3,3
La nivel mondial	25 545 900	100
Sursa: Crédit Suisse. Année des données : 2010, după http://www.inegalites.fr/spip.php?article1393		

Se pune o întrebare tranșantă, al cărei răspuns îl știe sau îl intuiește fiecare dintre noi: *Bogația lumii generează sărăcie sau sărăcirea lumii generează îmbogățire? Cu alte cuvinte, bogații se îmbogățesc pe seama săracilor sau săracii sărăcesc din cauza bogățiilor care acumulează, în folosul lor și sub controlul lor, toate resursele din care nu plătesc decât munca oamenilor, exercitată, în general, de întreaga populație activă inclusiv de cei bogați, cea care produce, de fapt, valorile ce se acumulează și se constituie în ceea ce noi numim bogăție?*

Știm foarte bine că așa stau lucrurile, pentru că așa este sistemul croit de când există lumea, iar încercările făcute de-a lungul timpului pentru a-l schimba au eșuat.

Acest sistem are, în principal, următoarele caracteristici:

- partajează populația planetei în bogați și săraci;
- situează munca în centrul condiției și existenței umane, ea fiind singura care produce valoarea necesară oamenilor și, în acest fel, creează și menține suportul necesar naturii umane, societății umane, reproducerii, supraviețuirii și dezvoltării acesteia pe planeta Pământ;
- prin faptul că munca este singura forță care propulsează civilizația umană spre orizonturi care sunt doar în parte previzibile, se instituie, ca procese intrinseci filosofiei și fizionomiei muncii, sisteme de pregătire profesională, de cunoaștere a implicațiilor proceselor muncii, conexiunilor și interdeterminărilor, precum și componente sau sisteme de securitate intrinseci sau calificate care trebuie să asigure stabilitate sistemului și să-l protejeze împotriva pericolelor și amenințărilor,
- creează și reproduce, printr-un management complicat, ierarhii, competențe, inegalități și echilibre relative.

Pe la începuturile gândirii economice, cam prin vremea lui Adam Smith, se considera că sporul de natalitate, în țările bogate și educate va fi mai mare decât în celelalte. Cu timpul, bogăția pe cap de locuitor se va egaliza între diferite țări, printr-o convergență către medie.

Realitatea arată contrariul: cu cât o țară este mai săracă, cu atât populația sa va crește. Și această concluzie rezultată din statistici nu este valabilă pentru toată lumea și pentru toate țările. România, spre exemplu, care, la ora actuală este o țară săracă, avea o rată de creștere a populației negativă. În 1996, când țara încă mai avea o oarecare putere economică, PIB-ul pe cap de locuitor fiind de 3980 dolari, rata de creștere a populației era de – 3 la mie (natalitate 10 la mie, iar mortalitate 13 la mie), țara situându-se pe locul 25 (din 40 de țări)...

Ce înseamnă sărăcie? În Franța, spre exemplu, se consideră că pragul de sărăcie se definește pe jumătatea nivelului de viață mediu. Venitul mediu era, în Franța, în 2004, de 1314 euro pe lună. Pragul sărăciei se situa, deci, la nivelul a 657 de euro, iar cei „săraci” reprezentau, în această țară, 6,2% din populație. În România, acest câștig nu este un prag al sărăciei, ci unul deasupra nivelului mediu și doar o mică parte a populației angajate beneficiază de un astfel de venit.

3. Sărăcia, revolta și acceptanța

Efectul de bogăție sau de îmbogățire este un joc între rata profitului și valoarea plasamentului anterior (dacă urmează să fie revândut). Când rata profitului crește, valoarea plasamentelor anterioare scade și invers. Acest joc reprezintă un pericol și chiar o amenințare la adresa omului bogat, dar și o șansă de a-și dubla sau de a-și tripla averea. Prin aceste jocuri ale pieței, mai ales dacă plasamentele se fac în condiții de risc major (asumare a unui pericol care poate schimba radical condiția omului de afaceri) și chiar de risc extrem (când totul se joacă pe o carte), omul bogat poate să ajungă de câteva ori mai bogat, dar și foarte sărac, doar în câteva minute; ba, mai mult, este posibilă chiar să-i sărăcească și pe toți cei care au participat cu sume foarte mari (în raport cu veniturile lor), la solicitarea lui, la astfel de plasamente.

Astăzi, mai mult ca ieri, bogăția și sărăcia au un conținut foarte larg. Un om care câștigă 657 de euro pe lună, în Franța este considerat sărac, dar în România acesta ar aparține clasei de mijloc, iar dacă în familia lui mai este unul care câștigă la fel, această familie, cu un venit 1314 euro pe lună, dacă își chibzuieste bine cheltuielile, investițiile și plasamentele, poate ajunge înstărită și chiar bogată.

În aceste condiții, securitatea economică și financiară a persoanei – și chiar a familiei – devine dependentă de mai multe variabile, unele greu de înțeles, și, din această cauză, foarte flexibilă, întrucât gradul de incertitudine crește, iar probabilitatea ca fiecare să ajungă mai jos de pragul sărăciei și chiar în zona sărăciei extreme devine din ce în ce mai mare. Oricum, sărăcia este invers proporțională cu stabilitatea economică a unui stat, cu calitatea politicilor economice, cu tehnologia, cu gândirea și inteligența politică și economică a fiecăruia, dar și a decidenților strategici. Dacă statul este prost guvernat, iar politicile economice, financiare, educaționale, sociale și managementul aferent sunt precare, nesigure, aservite, lipsite de coerență, de claritate, inventivitate și, mai ales, de cunoaștere sau de formularea corectă a interesului național, a interesului național vital, țara sărăcește, gradul de insecuritate crește, populația este nemulțumită, investitorii strategici se îndepărtează, corupția crește, investitorii și bogații autohtoni speculează, proiectele economice –

cele care există – eşuează, specialiștii emigrează, creierele evadează spre locurile unde pot fi mai bine valorificate, dar și mai bine plătite.

Spre exemplu, reformele făcute până acum în România în industrie, în agricultură, în sistemul educațional, dar și în structurile de apărare, ordine publică și siguranță națională, n-au adus nici un plus de securitate, ci, dimpotrivă, au distrus bazele potențialului oricărei forme de securitate prin forțe proprii, întreaga securitate a țării bazându-se, la ora actuală, pe calitatea țării de membră a Uniunii Europene și a NATO. Dar de aici nu rezultă orice tip de securitate, în orice condiții. Spre exemplu, securitatea alimentară este grav afectată de politicile ineficiente în dezvoltarea agriculturii. Paradoxurile care există în domeniul agriculturii, există aproape în toate celelalte domenii. România este o țară cu un pământ agricol de foarte bună calitate și de mare suprafață, situându-se din acest punct de vedere, printre țările cele mai bogate din Europa. Și, totuși, România, care are unul dintre cele mai bogate soluri cultivabile din Europa, importă 70 % din produsele agroalimentare. Aceasta nu este chiar o nenorocire, ci doar o vulnerabilitate foarte mare, care, în condiții de criză și de conflict, costă enorm.

Desigur, sistemele de irigații au fost dezafectate pentru că nimeni nu și-a permis să investească în ele și nici să le folosească, întrucât, folosindu-le, ar fi crescut enorm prețul de cost al tonei de grâu, de porumb, de plante industriale etc., ceea ce ar fi făcut aceste produse greu accesibile (ca preț) pentru nevoile interne de alimente ale populației, dar și la export, iar concurența a profitat de această vremelnică neputință a managementului agriculturii românești (nu poți face agricultură modernă și competitivă cu sapa și cu plugul tras de boi prost hrăniți!) și a cucerit piața românească de produse agricole. În timp ce pământul României este, în mare parte, pârloagă, noi cumpărăm produse agricole de proastă calitate din străinătate. Deja pe piețele românești, produsele cele mai căutate – și care lipsesc cel mai mult – sunt tocmai cele românești. Evident, este un efect al concurenței, al pierderii capacității de a intra în competiție cu alte firme care doreau să acapareze piața românească. În acest timp, țărani româniei – care sunt printre cei mai harnici și mai răbdători din Europa – s-au trezit că nu mai pot face agricultură de supraviețuire, că nimeni nu-i ajută și că habar n-au ce trebuie să facă pentru a supraviețui într-o țară în care pământul pe care l-au moștenit din generație în generație și l-au reprimis după ce socialismul a căzut, nu le este de nici un folos. O mare parte dintre ei au luat drumul străinătății, unde culeg căpșuni, sfeclă, struguri și reușesc să câștige suficienți bani pentru a-și întreține familiile și chiar pentru a-și moderniza casele. În acest timp, pe pământul lor, cresc buruienile de tot felul dar mai ales pirul, bozul și cucuta...

La fel s-au petrecut lucrurile și cu muncitorii. Miile de întreprinderi în care au lucrat o viață de om – unii dintre ei din tată în fiu – au sucombat în fața presiunii economiei de piață și a neputinței guvernărilor care nu au făcut altceva, în acești 22 de ani, decât să se certe pe putere și să încerce să îndeplinească fără crâcnire și fără discernământ normele europene la care au aderat. Populația a sărăcit dintr-odată, fără să înțeleagă de ce, întrucât, alungând socialismul, spera să iasă grabnic din sărăcia de tip comunist, soluția supraviețuirii fiind, pentru cei mai mulți, nu redresarea țării, ci emigrația temporară în Occident în căutarea unui loc de muncă. Oamenii, lăsați în câțiva ani, fără minimul de mijloace necesare traiului – concediați pur și simplu

pentru că întreprinderile lor au sucombat, au fost falimentate, au fost cumpărate pentru a li se lua piața etc. etc. și rămași fără un ban – și-au luat inima în dinți și traista în băț și au plecat peste hotare. S-au tras unul pe altul acolo, departe, pe unde au găsit câte un locșor de muncă, și cei mai mulți dintre ei chiar au reușit să câștige câteva sute de euro – mult mai mult decât ar fi câștigat în țară – și, astfel, să-și continue viața. Cu toată hărnicia lor prin alte țări, România este cotate printre cele mai sărace țări din Europa. Iar ei, românii care au plecat din țară după un loc de muncă, datorită unora dintre ei, care au apucat alte drumuri pe drumurile Europei, cerșind și furând, sunt considerați un fel de paria ai continentului, un fel de oameni fără căpătâi, care fac mult rău marilor capitale europene. În acest timp, România se află pe locul întâi pe continent la bolile cardio-vasculare, iar rata deceselor a depășit-o pe cea a natalității, creșterea populației fiind, din 1990 încoace, negativă.

În aceste condiții, omul de rând, adică țăranul, muncitorul, intelectualul, lovit năprasnic din toată părțile – impozite, dări, taxe de tot felul, asistență medicală precară, învățământ tot timpul reformat și lipsit aproape complet de orice motivație culturală și profesională, spitale închise, școli desființate etc. – și năucit pur și simplu de toate acestea, n-a avut timpul necesar să se dezmeticească și, mai ales, să se revolte. Probabil că nici nu i-a trecut prin cap așa ceva. Lui, omului de rând, nu-i arde nici de revolte, nici de ieșire în stradă, nici de vot, nici de reforme pe care nu le înțelege, ci trebuie să găsească urgent o soluție pentru a aduce mâncare acasă. Și a găsit-o fugind peste hotare, acolo unde a căpătat un loc în care să muncească și să primească o bucătică de pâine pentru el și pentru copiii lui. Iar această bucătică de pâine, pentru unii, pentru cei cu înaltă calificare a fost chiar mană cerească. Medicii care au plecat afară au un salariu de câteva ori mai mare decât cei rămași în țară, dar și bucătarii, infirmierele, ospătărițele, inginerii, finanțistii, electroniștii etc. beneficiază de condiții de viață, cel puțin în ceea ce privește salariul, cu mult superioare celor din țară, chiar în vremurile ei cele mai bune.

Acești emigranți temporari au depus, în băncile din România, în 2008, peste șapte miliarde de euro, care, alăturați altor șapte miliarde ale investitorilor străini (desigur, în rețelele comerciale, în principal, dar nu contează, tot locuri de muncă sunt și acolo!), au creat bogăție în România și o rată de creștere economică destul de substanțială care i-a făcut pe unii să afirme că economia țării, în acea vreme, duduia... Este și acesta un fel de a ne fura căciula...

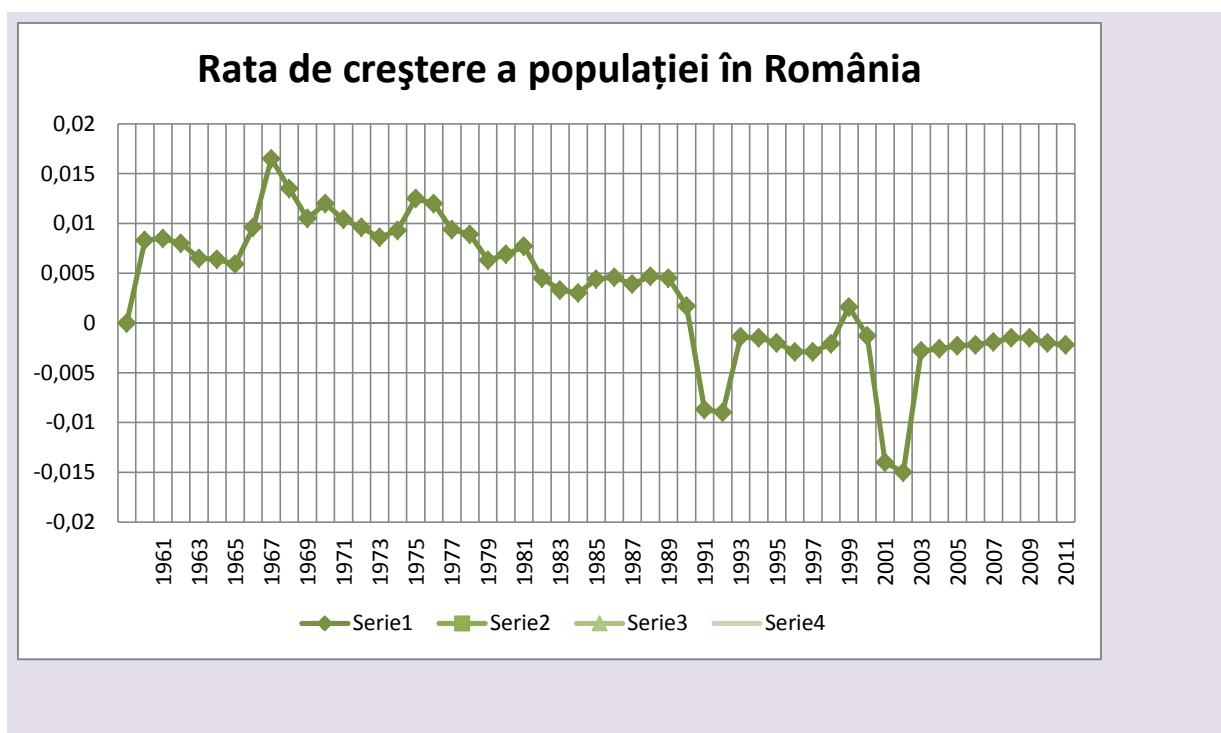
Cu alte cuvinte, românii, strânși puternic cu ușa, au acceptat această stare de fapt, pentru că nu au avut nici atunci, nici acum, nici în veacul veacurilor – pentru că nu au avut niciodată! – nici mijloacele necesare, nici cunoștințele, nici capacitatea și nici vocația de a se revolta în mod civilizată și de a-i pune la punct pe pungașii care au distrus, de fiecare dată țara, umplându-și ei buzunarele și clamând că au fericit-o.

Nici evenimentele din 1989 nu sunt, propriu-zis, o revoltă. Ele țin de o altă filosofie a saltului în acceptanță și nu de filosofia revoltei. Dar aceasta este o altă problemă.

Actuala situație este una de tip paradoxal. Din punct de vedere numeric, dar nu numai, populația a scăzut dramatic și continuă să scadă. Așa cum am afirmat mai sus, rata de creștere era, după datele băncii mondiale, de -1,5 la sută în 2002, iar în 1997, coeficientul de creștere a populației, calculat prin diferența dintre rata mortalității (13

la mie) și cea a natalității (10 la mie) era de -3 la mie, fiind depășită doar de Ucraina și de Rusia (-5 la mie). Dacă se va continua în acest ritm, putem spune că, încet, încet, țara moare. Dacă ar fi să ne luăm după statistici, în trei-patru mii de ani, populația României dispare. Sistemul educațional înregistrează performanțe negative (dar se reformează tot timpul!), resursele au fost aproape în întregime vândute sau concesionate, iar noua economie – care este o economie de rețea, ce se anunță foarte dinamică și foarte prosperă – face pași foarte timizi în România.

Aceste sunt realități care confirmă că, într-o economie de piață, trebuie să iei competiția în serios, să faci în așa fel încât cetățenii să aibă locuri de muncă și câștiguri care să-i scoată din zona sărăciei. Or acest obiectiv extrem de dificil nu se poate realiza fără a asigura oamenilor condițiile de sănătate, de viață și de muncă necesare, precum și câștigurile de care au nevoie pentru a trăi decent. În caz contrar, țara se prăbușește.

Sursa: Datele sunt luate din diagramele și studiile editate de Banca Mondială

Nu atât sărăcia, cât sărăcirea creează principalii suportați ai conflictualității sociale endogene, specifică societății omenești partajată în bogați și săraci.

Uneori, vina principală a generării conflictualității lumii este considerată ca aparținând în exclusivitate păturii sărace, întrucât săracii sunt cei care aspiră, aproape prin orice mijloace, la bogăție, și nu bogații la sărăcie. Niciun bogat nu dorește să devină sărac, dar orice sărac dorește să devină bogat, să aibă acces nelimitat la bunăstare.

Cei mai mulți dintre săracii care nu-și acceptă sărăcia ca pe un dat, ci o consideră un efect al presiunii bogăției, sunt convinși că sărăcia lor se datorează în exclusivitate sau în cea mai mare parte lăcomiei bogaților, regulilor pe care ei le impun, cauza sărăciei fiind bogăția și nu sărăcia însăși, adică cea pe spezele căreia se întreține bogăția, și care nu se reproduce pe sine decât sub presiunea bogăției. Sărăcia

este, deci, o acceptanță forțată, este partea din submersiune a unui aisberg, din care se consideră că nu contează decât ceea ce se vede la suprafață, adică bogăția.

Alți săraci își vor accepta ca pe un dat propria condiție și vor încerca să supraviețuiască. Dealtfel, așa cum rezultă din statistici, se pare că, la nivel mondial, procentul sărăciei extreme – adică cel al populației care trăiește cu mai puțin de 1,25 dolari pe zi, este în scădere, în timp ce procentul averilor celor care se situează la polul bogăției extreme crește.

Cauzele revoltei ca și cele ale lipsei revoltei, nu sunt doar în bogăție și sărăcie – deși suportul conflictualității endogene aici se află –, ci mai ales în efectele sărăcirii populațiilor, adică în discriminare și în noile forme de exploatare, în umilire, în neacceptarea (de către toți) a condiției și stratificării, în negarea acestora.

Negarea nu înseamnă însă nici revoltă, nici acceptanță, ci doar atitudine. Dar atitudinea este, în cele din urmă, una dintre componentele de bază ale comportamentului individual și social, iar depărtarea din ce în ce mai accentuată a celor doi poli – cel al bogăției extreme și cel al sărăciei extreme –, în loc să dilueze conflictualitatea, o accentuează, ca și cum nu s-ar îndepărta, ci s-ar apropia și ar comprima spațiul, adică planeta, oamenii și viața. Depărtarea creează presiuni inverse, de rupere, dar ruperea nu este posibilă, pentru că albinele sunt cele care fac mierea și nu mierea albinele. Totdeauna va fi nevoie de albine, iar albinele nu vor fi niciodată bogate. Vor fi totdeauna albine și totdeauna vor produce miere și vor hrăni mătcile și trântorii. Pentru că așa e lumea lor făcută. Și tot cam așa este și lumea noastră. Desigur, albinele nu se revoltă, ci își acceptă condiția. Așa cum fac și oamenii.

4. În loc de concluzie

Insecuritatea nu vine doar dinspre zona revoltei săracilor, care, înmulțindu-se, ar reprezenta un pericol pentru pacea și stabilitatea planetei, ci mai ales din presiunile pe care planeta bogăților le exercită asupra planetei săracilor, din imensele ofensive strategice ale centrilor de putere pentru putere, bogăție și influență, adică pentru resurse, finanțe, tehnologii și piețe. Oceanele, Pământul și oamenii vor fi totdeauna la mijloc.

Bibliografie:

1. www.worldbank.com
2. <http://www.inegalites.fr/spip.php?article1393>

TERORISMUL – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII CONTEMPORANE. ACȚIUNI DE COMBATERE NAȚIONALE ȘI EUROPENE

Dr. Filofteia REPEZ *
Cătălina TODOR **

Rezumat: *Terorismul nu constituie un fenomen nou, specific lumii contemporane. Evoluția sa de la actele teroriste disparate la un summum al fanatismului, cruzimii și violenței a declanșat reacția corespunzătoare a omenirii la nivel global.*

Terorismul a devenit o amenințare asimetrică la adresa democrației și civilizației umane, atât prin forțele și mijloacele întrebunțate, cât și prin formele și procedeele utilizate.

Atacurile teroriste din SUA, cele de la Madrid, Londra, Moscova sau cele care au avut loc în Orientul Apropiat, Caucaz, Asia Centrală și de Sud-Est dovedesc că terorismul, îndeosebi cel de sorginte extremist-religioasă structurat în rețele transfrontaliere, reprezintă amenințarea cea mai gravă la adresa securității individuale, a democrației și libertății.

Pentru Uniunea Europeană, terorismul constituie o gravă amenințare la adresa securității, libertății și valorilor sale, precum și la adresa securității și valorilor cetățenilor săi. UE depune eforturi susținute pentru prevenirea și reprimarea acțiunilor teroriste, în scopul protejării cetățenilor și infrastructurii de care dispune. Pornind de la aceste considerente, lucrarea de față își propune să evidențieze eforturile europene pentru combaterea acestei grave amenințări.

Cuvinte-cheie: *terorism, securitate, amenințare, securitate umană, dezvoltare durabilă.*

„Terorismul nu este, așa cum se încearcă uneori să se justifice, o reacție a celui slab împotriva celui puternic, ci o acțiune premeditată, punitivă și răzbunătoare, inumană, criminală - adesea sinucigașă și totdeauna feroce -, care are ca obiectiv să distrugă, să ucidă cu cruzime și să înspăimânte.”

General de brigadă (r.) dr. Gheorghe Văduva

1. Introducere – Terorismul de la teorie la practică

La începutul secolului al XXI-lea, piețele teroriste acoperă întreaga noastră planetă, Ion David punând accentul pe posibilitatea acestora de a acționa în orice mediu (apă, aer, sol) și asupra oricărei țări¹.

Terorismul reprezintă, în epoca noastră, „principala formă de ripostă (de acțiune) asimetrică ... propulsată fiind continuu de motivații etnice, religioase, naționaliste, separatiste, fiind un inamic posibil prezent în oricare loc de pe

* *Locotenent-colonel lector universitar, Departamentul operații întrunite, studii strategice și de securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România, filofteiarepez@yahoo.com.*

** *Doctorand în geopolitică și geografie umană în cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie Departamentul de geografie umană, Cluj-Napoca, România, todorcatalina@yahoo.com.*

¹Ion DAVID, *Globalizarea Terorismului*, Revista ComUnique, Editura Era, București, nr.2-3/2007. http://www.comunique.ro/img_editor/userfiles/file/IonDavid_Globalizarea_terorismului.pdfhttp://www.comunique.ro/img_editor/userfiles/file/IonDavid_Globalizarea_terorismului.pdf (accesat la data de 10.04.2011, ora 17: 35).

mapamond, în mod special acolo unde dorința lor de răzbunare și violență se poate manifesta cât mai „spectaculos”².

Precum arată una dintre publicațiile CSSS³, terorismul nu este un fenomen apărut recent. „*el este foarte vechi – a precedat strategia terorii exercitată de legiunile romane asupra populațiilor din zonele ocupate, supraviețuind acesteia – și, de-a lungul timpurilor, s-a manifestat sub toate formele posibile, de la terorismul peșterii la ciberterorism, în funcție de treapta de civilizație pe care a ajuns omenirea, deci de mijloacele la dispoziție, și aproape peste tot în lume.*”⁴

Terorismul, ca modalitate de atingere a unor obiective politice fără discernământ și nediscriminatorie a violenței, a căpătat, la începutul acestui secol și mileniu, un caracter complex, extins la nivelul întregii planete prin amploarea și diversitatea formelor sale de manifestare.

Definițiile date terorismului sunt multiple, David Carlton de la Global Policy Institute afirmă că terorismul presupune “*niveluri semnificative de violență, motivată politic, generată de actori sub-statali care pot sau pot să nu fie, într-o anumită măsură, sponsorizați, dar care nu sunt în mod normal controlați, de un stat suveran*”.⁵ Însă două definiții venite din partea președinților a două state foste rivale în timpul Războiului Rece, a două dintre puterile cele mai mari ale lumii, subliniază importanța și actualitatea fenomenului și trebuie aduse în atenție: Vladimir Putin definește terorismul „*drept boala secolului XXI*” și Bill Clinton, care caracterizează terorismul „*partea întunecată a globalizării care divide lumea în bogați și săraci, promovează competiția, dar și conflictele, alimentează sentimentele de ură, alienare, durere, concomitent cu crearea de noi relații și interacțiuni de noi conglomerate sociale, politice și economice*”⁶.

Potrivit unor autori, terorismul contemporan este „*preponderent antiamerican și antioccidental*” și are o serie de caracteristici specifice, precum:

➤ spațiile de generare și regenerare a rețelelor, organizațiilor și grupărilor teroriste sunt tentaculare, cu filiale flexibile și dinamice peste tot în lume, dar cu preponderență în țările occidentale și în zonele de falii strategice⁷;

² *Conflictele Asimetrice – Cerinte Operaționale Privind Structura Armatei Române*, Ed Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2001, p. 67.

³ Centrul de Studii Strategice, de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București.

⁴ *Terorismul - Dimensiune Geopolitică și Geostrategică. Războiul Terorist. Războiul împotriva Terorismului*, Centrul de Studii Strategice de Securitate, București, 2002, p. 4.

⁵ Ionel Nicu SAVA, *Teoria și practica securității*, Suport Curs, Universitatea din București, București, 2007, p. 60.

⁶ Chestor general prof. univ. dr. Anghel ANDREESCU, Comisar-șef dr. Nicolae RADU, *Organizațiile teroriste Conceptualizarea terorii vs securitatea europeană*, Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative., București, 2008, p.13.

⁷ Cf. General de brigadă (r.) dr. Gheorghe VĂDUVA, *Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului României de membru NATO*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p.24.

- Este un „*inamic fluid, care scapă ușor de sub control, transnațional, infracțional, greu de identificat și nimicit. Aceasta pentru că el nu este reprezentat de un stat, de o națiune, o ideologie sau o religie*”⁸;
- baza de recrutare a teroriștilor o constituie populația tânără instruită și educată în Occident;
- Țintele predilecte ale teroriștilor contemporani le reprezintă locurile publice, infrastructura publică, speculând la „*maximum tocmai slăbiciunile statului țintă, ale sistemului său de securitate și apărare foarte sofisticat*”.⁹
- caracterul punitiv și răzbunător în numele unor cauze care devin frustrări și percepții deformate¹⁰.

Silviu Neguț afirmă că „*evoluția acțiunilor teroriste, de la stadiul de fenomen izolat la nivel de operațiuni planificate, organizate și gestionate după reguli militare, a condus omenirea și, implicit, mediul internațional, într-o stare de securitate fragilă*”¹¹.

Astfel că în fața complexității mediului de securitate și a globalizării, statele membre ale Uniunii Europene nu pot face față singure diverselor provocări la adresa securității și democrației, precum: asigurarea rezervelor de energie, schimbările climatice, dezvoltarea durabilă, competitivitatea economică sau terorismul etc. în cadrul UE, terorismul și criminalitatea organizată sunt considerate fenomene transnaționale.

Responsabilul Uniunii pentru combaterea terorismului, Gilles de Kerochove, afirma, în anul 2007, că pericolul reprezentat de terorism poate fi înlăturat doar prin realizarea dimensiunii internaționale de securitate și prin cooperarea dintre state.¹²

2. Pași europeni în combaterea terorismului

După atentatele teroriste din septembrie 2001, Europa a fost scena unor sângeroase atacuri teroriste. Cele mai sângeroase atacuri au fost cel din Spania, din 11 martie 2004, când au avut loc mai multe explozii simultane în patru trenuri pline cu navetiști, soldate cu 191 de morți și 1.800 de răniți și cel la metroul din Londra, din 7 iulie 2005, când patru atacatori sinucigași au fost autorii atacurilor sângeroase soldate cu 56 de oameni morți și alți 700 răniți.¹³

În anul 2011, șeful Europol Rob Wainwright a prezentat Parlamentului un raport cu privire la terorismul în Europa, în care se descriu acțiunile teroriste din

⁸ Cf. Chestor general, prof. univ. dr. Anghel ANDREESCU, *Siguranța națională și ordinea publică 1859 – 2000*, Ed. Artprint, București, 2002, p. 35.

⁹ Anghel ANDREESCU, *op. cit.*, p. 35.

¹⁰ Cf. General de brigadă (r.) dr. Gheorghe VĂDUVA, *op. cit.*, p.24.

¹¹ Silviu NEGUT, *Geopolitica - Universul Puterii*, Ed. Meteor Press, București, 2009, p. 249.

¹² Cf. Chestor general, prof. univ. dr. Anghel ANDREESCU, Comisar-șef dr. Nicolae RADU, *Reconfigurarea rețelelor terorismului – securitatea națională și „ecuația globalizării”*, p.11, articol publicat în Buletin documentar nr.1 din 2008, Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, București, 2008.

¹³ <http://www.evz.ro/detalii/stiri/care-au-fost-cele-mai-sangeroase-atacuri-teroriste-din-europa-dupa-11-septembrie-972784.html> (accesat la data de 23 septembrie 2012, ora 19: 40).

Europa ca un mozaic format din terorismul separatist, terorismul islamic și cel anarhist. La nivel UE au fost înregistrate, în anul 2011, 249 de atacuri, în timpul cărora s-au înregistrat pierderi de vieți omenești și pagube materiale¹⁴.

După septembrie 2001, Uniunea Europeană a hotărât intensificarea luptei împotriva terorismului, considerat a fi una dintre cele mai grave încălcări ale valorilor universale și ale democrației și statului de drept. În acest sens a fost adoptată Decizia-cadru 2002/475/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, care reprezintă baza politicii Uniunii Europene de combatere a terorismului.

Prin această Directivă se realizează o armonizare a definițiilor infracțiunilor teroriste date de statele membre ale Uniunii prin introducerea unei definiții comune și specifice, potrivit căreia terorismul este o combinație a două elemente:

- *un element obiectiv*, care se referă la o listă de fapte penale (crimă, vătămări corporale, luarea de ostatici, șantajul, fabricarea de arme, comiterea unor atacuri, amenințarea de a săvârși faptele menționate mai sus);

- *un element subiectiv*, care se referă la faptul că aceste fapte sunt considerate infracțiuni teroriste atunci când sunt săvârșite cu scopul de a intimida grav o populație, de a constrânge nelegitim un guvern sau o organizație internațională să îndeplinească sau să se abțină de la a îndeplini un act oarecare sau de a destabiliza grav sau a distruge structurile fundamentale politice, constituționale, economice sau sociale ale unei țări sau organizații internaționale.

Prin Decizia-cadru 2008/919/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 se aduc modificări Deciziei-cadru 2002/475/JAI privind combaterea terorismului, prin incriminarea faptelor conexe activităților teroriste pentru a contribui la obiectivul politic general de prevenire a terorismului, prin reducerea difuzării acelor materiale susceptibile să incite persoanele să comită atentate teroriste.

Prin Planul de acțiune revizuit al Uniunii Europene privind combaterea terorismului, adoptat de Consiliul European din 17-18 iunie 2004, a identificat drept priorități următoarele: prevenirea atacurilor teroriste, gestionarea consecințelor acestora și protecția infrastructurilor vitale.

Prin Strategia UE de combatere a terorismului, din 30 noiembrie 2005, s-au stabilit patru direcții de acțiune a luptei împotriva terorismului, respectiv: prevenirea, urmărirea, protejarea și reacția.

- *Prevenția*: dezvoltarea abordărilor comune în identificarea și acțiunea împotriva problemelor comportamentale, controlarea incitării și recrutării în medii cheie (închisori, lăcașuri de cult etc), dezvoltarea dialogului inter-cultural, o mai bună explicare a politicilor europene, promovarea unei bune guvernante, democrației, educației și prosperității economice prin programe asistate, continuarea cercetării în acest domeniu și diseminarea analizelor și experiențelor.

- *Protecția*: are ca scop reducerea vulnerabilității țintelor atacurilor și limitarea impactului acestora prin acțiunea colectivă de securizare a granițelor, transporturilor

¹⁴ *Terorismul: mai puține amenințări, dar pericolul încă există*, disponibil pe: <http://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/content/20110415STO17918/html/Terrorismul-mai-pu%C8%9Bine-amenin%C8%9B%C4%83ri-dar-pericolul-%C3%AEnc%C4%83-exist%C4%83> (accesat la data de 23 septembrie 2012, ora 19: 25).

și altor infrastructuri transfrontaliere(Schengen Information System II - SIS II- , Visa Information System -VIS-, FRONTEX – pentru maximizarea eficienței controalelor la frontieră).

- *Urmărirea*: prin utilizarea instrumentelor precum analizele Joint Situation Centre și Europol, mandatelor europene de arestare și Evidența Europeană a Mandatelor, echipele comune de intervenție, VIS și SIS II, FATF:
 - urmărirea teroriștilor dincolo de frontiere (cu respectarea legilor internaționale și drepturilor omului) în vederea tăierii accesului la atragerea materialelor (arme, explozive, etc), perturbarea rețelelor teroriste și agențiilor de recrutare, combaterea folosirii abuzive a asociațiilor non-profit;
 - urmărirea în vederea tăierii surselor de finanțare;
 - urmărirea pentru stoparea planificării activităților teroriste;
- *Reacția* : acțiunea în cazul atacurilor teroriste prin intermediul unui sistem similar cu cel de acțiune în situațiile de dezastru natural, tehnologic sau produse de om, prin utilizarea mecanismelor de protecție civilă europene care să asigure schimb operațional și de politică a informației, asigurarea coordonării media, asigurarea solidarității, asistenței și compensării victimelor terorismului la nivel național și european, asistență cetățenilor europeni aflați în țări terțe, protecția și asistența acordate activelor civile și militare în cazul crizelor europene de management operațional”¹⁵.

Decizia Consiliului din 12 februarie 2007 include, pentru perioada 2007-2013, în cadrul programului general „Securitate și protecția libertăților”, a programului specific „Prevenirea, pregătirea și gestionarea consecințelor terorismului și ale altor riscuri legate de securitate”, care are ca obiectiv sprijinirea statelor membre de prevenire a atacurilor teroriste, de pregătire în vederea acestora și de protejare a cetățenilor și a infrastructurii vitale.

Programul de la Stockholm din 2010 - o Europă deschisă și sigură în serviciul cetățenilor și pentru protecția acestora – prevede o așa-numită foaie de parcurs pentru activitățile UE în ceea ce privește spațiul de justiție, libertate și securitate pentru perioada 2010-2014. La punctul 4.5 al Programului intitulat *Terorismul*, se precizează că Consiliul Europei consideră că această amenințare rămâne semnificativă și într-o evoluție constantă și că UE va juca un rol activ în combaterea terorismului în cadrul diferitelor foruri multilaterale și în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

Strategia de securitate internă a Uniunii Europene din martie 2010 menționează terorismul, sub oricare din formele sale de manifestare, ca fiind prima amenințare pentru securitatea internă a UE și o formă a lipsei totale de respect pentru viața umană și valorile democratice.

Dintre pașii europeni privind combaterea terorismului pot fi enumerați și constituirea agențiilor și organismelor de cooperare polițienească. De pildă, Oficiul European de Poliție (Europol) este o agenție a Uniunii Europene din 1 ianuarie 2010, care are rolul de a îmbunătăți eficacitatea autorităților naționale de poliție și a altor autorități similare, facilitând cooperarea în prevenirea și combaterea terorismului, a

¹⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133275_en.htm (accesat la data de 01.10.2012 ora 10: 45).

traficului de droguri și a altor forme grave de criminalitate infracțională. Prin Decizia Consiliului din 25 februarie 2010 a luat ființă în cadrul Consiliului un grup permanent de cooperare operațională în materie de securitate internă (COSI), ce oferă asistență în sensul clauzei de solidaritate prevăzută de art.222 din Tratatul de la Lisabona care prevede că UE mobilizează toate instrumentele de care dispune pentru a ajuta un stat membru care face obiectul unui atac terorist sau este victima unei catastrofe naturale sau provocate de om.

3. Contribuția României în lupta împotriva terorismului

Strategia de Securitate Națională a României prevede terorismul ca fiind una dintre principalele amenințări la adresa securității naționale. După atacurile teroriste din 2001, România se înscrie pe lista țărilor care luptă împotriva acestui flagel al omenirii (un exemplu poate fi activa participare la războaiele din Irak și Afganistan). Strategia națională de prevenire și combatere a terorismului (aprobată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării în aprilie 2002) constituie documentul doctrinar fundamental care valorifică solidar interesele și necesitățile de securitate internă a societății românești, prin consolidarea mecanismelor sale de autoprotecție față de fenomenul terorist.

Pe plan național, activitatea antiteroristă este axată pe concepția de prevenire și impunere a caracterului prioritar și imperativ al identificării anticipate, prin culegere de informații, a premiselor de apariție/manifestare a unei amenințări de natură teroristă, indiferent de origine, formă de manifestare și țintă.

În aprilie 2004, Consiliul Suprem de Apărare a Țării a aprobat Sistemul național de alertă teroristă propus de Serviciul Român de Informații, ca mijloc adecvat de prevenire, descurajare și combatere a acțiunilor de pregătire și desfășurare a unor eventuale atentate pe teritoriul României.

Pentru combaterea terorismului, Serviciul Român de Informații reprezintă autoritatea națională în materie antiteroristă. În cadrul acestui serviciu funcționează Departamentul pentru prevenirea și combaterea terorismului, care răspunde de planificarea, organizarea și executarea într-o concepție unitară a activităților de prevenire, descoperire, neutralizare și anihilare a acțiunilor teroriste pe teritoriul României.

În plan regional și bilateral, România promovează o politică activă pentru asigurarea securității și stabilității în Europa de Sud-Est, în Caucazul de Sud și în întreaga regiunea Dunării și a Mării Negre, având încheiate, în plan bilateral, peste 50 de acorduri de cooperare în domeniul combaterii terorismului, criminalității organizate, traficului ilegal de droguri, cu state europene și de pe continentul american.¹⁶

Participarea armatei române la acțiunile de combatere a terorismului internațional se întemeiază pe următoarele acte normative, documente metodologice și instrumente internaționale: *Constituția României; Hotărârile Parlamentului și ale Guvernului României; Strategia Militară a României; Strategia de Securitate*

¹⁶ <http://www.mae.ro/node/1880> (accesat la data de 26 septembrie 2012, ora 20:10).

Națională a României; Strategia Națională de Prevenire și Combatere a Terorismului, aprobată de C.S.A.T.; *Legea privind prevenirea și combaterea terorismului*; *Decizia Consiliului Uniunii Europene* cu privire la combaterea terorismului; prevederile convențiilor internaționale la care România este parte: *Convenția internațională pentru reprimarea finanțării terorismului*, semnată la New York la 9 decembrie 1999; *Convenția internațională pentru reprimarea atentatelor teroriste cu bombe*, semnată la New York la 15 decembrie 1997; *Concepția Militară a NATO privind Apărarea Împotriva Terorismului*; regulamentele specifice referitoare la misiunile Ministerului Apărării Naționale privind prevenirea și combaterea acțiunilor îndreptate împotriva obiectivelor militare), care permit contribuția țării noastre la campania internațională contra terorismului, materializată în participarea în teatrele de operații.

Cf General de brigadă dr. Gheorghe Văduva afirma că România participă activ și „nemijlocit la acțiunile de gestionare a crizelor și de combatere a terorismului cu forțe ale armatei, jandarmeriei și de poliție, în teatrele de operații active, dar și cu servicii și structuri specializate”¹⁷. Această participare activă a luat forma măsurilor și proiecte referitoare la „azil, imigrație, vize, mandat de urmărire, infracțiuni și infractori, de la domeniul economiei la cele al forțelor și strategiilor legate de securitate și apărare”.

Col.(r) prof. univ. dr. Lucian Stăncilă afirma că prin aceasta țara noastră „s-a dovedit a fi un promotor esențial al stabilității și securității europene și mondiale și un aliat valoros pentru Statele Unite ale Americii și Alianța Nord-Atlantică, asumându-și de la început angajamente constructive în direcția combaterii terorismului și a crimei organizate multinaționale, participând la toate acțiunile antiteroriste”¹⁸.

Astfel că „împotriva unui flagel global, cum a devenit terorismul”¹⁹, se impune un efort global, Ulrich Beck afirmând că „singura soluție la problema terorismului global (...) este cooperarea transnațională”²⁰, România neputând face abstracție de la interconexiunile și interdependențele sistemului internațional, mai ales ca membru NATO și al Uniunii Europene.

Concluzii

Terorismul nu are scuză; este o activitate planificată și desfășurată conștient, nimic nu este lăsat la întâmplare în acțiunile teroriste. Lupta împotriva terorismului internațional impune existența încrederii, transparenței și interacțiunii între forțele angajate în ducerea de operații antiterorism și contra-terorism.

¹⁷ Cf. General de brigadă (r.) dr. Gheorghe VĂDUVA, *op. cit.*, p.44.

¹⁸ Col.(r) prof. univ. dr. Lucian STĂNCILĂ, Col. drd. Ioan BURGHELEA, *Combaterea terorismului – multitudimensionalitatea și complexitatea acesteia*, Buletinul Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, Editura Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, București nr 1/ 2006, p.143.

¹⁹ Ion DAVID, *op. cit.*

²⁰ *Apud* Ioan DAVID, *The Terrorist Threat. World Risk Society Revisited*, Teory & Society, vol.19, No.4, 2002, p. 2.

O abordare comună la nivel european și apropierea legislativă este prioritară pentru contracararea acestui fenomen global. Adoptarea unor liste comune privind persoanele și organizațiile teroriste, întărirea cooperării între autoritățile polițienești și judiciare (înființarea EUROPOL și EUROJUST) sau instituirea mandatului european de arestare sunt dovezi ale eforturilor întreprinse în cadrul Uniunii Europene pentru combaterea acestui flagel numit terorism.

România, ca parte a sistemului internațional, este angrenată activ în acest proces de contracarare a riscului de ocurență ale acțiunilor teroriste, fenomen favorizat a se dezvolta într-o lume a paradoxului cum este cea de azi, tot mai organizată și tot mai haotică, o lume în care fiziunea și fuziunea coexistă, cum bine afirma Ignacio Ramonet.

Astfel, demersurile țării noastre, în concordanță și cooperare cu cele europene și internaționale au un rol fundamental în menținerea securității naționale și participarea la menținerea celei internaționale.

Bibliografie:

1. *** *Buletin documentar nr. 1 din 2008*, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008;
2. *** *Conflictele Asimetrice – Cerințe operaționale privind structura Armatei Române*, București: Ed Universității Naționale de Apărare, 2002;
3. *** *Strategia de securitate internă a Uniunii Europene*, aprobată de Consiliul European din 25 și 26 martie 2010;
4. ANDREESCU, Anghel, *Siguranța națională și ordinea publică 1859 – 2000*, București: Ed. Artprint, 2002;
5. ANDREESCU, Anghel; RADU, Nicolae, *Organizațiile teroriste Conceptualizarea terorii vs securitatea europeană*, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008;
6. ANDREESCU, Anghel; RADU, Nicolae, *Reconfigurarea rețelelor terorismului – securitatea națională și „ecuația globalizării”*, p.11, articol publicat în Buletin documentar nr.1 din 2008, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008;
7. BECK, Ulrich, *The Terrorist Threat. World Risk Society Revisited*, Teory & Society, vol.19, No.4, 2002;
8. Centrul de Studii Strategice de Securitate, *Terorismul - Dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2002;
9. DAVID, Ion, *Globalizarea Terorismului*, Revista ComUnique, București: Editura Era, nr.2-3/2007;
10. DUȚU, Petre, *Rolul forțelor armate în lupta împotriva terorismului. Forme și procedee de acțiune specifice angajării forțelor armate în lupta împotriva terorismului*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010;
11. NEGUT, Silviu, *Geopolitica - Universul Puterii*, București: Ed. Meteor Press, 2009;

12. SAVA, Ionel Nicu, *Teoria si Practica Securității*, Suport Curs, București: Universitatea din București, 2007;
13. STÂNCILĂ, Lucian; BURGHELEA, Ioan, *Combaterea terorismului – multitudimensionalitatea și complexitatea acesteia*, Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr 1/ 2006;
14. VĂDUVA, Gheorghe, *Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului României de membru NATO*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2005;
15. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/index_ro.htm.
16. <http://www.evz.ro/detalii/stiri/care-au-fost-cele-mai-sangeroase-atacuri-teroriste-din-europa-dupa-11-septembrie-972784.htm>
17. <http://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/content/20110415STO17918/html/Terrorismul-mai-pu%C8%9Bbine-amenin%C8%9B%C4%83ri-dar-pericolul-%C3%AEenc%C4%83-exist%C4%83>
18. <http://www.sri.ro/categorii/23/antiterorism--contraterorism.html>
19. <http://www.mae.ro/node/1880>
20. <http://www.evz.ro/detalii/stiri/care-au-fost-cele-mai-sangeroase-atacuri-teroriste-din-europa-dupa-11-septembrie-972784.html>, accesat la data de 23 septembrie 2012, ora 19.40.
21. <http://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/content/20110415STO17918/html/Terrorismul-mai-pu%C8%9Bbine-amenin%C8%9B%C4%83ri-dar-pericolul-%C3%AEenc%C4%83-exist%C4%83>, accesat la data de 23 septembrie 2012, ora 19.25.

SECURITATEA CULTURALĂ. „EURABIA” CONCEPT VIABIL DIN PERSPECTIVA PRACTICĂ SAU DOAR MIT?

Dr. Filofteia REPEZ *
Cătălina TODOR **

Rezumat: În contextul unei lumi aflate în plină tranziție demografică prin care aceasta se redefineste la nivel global fără precedent, trebuind să facă față noilor provocări și amenințări, conceptul de securitate culturală capătă din ce în ce mai multă importanță. Accelerarea procesului de globalizare, creator de interconexiuni și interdependențe între actorii naționali, regional și internaționali și schimbările majore demografice actuale manifestate prin creșterea demografică, îmbătrânirea demografică și accelerarea migrației internaționale ca o echilibrare naturală a celor două fenomene anterior menționate, creează cadrul propice fricțiunilor culturale. Pe fondul schimbărilor structurale etnice europene apariția conceptului de „Eurabia” este concretizarea preocupărilor lumii științifice internaționale cu privire la amenințările de securitate culturală. Astfel lucrarea de față își propune să răspundă întrebărilor: Ce rol au amenințările culturale în contextul mediului de securitate internațional, luând în considerare o lume a paradoxului în care coexistă fisiunea și fuziunea la nivel mondial? Este conceptul de Eurabia o reflexie a realităților europene sau rămâne doar o exagerare a potențialelor amenințări complet gestionabile? În acest scop se vor folosi o combinație a teoriei și practicii prin abordarea conceptelor de securitate culturală și conflict interetnic pe de-o parte și prin cea practică de acțiune ce va analiza probabilitatea ocurenței fricțiunilor culturale europene prin prisma datelor pe care situația actuală le oferă și de asemenea cu ajutorul exemplelor pe care scena europeană le prezintă deja, pe de altă parte.

Cuvinte-cheie: securitate culturală, risc cultural, islamizare, islamofobie, dhimmi, ciocnirea civilizațională.

1. Securitatea Culturală. De la concept la riscuri și amenințări.

Secolul XXI conturează o lume a schimbărilor fără precedent și a paradoxului, în care coexistă globalizarea și regionalizarea de-o potrivă, ca și fisiunea și fuziunea¹, manifestate la nivelul relațiilor internaționale prin cooperare pe de-o parte și conflict pe de-altă parte, o lume ce își reconfigurează parametrii demografici fiind în plin proces de tranziție din acest punct de vedere.

Alexandra Sarcinschi afirma că „o lume globalizată este o lume integrată, dar nu și armonioasă ... un construct al viziunilor împărtășite, dar predispus la fragmentare”². Aceste schimbări se traduc în oportunități, dar și vulnerabilități din punct de vedere al securității, iar referitor la globalizare, proces definitoriu pentru

* Locotenent-colonel lector universitar, Departamentul operații întrunite, studii strategice și de securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România, filofteiarepez@yahoo.com.

** Doctorand în geopolitică și geografie umană în cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie Departamentul de geografie umană, Cluj-Napoca, România, todorcatalina@yahoo.com.

¹ Ignacio RAMONET, *Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998.

² Alexandra SARCINSCHI, *Globalizarea Insecurității. Factori și modalități de contracarare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2006, p.11.

secolul în care ne aflăm, Alexandra Sarcinschi mai afirmă și că acesta „facilitează expansiunea ideilor religioase ... violența așa-numită religioasă este, de fapt, un recul politic al globalizării. Acest proces accelerează, fără îndoială, renașterea identităților culturale și religioase”³, în timp ce Mihai-Ștefan Dinu evidențiază faptul că „globalizarea conduce spre formarea unor medii multiculturale, iar manifestările de intoleranță în ceea ce privește aspectele religioase sau etnice constituie surse de instabilitate”⁴.

În raportarea dimensiunii culturale la securitate vom utiliza termenul de „cultură” în accepțiunea lui Petre Duțu și a Cristinei Bogzeanu „înțeleasă ca ansamblu de atitudini, credințe, obiceiuri, valori și practici comune unui anumit grup de indivizi... în strânsă legătură cu perceperea naționalității, fiind definită în termeni de religie, etnie, geografie, limbă”⁵.

Ca și evoluție temporală, după cum susține Mihai-Ștefan Dinu⁶ „multă vreme, în epoca modernă, factorul etnic și cel religios nu au fost considerați adevărate probleme ale securității naționale, începutul preocupărilor în mediul politic și academic pentru tratarea în cadrul conceptelor de securitate a securității culturale s-a concretizat în urma evenimentelor internaționale de natură să dovedească „potențialul de a inflama” al acestor factori, „încă de la sfârșitul anilor ‘70”, caracter pregnant după evenimentele din ultimele două decenii („terorism, conflicte ce au la bază aspecte identitare – etnice și religioase – sau memoria istorică”), actualmente „fiind de o importanță covârșitoare” pentru securitate. Acesta mai susține și o schimbare a atenției în ceea ce privește sursele de amenințare la adresa securității, mutându-se după perioada războiului rece dinspre politic și militar, adică stat, către societate, „influența majoră în special a religiei în politica internațională fiind facilitată de factori precum: procesele coroborate ale modernizării și secularizării, importanța în descreștere a ideologiilor pe scena internațională și o mai mare preocupare arătată aspectelor identitare culturale, etnice sau religioase”, precum și creșterii numărului de conflicte ce au la bază sau sunt „inflamate de diferențele culturale ... impunându-se, în ultima vreme, o abordare civilizațională a securității”⁷.

Într-o altă lucrare a sa, Mihai-Ștefan Dinu susține caracterul inseparabil al etnicului de religios, subliniat anterior și prin definiția lui Petre Duțu și Cristina Bogzeanu, „aparținând dimensiunii culturale a securității ... spațiul de manifestare al securității culturale situându-se la nivelul interrelaționării securității individuale cu securitatea națională, în sensul că indivizii sau grupurile substatale, în cazul nostru grupurile etnice sau religioase, pot deveni o problemă de securitate națională, comportamentul acestora degenerând spre acțiuni teroriste, separatiste, revoluționare etc., aici cu accent pe religiile «militante», cu un prozelitism agresiv, educându-și aderenții în spiritul adversității față de tot ceea ce constituie «lumea exterioară»,

³ Alexandra SARCINSCHI, *op. cit.*, pp. 16-17.

⁴ Mihai-Ștefan DINU, *Dimensiunea etnico-religioasă a securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2007, p. 11.

⁵ Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU, *Provocările Actuale pentru securitatea Europeană*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2010, p. 37.

⁶ Mihai-Ștefan DINU, *op. cit.*, p. 8, 9, 12.

⁷ *Idem*, p. 14, 39-40.

putând recurge ușor la violența armată pentru a-și atinge obiectivele politice, culturale și economice”⁸.

Ideea de securitate culturală, implică existența unui risc cultural care poate ajunge să se manifeste prin tensiunile și conflictele interetnice/ religioase, „multe conflicte actuale au la bază credințe, cele mai multe rezultând din ciocnirea aspectelor religios-politice ale comunităților aflate în conflict și asocierea lor cu politicile guvernamentale”, aici nefiind de neglijat nici existența unor „tensiuni între denominații mai vaste, cum ar fi susținătorii religiei și cei ai secularismului”⁹.

La modul concret existența pe teritoriul unui stat a unor comunități culturale diferite de cea autohtonă pot fi sursa unor fricțiuni de natura tensiunilor sau conflictelor etnice/ religioase.

Dacă privim cazul specific al Europei, evoluțiile demografice actuale, aflarea în plin proces de tranziție din acest punct de vedere, ce pentru bătrânul continent înseamnă stagnare și declin demografic, îmbătrânire a populației și ca factor de echilibrare naturală a celor două accelerare a migrației, statele dezvoltate europene fiind printre destinațiile principale preferate de imigranți cu un fond cultural mult diferi față de cel al țării gazdă, aduc atât la nivel de acțiune politică, cât și la nivelul preocupărilor academice semne de întrebare: putem discuta despre ipoteza conform căreia Europa ar putea deveni un teren al „ciocnirii civilizațiilor” ca viabilă?

Printre amenințările principale identificate de către Petre Duțu și Cristina Bogzeanu la adresa securității europene se numărau: „efectele migrației internaționale; multiculturalismul existent în interiorul său, terorismul” acestea „fiind potențate de globalizare”¹⁰ și de caracteristicile tranziției demografice, enumerate anterior, fiind subliniată necesitatea de abordare a problematicilor de securitate culturală.

Astfel un concep geopolitic ca rod al acestor preocupări ce a apărut recent, împărțind lumea academică în două tabere, este Eurabia, concept central al cercetării de față, ce își propune să analizeze dacă acesta poate fi o Europă a viitorului sau dacă este doar o teorie conspiraționistă, o teorie islamofobă, așa cum o consideră nu puțini teoreticieni cât și practicieni în sfera acțiunilor europene.

În cele ce urmează „Eurabia” va fi delimitată din punct de vedere teoretic, apoi criticată și susținută prin abordările antagonice științific, în ultimă instanță lăsând analiza datelor concrete actuale să stabilească locul pe care ar trebui să îl ocupe aceasta în cadrul preocupărilor de securitate.

⁸ Mihai-Ștefan DINU, *Componenta etnico-religioasă a conflictelor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 22-23, 27.

⁹ Mihai-Ștefan DINU (2007), *op. cit.* p. 7-8, 11.

¹⁰ Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU (2010), *op. cit.*, p. 6.

2. Eurabia: „Axa Euro- Arabă”

Deși termenul de Eurabia apare pentru prima dată într-un jurnal publicat în anii '70¹¹ de către Comitetul European pentru Coordonarea Relațiilor de Asociere cu Lumea Arabă,¹² Bat Ye'or este cea care l-a folosit prima dată pentru a exprima una din cele mai controversate și de actualitate teorii geopolitice ce au în centru problematica demografică europeană, în cartea intitulată „Eurabia. Axa Euro-arabă”, publicată în 2005.

Perspectiva lui Bat Ye'or¹³ se referă la procesul de islamizare prin care Europa de astăzi trece, atât intern, cât și pe plan extern, cel al relațiilor internaționale.

Acesta argumentează că în anii '60 conceptul era în concordanță cu politica lui Charles de Gaulle, o politică antiamericană, ce dorea o Europă puternică ca oponent al acesteia din urmă, astfel împreună cu Germania începând să lucreze la o politică integrativă ce să creeze această Europă puternică. Aici un aspect foarte relevant al politicii lui De Gaulle era legătura dintre Europa și lumea arabă, care la început a primit rezistență din partea altor țări europene, însă treptat până în 1971 au devenit tot mai apropiate de abordarea franceză, datorită dezvoltării unor manifestări ale „teroriștilor de origine palestiniană” pe teritoriul european.¹⁴

În 1973, în urma evoluției războiului de Iom Kipur, războiul arabo-israelian, când Europa a fost amenințată cu embargo petrolier arab și cu un boicot comercial pentru susținerea acordată Israelului, acesta a încetat a mai aproviziona cu muniție Israelul,¹⁵ schimbând politica sa în relație cu lumea arabă. Astfel că la doar două săptămâni după războiul din octombrie comunitatea UE-15 de la acea vreme a acceptat propunerea arabă în schimbul încetării boicotului petrolier, propunere ce, în viziunea lui Bat Ye'or, a constat în: suportul european la adresa politicii palestinienilor, cerea adresată Israelului de a se întoarce la granițele din 1949 și întoarcerea Israelului sub suveranitate arabă.

Autoarea prezintă aceste fapte ca începuturi ale dialogului euro-arab, ce au creat premisele „simbiozei celor două țărmuri ale Mediteranei”, având o structură neoficială deși bazată pe o relație bilaterală cu participarea oficialilor europeni precum reprezentanți ai consiliului de Miniștri, ai comisiei Europene pe de-o parte, iar pe de altă liderii arabi și reprezentanți ai ligii arabe.¹⁶

După '74 - '75 o întregă rețea de comitete și subcomitete, întâlniri informale au servit cauza fuziunii politicilor celor două entități, atât a politicilor economice, cât și culturale, afirmă Bat Ye'or, practic alimentarea Europei cu petrolul arab ar fi fost

¹¹Lieutenant Colonel Thomas A. SALO, United States Army, *Eurabia: Strategic Implications for the United States*, Strategy Research Project, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050, 2010, p. 3.

¹² European Committee for Coordination of Friendship Associations with the Arab World.

¹³ Bat Ye'or pseudonim folosit de Giselle Littleman.

¹⁴ Bat Ye'or discurs ținut pe data de 17 februarie 2005 în cadrul Institutului Hudson, Washington DC. <http://www.c-spanvideo.org/program/185401-1> (accesat la data de 02.10.2012, ora 17:45).

¹⁵ William B. QUANDT, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*, University of California Press, Berkley and Los Angeles, -California, Londra- Anglia, 2005.

¹⁶ Bat Ye'or (2005), video, *op. cit.*

condiționată de respectarea poziției arabe: susținerea dialogului doar în contextul unui cadru politic legat de America și Israel.

Aceasta susține că s-a trecut la o politică de demonizare a Israelului și la o viziune antiamericană, care nu au rămas fără ecou la adresa acesteia din urmă, antiamericanism ce de multe ori se reflectă doar la nivel politic, încât cetățenii europeni în fapt se opun acestui trend.

Apoi a urmat politica culturală ce a însemnat răspândirea culturii arabe în Europa, chiar și în detrimentul celei autohtone, a celei creștine, prin poziția favorabilă și susținerea acordată cu ajutorul mediului academic - viziunea islamică a istoriei în școli, media - controlul rețelelor de televiziune și al editurilor, susține Bate Ye'or.

Despre coordonata demografică autoarea susține că acesta este doar o componentă a unei întregi concepții geopolitice, cu accent pe dimensiunea politică.

Astfel începând cu cea de-a doua jumătate a secolului XX și până în prezent, împletirea „șantajului energetic”¹⁷ cu evoluțiile demografice și puternicul caracter al culturii musulmane, au dus la apariția unui comportament dhimmi¹⁸ la nivelul Europei: „transformarea Europei într-o civilizație de dhimmificați”.

Din punct de vedere al securității, Bat Ye'or aproape capitulează afirmând faptul că: „Europa nu poate recunoaște «răul islamic» pentru că nu își poate proteja teritoriile sale, de acum a pierdut securitatea ce există la ora actuală în SUA”¹⁹, „Europa se transformă în Eurabia- un appendice politic și cultural al lumii musulmane, fundamental anticreștină, anti-occidentală, antiamericană și antisemită”²⁰.

Această teorie a generat un întreg val de abordări ce s-au concretizat în două paradigme principale: o primă paradigmă susține teoria Eurabia, considerând acesta ca posibila Europă a viitorului, a doua însă nu susține această abordare, considerând-o o teorie a conspirației, catalogând-o chiar drept islamofobă.

În cele ce urmează vom trata cele două paradigme în modul cel mai obiectiv cu putință.

3. „Eurabia”: subiect al dezbaterilor academice și mediatice.

La începutul manifestării teoretice a conceptului Eurabia, lumea academică a părut a acorda atenție acestui subiect, însă mai ales după evenimentele din 2011 (atentatele din Norvegia - Anders Behring Breivik), comunitatea academică vest-europeană a început să privească acest demers ca pe o teorie islamofobă și conspiraționistă.

¹⁷ Având în vedere importanța resurselor energetice pentru stabilitatea și dezvoltarea economică a Europei.

¹⁸ Termenul dhimmi se referă la non-musulmani care acceptă să se subordoneze islamului, devenind comunități tolerate inferioare, ca alternativă la a nu fi considerați de loc cetățeni; în timpul celor două valuri de expansiune musulmană (622-730 AD, 1071-1683 AD) popoarele cucerite trebuiau să se supună legilor musulmane (dhimmitude) și să plătească o taxă de protecție. [Lieutenant Colonel Thomas A. Salo United States Army (2010)].

¹⁹ Bat Ye'or (2005), video, *op. cit.*

²⁰ Bat Ye'or, *The Euro-Arab Axis*, Associated University Press, Cranbury, 2005

Bat Ye'or, ca prim susținător al acestei teorii, se bazează pe argumente de ordin istoric: „pentru mai bine de un mileniu, Jihadul a fost o forță politică potentă care a subjugat și în anumite cazuri a exterminat centrii importanți de putere ai civilizațiilor iudeo-creștine, hindu, budiste ale Asiei, Africii și Europei”²¹, „a distrus civilizații importante (ex: zoroaștrii) și chiar imperii: Imperiul Bizantin, Imperiul Creștin Roman, deci jihadul nu trebuie considerat o chestiune minoră”²², argumente din sfera acțiunilor politice europene, afirmând că aceste sunt favorabile poziției arabe (până la influențe în politica externă europeană precum orientările antiamericane și antisemite)²³, argumente de ordin cultural - precarul proces de integrare a imigranților musulmani -: „dacă migrația ar fi fost un proces mai lent, imigrația ar fi putut fi integrată, dar în urma acordului euro-arab ... populația arabă a fost acceptată pornind de la premiza ca acesta își va păstra tradițiile și legile arabe”²⁴ și argumentele demografice: creșterea minorităților musulmane și mai ales polarizarea lor în importante centre urbane europene.

Demografic, Bernard Lewis, Professor Emeritus al Universității Princeton, face o afirmație cel puțin curajoasă: „Europa va avea majorități musulmane ... cel mai târziu până la sfârșitul secolului XXI”²⁵, „devenind parte a Vestului Arabic, Magrebul”²⁶, iar Jocelyn Cesari, expert în problematica musulmanilor europeni din cadrul Harvard, pune accent pe concentrările urbane: „Berlin este un oraș musulman, Parisul este un oraș musulman, chiar și Madridul și Torino până la un anumit grad”²⁷.

Christopher Caldwell, jurnalist american²⁸, susține argumentul demografic, dar pune accent pe ce al lipsei de asimilare a populației musulmane fapt explicat cel puțin prin două coordonate: o mare parte a asimilării ar trebui să se întâmple la locul de muncă, însă din cauza concentrării imigranților în cadrul unor sectoare de activitate pe care populația europeană autohtonă nu le mai prestează, această asimilare nu se mai produce; existența în anumite țări a politicilor ce nu permit imigranților - refugiați să lucreze²⁹.

Pe de altă parte Jytte Klausen, de la Universitatea Brandeis, nu susține argumentul demografic afirmând: „conceptul este susținut de oameni care nu consultă cifrele. Toate aceste afirmații sunt pur emoționale”³⁰.

²¹ *Idem* p. 9.

²² Bat Ye'or (2005), video *op. cit.*

²³ *Ibidem*, Bat Ye'or (2005), book, *op. cit.*

²⁴ Bat Ye'or (2005), video *op. cit.*

²⁵ Berbard Lewis for Die Welt Germania, 27.07.2004. http://www.eppc.org/conferences/eventID.126/conf_detail.asp (accesat la data de 15.10.2012, ora 11:20).

²⁶ *The West and Islam - Tales from Eurabia*, The Economist, June 22nd 2006, from the printed edition, <http://www.economist.com/node/7086222> (accesat la data de 25. 09.2012, ora 10:15)

²⁷ Simon KUPER, *Head count belies vision of "Eurabia"*, Financial Times, August 19, 2007, 10:22 pm.

²⁸ The Weekly Standard, Financial Times, The Wall Street Journal, The New York Times, The Washington Post.,ș.a.

²⁹ Christopher CALOWELL, Interviu pentru Fox News Chanal, Imigration, Islam and the West, the wall Street Journal, September 05 2009.

³⁰ Simon KUPER (2007), *op. cit.*

Și Ian Buruma, scriitor olandez și profesor în cadrul Bard College New York, respinge argumentul demografic, susținând că există doar 5% musulmani în Europa și pe măsură ce aceștia avansează spre clasa mijlocie a societății rata lor de fertilitate scade, însă consideră că „există ceva mai mult adevăr în pericolul de ciocnire al valorilor”, iar aici insistă pe vulnerabilitatea tinerilor imigranți (a doua și a treia generație - țara gazdă este cea în care au crescut și singura societate pe care o cunosc, însă rădăcinile culturale ale părinților/bunicilor nu sunt tăiate, așa încât apare nevoia acută de apartenență și identitate), „vulnerabilitate care poate fi cauză pentru fundamentalismul religios, jihadism, ca surse ale manifestărilor violente”³¹.

În ceea ce privește argumentul cultural Oriana Fallaci, având în spate o carieră de succes în jurnalistică, cu prelegeri susținute la University of Chicago, Yale University, Harvard University, afirma că „momentul în care renunți la „principiile și valorile proprii...ești mort, cultura ta este moartă, civilizația ta este moartă”³². Huntington afirma: „cea mai periculoasă ciocnire viitoare dintre civilizații...este probabil să apară prin interacțiunea dintre aroganța vesticilor, intoleranța islamului și asertivitatea asiaticilor ... Problema vestului nu fiind fundamentalismul islamic, ci islamul, o civilizație convinsă de superioritatea culturii sale și obsedată de inferioritatea puterii”³³, idee susținută și de Ayaan Hirsi Ali (cunoscută drept un critic înfocat al discriminării femeilor în islam și a religiei islamice): „Ceea ce vedem în Europa este un conflict între valorile islamului și valorile europene”, care mai adaugă și aplecarea culturii islamice spre conflict³⁴. Avem o dezbatere atât asupra grupului care poartă produce tensiuni, cât și asupra existenței sau nu a probabilității de ocurență a acestei ciocniri culturale.

Există un grup, din care fac parte și Ian Buruma, Douglas Murray (director asociat al Henry Jackson Society, critic cunoscut al fundamentalismului islamic), destul de semnificativ al celor care fac distincția între islamul militant, ”o versiune politizată a islamului”³⁵ și islam. Pe de altă parte Rainer Brunner de la Universitatea Freiburg, Germania, afirma că „musulmanii nu sunt în stare să își imagineze separarea dintre religie și politică”³⁶ datorită profundului lor angajament social față de islam, afirmație întărită de Jocelyne Cesari, prin paralela dintre modernizarea europeană care a dus și secularizare și cea musulmană care a întărit confluența dintre

³¹ Ian BURUMA, Prelegere: *Eurabia: Truth or Paranoia*, Kenan Distinguished Lecture in Ethics, The Kenan Institute for Ethics, 15 Octombrie 2009, ora 17:00.

³² Oriana FALLACI, *Prophet of Decline: An Interview with Oriana Fallaci*, interview by Tunku Varadarajan, The wallstreet Journal, June 23, 2005.

³³ Professor A.J. BACEVICH, Universitatea Boston, Book Review: *The Clash of Civilization and the Remaking of the World Order* By Samuel P. Huntington, pp. 2-3.

³⁴ Ayaan Hirsi ALI, *The Growing Fearfulness of Muslims in Europe*, CNN'S AMANPOUR, Aired March 30, 2010 - 15:00:00, http://www.youtube.com/watch?v=YWw5x_MB3II (accesat la data de 17.10.2012, ora 20:00).

³⁵ Ian BURUMA, <http://www.youtube.com/watch?v=1JY98owk2e8&feature=related> (accesat la data de 17.10.2012, ora 16:00), Douglas MURRY, <http://www.youtube.com/watch?v=L5hh-uQpMuE&feature=related> (accesat la data de 20.10.2012, ora 13:45).

³⁶ *Apud* Lieutenant Colonel Thomas A. SALO, United States Army, *Eurabia: Strategic Implications for the United States*, Strategy Research Project, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050, 2010, p. 3.

stat și religie – făcând din islam religie de stat. De aici se naște provocarea prin care trece această Europă secularizată a secolului XXI, având în vedere faptul că „imigranții musulmani provin din țări unde islamul este religie de stat”³⁷. Aici este interesant studiul realizat de Gallup conform căruia 93% din musulmani sunt pacifiști, dar 7% radicaliști, minoritatea violentă fiind motivată de latura politică a religiei³⁸.

Ca adeptă a Eurabianismului, Melanie Philips afirma că „o critică la adresa elitelor europene este: interpretarea extremă a multiculturalismului, etichetând ca prejudiciu orice efort al vesticilor de aș apăra propriile valori.”³⁹ Pe de altă parte Ibrahim Kalin, Universitatea George Washington, afirma că : „astăzi musulmanii ce locuiesc în vestul Europei au șansa de a se dezvolta mergând pe o cale de mijloc, a păstrării propriei identități, recunoscând în același timp identitățile celorlalți”... însă că „în numele integrării, musulmanilor li se cere să îmbrățișeze asimilarea și așa să își piardă identitatea”⁴⁰. Observăm că ambele viziuni susțin riscul identitar, fie cel european, fie cel musulman.

Practic argumentele contra Eurabiei resping argumentele demografice, pe care le consideră o exagerare (având în vedere procentul mic în totalul populației, rata de fertilitate în scădere a musulmanilor), chiar și unele culturale (Simon Kuper, Financial Times cunoscut jurnalist lasă de înțeles că jihadismul nu este caracteristic majorității musulmane⁴¹) și în același timp afirmă ideea că acest gen de manifestări ideologice sunt generatoare de sentimente anti-musulmane (islamofobe), chiar putând genera ură rasială și grave comportamente discriminatorii. În 2011 a fost publicat un raport concentrat pe „mediu anti-musulman” care încadrează Eurabia alături de alte idei precum islamizare, legile Sharia, jihad, dhimmificare, putere ocupantă asupra Europei, în rândul surselor de inspirație ce pregătesc terenul pentru atitudini de glorificare a violenței, comparate chiar cu Mișcarea Supremației Albe (teorie îndreptată împotriva populației evreiești), idei ce au inspirat atitudini violente precum atacurile teroriste din Norvegia. „Breivik nu este singur în această ură pentru islam și multiculturalism”, în opinia autorilor⁴².

³⁷ JOCELYNE CESARI, Prelegere: *The Rise of Islamist Parties in the New Middle East*, Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs, Georgetown University, March 22, 2012. <http://www.youtube.com/watch?v=iPv0frpUYo0> (accesat la data de 21.10.2012, ora 9:00).

³⁸*** *What a Billion Muslim Think?*, The Gallup Organization. 2008, <http://www.gallup.com/home.aspx>

³⁹ Melanie PHILLIPS, *Liberalism v Islamism*, Presentation at Neo Conference, Stockholm, Sweden (May 11, 2007), citat în L.S.Leb, “Radical Islam in Europe”, p. 2,48.

⁴⁰ Ibrahim KALIN, *Islamophobia and the Challenges of Pluralism in the 21st Century*, Georgetown University, Washinton DC, 2011, pp. 54-55. http://www12.georgetown.edu/sfs/docs/ACMCU_Islamophobia_txt_99.pdf (accesat la data de 19.09.2012, ora 15:00).

⁴¹ Simon KUPER, *The end of Eurabia*, The financial Times, 9 septembrie, 2011, 7:35. <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/1c825298-d8f7-11e0-aff1-00144feabdc0.html> (accesat la data de 22.10.2012, ora 14:10).

⁴² David LARGERLOF, Jonathan LEMAN, Alexander BENGTTSSON, *The Anti-Muslim Environment- The ideas, the Profiles and the Concepts*, Focul Report 2011:1, Expo Research, Stockholm, 2011.

Pe de-o parte Simon Kuper respinge amenințarea musulmană: „majoritatea celor care trăiesc în țările vestice europene duc o existență extrem de blândă: muncă, copii, somn⁴³, iar pe de altă parte Douglas Murry afirmă că „nu putem lua în considerare doar poveștile de succes și să ignorăm lucruri ca acestea (făcând referire la evenimente extremiste produse pe teritoriul european) ... Orice minoritate care se angajează în ură (se refera la ura fata de alte minorități, cu alte concepții) și bigoterie ar trebui sa fie criticată”⁴⁴.

Astfel putem afirma că Eurabia este una dintre cele mai actuale și controversate teorii geopolitice care au în prim plan bătrânul continent european. Vocea vestică atât la nivel academic, cât și mediatic este mai prudentă mai ales după 2011, majoritatea fiind critici la adresa acestei teorii, însă totuși rămâne bine reprezentată de cea americană și câțiva non-conformiști europeni precum Bat Ye'or, Douglas Kear Murray, Ayaan Hirsi Ali. Rămâne de văzut dacă după acest 2011 vom asista la sfârșitul Eurabiei, aceasta intrând într-un con de umbră așa cum afirmă Simon Kuper sau dacă desfășurările ulterioare o vor face din ce în ce mai atractivă sau mai imperativ de dezbătut.

Concluzii

Riscurile de securitate nu ar trebui să fie generatoare de poziții extreme fără o foarte profundă analiză a tuturor coordonatelor. Astfel că atât sentimentele extreme de ură rasială precum islamofobia, cât și pozițiile mult prea relaxate asupra problemicii, precum negarea faptului că Europa se confruntă anumite provocări culturale, ambele ar trebui supuse criticii. Așadar, putem vorbi de riscuri culturale în Europa, este Eurabia o teorie viabilă sau doar una conspiraționistă?

Precum am putut observa anterior prin prezentarea dezbaterilor mediatică și academice internaționale ambele poziții pro și contra Eurabia sunt extrem de bine reprezentate. În ceea ce o privește pe Bat Ye'or din nici una din afirmațiile sale nu reiese ura rasială, componentă a islamofobiei, dacă preluăm definiția: „O frică exagerată, ură și ostilitate îndreptate asupra islamului și musulmanilor perpetuate de stereotipuri negative generatoare de prejudecăți, discriminare și marginalizare sau chiar excludere a musulmanilor din viața socială, politică și civică”⁴⁵.

Din punct de vedere demografic chiar dacă vorbim de cei 6% sau 8% pentru 2010 și 8%⁴⁶ pentru 2030 sau 20%⁴⁷ pentru 2050, fie că afirmăm că nu se pot face

⁴³ Simon KUPER (2011), *op. cit.*

⁴⁴ Douglas MURRAY, *Europe is failing its Muslims*, Centre for Social Coeshion, The Inteligence Debate, Londra, 2010, <http://www.youtube.com/watch?v=B4M-whjJs10> (accesat la data de 22.10.2012, ora 18:00).

⁴⁵ *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*, Gallup Poll 2011, p. 1. <http://www.gallup.com/home.aspx>.

⁴⁶ *The Future Global Muslim Population - Projections for 2010-2030*, Pew Research Center, Ianuarie 2011. www.pewforum.org.

⁴⁷ Karoly LORANT, *The demographic challenge in Europe*, Lucrare ce aparține Parlamentului European, 2005, <http://www.europarl.europa.eu/inddem/docs/papers/The%20demographic%20challenge%20in%20Europe.pdf>, p. 5.

predicții exacte în acest sens⁴⁸, trebuie să admitem importanța localizării acestor comunități și anume concentrările din marile centre urbane precum Londra, Berlin, Paris, Madrid.

De altfel din punct de vedere cultural nu putem ignora diferențe fundamentale între țările gazdă și țara mamă ale imigranților, numai printr-o simplă analiză a dimensiunilor culturale ale lui Geert Hofstede se pot observa, cum nu putem ignora faptul că există tensiuni culturale. În acest context, raportându-ne la estimări practice, o anchetă realizată de cei de la Gallup arăta ca principale cauze ale tensiunilor dintre Vest și musulmani: 40% cauzele politice și 29 % cele care țin de religie, în viziunea respondenților⁴⁹.

Poate fi foarte adevărat faptul ca doar o minoritate a populației musulmane din Europa este extremistă (datele din capitolul anterior – Gallup), cu tendințe de degenerare în violențe, dar este poate la fel de adevărat că nu putem nega existența acestui gen de fenomene pe teritoriul european cel puțin în ultimii ani, exemple extreme violente sunt atentatele din Londra, Madrid, tensiunile din suburbiile franceze, rumoarea cauzată de desenele daneze cele cu Profetul Mohamed, uciderea regizorului Theo van Gogh, „exilul” (în America) lui Ayaan Hirsi Ali, ș.a.⁵⁰. Pe de altă parte, slaba integrare a acestora a generat și reacții islamofobe, cea mai violentă fiind masacrul norvegian a lui Brevik. Astfel de atitudini extreme și de-o parte și de alta trebuie condamnate.

Așadar este o problemă de integrare a acestor imigranți, putem afirma că există o contradicție între dorința unei Europe seculare de asimila imigranții musulmani și dorința acestora din urmă de a se integra fără a fi asimilați. Deși statisticile arată că în general imigranții se simt respectați⁵¹ și simt un grad de apartenență față de țara gazdă, putând percepe aceste aspecte ca proprii integrării, totuși e o problemă când vine vorba de subiecte sensibile precum niqab-ul sau drepturile femeii în accepțiunea europeană.

Este oare corect ca un continent cu o tradiție culturală atât de veche să trebuiască să își adapteze anumite coordonate pentru o populație nou venită, sau este normal ca cei care vin pentru un trai mai bun aici, la nivel public să se supună normelor statului național gazdă, păstrându-și credințele și manifestările culturale pentru cadrul privat? Trebuie Europa să facă un compromis pentru a ajunge la o jumătate de drum sau este nevoie ca acesta să fie mai fermă? Acestea sunt întrebările la care politica europeană va trebui să răspundă pentru a veni în întâmpinarea riscului cultural pe care ar fi nerealist să îl negăm.

Astfel dacă vom asista la prejudicii asupra securității sau la o „ciocnire a civilizațiilor”, sau la o transformare definitivă, ireversibilă și marcată de tensiuni a Europei într-o Eurabia, acesta stă numai în capacitatea imigranților de a înțelege

⁴⁸ William UNDERHILL, *Why Fears Of A Muslim Takeover Are All Wrong*, articol publicat la data de 11 iulie 2009, în NEWSWEEK <http://www.newsweek.com/id/206230> (accesat la data de 01.10.2012, ora 12:35).

⁴⁹ Gallup (2011), *Islamophobia...*, *op.cit.*

⁵⁰ *The West and Islam- Tales from Eurabia*, The Economist, June 22nd 2006, from the printed edition, 2006.

⁵¹ Gallup (2011), *Islamophobia...*, *op.cit.*

cultura în care aleg de buna voie să trăiască și a Europei de avea o atitudine cât mai corectă și fermă impusă de noile realități, fiind de ne tolerat orice ieșire violentă fie ea islamofobă sau islamistă.

Bibliografie:

1. SALO, Thomas A., Lieutenant Colonel United States Army, *Eurabia: Strategic Implications for the United States*, Strategy Research Project, 2010, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050;
2. SARCINSCHI, Alexandra, *Globalizarea insecurității. Factori și modalități de contracarare*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006;
3. YE'OR, Bat, *The Euro-Arab Axis*, Cranbury: Associated University Press, 2005;
4. BACEVICH A.J., Book Review: *The Clash of Civilization and the Remaking of the World Order* By Samuel P. Huntington, Universitatea Boston, 2002;
5. IGNACIO, Ramonet, *Geopolitics of Chaos*, New York: Algora Publishing, 1996;
6. DINU, Mihai-Ștefan, *Dimensiunea etnico-religioasă a securității*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007;
7. DINU, Mihai-Ștefan, *Componenta etnico-religioasă a conflictelor*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005;
8. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Provocările Actuale pentru securitatea Europeană*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010;
9. KALIN Ibrahim, *Islamophobia and the Challenges of Pluralism in the 21st Century*, Washinton DC: Georgetown University, 2011, http://www12.georgetown.edu/sfs/docs/ACMCU_Islamophobia_txt_99.pdf;
10. QUANDT, B. William, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*, Berkley and Los Angeles,-California, Londra-Anglia: University of California Press, 2005;
- 11.*** *What a Billion Muslim Think?*, The Gallup Organization, 2008, <http://www.gallup.com/home.aspx>;
12. LARGERLOF, David; LEMAN, Jonathan; BENGTTSSON, Alexander, *The Anti-Muslim Environment - The ideas, the Profiles and the Concepts*, Focus Report 2011:1, Stockholm: Expo Research, 2011;
13. *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West, Gallup Poll 2011*, <http://www.gallup.com/home.aspx>;
14. *The Future Global Muslim Population- Projections for 2010-2030*, Pew Research Center, Ianuarie 2011, www.pewforum.org;
15. KAROLY, Lorant, *The demographic challenge in Europe*, 2005, <http://www.europarl.europa.eu/inddem/docs/papers/The%20demographic%20challenge%20in%20Europe.pdf>;
16. YE'OR, Bat, discurs ținut pe data de 17 februarie 2005 in cadrul Institutului Hudson, Washington DC. <http://www.c-spanvideo.org/program/185401-1>;

17. CALOWELL, Christopher, Interviu pentru Fox News Chanal, *Imigration, Islam and the West*, the Wall Street Journal, September 05, 2009.
18. BURUMA, Ian, Prelegere: *Eurabia: Truth or Paranoia*, Kenan Distinguished Lecture in Ethics, The Kenan Institute for Ethics, 15 Octombrie 2009;
19. ALI, Ayaan Hirsi, *The Growing Fearfulness of Muslims in Europe*, CNN'S AMANPOUR, Aired March 30, 2010 - 15:00:00, http://www.youtube.com/watch?v=YWw5x_MB3II;
20. BURUMA, Ian, <http://www.youtube.com/watch?v=1JY98owk2e8&feature=related>; Douglas MURRY, <http://www.youtube.com/watch?v=L5hh-uQpMuE&feature=related>;
21. CESARI, Jocelyne, Lecture: *The Rise of IslamistPartier in the New Middle East*, Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs, Georgetown University, March 22, 2012. <http://www.youtube.com/watch?v=iPv0frpUYo0>;
22. MURRAY, Douglas, *Europe is failing its Muslims*, Centre for Social Coeshion,, The Inteligence Debate, Londra 2010, <http://www.youtube.com/watch?v=B4M-whjJs10>;
23. LEWIS, Berbard for Die Welt Germania, 27.07. 2004. http://www.eppc.org/conferences/eventID.126/conf_detail.asp;
24. KUPER, Simon, *Head count belies vision of "Eurabia"*, Financial Times, August 19, 2007, 10:22 pm;
25. *The West and Islam - Tales from Eurabia*, The Economist, June 22nd 2006, from the printed edition, <http://www.economist.com/node/7086222>;
26. FALLACI, Oriana, *Prophet of Decline: An Interview with Oriana Fallaci*, interview bv Tunku Varadarajan, The wallstreet Journal, June 23, 2005;
27. PHILLIPS, Melanie, *Liberalism v Islamism*, Presentation at Neo Conference, Stockholm, Sweden (May 11, 2007), citat în L.S.Leb, "Radical Islam in Europe", 2007;
28. KUPER, Simon, *The end of Eurabia*, The financial Times, 9 septembrie, 2011, 7:35, <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/1c825298-d8f7-11e0-aff1-00144feabd c0.html>;
29. UNDERHILL, William, *Why Fears Of A Muslim Takeover Are All Wrong*, articol publicat la data de 11 iulie 2009 în NEWSWEEK, 2009, <http://www.newsweek.com/id/206230>;
30. *** *The West and Islam- Tales from Eurabia*, The Economist, June 22nd 2006, from the printed edition;
31. Site-ul Oficial ONU – Departamentul Problematicilor Economice și Sociale, Divizia Populație "Estimated and projected world population according to different variants, 1950-2100 (billions)" http://esa.un.org/unpd/wpp/Analytical-Figures/htm/fig_1.htm;
32. Site Oficial Gallup Organization <http://www.gallup.com/home.aspx>;
33. Site Oficial Pew Forum on Religion & Public Life www.pewforum.org.

PUNCTE DE VEDERE PRIVIND RESURSELE ENERGETICE STRATEGICE ȘI CONFRUNTĂRILE PENTRU PETROL ȘI GAZE NATURALE ÎN ORIENTUL APROPIAT ȘI MIJLOCIU

*Dr Tiberiu TĂNASE**
*George ALECU***

Motto:

„Oricine ar controla fluxul de petrol din Golful Persic va putea strangula nu numai economia americană, ci și pe cea a celor mai multe țări ale lumii”.
Michael T. Klare „The Resource Wars“ („Războaiele pentru resurse)

Rezumat: *Resursele energetice și de materii prime sunt în general limitate și repartizate inegal pe suprafața planetei. Expansiunea industrială și globalizarea economică acționează ca "devoratoare" de materii prime și produse energetice. Energetica se bazează în prezent pe combustibili fosili și nucleari, și mai puțin pe resurse regenerabile.*

Principalele resurse strategice care se află în centrul unor dispute internaționale privind accesul și/sau controlul acestora sunt cele energetice, în mod deosebit petrolul, gazele naturale, dar și cele naturale de consum cum sunt apa și resursele de hrană.

Economia mondială depinde încă de petrol ca resursă centrală de energie, care cu cât se consumă mai mult, cu atât se va epuiza mai repede, chiar dacă au apărut și alte resurse, cum ar fi energia nucleară, solară sau eoliană.

Cuvinte-cheie: *resurse, război pentru resurse, riscuri, amenințare, criză economică, național, global, securitate.*

Introducere

Orice activitate umană este dependentă de resurse, definite ca „rezerve” sau „surse de mijloace susceptibile de a fi valorificate într-o împrejurare dată”¹ și de modul de utilizare a acestora în procesul de producere a valorilor sociale. Specialiștii în economie susțin că dezvoltarea înseamnă conducere bazată pe știință- resurse, care sunt percepute, în primul rând, ca materii prime, dar și ca produse finite, fiind abordate în raport de spațiu și timp, de modalitățile de gestionare și de capacitatea omului de menținere a raportului necesitate-disponibilitate în valorificarea lor.

Problema resurselor este abordată multidimensional, în cadrul tuturor științelor sociale, printr-o investigare interdisciplinară, având în vedere importanța capitală, definitorie, pentru toate domeniile vieții sociale. Diferitele teorii și metode de investigație au condus la identificarea, în funcție de interese și necesități, a patru mari categorii de resurse:

- *resurse umane* - totalitatea persoanelor capabile de a produce valori sociale, de care dispune societatea la un moment dat;

* *Colonel (r), cercetător asociat Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, tiberiu_tanase@yahoo.com.*

** *Masterand, Academia Națională de Informații Mihai Viteazu, george_alecu77@yahoo.com.*

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1996, p. 920.*

- *resurse materiale* - totalitatea „materiilor prime” și materialelor generatoare de produse finite, necesare societății.

- *financiare* (economice) - totalitatea mijloacelor, fondurilor bănești de care dispune societatea la un moment dat și care pot fi utilizate pentru dezvoltare și pentru alte nevoi specifice.

- *resursele informaționale* - totalitatea datelor, informațiilor, băncilor de date, care, prin organizare, relevanță, disponibilitate și utilizare adecvată sunt necesare și utile luării deciziilor².

Accesul la toate categoriile de resurse este foarte important, dacă ne gândim doar la apă, resursele de hrană, energetice, sau cele *informaționale*. Având în vedere importanța a unor resurse naturale - *energetice - petrolul și gazele naturale sau apa*, fiecare stat caută să-și asigure independența sau rezervele prin diverse modalități. Concurența pentru asigurarea unor resurse care, datorită importanței lor deosebite, pot fi numite *strategice* (ex. apa și combustibilii energetici) poate duce la apariția unor tensiuni sau chiar conflicte între statele posesoare de resurse și cele doritoare, tendințe accentuate în ultimul timp de posibilitatea epuizării unora dintre ele și prognozate de unele studii de specialitate.

Principalele resurse strategice care se află în centrul unor dispute internaționale privind accesul și/sau controlul acestora sunt cele energetice, în mod deosebit *petrolul, gazele naturale*, dar și cele naturale de consum cum sunt *apa și resursele de hrană*.³

Economiile dezvoltate depind de resursele energetice în orice punct de pe glob, iar pierderea accesului la acestea poate avea consecințe distrugătoare, de aceea statele, prin politicile externe dar și prin strategiile de securitate asumate, sunt preocupate de problematica resurselor strategice de accesibilitatea conductelor și terminalelor, a viitoarelor trasee de transport (conducte), de parteneriate, și nu în ultimul rând de viitorul acestor resurse, adică de acele rezerve rămase încă neexploatate.

1. Petrolul și gazele naturale - resurse epuizabile de energie

Petrolul (țițeiul) și gazele naturale sunt hidrocarburi, cunoscute și sub numele de combustibili fosili sau energii fosile și furnizează 2/3 din energia consumată astăzi la nivel mondial.

1.1. Petrolul - resursă strategică de energie

*Rocă caustobiolitică lichidă, denumită în mod curent – țiței și care, din punct de vedere chimic, reprezintă substanțele minerale combustibile constituite din amestecuri de hidrocarburi naturale, acumulate în scoarța terestră și care, în condiții de suprafață, se prezintă în stare gazoasă, sub formă de gaze naturale, sau lichidă, sub formă de țiței și condensat*⁴.

² Conform *Doctrinei Naționale a Informațiilor pentru securitate* adoptată în ședința C.S.A.T din 23 iunie 2004, editată de S.R.I., p.14.

³ Eugen ZAINEA, *Sursele de Conflict ale secolului XXI, Geopolitica*, nr. 7-8, 2004, Editura Top Form, 2004, p. 81.

⁴ Cf. *Legii Petrolului - Legea nr. 134 din 29 decembrie 1995* publicată în Monitorul Oficial nr. 301 din 29 decembrie 1995.

La nivel mondial rezerve de petrol cunoscute sunt de circa 150 miliarde de barili, la care se adaugă 100 de miliarde din noile zăcămintele identificate de la Marea Caspică, până în Sudan.⁵

Petrolul reprezintă o resursă strategică de energie fiind necesar atât economiei cât și sectorului militar și de securitate⁶. Se poate aprecia că în prezent securitatea statelor, inclusiv a României, depinde într-o mare măsură și de asigurarea unor resurse petroliere corespunzătoare. În acest sens s-a născut ideea creării unor *rezerve strategice de petrol* care să servească exclusiv la apărarea militară, pentru situații de criză sau de război. De asemenea există o dependență foarte mare a economiei mondiale de petrol și, în primul rând, a statelor membre G-8, dependență care vizează în primul rând sursele din regiuni/zonă *cum sunt Orientul Apropiat și Mijlociu*¹, *Rusia și zona Mării Caspice*², *Africa*³, *America de Sud*⁴, *Asia de Est și Sud-Est*⁵.

1.2. Gazele naturale

Acest tip de resursă energetică naturală reprezintă în prezent aproximativ 23% din consumul global de energie, dar din anul 2020 vor însemna peste 30% și vor domina, probabil, viitoarele evoluții ale acestui secol⁶.

Menționăm că se găsește și se formează în natură fără intervenția omului și cuprind gazele libere din zăcămintele de gaz metan, gazele dizolvate în țiței, cele din

⁵ Vezi pe larg în Pascal CHAIGNEAU, *Petrole et geopolitique*, Défense Nationale, noiembrie 2004, pp. 144-145.

⁶ Gheorghe N. ANGHEL, Gheorghe Gh. ANGHEL, *Componente ale Securității Naționale a României*, Editura Societății Tempus România, 1996, pp. 40-41.

¹ *Orientul Apropiat și Mijlociu reprezintă* principala regiune petrolieră, care posedă circa 70% din rezervele actuale, iar printre avantajele petrolului de aici sunt și acelea că se află la adâncimi foarte mici (în medie 200-300 m), are o vâscozitate redusă și este foarte bine distribuit în proximitatea Golfului Persic. Principalele state producătoare din regiune sunt *Arabia Saudită, Irak, Iran, Kuweit*. cf Andre Gamblin, *Economia Lumii*, 2004, pp. 292-293.

² Rusia - deține 6,7 % din rezervele mondiale de petrol, realizând circa 11,5% din producția mondială în anul 2005, Costel Barbălată, *Rusia, cu și fără Dumnezeu*, Lumea Magazin, aprilie 2006, p. 54.

³ Africa are o pondere de 7,2% din rezervele mondiale de petrol, repartizate astfel: *Libia 22,5%, Algeria 13,7%, Egipt 12,7%*. Celelalte rezerve de petrol exploatare în prezent sunt localizate în *Nigeria, Gabon, Congo Brazaville, Guineea ecuatorială, Camerun și Angola*. Există preocupări (actuale) și în exploatarea altor zone (potențiale) din delta fluviilor Niger, Congo, și din Ciad, Marcel DUVAL, *La geopolitique de l'Energie*, Revue française de géopolitique, mai 2004.

⁴ America Centrală și de Sud, în această regiune *principalele state ce dețin importante rezerve de petrol cum sunt Venezuela* (al cincilea producător mondial), Peru și Mexic se confruntă cu numeroase probleme sociale, *punctate de crize interne, iar cea mai puternică din ultimii trei ani fiind cea din Venezuela*, Roberto Livi „Începe cursa pentru Eldorado-ul negru/Orinoco ar putea ascunde cele mai mari zăcămintele de petrol brut” „Il Messaggero” (Italia) din 9 ianuarie 2006.

⁵ *Asia de Est și Sud-Est* - este o zonă în care Indonezia deține importante rezerve petroliere (Nordul Sumatrei), dar care trece prin crize politice care conduc la conflicte în numele religiei (crize interne, rebeliuni ale separatiștilor datorate scăderii producției de petrol).

⁶ <http://www.brookings.edu/views/articles/hill>.

capul de gaze asociat zăcămintelor de țiței, precum și gazele rezultate din extracția sau separarea hidrocarburilor lichide.¹⁸

Gazele naturale se găsesc în scoarța terestră, formând zăcăminte subterane independente sau asociate cu zăcămintele de țiței de aceeași și cele mai importante zone petroliere sunt bogate și în gaze naturale.

Asocierea cu zăcămintele de țiței fac ca principalele localizări ale acestor resurse să fie tot în *Orientul Mijlociu*,⁷ *Rusia*, *zona Mării Caspice - Asia Centrală*⁸, *Africa*⁹, *America de Sud*, *Asia de Est și Sud-Est*.¹⁰

Rusia este *primul producător mondial*¹¹ și *totodată primul exportator care deține 29% din rezervele mondiale de gaze naturale (în 2005 a realizat 22% din producția mondială)* precum și cele mai mari zăcăminte de gaz natural din lume, urmată de *Iran și Arabia Saudită*.

Alte zone bogate în resurse de gaze naturale sunt *America de Sud* - unde principalii producători *Venezuela (al cincilea exportator mondial de petrol)* și *Bolivia (al doilea producător de gaz din regiune)* sunt în faza unui conflict latent¹² și *Asia de*

¹⁸ Cf. *Legii Nr. 134 din 29 decembrie 1995 privind petrolului, publicată în Monitorul oficial nr. 301 din 29 decembrie 1995.*

⁷ Orientul Mijlociu deține 40% din rezervele mondiale de gaze naturale²³. Două treimi din resursele mondiale de petrol și gaze naturale se găsesc în estul Orientului Mijlociu (Arabia Saudită, emiratele din zona Golfului Persic, Irak). Dintre marii deținători de rezerve de gaze din Orient pot fi menționați *Qatarul*, care la începutul lui 2002, deținea 14,5% din rezervele mondiale, iar în viitor va deveni un mare exportator, Arabia Saudită, care își pregătește o puternică poziție pe piața internațională a gazelor și *Iranul*, care are importante rezerve de gaze concesionate companiilor rusești (*Gazprom*) și britanice (*British Gas*, Marcel DUVAL, *La geopolitique de l'Energie, Revue francais de geopolitique, mai 2004.*

⁸ Asia Centrală - ceastă zonă este bogată în resurse de hidrocarburi în special de gaze naturale, statele din această zonă deținând rezerve importante, dintre care *Kârgâhstanul* - 2000 de miliarde mc, *Uzbekistanul* 1000 de miliarde mc. Uzbekistanul și mai ales *Turkmenistanul* s-au îmbogățit din exploatarea acestei resurse cel din urmă ale căror exporturi de gaz reprezintă 63% din valoarea totală a exporturilor sale ar putea deține a cincea rezervă mondială de gaze naturale, Radu MOLDOVAN, *Logica conflictelor din spațiul caspic*, în *Geopolitica*, nr. 7-8, 2004, editura Top FORM, 2004, pp. 209-217.

⁹ Resursele acestui continent reprezintă 10% din rezervele mondiale de hidrocarburi, iar producția va crește, pe de-o parte, din exploatarea petroliere, dar și punând în exploatare noile zăcăminte de gaze naturale prin numeroase investiții străine care pot aduce, pe lângă exporturi, electricitate, uzine de lichefiere și chiar de petrochimie. Investiții importante s-au derulat în *Angola*, unde firma Exxon proiectează instalarea unei uzine de lichefiere, în *Nigeria*, unde gazul este lichefiat în unitatea Shell, la Bony, la o capacitate de 5,8 milioane de tone, gaz natural. De asemenea există un proiect de gazoduct *Nigeria-Mediterană*, de 4 000 km (va produce 70 % din gazul natural african).

¹⁰ Cf. Andre GAMLIN, *Economia Lumii*, 2004, pp. 292-293. Primele 10 țări producătoare de gaz natural în 2002.

¹¹ *Rusia speră să mărească exporturile mai ales datorită unui gazoduct între zăcămintul din peninsula Yamal, la gura râului Obi și golful Finlandei, precum și dublării capacității actualului gazoduct de la Yamal - Polonia. Zăcămintul de la Kovykta este cel mai mare dintre acestea, cu rezerve de cel puțin 1.400 miliarde de metri cubi, cantitate suficientă pentru a satisface nevoile celui mai mare consumator de gaz din lume, SUA, pe o perioadă de 2 ani. Kovykta se află în estul Siberiei, în regiunea Irkuțk, între doi afluenți ai râului Lena. Siberia produce 90% din gazul rusesc și circa 70% din petrolul și cărbuni.*

¹² *Războaiele gazului*, în *Lumea Magazin* nr. 4/2006 p. 26.

Est și Sud-Est, unde Indonezia este al șaptelea producător la nivel mondial, iar Pakistanul și Afganistanul dețin de asemenea rezerve importante.¹³

2. Confruntările pentru asigurarea accesului la resursele strategice energetice din Orientul Apropiat și Mijlociu

Toate marile confruntări pe care le-a cunoscut lumea până în prezent, independent de pretextele sau motivațiile oficiale au avut ca punct de plecare, *lupta pentru resurse, pentru asigurarea accesului la ele și pe cât posibil al controlului acestora*.

Desigur, atenția a fost și este în principal orientată spre acele categorii de resurse de primă necesitate, resurse materiale dintre care ponderea cea mai importantă o reprezintă cele naturale. Acestea reprezintă factori ai dezvoltării, dar și al potențialului de putere.

Resurselor naturale li se pot asocia cel puțin patru nivele de importanță și anume de posesie, exploatare, control, și utilizare.

Primul nivel al posesiei - nu poate fi determinant în ecuația puterii depinzând de celelalte nivele și în primul rând de exploatare.

Exploatarea are importanța ei, dar la rândul ei depinde de control deoarece prin controlul *resurselor, statele se pot impune în poziții de putere, importante pe scena internațională și s-a afirmat de multe ori că, cine deține controlul petrolului, deține și puterea în lume*¹⁴.

În Orientul Mijlociu sunt state, care deși bogate în petrol statele arabe petroliere, - *Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite*, care nu au națiuni dezvoltate, iar puterea lor nu este nici măcar regională, dar și state care fără a deține resurse naturale semnificative sunt puternic dezvoltate - cazul statului Israel .

Utilizarea resurselor reprezintă nivelul final de importanță pentru că puterea unui stat crește odată cu bunăstarea care poate fi asigurată numai printr-o utilizare bună a resurselor. Deci, *cine utilizează mai bine resursele poate deține și puterea, desigur cu condiția să deține controlul lor*.

Dintre resursele naturale cele mai răspândite și evident necesare dezvoltării sunt *resursele energetice* .

În condițiile în care toate economiile depind de resursele energetice, iar pierderea accesului la acestea pot avea consecințe distrugătoare asupra statelor, acestea sunt nevoite să fie preocupate permanent de accesibilitatea, transportul, și utilizarea adecvată a resurselor energetice, astfel că geopolitica este dominată astăzi de *strategiile resurselor și îndeosebi ale celor energetice*.

Efectele seismice ale acțiunilor teroriste din 11 septembrie dar, și după, au schimbat strategia marilor actori geopolitici în domeniul controlului asupra resurselor astfel că în prezent în locul unei singure zone de conflict - *Orientul Mijlociu avem*

¹³ *Petrolul stabilește bogății și săracii în vecinătatea Afganistanului*, „Adevărul economic“ (București), nr. 43 - 24-30 octombrie, p. 34.

¹⁴ Cf. Corneliu CALOTĂ, *Sursele de putere ale unui actor internațional de la era pre-industrială la era informațională*, în Monitor Strategic nr. 3/2005, p. 105.

astăzi, cel puțin la nivel potențial, încă două zone/subzone și anume Caucazul și Asia Centrală (zona Caspică).

2.1. Confruntări pentru unele resurse strategice (petrol și gaze naturale)

Configurația statală și geopolitică a Orientului (Apropiat și Mijlociu) contemporan este consecința partajării zonei realizate de marile puteri învingătoare după primul război mondial, iar actualele state cu excepția *Egiptului, Iranului, Turciei și Arabiei Saudite*, din ceea ce putem denumi Orient, au rezultat în mare parte din conflictele și lupta marilor puteri pentru reîmpărțirea sferelor de influență asupra unei regiuni esențiale pentru poziția lor strategică, dar mai ales pentru resursele de petrol.¹⁵

În *Orientul Apropiat* sunt incluse țările aflate în zona de întâlnire a Asiei cu Europa și Africa: *Turcia, Cipru, Siria, Liban, Israel, Arabia Saudită, Yemen, Egipt, Sudan*, iar în *Orientul Mijlociu* (Middle East) ar cuprinde *Iranul Irakul și Afganistanul*. În ultima vreme, această arie geografică este denumită fie *Orientul Apropiat*, fie *Orientul Mijlociu*, dar incluzând toate statele menționate¹⁶.

Orientul Apropiat și Mijlociu, reprezintă un spațiu caracterizat de tensiuni, lipsă de resurse și cu foarte multe probleme nerezolvate. Între acestea cele mai importante sunt: problema palestiniană, problema terorismului, problema kurdă, cea a *resurselor strategice (petrol, gaze, apa, etc.)* și cele ale raporturilor interetnice din zonă.

Orientul Mijlociu s-a confruntat cu numeroase crize și războaie, care au debutat după des-compunerea Imperiului Otoman (1918) și după încheierea celui de-al doilea Război Mondial (1945), moment în care mai multe state din zonă și-au dobândit independența. Dintre fenomenele importante, care contribuie la destabilizarea zonei sunt: *exploatarea intensă a resurselor naturale, în special a petrolului, ascensiunea integrismului religios și populația în continuă creștere sau migrație*. Crizele și războaiele din Golf au avut întotdeauna consecințe deosebite pentru economia mondială și pentru evoluția statelor.¹⁷

- Una dintre acestea a fost și *constituirea la 14 septembrie 1960 a Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC)*, care a dus o politică de fixare a prețului acestui produs vândut de țările membre cu un preț mai mare decât prețul țițeiului pe piața liberă.¹⁸

2.2. Confruntările pentru petrol și gaze naturale

Două treimi din resursele mondiale de petrol și gaze naturale se găsesc în estul Orientului Mijlociu (Arabia Saudită, Emiratele din zona Golfului Persic, Irak),

¹⁵ Marius LAZĂR, *Conflictul din Golf (1990-1991) și noua ordine geopolitică în Orientul Mijlociu*, în *Geopolitica*, nr. 7-8/2004, p. 253.

¹⁶ Paul DOBRESCU, *Geopolitica*, Editura @ comunicare.ro, București, 2003, p. 412.

¹⁷ Cf. Jean - Louis DUFOUR, *Crizele internaționale - de la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, Editura Corint, 1999.

¹⁸ Organizația a fost constituită de primele cinci state producătoare de petrol (Arabia Saudită, Iran, Irak, Kuwait și Venezuela), cf. Nicolas SARKIS, *Vechi rețele și noi provocări pentru aprovizionările cu petrol*, în *Le Monde Diplomatique*, (ediția română) mai 2006, p. 9.

perspectiva *morții petrolului* a aruncat țările din această regiune în prim-planul interesului politic și militar al Statelor Unite.

Implicațiile geopolitice, strategice și economice ale intervențiilor militare ale SUA în Orient (Apropiat și Mijlociu) dar și Asia Centrală sunt generate - dincolo de pretextele propagandistice binecunoscute (războiul cu terorismul, democrație, libertate etc.) - tocmai *de importanța resurselor de petrol și gaze naturale din cele două zone*, pe care Statele Unite încearcă să le monitorizeze, în condițiile crizei petrolului.¹⁹

Eric Waddell - profesor de geografie la „Laval University“ - a făcut o serie de precizări, care au stârnit senzație în lumea specialiștilor, privind adevăratele rațiuni ale războiului cu Irakul, precum și punctele de pe glob în care se vor desfășura viitoare conflicte. Chiar în perioada care a precedat invazia americană în Irak - (...) Potrivit afirmațiilor lui Eric Waddell, Administrația Bush *ar fi decis să intervină militar împotriva regimului de la Bagdad, inclusiv din rațiuni de criză a petrolului și de acaparare a ultimelor mari resurse mondiale*²⁰.

Încă din 1990, vicepreședintele SUA, Dick Cheney afirma într-un raport (în cadrul Comitetului pentru forțele armate din Senat) că *„Irakul controla circa 10% din rezervele mondiale de petrol, înaintea ocupării Kuweitului. Odată ce Saddam a pus mâna pe Kuweit, el a ajuns să controleze 20% din resursele mondiale de petrol și în mod clar, el este acum în măsură să dicteze viitorul politicii energetice mondiale și să stranguleze economia americană, ca și pe cea a celor mai multe țări ale lumii (sub. n).*

Potrivit datelor din raportului lui Dick Cheney, în 2020, Golful Persic va asigura aproape 2/3 din exportul de petrol mondial.

Controlul asupra acestei regiuni și a resurselor sale devine, deci, mai importantă în viitor decât a fost în trecut. Subliniem faptul că cu peste 20 de ani în urmă, după îndepărtarea șahului Iranului, Reza Pahlavi, președintele SUA de atunci, Jimmy Carter lansa un avertisment fără echivoc: *„Orice tentativă din afară de a câștiga controlul asupra regiunii Golfului Persic va fi privită ca un atac asupra intereselor vitale ale Statelor Unite ale Americii și acestui atac îi vom răspunde cu orice mijloc este necesar, inclusiv prin forță militară“*, sau, așa cum susținea și fostul secretar de stat al SUA James Baker: *„Petrol, adică interese americane vitale!“*²¹

Miza foarte mare este demonstrată de acutizarea diferendelor - în problema iraniană și nu numai dintre *Statele Unite (prima inter pares – prima putere din multipolaritatea mondială) și Franța, Germania, Rusia și China, (puteri secundare /regionale)* și este reprezentată în principal de resurse și în principal de cele energetice²².

¹⁹ Vladimir ALEXE, *Un punct de cotitură în istoria civilizației/Moartea petrolului*, „Ziua“ (București), nr. 3436 - 24.09.2005, pp. II-III.

²⁰ Precizările au fost făcute în *numărul 3 din revista „Global Outlook“*, din noiembrie 2002, apud, Vladimir ALEXE, *art. cit.*, pp. II-III.

²¹ Vladimir Alexe, *Războaie pentru resurse: cine va domina Golful va domina lumea* s: Ziua din 1 martie 2003, Dosare Ultrasecrete.

²² Această afirmație este susținută și de Michael T. KLARE - autorul cărții *„The Resource Wars“* („Războaiele pentru resurse“) - care în lucrarea menționată susținea următoarele: *„Oricine ar controla fluxul de petrol din Golful Persic va putea strangula nu numai economia americană, ci și pe cea a celor mai multe țări ale lumii cf. www.fpipf.org.*

Dintre statele ce dețin resurse de petrol și gaze naturale, și care sunt implicate în actuale sau posibilele confruntări pentru petrolul din această zonă sunt de remarcat în principal Arabia Saudită, Irakul, Iranul și Kuweit- ul.

Este interesant că, din punct de vedere geografic, Iranul are o poziție strategică de invidiat, nu foarte departe de cei mai mari importatori de petrol și gaze naturale - India, China, și Europa. Cu o rezervă de țiței estimată la 130 miliarde de barili, Iranul deține 10% din totalul mondial al resurselor și totodată deține al doilea zăcământ de gaz natural al planetei: 36.000 de miliarde de metri cubi. Sectorul hidrocarburilor din Iran asigură 22,1% din PIB, adică 80% din exporturi sau 90% din veniturile la buget. De asemenea este singurul stat din Orient, care dispune de rezerve petroliere atât în Golf (la sud), cât și în Marea Caspică (la Nord), iar rezervele sale de gaze au fost concesionate rușilor (Gazprom și britanicilor (British Gaz)²³.

Petrolul a permis regimului iranian să mențină o rată de creștere economică de 6% pe an, să îmbunătățească echilibrul balanței comerciale, să reducă datoria externă, să acumuleze depozite valutare și mai ales să detensioneze presiunile sociale prin subvenționarea unor bunuri de primă necesitate, cum ar fi benzina, vândută la prețuri modice. De altfel, o trecere în revistă a intereselor marilor puteri pentru resursele energetice ale Iranului explică actualele tensiuni și conflicte de interese care se manifestă chiar în Consiliul de Securitate al O.N.U.

În prezent, se pare că problema iraniană, devine mai preocupantă chiar în situația existenței deja a unui de conflict în Siria și îi găsește divizați pe membrii Consiliului de Securitate.

SUA, susține că opțiunea militară rămâne deschisă, deși oficial pledează pentru o soluție diplomatică²⁴ și U.E a aplicat sancțiuni economice în condițiile în care Iranul era cel mai important furnizor de petrol, după Rusia pentru UE.

Pentru China, petrolul importat din Iran reprezintă 14 % din totalul importului de petrol și a doua sursă după Arabia Saudită ²⁵, iar, Rusia, nu pare dispusă să renunțe la cele câteva acorduri profitabile încheiate cu Iranul în domeniul energetic și militar în favoarea unor sancțiuni ale O.N.U.²⁶

Concluzii

În concluzie, se poate afirma că majoritatea rezervelor de petrol se află la distanțe mari de principalii consumatori și creează probleme legate de politicile economice și de mediu. Dacă din punct de vedere economic prețul petrolului reflectă realități trecute în devenirea mărfii, de la cheltuielile de extracție și transport la

²³ Cf. Pascal CHAIGNEAU, *art. cit.*, p. 147.

²⁴ Un articol intitulat *The Iran Plans*, publicat de Seymour HERSH, în the New Yorker, cita o sursă de la Pentagon, care susținea că *singurul mijloc de rezolvare a problemei iraniene este schimbarea structurii de putere din Iran ceea ce înseamnă evident război* cf. Vladimir Alexe, *De ce întârzie războiul din Iran: Ziua din 22. aprilie 2006* Dosare Ultrasecrete IV.

²⁵ Colaborarea cu Iranul în exploatările petroliere din Marea Caspică este un motiv în plus pentru China de a se opune prin *veto* unor eventuale sancțiuni împotriva Iranului.

²⁶ Vladimir ALEXE, *art. cit.*, p. IV.

consumator, din punct de vedere geopolitic înseamnă estimări complexe de viitor pentru o resursă epuizabilă, dar de care depinde încă dezvoltarea și prosperitatea²⁷.

Nivelul actual al producției este apropiat de maximul ultimilor 25 de ani, iar cererea globală de petrol aferentă anului 2006 se va plasa la nivelul de 85,1 milioane de barili pe zi, cu 300.000 de barili pe zi peste cel prognozat anterior. Această majorare se datorează în principal unei cereri sporite în statele asiatice și în Estul Mijlociu²⁸.

Economia mondială depinde încă de petrol ca resursă centrală de energie, în ciuda creșterilor constante ale consumului și prețului, pentru următorii patruzeci de ani, dar nu trebuie uitat nici faptul că *cu cât se consumă mai mult, cu atât se va epuiza mai repede*, chiar dacă au apărut și alte resurse, cum ar fi energia nucleară, solară sau eoliană²⁹.

Actualele tendințele de epuizare se vor accentua în timp, iar confruntările actuale se vor accentua sau vor apare altele noi din Indonezia și până în Africa³⁰ în timp ce posibilitatea epuizării resurselor de petrol explică preocupările pentru înlocuirea petrolului cu gaze naturale, energie nucleară și/sau alte resurse alternative.

Bibliografie:

1. ***Industrial Commodity Statistics 2001, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, New York. 2003;
2. ****Legea Petrolului - Legea nr. 134 din 29 decembrie 1995* publicat in Monitorul Oficial nr. 301 din 29 decembrie 1995;
3. ***Report on the World Social Situation 2001, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, New York, 2001;
4. ****Va exploda Estul?*, Cluj-Napoca: ed. Dacia, 1998;
5. ***World Development Indicators 2003, World Bank, Washington, 2003;
6. ****World Development Indicators 2001*, World Bank, Washington, 2003;
7. BEAUMARCHAIS, *Centre for 13. Puteri si influențe*, București: ed. Corint, 2001;
8. BROWN, Lester R, *Eco-Economie, Crearea unei economii pentru planeta noastră*. București: Editura Tehnică, 2001;
9. BROWN, Lester R, *Planul B. Salvarea unei planete sub presiune și a unei civilizații în impas*, București: Editura Tehnică, 2003;
10. CHAIGNEAU, Pascal, *Petrole et geopolitique*, Defense Nationale, noiembrie 2004;
11. CHARNAY, Jean-Paul, *Critica strategiei*. Paris: ed. L'Herne, 1990;
12. CLAVAL, Paul, *Geopolitică și geostrategie*, București: ed. Corint, 2001;
13. DOLGHIN, Nicolae, *Geopolitica. Dependente de resursele energetice*, București: Editura Universității de Apărare, 2004;

²⁷ Dr. Nicolae DOLGHIN, *Geopolitica. Dependente de resursele energetice*, București, Editura Universității de Apărare, 2004, p. 9.

²⁸ Alexandra BOTEANU, *OPEC va trebui să sporească producția de petrol în 2006*, cf. Agenției „Mediafax” (București) - 12 aprilie 2006.

²⁹ Cf. site <http://www.dicoff.com/page>.

³⁰ Cf. Marcel DUVAL, *La geopolitique de l'Energie*, Revue français de géopolitique, mai 2004.

14. DUVAL, Marcel, *La geopolitique de l'Energie*, Revue francais de geoplitique, mai 2004;
15. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir (coord.), *Lumea 2011, Enciclopedie Politică și Militară*, București: ed CTEA, 2011;
16. *Fundamentele mitice ale radicalismului islamic - Iranul și noile amenințări din zona Golfului Persic și a Orientului Mijlociu - Caucaz, zonă critică, dar periculoasă*, Orbis, vol.48, nr.1, iarna 2004.
17. GAMBLIN, Andre, *Economia Lumii*, 2004;
18. Geopolitica, nr. 7-8, 2004, Editura Top Form, 2004;
19. HUNTINGTON, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordini mondiale*, București: ed. Antet, 1997;
20. MANIU, Mircea, *Conjunctura economiei mondiale: 1970-1990*, Cluj-Napoca: ed. EFES, 1998;
21. MOLDOVAN, Radu, *Logica conflictelor din spațiul caspic*, în *Geopolitica*, nr. 7-8, 2004, editura top FORM, 2004;
22. Open Society News, *Central Asia: OH, Poverty and the Struggle for Democracy*, New York, 2001;
23. *Petrolul - paradoxuri și idei preconcepute*, Armees d'aujourd'hui, Franța, nr. 295, noiembrie 2004;
24. PUȘCAȘ, Vasile, *Relații internaționale contemporane*, Cluj-Napoca: ed. Sincron, 1999;
25. SCHELLING, Thomas, *Strategia conflictului*, Paris: PUF, 1986;
26. SEREBRIAN, Oleg, *Dicționar de Geopolitică*, Iași: Editura Polirom, 2006;
27. *Sindromul șantajului energetic* Revista militare, Italia, nr. 5, sep.-oct., 2004,
28. STANFIELD, Turner, *Informațiile într-o nouă eră*, Boston: Houghton Mifflin, 1985;
29. WALLERSTEIN, Immanuel, *Sistemul economic internațional*, Cambridge: ed. Cambridge University Press, 1979;
30. YERGIN Daniel; STOPPARD Michael, *The next prize (Următorul loz cel mare: gazele)*, Foreign Affairs, vol.82, nr.6/nov-dec 2003;
31. ZAINEA, Eugen, *Globalizarea, șansă sau blestem*, vol. II, în curs de apariție.
32. ZAINEA, Eugen, *Globalizarea, șansă sau blestem*, vol. I, București: Editura Valand Print, 2000;
33. ZAINEA, Eugen, *Pentru o nouă paradigmă în dezvoltarea societății umane, Știință și tehnică*, 2004;
34. ZAPARTAN, Liviu-Petru, *Relațiile internaționale*, Cluj-Napoca: ed. Studia, 2002.

AMENINȚĂRI, VULNERABILITĂȚI, STRES COMPLICAT ȘI RISC PSIHOLOGIC ÎN NOUA DINAMICĂ A MEDIULUI DE SECURITATE PE FOND DE CRIZĂ.

Elemente pentru un posibil suport de evaluare a riscului psihologic

*Dr. Ramona CIOBANU**

Rezumat: Tema își propune să analizeze noile dimensiuni ale amenințărilor și vulnerabilităților la acestea, în condiții de criză și de conflict, și, pe această bază, să identifice principalele coordonate ale stresului complicat – un stres cu geometrie variabilă, în mare parte, aleatoare, specifică perioadelor incerte, care combină elementele pozitive, cu cele negative și afectează, adesea imprevizibil, personalitatea și, în general, condiția umană, mai ales când este vorba de condiția militarului din unitățile de manevră ale armatei sau din cele de jandarmi, dar nu numai, care acționează într-un teatru de operații sau în alt fel de misiuni. Acestea sunt, considerăm noi, principalele elemente pe baza cărora se poate elabora sau perfecționa o metodologie de evaluare a dinamicii riscului psihologic. Desigur, identificarea principalelor coordonate ale riscului psihologic și evaluarea acestuia nu este o activitate în sine, ci una care vizează modelarea tehnicilor și procedurilor de management al acestui tip de risc, de diminuare a valorilor acestuia și de optimizare a procedurilor de pregătire pentru misiune, de compensare psihologică (ca lege a lui „a da și a primi”, R.E. Waldo) și, în final, de refacere post-misiune.

Cuvinte-cheie: amenințare, vulnerabilitate, stres complex, risc, risc psihologic, compensare, decompensare, impact psihologic, protecție, securitate.

1. Riscul psihologic ca efect sub-dus

Riscul se definește, așa cum bine se știe, pe intersecția mulțimii amenințărilor cu cea a vulnerabilităților la acestea. Desigur, formula $R = A.V$, în care R este riscul, A amenințarea (pericolul) sau mulțimea acestora și V vulnerabilitatea sau mulțimea vulnerabilităților la acestea, nu este suficientă pentru o evaluare completă a riscului și cu atât mai puțin a riscului psihologic. Dealtfel, acestui tip de risc nu i se acordă prea mare importanță, fiind considerat, uneori, ca un marginal al riscului, în ansamblul său, mai ales când este vorba de militari profesioniști și de acțiunea militară într-un teatru de operații. Militarul este considerat un profesionist și, ca atare, riscul face parte din meseria lui, iar evaluarea acestui tip de risc – a riscului psihologic – devine, potrivit practicilor de la noi și efectului legislativ în materie, o chestiune aproape personală.

Desigur, lucrurile nu stau deloc așa. Dimpotrivă, riscul psihologic, ca o componentă esențială a comportamentului militarului în mediul său de activitate, în general, și în special într-un teatru de operații, unde amenințarea, vulnerabilitatea și stresul operațional fac legea, devine, considerăm noi, esențial. Esența acestui tip de risc constă în omniprezența sa și, mai ales în efectele sale greu previzibile.

Riscul psihologic ține nu doar de amploarea și specificul amenințării, de vulnerabilitatea militarului la aceasta, adică de efectul ei direct concretizat îndeosebi în stresul operațional, ci și de structura personalității militarului, de factorii

* *Doctor în Științe Militare, ofițer activ, psiholog în cadrul Jandarmeriei Române.*

constitutivi ai riscului operațional, definit pe reuniunea tuturor categoriilor de risc – fizic, biologic, social și, evident, comportamental – care nu pot fi tratați decât integral. Vrem să spunem că riscul psihologic nu poate fi și nu trebuie să fie „decupat” din riscul integral operațional, decât pentru o posibilă diagnosticare specifică. Dar această diagnosticare (mai exact, evaluare) nu se poate face independent de ceilalți factori, de celelalte componente ale riscului general, ale riscului integral sau total, ci în strânsă legătură cu acestea. În acest sens, riscul nu este doar o amenințare asumată, în condițiile unei vulnerabilități evaluate, ci și un modus vivendi, adică un efect variabil al condiției acestui tip de risc, în care asumarea unui posibil efect care nu poate fi totdeauna evaluată cu precizie.

Efectul de risc reprezintă, de fapt, conținutul riscului. Mergând, în mod conștient, într-un teatru de operații, militarul își asumă nu doar realitățile cunoscute sau studiate pe timpul pregătirii misiunii, ci și efectele ascunse, efectele aleatoare. Desigur, în procesul de pregătire, datorită lecțiilor învățate, fiecare ia cunoștință de efecte trecute de experiența deja existentă, dar una este cunoașterea și alta este trăirea nemijlocită. Cunoașterea modelează aceste posibile comportamente, constituie suportul lor, condiția lor, dar realitatea poate introduce elemente care să determine comportamente diferite de cele previzibile și autocontrolate. De exemplu, un atac cu dispozitive explozive improvizate care distruge un transportor și produce victime poate avea efecte descurajante asupra unora dintre ceilalți militari, poate declanșa sentimente de nesiguranță, de teamă, de frică, de prudență exagerată, datorită unui instinct de conservare prea puternic etc. Situațiile-limită generează riscul extrem și dau adevărata măsură a tăriei personalității, dar ele nu pot fi reproduse, nici simulate și, de aceea, riscul psihologic rămâne totdeauna sub-dus și implicit. Unele dintre dicționare nici măcar nu-l definesc, întrucât se consideră că riscul nu este o componentă sintetică a personalității, ci o chestiune de atitudine.

Riscul psihologic, așa cum afirmam mai sus, este, de fapt, un efect psihologic sin asumarea unei amenințări, adică a unui pericol pe care-l cunoști pe deplin sau într-o mare măsură. Există, desigur și situația în care îți asumi un pericol ca urmare a situației în care se acționează, a împrăjurilor, a determinărilor acțiunii.

Riscul psihologic poate fi definit și ca o acceptare, conștientă sau nu, a unui comportament acțional (spre exemplu, într-o acțiune de luptă) care își asumă presiunile și efectele posibile. În urma acțiunilor de luptă din teatrele de operații din Coreea de Nord, din Vietnam, din Irak, din Afganistan etc., unii militari, răniți sau nu, au rămas, pentru mulți ani, cu sechele greu de remediat, ca urmare a unor puternice decompensări psihologice.

În lucrarea sa „*Compensation*”, publicată în anul 1900, R.E. Waldo definește compensarea ca o stratagemă prin care organismul parează sau maschează un dezechilibru. Ana Freud¹ consideră aceste stratageme compensatorii ca modalități prin care eul se apără de factorii perturbatori, decompensatori. Printre aceste stratageme compensatorii, se situează și următoarele: reprimarea, formarea reacției, proiecția, regresia, raționalizarea, deplasarea, sublimarea.

¹ Anna FREUD, *Eul și mecanismele de apărare*, trad. de Andrei Constantinescu, Ed. Fundația Generația, București, 2002.

Adler, referindu-se la mecanismele de formare a sentimentului de inferioritate și a factorilor compensatori, consideră că Eul este un element obligatoriu al parcurgerii distanței de la deficit la compensator. Cu alte cuvinte, compensarea este o modalitate prin care organismul își contracarează, anulează sau anihilează un deficit, o inferioritate.

Mult mai apropiat de preocupările noastre privind relația compensare-decompensare ca modalitate de management al riscului psihologic ni se pare marele psiholog C.G. Jung² care înțelege conceptul compensării ca pe o echilibrare funcțională generală, ca o autoreglare a aparatului psihic. Acest sistem de autoreglare este esențial în managementul riscului psihologic.

Desigur, riscul psihologic nu trebuie menținut strict în zona psihologiei, pentru că, așa cum afirmam mai sus, el nu are doar determinări psihologice. Trebuie să avem în vedere și aspectul social, cultural și militar al personalității, cultura organizațională, experiența de teatru, coeficientul de integralitate al subunității sau detașamentului, factorii momentului, caracteristicile zonei etc.

2. Amenințare, vulnerabilitate, stres complicat, risc psihologic

Nu încap nicio îndoială că, acolo unde nu există pericol și amenințare, nu există nici vulnerabilitate și, în consecință, nici risc și nici risc psihologic. Nu există risc de nici un fel, dacă nu există condițiile și elementele determinate ale acestuia. Dar ele există. Niciodată omul nu se află și, probabil, nu se va afla vreodată în afara oricărui risc, mai ales a riscului psihologic, pentru că lumea în care trăiește este una de tip conflictual, cu evoluții dinamice și complexe, adesea imprevizibile. Nu numai în teatrele de operații, ci și pe stradă, acasă, în mijloacele de transport, la volanul mașinii personale, în avion, în cosmos, pe munte sau în largul mării, în mijlocul trepidației sau, în liniște, în fața calculatorului personal. Toate activitățile pe care le desfășoară omul – de la cele de învățare, la cele ale acțiunii mai mult sau mai puțin eficiente – presupun un anumit nivel de risc, inclusiv de risc psihologic. Noi considerăm că riscul psihologic nu trebuie dissociat de riscul total, de riscul integral, ci analizat în context, dar prin mijloace specifice.

Așa cum am subliniat mai sus, există o relație directă între nivelul de amenințare, nivelul vulnerabilității la aceasta și nivelul de risc.

Fiecare tip de amenințare (pericol, provocare etc.) are și o componentă psihologică, mai exact, un efect psihologic. Spre exemplu, amenințarea teroristă generează un puternic sentiment de teamă, de frică, uneori chiar de groază, pentru că omul nu este pregătit și niciodată nu va pregătit în măsură suficientă s-o înfrunte sau s-o contracareze. De aceea, vulnerabilitatea omului de pe stradă la un act terorist poate fi de 60-80% sau chiar de sută la sută, mai ales în condițiile în care nu există nici suficiente mijloace de protecție fizică permanentă (omul nu poate umbla în armură), nici suficiente informații, nici o cultură a comportamentului antiterorist sau contraterorist. Dimensiunea psihologică a acestui tip de amenințare este foarte mare

² C.G. JUNG, *Puterea sufletului – Antologie*, Traducere dr. Suzana Holan, Editura Anima, București, 1994.

este, practic, cea mai mare, de unde și nivelul de risc este foarte ridicat, în măsura în care posibilitatea producerii unui atentat terorist poate fi și ea foarte mare.

Nivelul de amenințare reprezintă, de fapt, posibilitatea producerii unui pericol orientat, care vizează o persoană, o instituție, un element de infrastructură, o acțiune etc. Spre exemplu, posibilitatea producerii unui act terorist în România, care să vizeze militarii armatei sau lucrătorii din structurile de securitate și ordine publică este foarte redusă în comparație cu posibilitatea producerii unui astfel de act într-un teatru de operații. Dar de aici nu rezultă că nu există și un astfel de pericol. Înainte de 11 septembrie 2001, foarte puțini oameni se gândeau că Pentagonul – poate cea mai bine păzită clădire din Statele Unite, unde se află creierul puterii armate americane – poate fi vulnerabilă la un atac de tip terorist. Și totuși, acest atac s-a produs.

Este clar că efectul psihologic al unei amenințări este, pe de o parte, direct proporțional cu nivelul ei și, pe de altă parte, strict dependent de natura acesteia, de modul cum este reprezentată și percepută, cunoscută, înțeleasă, evaluată de cei pe care îi vizează, dar și de către cei care o configurează.

Sunt situații în care amenințarea financiară are un efect mult mai mare decât cea teroristă, și nu numai în dimensiunea ei strict financiară, ci și în cea psihologică. În anumite condiții, îndeosebi în cele de vulnerabilitate crescută, ea poate duce chiar la suicid, ceea ce, evident împinge riscul în zona maximă, în zona extremă. Aproape fiecare eveniment care are un efect psihologic puternic negativ sau puternic pozitiv, la care persoana și personalitatea sunt vulnerabile pot genera un risc major, chiar un risc extrem.

Studierea amenințării din perspectivă psihologică sau prin mijloace ale analizei de tip psihologic – activitate care se face de multă vreme – este foarte importantă. O astfel de studiere se face și trebuie să se facă pe baza analizei efectelor generale și specifice și, din punctul nostru de vedere, a efectelor psihologice. Acestea nu sunt chiar foarte ușor de decelat de celelalte, dar sunt efecte care generează stres, care afectează persoana, capacitatea de muncă și modul de viață, comportamentul, sănătatea și chiar viața omului.

În condiții de criză, toate aceste efecte se amplifică. Unele dintre ele sunt greu de prevăzut și de contracarat, întrucât au desfășurări în lanț sau în cascadă, generează alte și alte efecte de tipul celor ale unei explozii nucleare. Altele sunt intrinseci, sunt endogene, conținute adică în structura celui pe care îl vizează amenințarea, dar necunoscute nici de el, nici de restul lumii.

Testele psihologice efectuate asupra militarilor care au trecut prin situații grele arată cât de grav a fost stresul pe care l-au suportat și cât de mare a fost riscul pe care și l-am asumat sau care le-a fost impus. Sunt militari sau foști militari care, după ce au participat la acțiuni riscante cu desfășurări oribile, au coșmaruri, iar nivelul de decompensare este atât de mare, încât recuperarea lor constituie o problemă majoră, în unele cazuri chiar fără soluții.

Să luăm spre exemplu teatrul de operații din Afganistan și să ne referim la amenințarea pe care o constituie DEI-urile. Este o amenințare cunoscută, studiată, analizată din toate unghiurile și asumată. Desigur, ea are o configurație cvasi permanentă – adică în orice moment o patrulă pe automobile, automobile blindate sau pe transportoare poate da peste un astfel de dispozitiv pe care nu-l poate descoperi la

timp și, ca urmare, nici ocoli – și una aleatoare, în sensul că se produce întâmplător, dar cu o anumită frecvență.

Presupunând că, într-o misiune de șase luni, un detașament trimite două patruli în fiecare zi, iar în timpul acesteia au loc trei atacuri cu DEI-uri, soldate cu avarieri de vehicule și cu 2-3 răniți și cu un mort pe serie, adică la șase luni, ar rezulta, după un calcul simplu că procentul acestei amenințări, pentru cele 360 de patruli (2 pe zi x 180 zile) ar fi frecvența acestei amenințări ar fi de 0,0083, adică de 0,83%. O astfel de amenințare, având o frecvență atât de redusă, ar trebui să nu aibă efecte psihologice grave. Nivelul de risc este însă foarte mare chiar dacă nivelul de amenințare, pe ansamblul misiunilor nu este foarte ridicat.

$$R_{(DEI)} = A.V = 0,0083 \cdot 0,0083 = 0,00005889.$$

Datorită frecvenței foarte mici a unor astfel de atacuri, vulnerabilitatea, pe ansamblu, a detașamentului, este echivalentă cu c frecvența acestora, de unde rezultă că nivelul de risc pentru întregul detașament este de 0,00005889. Acest calcul ar trebui să fie liniștitor. Statistica pare a fi favorabilă misiunii, dacă se ține seama doar de acest indicator: frecvența. Și, evident că se ține seama, de vreme ce detașamentele se succed mereu în teatrul de operații din Afganistan, fără să ridice probleme deosebite.

Acest nivel de risc scăzut se menține și la nivelul luptătorului. Fiecare știe că riscul de a se întâlni cu o un astfel de DEI care ar putea să-l costa viața este de 0,00005889, adică aproape complet neglijabil.

La nivelul patrului, făcând însă abstracție de frecvența unui astfel de atac, DEI-ul reprezintă o amenințare extrem de gravă, a cărei valoare poate fi în jur de 0,7, iar vulnerabilitatea la ea chiar mai mare, să zicem că ar ajunge la 0,8, date fiind caracteristicile blindajelor, instruirea personalului și posibilitățile de protecție sau de reacție imediată ale acestuia. În acest caz, riscul total al patrului ar fi:

$R = A.V = 0,7 \cdot 0,8 = 0,56$, ceea ce înseamnă un risc ridicat, iar dacă amenințarea este maximă, adică 1 și vulnerabilitatea la ea 0,9, valoarea riscului general este de 0,9, ceea ce, de asemenea reprezintă foarte mult, riscul apropiindu-se de valoarea sa extremă, adică de cifra 1.

Analizând aceste două modalități de analiză a riscului, putem concluziona că ambele au un efect de stres foarte complicat asupra personalului, în care intervin foarte multe necunoscute, diluate doar de cultura organizațională, de interesul pe care-l exercită întregul asupra părții și de interesul individual al fiecăruia, pentru că fiecare dintre participanți, în afară de interesul general al misiunii, are un interes particular, legat, de regulă, de cuantumul retribuției pentru astfel de misiuni. Într-un teatru de operații, riscul nu constă numai în posibilitatea neîndeplinirii misiunii sau în prețul mai mult sau mai puțin ridicat al îndeplinirii acesteia, ci și în efectele de război și post-război, în pierderi de vieți omenești, în complicarea riscului psihologic implicit și chiar în generarea unor boli psihice grave, adică distrugerea pe termen lung sau definitivă a personalității unora dintre participanți. Iată de ce considerăm că riscul psihologic trebuie neapărat avut în vedere în analiza de risc a misiunii și, pornind de aici, elaborarea unor modalități eficiente de management al acestui tip de risc.

3. Este posibil un managementul eficient al riscului psihologic?

La întrebarea de mai sus, din titlul acestui subcapitol, răspunsul este afirmativ. De aici nu rezultă că el este și simplu sau eficient, că simpla afirmare, calculare sau conștientizare comună a nivelului de risc duce automat și la reducerea lui. Probabil că nivelul posibil a fi cunoscut al riscului psihologic este mai puțin important ca nivelul de cunoaștere și de evaluare a factorilor care condiționează sau amplifică acest risc, ca efectul riscului profesional, al riscului integral asupra psihologiei luptătorului, asupra personalității integrale a acestuia. Structura, calitățile și caracteristicile personalității – temperament, aptitudini, caracter, atitudini, convingeri, curaj, rezistență la stres, spirit ezitant, prudență sau imprudență etc. – nu reduc nivelul de risc psihologic, dar pot asigura (sau nu) un oarecare control al acestuia.

Luptătorul nu-și asumă în deplină cunoștință de cauză riscul psihologic, așa cum își asumă, spre exemplu riscul total, adică riscul acțiunii directe, al manevrei, al unui plan sau al unui proiect, al aplicării unei proceduri sau unei inițiative care iese din standarde, dar care poate duce la un rezultat mult mai bun, în situația dată. Este vorba de riscul asumării unei acțiuni intempestive care poate duce la rezultate foarte bune. De cele mai multe ori, el, luptătorul, nu este conștient de nivelul riscului psihologic, chiar dacă-și cunoaște foarte bine posibilitățile sale, forța și rezistența, chiar dacă are o bogată experiență de teatru rezultată din acțiunile anterioare și din numeroasele precedente. De altfel, credem că nici nu-l interesează acest nivel de risc pe care, oricum, nu-l poate gestiona. Efectele unui risc psihologic major suportat de luptătorii americani pe timpul războiului din Vietnam, din jungla fluviului Mekong, spre exemplu, s-au manifestat ani de zile, unii dintre aceștia suferind de ele până la sfârșitul vieții. Principalul efect al riscului psihologic prost gestionat este decompensarea, adică dezechilibrarea, sau continuarea dezechilibrelor psihice create în timpul luptelor, cronicizarea și perpetuarea stresului operațional și efectelor de stres și post-stres. Groaza, situațiile extreme, efectele primitivismului și barbariei pe care le presupune uneori războiul intempestiv și asimetric, cele ale surprinderii strategice, ale disimetriei (disproporționalității) forțelor care se confruntă într-un spațiu fluid al luptei și cele generate de simetria sau disimetria ciberspățială, ale folosirii unor arme sofisticate necunoscute, îndeosebi în mediul informațional, în cel cosmic și în cel geofizic, dar și în cel psihologic dau un nivel extrem de ridicat pentru acest tip de risc. Se știe, atunci când sovieticii au introdus în luptă Katiușa – care nu era decât primul aruncător de proiectile reactive introdus în cel de-al Doilea Război Mondial –, inclusiv diviziile sovietice din primul eșalon s-au speriat și au părăsit pozițiile. Un efect asemănător l-au avut și zecile de mii de proiectoare pe care le-a folosit armata sovietică în noaptea declanșării ofensivei asupra Berlinului, în finalul celui de-al Doilea Război Mondial.

Managementul riscului psihologic, într-un teatru de operații sau oriunde în altă parte a spațiului luptei sau acțiunii extreme de gestionare a unei crize violente, pare a fi atributul principal al psihologului de unitate. Considerăm că o astfel de afirmație este doar în parte adevărată. Psihologul de unitate este, într-adevăr, specialistul, dar managementul riscului psihologic cere mult mai mult. Gestionarea unui astfel de risc s-a extins tot mai mult, cuprinzând și o parte din sfera sociologiei, a informaticii, a

matematicilor aplicate, a ciberneticii și biotehnologiei, a tacticii, artei operaționale și strategiei.

Riscul psihologic nu poate fi desprins de celelalte componente ale riscului total sau integral – care, într-un teatru de operații evoluează spre limite extreme –, întrucât se distribuie în fiecare dintre celelalte componente ale riscului integral și, la rândul lui, conține fiecare dintre aceste componente.

Atunci când se face analiza de risc, trebuie să se țină seama de acest tip de interacțiuni. Continuând exemplul de mai sus, al amenințării pe care o prezintă folosirea DEI-urilor, relația Amenințare – Vulnerabilitate - Risc ar putea fi reprezentată astfel pe niveluri ale misiunii și importanței acesteia:

TIP DE AMENINȚARE	CONȚINUTUL AMENINȚĂRII	VULNERABILITATE	NIVEL DE RISC	
			Risc total	Risc psihologic
Dispozitiv Exploziv Improvizat (DEI)	Tehnic	Blindajul nu rezistă	1	Extrem
	Uman	Protecție parțială	0,9	Foarte mare
	Psihologic	Percepție deformată	0,5	Mare
	Tactic	Grad de incertitudine mare	1 (misiune ratată)	Mare
	Operațional	Grad de incertitudine moderat	0 misiune ratată	Moderat
	Strategic	Grad de incertitudine mic		Mic
	Politic	Grad de incertitudine foarte mic		Foarte mic

Tabel nr. 1 – Relația amenințare – vulnerabilitate - risc

După cum se observă, nivelul riscului psihologic îmbracă toată gama, de la Extrem la Foarte mic, este direct proporțional cu nivelul de vulnerabilitate și este invers proporțional cu nivelul de angajare.

Acest model de analiză poate oferi unele explicații în legătură cu conflictualitatea procesului de gestionare a crizelor și cu incoerența dintre nivelurile politic, strategic, operațional, tactic, individual, psihologic și tehnologic în funcționarea unui teatru de operații sau în îndeplinirea oricărei alte misiuni în managementul crizelor. Managementul riscului psihologic este sub sumat acestui tip de management operațional și strategic.

În loc de concluzii

Riscul psihologic este unul endogen și implicit. El ține desigur, de nivelul general și specific al amenințării, de impactul ei psihologic, dar și de structura personalității, de forța și rezistența acesteia, dar și de mediul calitatea acțional, de integralitatea echipei, de cultura organizațională și de nivelul de instruire, de experiență, de lecțiile învățate, de nivelul de încredere reciprocă. Acestea ar reprezenta, evident, coordonatele pe care se configurează nivelul și acuitatea riscului psihologic. Dincolo și dincoace de ele se află însă omul concret al cărui comportament în situații limită nu poate fi nici programat, nici planificat, ci

considerat ca fiind posibil a se situa în coordonatele evaluării personalității fiecărui luptător și fiecărui om care îndeplinește o sarcină sau care exercită o profesie în condiții de risc, în cazul militarilor, de risc extrem.

Bibliografie:

1. VOCHIȚĂ (BĂLAN), Zoia, *Analiza relațiilor dintre riscurile fizice, riscurile psihosociale și stresul ocupațional – o contribuție psihologică la identificarea și evaluarea riscurilor*, rezumat teză doctorat, Conducător doctorat: prof. dr. Roco Mihaela, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București, 2011;
2. CUREȘEU, Petru Lucian, *Grupurile în organizații*, Iași: Collegium Polirom, 2007;
3. SILLAMY, Norbert, *Dicționar de psihologie*, București: Univers Enciclopedic Gold, 2009;
4. FREUD, Anna, *Eul și mecanismele de apărare*, trad. de Andrei Constantinescu, București: Ed. Fundația Generația, 2002;
5. JUNG, C.G., *Puterea sufletului – Antologie*, traducere dr. Suzana Holan, București: Editura Anima, 1994.

ROMÂNIA ÎNTRE AMENINȚAREA ENERGETICĂ RUSEASCĂ ȘI RISCUL DE MEDIU AL EXTRAȚIEI GAZELOR DE ȘIST

*Cosmin Gabriel PĂCURARU**

Rezumat: România, după schimbarea puterii, nu mai are o Strategie Națională se Securitate fiabilă, care cuprinde și elemente de strategie energetică. Aceasta afirmație se bazează pe faptul că vechea strategie a fost elaborată de fosta componentă a CSAT dată de fostul guvern. Acest lucru se vede din compararea acesteia cu Programul de Guvernare 2012 și din acțiunile Guvernului, a Ministerului Economiei și a Ministerului de Externe.

Cuvinte-cheie: strategie energetică, gaze de șist, Marea Neagră, rute de transport alternative.

1. Situația actuală: monopolul Gazprom

Rusia, urmașă a Uniunii Sovietice și Imperiului Țarist și-a reevaluat politicile externe după venirea la putere a duoului Putin – Medvedev. Astfel a fost elaborată o nouă strategie în care se afirmă noile căi de acțiune:¹ țările Uniunii Europene trebuie să devină cât mai dependente de gazul rusesc, Rusia va realiza investiții gigant în conducte (a se vedea Blue Stream, North Stream și proiectul South Stream), acapararea și mărirea capacităților de transport din țările fostei URSS: Turkmenistan, Kazakstan, Uzbekistan și Azerbaijan către Occident (în ianuarie 2012 Gazprom anunța dublarea capacității de transport a gazelor din Azerbaijan la 3 mil. mc/an²), crearea de firme intermediare în țările occidentale care să se ocupe de importurile de gaze (România importând prin doua firme de acest fel), asocierea Gazprom cu “vechii parteneri de afaceri” ai acestuia în diverse firme (importatorul WIEE are acționariat Gazprom³), intrarea în acționariatul a cât mai multor firme de producție și distribuție de gaze sau producători de material rulant pentru industria extracției și transportului de gaze din occident, achiziționarea companiilor naționale de transport și distribuție de gaze, petrol sau produse finite ale acestora din cât mai multe țări europene (MOL Ungaria, NIS – Serbia), achiziționarea sau asocierea cu cât mai multe firme de infrastructură din țările europene (comunicații, transport feroviar, etc) la schimb cu un preț mai mic al gazelor (Moldgaz, distribuitorul național de gaze al Republicii Moldova este deținut în proporție de 51% de Gazprom iar Moldova importă gaze la un preț mai mic cu 100 euro față de celelalte țări).

* *Doctorand în Relații Internaționale și Studii Europene la Universitatea Babeș – Bolyai din Cluj Napoca și lucrează în comunicare, având o experiență bogată în mass-media, cosmin_pacuraru@yahoo.com.*

¹ Roman KUPCHINSKY, GAZPROM'S EUROPEAN WEB, Jamestown Foundation Library, JamesTown 2009, p. 2.

² InfoRusia.ro - http://inforusia.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=5546:moscova-își-dublează-achizițiile-de-gaz-din-azerbaidjan&catid=38:politica&Itemid=56.

³ Site-ul WIEE - <http://www.wiee.ch/>

Statisticile UE spun că 84% din consumul Uniunii este reprezentat de importurile prin conducte, acestea fiind făcute după cum urmează: 52% din Rusia, 31% Norvegia, Algeria 12%, Libia 3%, Iran 2%⁴.

Țările mari consumatoare de energie din Europa sunt Germania, Franța, Italia, Turcia și Ucraina. Primele trei, aflându-se în Uniunea Europeană se supun minimului de reguli impuse de noile strategii energetice comune. Acestea sunt: reducerea consumurilor energetice cu 20% și 20% din energia produsă trebuie să fie regenerabilă până în 2020 (Directiva 20 - 20 -20⁵) și Strategia energetică de reducere a monopolului Gazprom, elaborată de-abia în anul 2011 care prevede proiectarea și realizarea unor trasee alternative de aprovizionare cu gaze din surse alternative. De asemenea Comisia Europeană a dat o decizie care obligă toate țările să-și interconecteze rutele de transport de gaze și energie electrică⁶.

Țările consumatoare de energie s-au orientat în ultimii 50 ani către gazele naturale, iar cele mai mari rezerve aflându-se azi în Rusia. La acea vreme a existat un acord tacit comun între o parte din statele Comunității Europene și URSS: primele furnizând tehnologie contra resurse⁷. În iarna 2005 – 2006, s-a declanșat prima criza a gazelor între Rusia și Ucraina și s-au sistat livrările de gaze către țările UE. Cu toate că au existat studii care au calculat riscurile unei debranșări, până atunci nu au existat sincope în aprovizionarea cu gaze. În acea perioadă a început și construcția North Stream, gazoductul ce trece pe sub Marea Baltică, care ocolește Ucraina, Bielorusia, Polonia, Cehia și Slovacia și care are ca scop reducerea influenței politice a acestor state și mărirea dependenței energetice a Germaniei de Federația Rusă.

Uniunea Europeană este dependentă energetic de Rusia în proporție de peste 30% la toate materiile prime.

Tabelul nr. 1 - Sursa CE – EUROSTAT⁸

	Hard coal									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Russia	11.5	13.1	13.5	18.7	24.1	25.4	25.1	26.3	30.2	
Colombia	12.5	12.6	12.5	12.1	12.1	12.0	13.0	12.5	17.6	
South Africa	27.0	31.4	31.5	26.6	25.7	24.3	20.8	17.1	16.0	
United States	11.2	8.2	7.0	7.5	7.8	8.0	9.3	14.3	13.7	
Australia	16.3	16.9	17.0	15.3	13.5	12.4	13.5	12.0	7.6	
Indonesia	5.7	6.7	7.1	7.0	7.4	9.7	7.9	7.4	7.1	
Ukraine	1.6	2.0	1.3	2.0	2.1	1.6	1.7	2.2	1.6	
Canada	3.8	3.2	2.9	2.5	3.3	2.8	3.1	2.7	1.4	
Norway	0.9	1.0	1.2	0.6	0.6	0.3	0.6	0.6	0.8	
Others	9.7	5.0	6.0	7.8	3.5	3.7	5.0	4.8	3.9	

⁴ Sursa EUROSTAT

⁵ Europa.eu - <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20081208BRI43933&secondRef=ITEM-002-EN&format=XML&language=EN>

⁶ Europa.eu, http://europa.eu/legislation_summaries/energy/internal_energy_market/127081_ro.htm.

⁷ Cosmin Gabriel PACURARU, *Europa și imposibilitatea managementului securității energetice*, Impact Strategic nr. 3 (40) 2011, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, p. 104.

⁸ [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-27,_2001-2009_\(%25_of_extra_EU-27_imports\).png&filetimestamp=20111123174700](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-27,_2001-2009_(%25_of_extra_EU-27_imports).png&filetimestamp=20111123174700).

Crude oil									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Russia	25.5	29.2	31.1	32.2	32.5	33.4	33.2	31.4	33.1
Norway	20.1	19.4	19.2	18.8	16.9	15.5	15.1	15.1	15.2
Libya	8.2	7.5	8.4	8.8	8.8	9.2	9.8	9.9	9.0
Saudi Arabia	10.8	10.1	11.3	11.3	10.6	9.1	7.2	6.9	5.7
Kazakhstan	1.6	2.4	2.7	3.4	4.5	4.6	4.6	4.8	5.4
Iran	5.9	4.9	6.4	6.3	6.1	6.2	6.2	5.4	4.7
Nigeria	4.8	3.5	4.3	2.6	3.2	3.6	2.7	4.0	4.5
Azerbaijan	0.9	1.0	1.0	0.9	1.3	2.2	3.0	3.2	4.0
Iraq	3.8	3.0	1.6	2.2	2.1	2.9	3.4	3.3	3.8
Others	18.3	18.8	14.2	13.4	14.0	13.2	14.7	16.1	14.6

Natural gas									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Russia	47.7	45.0	45.1	43.8	40.6	39.3	38.4	37.6	34.2
Norway	22.8	26.2	25.5	25.0	24.4	25.5	28.2	28.9	30.7
Algeria	21.2	21.2	20.0	18.2	18.0	16.4	15.4	14.7	14.1
Qatar	0.3	0.9	0.7	1.4	1.6	1.8	2.2	2.2	4.6
Libya	0.4	0.3	0.3	0.4	1.7	2.5	3.0	2.9	2.9
Nigeria	2.3	2.2	3.1	3.7	3.5	4.3	4.7	4.0	2.4
Trinidad and Tobago	0.3	0.2	0.0	0.0	0.2	1.3	0.8	1.6	2.2
Egypt	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	2.5	1.8	1.7	2.1
Oman	0.4	0.4	0.2	0.5	0.6	0.3	0.1	0.1	0.4
Others	4.6	3.7	5.1	7.0	7.8	6.1	5.4	6.3	6.4

2. Ce vrea Rusia?

2.1. Blocarea alternativelor de aprovizionare și transport

Accentuarea crizei economice a dus la scăderea cererii de materii prime și implicit a importurilor de materii prime rusești cu mai mult de 20% în ultimii ani, fapt ce nu convine Rusiei. Aceasta a făcut presiuni politice și economice asupra Uniunii Europene și tarilor cu care are contracte economice pentru că acestea să nu-și diminueze consumul de gaze importate. Punând în balanță și posibilitatea realizării de căi de transport alternative a resurselor tradiționale (Nabucco și AGRI) și descoperirea de resurse alternative (gazele de șist) a făcut că politica externă a Rusiei să se radicalizeze și să reprezinte un factor de risc în mediul de securitate internațional.

Putem constata că Rusia a depus eforturi deosebite în terminarea înainte de termen a gazoductului North Stream, în aducerea în discuție a posibilității începerii construcției gazoductului South Stream, în minimizarea importanței gazoductului Nabucco sau a rutei de transport de gaze lichefiate AGRI. În privința evoluției finalizării negocierilor privind Nabucco se constată că Rusia a negociat cu Turcia, Compania Botaș, actionar cheie în realizarea proiectului Nabucco, pentru ca aceasta renunțe la participarea sa în acest gazoduct. În schimb Gazprom s-a angajat să nu modifice prețul gazelor pompate prin Blue Stream, gazoductul ce unește Rusia de Turcia pe sub Marea Neagră. De asemenea Rusia s-a angajat să furnizeze Turciei tehnologia necesară construcției unei centrale atomo-elecrice⁹.

⁹ Radio Vocea Rusiei - <http://Romănian.ruvr.ru/2011/08/22/55006687.html>.

Figura nr. 1 (Sursa: Gazprom.com)

Descoperirea de noi resurse de gaze naturale în Marea Neagră în apropierea litoralului românesc și bulgăresc și de resurse semnificative de gaze de șist în Polonia, România și Bulgaria, resurse despre care se afirmă că ar garanta cel puțin securitatea energetică a țărilor respective¹⁰ pentru o lungă perioadă de timp și ar face posibil exportul de gaze ale acestor țări către țările vestice. Aceste descoperiri reprezintă un risc major în pierderea unui procent semnificativ din exporturi de către Rusia și o pierdere a influenței strategice în zonă.

O altă cale este cumpărarea în avans a producției de gaze a țărilor exportatoare foste în URSS în vederea transportului și vânzării, doua exemple fiind dublarea cantității de gaze preluate din Azerbaijan¹¹ sau tăierea conductelor din Turkmenistan către orice altă țară importatoare¹².

2.2. Crearea „cleștelui energetic”

Până în acest moment este pus în funcțiune doar North Stream ceea ce reprezintă traseul nordic al cleștelui energetic, Blue Stream o parte a traseului sudic, urmând a se proiecta și realiza South Stream.

¹⁰ în privința României avem doua interviuri: al directorului OMV Petrom România (Hotnews - <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-13366808-directorul-omv-petrom-extractia-gaze-marea-neagra-putea-incepe-spre-sfarsitul-deceniului-exploatarea-putea-asigura-independenta-energetica-României-privinta-gazelor-naturale.htm>) și al directorului SRI (Hotnews - <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-13369690-george-maior-seful-sri-prospectiunile-exxon-arata-sunt-rezerve-serioase-extrem-importante-hidrocarburi-marea-neagra.htm>).

¹¹ Inforusia.ro - http://inforusia.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=5546:moscova-isi-dubleaza-achizitiile-de-gaz-din-azerbaidjan&catid=38:politica&Itemid=56.

¹² Adevărul – Cap 2, al 5: http://www.adevarul.ro/actualitate/Cu_Traian_Basescu_in_Turkmenistan-tara_unui_singur_om_0_791920970.html#.

Figura nr. 2 - <http://www.south-stream-transport.com>

2.3. Influențarea opiniei publice și a administrațiilor din țările respective

Au existat articole despre minimizarea declarațiilor și informațiilor cu privire la noile rezerve descoperite. Astfel au apărut articole în presa rusească, preluate în celelalte țări prin care se încearcă minimizarea resurselor și aducerea în derizoriu a celor care au făcut declarațiile¹³.

În prima săptămână a noului guvern USL în România s-a produs o schimbare a strategiei ce vizează intrarea Gazprom sau a subsidiarelor acesteia pe piața Românească a distribuției de combustibili sau a serviciilor. La o săptămână după schimbarea puterii, compania NIS, subsidiara Gazprom în Serbia a preluat un lanț de

¹³ Exemplu: Radio Vocea Rusiei – “Mariana Gheorghe nu a confirmat în vreun fel declarațiile bombastice ale directorului OMV, Gerhard Roiss, în privința rezervelor de gaze naturale descoperite în apele teritoriale ale României. Nu a fost menționată existența vreunui zăcământ „gigantic” sau „de anvergură globală”.” - http://Romanian.ruvr.ru/2012_10_08/90532443/.

benzinării în România¹⁴ și se pregătește de investiții de peste 500 de milioane de euro¹⁵ în domeniu. La 3 luni după venirea USL-ului la putere, Gazprom preia o firmă de bunkeraj în Portul Constanta¹⁶ și este în negocieri cu guvernul României pentru preluarea companiei de stat Oltchim¹⁷. Dacă analizăm faptele putem trage concluzia că în timpul guvernării PDL dintre 2008 – 2011 nici o mare firmă rusească nu a investit în România, numai după venirea USL la putere acest lucru s-a putut întâmpla.

Tot în prima săptămână de guvernare USL a fost impus un moratoriu asupra explorării și exploatării gazelor de șist pe teritoriul României¹⁸. Acest lucru s-a făcut pentru stoparea explorării a doua zone (Bârlad și sudul litoralului) de către firma americană Chevron. Putem aprecia că introducerea acestui moratoriu de către Guvernul României s-a făcut la presiunea diplomaților ruși. Același lucru s-a întâmplat și în cazul exploatării aurifere de la Roșia Montană, care este concesionată unei firme canadiene. O decizie similară în cazul gazelor de șist a fost luată și în Bulgaria, țară care este dependentă 100% față de gazele rusești¹⁹.

Analizăm și cele doua proteste împotriva gazelor de șist desfășurate la Bârlad în primăvara anului 2012, proteste la care au participat peste 5000 de cetățeni²⁰. Considerăm că nici o organizație românească nu poate strânge atâția oameni nici măcar în București, având exemplele demonstrațiilor organizate de-a lungul timpului de orice fel de organizații, demonstrații de protest la care cu greu s-au strâns 1000 de oameni.

2.4. Influențarea conducerii UE și a administrațiilor țărilor componente

Nu întotdeauna deciziile luate de Parlamentele sau Guvernele țărilor europene au fost în avantajul acestora. Ultima decizie care poate fi pusă sub semnul întrebării aparține Bundestag-ului german, aceasta hotărând închiderea tuturor centralelor atomoelectrice în situația în care peste 27% din energia produsă provine din fuziunea nucleară²¹. Astfel treptat până în 2020 se vor închide toate centralele nucleare

¹⁴ Adevărul - <http://www.business24.ro/gazprom/investitii/nis-subsidiara-sarba-a-gazprom-se-extinde-in-sud-estul-europei-1515686>.

¹⁵ Gândul - <http://www.gandul.info/news/nis-subsidiara-sarba-a-gazprom-are-aproape-600-de-milioane-de-dolari-pentru-explorari-in-România-ungaria-si-bosnia-9405707>.

¹⁶ Ziarul Financiar - <http://www.zf.ro/companii/rusii-de-la-gazprom-se-plaseaza-strategic-in-portul-constant-prin-achizitia-unei-afaceri-detinute-de-generalul-pacurei-10069757/>.

¹⁷ Ziare.com - <http://www.ziare.com/victor-ponta/premier/ponta-nu-m-ar-deranja-nici-gazprom-nici-dan-diaconescu-la-oltchim-1190745> și <http://www.ziare.com/economie/privatizare/mitrea-daca-gazprom-a-depus-oferta-pentru-oltchim-i-as-da-gratis-combinatul-1190897>.

¹⁸ Digi 24 - http://www.digi24.ro/stire/Deciziile-privind-Rosia-Montana-si-gazele-de-sist-amanate-pana-dupa-alegerile-parlamentare_21299.

¹⁹ Cosmin Gabriel Păcuraru, *Europa și imposibilitatea managementului securității energetice*, Impact Strategic nr. 3 (40) 2011, UNAP, p. 107 - tabelul nr 1.

²⁰ Mediafax - <http://www.mediafax.ro/social/proteste-la-barlada-mii-de-oameni-au-cerut-blocarea-exploatarii-gazelor-de-sist-9427227>.

²¹ Eurostat - [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Energy_production,_1999_and_2009_\(million_tonnes_of_oil_equivalent\).png&filetimestamp=20111123174647](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Energy_production,_1999_and_2009_(million_tonnes_of_oil_equivalent).png&filetimestamp=20111123174647).

germane, necesarul de energie producându-se din cărbune și gaze. Statistica ne spune că riscul de accidente al unei centrale nucleare este mult mai mic decât la oricare alt tip de centrală, că poluarea este mult mai mare în cazul termocentralelor alimentate cu combustibili fosili și că Germania este cel mai important importator de materii prime din Rusia, în special gaz, putem aprecia că legea despre care vorbim este în favoarea Rusiei și în detrimentul Germaniei și decizia ar fi putut fi influențată de diverse organizații sau instituții rusești.

Tabelul nr. 2

	Total production of primary energy		Share of total production, 2009 (%)				
	1999	2009	Nuclear energy	Solid fuels	Natural gas	Crude oil	Renewable energy
EU-27	949.4	812.2	28.4	20.4	18.8	12.8	18.3
Euro area	447.9	448.4	39.8	14.6	17.1	3.3	23.4
Belgium	13.6	14.6	83.7	0.0	0.0	0.0	11.4
Bulgaria	9.1	9.7	40.8	47.0	0.1	0.3	11.6
Czech Republic	28.7	31.1	22.6	67.0	0.5	1.0	8.3
Denmark	23.8	23.9	0.0	0.0	31.5	55.4	11.5
Germany	137.2	127.5	27.3	35.9	8.7	3.6	21.7
Estonia	3.0	4.2	0.0	79.2	0.0	0.0	20.8
Ireland	2.5	1.5	0.0	38.2	20.8	0.0	40.2
Greece	9.5	10.1	0.0	81.1	0.1	0.8	17.9
Spain	30.5	29.6	46.0	12.3	0.0	0.4	40.2
France	125.8	128.5	82.3	0.0	0.6	1.0	15.2
Italy	29.4	27.3	0.0	0.2	24.0	19.0	54.0
Cyprus	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	91.5
Latvia	1.6	2.1	0.0	0.3	0.0	0.0	99.6
Lithuania	3.5	4.0	71.7	0.4	0.0	2.9	25.0
Luxembourg	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	75.5
Hungary	11.9	11.0	36.4	14.2	20.9	11.0	16.9
Malta	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Netherlands	59.5	63.2	1.7	0.0	89.2	3.5	4.4
Austria	9.7	11.4	0.0	0.0	12.6	9.2	73.3
Poland	83.4	67.2	0.0	83.5	5.5	1.0	9.0
Portugal	3.4	4.9	0.0	0.0	0.0	0.0	97.2
Romania	28.1	28.5	10.6	23.0	31.4	16.4	18.5
Slovenia	2.9	3.5	42.0	32.9	0.1	0.0	24.5
Slovakia	5.5	5.7	64.5	11.4	1.5	0.3	21.4
Finland	15.4	16.4	37.1	13.3	0.0	0.9	47.8
Sweden	32.7	29.9	45.0	0.7	0.0	0.0	52.8
United Kingdom	278.6	156.3	11.4	6.4	34.4	44.2	3.3
Norway	209.7	215.9	0.0	0.8	42.0	51.5	5.6
Switzerland	12.0	12.7	56.5	0.0	0.0	0.0	37.5
Croatia	3.6	4.1	0.0	0.0	54.0	20.4	25.3
Turkey	27.5	30.3	0.0	57.3	1.9	8.1	32.7

Source: Eurostat (online data codes: ten00076, ten00080, ten00077, ten00079, ten00078 and ten00081)

Alte decizii care pot fi interpretate în acest sens ar putea fi cele două moratorii impuse de guvernele Bulgariei și României în privința gazelor de șist.

3. Ce vrea Uniunea Europeană și implicit România

3.1. Surse alternative de aprovizionare și transport

Cunoscând resursele aflate în țările caucaziene și potențialul anual de furnizare de gaze naturale: Turkmenistanul – 80 miliarde mc/an, Kazahstanul – 50 miliarde mc/an și Uzbekistanul – 25 miliarde mc/an, Uniunea Europeană apreciază această zonă ca fiind o oportunitate de a ieși de sub monopolul Gazprom. Comparând prețul de achiziție la graniță de către Rusia a gazelor furnizate de aceste țări, acesta fiind între 65 și 110 \$ 1000/mc și prețul cu care acesta îl re-exportă, uneori peste 500 \$ /

1000 mc, putem concluziona că oferta UE ar putea fi mult mai avantajoasă pentru aceste țări. Acesta este motivul pentru care se vorbește despre importanța proiectelor Nabucco și AGRI.

Proiectul Nabucco a demarat în 2002. Venirea crizei, scăderea cererii de gaze și terminarea proiectului North Stream a făcut ca proiectul să rămână fără surse de finanțare.

Figura nr. 3 - Sursa: <http://eurodialogue.org>

Situația în acest moment este următoarea: se discută despre o varianta mai scurta a Nabucco (West Nabucco) care va străbate Bulgaria, România, Ungaria, ajungând în Austria. Partea Turcă va fi acoperita de un nou traseu de conducte Trans-Anatolia Gas Pipeline (TANAP)²².

Figura 4 - Sursa: <http://www.tanap.com>

În anul 2012, președintele OMV, aflat într-o vizită în România, a declarat că în Marea Neagră se află resurse imense de gaze²³. În data de 17 octombrie 2012m,

²² The JamesTown Foundation - http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39827&tx_ttnews%5BbackPid%5D=27&cHash=5e24ec143db19cf571aeefee2edf44cd.

Președintele României, Traian Băsescu, a declarat după o întâlnire cu ministrul de externe al Austriei că “strategia energetică în regiune poate fi schimbată, datorită OMV Petrom și datorită resurselor care au fost descoperite la Marea Neagră”²⁴.

Despre proiectul AGRI (Azerbaijan – Georgia – Romania Interconector) se discută mai puțin deoarece este de-abia la stadiul de realizare a studiului de fezabilitate. Acest proiect încă nu are surse de finanțare și încă nu a fost discutat de Comisia Europeană.

3.2. Prețuri mai mici pentru importurile rusești

Conform Eurostat peste 50% din energia UE provine din importuri din țările din afara UE²⁵ și cea mai mare parte din aceste importuri provine din Rusia.

Tabelul 3

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
All products	45.1	46.7	47.4	47.6	49.0	50.2	52.5	53.7	53.0	54.7	53.9
Solid fuels	27.5	30.5	33.7	33.1	34.9	38.1	39.3	41.0	41.3	44.7	41.1
Crude oil	74.2	75.6	77.7	76.4	78.7	80.9	82.4	83.9	83.6	85.0	84.1
Natural gas	47.9	48.9	47.2	51.1	52.4	53.9	57.7	60.8	60.3	62.3	64.2

Source: Eurostat (online data codes: nrg_100a, nrg_101a, nrg_102a and nrg_103a)

Se observă că există o tendință de creștere procentuală datorată scăderii rezervelor din țările UE cu toate că importurile cantitative sunt în descreștere.

În ultimii 10 ani, Rusia a dublat prețurile la gaze. Dacă, în 2003, prețul mediu al gazelor importate de UE din Rusia avea o medie de 131\$/1000 mc²⁶, unele din ele bucurându-se de prețuri mai mici (Polonia importa cu 120\$/1000 mc)²⁷, astăzi găsim prețuri diferențiate în funcție de cât reprezintă valoarea exporturilor de gaze într-o țară în totalul exporturilor de gaze, în funcție de gradul de dependență al țărilor în funcție de importurile din Rusia și în funcție de interesele economice și politice ale Rusiei în țările respective²⁸. Media prețurilor de import în 2010 pentru țările UE a fost de 301 \$/1000 mc, unele țări depășind 410 \$/1000 mc.

Aceste creșteri nu convin niciunei țări, ca atare Comisia Europeană a adoptat un plan de acțiune în 2008 care prevede interconectarea tuturor conductelor de gaze

²³ Hotnews - <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-13366808-directorul-omv-petrom-extractia-gaze-marea-neagra-putea-incepe-spre-sfarsitul-deceniului-exploatarea-putea-asigura-independenta-energetică-României-privinta-gazelor-naturale.htm>

²⁴ Hotnews - <http://economie.hotnews.ro/stiri-energie-13433357-traian-basescu-strategia-energetică-regiunea-marii-negre-putea-schimba-dupa-noile-descoperiri-hidrocarburi-zona.htm>

²⁵ Eurostat - [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Energy_dependency_rate,_EU-27,_1999-2009_\(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent\).png&filetimestamp=20111123174557](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Energy_dependency_rate,_EU-27,_1999-2009_(%25_of_net_imports_in_gross_inland_consumption_and_bunkers,_based_on_tonnes_of_oil_equivalent).png&filetimestamp=20111123174557)

²⁶ Hotnews - http://media.hotnews.ro/media_server1/document-2011-05-16-8631781-0-raport-gazprom-2010.xls

²⁷ Cosmin Gabriel PĂCURARU, Sigurantaenergetică.ro - <http://www.sigurantaenergetică.ro/wp-content/uploads/2009/05/Cat-de-tare-ne-permitem-sa-suparam-Rusia.doc>

²⁸ Cosmin Gabriel PĂCURARU, *Europa si imposibilitatea managementului securității energetice*, Impact Strategic nr. 3 (40) 2011, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, p. 108.

din țările membre, realizarea de depozite în fiecare țară pentru stocuri minime de gaze și petrol asigurându-se o piață liberă a prețurilor materiilor prime în UE și o rețea de aprovizionare prin mai multe rute de transport²⁹. De asemenea a impus Gazpromului să renegocieze prețurile gazelor. În 2012 au fost finalizate negocierile, Gazprom oferind prețuri mai mici principalelor companii energetice europene³⁰.

3.3. Creșterea eficienței energetice și folosirea de resurse regenerabile

O altă cale impusă de Comisia Europeană este adoptarea în 2010 a inițiativei „Energie 2020 Strategie pentru o energie competitivă, durabilă și sigură”³¹. Această strategie definește prioritățile energetice pentru o perioadă de zece ani și stabilește acțiunile care trebuie desfășurate pentru a aborda o serie de provocări, inclusiv realizarea unei piețe cu prețuri competitive și aprovizionare sigură, facilitarea poziționării ca lider în materie de tehnologie și negocierea eficientă cu partenerii internaționali, creșterea randamentelor energetice cu 20% și impunerea ca 20% din energia consumată să provină din surse regenerabile.

4. Statele Unite și resursele de energie din zona EurAsia

Încă din anii '90, Statele Unite a început parteneriate cu toate țările din zona Caspică în vederea prospectării și extracției de petrol și gaze naturale. Companiile americane deținând tehnologie avansată sunt prezente în acest moment în majoritatea țărilor foste URSS în diverse formule: de la joint-venture-ul rusesc TNK-BP până la concesionarea de câmpuri petrolifere din Marea Caspică și Marea Neagră. În ultima perioadă compania americana Chevron a făcut prospecțiuni în mai multe zone din Polonia, Bulgaria și România descoperind resurse care ar putea face că Europa să devină independentă energetic față de Rusia. Singura țară care a început exploatarea gazelor de șist este Polonia. Bulgaria și România au instituit moratorii asupra prospecțiunilor și exploatării acestora.

România și gazele de șist

Gazele de șist sunt considerate resurse neconvenționale și sunt formațiuni geologice de hidrocarburi aflate într-o concentrație mică în volume de rocă, cu dispersie pe suprafețe mari, aflate la adâncimi de 2-3 km³². Extragerea acestora se realizează printr-o tehnologie relativ nouă ce se numește fracturare hidraulică și care forțează gazele de a se elibera din rocă pentru a fi dirijate către suprafață. Fracturarea hidraulică este controversată deoarece se presupune a avea riscuri de mediu. Cu toate

²⁹ Europa.eu - <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0677:RO:NOT>.

³⁰ Inforusia.ro - http://inforusia.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=5522:companii-energetice-europene-au-obtinut-modificarea-contractelor-cu-gazprom&catid=38:politica&Itemid=56.

³¹ Europe.eu - <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639:RO:NOT>.

³² Georgeta IONESCU, *Gazele de șist o noua provocare*, Asociația ALMA-RO, iulie 2012 - http://issuu.com/alma-ro/docs/brosura_gaze_de_sist.

că în Statele Unite peste 60% din producția de gaze provine din fracturarea hidrolică și forajul orizontal și că în România compania Romgaz folosește o metodă asemănătoare, care acum este învechită³³ și această companie a obținut accidental gaze din gazele de șist, autoritățile încă nu au elaborat o strategie cu privire la aceste resurse.

Primele exploatare comerciale au fost în anii '80, tehnologia fiind îmbunătățită. De 40 de ani Agenția Americană pentru Protecția Mediului (EPA) studiază riscurile de mediu și încă nu a ajuns la nici o concluzie. Cu toate că oamenii de știință consideră că există riscuri ecologice legate de contaminarea apei și solului, precum și riscuri legate de producerea de cutremure, până în acest moment nu au existat accidente majore de mediu.

În România încă nu există un cadru de reglementare a explorării și exploatării acestui tip de resurse, organizațiile de mediu invocând netransparența decizională a autorităților din domeniu.

Cu toate acestea, după venirea la putere a guvernului USL, Ministerul Mediului și Pădurilor a instituit un moratoriu asupra prospectării și exploatării gazelor de șist. Amintim că în luna martie 2012 PSD a înaintat în Senatul României un proiect de lege care prevede interzicerea acestui tip de extracție.

Analizând Strategia de Securitate Națională ce cuprinde și părți dedicate strategiei energetice observăm că nu există nici o referire la resursele neconvenționale sau resursele de gaze de șist. Cu toate că subiectul securității energetice a fost securitizat de Președintele Traian Băsescu nimeni din actuala coaliție de guvernare nu se referă la securitatea energetică, deci nici la gazele de șist. Mai mult decât atât România nu are un cadru de reglementare specific dedicat gazelor de șist.

Concluzii

România se afla în imposibilitatea de a decide care este viitoarea strategie energetică. Cunoscând că actuala Strategie de Securitate Națională a fost elaborată de fosta componentă a CSAT dată de fostul guvern PDL, în situația actuală în care actuala guvernare afirmă generalități în Programul de Guvernare în privința alinierii la politica energetică europeană putem afirma că în acest moment România nu are o strategie în acest domeniu³⁴.

România are două posibilități de strategie energetică: una s-ar putea baza pe importurile de gaze din Rusia, ceea ce înseamnă prețuri impuse în funcție de marjele de renunțare asupra unor probleme ale securității naționale în favoarea Federației Ruse sau România va apela la resursele proprii de gaze de șist și va susține și investiții în noile rezerve descoperite sau în rutele ocolitoare de transport ale gazelor naturale convenționale.

³³ TVR Info - http://www.tvrinfo.ro/director-romgaz--scandalul-privind-hidrocracarea-este-intretinut-de-cineva_17401.html.

³⁴ Programul de Guvernare 2012 – site-ul Guvernului României, <http://www.gov.ro/upload/articles/117322/programul-de-guvernare-2012.pdf>.

Bibliografie:

1. KUPCHINSKY, Roman, GAZPROM'S EUROPEAN WEB, Jamestown Foundation Library, JamesTown 2009;
2. PĂCURARU, Cosmin Gabriel, Europa si imposibilitatea managementului securității energetice, Impact Strategic nr. 3 (40) 2011, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2011;
3. IONESCU, Georgeta, Gazele de șist o noua provocare, Asociația ALMA-RO, iulie 2012;
4. site-ul EUROSTAT;
5. site-ul Guvernului României;
6. site-ul Președinției României;
7. site-ul Uniunii Europene;
8. site-urile companiilor: WIEE; Gazprom;
9. site-urile publicațiilor: InfoRusia.ro; Radio Vocea Rusiei; Adevărul; Gândul; Ziarul Finaciar Ziare.com; Digi 24; Mediafax; The JamesTown Foundation; Hotnews; TVR Info.

CRIZELE ȘI CONFLICTELE ÎNCEPUTULUI DE MILENIU III

*Adriana SAULIUC**

Rezumat: *Trăim într-o perioadă bogată în tensiuni și conflicte, chiar dacă crizele și confruntările nu se manifestă la intensitatea celor din timpul Războiului Rece, când pericolul unui atac nuclear a dus omenirea pe marginea prăpastiei. Făcând o comparație a ultimelor două secole – XX și XXI în ceea ce privește securitatea internațională, se poate observa o preferință a statelor de a se confrunta mai puțin pe câmpul de luptă și mai mult în domenii precum economic, cibernetic sau psihologic, toate cele trei dimensiuni oferind suficient spațiu de manevră și importante avantaje pentru statele care au în vedere obținerea unui lucru însă nu doresc să o facă pe cale militară.*

Cuvinte cheie: *crize, tensiuni, conflicte internaționale, securitate internațională.*

Secolul XX a fost unul extrem de bogat în crize și conflicte, generate în mare parte de evenimentele importante ale acestei perioade: cele două Războaie Mondiale, Războiul Rece, destrămarea Uniunii Sovietice și căderea comunismului, toate fapte semnificative cu consecințe majore pentru perioada care a urmat.

Declanșarea Războiului Rece imediat după încheierea celei de a doua conflagrații mondiale a deschis un capitol interesant al istoriei, prolific pentru situațiile de criză și conflicte, context datorat în primul rând rivalității dintre cele două superputeri – Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, care își disputau supremația mondială în toate domeniile relevante: politic, militar, economic, tehnologic, cultural ș.a.

Căderea Cortinei de Fier, urmată în mod firesc de dispariția principalului inamic al Occidentului, a dus la creșterea speranței că o stare de pace va lua locul confruntării care a caracterizat relațiile dintre cele două emisfere în timpul Războiului Rece pentru mai bine de 40 de ani. Însă dorința înfăptuirii unei lumi mai bune, în care cooperarea dintre state să primeze în fața oricărui sentiment de rivalitate s-a spulberat odată cu creionarea principalelor caracteristici ale mediului de securitate internațional post-Război Rece. Mai mult, crizele și conflictele de după începutul anilor '90 nu numai că nu au putut fi evitate, dar au ridicat probleme majore pentru actorii internaționali implicați în soluționarea și gestionarea lor, iar aceasta se datorează modului de formare și desfășurare diferit de crizele și conflictele din perioada anterioară.

În prezent, traversăm o perioadă bogată în tensiuni chiar dacă conflictele și crizele timpurilor noastre nu au atins până la acest moment nivelul de intensitate al celor din timpul Războiului Rece, când pericolul declanșării unui atac nuclear a semănat spaimă în rândurile oamenilor și a pus liderii celor două superputeri în situația de a lua decizii care puteau să schimbe în mod decisiv istoria lumii.

* *Asistent universitar, doctorand în Informații și securitate națională în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România, email: sauliuc.adriana@yahoo.com.*

1. Principalele evenimente și caracteristici ale secolelor XX și XXI

Pentru a putea înțelege mai bine evenimentele actuale și pe cele viitoare, trebuie să avem în vedere faptul că evoluția acestora este legată de istoria evenimentelor anterioare care și-au pus amprenta asupra timpului prezent. Secolul XX, cu ale sale episoade mai mult sau mai puțin pașnice reprezintă unul dintre capitolele interesante ale istoriei, în care au avut loc evenimente importante și care, în funcție de modul în care acestea s-au produs, consumat, succedat, au dus la conturarea actualei scene internaționale și a particularităților pe care aceasta le are în prezent.

Pierderile masive de vieți omenești și distrugerile Primului Război Mondial au generat, la acel moment, preocupări majore la nivel mondial în ceea ce privește interesul comunității internaționale pentru securitate colectivă văzută ca modalitate de asigurare a stabilității la nivel regional și global. A apărut astfel ideea creării unei organizații internaționale care să vegheze asupra păcii și securității internaționale, inițiativă materializată prin crearea în anul 1919 a Ligii Națiunilor. Evenimente ulterioare, precum invadarea Manciuriei de către Japonia (1931) sau a Abisiniei (în prezent Etiopia) de Italia (1935), au reprezentat pentru Liga Națiunilor reale teste privind capacitatea acesteia de a gestiona securitatea internațională. Incapacitatea organizației de a salvarda pacea și securitatea internațională, scop pentru care a fost creată, a devenit evidentă în urma acestor evenimente. Însă de departe cel mai mare eșec al organizației internaționale interbelice a fost imposibilitatea evitării declanșării celei de a doua conflagrații mondiale, episod care a marcat istoria secolului XX prin amploarea pe care războiul a căpătat-o pe perioada anilor de desfășurare.

Al Doilea Război Mondial a reprezentat un moment de cumpănă a umanității, fiind unul dintre cele mai importante evenimente ale secolului trecut, „o tragedie de proporții inimaginabile” care a adus „schimbări majore în sistemul politic mondial”¹. Un capitol violent al istoriei în care acțiunile liderilor care au declanșat acest război mânați de dorințe expansioniste și revanșarde au atras o mare parte din statele lumii într-o spirală a confruntării fără precedent până la acel moment. Capitulara Germaniei hitleriste și semnarea în aprilie 1945 a armistițiului de pace au dus la încheierea conflictului, schimbând în mod ireversibil viitorul lumii deoarece în cazul în care statul nazist ar fi ieșit învingător „o unică putere europeană ar fi apărut ca putere mondială dominantă”². Iar problematica acestei situații nu ar fi ținut neapărat de existența unui stat dominant, ci mai degrabă de caracterul belicos al acestuia, deoarece o victorie a Germaniei naziste ar fi fost echivalentă cu ștergerea multor granițe naționale de pe harta politică a Europei. Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu a dus însă și la instalarea unui climat de pace, așa cum ar fi fost normal într-un astfel de context. Statele europene ieșite învingătoare – Franța și Marea Britanie – au trebuit să se mulțumească cu un „gust amar” al victoriei, prețul pe care

¹ John ROURKE, *Internațional Politics on the World Stage*, Connecticut, The Mc Graw Hill Company, 1997, p. 36.

² Zbigniew BRZEZINSKI, *Marea tablă de șah*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 16.

acestea le-au plătit pentru a-și asigura un loc la masa câștigătorilor fiind mult prea mare, încheierea războiului găsindu-le deopotrivă epuizate și distruse. Incapacitatea acestora de a-și asuma rolul de lideri dacă nu la nivel mondial măcar regional a lăsat două locuri vacante în fruntea ierarhiei internaționale a acelor vremuri care au fost ocupate imediat de cele două puteri cu adevărat câștigătoare ale celui de-al Doilea Război Mondial – Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii. A urmat o perioadă scurtă în care comunitatea și opinia publică internațională au crezut că cele două state aliante se vor înțelege în privința conducerii lumii, însă dispariția inamicului comun odată cu „prăbușirea Germaniei naziste și nevoia de umplere a vidului de putere rezultat”³ au dus la inevitabila destrămarea a parteneriatului dintre cele două țări, declanșarea unui nou război, de această dată Rece, fiind inevitabilă.

Războiul Rece a reprezentat o perioadă interesantă a istoriei marcată de un puternic sentiment reciproc de ostilitate, precum și de temerile protagoniștilor privind intențiile adversarului – Statele Unite ale Americii se temeau de faptul că odată cu înfrângerea Germaniei hitleriste trupele sovietice vor avansa către vestul continentului european, în timp ce Uniunea Sovietică s-a temut mult după încheierea celui de al Doilea Război Mondial de intenția statelor occidentale de a o distruge. Războiul Rece s-a încheiat odată cu destrămarea URSS și căderea Cortinei de Fier, evenimente care au deschis un nou capitol pentru securitatea mondială a acelor timpuri. Dispariția unuia dintre actorii parte la competiție a dus la conturarea unei noi lumi, de data aceasta unipolară, moment care a marcat încheierea perioadei de confruntare și separare caracteristică Războiului Rece care a împărțit globul în două sfere de influență prin trasarea unei linii de demarcație între cei doi poli de putere – capitalist și comunist.

Începutul anilor '90 cu ale sale transformări și dispariția pericolului declanșării unui conflict nuclear au creat premisele apariției unei noi ere bazate pe cooperare între state în toate domeniile relevante. Situația s-a dovedit însă complexă și a afectat în principal bătrânul continent atât în plan politic, cât și strategic: „Uniunea Sovietică și Iugoslavia s-au destrămat, Germania s-a reunificat, NATO și Uniunea Europeană s-au extins spre est”⁴. Contextul a devenit și mai complicat odată cu apariția efectelor acestor modificări care au generat noi și periculoase provocări pentru pacea și securitatea internațională. Una dintre cele mai importante caracteristici ale perioadei post-Război Rece este reprezentată de „căderea sistemului westfalian” care, la momentul apariției sale, a pus bazele unui „sistem multipolar bazat pe relația dintre statele individuale, înțelese ca suverane în componența lor, sistemul este acum unipolar, statele rămân suverane, însă sunt permeabile la forțe subnaționale și transnaționale”⁵. Un moment important în apariția și dezvoltarea actorilor internaționali nestatali este reprezentat de înființarea Ligii Națiunilor la sfârșitul Primului Război Mondial care a dus ulterior la multiplicarea numărului și tipului de actori activi ai scenei mondiale.

³ Henry KISSINGER, *Diplomația*, București, Editura Bic All, 2007, p. 372.

⁴ Cristian BĂHNĂREANU, *Resursele energetice și mediul de securitate al secolului XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, București, 2006, p. 8.

⁵ Ionel Nicu SAVA, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, p. 139.

Perioada care a urmat este caracterizată de o amplificare a numărului de organizații internaționale și, deși statele continuă să fie entitățile dominante ale sistemului mondial actual, organizațiile internaționale joacă un rol important în cadrul acestuia. Proliferarea acestui tip de asocieri de state și nu numai a dus la diversificarea tipului de actori internaționali care acționează pe scena mondială, prezența și evoluția celor „nestatali” modificând în mod semnificativ regulile jocului atât la nivel național, cât și regional sau internațional. Aceasta face ca „vechii actori”, adică statele, să fie nevoiți să se adapteze pentru a putea face față provocărilor generate de transformările care caracterizează sistemul actual internațional profund marcat de ceea ce este cunoscut ca fenomenul globalizării, trăsătură caracteristică a timpului prezent.

Pe acest fond, evoluția evenimentelor și schimbările survenite la nivel mondial odată cu începutul de mileniu III au dus la transformarea amenințărilor cu care statele se confruntau în trecut și care erau în mare parte de natură clasică, militară, la amenințări mult mai complexe. În prezent, pericolul care amenință securitatea internațională și, implicit, a actorilor internaționali statali este generat de mai multe cauze, printre care: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă și a vectorilor de transport la țintă și existența unor state eșuate. Totodată, plecând de la efectele pe care le poate genera, dependența față de resursele energetice asigurate din surse externe poate fi considerată o amenințare la adresa securității statelor, ultimele crize energetice determinate de măsurile luate de Federația Rusă trăgând un semnal de alarmă în ceea ce privește vulnerabilitatea acestora în domeniul energetic și consecințele pe care o astfel de criză le poate avea.

2. Crizele și conflictele contemporane

2.1. Crizele începutului de mileniu III

Actualul mediu de securitate este unul complex, aflat într-o permanentă schimbare, care obligă actorii internaționali actuali să se adapteze ritmului rapid de transformare al acestuia, favorizând statele puternice, în timp ce în cazul statelor cu un nivel mai scăzut de dezvoltare, supraviețuirea și menținerea pe linia de plutire reprezintă o realizare majoră. În ceea ce privește crizele cu care actorii internaționali statali se confruntă în prezent, acestea se manifestă în toate domeniile cunoscute (social, politic, diplomatic, militar, economic, financiar etc.), una dintre caracteristicile importante fiind dată de diversitatea factorilor care stau la baza declanșării acestora. Încă din timpul celor două războaie mondiale, se poate observa o tendință a opiniei publice internaționale de a clasa crizele și conflictele de sorginte militară ca fiind cele mai grave situații cu care statele sau comunitatea internațională se pot confrunta. Într-adevăr, efectele lor negative care pot duce la pierderi de vieți omenești și distrugerii materiale au amplificat temerile față de astfel de evenimente. Trebuie avut în vedere însă că nu numai crizele și conflictele desfășurate în limitele unor acțiuni violente pot avea consecințe devastatoare, existând și alte tipuri de manifestări care pot avea urmări grave, iar una dintre acestea este criza economică.

Începând cu anul 2008, mediul internațional a fost marcat de ceea ce este cunoscut în prezent ca fiind una dintre cele mai importante crize economice de după

anul 1929. Chiar dacă la nivel global crizele în acest domeniu apar cel mai frecvent, ultima criză declanșată în anul 2008 s-a remarcat prin modul rapid de propagare a efectelor în afara granițelor statelor în care a luat naștere, extinderea ei la nivel regional și apoi global fiind imposibil de evitat. Vorbim de o criză la nivel internațional, care „reflectă mutațiile produse în economia mondială, dominată, la ora actuală, de tehnologia informației”⁶ și care în prezent este resimțită de un număr mare de state printre care Grecia, Spania, Italia însă și de țări de pe alte continente care se confruntă cu crize economice interne alimentate de cauze externe.

Un alt tip de criză declanșată, de această dată, de factori politici și sociali s-a manifestat începând cu anul 2010 și a afectat regiunea Orientului Mijlociu și nordului Africii. Este vorba despre valul de revolte cunoscut ca Primăvara arabă, care scoate în evidență faptul că la nivel internațional a scăzut pericolul declanșării unor confruntări de amploare de tipul celor două conflagrații mondiale purtate între state, crizele și conflictele actuale consumându-se cu precădere în interiorul statului în care iau naștere. Totodată, apare tot mai pregnant amenințarea generată de tensiunile și stările de conflictualitate care au la bază cauze de natură etnică și religioasă. La acestea se adaugă cele legate de terorism sau proliferarea armelor de distrugere în masă, de amenințări în domeniul cibernetic, economic etc. Atacurile din ultima perioadă au demonstrat că terorismul contemporan a depășit cu mult limitele acțiunilor secolelor trecute, deoarece niciodată „în întreaga sa dezvoltare, civilizația umană nu a fost confruntată cu acest val de violențe generalizate – specifice sfârșitului de mileniu doi și început de mileniu trei, amplificat de acumularea peste măsură de categorii de arme și tehnologii militare, de ultimă generație și de discrepante sociale”⁷. Pericolul este cu atât mai mare cu cât adeptii acestuia, mânați de impulsuri religioase extremiste, nu stabilesc o linie de front pe care să o respecte, iar „distincția dintre combatanți și non-combatanți nu mai este vizibilă ceea ce face ca civilii să devină o țintă «legitimă»”⁸. Problema este cu atât mai gravă cu cât actualii teroriști sunt tot mai interesați de armele de distrugere în masă, deținerea unor astfel de tehnologii putând produce distrugerii care până nu de mult puteau fi provocate doar de armatele statelor.

O altă cauză importantă care stă la baza declanșării unor situații de criză este carența de materii prime și energetice absolut necesare oricărui stat în activitatea sa economică și tehnologică. Chiar dacă aparent economicul și politicul sunt văzute ca științe care acoperă două dimensiuni distincte și fără nicio legătură, este evident faptul că „economia și politica merg mână în mână”⁹. În acest context, în perioada contemporană se observă o amplificare a interesului statelor de a-și asigura resursele necesare obținerii unui nivel cât mai ridicat al securității energetice. Fie ca vorbim despre materii prime sau resurse energetice, acestea reprezintă elemente importante în

⁶ Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, *Criza, conflictul și războiul*, Vol. I – *Definirea crizelor și conflictelor armate în noua configurație a filosofiei și fizionomiei naționale și internaționale de rețea*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007, p. 82.

⁷ Vasile SIMILEANU, *Radiografia terorismului*, București, Editura Top Forum, 2004, p. 100.

⁸ Ionel Nicu SAVA *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, p. 277.

⁹ Edward Hallett CARR, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*, Macmillan & Co. LTD, Londra, 1946, p. 115.

asigurarea securității și bunăstării unei țări, ceea ce face ca lipsa lor să reprezinte una dintre cauzele declanșatoare de crize și conflicte militare regionale¹⁰.

Dacă secolul trecut ne-a oferit o multitudine de crize care s-au manifestat cu preponderență în domeniul militar, un exemplu fiind perioada Războiului Rece care abundă în astfel de situații, evoluțiile ulterioare au dus la diversificarea factorilor declanșatori cu extindere în mediul nonmilitar, dar care pot avea consecințe semnificative pentru securitatea actorilor internaționali statali afectați. Un exemplu este criza alimentară care tinde să se acutizeze cu trecerea timpului și care a afectat deja vaste teritorii din zonele mai puțin favorizate, cazul Africii fiind însă de departe cel mai grav. Situația este cu atât mai severă cu cât condițiile meteorologice extreme (secetă, inundații etc.) determină o și mai mare degradare a solului și a terenurilor arabile. Potrivit unui raport al Organizației Națiunilor Unite privind insecuritatea alimentară, în perioada 2010 – 2012. aproximativ 868 de milioane de persoane au suferit de foame, însemnând 12,5% din totalul populației la nivel mondial. Comparate cu cifrele anterioare – 925 de milioane în anul 2010 și 1,02 miliarde în 2009, se poate observa o scădere a numărului celor afectați de foamete, însă criza economică ce afectează în prezent aproape toate statele lumii și cu precădere pe cele sărace și în curs de dezvoltare poate avea consecințe dintre cele mai nefaste în ceea ce privește recuperarea lor economică. Totodată, creșterea prețurilor la alimente și materii prime ca urmare a condițiilor meteorologice extreme va declanșa un proces de destabilizare a pieței în domeniu, cu efecte asupra migrației populațiilor către alte zone (mai alea în cazul Africii), situație care va crește instabilitatea regiunii în care astfel de mișcări se produc¹¹.

2.2. Conflictele internaționale contemporane

Conflictele internaționale, asemeni oricăror alte forme de manifestare, au evoluat în ritmul alert al dezvoltării tehnologice cunoscute de omenire. Războaiele secolului XX au fost duse după logica clausewitziană a războaielor clasice convenționale provocate în cele mai multe cazuri de factori politici. Un moment important în evoluția acestui tip de manifestare este reprezentat de cele două atacuri nucleare ale Statelor Unite ale Americii asupra Japoniei (Hiroshima și Nagasaki – 6, 9 august 1945), moment care a făcut trecerea de la războiul clasic cunoscut până la acel moment, la un război total, mult mai înfricoșător. Apariția erei nucleare a avut un impact major asupra securității internaționale începând cu acest moment, impact resimțit mult mai pregnant în timpul Războiului Rece când teama de un război nuclear între cele două superputeri rivale a semănat spaima și teroare la nivel internațional. Lipsa unei confruntări directe între cele două state rivale s-a datorat în principal deținerii de către ambele părți a arsenalului nuclear, atât Washingtonul cât și Moscova conștientizând la acel moment că un război între ele nu este posibil, deoarece „dată fiind existența armelor nucleare, din punct de vedere politic, forța a

¹⁰ Teodor FRUNZETI, *Conflict și negociere în relațiile internaționale*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011, p. 86.

¹¹ Catherine HORNBY, *One in eight of world population going hungry: UN*, Reuters, 9 octombrie 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/10/09/us-un-hungry-idUSBRE8980A220121009>.

devenit nefolosibilă între state”¹². Războiul Rece a însemnat și o perioadă care a oferit liderilor acelor timpuri învățăminte importante, astfel că în perioada care a urmat încheierii sale, majoritatea conflictelor nu au atras puteri nucleare. Mai mult, debutul anilor '90 a dus la o modificare a modului în care conflictele au fost duse și a categoriei actorilor parte la acestea. Dacă înainte de încheierea Războiului Rece conflictele erau purtate între state naționale, plecau în principal de la diferende teritoriale și ideologice și erau purtate cu mijloace militare, căderea comunismului a determinat schimbări în relațiile conflictuale dintre părți, însăși acestea aparținând altei categorii decât celei statale. O altă caracteristică a războaielor contemporane este reprezentată de tendința de „intra-naționalizare” a confruntărilor care se consumă în interiorul granițelor statelor pe teritoriul cărora iau naștere, în timp ce părțile implicate nu aparțin categoriei actorilor internaționali statali.

Secolul XXI a debutat într-un mod deopotrivă violent și tragic cu atacurile teroriste asupra teritoriului american la 11 septembrie 2001, moment care a adus în prim plan terorismul ca principală amenințare a păcii și securității statelor. Literatura de specialitate împarte războaiele desfășurate de-a lungul timpului în mai multe generații, în prezent confruntările contemporane încadrându-se în limitele celei de a patra, cu evoluție către a cincea generație a conflictelor. Actuala etapă a războaielor a debutat în anii 1970 și este caracterizată de schimbarea majoră a tipologiei inamicului, accentul fiind pus pe modul în care un adversar de tip neconvențional poate exploata și utiliza schimbările survenite în mediu politic, economic, social etc. în favoarea sa. În acest context, neconvenționalitatea adversarului conferă conflictului un caracter asimetric atât în ceea ce privește obiectivele urmărite de acesta, cât și mijloacele utilizate pentru obținerea lor¹³. Conflictele contemporane sunt disimetrice și asimetrice, confruntări în care părțile opuse încearcă pe cât posibil evitarea purtării războiului în spațiul în care adversarul este net superior. Un exemplu de război de generația a patra este campania inițiată de Statele Unite ale Americii împotriva Afganistanului și a terorismului internațional ca urmare a atacului de la 11 septembrie 2001.

Totodată, conflictele contemporane tind să fie purtate în sfere care nu țin de domeniul militar, războaiele cibernetice, economice, energetice, psihologice fiind preferate de actorii internaționali ai timpului prezent, deoarece acțiunile în aceste domenii pot aduce avantaje majore fără a fi nevoie de utilizarea forței armate cu toate implicațiile pe care astfel de acțiuni le presupune.

În loc de concluzii

Traversăm o perioadă pe cât de interesantă pe atât de complexă în ceea ce privește sensibilul domeniu al securității pe toate cele trei paliere relevante: național,

¹² Hedley BULL, *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Chișinău, Editura Știința, 1998, p. 179.

¹³ Teodor FRUNZETI, *Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare*, Iași, Institutul European, 2006, p. 96.

regional și internațional, o perioadă care pune actorii internaționali actuali în fața unor provocări greu de gestionat și evitat.

Crizele și conflictele acestei perioade sunt mult diferite de cele ale secolului trecut atât prin modul de manifestare, cât și în ceea ce privește tipologia actorilor internaționali implicați. Dacă până nu demult aceștia erau reprezentați de statele naționale în calitate de părți ale crizelor și conflictelor, asimetria caracteristică perioadei pe care o traversăm ridică în multe dintre cazuri probleme țărilor implicate în astfel de situații, în sensul că acestea trebuie să se adapteze „luptei” cu un alt tip de adversar. Provocarea este cu atât mai mare cu cât, în unele cazuri, așa cum se întâmplă în cazul terorismului, adversarul este invizibil, are o capacitate enormă de transformare și adaptare, în timp ce modul lui de manifestare se schimbă în funcție de mai multe elemente. Totodată, complexitatea factorilor care stau la baza declanșării crizelor contemporane extinde ariile de manifestare ale acestora, astfel că domeniile non-militare devin la fel de relevante, cu consecințe care pot fi la fel de dăunătoare chiar dacă nu este vorba în aceste cazuri de pierderi de vieți omenești și distrugerii datorate violenței armate.

În ceea ce privește conflictele, vorbim despre o competiție la nivel tehnologic în domeniul militar fără precedent în istorie, iar nivelul de dezvoltare la care s-a ajuns în prezent lasă să se intuiască modul în care acestea se vor desfășura în perioada care urmează. Războaiele au fost duse pentru prima dată la nivel terestru, ulterioarele evoluții ducând la extinderea acțiunilor pe apă și în aer. Aviditatea pentru putere și supremație a statelor a împins însă și mai mult limita cunoașterii, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cele două superputeri au declanșat lupta pentru controlul universului. Cele 4 dimensiuni s-au dovedit însă insuficiente pentru omul modern, care, din dorința de a se impune, a deschis cutia Pandorei a celei de a cincea dimensiuni, cu toate implicațiile pe care aceasta le are. Este vorba despre domeniul informațional, un teritoriu până nu de mult neexploatat, dar care odată descoperit a deschis apetitul statelor pentru confruntarea într-un spațiu mult mai interesant, care oferă o vastă plajă de instrumente și un spațiu de manevră generos. Se poate observa o tendință a actorilor internaționali de a se înfrunța și confrunța într-un domeniu bogat în riscuri și provocări. În prezent, armele de tip *cyber* câștigă tot mai mult interes din partea actorilor internaționali, un atac în spațiul cibernetic putând avea efecte la fel de devastatoare pentru statul victimă, însă fără utilizarea de către agresor a armelor de foc. Totodată, acțiunile desfășurate în sectoare precum economic, energetic, psihologic par să fie preferate de actorii internaționali contemporani, în multe dintre cazuri acestea fiind mult mai rentabile decât o intervenție militară, mai ales că aceasta din urmă, datorită reglementărilor dreptului internațional, nu poate fi declanșată de oricine în orice condiții.

Bibliografie:

1. BĂHNĂREANU, Cristian, *Resursele energetice și mediul de securitate al secolului XXI*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006.
2. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, București: Editura Univers Enciclopedic, 1999.

3. BULL, Hedley, *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Chișinău: Editura Știința, 1998.
4. CARR, Edward Hallett, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*, Londra: Macmillan & Co. LTD, 1946.
5. FRUNZETI, Teodor, „*Conflict și negociere în relațiile internaționale*”, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.
6. FRUNZETI, Teodor, *Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare*, Iași: Institutul European, 2006.
7. HORNBY, Catherine, *One in eight of world population going hungry: UN*, Reuters, 9 octombrie 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/10/09/us-un-hungry-idUSBRE8980A220121009>.
8. KISSINGER, Henry, *Diplomația*, București: Editura Bic All, 2007.
9. MUREȘAN, Mircea; VĂDUVA Gheorghe, *Criza, conflictul și războiul*, Vol. I - *Definirea crizelor și conflictelor armate în noua configurație a filosofiei și fizionomiei naționale și internaționale de rețea*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
10. ROURKE, John, *Internațional Politics on the World Stage*, Connecticut: The Mc Graw Hill Company, 1997.
11. SAVA, Ionel Nicu, *Studii de securitate*, București: Editura Centrului Român de Studii Regionale, 2005.
12. SIMILEANU, Vasile, *Radiografia terorismului*, București: Editura Top Forum, 2004.

CRIZA ECONOMICĂ – RISC MAJOR LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

*Dr. Tiberiu TĂNASE**
*Costel MATEI***

Rezumat: *Sursele de insecuritate și riscurile la adresa păcii și securității naționale, precum și realitatea politică internațională se impun a fi privite din perspectiva unei ere a globalizării, caracterizată de schimbări dinamice, rapide și de interdependența pe care o presupune o lume interconectată pe mai multe planuri. Cadrul internațional al crizei economice în 2012 a fost și continuă să fie dominat de factori care determină dezechilibre macroeconomice și microeconomice, factori ce determină contagiune și, în definitiv, incertitudinea specifică economiei globale dominate de interdependență. Cadrul economic mondial a fost unul problematic în 2012, iar efectele pe care aceste condiții globale le are asupra securității internaționale și asupra securității naționale sunt extrem de puternice. Criza economică reprezintă în continuare principalul factor de amenințare la adresa securității naționale, această sursă de insecuritate simțindu-se din plin în România. Situația economică națională și internațională ne determină să credem că este nevoie de o nouă abordare a cadrului instituțional care să conțină elemente de securitate în acord cu dezvoltările recente ale societății globale.*

Cuvinte cheie: *surse de insecuritate, riscuri, amenințări, criză economică, național, global, securitate, cadru instituțional.*

Introducere

Amenințările, provocările, vulnerabilitățile și riscurile la adresa păcii și securității naționale, precum și realitatea politică internațională se impun a fi privite din perspectiva unei ere a globalizării, caracterizată de schimbări dinamice, rapide și de interdependența pe care o presupune o lume interconectată pe mai multe planuri. Sfârșitul Războiului Rece a contribuit la trecerea de la o lume bipolară dominată de amenințarea nucleară și de nevoia statelor aflate în conflict de a-și asigura securitatea fie prin înarmare, fie printr-un lobby diplomatic pentru atragerea a cât mai multor aliați, într-o lume globală cu o nouă agendă a securității. Această agendă conține riscuri și amenințări precum conflictele interstatale, violențe etnice și religioase, câmpurile minate, atentate (multe teroriste), amenințări la adresa democrației, discriminarea pe criterii de gen, criminalitate, foamete, inegalități, boli și pericole la adresa securității sănătății, securitatea economiei de piață, securitatea resurselor de apă, a energiei, a emigrării, degradarea mediului și altele.

Evenimentele ultimilor ani, au fost permanent sub presiunea crizei economice globale care a condus la schimbări fără precedent atât în teoria și interpretarea dimensiunilor economice, politice, sociale și culturale, cât și în concepția generală asupra securității naționale și internaționale. O atenție deosebită se acordă dimensiunii economice, componentă din ce în ce mai relevantă în sfera securității și apărării naționale. Era globalizării accentuează, mai mult ca oricând, necesitatea unei

* *Colonel (r), cercetător asociat Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, tiberiu_tanase@yahoo.com.*

** *Doctorand, Facultatea de Filosofie Universitatea București, costelmatei@hotmail.com.*

abordări coerente și integrate a securității economice ce trebuie analizată prin prisma relaționării profunde a mediilor economice naționale cu cele internaționale. Înțelegerea dimensiunii economice ca fiind limitată de granițele naționale ale unui stat este o abordare depășită și insuficientă în determinarea riscurilor și amenințărilor reale, precum și în dezvoltarea strategiilor de preîntâmpinare și de diminuare a efectelor acestora.

O reconceptualizare a dimensiunii economice a securității se impune în contextul globalizării datorită schimbărilor pe care acest proces le aduce. Concentrarea asupra problemelor militare trebuie completată cu o politică publică a securității economice adaptată la nevoile contemporane. Această abordare trebuie să determine modificări în procesul de luare a deciziilor, proces în care specialiștii să aibă o contribuție de care decidenții politici să țină cont. Schimbările în analiza acestei dimensiuni trebuie să continue prin inovație și cercetare, interes și responsabilitate din partea tuturor factorilor implicați în conceperea strategiilor de securitate și apărare națională.

1. Cadrul internațional al crizei economice în 2012

Sfârșitul anului 2011 a adus cu sine una dintre cele mai severe etape ale crizei economice mondiale, care s-a accentuat pe aria Uniunii Europene. Astfel că, premisele anului 2012 nu se arătau a fi deloc promițătoare. Cadrul internațional nu a fost favorabil diminuării efectelor crizei economice globale, ci, dimpotrivă, a adăugat elemente de criză politică, socială, militară, energetică și altele determinate de calamități naturale și ecologice, care au diminuat efectele strategiilor internaționale de relansare economică, de stimulare a creșterii economice și de depășire a crizei.

De la debutul crizei economice și până în prezent, Europa a trecut prin mai multe faze, însă anul 2012 a fost unul crucial. „Criza din zona Euro este produsul unei interacțiuni între mai multe forțe. ca și în alte economii avansate, aceste economii includ, lipsa de interes față de variația prețurilor, abordarea neadecvată a politicii macroeconomice, abordare perpetuată pe durata a mai mulți ani, dar și politici și cadre prudențiale slabe. Acestea au interacționat cu defectele specifice Uniunii Economice și Monetare accelerând acumularea de dezechilibre publice și private excesive în mai multe economii din zona Euro, care au fost expuse în urma Marii Recesiuni. Criza care a rezultat a avut consecințe drastice”¹. Uniunea Europeană a fost nevoită să aplice mai multe măsuri și să genereze mecanisme financiare prin care să poată menține stabilitatea zonei Euro și a întregii Uniuni Europene. Mecanismele europene au fost concepute pentru a menține departe de faliment economiile unor state puternic îndatorate și pentru a genera măsuri fiscale severe inițiate cu scopul de a determina încrederea investitorilor și a creditorilor statelor care prezentau curenți de management a datoriilor publice. Prin falimentul acestor state s-ar fi produs nenumărate alte probleme care ar fi lovit Uniunea Europeană ca un val tsunami ale cărui consecințe ar fi putut fi devastatoare.

¹ Fondul Monetar Internațional, *World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Reamin*, Publication Services, Washington, 2012, p. 3.

Măsurile luate de Uniunea Europeană au contribuit la gestionarea fiscală eficientă, introducerea unor politici monetare coerente, luarea unor măsuri reformatoare la nivelul statelor pentru a determina creștere economică și echilibrul economiilor naționale. O criza europeană ce putea determina chiar și destrămarea uniunii politice europene, a fost evitată prin aplicarea unor măsuri care au condus la reforme structurale în Spania și Italia și au produs un anumit progres în Grecia. Uniunea Europeană mai are o serie de alte elemente nocive care se cer a fi rezolvate, dar pentru moment Uniunea s-a dovedit a fi capabilă să gestioneze criza zonei Euro și să calmeze piețele interne și externe asigurând un climat echilibrat și favorabil investițiilor. „Cu toate acestea stresul de pe piețele de finanțare suverane rămâne și se va retrage probabil foarte lent de la nivelul actual, după cum guvernele recâștigă încrederea investitorilor în consolidarea cu succes și reforma structurală. Alături de o activitate slabă, stresul va continua să afecteze piețele cu finanțare corporativă”².

Criza europeană trebuie abordată în continuare cu maximă precauție întrucât există în continuare o doză mare de incertitudine cu privire la politicile economice aplicate și potențialele efecte ale acestora pe termen mediu și lung. Economiiile statelor membre continuă să fie vulnerabile, iar schimbările politice dese contribuie la determinarea unui comportament inconstant al piețelor care variază în funcție de indicatorii economici, politici și sociali și de continuitatea acestora.

Atât în Europa cât și în Statele Unite ale Americii măsurile luate cu intenția de a combate criza economică și efectele acesteia au generat o serie de elemente nocive pentru economiile deja afectate profund. Acestea au provocat o încetinire a creșterii economice și o rată a șomajului fără precedent. Acest factor determină dezechilibre semnificative în ceea ce privește consumul și producția, dezechilibre financiare care alcătuiesc un cerc vicios care transformă încercările de depășire a crizei în provocări și mai mari, iar de gestionarea acestora poate depinde viitorul economiei globale. „Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii formează două mari economii ale lumii și acestea sunt profund interconectate. Problemele acestora se pot alimenta reciproc cu ușurință și pot conduce către o nouă recesiune globală”³. De managementul situațiilor economice dificile din Europa și SUA depinde, într-o proporție semnificativă, menținerea progresului înregistrat de mai multe state precum și stabilitatea economică a acestora. O nouă recesiune în epicentrul activității economice globale pe care îl reprezintă economiile celor două entități politice, ar reprezenta un adevărat dezastru pentru piețele emergente cu care acestea se află în rapoarte financiare, comerciale și economice în ansamblu. Deciziile politice din Europa și SUA sunt atent urmărite de către toate entitățile co-interesate, iar responsabilitatea decidenților politici este foarte mare și prudența intrinsecă, în aceste condiții, determină schimbări lente a căror eficiență este greu de predeterminat.

Chiar și în condițiile de incertitudine economică pe piața globală caracterizată de interdependență, economiile emergente au înregistrat creșteri economice la un nivel suficient încât să determine un echilibru relativ. „Țările emergente și economiile aflate în tranziție se preconizează că vor continua să alimenteze motorul

² *Ibidem*, p. 6.

³ United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2012*, New York, 2011, p. 1.

economiei globale cu creșteri medii de 5,6% în 2012 și 5,9% în 2013. Această creștere este cu mult sub nivelul de 7,5% atins în 2010 când creșterea producției printre marile economii emergente din Asia și America Latină, precum Brazilia, China și India, a fost deosebit de robustă. Chiar dacă legăturile dintre țările aflate în curs de dezvoltare au devenit mai puternice, acestea rămân vulnerabile la condițiile economice din economiile dezvoltate”⁴. Cu toate acestea, problemele economice continuă să aibă efecte asupra piețelor. Băncile au adoptat măsuri prudențiale, deficitele bugetare continuă să crească, datoriile publice cresc, iar stimulii fiscali nu sunt suficient de puternici pentru a genera schimbări rapide.

Sectorul bancar reprezintă și în 2012 unul dintre avanpostruile de luptă împotriva recesiunii. Profund afectat de criza economică globală, acest sector a fost menținut la un nivel de încredere suficient încât să continue să fie operativ, multe dintre strategiile de combatere a crizei adoptate de guvernele lumii s-au concentrat asupra acestui aspect. Astfel, băncile, sub atenta coordonare a băncilor centrale, au înăsprit condițiile de acordare a creditelor sau le-au relaxat în funcție de cerințele pieței și în perfectă coordonare cu strategiile generale de ieșire din criză. În statele aflate în curs de dezvoltare s-au înregistrat înăspriri ale condițiilor de creditare, în parte, determinate de accesul dificil la surse internaționale. Creșterea nivelului de îndatorire publică a încetinit în China și India din pricina temerilor legate de calitatea creditelor. Pe de altă parte, Argentina, Columbia, Brazilia, Indonezia și Turcia au înregistrat creșteri accelerate ale nivelului de îndatorare publică, factor care determină un anumit grad de precauție pentru aceste state⁵.

Un alt domeniu pe care statele și-au fundamentat politicile fiscale și măsurile economice și politice necesare generării creșterii economice a fost politica monetară. Rata dobânzii reprezintă un element de strategie care conduce la efecte directe în piață. În funcție de interesele băncilor centrale aceasta rată poate fi menținută la un anumit nivel, poate fi scăzută într-o anumită măsură, iar în statele în care măsurile prudențiale la nivel macroeconomic au avut succes, autoritățile pot relaxa măsurile de politică monetară. „Politică monetară se preconizează a fi menținută, în general, la un nivel relaxat. Multe bănci centrale au reacționat deja la activitatea lentă prin tăierea ratei dobânzii (Australia, Brazilia, zona Euro, Indonezia, Israel, Filipine, România, Thailanda, Turcia). Recent, Banca Japoniei și Banca Angliei au extins intervențiile lor neconvenționale asupra politicilor monetare și Rezerva Federală a semnalat intenția sa de a menține o rată a dobânzii la un nivel scăzut până spre sfârșitul anului 2014”⁶.

Cadrul internațional al crizei economice în 2012 a fost și continuă să fie dominat de factori care determină dezechilibre macroeconomice și microeconomice, factori ce determină contagiune și, în definitiv, incertitudinea specifică economiei globale dominate de interdependență. În Uniunea Europeană criza economică a trecut printr-o etapă în care au fost identificate provocări fără precedent la adresa securității economice a acestei construcții precum și la adresa continuității și dezvoltării acestui

⁴ *Ibidem*, p. 2.

⁵ Cf. Fondul Monetar Internațional, *op. cit.*, p. 7.

⁶ *Ibidem*, p. 8.

proiect politic. Situația din zona Euro s-a extins și a afectat întreaga regiune, dar și piețele internaționale cu care se află în raporturi comerciale strânse.

Statele Unite ale Americii au înregistrat creștere economică pe toată durata acestui an în pofida unui debut slab. Economia a arătat semne de revenire, inflația a fost menținută la un nivel propice dezvoltării, rata șomajului a scăzut în raport cu anii precedenți. Aceste elemente, într-un mixt eficient cu alte măsuri, și-au pus amprenta asupra afacerilor și au generat o creștere de 2% în 2012 și se estimează o creștere economică de 2,5% în 2013⁷. Situația favorabilă din SUA a generat creștere economică și în Canada lucru ce a contribuit la stabilitatea pieței interne.

În Asia s-a înregistrat o creștere economică moderată, dar constantă. Situația economică a Europei a determinat o încetinire a activității pe întreg continentul Asiei, în principal, din cauza diminuării cererii și, pe cale de consecință, a exportului către această parte a lumii. Situația economică a țărilor din Asia a fost determinată și de condițiile interne. Investițiile au înregistrat un nivel redus în India, consecințele inundațiilor istorice din 2011 și-au pus amprenta asupra Thailandei, dar și a Japoniei cu care se află în raporturi economice solide. Consecințele cutremurului și a tsunami-ului din martie 2011 de pe teritoriul Japoniei au fost mult mai puternice decât se anticipa. Cu toate acestea, economia Chinei s-a dovedit și în acest an a fi stabilă și robustă, nivelul consumului și al investițiilor fiind favorabil și generând creștere. Cu toate problemele interne ale statelor din Asia și în corelație strânsă cu evenimentele externe, condițiile economice sunt favorabile, iar regiunea, în ansamblul ei a generat o creștere de 6% în 2012 și se așteaptă o creștere de 6,5% în 2013⁸.

America Latină și zona Caraibelor a înregistrat o creștere constantă chiar dacă situația Uniunii Europene s-a reflectat profund în activitatea statelor din această arie geografică, în general din cauza prezenței investitorilor europeni în zonă și în special din pricina băncilor europene, mai cu seamă, a celor spaniole. Cu toate acestea, în această arie economică s-a înregistrat o creștere de 3,75% în 2012 și se estimează o creștere de 4% în 2013⁹.

Comunitatea Statelor Independente a beneficiat de condiții economice favorabile și, chiar dacă situația economică a zonei Euro și-a pus amprenta asupra statelor care alcătuiesc comunitatea, a înregistrat creșteri economice importante. Datorită resurselor naturale și a unei reveniri în domeniul agriculturii în state precum Armenia, Belarus, Rusia și Kazakhstan, această zonă economică a înregistrat creștere economică de 4,25% în 2012, mai scăzută decât cea de 5% înregistrată în 2011, dar cu previziuni favorabile pentru 2013, an în care se preconizează o creștere de 5,25%, datorată exportului de resurse energetice și a prețului acestora aflat într-un trend ascendent.¹⁰

În Orientul Mijlociu și Nordul Africii situația economică din 2012 a avut un caracter aparte din pricina factorilor specifici ai acestei zone. Conflictele armate,

⁷ Cf. Fondul Monetar Internațional, *Op. cit.*, pp. 56-57.

⁸ *Ibidem*, pp. 60-61.

⁹ *Ibidem*, pp. 63-66.

¹⁰ *Ibidem*, p. 67.

confruntările politice, disensiunile sociale etc., au contribuit la scăderea ritmului de creștere economică și la o incertitudine generalizată și cu efectele aferente acesteia. Creșterea economică din această zonă a fost de 4,2% în 2012, iar proiecția pentru 2013 este de 3,7%¹¹, această estimare având ca substrat rezervele pe care atât investitorii, cât și factorii politici interni și externi le au cu privire la dezvoltarea viitoare a unei regiuni problematice care prezintă factori de risc ridicați, dar luând în considerare totodată și interesul masiv manifestat pentru această arie energetică strategică.

Regiunea Africii Sub-Sahariene prezintă un caracter aparte datorat unei relative izolări față de efectele nocive pe care colapsurile unor piețe externe le-a generat. State din această arie, precum Angola, Nigeria, Ciad, Republica Congo, Africa de Sud, Ghana și altele, au înregistrat creșteri economice importante care au determinat o creștere economică de 5,4% în 2012, iar pentru 2013 se estimează o creștere de 5,3%¹².

Cadrul economic mondial a fost unul problematic în 2012, iar efectele pe care aceste condiții globale le are asupra securității internaționale și asupra securității naționale sunt extrem de puternice. Anul 2012 a demonstrat că pot apărea noi vulnerabilități și riscuri majore la adresa securității, iar strategiile de management a acestora trebuie să se afle într-un raport direct cu schimbările rapide de pe scena internațională astfel încât consecințele acestora să fie preîntâmpinate și gestionate eficient. Criza economică reprezintă în continuare principalul factor de amenințare la adresa securității naționale, această sursă de insecuritate simțindu-se din plin în România.

2. Criza economică din România în relație cu criza economică mondială

Amenințările și riscurile au valențe transnaționale, astfel încât ceea ce se petrece în exteriorul țării noastre poate avea consecințe rapide în plan intern, al securității naționale, generând, la rândul lor, efecte în planul securității regionale și globale. Riscurile, amenințările și vulnerabilitățile deja cunoscute (terrorismul, crima organizată, imigrația ilegală, securitatea energetică etc.), precum și riscurile și amenințările neconvenționale, produc o schimbare de paradigmă a securității, resimțită și în mediul intern de securitate. Interesele de securitate națională trebuie văzute într-un acord organic cu interesele și evaluările de securitate ale spațiului de care aparținem, al Uniunii Europene.

Vulnerabilitățile reprezintă stări de fapt, procese sau fenomene din viața internă a națiunii, a comunităților sociale, care diminuează capacitatea de reacție a statelor în fața riscurilor existente ori potențiale, sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora, cu consecințe în planul capacității de protejare, apărare și promovare a valorilor, intereselor și necesităților de securitate.

În situația internă a României sunt evidențiate câteva tipuri de *vulnerabilități*, generate de tranziția politică, economică și socială prelungită pe care o parcurge țara

¹¹ *Ibidem*, p. 72.

¹² *Ibidem*, p. 75.

noastră: diminuarea resurselor naturale, coroborată cu dependența de resurse energetice, tendințele negative în plan demografic, insecuritatea în domeniul infrastructurilor strategice, organizarea inadecvată a sistemului situațiilor de criză etc.

2.1. Tendințe negative în plan demografic

Șomajul, munca la negru, veniturile minime și existența unui număr redus de firme private care își permit să plătească salarii asemănătoare celor din țările Uniunii Europene au generat tendința migrării unui număr însemnat de persoane, în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit.

Dezavantajul este însemnat pentru România, întrucât, *de regulă, migrează persoane din grupa de vârstă 26-40 de ani.* Acestea, de cele mai multe ori, se stabilesc în străinătate, împreună cu copiii. Primele consecințe ale acestui fenomen sunt *efectele economice negative imediate*, dar și *efectele demografice*, care accentuează *îmbătrânirea și diminuarea numărului de locuitori.* „*Stabilitatea/instabilitatea și securitatea/insecuritatea locală, regională și internațională sunt legate, în bună măsură, de fenomenele demografice. În această categorie intră natalitatea, fertilitatea, mortalitatea infantilă, sporul natural, fecunditatea, migrația, îmbătrânirea, urbanizarea*”.¹³

Conform datelor Institutului Național de Statistică, în momentul actual, numărul populației stabile a țării noastre este estimat la **19,0 milioane de locuitori**¹⁴, și se va diminua treptat, astfel că în 2050 va ajunge la 17,1 milioane¹⁵.

Mecanismele care au condus la scăderea populației după 1989 și la deteriorarea structurii pe vârste sunt reprezentate de scăderea natalității, fertilității și longevității, migrația externă și mortalitatea generală¹⁶.

Conform datelor prezentate de Institutul Național de Statistică, 54% dintre români locuiesc la oraș. Dar, după ce timp de treizeci de ani, migrația internă s-a produs de la sat spre oraș, în ultimii ani și-a inversat sensul. Majoritatea celor care se mută la sat sunt restructurați din industriile privatizate, nu vor sau nu pot să facă față competiției pe care o impune economia de piață.

Statistica pe tipuri de activități arată că sectorul agricol cuprinde 32% din persoanele ocupate, în ușoară scădere față de anii anteriori. A crescut în schimb ponderea celor din industrie, construcții și servicii (în medie cu 8%). *Faptul că sătenii, țărani sau șomeri reveniți din orașe se mulțumesc să facă o agricultură de subzistență, nefiind interesați de oportunitățile și facilitățile aduse de procesul de integrare europeană a țării, are consecințe asupra nivelului general de trai în*

¹³ Petre DUȚU, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 34.

¹⁴ Institutul Național de Statistică, *Comunicat de presă privind rezultatele preliminare ale Recensământului Populației și al Locuințelor-2011*, INS, București, 2012, p. 1.

¹⁵ Un studiu realizat de specialiști americani afirmă că tendința se va menține, ajungându-se chiar 15 milioane în anul 2050, cf. Radu SÂRBU, „Statistici demografice despre România”, *Foaia transilvană* (Cluj), publicație săptămânală, 01-07.03.2007, p. 10.

¹⁶ Vârsta medie a populației României a ajuns la 38 de ani, crescând cu aproape 3 ani într-un singur deceniu; aproximativ 20% din populația țării are peste 60 de ani, iar la 100 de persoane adulte sunt 34 de vârstnici.

România. Nivelul lor scăzut de aspirație nu sufocă, dar în mod cert atenuază ritmurile de dezvoltare ale economiei naționale.

Populația activă a României este în prezent de 9.793.000 de persoane, dintre care 751.000¹⁷ sunt șomeri. Două treimi din cifra menționată sunt salariați, iar o treime lucrează pe cont propriu¹⁸. Gradul de ocupare crește proporțional cu gradul de instruire, șomajul fiind minim în rândul celor cu studii superioare (analfabeții reprezintă 6% din populație¹⁹).

Segmentul persoanelor inactive, care numără 9.250.767, este compus din 50% pensionari, 40% elevi și studenți, și 10% persoane apte de muncă, dar aflate în întreținerea cuiva (1,1 milioane de femei casnice, 100.000 de deținuți etc.).

Țara noastră se află într-o criză demografică, iar în ultimii 20 de ani populația a scăzut cu 4.243.027 de locuitori, ceea ce impune măsuri imediate în privința sistemelor de asigurări sociale, medical și de educație.²⁰

Aproape un milion de familii au cel puțin un membru plecat să muncească în străinătate. În aceste condiții, în opinia specialiștilor, pericolul cel mai mare nu este depopularea României, ci deromânizarea, locurile de muncă libere fiind în perspectivă completate cu cetățeni din Asia, Africa sau Orientul Mijlociu.

2.2. Dependența accentuată de resursele naturale

România dispune de o gamă diversificată, dar redusă cantitativ, de resurse de energie primară: țiței²¹, gaze naturale,²² cărbune, minereu de uraniu, precum și de un potențial important și valorificabil de resurse regenerabile.

Strategia energetică națională are implicații majore asupra securității energetice naționale, urmărind asigurarea unei balanțe echilibrate între cerere și producția națională de energie, optimizarea structurii consumului de resurse energetice primare și creșterea eficienței energetice, acționând cu prioritate pentru diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare și limitarea dependenței de aprovizionare cu resurse energetice din import²³.

¹⁷ http://www.rtv.net/circa-un-sfert-din-persoanele-active-au-pana-in-25-de-ani-vezi-aici-cati-someri-intretin_22191.html, 2012, accesat la 21.08. 2012.

¹⁸ De aceea sunt necesare politici guvernamentale de încurajare a investițiilor și în localitățile mici, pentru producerea de valoare adăugată de către tot segmentul activ al populației.

¹⁹ <http://www.antena3.ro/romania/romania-are-cel-mai-mare-numar-de-analfabeti-din-europa-6-dintre-romani-nu-stiu-carte-130652.html>, 2011, accesat la 21.08.2012.

²⁰ La recensământul din 1992 populația României număra 23.286.794, iar datele prezentate de către Institutul Național de Statistică în 2012 și care vizau recensământul realizat în 2011, indicau o populație de 19.043.767 de locuitori.

²¹ Zăcămintele de hidrocarburi sunt limitate, pe fondul unui declin al producției interne și în condițiile în care nu au mai fost identificate noi zăcăminte cu potențial important. Rezervele actuale de țiței sunt estimate la 73,7 mil. tone, iar producția anuală de țiței a scăzut de la 14,7 mil. tone în 1976 (anul cu producția de vârf) la 5 mil. tone în 2006.

²² Zăcămintele de gaze naturale sunt, de asemenea, limitate, iar după 1990 producția internă este în declin. Rezervele actuale de gaze naturale sunt estimate la 184,9 mld. metri cubi. Producția anuală de gaze naturale a fost de 12,3 mld. metri cubi în anul 2006, ceea ce a reprezentat 69% din consumul național anual total de gaze naturale.

²³ Stan PETRESCU, „*Politici, Strategii și instituții de securitate*“, Editura Academiei Naționale de Informații, București, 2007;

2.3. Organizarea inadecvată a sistemului situațiilor de criză

Această deficiență se datorează faptului că în România nu există un sistem unic pentru gestionarea crizelor²⁴. Legislația actuală este insuficientă și nu acoperă întreaga problematică a domeniului criză, iar la nivel național nu dispunem de o strategie de acțiune unitară care să se adreseze întregului spectru de tipuri de crize. Din punct de vedere structural sunt reglementate numai aspectele referitoare la situațiile de urgență²⁵ și prevenirea și combaterea terorismului.

Pentru a răspunde eficient provocărilor din mediul de securitate este necesară funcționarea unui *Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor*²⁶.

Pentru a acționa eficient pe întreg spectrul de crize, de la măsurile de prevenire a crizelor până la apărarea colectivă, România are în vedere implementarea completă a sistemului național integrat de gestionare a crizelor.

Acest sistem urmărește asigurarea unui nivel optim de pregătire și planificare operațională și funcționalitate a tuturor structurilor de decizie și execuție cu responsabilități în domeniu, pentru gestionarea întregului spectru al crizelor interne și externe. În același timp, sistemul va avea capacitatea de a răspunde adecvat diferitelor situații de criză, asigurând autonomia sistemelor componente, astfel încât acestea să poată deveni operaționale și să reacționeze în funcție de natura și amploarea crizei²⁷

3. Posibile soluții pentru îmbunătățirea cadrului instituțional

Situația economică națională și internațională ne determină să credem că este nevoie de o nouă abordare a cadrului instituțional care să conțină elemente de securitate în acord cu dezvoltările recente ale societății globale.

Politicele publice care se adresează șomajului nu au avut efectele așteptate și această problemă este și în prezent una dintre cele mai spinoase provocări la adresa redresării economice. Cadrul instituțional trebuie să conțină elemente de încurajare a investițiilor și a creării de noi locuri de muncă, trebuie să încurajeze reconversia profesională pentru a fi în acord cu piața muncii și pentru ocuparea locurilor de muncă existente, dar și un dialog direct între instituțiile de învățământ și pregătire profesională și angajatori pentru a pregăti specialiștii de care este nevoie în piață.

Un element important pentru politicile publice îl constituie pachete ofertante prin prisma măsurilor fiscale și a facilităților pe care le poate oferi pentru atragerea de investiții străine. Acesta reprezintă unul dintre factorii cheie care pot determina creșterea economică, iar abordarea lui trebuie făcută cu maximă prudență dată fiind competiția regională pentru potențialele investiții cu capital străin. Această măsură trebuie să facă parte dintr-o strategie integrată menită să regândească politicile

²⁴ Col. dr. Marian BUCIMAN, lt. col. Viorel ROS, Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor - construcție și repere conceptuale, în *Gândirea militară Românească* nr. 2/2006, p. 76.

²⁵ Pentru aceste cazuri este constituit *Sistemul Național de Management al Situațiilor de Urgență*, cf. OUG nr. 21/2004 din 15.04.2004, publicată în M.O. nr. 361, din 26.04. 2004.

²⁶ Vezi pe larg, col. dr. Marian BUCIMAN, lt. col. Viorel ROS, *art. cit.*, p. 78.

²⁷ Strategia Națională de apărare 2011- www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf.

macroeconomice și să genereze creșterea locurilor de muncă și dezvoltare sustenabilă.

Gestionarea coerentă a resurselor de care dispune statul a condus la creștere economică pentru statele care au înțeles din vreme acest aspect. Ca atare, strategia instituțională trebuie să se concentreze asupra acestui amănunt deoarece un management deficient al resurselor poate stopa progresul înregistrat la nivelul economiilor integrate. Gestionarea corectă a resurselor contribuie la dezvoltarea durabilă și la evitarea crizelor energetice, alimentare sau de altă natură.

Regândirea strategiilor de import/export și alocarea de resurse pentru asigurarea unor rezerve alimentare, de energie și de materii prime astfel încât fluctuațiile piețelor externe să nu se mai resimtă puternic la nivel intern. Dezvoltarea unor strategii multilaterale în privința importurilor astfel încât să existe o abordare mai largă în raport cu condițiile internaționale contemporane. Consolidarea relațiilor de export și import existente în strânsă corelație cu identificarea altor piețe de import și de desfacere, trebuie să constituie nucleul de bază al unei diplomații economice..

Decidenții politici trebuie să aloce bugete considerabile pentru investiții în tehnologii noi prin care să se poată dezvolta și diversifica economia. Economii fundamentate pe puține arii economice sunt predispușe crizelor, în timp ce economii dominate de o abordare variată a afacerilor pot înregistra progrese, aceasta fiind strategia eficientă și recomandabilă pentru dezvoltare și pentru dobândirea unei stabilități pe termen lung.

Dezvoltarea și implementarea unor reguli financiare și a unor măsuri de politică monetară este indispensabilă pentru a putea evita crize financiare viitoare. Măsurile economice prudentiale au avut efecte pozitive în practica economică din ultimii anii, iar de aici reiese ca acesta este un trend de urmat și în viitor.

Amenințările la adresa securității economice pot afecta nu numai mediul economic, dar și cel politic, social și chiar militar al țării, denaturând sensul firesc al demersurilor pentru racordarea la valorile democrației și civilizației.

Riscurile la adresa securității economice și evoluția trebuie identificate, monitorizate și evaluate permanent. Neidentificate, nedefinite și necontracurate oportun, riscurile se pot transforma în amenințări. Conjugate cu vulnerabilități economice interne, acestea pot genera efecte negative cu implicații majore asupra întregului proces de dezvoltare și modernizare a societății românești.

Pe termen scurt și mediu, *România* nu este amenințată de o agresiune armată directă împotriva teritoriului ei și nu consideră nici un stat ca potențial inamic, iar riscurile la adresa securității economice naționale sunt și vor fi, în principal, de natură economică .

În acest sens sunt necesare unele măsuri de securitate ce trebuiesc luate pentru prevenirea, protejarea, asigurarea și restabilirea securității economice și anume :

- evaluarea permanentă a influenței factorilor de risc interni și externi asupra stării de securitate economică, analizarea mutațiilor intervenite în direcția de manifestare și amplitudinea amenințărilor specifice precum și dimensionarea corectă și cuprinzătoare a disfuncțiilor, vulnerabilităților, riscurilor, amenințărilor și pericolelor la adresa securității economice;

- asigurarea colaborării cu structurile celorlalte organe de stat cu atribuții în domeniul siguranței naționale, apărării și ordinii publice, precum și cu instituții publice sau private din sfera economică, în problematica de realizare a securității economice;

- identificarea, evaluarea și gestionarea disfuncțiilor, vulnerabilităților, riscurilor, amenințărilor și/sau pericolelor care vizează valorile de securitate economică, facilitează acțiunile/operațiunile de subminare economică, distrugere, degradare sau compromitere a infrastructurilor economice ori folosirea acestora în scopuri contrare intereselor României (în special în domeniile energetic, industrial, financiar, bancar, agricultură, protecția mediului și silvicultură, transporturi, dezvoltare regională),

- contracararea activităților /operațiunilor de spionaj ori de diversiune în sectorul economic, științific sau tehnologic (în ansamblu ori pe elemente de bază ale acestora).

Pornind de la necesitatea acestor măsuri *semnalăm lipsa unui sistem oficializat/standardizat al unor indicatori de risc atât pentru securitatea economică cât și pentru securitatea națională necesare avertizării și/sau evaluării periodice a stării de risc de securitate (nivelului/gradului de securitate/ insecuritate), precum și lipsa unui Indicator Sintetic de Risc (ISR).*

Pentru constituirea unui sistem (în mod unitar) de avertizare eficient pentru riscurile de securitate economică este necesară selectarea unui număr de indicatori de risc, economic reprezentativi pentru Securitatea Economică (IRSE), necesari unui sistem național de avertizare atât securității economice, cât și securității naționale.

Previziunile pentru anul 2013 nu sunt foarte optimiste, dar dezvoltările recente ne indică faptul că suntem pe calea cea bună pentru relansarea economică.

Natura acestei crize economice globale subliniază un aspect care s-a dovedit a fi de o importanță strategică atunci când analizăm soluțiile pentru combaterea acesteia. Deciziile politice au efecte imediate la nivel național, regional și internațional, motiv pentru care integrarea și coerența acestora este vitală pentru ca eficiența lor să fie maximă și pentru depășirea acestei perioade negre a istoriei noastre contemporane. Pentru ca lucrurile să funcționeze cu randament maxim este nevoie de o cooperare instituțională internațională, premisă greu de realizat într-o societate globală care încă nu poate să privească dincolo de diferențele dintre oamenii care o alcătuiesc, dincolo de evenimentele istorice care i-au divizat, dincolo de aspectele care îi separă, către interesul comun de depășire a situației economice care își lasă amprenta asupra tuturor. Colaborarea ar transforma barierele de netrecut în punți între oameni și în pilonii pe care să se construiască o strategie comună pentru atingerea aceluiași interese de securitate, economice, politice și sociale.

Bibliografie:

1. BERGSTEN, F., *The primacy of Economics*, în *Foreign Policy*, No. 87, Summer, 1992;
2. CABLE, V., *The future of Regional Integration*, The Royal Institute of International Affaires, London, 1994, în ARHIRE, S. *Conceptul de securitate*

- economică în noul context economico-politic global*, Teză de doctorat, ASE, București, 2002;
3. BUCIMAN, Marian; ROS, Viorel, *Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor - construcție și repere conceptuale*, în *Gândirea militară Românească* nr. 2/2006;
 4. DUȚU, Petre, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012;
 5. Economic Forum, *Water Security: The Water-Food-Energy-Climate Nexus*, Island Press, London, 2011;
 6. Fondul Monetar Internațional, *World Economic Outlook: Growth Resuming, Dangers Remain*, Publication Services, Washington, 2012;
 7. <http://www.antena3.ro/romania/romania-are-cel-mai-mare-numar-de-analfabeti-din-europa-6-dintre-romani-nu-stiu-carte-130652.html>, 2011, accesat la 21.08.2012.
 8. http://www.rtv.net/circa-un-sfert-din-persoanele-active-au-pana-in-25-de-ani-vezi-aici-cati-someri-intretin_22191.html, 2012, accesat la 21.08. 2012;
 9. Institutul Național de Statistică, *Comunicat de presă privind rezultatele preliminare ale Recensământului Populației și al Locuințelor-2011*, INS, București, 2012;
 10. KRASNER, S., D., *European Economic Security in the New Global Environment, in The future of European Security*, Beverly Craford Edition, Center for German and European Studies, University California Berkly, 1992;
 11. LUNGULESCU, Liviu Marilen, *Statul și globalizarea economică*, București: Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2009;
 12. PETRESCU, Stan, *Politici, Strategii și instituții de securitate*, București: Editura Academiei Naționale de Informații, 2007;
 13. RÂMNICEANU, Adriana, *În trei ani, prețul gazelor ar putea ajunge la 1.000 de euro pe mia de metri cubi*, *Monitorul de Brăila* (Brăila), 12.04.2007;
 14. RONIS, Shelia R., *Economic security: Neglected Dimension of National Security?*, Washington, D. C.: National Defense University Press, 2011;
 15. *Strategia Națională de apărare, 2011* - [_www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf](http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf);
 16. *Strategii de Securitate Națională - România Europeană, România Euro-Atlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*, București 2006, adoptat în ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării din 17 aprilie 2006, prin Hotărârea nr. 62;
 17. United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2012*, New York, 2011.

PUNCTE DE VEDERE PRIVIND VULNERABILITĂȚILE, FACTORII DE RISC ȘI AMENINȚĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI COMPONENTEI SALE ECONOMICE ÎN ERA GLOBALIZĂRII

*Ștefan Daniel PIRPILIU**

Rezumat: Trebuie subliniat faptul că nu orice problemă economică reprezintă, însă o problemă de securitate și nici toate problemele de securitate economică sunt și probleme ale securității naționale. Definirea unei probleme economice, drept una de securitate nu este un demers simplu, datorită condițiilor obiective – nivelul de dezvoltare economică a unui stat etc., precum și a unor factori subiectivi. Indiferent de nivelul la care se aplică, încercarea de identificarea vulnerabilităților, factorii de risc și amenințărilor la adresa securității naționale, definirea componentei economice a securității implică noțiuni dificil de cuantificat: percepții, interese, valori, întrucât însoțește „unul dintre cele mai ambigue și încărcate de valori concepute din științele sociale”, acela de securitate națională.

Cuvinte-cheie: securitate națională, securitatea economică, vulnerabilități, factori de risc, amenințări la adresa securității economice.

1. Securitate economică în contextul globalizării

Înțelegerea conceptului de securitate economică necesită o înțelegere prealabilă a termenului de securitate.

Despre securitate economică se vorbește destul de mult, fără ca în literatura de specialitate să existe definiții clare a conceptului, și cu atât mai puțin una general acceptată.¹ În cele mai multe lucrări care tratează această temă, se prezintă mai multe definiții intuitive ale conceptului.

Securitatea economică este asimilată cu „siguranță zilei de mâine”, tradusă sub aspect pecuniar prin solvabilitate permanentă și intră în substituții sinonimice cu termenii: prosperitate, bunăstare, standard de viață decent/adecvat, independență economică.²

OIM, care desfășoară un program axat pe securitate economică la nivel individual (*IN Focus Programme on Social-Economic Security*³) definește securitatea economică prin două componente: *securitatea socială elementară și securitatea legată de muncă*.

Securitatea socială elementară se referă la – „*accesul la infrastructura legată de nevoile de bază, privitoare la sănătate, educație, locuință, informație și protecție socială*”.

Securitatea legată de muncă se definește prin șapte dimensiuni, reunite în cadrul unui index al securității economice⁴: *securitate venitului, securitatea pieței*

* *Membru al Camerei Deputaților, doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”.*

¹ L. FLOREA, *Globalizare și securitate economică*, Ed. Lumen, București, 2007, p. 30.

² În cazul particular al României securitatea economică este legată, în ultima vreme, din ce în ce mai mult de UE. Se vorbește de mai multe alianțe – respectiv alianța de securitate (NATO) și alianța de securitate economică, UE.

³ <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/actrav/genact/socprir/ecsecur/index.htm>.

⁴ <http://www.ilo.org/dyn/sesame/SESHHELP.NoteESI>.

muncii, securitatea reprezentării, securitatea angajării, securitatea locului de muncă, securitatea muncii și securitatea multiplicării ambițiilor.

Începuturile preocupării în domeniul securității economice sunt legate, se pare, de SUA. În cartea sa *Economic Security for All: How to End Poverty In The United States*⁵, Wadw Huston vorbește despre viziunea novatoare a președintelui Roosevelt privind dezvoltarea economică a Americii, expusă într-un discurs în fața congresului, în 1944, Roosevelt opune securitatea economică, suficienței economice de supraviețuire. În viziunea președintelui american, securitatea economică asigură cetățenilor nivelul de trai decent. De atunci, liderii SUA leagă securitatea economică de securitatea națională, George Bush Jr. fiind un campion al acestei orientări (a se vedea războiul din Irak, care îmbină motivațiile economice cu cele privind securitatea și terorismul).

Încă din anul 1990 mediile științifice din SUA semnalau „*primordialitatea economicului*”⁶ în raport cu aspectele de natură militară ale securității. Aceleași accente le regăsim la redefinirea factorilor de risc și vulnerabilitate la adresa securității, în formularea intereselor naționale, a priorităților de politică externă și de securitate. O serie de nuanțări în dezbaterile științifice din SUA pe tema securității economice sunt relevante pentru a exemplifica accesivitatea problematicei economice în conceptul american de securitate în epoca post-Război Rece:

- se aprecia că riscurile de natură economică la adresa securității „vor decurge din disputele economice dintre Europa, Japonia și SUA”⁷;

- cel mai important obiectiv de politică externă americană în administrația Clinton a fost promovarea obiectivelor economice ale SUA concentrate pe „ridicarea nivelului de trai al cetățeanului american obișnuit și a competitivității economice a țării, realizarea și menținerea unor piețe deschise pentru comerțul și investițiile internaționale”⁸.

Trebuie subliniat faptul că nu orice problemă economică reprezintă, însă o problemă de securitate și nici toate problemele de securitate economică sunt și probleme ale securității naționale. Definirea unei probleme economice, drept una de securitate nu este un demers simplu, datorită condițiilor obiective – nivelul de dezvoltare economică a unui stat etc., precum și a unor factori subiectivi.

Indiferent de nivelul la care se aplică, încercarea de definire a securității economice, implică noțiuni dificil de cuantificat: percepții, interese, valori, întrucât însoțește „unul dintre cele mai ambigue și încărcate de valori concepute din științele sociale”¹⁰ acela de *securitate națională*. Percepțiile de securitate sau insecuritate ale unei națiuni sunt determinări unice, deoarece ele se raportează la riscurile și

⁵ W. HUSTON, *Economic Security for All: How to End Poverty In The United States*, 1996, <http://inlet.org/esp/>(20 iulie 2005).

⁶ F. BERGSTEN, *The primacy of Economics*, în *Foreign Policy*, No. 87, Summer, 1992, p. 5.

⁷ *Idem*, pp. 10-11.

⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ D. Milner BALDWIN, *Economic and National security*, în ARHIRE, S., *Conceptul de securitate economică în noul context economico-politic global*, Teză de doctorat, ASE, București, 2002, p. 15.

vulnerabilitățile unei națiuni și includ, alături de factori obiectivi și o încărcătură subiectivă care este în funcție de un anumit context social, politic, cultural și istoric.

În SUA există departamente de securitate economică – la nivel național și federal și obiectivele prioritare ale președinților americani sunt cele privind asigurarea securității economice și se referă la: scăderea impozitelor pentru „a permite familiilor să se gândească la viitor”, încurajarea investițiilor prin restrângerea cheltuielilor bugetare prin dereglementare, scăderea dependenței de sursele de energie străine, extinderea schimburilor comerciale pentru a vinde bunurile și serviciile americane la scară globală, protejarea micilor proprietari și a muncitorilor, scăderea cheltuielilor pentru sănătate ale micilor întreprinzători și ale familiilor prin revizuirea sistemului de sănătate.

Se poate vorbi despre conturarea unui consens asupra implicațiilor stării de securitate, care ar viza absența amenințărilor la adresa valorilor vitale ale individului sau grupului de referință: „în sens obiectiv, securitatea este măsura absenței amenințărilor la adresa valorilor dobândite iar, în sens subiectiv absența fricii ca aceste valori vor fi atacate”¹¹.

Pentru scopul acestei lucrări considerăm, relevantă definiția pe care o dă conceptului de securitate în epoca post-Război Rece, politologul britanic Barry Buzan: „Securitatea colectivității umane este supusă influențelor unor factori determinanți în cinci sectoare principale: militar, politic, economic, social și de mediu. *Securitatea militară* implică două nivele de referință, pe de o parte, capacitatea defensivă și ofensivă și pe de altă parte percepțiile statelor cu privire la intențiile reciproce; securitatea politică se referă la stabilitatea organizatorică a statelor, sistemelor de guvernare și ideologiilor care le conferă legitimitate. *Securitatea economică vizează accesul la resurse, finanțe și piețe, necesar pentru a asigura un nivel acceptabil de bunăstare și putere a statului. Securitatea societală* se referă la preocupări referitoare la menținerea unor condiții acceptabile de evoluție a modelelor tradiționale de limbă, cultură, religie și identitate și obiceiuri naționale. Securitatea mediului se referă la prezervarea biosferei locale și planetare ca sistem esențial de sprijin al sistemului de care depind toate activitățile umane. Aceste domenii nu acționează separat, ci strâns legate și dependente unul de altul într-o rețea complexă.¹² În accepțiunea privind accesul liber la resurse, finanțe și piețe, relația economic-securitate implică existența unor rivalități economice, a competiției pentru resurse economice, piețe de desfacere, ceea ce într-un sistem economic liberal este pe deplin acceptabil.

Majoritatea teoreticienilor în domeniu evidențiază relevanța securității alimentare, energetice, a accesului la bunurile strategice și la înalta tehnologie cu

¹¹ S. D. KRASNER, *European Economic Security in the New Global Environment, in The future of European Security*, Beverly Craford Edition, Center for German and European Studies, University California Berkeley, 1992.

¹² *Ibidem*.

referire la conținutul economic al securității¹³ sau la condițiile economice necesare supraviețuirii.

2. Vulnerabilități, factori de risc și amenințări la adresa securității economice naționale

Amenințările și riscurile au valențe transnaționale, astfel încât ceea ce se petrece în exteriorul țării noastre poate avea consecințe rapide în plan intern, al securității naționale, generând, la rândul lor, efecte în planul securității regionale și globale. Riscurile, amenințările și vulnerabilitățile deja cunoscute (terorismul, crima organizată, imigrația ilegală, securitatea energetică etc.), precum și riscurile și amenințările neconvenționale, produc o schimbare de paradigmă a securității, resimțită și în mediul intern de securitate. Interesele de securitate națională trebuie văzute într-un acord organic cu interesele și evaluările de securitate ale spațiului de care aparținem, al Uniunii Europene.

◆ *Vulnerabilitățile* reprezintă stări de fapt, procese sau fenomene din viața internă a națiunii, a comunităților sociale, care diminuează capacitatea de reacție a statelor în fața riscurilor existente ori potențiale, sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora, cu consecințe în planul capacității de protejare, apărare și promovare a valorilor, intereselor și necesităților de securitate.

În situația internă a României sunt evidențiate câteva tipuri de *vulnerabilități, generate de tranziția politică, economică și socială* prelungită pe care o parcurge țara noastră: diminuarea resurselor naturale, coroborată cu dependența de resurse energetice, tendințele negative în plan demografic, insecuritatea în domeniul infrastructurilor strategice, organizarea inadecvată a sistemului situațiilor de criză etc.

► *Tendințe negative în plan demografic*

Șomajul, munca la negru, veniturile minime și existența unui număr redus de firme private care își permit să plătească salarii asemănătoare celor din țările Uniunii Europene au generat tendința migrării unui număr însemnat de persoane, în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit.

Dezavantajul este însemnat pentru România, întrucât, *de regulă, migrează persoane din grupa de vârstă 26-40 de ani*. Acestea, de cele mai multe ori, se stabilesc în străinătate, împreună cu copiii. Primele consecințe ale acestui fenomen sunt *efectele economice negative imediate*, dar și *efectele demografice*, care accentuează *îmbătrânirea și diminuarea numărului de locuitori*.

Conform datelor Institutului Național de Statistică, în momentul actual, numărul locuitorilor țării noastre este estimat la **21,5 milioane de locuitori**¹⁴, și se va diminua treptat, astfel că în 2050 va ajunge la 17,1 milioane¹⁵.

¹³ V. CABLE, *The future of Regional Integration*, The Royal Institute of International Affaires, London, 1994, în ARHIRE, S., *Conceptul de securitate economică în noul context economico-politic global*, Teză de doctorat, ASE, București, 2002, p.31.

¹⁴ În data de 31 decembrie 2006, față de 21,61 milioane la 1 ianuarie 2006. Conform tendinței din ultimii ani, sporul natural este negativ, de 1,8 la mie, cf. Petruța POP, „Populația României în scădere și îmbătrânire”, *Informația de Alba* (Alba), 23.02.2007, p.12, <http://www.mediafax.ro/social/>.

¹⁵ Un studiu realizat de specialiști americani afirmă că tendința se va menține, ajungându-se chiar 15 milioane în anul 2050, cf. Radu SÂRBU, „Statistici demografice despre România”, *Foaia transilvană* (Cluj), publicație săptămânală, 01-07.03.2007, p. 10.

Mecanismele care au condus la scăderea populației după 1989 și la deteriorarea structurii pe vârste sunt reprezentate de scăderea natalității, fertilității și longevității, migrația externă și mortalitatea generală¹⁶.

Conform datelor prezentate de Institutul Național de Statistică, 54% dintre români locuiesc la oraș. Dar, după ce timp de treizeci de ani, migrația internă s-a produs de la sat spre oraș, în ultimii ani și-a inversat sensul. Majoritatea celor care se mută la sat sunt restructurați din industriile privatizate, nu vor sau nu pot să facă față competiției pe care o impune economia de piață.

Statistica pe tipuri de activități arată că sectorul agricol cuprinde 32% din persoanele ocupate, în ușoară scădere față de anii anteriori. A crescut în schimb ponderea celor din industrie, construcții și servicii (în medie cu 8%). *Faptul că sătenii, țărani sau șomeri reveniți din orașe se mulțumesc să facă o agricultură de subzistență, nefiind interesați de oportunitățile și facilitățile aduse de procesul de integrare europeană a țării, are consecințe asupra nivelului general de trai în România.* Nivelul lor scăzut de aspirație nu sufocă, dar în mod cert atenuează ritmurile de dezvoltare ale economiei naționale.

Populația activă a României este în prezent de 10,5 milioane de persoane, dintre care o jumătate de milion sunt șomeri. Două treimi din cele 10 milioane sunt salariați, iar o treime lucrează pe cont propriu¹⁷. Gradul de ocupare crește proporțional cu gradul de instruire, șomajul fiind minim în rândul celor cu studii superioare (analfabeții reprezintă aproape 3% din populație).

Segmentul persoanelor inactive, care numără 10,5 milioane, este compus din 50% pensionari, 40% elevi și studenți, și 10% persoane apte de muncă, dar aflate în întreținerea cuiva (1,1 milioane de femei casnice, 100.000 de deținuți etc.).

Țara noastră se află într-o criză demografică, iar în ultimii 18 ani populația a scăzut cu 1,5 milioane de locuitori, ceea ce impune măsuri imediate în privința sistemelor de asigurări sociale, medical și de educație.

Aproape un milion de familii au cel puțin un membru plecat să muncească în străinătate. În aceste condiții, în opinia specialiștilor, pericolul cel mai mare nu este depopularea României, ci deromânizarea, locurile de muncă libere fiind în perspectivă completate cu cetățeni din Asia, Africa sau Orientul Mijlociu.

► *Dependența accentuată de resursele naturale*

România dispune de o gamă diversificată, dar redusă cantitativ, de resurse de energie primară: țiței¹⁸, gaze naturale,¹⁹ cărbune, minereu de uraniu, precum și de un potențial important și valorificabil de resurse regenerabile.

¹⁶ Vârsta medie a populației României a ajuns la 38 de ani, crescând cu aproape 3 ani într-un singur deceniu; aproximativ 20% din populația țării are peste 60 de ani, iar la 100 de persoane adulte sunt 34 de vârstnici.

¹⁷ De aceea sunt necesare politici guvernamentale de încurajare a investițiilor și în localitățile mici, pentru producerea de valoare adăugată de către tot segmentul activ al populației.

¹⁸ Zăcămintele de hidrocarburi sunt limitate, pe fondul unui declin al producției interne și în condițiile în care nu au mai fost identificate noi zăcămintele cu potențial important. Rezervele actuale de țiței sunt estimate la 73,7 mil. tone, iar producția anuală de țiței a scăzut de la 14,7 mil. tone în 1976 (anul cu producția de vârf) la 5 mil. tone în 2006.

¹⁹ Zăcămintele de gaze naturale sunt, de asemenea, limitate, iar după 1990 producția internă este în declin. Rezervele actuale de gaze naturale sunt estimate la 184,9 mld. metri cubi. Producția anuală de gaze naturale a fost de 12,3 mld. metri cubi în anul 2006, ceea ce a reprezentat 69% din consumul național anual total de gaze naturale.

În prezent, gazele naturale reprezintă 36% din resursele de energie ale țării noastre, față de 20,6% la nivel european și 37,8% în Europa Centrală și de Est²⁰. Este normal să fie așa, pentru o țară matură din punctul de vedere al exploatării și producției de petrol și gaze, pentru că acestea sunt resurse neregenerabile. Desigur, pot fi descoperite și alte zăcăminte în zone mai puțin cercetate, cum sunt cele de pe platoul continental al Mării Negre sau zonele de adâncime din Carpații Orientali.

Se estimează că rezervele de gaze naturale ale României vor fi epuizate în 25-30 de ani, iar gradul de înlocuire a acestora cu noi descoperiri este de cel mult 30%. Resursele de gaze naturale ale României se vor epuiza în preajma anului 2040, iar prețurile vor continua să crească, existând posibilitatea ca aceasta să ajungă, în câțiva ani, chiar și la 1.000 de euro pe mia de metri cubi. Potrivit estimărilor Autorității de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale, producția internă de gaze naturale va scădea cu 23% până în 2015, de la 10,4 miliarde de metri cubi, la 8 miliarde de metri cubi. În aceeași perioadă, importul de gaze naturale va crește cu 63%, de la 8,8 miliarde de metri cubi, la 14,4 miliarde de metri cubi²¹.

Resursele de huiță din România cunoscute sunt de 755 mil. tone, din care exploatabile în perimetre concesionate 105 mil. tone, iar resursele de lignit din România sunt estimate la 1490 mil. tone, din care exploatabile în perimetre concesionate 445 mil. tone.²²

Strategia energetică națională are implicații majore asupra securității energetice naționale, urmărind asigurarea unei balanțe echilibrate între cerere și producția națională de energie, optimizarea structurii consumului de resurse energetice primare și creșterea eficienței energetice, acționând cu prioritate pentru diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare și limitarea dependenței de aprovizionare cu resurse energetice din import²³.

În concordanță cu prioritățile Uniunii Europene în domeniul protecției mediului și securității energetice, Ministerul Economiei și Finanțelor a elaborat *Strategia energetică națională pentru intervalul 2007-2020*²⁴, care prevede acoperirea integrală a consumului intern de energie electrică și termică, în condiții de creștere a securității energetice a țării, atât din punct de vedere al mixului de combustibili, cât și al infrastructurii de rețea.

► *Organizarea inadecvată a sistemului situațiilor de criză*

Această deficiență se datorează faptului că în România nu există un sistem unic pentru gestionarea crizelor²⁵. Legislația actuală este insuficientă și nu acoperă întreaga problematică a domeniului criză, iar la nivel național nu dispunem de o strategie de acțiune unitară care să se adreseze întregului spectru de tipuri de crize.

²⁰ Adriana RÂMNICEANU, articolul „În trei ani, prețul gazelor ar putea ajunge la 1.000 de euro pe mia de metri cubi”, *Monitorul de Brăila* (Brăila), 12.04.2007, p. 7.

²¹ „ANRM: România are rezerve de gaze naturale pentru cel mult 30 de ani”, cotidianul „*Bursa*” (București), nr.102 - 29.05.2007, p. 9.

²² *Ibidem*.

²³ Stan PETRESCU, *Politici, Strategii și instituții de securitate*, Editura Academiei Naționale de Informații, București, 2007.

²⁴ Elaborat în mai 2007, proiectul a fost prezentat în ședința de guvern din 5 septembrie 2007.

²⁵ Col. dr. Marian BUCIMAN, lt. col. Viorel ROS, *Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor - construcție și repere conceptuale*, în *Gândirea militară Românească* nr. 2/2006, p. 76.

Din punct de vedere structural sunt reglementate numai aspectele referitoare la situațiile de urgență²⁶ și prevenirea și combaterea terorismului.

Pentru a răspunde eficient provocărilor din mediul de securitate este necesară funcționarea unui *Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor*²⁷.

Pentru a acționa eficient pe întreg spectrul de crize, de la măsurile de prevenire a crizelor până la apărarea colectivă, România are în vedere implementarea completă a sistemului național integrat de gestionare a crizelor.

Acest sistem urmărește asigurarea unui nivel optim de pregătire și planificare operațională și funcționalitate a tuturor structurilor de decizie și execuție cu responsabilități în domeniu, pentru gestionarea întregului spectru al crizelor interne și externe. În același timp, sistemul va avea capacitatea de a răspunde adecvat diferitelor situații de criză, asigurând autonomia sistemelor componente, astfel încât acestea să poată deveni operaționale și să reacționeze în funcție de natura și amploarea crizei²⁸

Indiferent de modul cum securitatea economică este înțeleasă, ea este amenințată de schimbările intervenite în condițiile economice externe, pe două căi²⁹: schimbări/ crize/ colapsuri sistematice și presiuni specifice. La nivelul individului, pe lângă șocurile sistematice (Socul poate fi și doar la nivel național, nu neapărat global). OIM mai identifică și „riscurile de contingentă”, care se datorează evenimentelor particulare din viața oamenilor (boală, șomaj, etc.), situații în care indivizii sunt protejați prin sistemele de securitate socială și se poate adapta individual. În cazul crizelor sistemice, oamenii au mai puține șanse de adaptare și de depășire a situațiilor.

Amenințare la adresa securității economice naționale este orice intenție, plan ori strategie, materializate prin atitudini, gesturi, acte sau fapte, care potențează un pericol la adresa bazei economice a societății, și creează stări de dezechilibru și instabilitate, cu impact asupra stării de securitate națională. Considerăm că securitatea economică poate fi pusă în pericol atât de unii factori interni, intrinseci legați de o țară nu numai de modificarea condițiilor economice externe ale țării. Astfel de factori ar fi: corupția , crima organizată, regimul politic (de exemplu, un regim represiv, care își exploatează cetățenii, le amenință securitatea economică și duce la creșterea riscului de țară), lipsa competitivității economice (unele firme autohtone sunt mai puțin competitive decât altele, fapt ce diminuează securitatea economică a angajaților și întreprinzătorilor; sau deficienței sistemului de protecție socială³⁰.

²⁶ Pentru aceste cazuri este constituit *Sistemul Național de Management al Situațiilor de Urgență*, cf. OUG nr. 21/2004 din 15.04.2004, publicată în M.O. nr. 361, din 26.04. 2004.

²⁷ Vezi pe larg, col. dr. Marian BUCIMAN, lt. col. Viorel ROS, *art. cit.*, p. 78.

²⁸ Strategia Națională de apărare 2011, www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf.

²⁹ S., D. KRASNER, *European Economic Security in the New Global Environment, in The future of European Security*, Beverly Crawford Edition, Center for German and European Studies, University California Berkly, 1992, p. 102.

³⁰ Liviu Marilen LUNGULESCU, *Statul și globalizarea economică*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2009.

Concluzii

Amenințările la adresa securității economice pot afecta nu numai mediul economic, dar și cel politic, social și chiar militar al țării, denaturând sensul firesc al demersurilor pentru racordarea la valorile democrației și civilizației.

Riscurile la adresa securității economice și evoluția trebuie identificate, monitorizate și evaluate permanent. Neidentificate, nedefinite și necontracurate oportun, riscurile se pot transforma în amenințări. Conjugate cu vulnerabilități economice interne, acestea pot genera efecte negative cu implicații majore asupra întregului proces de dezvoltare și modernizare a societății românești.

Pe termen scurt și mediu, *România* nu este amenințată de o agresiune armată directă împotriva teritoriului ei și nu consideră nici un stat ca potențial inamic, iar riscurile la adresa securității economice naționale sunt și vor fi, în principal, de natură economică.

În acest sens sunt necesare unele măsuri de securitate ce trebuiesc luate pentru prevenirea, protejarea, asigurarea și restabilirea securității economice și anume:

- evaluarea permanentă a influenței factorilor de risc interni și externi asupra stării de securitate economică, analizarea mutațiilor intervenite în direcția de manifestare și amplitudinea amenințărilor specifice precum și dimensionarea corectă și cuprinzătoare a disfuncțiilor, vulnerabilităților, riscurilor, amenințărilor și pericolelor la adresa securității economice;

- asigurarea colaborării cu structurile celorlalte organe de stat cu atribuții în domeniul siguranței naționale, apărării și ordinii publice, precum și cu instituții publice sau private din sfera economică, în problematica de realizare a securității economice;

- identificarea, evaluarea și gestionarea disfuncțiilor, vulnerabilităților, riscurilor, amenințărilor și/sau pericolelor care vizează valorile de securitate economică, facilitează acțiunile/operațiunile de subminare economică, distrugere, degradare sau compromitere a infrastructurilor economice ori folosirea acestora în scopuri contrare intereselor României (în special în domeniile energetic, industrial, financiar, bancar, agricultură, protecția mediului și silvicultură, transporturi, dezvoltare regională),

- contracararea activităților /operațiunile de spionaj ori de diversiune în sectorul economic, științific sau tehnologic (în ansamblu ori pe elemente de bază ale acestora).

Pornind de la aceste necesități acestor măsuri *semnalăm lipsa unui sistem oficializat/standardizat al unor indicatori de risc atât pentru securitatea economică cât și pentru securitatea națională necesare avertizării și/sau evaluării periodice a stării de risc de securitate (nivelului/gradului de securitate/ insecuritate), precum și lipsa unui Indicator Sintetic de Risc (ISR).*

Pentru constituirea unui sistem (în mod unitar) de avertizare eficient pentru riscurile de securitate economică ar fi este necesar selectarea unui număr de indicatori de risc, economic reprezentativi pentru Securitatea Economică (IRSE), necesari unui sistem național de avertizare atât securității economice cât și securității naționale .

Bibliografie:

1. BERGSTEN, F., *The primacy of Economics* în Foreign Policy, No. 87, Summer, 1992;
2. CABLE, V., *The future of Regional Integration*, The Royal Institute of International Affaires, London, 1994, în ARHIRE, S. *Conceptul de securitate economică în noul context economico-politic global*, Teză de doctorat, ASE, București, 2002;
3. BUCIMAN, Marian, ROS, Viorel, *Sistemul Național de Management Integrat al Crizelor - construcție și repere conceptuale*, în *Gândirea militară Românească* nr. 2/2006;
4. KRASNER, S. D., *European Economic Security in the New Global Enviroment*, in *The future of European Security*, Beverly Craford Edition, Center for German an European Studies, University California Berkly, 1992.
5. LUNGULESCU, Liviu Marilen, *Statul și globalizarea economică*, București: Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2009;
6. RÂMNICEANU, Adriana, *În trei ani, prețul gazelor ar putea ajunge la 1.000 de euro pe mia de metri cubi*, *Monitorul de Brăila* (Brăila), 12.04.2007;
7. PETRESCU, Stan, *Politici, Strategii și instituții de securitate*, București: Editura Academiei Naționale de Informații, 2007;
8. *Strategia Națională de apărare*, 2011, www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf;
9. *Strategii de Securitate Națională - România Europeană, România Euro-Atlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*, București 2006, adoptat în ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării din 17 aprilie 2006, prin Hotărârea nr. 62.

TERORISMUL CONTEMPORAN ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

*Vitia MEREANU**

Rezumat: *Diversitatea tipologiei și a particularităților organizațiilor teroriste cu acțiune regională sau transnațională scapă controlului suveran al statelor, devenind entități care nu aparțin modelelor de state naționale.*

În prezent, rețelele teroriste constituie o nouă formă de globalizare militară, atât sub aspectul posibilităților acționale, cât și sub aspectul fluidității deplasărilor și zonelor de influență.

Folosind mijloace și metode de procurare a fondurilor ca traficul de arme, droguri etc. bazate pe folosirea canalelor de comunicație pe care procesul de globalizare le îmbunătățește continuu, terorismul a depășit granițe naționale sau regionale, trecând de la acte, acțiuni, atentate teroriste, la megaterorism – cu referire directă la 11 septembrie 2001.

Cuvinte-cheie: *terorism generalizat, globalizare, Osama Bin Laden, războiul sfânt, conflicte înghețate, securitate internațională.*

Introducere

Terorismul poate deveni o amenințare importantă dacă în actele teroriste s-ar folosi arme de distrugere în masă. De aceea, securitatea internațională se va confrunta în continuare cu diversele sale forme de existență și de manifestare.

Terorismul contemporan este tot mai greu de localizat în spectrul violenței, pentru că el revendică și proclamă rezistența, riposta oprimaților, războiul sfânt, revendicări juste și apărarea legitimă, justificându-și acțiunile prin dreptul natural, starea de necesitate, legitimitatea revoltei și dreptul revoluționar.

Adeseori, teroriștii își aleg modele dintre eroii istorici pe care îi proclamă potrivit intereselor lor¹.

1. Globalizarea terorismului contemporan

Organizațiile teroriste, în marea lor majoritate supranaționale, scapă controlului suveran al statelor. Ele tind să devină entități care nu aparțin modelelor de state naționale. Adoptarea unei viziuni unilaterale pentru a defini și noul tip de terorism este o provocare de actualitate, iar în ziua de azi nu ne mai putem proteja căminul doar protejându-ne granițele.

Globalizarea militară constă din rețele interdependente în care forța, sau amenințarea forței sunt implicate. Astăzi, rețelele teroriste constituie o nouă formă de globalizare militară, dar văzută ca procesul revers al globalizării. Ca și traficul (de arme, droguri etc.), ea se bazează pe folosirea canalelor de comunicație pe care procesul de globalizare le îmbunătățește continuu, operând în salturi.

* *Comisar șef doctorand în Științe militare, Universitatea Națională de Apărare, "Carol I", București, România, mereanuvitia@yahoo.com.*

¹ <http://www.rft.forter.ro>, Locotenent-colonel Ilie PENTILESCU, *Multidimensionalitatea și complexitatea fenomenului terorist (2)*, accesat la 08.05.2012.

Definirea fenomenului terorismului devine și mai dificilă în prezent din cauza modificării permanente a caracteristicilor sale la nivel universal. Studiind titlurile unor lucrări apărute în ultima perioadă, cum ar fi dr. A. Jeffrey, *Războiul global împotriva terorismului* (2007), Lloyd Pettiford, David Hrading: *Terorismul, noul război mondial* (2003), Bruce Hoffman: *Terorismul, războiul nedecarat* (1999), Walter Laqueur: *Amenințarea globală* (1998), putem observa un anumit trend, faptul că ies în evidență noțiunii ca *globalizare* și *război mondial*. Plecând de la aceste observații, numeroși analiști și politicieni sunt de părere că atât în prezent cât și în perioada următoare ceea ce numim acum simplu *terorism* se multiplică, apare ceea ce numim terorism psihologic, biologic etc., se întrepătrunde cu criminalitatea organizată.

În aceste condiții cea mai importantă dintre soluțiile propuse pentru combaterea terorismului (chiar dacă este dificil aplicat în cazuri concrete) este cooperarea la nivel global și prevenirea conflictelor.

De fapt, această soluție este propusă și de oamenii de știință, politicieni sau alți specialiști care compun Terrorism Research Center (Centrul de Cercetare a Terorismului), o organizație internațională fondată în anul 1996 și care caută soluții ce se pot opune globalizării terorismului.

Începutul acestui mileniu este marcat în egală măsură de globalizarea economico-politică a lumii, dar în aceleași timp și de creșterea și intensificarea violenței internaționale, a terorismului generalizat. Până și cele mai puternice state ale lumii cum sunt Statele Unite ale Americii și Rusia, Anglia și Spania, au cunoscut lovituri puternice din partea terorismului în primul rând al celui din lumea islamică fundamentalistă.

Căderea turnurilor gemene, avarierea gravă a pentagonului, atacul metroului londonez în urma căruia au fost uciși zeci de civili nevionovați, explozia din trenul spaniol, precum și lovitura dată de teroriștii ceceni teatrului din Moscova, precum și alte acte de violență și teroare provocate de grupări de mici dimensiuni dar care sunt instruite în scop distructiv.

Practic întreaga omenire se poate afla în fața pericolului terorist, indiferent de forța militară, economică ori politică a unei țări ori a alteia. Războiul tradițional, chiar de dimensiuni mondiale, cum au fost cele două conflagrații din secolul trecut, nu mai sunt probabile în perioada contemporană. Mai degrabă acțiunile de dimensiuni reduse ca mijloace și resurse umane caracterizează în prezent fenomenul violent al lumii.

Terorismul este atât la îndemâna unor grupuri înarmate mai mult sau mai puțin cu armament sofisticat cât și a unor indivizi determinați de regulă de fanatismul religios ori naționalist să întreprindă acțiuni sinucigașe în scop terorist.

În orientul mijlociu, în mod deosebit în țări precum Irak și Afganistan care au pășit pe o cale democratică, atentate sângeroase au loc aproape zilnic. Forțele militare americane, dar și cele trimise de țara noastră în scopul combaterii terorismului sunt tot mai frecvent ținte ale atentatelor cu bombe ori ale capcanelor rutiere cu mine explozive de o mare putere distructivă. Acest război purtat în afara tranșeelor de un inamic nedecarat decât după efectuarea atentatelor, reprezintă un atentat grav la adresa securității mondiale, la pacea și liniștea țărilor și locuitorilor neangajați în confruntări de un fel sau altul cu tenebrele terorii poate deveni cu atât mai primejdios cu cât pericolul ca în mâinile teroriștilor să ajungă arme nucleare, chimice ori biologice capabile să provoace adevărate

dezastre dacă ar fi folosite împotriva unor mari mulțimi cum ar fi: activități sportive, manivestări stradale etc...

Riposta lumii civilizate a reușit în ultimul timp să aplice lovituri dure terorismului internațional, numeroși teroriști au fost capturați, judecați și condamnați. Însuși teroristul internațional Osama Bin Laden a fost ucis de către o echipă S.E.A.L. la începutul acestui an, în timp ce unii adjuncții ai mișcării teroriste au fost de asemenea eliminați în urma unor acțiuni în forță. Realitatea este că fenomenul terorismului nu a fost eradicat pe deplin. Din contră rețelele teroriste par să renască din pământ, refăcându-se cu rapiditate în urma pierderilor suferite.

Lideri politici cu tendințe autoritariste, regimuri dictatoriale ori cele fundamentaliste din spațiul islamic asigură bazele financiare logistice și cele ideologice pentru susținerea și promovarea terorismului internațional în scop distructiv. Forțe pro-fasciste ori pro-marxiste, oameni cu opțiuni politice de extremă stângă, susțin la rândul lor radicalismul terorist ca armă de luptă împotriva lumii.

Religia, de o sorginte sau alta, poate deveni baza ideologică a terorismului atunci când fundamentalismul utilizează credința și percepțiile „drepte credințe”, în scopul distrugerii de vieți omenești, bunuri material și valori umane.

La capitolul conflictelor regionale, se poate observa faptul că un pericol major îl reprezintă *conflictele înghețate* care au drept rezultat continuarea sărăcirii populației, probleme de ordin strategic și utilizarea inefficientă a resurselor. Exemple în acest sens pot fi situațiile din Transnistria, Kosovo, Cecenia, Corsica sau Kashmir, zone în care atât terorismul cât și acțiuni de natură criminală comise cu violență au cunoscut o evoluție explozivă, în mod deosebit în ultimii ani.

Combaterea fenomenului terorist internaționalizat nu mai poate rămâne doar problema statului atacat în timp ce celelalte țări care împărtășesc același set de valori politice și umanitare stau impasibile privind la spectacolul confruntării dintre victimă și agresor. Întâmplări tragice produse în diverse locuri din lume nu au întodeauna rațiuni și judecăți legate de logică. Orice stat de pe glob poate deveni ținta unei agresiuni teroriste chiar dacă nu a provocat *forțele întunericului*. Este suficient ca elementele anarhice să întrevadă un interes, un câștig pentru a transforma un *independent* ori un stat neangajat militar împotriva terorismului, într-o potențială țintă.

2. Mecanismul identificării vulnerabilităților fenomenului. Cum devine un om terorist?

Oricine încearcă să lupte împotriva terorismului nu numai pe cale militară sau cvasi-militară, ci și pe cale politică, trebuie să înțeleagă mai întâi ce îi face pe oameni să devină teroriști sau să aprobe terorismul.

Evident, aceasta este o întrebare ce se referă nu numai la oamenii care au devenit cu adevărat teroriști activi, dar și la întreg mediul terorist – de la aprobarea tacită prin propagandă sau legitimare intelectuală, până la sprijin concret. Acesta poate fi punctul cheie al demersului pentru identificarea punctelor în care terorismul ca fenomen își arată vulnerabilitățile. Puțini oameni devin cu adevărat teroriști, dar uneori chiar un popor poate oferi un sprijin tacit.

Pentru a putea înțelege terorismul și condițiile acestuia, este necesar să înțelegem rețeaua extraordinar de complexă și interdependentă, cognitivă, psihosocială și politică de oameni care au legătură cu terorismul sub orice formă și la orice nivel, în orice grad de implicare sau în orice funcție.²

De ce devin oamenii teroriști? Este vorba de disperarea lor față o lume care nu mai poate fi ameliorată prin mijloace politice obișnuite? Este vorba de orbire ideologică sau chiar nebunie? Prieteni nepotriviți? Sau este vorba de “background social” – de la sărăcie, până la lipsa educației și familii destrămate? Sau putem găsi rădăcinile terorismului în psihicul uman, iar incredibila supra-presiune trebuie neapărat să răbufnească în violență arbitrară și fără noimă?

O mulțime de analize – fundamentate științific – au furnizat multe date, fapte și interpretări, fără să ofere încă o explicație cu adevărat convingătoare. Au fost examinate aproape toate aspectele terorismului și aproximativ toate grupurile care se pot afla în orice tip de relație cu terorismul – de la luptători teroriști până la musulmani pacifiști și nevinovați, care au fost intervievați cu privire la atitudinea lor față de Islamism și terorism.

Ceea ce este interesant este faptul că un anumit aspect a fost complet neglijat până acum: motivele, scopurile și intențiile teroriștilor.

Pentru a înțelege importanța mecanismului identificării vulnerabilităților, trebuie să analizăm condițiile cauzale, motivaționale și colaterale ale terorismului, dar și rețeaua de relații dintre acestea. Cu alte cuvinte la început, trebuie să aflăm:

- ce factori și seturi de factori sunt relevanți și importanți;
- cum conlucrează aceștia.

Deci, ceea ce ne trebuie este o abordare complexă, care să combine factori psihologici, sociologici, politici și religioși, cognitivi, biografici și chiar antropologici și biologici, într-o cercetare solidă.³

Într-una din primele sale apariții video, Osama bin Laden a declarat că persoanele cuprinse între 15 și 25 de ani pot deveni cu precădere teroriști.

În această perioadă, tinerii neexperimentați trebuie să rezolve cam toate problemele de bază ale vieții lor, de exemplu:

- trebuie să își găsească identitatea *ca indivizi*
- trebuie să își găsească identitatea pe plan *social*, cum ar fi: statutul, rolul, profesia, etc.
- trebuie să își găsească identitatea *ca ființe intelectuale*

Prin urmare, orice individ trebuie să răspundă la mai multe întrebări de bază:

Cine sunt?, Ce vreau?, Ce pot și ce trebuie să fac?, Cum pot să obțin siguranța de care am nevoie ca să trec prin viață?

Cea mai comună experiență a acestei grupe de vârstă este *eșecul*, de orice fel ar fi: la școală, la serviciu sau în dragoste. Din cauza lipsei de experiență de viață,

² Helmut M. ARTUS, *Terrorism as Problem Solving? Towards a Theory of Terrorist Action*. Conferința Internațională de Sociologie, 12-15 Mai 2008, Atena, Grecia.

³ Helmut M. ARTUS, *Terrorism as Problem Solving? Towards a Theory of Terrorist Action*. Conferința Internațională de Sociologie, 12-15 Mai 2008, Atena, Grecia.

eșecurile și frustrările cumulate nu pot fi manageriate adecvat. Nu pot fi separate într-un mod adecvat, analitic și denumite ca atare. Relațiile dintre acestea rămân vagi, faptele și sentimentele, cauzele și consecințele, raportul și hormonii sunt de-a valma.

De obicei, tinerii reușesc să facă față acestor probleme. Dar trec printr-o perioadă extrem de problematică și dureroasă a vieții lor – și uneori reușesc să lase totul în urmă.

Însă reacțiile pot fi foarte dure:

- unul din fenomenele cele mai frecvente de acest fel de *dorința de a muri*, adesea urmată de *suicid*.

- un alt mod de a exterioriza problemele personale este *agresivitatea*, de pildă actele de violență fără o cauză vizibilă.

În cele mai multe cazuri, tinerii cauzează masacre în fostele sau actualele lor școli. Eiucid la întâmplare cât mai muți oameni posibil – și profesori și elevi – înainte să își pună capăt propriei lor vieți.

În această stare de disperare, autorul face instituția responsabilă de propriile sale eșecuri și suferințe. În realitate, nu există o corespondență vizibilă între oamenii uciși și “crimele” pentru care sunt uciși.

Există abordări complet diferite pentru a explica acțiunile teroriste, care par să se includă unele pe altele.

Fie terorismul are de a face cu personalitatea sau cu credința religioasă, fie are de a face cu situația politică obiectivă sau cu problemele psihice etc.

Deci secretul este să le *combinăm* în scopul identificării vulnerabilităților fenomenului. Aceasta înseamnă: nu putem să îi punem unul lângă altul ca factori sau cauze egale, ci trebuie să acordăm atenție *aranjării* lor, cum se influențează și se schimbă reciproc, cum acționează asupra proceselor sociale, psihice și cognitive, și așa mai departe.⁴

Concluzii

Nimeni nu poate contesta că astăzi terorismul este o realitate, iar motive ca acest fenomen să continue vor exista întotdeauna. În aceste condiții, apărarea antiteroristă a fiecărui stat în parte sau a comunității internaționale trebuie să se bazeze în primul rând pe anticiparea acestor acțiuni și pe activitatea preventivă, proactivă și nu pe reacțiile ulterioare de adaptare și reconstrucție care deși importante, nu sunt prioritare.

Proiectele naționale, realizarea dorințelor firești de prosperitate ale oricărei țări și a comunității mondiale în general, nu pot fi realizate într-o lume în care amenințarea teroristă este prezentă în permanență decât prin înțelegerea trendurilor de evoluție ale securității mondiale și a rolului pe care fiecare țară în parte urmează să îl joace în lupta antiteroristă. Prin urmare, se poate observa faptul că în cadrul acestui război una dintre cele mai importante bătălii are la bază contradicția dintre valorile fundamentale promovate de comunitățile internaționale în general și cele ale

⁴ Helmut M. ARTUS, *Terrorism as Problem Solving? Towards a Theory of Terrorist Action*. Conferința Internațională de Sociologie, 12-15 Mai 2008, Atena, Grecia.

teroriștilor, cum ar fi democrație respectiv totalitarism, apărarea trebuind să aibă în vedere actele de violență extremă determinate de extremismul religios și realizate de către membrii ai organizațiilor teroriste internaționale.

Bibliografie:

1. ****Ghidul teroristului semnat de Bin Laden*;
2. *Legea nr. 51/1991 privind siguranța națională a României*;
3. *** *Legea nr. 535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului*;
4. *** *Manualul teroritului islamic*;
5. *** *Strategia de Securitate Internă a UE (2010)*;
6. *** *Strategia de securitate, 2011, SUA*;
7. *** *Strategia Europeană de Securitate, 2003, Roma*;
8. *** *Strategia Națională de prevenire și combatere a terorismului (Hotărârea CSAT nr. 36/05.04.2002)*;
9. *** *Strategia ONU de combatere a terorismului, 08.09.2006*;
10. *** *Strategia revizuită privind finanțarea terorismului. Bruxelles, 17.07.2008*;
11. ALBU, Cristina, *Arma psihologică între limite și performanțe*, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008
12. ANDREESCU, Anghel, Radu Nicolae, *Geneza Terorii. Măsurile corelative antiteroriste*, București: Editura ARTPRINT, 2007;
13. ANDREESCU, Anghel; RADU, Nicolae, *Organizațiile teroriste. Conceptualizarea terorii vs. Securitatea europeană*, București: Editura ARTPRINT, 2007;
14. ANDREESCU Anghel, *Terorismul, analiză psihologică*, București: Editura Timpolis, 2000;
15. ARTUS, Helmut M., *Terrorism as Problem Solving? Towards a Theory of Terrorist Action*, Conferința Internațională de Sociologie, 12-15 Mai 2008, Atena, Grecia;
16. DELCEA, Cristian, *Psihologia teroristului, în Terorismul azi*, vol. 1, nr. 1, iulie, 2006;
17. FRUNZETI Teodor, Gabriel Dulea, *Psihologia terorismului în era globalizării*, București: Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2000;
18. PENTILESCU, Ilie, *Multidimensionalitatea și complexitatea fenomenului terorist (2)*, <http://www.rft.orter.ro>;
19. ROTARU, Nicolae, *Teroarea elitistă ca modus operandi în conflictologia actuală*, Academia Națională de Informații.

IDEOLOGIE, METODE ȘI MIJLOACE ALE TERORIȘTILOR, EFECT MEDIATIC ȘI EXPLOATAREA VULNERABILITĂȚILOR TERORIȘTILOR

*Vitia MEREANU**

Rezumat: Terorismul, ca orice fenomen, are puncte tari și puncte slabe, concretizate în vulnerabilități. Este foarte clar atât pentru specialiști și cercetători ai fenomenului că în lupta împotriva terorismului este mult mai greu să previi decât să combați.

Identificarea, cuantificarea și exploatarea vulnerabilităților se înscrie în planul central atât al prevenției, cât și al combaterii acestui fenomen, care poate ajunge să producă efecte catastrofice din motive religioase, ideologice, politice sau patologice.

Cunoașterea și studierea ideologiei, a mijloacelor folosite de teroriști, precum și faptul că, de cele mai multe ori scopul urmărit îl reprezintă efectul mediatic obținut, lasă posibilitatea descoperirii vulnerabilităților acestui flagel al lumii contemporane.

Cuvinte-cheie: terorism, vulnerabilitate, ideologie, mass-media, impact mediatic, modus operandi.

Introducere

Ca orice fenomen de actualitate terorismul are și anumite puncte tari dar și puncte slabe adică vulnerabilități care trebuie identificate și exploatate în scopul prevenirii actelor/acțiunilor teroriste dar și pentru reprimarea acestuia atunci când sistemul de prevenție este ocolit.

Vulnerabilitățile terorismului pot fi identificate și exploatate atât în scop preventiv cât și în plan acțional în mai multe direcții, între care reținem pentru început înțelegerea ideologiei teroristului, a modului său propriu de gândire și acțiune a resorturilor motivaționale care îl determină să opteze între direcțiile de acțiune și oportunitățile aflate la îndemâna sa.

Este important felul în care teroristul se raportează la realitățile mediului, a cadrului în care se manifestă, la cuantificarea modului de operare - modus operandi -, a efectului mediatic al acțiunilor teroriste și nu în ultimul rând al sistemului legislativ de reprimare a terorismului.

1. Exploatarea ideologiei teroristului ca vulnerabilitate

Edgar O'Ballance identifică trăsăturile esențiale a ceea ce el numește *teroristul de succes* (nici mort nici capturat):

1. *devotament* – obediență absolută față de mișcare și liderul său, (vezi *fedain* – om de sacrificiu);
2. *curaj personal* – pentru că implică asumarea riscului morții, încarcerării, chiar torturii.

* Comisar șef doctorand în Științe militare, Universitatea Națională de Apărare, „Carol I”, București, România, mereanuvitia@yahoo.com.

3. *fără milă și remușcări* – pentru că majoritatea victimelor sunt oameni nevinovați pe care trebuie să fie pregătiți să-i ucidă cu sânge rece, instinct criminal capabil de a ucide fără ezitare, la ordin;
4. *un nivel relativ ridicat al inteligenței* – trebuie să colecteze, coroboreze, și acceseze informații, să elaboreze și să aplice planuri complexe, să scape vigilanței poliției și serviciilor secrete;
5. *nivel relativ ridicat de sofisticare* – calități imperios necesare pentru a se amesteca printre pasagerii clasei I din avioane, printre clienții unor hoteluri de lux etc.
6. *rațional, educat, bagaj relativ mare de cunoștințe generale* - pentru aceleași motive ca la punctul precedent.

Opiniile specialiștilor converg către concluzia că teroristul contemporan are un scop politic mult mai neclar decât în secolul trecut, în care au predominat mișcări revoluționare de eliberare națională – într-un cuvânt ideologic.

Cunoașterea ideologiei teroristului pe diferite tipologii reprezintă un sprijin important, cu valorificare în plan acțional, îndeosebi pe timpul crizelor de natură teroristă pe timpul procesului de negociere cu elementele teroriste.

2. „MODUS OPERANDI” al teroriștilor ca vulnerabilitate

Unul dintre analiștii fenomenului terorist, Anoop Chengara, este de părere că există trei elemente distinctive ale atacurilor teroriste:

- alegerea țintelor - de remercat faptul că în cadrul atacurilor teroriste care s-au manifestat în cel mai sângeros mod au fost vizate fundamentele statului, structura politică, militară sau infrastructura economică;
- revendicarea responsabilității - în cazul atacurilor de o intensitate mai ridicată, acestea sunt revendicate de către cel puțin o organizație teroristă în dorința acestora de a se face cunoscute și a putea atrage mai ușor fonduri și recruți;
- stilul-semnătură - existența unui modus-operandi al grupărilor teroriste prin care autorii doresc să fie recunoscuți, de exemplu Al Qaida este specializată în provocarea unor distrugerii majore în zone civile sau în lupta împotriva elementelor distinctive din punct de vedere economic sau politic ale occidentului.

Alt fapt caracteristic este reprezentate de faptul că aceste organizații teroriste dispun de următoarele:

- arsenal impresionant - mijloace de transport, armament, explozibili, substanțe chimice letale etc.;
- beneficiază de o expertiză impresionantă în manipularea tehnicii de ultimă oră;
- suportul logistic pe care îl au la dispoziție este la fel de impresionant, astfel că dispun de false identități, locații sigure, agenți pregătiți și fonduri financiare necesare preparativelor.

Din punct de vedere al pagubelor provocate și al publicității obținute, terorismul este, de departe *cea mai ieftină strategie politică*. Acestei strategii i se subordonează o panoplie diversă de mijloace și tactici de exercitare a violenței alese în funcție de avantajele pe care le oferă și riscurile pe care le implică¹:

- *atentate cu bombă*, cea mai uzuală tactică a terorismului contemporan, aproximativ 50% din totalul actelor teroriste, prezintă cel mai avantajos raport costuri-efecte: maximizarea numărului de victime cu un consum minim de resurse (chiar și în atacurile sinucigașe organizația pierde un singur individ), efect de șoc puternic;
- *incendiere*, în jur de 14%, necesită mijloace de realizare foarte ieftine cu efecte
- uneori devastatoare mai ales din punct de vedere al pierderilor materiale;
- *luările de ostatici și răpirile*, permite actorilor maximizarea publicității evenimentului și a manipulării media, folosite pentru realizarea unor obiective strategice cum ar fi eliberarea unor membri ai organizației, obținerea de fonduri. Implică numeroase riscuri pentru inițiatori întrucât aceștia scapă cu greu măsurilor de securitate;
- *asasinate și ambuscade* – țintele sunt de notorietate și au valoare simbolică, folosite fie în scopul propagării unei teorii politice ce oferă legitimitate acțiunilor făptuitorului, fie pur și simplu pentru eliminarea unui personaj incomod.
- De multe ori este și rezultatul acțiunilor unor cazuri patologice careucid din nevoia de atenție;
- *deturnările aeriene* – maximizare a șocului, aceleași avantaje și riscuri ca și în cazul luării de ostatici, dar folosite în scop distructiv ca în cazul septembrie 2001, produc efecte catastrofice;
- *amenințare, intoxicare* – costuri foarte scăzute, eficiente în combinație cu alte tactici violente;
- *atacuri cu arme de distrugere în masă* (arme chimice, biologice, nucleare) – cel mai periculos mod de acțiune.
- Succesul acțiunilor preventive împotriva terorismului internațional este vital condiționat de cunoașterea modalităților de acțiune ale rețelelor teroriste, ale structurilor acestora, de energia și hotărârea cu care statele abilitate în acest scop întreprind măsuri de prevenție și după caz de combatere a actelor cu caracter violent.

3. Finalitatea și impactul mediatic al acțiunilor teroriste ca vulnerabilitate

De cele mai multe ori se spune că presa reprezintă „câinele de pază al democrației”, o adevărată putere a unui stat alături de celelalte puteri „oficiale”. De

¹ Jean-Luc MARRET, *Tehnicile terorismului-metodele și practicile meseriei de terorist*, Editura Corint, București, 2002.

asemenea, această putere devine internațională și este considerată de organizațiile teroriste un potențial instrument de propagare a acțiunilor și reușitelor pe care le realizează, un instrument care în mod involuntar poate aduce acoliți din mediile sociale care se consideră marginalizate din spațiul public.

Folosindu-se de presa scrisă sau vizuală, prin mediatizarea actelor teroriste, organizațiile terorii realizează de fapt un act de comunicare astfel încât să-și asigure supremația în lupta lor cu puterea politică.

În opinia specialiștilor, există patru categorii ce stabilesc legătura între actul terorist și mass-media, acestea fiind²:

- indiferența totală: teroristul are ca scop săvârșirea atentatului, nepunând deloc accent pe mediatizarea acțiunii sale;
- indiferența relativă: teroristul își alege canalele de comunicare, însă mediatizarea acțiunii sale are rol secund, atenția bazându-se pe reușita actului terorist;
- orientarea către mass-media: prin această strategie, teroristul se bazează pe mediatizarea evenimentului, reușita acțiunii sale trecând în plan secund;
- starea de control total: teroriștii preiau controlul asupra instituțiilor media.

Numeroși analiști ai organizațiilor teroriste au identificat faptul că între realizarea actelor violente ale teroriștilor și mediatizarea acestora există o stânsă legătură, astfel încât activitatea unor grupări infractoare fără o forță organizatorică deosebită devine mai eficientă și are un impact mai puternic decât cel scontat inițial. Putem exemplifica în acest caz pe Gérard Chaliand, autorul unei cărți publicate în anul 1988, *Terrorisme et guérillas*, care sesiza cele expuse mai sus.

În consecință, prin intermediul mass-mediei, teroriștii reușesc să-și facă cunoscute scopurile, încearcă să convingă opinia publică de legitimitatea activităților pe care le desfășoară, transmit mesaje celor care le împărtășesc ideile. Ca mod de a diminua acest ajutor nedorit și indirect dat teroriștilor de către presă, o putem cita pe Margaret Thatcher care în anul 1985, la Conferința American Bar Association, spunea: „trebuie să încercăm să privim teroriștii de oxigenul publicității, de care aceștia depind”.

Paul Wilkinson susține că, în cazul societăților democratice, relația instituții de combatere a terorismului - mass media poate fi:

- strategia de „laissez faire”: nu se acoperă mediatic fenomenul terorist, oricât de serioasă ar fi amenințarea. Pericolul este evident: grupările teroriste vor exploata mass media pentru a-și intensifica capacitatea de a crea un climat de frică și subminare, de a amplifica propaganda pentru mediatizarea cauzei sau pentru a forța actorii instituționali să facă concesii, având drept rezultat încurajarea producerii unor atentate teroriste;

² Michel WIEVIORKA și Dominique WOLTON, *Terrorisme à la Une*, Paris, Gallimard, 1987.

- cenzura mass media: limitarea accesului grupărilor teroriste la rețelele de informare. În general, actorii instituționali evită să cenzureze acoperirea mediatică a fenomenului terorist. Este unanim recunoscută importanța evitării manipulării mass media de către teroriști dar dacă libertatea presei ar fi sacrificată în numele combaterii terorismului, ar fi încălcat unul dintre fundamentele societății democratice;
- evitarea pericolului manipulării și exploatării mass media de către teroriști.

Societatea democratică nu acceptă cenzura presei nici chiar în cazul unei asemenea probleme sensibile.

În acest context, mass media trebuie să dea dovadă de profesionalism, să fie conștientă de rolul jucat în cadrul societății civile și să evite rolul de instrument pentru materializarea scopurilor politice urmărite de teroriști.³

În acest context, mass media trebuie să dea dovadă de profesionalism, să fie conștientă de rolul jucat în cadrul societății civile și să evite rolul de instrument pentru materializarea scopurilor politice urmărite de teroriști.⁴

Este necesară adoptarea unui set de măsuri de natură să stăvilească promovarea prin mass-media a proiectelor de natură teroristă, pentru a contracara cu succes acțiunile puse la cale în scop terorist și i- în măsura posibilităților concrete la fața locului- să le consilieze.

Cenzura, ca măsură de protecție a unor interese privind securitatea statului, ori a apărării populației civile, a unor obiective de interes strategic ș.a.m.d. este impusă și de regimurile democratice atunci când situația din teren o impune ca necesitate. Ne amintim, desigur, de conferințele de presă a unor autorități militare americane în timpul războiului din irak, în cadrul cărora, ziariștilor li se interzicea, sub amenințarea unor sancțiuni drastice, să publice anumite informații de interes militar major și care aduse la cunoștința tuturor – prieteni ori inamici - ar fi putut duce daune unor acțiuni aflate în curs de pregătire ori în desfășurare. Când este vorba despre aplicarea unor măsuri de prevenire a unor acte teroriste, acțiunea de cenzurare poate fi benefică interesului asigurării securității și siguranței unei țări, a unor obiective de interes național.

Un rol important în combaterea terorismului promovat prin presă îl are, fără îndoială, educarea populației în scopul înțelegerii corecte a informațiilor aduse la cunoștință în cantități din ce în ce mai mari. Cititorii presei scrise, auditorii emisiunilor audio-vizuale trebuie învățați efectiv să deprindă știința filtrării unor informații, de a desprinde esențialul din noianul de vorbe, cuvinte tipărite ori imagini al veșmintelor în care este ambalat adevăratul mesaj informațional.

³ <http://www.ne-cenzurat.ro>. *Rolul mass media în combaterea terorismului* Conf. univ. dr. Cristian BARNA Academia Națională de Informații, 11 August 2010.

⁴ <http://www.ne-cenzurat.ro>. *Rolul mass media în combaterea terorismului* Conf. univ. dr. Cristian Barna Academia Națională de Informații, accesat la 11.08. 2010.

Concluzii

Lumea contemporană trăește sub spectrul amenințării terorismului internațional a violenței manifestate în forme tot mai sofisticate, după cum am prezentat și în paginile prezentei lucrări.

Dacă guvernele civilizate nu vor înțelege urgența luării unor măsuri de combatere eficientă a fenomenului terorist, dacă nu se va acționa și asupra cauzelor care generează ura sângeroasă și răzbunarea, viitorul omenirii va cunoaște escaladarea în proporție geometrică a terorismului internațional. Idealurile generoase ale umanității pot fi atinse doar într-o lume pașnică, fără violențe.

Consider că viitorul va arăta că identificarea și cuantificarea și exploatarea vulnerabilităților fenomenului terorist, reprezintă un început pentru eradicarea acestui flagel mondial cu pericolozitate potențial deosebită pentru statele lumii.

În opinia mea exploatarea vulnerabilităților fenomenului terorist se poate identifica ca disciplină/ramură în pregătirea formațiunilor contrateroriste actuale ale statelor, astfel identificarea și valorificarea cuantificării vulnerabilităților fenomenului după model matrice cu rezultat în plan preventiv sau acțional poate constitui o metodă prin care să se reducă multe variabile în „a fi cu un pas în fața teroriștilor”.

Bibliografie:

1. *** *Ghidul teroristului semnat de Bin Laden*;
2. *** *Legea nr. 51/1991 privind siguranța națională a României*;
3. *** *Legea nr. 535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului*;
4. *** *Manualul terorismului islamic*;
5. *** *Strategia de Securitate Internă a UE (2010)*;
6. *** *Strategia de securitate, 2011, SUA*;
7. *** *Strategia Europeană de Securitate, 2003, Roma*;
8. *** *Strategia Națională de prevenire și combatere a terorismului (Hotărârea CSAT nr. 36/05.04.2002)*;
9. *** *Strategia ONU de combatere a terorismului, 08.09.2006*;
10. *** *Strategia revizuită privind finanțarea terorismului. Bruxelles, 17.07.2008*;
11. ALBU, Cristina, *Arma psihologică între limite și performanțe*, București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008;
12. ANDREESCU, Anghel; RADU, Nicolae, *Geneza Terorii. Măsuri corelative antiteroriste* Editura ARTPRINT, București, 2007;
13. ANDREESCU, Anghel; RADU, Nicolae, *Organizațiile teroriste. Conceptualizarea terorii vs. Securitatea europeană*, București: Editura ARTPRINT, 2007;
14. ANDREESCU, Anghel, *Terorismul, analiză psihologică*, București: Editura Timpolis, 2000;
15. BARNA, Cristian, *Rolul mass media în combaterea terorismului*, Academia Națională de Informații, 11 August 2010, <http://www.ne-cenzurat.ro>;

16. DELCEA, Cristian, *Psihologia teroristului, în Terorismul azi, vol. 1, nr. 1 iulie 2006;*
17. FRUNZETI, Teodor; DULEA, Gabriel, *Psihologia terorismului în era globalizării*, București: Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2000;
18. ROTARU, Nicolae, *Teroarea elitistă ca modus operandi în conflictologia actuală*. Academia Națională de Informații.
19. WIEVIORKA, Michel, *The making of terrorism*, Chicago: University of Chicago Press, 2004,

EDUCAȚIA NAȚIONALĂ DIN PERSPECTIVA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI PROVOCAREA COSMOPOLITISMULUI LA INCEPUTUL SECOLULUI XXI

*Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU**

Rezumat: În comunicarea de față ne vom referi la documente de poziție și la viziuni strategice bazate pe Legea Educației Naționale. Ori, **aceasta nu este orice fel de lege ci una care are în vedere unul din așa-numitele domenii regaliene ale statului-națiune** (alături de domeniul militar, de cultura națională, care constituie nucleul identității naționale, alături de problemele legate de cetățenie, de sistemul administrativ al țării, de stabilirea limbii, a capitalei, a imnului național și a altor simboluri statalo-naționale, alături de regimul extrădării și al expulzării, alături de protecția statului roman acordată cetățenilor săi din afara granițelor etc.). Educația constituie, chiar și la începutul mileniului trei, în plină epocă globalistă, unul din domeniile tradiționale de control și decizie statală. Educația face parte intrinsecă din pilonii pe care se fundamentează o țară, înțeleasă atât ca stat dar și ca națiune. Acest lucru trebuie foarte bine înțeles de orice inițiator al unor legi în acest domeniu dar și al oricăror viziuni strategice sau documente legate de educație. Prin excelență, atât timp cât vorbim de **existența statelor-națiune** (și de acești actori se va vorbi, ca actori predominanți, în ciuda globalizării și a provocărilor sale specifice, încă mult timp de acum încolo), vorbim de educație **națională**. Statul român, prin guvernării săi, trebuie să asigure nu orice tip de educație ci unul cu caracter național, deoarece numai astfel se justifică el ca stat și își justifică misiunea de a reprezenta și proteja optim națiunea sa.

Cuvinte-cheie: educație, învățământ, cosmopolitism, interese, globalizare.

Un stat care, în numele diferitelor interese aduse de globalizare - care sunt interese ale altor actori (statali sau non-statali)-, cedează arii esențiale legate de monopolul său în asigurarea educației cetățenilor săi, devine un stat slab și care acționează *într-un sens contrar* interesului național, adică, mergând spre dezintegrare. Oricât de puternice ar fi interesele altor actori din lumea postmodernă, un stat-națiune trebuie să privească mereu *educația din prisma interesului național* și să nu permită un grad de globalizare a acesteia în stare să primejduiască ființa națională și interesul național.

În acest context, nu este de dorit o reformă de dragul reformei, ci numai o reformă a educației în conformitate cu interesul național. Cum se exprimă acest interes național din prisma educației, a culturii și a cercetării? El reiese cu claritate din art. 1, alin. 1, 3,5/Constituție; din art. 32 și art. 32'/ Constituție; din art. 50, alin.1 (caracterul sacru al fidelității față de țară). Deci, privite prin prisma acestor texte constituționale (cu valoare juridică *supremă*, în raport cu orice alt act normativ din dreptul național român) care se corelează în speță firesc, atât LEN¹, cât și viziunile strategice sau documentele de linie (de tipul Cărților Verzi², Albe etc.) trebuie să corespundă exclusiv interesului național (datorită caracterului *tradițional și statal* al domeniului educației și culturii naționale în România). Ori, analizând multe din prevederile LEN și mai ales, Cartea Verde și viziunile strategice pe baza LEN,

* **Cercetător științific.**

¹ Prescurtare pentru Legea Educației Naționale.

² Cartea Verde a instituțiilor de învățământ superior din România.

observăm o deschidere excesivă către interesele altor actori decât statul român, în domeniul regalian al educației naționale, de unde și un grad crescut de risc la adresa ființei naționale.

În cadrul LEN, deosebim un domeniu prioritar de manifestare a interesului național, anume, *învățământul superior*. Acest tip de învățământ este *prin excelență, unul cu caracter național*, deoarece contribuie cu valoare adăugată (prin dimensiunea de consolidare a valorilor naționale asimilate în formele de învățământ de stat anterior; prin latura creativă - dacă ne gândim la nivelul masteral sau doctoral -) *la patrimoniul cultural național* (formarea continuă a unei școli de gândire românești, distincte în raport cu alte forme teoretice și practice de învățământ și implicit, de cultură din alte areale civilizaționale și din alte regiuni).

În al doilea rând, educația, într-un stat-națiune, *nu are doar un caracter național* -fiind astfel, în sarcina exclusivă a statului, care controlează modalitatea de satisfacere a interesului național și care urmărește permanenta conformare a tuturor nivelurilor de educație de stat cu interesul național-. Educația este *INTRINSEC legată de cultură și de cercetare* (de creație). Ele nu constituie trei domenii separate, așa cum s-ar dori într-o viziune falsă, restrictivă ci *se întrepătrund, se intercondiționează*. Un stat-națiune puternic, dacă dorește să se adapteze unei lumi globaliste, cu actori non-statali predominanți (de ex., corporațiile) nu trebuie să cedeze domeniul său regalian în favoarea intereselor acestor mari actori ci dimpotrivă, *trebuie să păstreze monopolul său în materia educației, chiar dacă este stat democratic* (deoarece nu trebuie să confundăm obligația statului de a proteja drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca stat de drept, cu a fi un stat haotic, în care ar exista o falsă obligație a statului de a răspunde „prompt și la nivel maxim” intereselor marilor actori).

Un stat-națiune puternic consolidează caracterul național al educației, în niciun caz nu renunță la el pentru a da preeminență învățământului de-naționalizat, globalist, fără raportare la ființa națională, la tradițiile, valorile și cultura sa specifică. Un stat-națiune puternic învață să adapteze principiile globaliste astfel încât interesul său național să nu aibă de suferit sau să nu fie lezat.

Un stat-națiune puternic *trebuie să păstreze pârghii importante de control și asupra tipurilor și formelor de învățământ care nu sunt de stat*, astfel încât să fie capabil în orice clipă să acorde sancțiuni acolo unde consideră că interesul național, identitatea națională a țării și interesele în materie de educație națională ale majorității sale sunt lezate sau sunt pe cale să fie lezate printr-o preeminență a intereselor altor actori. În fine, este ESENȚIAL ca un stat-națiune puternic să învețe să privească permanent în strânsă legătură EDUCAȚIA-CULTURA-CERCETAREA. *Aceste trei domenii trebuie să devină în viitor, pentru România, ca stat-națiune intrat într-o economie bazată pe cunoaștere, un triumphi sacru, prioritar, prin care să răspundă în mod optim interesului național, prin care să își ocrotească ființa națională, tradițiile, valorile, identitatea națională (majoritar și milenar una de tip religios, adică ortodoxă), personalitățile culturale și științifice ale spațiului românesc istorice și contemporane*.

Organizarea și funcționarea învățământului românesc nu trebuie făcută haotic, la repezeală, de dragul de a fi peste noapte în rândul societăților globalizate sau făcută

având în vedere prioritar (și în defavoarea interesului național) interesele actorilor non- statali (corporații, de ex.) sau a altor state, mai mult sau mai puțin puternice.

Organizarea și funcționarea învățământului românesc trebuie să fie făcută *în permanență cu respectarea principiului supremației Constituției*, deoarece vorbim de un domeniu prin excelență regalian (pe care nici măcar UE, ca entitate cu elemente supranaționale, nu o poate pune în discuție, cf. art. 3a/TUE, modif. prin tratatul de la Lisabona, educația națională fiind în continuare, parte integrantă din *identitatea națională* a unui stat).

Organizarea și funcționarea învățământului de stat din România trebuie să fie *expresia vie și autentică a identității naționale* a acestei țări. În plus, ea trebuie să fie un tip de educație *în acord cu interesele și cu drepturile legitime ale majorității acestei țări* (într-o democrație autentică, majoritatea face legea); deci, trebuie să fie o educație care să țină cont de faptul că *avem o majoritate de tip ortodox dar și o identitate milenară de tip religios (ortodoxă)*. Nimeni nu poate trece peste identitatea unei țări și, în orice comunitate democratică de state, ea trebuie respectată de către ceilalți actori statali și făcută cunoscută actorilor non-statali, pentru ca și aceștia să o respecte, în cunoștință de cauză, ca fiind identitatea țării pe teritoriul căreia își desfășoară afacerile sau activitățile legale și morale.

Potrivit Constituției României, art.1, alin.1, România este un stat **național, suveran și independent, unitar și indivizibil**. Toate aceste caractere juridice *definesc statalitatea românească* și trebuie să fie respectate de guvernanți, indiferent de partidele succedate la putere. Prin urmare, LEN nu poate să își construiască un tip de reformă a IIS în afara cadrului constituțional sau cu ignorarea ori cu nerespectarea (prin reglementări, politici sau strategii, prin Cărți Verzi sau viziuni strategice etc.) acestor prevederi constituționale care sunt *obligatorii juridic și atrag răspunderea juridică și politică directă în caz de încălcare sau relativizare a lor*. Obiectivele unei reforme ale IIS care afectează de o manieră directă sau indirectă, pe termen mediu sau lung, aceste caractere juridice ale statului român sunt deci, contrarii interesului național și trebuie eliminate, ca afectând direct statalitatea României, în felul în care este ea definită clar în acest text constituțional.

Mai departe, *LEN nu poate fi privită ca o lege separată de corpul constituțional ci ca o lege care respectă în spiritul și litera sa, legea fundamentală a țării* (pilonul întregii ordini juridice românești). Nu doar că ar fi o mare greșeală și ar fi contrar interesului național dar în același timp, ar fi ilegal ca să se inițieze reforme pe baza *citirii restrictive, exclusiviste* a unei LEN *rupte de contextul în care ea trebuie inclusă* (Constituție, tratatele internaționale și europene în materia drepturilor omului și a libertăților fundamentale).

Orice inițiator de reformă în ceea ce privește IIS trebuie să fie atent să respecte *permanent, în fiecare măsură propusă*, obligațiile juridice concrete asumate pe plan național, european și internațional de statul român în relație cu cetățenii români dar și cu orice persoană supusă la un moment dat, jurisdicției sale (studenți străini, de exemplu). Prin urmare, este important de menționat că, atât în inițierea oricărei reforme a IIS³ dar și în aplicarea LEN sau în redactarea și adoptarea variantei finale

³ Instituții de învățământ superior.

de Carte Verde a IIS, să se urmărească permanent *compatibilizarea acestor reforme cu obligațiile juridice ale statului român* (ca stat democratic, social, de drept, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic sunt considerate de textul constituțional, în art. 1, alin 3, valori supreme și sunt garantate). Or, nicio reformă a IIS, oricât ar fi de adaptată cerințelor unei lumi postmoderne, globaliste, bazate pe o economie a cunoașterii, nu poate fi concepută *cu ignorarea tipului de statalitate al României* (art. 1, alin. 1 și 3/Constituție) *ci numai pornind de la, centrându-se și dezvoltând aceste caractere juridice* (conformitate *de facto* și *de jure* cu interesul național).

De altfel, alin.5 din art.1/Constituție vine să precizeze neechivoc această idee («În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie»). Deci, *actorii statali și non-statali* (corporații, ONG-uri, rețele, universități private străine, alte state, investitori persoană fizică, concerne, consorții, etc.) *sunt și ei vizați* de acest alineat constituțional, care nu privește doar obligația *statului român* în raport cu persoane fizice și juridice române sau străine supuse jurisdicției sale ci și obligația *persoanelor fizice și juridice, române și străine supuse jurisdicției statului român într-un fel sau altul*. Prin urmare, LEN nu poate reprezenta un tip de lege care să ofere un cadru favorabil intereselor unor actori statali sau non-statali (corporații, de exemplu) cu încălcarea prevederilor Constituției României, și deci, cu afectarea în profunzime a interesului național.

LEN *nu poate dezvolta un cadru legal privind reforma IIS în afara cadrului constituțional și, pornind de la acest principiu, nici Cartea Verde și nici viziunea strategică a IIS nu pot oferi soluții care să ducă în afara cadrului obligatoriu juridic oferit de Constituția țării*, la care se adaugă obligațiile juridice concrete asumate pe plan european și internațional de statul român în materia drepturilor omului (printre care și accesul la educație și la cultură)- a se vedea art. 11, alin. 1 și 2, art. 20, alin. 1 și 2/Constituție.

La fel, nu se poate concepe o LEN și, pe baza ei, redactarea de documente de poziție, de viziuni strategice privind IIS sau adoptarea de măsuri care să nu fie în conformitate, în literă și în spirit, cu textul constituțional (în speță, art. 32, alin1, 4,6). Constituția României reglementează aici în mod clar unul din drepturile fundamentale ale omului, anume *dreptul persoanei umane la învățătură*.

Potrivit art. 32/Constituție, alin.1, *statul român are o obligație juridică expresă*, de care nu se poate deroba în numele globalizării sau folosind alte pretexte. Sarcina principală a statului român este de *a asigura dreptul la învățătură, ca un drept fundamental al omului (nu doar ca un drept cetățenesc)*. Prin urmare, dacă cetățenii români dar și orice persoană supusă jurisdicției statului român, *care consideră că statul român nu își îndeplinește cu bună credință obligația de a le asigura acest drept*, se pot adresa instanțelor naționale și internaționale, pe domeniul drepturilor omului, împotriva statului român care a relativizat, a încălcat sau a lezat direct sau indirect, acest drept fundamental.

Desigur, nimic nu îi împiedică să nu dea statul român în judecată pentru încălcarea acestui drept personal *în cadrul jurisdicțional național, ca afectare a unui drept cetățenesc* (privit aici prin prisma obligației statului român de a le asigura

cetățenilor săi accesul la sistemul național de învățământ, gratuitatea învățământului de stat, libertatea învățământului religios), deoarece educația națională rămâne unul din marile domenii regaliene ale statului-națiune chiar și la începutul sec. XXI și *acest lucru nu trebuie privit ca fiind un atavism ci unul din pilonii fundamentali ai statului-națiune* (singurul actor suveran, subiect de drept internațional principal și originar, alcătuind o comunitate internațională de state reglementată pe baza unor principii, valori și reguli, toate cu rol de protecție a statului-națiune: a se vedea ordinea juridică internațională de tip onusian).

Dreptul la învățatură, între altele, se asigură de către statul român și prin forma învățământului superior. Oriunde vorbim de învățământ de stat, este important să ne raportăm în permanență la *principiul constituțional* (care este suprem și obligatoriu juridic în raport cu orice alt principiu sau viziune strategică): *gratuitatea învățământului de stat*. Prin urmare, este *total în dezacord cu spiritul constituțional* ca statul român (!!!), într-o logică corporatistă, să introducă *un sistem de credite* pentru categoria studenților defavorizați și culmea, să se gândească, fie ca și ”propunere strategică/normativă”, să *extindă* (!!!) acest sistem de credite în ceea ce privește învățământul superior, *la toate categoriile de studenți*. Aceasta este o *logică occidentală și corporatistă care nu este specifică nici statului-națiune și nici zonei civilizationale a Europei răsăritene* (unde avem o tradiție puternică a învățământului, inclusiv la nivel superior, de tip religios, finanțat și organizat sub egida Bisericii Ortodoxe încă dinainte de formarea noastră ca stat unitar și național). Acest tip de învățământ *tradițional românesc*, în afară de caracterul său *religios*, în *strânsă legătură cu identitatea acestui neam*⁴, a fost un învățământ *preponderent cu un caracter gratuit*- deoarece era înțeles ca o operă de caritate specifică, făcută de marii cărturari, ierarhi, călugări, domnitori, boieri-. Chiar și după ce Biserica a pierdut monopolul său asupra organizării învățământului în acest spațiu, au existat o serie de cărturari laici care au organizat școli în sensul modern al termenului, fără a uita de latura religioasă, inclusă în tipul specific de identitate de neam dar și fără a renunța la un tip de învățământ proto-național asigurat *gratuit*, necesar sporirii accesului populației la învățatură și la cultură. *Fără acest caracter gratuit, educația, inclusiv în ceea ce privește învățământul superior astăzi, nu poate să fie o educație națională*, deoarece ea cade victimă diferitelor „concepții” despre felul în care trebuie să învețe și despre ce trebuie să învețe un popor, venite din partea unor actori non-statali (corporații) sau altor state.

Înlăturarea, relativizarea, restrângerea într-o formă sau alta a caracterului gratuit al învățământului de stat (în speță, în ceea ce privește învățământul superior) duce la dez-naționalizare, la încălcarea interesului național (*cu permisiunea statului român, ceea ce este și mai grav*, deoarece numai statul român, prin instituțiile abilitate, poate da astfel de acte normative de reglementare a organizării și funcționării învățământului pe teritoriul său). De aceea, *punem sub un mare semn al*

⁴ Conceptul de „neam” fiind mult mai cuprinzător decât cel de « popor » sau « națiune » care au conotații istorice sau politice, fiind relevante pentru anumite perioade istorice dar nereușind să cuprindă întregul proces de formare și dezvoltare a unei anumite comunități într-un spațiu geografic și totodată, spiritual.

întrebării orice propunere venită în sensul acordării de credite de stat studenților, ceea ce este mai mult decât adăugare nepermisă la textul constituțional ci în final, produce o încălcare a esenței principiului gratuității învățământului, riscând să devină din excepție, o regulă.

*Statul nu are voie să acorde „credite” studenților, pentru simplul motiv că el are obligația juridică expresă ca, în ceea ce privește învățământul de stat, să îi asigure permanent și necondiționat, gratuitatea. El nu trebuie să îngreuneze accesul la învățatură sau să se folosească de apartenența la o categorie defavorizată, a studentului și cu atât mai mult, nu are voie să extindă această practică de acordare a creditelor la toate categoriile de studenți, din moment ce el este obligat să asigure dreptul la învățatură al cetățenilor săi, inclusiv la nivelul învățământului superior și nu să îl condiționeze sau să creeze discriminări între categoriile de studenți (pe criteriul originii sociale, al averii). Constituția spune foarte clar, în art. 16: « **cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări** ». Ori, prin legea educației, precum și prin diferite Cărți Verzi sau Albe ori viziuni strategice asupra IIS, nu trebuie să se introducă discriminări între studenți, în ceea ce privește învățământul de stat, inclusiv la nivel superior, indiferent de forma sa. Nu trebuie să fim de acord cu un învățământ de stat care să împartă studenții în categorii privilegiate pe criteriul averii sau al originii sociale (aspect non-democratic, neconstituțional).*

Statul român este obligat să asigure un învățământ superior gratuit și să asigure accesul la învățatură tuturor categoriilor de studenți (altfel, vorbim de două categorii de studenți: cei care, în temeiul originii lor sociale sau al averii, își permit un învățământ de stat, inclusiv superior, gratuit, deoarece nu au nevoie să facă credite la stat și, de cealaltă parte, cei care, provenind din categorii defavorizate nu pot face față cheltuielilor cu învățământul superior, în sistemul de stat și sunt obligați sau direcționați prin așa zise facilități oferite de stat să se îndatoreze, adică își pierd libertatea lor economică și implicit, restul libertăților lor, aceasta în condițiile în care, în ceea ce privește învățământul de stat, vorbim de un învățământ cu caracter național și gratuit dar și despre un învățământ care ocrotește drepturile și libertățile fundamentale ale omului, nu le îngreudește și nu se folosește de originea socială, de avere sau de alte criterii spre a crea discriminări și privilegii între cetățeni. Or, art. 4/Constituție vine în sprijinul celor de mai sus, precizând cât se poate de clar că statul român «are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor săi» (alin.1) dar și alin. 2 (principiul nondiscriminării cetățenilor români), coroborat cu art. 1, alin. 1 și 3 (caracterele de stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil; caracterele de stat de drept, democratic și social).

Deci, în momentul în care Constituția precizează clar că România are caracterele juridice de mai sus, prevăzând totodată, tot în textul constituțional (ca bază a ierarhiei normative naționale), cele trei principii (al unității poporului român, al nondiscriminării și al supremației Constituției), nu se poate veni cu propuneri care să le afecteze sau să le pună de o formă sau alta în discuție (precum „introducerea de credite de stat pentru studenții defavorizați, cu posibilitate de extindere în viitor, la toate categoriile de studenți din învățământul superior de stat”).

Dreptul persoanei umane la învățătură (art.32/Constituție) este corelat în mod firesc, cu alte drepturi și libertăți fundamentale ale omului, enumerate de legiuitorul constituant în articolul imediat următor (art. 32'): *dreptul persoanei umane de a avea acces liber la cultură; libertatea persoanei de a își dezvolta spiritualitatea și de a accede la valorile culturii naționale și universale*. Acest articol garantează accesul la cultură al persoanei umane, instituind în sarcina statului român o obligație juridică expresă (alin.1) și, în ceea ce privește cealaltă libertate fundamentală, articolul prevede că aceasta *nu poate fi îngrădită* (de unde o altă obligație juridică expresă în sarcina statului român, care are în mod tradițional, sarcina organizării și funcționării în interes național, a învățământului de toate gradele de pe teritoriul său).

A treia obligație juridică expresă în sarcina statului român, de care trebuie ținut cont atunci când se redactează documente de poziție sau viziuni strategice pe marginea LEN (dar și când avem în vedere o astfel de lege) este cea care dă o materializare clară **caracterului interdependent dintre EDUCAȚIE-CULTURĂ-CERCETARE și acordă conținut concret identității naționale**. Astfel, potrivit art. 32'/Constituție, alin.3, statul român are obligația de a asigura „păstrarea identității spirituale, sprijinirea culturii naționale, stimularea artelor, protejarea și conservarea moștenirii culturale, dezvoltarea creativității contemporane, promovarea valorilor culturale și artistice ale României în lume”.

Cartea Verde, după cum se recunoaște încă de la început (din *Cuvânt Înainte*) nu propune *orice tip* de reformă a IIS și nici o reformă specifică îndreptată spre a corija dezavantajele *tipice doar pentru IIS românești*. Prin urmare, ar trebui realizată o reformă având următoarele caractere: să surprindă **clar profilul IIS-urilor românești**, atât în ceea ce privește vulnerabilitățile tipice cât și potențialele riscuri la adresa sa, punctele sale de succes, de performanță, posibilitățile de dezvoltare și de îmbunătățire a acestor puncte de succes, avantajele concrete aduse de o reformă românească autentică (adică, realizată 90-100% de experți români, sub monitorizarea autorităților române și având ca obiect *păstrarea, valorificarea, consolidarea elementelor cu specific românesc* din învățământul superior de stat din România).

În plus, nu există o analiză SWAP, în sensul descris mai sus, structurată pe un format concis, care să constituie *premise pentru realizarea Cărții Verzi și a altor documente strategice*. Se poate realiza nu doar o analiză SWAP *generală* (cu privire la învățământul de stat românesc) ci și una *particulară* (restrânsă doar la nivelul învățământului superior de stat).

Ar fi trebuit realizată, în afară de analiza SWAP cu privire la IIS, *un tip de reformă care să țină cont de următoarele aspecte esențiale*: realizarea unui echilibru în viziunea strategică, între cerința adaptării IIS la o economie a cunoașterii și o societate a creativității și, de cealaltă parte, interesul național; or, *în Cartea Verde nu apare nicăieri precizat interesul național, el nu este definit, nu este luat în considerare în mod concret, în setul de propuneri recomandate*. Or, considerăm că, în Cartea Verde și în orice alt tip de document strategic, mai ales unul cu privire la IIS, *trebuie să se plece înainte de toate, de la definirea interesului național*. Cum este mai bine protejat și reprezentat interesul național în cazul unor reforme demarate în învățământul superior de stat din România? *Ce tip de reformă se are în vedere (din nou, un lucru care nu apare clar definit în Cartea Verde ci care reiese indirect din*

numeroasele elemente de reformă din conținutul Cartei Verzi)? Este această reformă una care corespunde interesului național (așa cum l-am descris noi la început) sau dimpotrivă, lasă deoparte această chestiune esențială pentru un stat-națiune (interesul național în materie de educație și în speță, de învățământ superior) spre a răspunde favorabil intereselor altor actori (externi, supranaționali sau non-statali, precum UE, corporații străine sau românești etc.)? Iată la ce trebuia să răspundă clar orice astfel de document.

O altă lacună majoră a Cărții Verzi este depărtarea reformei și a viziunilor strategice cu privire la triumghiul sacru (pentru ființa națională a unei țări ca România, mai ales în contextul globalist, bazat pe o economie a cunoașterii și pe o societate a creativității) Educație – Cercetare - Cultură, *de tipul specific de identitate națională a acestei țări*. Or, trebuia plecat neapărat de la această premisă, deoarece o reformă a învățământului românesc (în special, cel superior) *nu poate face excepție de la cerința protejării nu doar a spiritualității naționale ci și a culturii naționale, a setului de valori specifice acestui spațiu spiritual, al personalităților științifice și culturale ale acestui neam*.

Este de recomandat o conjugare a două categorii de experți, *reuniți în două mari comitete* de lucru: Comitetul experților pe probleme de cultură și spiritualitate românească; Comitetul experților pe probleme de educație, cercetare, învățământ. În ambele Comitete trebuiau să fie invitați, cu statut de membru și să li se ceară punctul de vedere, *experții din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, precum și cei pe chestiuni de cultură și spiritualitate creștină-răsăriteană*. Această categorie de experți *nu avea voie să lipsească și să nu se pronunțe* cu privire la o astfel de reformă a învățământului superior românesc, fie ea și în epoca globalizării (aceasta, dacă avem în vedere *ce înseamnă Biserica Ortodoxă pentru ființa spirituală a acestui neam și ce înseamnă creștinismul în formarea și evoluția poporului român*). Totodată, ar însemna și *o recunoaștere a rolului BOR în procesul istoric al învățământului românesc, inclusiv cel la nivel superior dar și în cultura și spiritualitatea acestui neam*.

Nicio reformă care privește unul din cele trei domenii esențiale pentru ființa națională, mai ales în epoca globalizării (triumghiul sacru EDUCAȚIE-CULTURĂ-CERCETARE), *nu are voie să ignore (ca și cum n-ar exista sau n-ar fi important), BOR și rolul său tradițional în formarea spiritualității acestui neam*. Interesul național cere consultarea BOR în orice reformă privind educația, cercetarea și învățământul din România și aceasta, departe de a fi un atavism, este un lucru esențial pentru propășirea ființei spirituale a acestui neam.

Nu trebuie ignorat de către autoritățile publice ale acestui stat, mai ales de către cele care au atribuții legate direct de educație, cercetare și cultură, faptul că *nu avem de-a face cu orice tip de identitate națională ci cu una specifică României și specifică formării neamului românesc*: este vorba de o identitate de tip preponderent religios, creștin-ortodox, cu un dublu caracter: identitar și milenar ortodox (formarea poporului român în acest spațiu, ca popor *de la bun început* ortodox, în timp ce popoarele vecine au avut date de creștinare ulterioare formării lor); caracterul *permanent* al ortodoxiei pe aceste meleaguri, precum și *continua și strânsa împletire a acestuia cu factorul politic* (deoarece în Răsărit, pornind de la modelul Imperiului

Bizantin, nu avem de-a face cu sciziunea dintre stat și Biserică, proces istoric specific Apusului) la care se adaugă caracterul *majoritar* ortodox (conform statisticilor, majoritatea populației României se declară a fi creștini ortodocși). Or, cum este și firesc, *într-o democrație autentică, nu este predominantă doar părerea majorității ci și orientarea sa religioasă, la care se adaugă acest dat de neschimbat, al unei identități naționale milenare, neconținute, de tip religios (ortodox)*. Acest tip de identitate nu trebuie ignorată, mai cu seamă de către actori externi cu elemente supranaționale, în care România s-a integrat, devenind un stat membru (în speță, UE).

Prin tratatul de la Lisabona, *UE are obligația de a respecta identitatea națională a statelor membre, prin urmare, de a nu o pune în discuție, relativiza ori afecta în vreun fel. Țările sunt concepte mult mai cuprinzătoare (și spiritualizate) decât statele și ele presupun raportarea la o identitate spirituală, culturală, religioasă specifică istoriei acelei regiuni geografice, de aceea nu pot fi încorporate otova, ca niște matrisca, în vreun conglomerat supranațional sau nu. În al doilea rând, nu doar UE ori autoritățile statului român abilitate în domeniile cercetării, educației și culturii dar chiar și mediul de afaceri (în special, corporațiile străine) au obligația de a respecta și de a se conforma legilor și interesului național al statului pe teritoriul căruia își desfășoară afacerile.*

În orice țară suverană, așa cum este România, cf. art. 1/Constituție, legile trebuie să exprime și să fie în conformitate cu interesul național; nu pot să existe legi contrarii interesului național, deoarece atunci nu ar mai fi vorba de stat suveran, independent *ci de o formă subtilă de neo-colonialism sau de neo-imperialism cultural (inclusiv educațional), lucru interzis clar de legislația internațională (în special rezoluțiile AG. ONU) dar și de Constituția României*. Prin urmare, orice lege emisă pe teritoriul României trebuie să fie în acord cu Constituția, art. 1 dar și art. 32□, alin.3/Constituție (principiul supremației constituționale), în caz contrar trebuind a fi declarată neconstituțională, anulată sau modificată, după caz, în sensul respectării Constituției în litera și spiritul ei.

Or, nu se poate o reformă a învățământului superior românesc fără luarea în considerare a dimensiunii spiritualității românești, adică nu doar LEN dar și Cartea Verde și orice alt tip de viziune strategică în domeniul educației, cercetării, culturii, trebuie să pornească mereu de la o citire corelată a art. 1, art. 32 și a art. 32'/Constituție. Aceste trei articole nu pot fi citite separat, când este vorba de definirea interesului național în materie de educație, cultură și cercetare ci numai împreună, ca interconționându-se reciproc. De aici decurge imperativul unui exercițiu strategic comun între Ministerele Culturii și cel al Educației și Cercetării, atât la nivelul formării și consultării celor două Comitete de experți propuse de noi mai sus dar și al implicării BOR (ca reprezentantă a orientării religioase majoritare a populației țării și, totodată, ca inițiatoră istorică a procesului de educație și cultură în acest spațiu etnogenetic). Din consultarea celor două Comitete de experți (consultare din prisma interesului național, nu al intereselor mediilor de afaceri, deoarece, în epoca globalizării, statul este un rival pentru corporații, se află într-o stare de competiție cu acestea și nu de cooperare, competiție care riscă să fie în defavoarea ființei naționale dacă nu este gestionată satisfăcător de autoritățile publice, de experți și de cetățenii interesați pentru propășirea ființei naționale).

Or, ce observăm noi din chiar explicațiile din *Cuvânt Înainte* la Cartea Verde, urmate de lecturarea *Rezumatului* și a *Introducerii*? Că *lipsește cu desăvârșire* (și NEPERMIS) orice referire la interesul național, că acesta *nu este definit* din perspectiva domeniilor educației, cercetării și culturii; că reforma privind IIS *este restricționată doar la domeniul educațional*, cu foarte slabă referire la domeniul conex și vital (*pentru o societate a cunoașterii și creativității*, cum se dorește a fi cea românească în mileniul 3) al *cercetării*; că, din cuprinsul Cărții Verzi *lipsește referirea la domeniul cultural*, conex și din nou, vital (pentru propășirea ființei naționale, prin difuzarea valorilor culturale în sistemul de învățământ românesc, inclusiv și mai ales în cel superior, prin formarea și recunoașterea personalităților culturale autentice și naționale - nu post-moderne, cu activitate de dezintegrare, de ridiculare a trecutului și a ființei spirituale a neamului românesc, deci falșii intelectuali-, de către statul român). Mai observăm, ca lacune *majore*, că *nicăieri nu este recunoscut rolul BOR pentru domeniul educațional (mai ales cel superior) românesc* (în pregătirea unor intelectuali de mare ținută, care, departe de a fi „tradiționaliști”, sunt *exponenți ai spiritualității specifice, ai credinței ortodoxe a acestui neam* (deci nu acceptă o dizolvare a acestui spațiu spiritual în masa amorfă globalistă) or pentru domeniul cercetării (aici fiind, în opinia noastră, loc pentru *inițierea unor adevărate orașe ale cunoașterii spirituale, în afara conceptelor actuale de ”orașe de cercetare tehnologică” pe care le poate construi România în sec. XXI*).

Există, în opinia noastră, două tipuri de sectoare de cercetare care pot fi dezvoltate în România în mileniul 3, bazate pe două tipuri de cunoaștere: cea spirituală și cea eminentemente științifică (sau bazată pe tehnologie). Pornind de la aceasta, considerăm că în România se poate realiza *o societate a cunoașterii și a creativității care să mențină, să consolideze ființa națională, spiritualitatea specifică acestui neam și care să difuzeze valorile culturii naționale prin trei canale de transmisie: prin educație* (mai ales, prin sistemul de învățământ superior de stat); *prin cercetare* (crearea de institute naționale de cercetare, focalizate atât pe dimensiunea cunoașterii spirituale cât și pe cea a cunoașterii prin tehnologie și știință propriu-zisă; îmbunătățirea performanțelor și dezvoltarea acestei *salbe de institute naționale*; crearea unor institute noi, pentru domeniile de cunoaștere inovativă și interdisciplinară spre care ne va duce sec. XXI); *prin cultură* (recunoașterea și promovarea personalităților culturii naționale, atât a celor istorice dar și a celor contemporane; promovarea interesului *național și nu a celui post-modern*, dezintegrator sau relativizator, prin institutele de cultură națională existente; constituirea altora noi, cu atribuții specifice pentru câte un sub-domeniu cultural; armonizarea activităților, prin dialog și consultări periodice la nivel de autorități și de experți, cu domeniile cercetare și educație- în speță, cu cercetătorii, cu mediul academic și cu reprezentanții studenților din universitățile de stat dar și cu studenții participanți la alte forme de învățământ superior din țară, cu BOR, în scopul creării unei *rețele de interes național*, care să promoveze nu doar la nivel formal, oficial, spiritualitatea și cultura națională dar și la nivel informal, în toate rețelele profesionale și de dialog dintre aceștia și mediul extern-).

Învățământul superior trebuie să devină, în România sec. XXI, *o școală autentică de formare a unor intelectuali naționali* însă nu atavici (adică închistați,

obtuzi, ci deschiși spre difuzarea valorilor naționale, culturale și spirituale românești spre alte spații civilizaționale, în scopul cultivării dialogului și cunoașterii reciproce). *În niciun caz, România nu trebuie să ajungă un spațiu golit de propriul set de valori, deznaționalizat, de-culturalizat, fără identitate, captiv intereselor mediilor de afaceri sau altor actori, așa cum se constată o clară tendință astăzi* (cu un risc major la adresa ființei naționale și implicit, la adresa statului-națiune român). Este important să fie gândită cu atenție și cu viziune dar mai ales, cu respect față de propriul trecut și față de propriile valori culturale și spirituale, orice reformă din cele trei domenii (cercetare, cultură, educație).

Presiunea mediilor de afaceri sau a altor actori –entități de integrare- (UE) nu trebuie să servească drept pretext pentru lipsa de viziune strategică a autorităților române (ce trebuie direcționată spre protejarea și cultivarea valorilor naționale). Ori, prin Cartea Verde *nu este clar ce fel de intelectuali se angajează să formeze și mai ales, să promoveze* (ca exponenți ai mediului academic românesc și implicit, cultural și spiritual din România) statul român. Dacă ne referim strict la viziunea Cărții Verzi (prin analizarea *Cuvântului Înainte*, a *Introducerii*, a *Rezumatului* iar apoi, intrând pe analiza conținutului propriu-zis al Cărții), reiese că aceasta este de la început, *un document lacunar, care nu exprimă un interes național autentic definit ci care îl simulează*, pentru ca, în final, *să răspundă cerințelor unei așa-zise „piețe de ... educație, cercetare” și de ce nu, se subînțelege, „de cultură”, în care circulă “obiecte culturale”, „servicii de educație”, „forță de muncă”* (în cercetare și educație).

Cartea Verde, în *Cuvânt Înainte*, afirmă clar că ea este parte a unui proiect strategic (*Calitate și leadership pentru învățământul superior românesc*) al cărui obiectiv nu este altul decât... *„o aliniere la practicile europene în domeniu”*(!). Or, numai această afirmație necesită o întreagă analiză separată. Obiectivul principal al oricărei Cărți Verzi, al unei legi a educației și a oricărui act normativ, document de linie, viziune strategică elaborată și asumată nu de orice actor (ONG, corporații, studenți etc.) *ci de autorități ale statului român*, trebuie să fie *identificarea și promovarea interesului național în domeniul vizat (educație, cercetare, cultură)*. Acesta este valabil deoarece ne referim la un document strategic ce vizează nu orice fel de învățământ ci *unul de stat, deci obligatoriu*: aici este conformitatea cu interesul național, nu cu interesele distincte ale oricăror altor actori (UE, corporații, ONG-uri, rețele diverse etc.). Vorbim de România, ca stat suveran și independent iar domeniul educației, la fel ca și cultura națională fac parte din domeniile regaliene ale unui stat-națiune, *deoarece prin ele se exprimă ființa națională și se realizează popășirea unui neam*. Ignorarea interesului național duce la realizarea unor documente de linie, legi ale educației, culturii și cercetării *desprinse de ființa națională, acționând haotic sau mai grav, împotriva interesului național*, adică propunând așa-zise reforme complet și neprotejat deschise spre exterior, spre medii străine de ființa națională, spre globalizare *lato sensu*.

Nu este recomandabilă *nici preluarea otova, fără protejarea interesului național, a cerințelor exprimate vizavi de educația națională din România, de tot felul de alți actori* (statali, non-statali, supranaționali) și nici atitudinea de *simulare* a unui interes național care, în fond, nu este protejat, tocmai pentru că se tinde să se

opereze, sub pretextul cerințelor globalizării *o reformă favorabilă mediilor de afaceri și entităților de integrare, în loc de una favorabilă interesului național.*

În al doilea rând, trebuie să fim foarte atenți când vorbim de „*alinieri la practicile europene în domeniu*” și de *alinieri la orice fel de practici*, nu doar europene, în domeniile cercetării, educației, culturii. Aceste trei domenii interconectate sunt unele de interes național, reamintim mereu acest lucru. *Este foarte subțire linia de demarcație* dintre a răspunde unor cerințe specifice unei societăți postmoderne, bazate pe cunoaștere și creativitate și *riscul de a deschide imprudent o zonă ce ține de identitatea națională*, spre a suferi schimbări brutale și în defavoarea ei, în numele globalizării.

Considerăm că nu trebuie căzut în tentația idolatrizării globalizării, a societății bazate pe cunoaștere și a realizării *cu orice preț* a „*alinierii la practicile europene*” în domeniu. Aceste „*practici europene*” *trebuie privite critic, creativ și numai din prisma interesului național* (ceea ce este apreciat de către grupurile de experți ca fiind contrar interesului național sau lezând în vreun fel interesul național, în aceste domenii, prin aceste practici, trebuie înlăturat fără ezitare). *Nu există niciun fel de imperativ din partea UE sau a mediilor de afaceri în a obține o aliniere a României, stat suveran și independent* (calitate în care este membru UE) *la niciun fel de „practici europene” în domeniu* dacă acest lucru înseamnă o lezare a identității naționale a României și afectarea de către UE a unui domeniu tradițional regalian pentru un stat-națiune. Nici UE și nici mediile de afaceri nu pot obliga România să se alinieze în materie de cercetare, educație și cultură, vreunor practici, oricât ar fi ele de evaluate. Acest lucru rămâne *exclusiv la latitudinea statului român*, care *analizează practicile existente în domeniu și alege liber* ceea ce i se pare că ar determina o îmbunătățire a educației, cercetării și culturii sale naționale însă întotdeauna *privite din prisma interesului național* (a se vedea definiția acestuia conform articolelor din Constituție citate la început). Dacă există pe undeva *o obligație cât de mică* de aliniere a României la „*practici europene*” în domeniul culturii, cercetării și educației, *vorbim de un tip de imperialism cultural (soft) care nu trebuie acceptat și care este cu desăvârșire interzis de legislația internațională în vigoare (rezoluțiile AG. ONU împotriva tuturor formelor de neo-colonialism și neo-imperialism, inclusiv cele de tip cultural)*. Practicarea acestui lucru (adică, impunerea de către UE, prin organismele sale, către un stat membru care este suveran, potrivit Constituției sale și tratatului de la Lisabona, a unor standarde, practici, politici) *definiște implicit UE ca „imperiu soft”, deoarece se încearcă atunci o creare a unui spațiu educațional cultural și de cercetare unic, european, în detrimentul direct al identităților naționale ale statelor-națiune membre UE*. Iar acest lucru nu poate fi realizat decât prin două acțiuni: introducerea de reforme *care să ignore perspectiva națională* în domeniile educației, cercetării, culturii; introducerea de reforme *care să promoveze trecerea progresivă la un set unic* de standarde, indicatori, practici, care să definească *dintr-o unică perspectivă* (cea a UE) cum trebuie să fie făcută educația, cercetarea și cum trebuie să arate cultura în toate statele membre UE. Or, acest lucru este benefic din perspectiva UE (ca actor cu elemente supranaționale) dar mai ales, a statelor puternice din UE (motorul franco-german, ca state fondatoare UE), care au tendința, *firească marilor puteri*, de a își impune propriul set de standarde, practici, și în esență, propria lor

viziune despre cum ar trebui făcută educația, cercetarea și cultura pe teritoriul celorlalte state membre UE. Or, cum am spus, **cele trei domenii formează împreună o zonă regaliană de maximă importanță pentru păstrarea ființei naționale și a unui stat suveran**. Renunțarea la o viziune națională specifică, proprie, în fiecare din aceste trei domenii (prin înlăturarea ca fiind „caduc, rigid, tradiționalist, nevalabil, decrepit”, a tot ceea ce înseamnă element național, tradiție și istorie din cele trei domenii, în paralel cu minimalizarea, ignorarea sau chiar cu interzicerea, într-o formă radicalizată de impunere a post-modernismului, a tot ceea ce înseamnă viziune proprie contemporană în materie de educație, cultură și cercetare) **duce direct la deznaționalizare și la acceptarea de facto a unui statut de „colonie culturală” într-un imperiu soft, sub pretextul alinierii la cerințele globalizării**. Or statul-națiune, inclusiv prin învățământul de stat, mai ales prin cel superior, prin cercetarea și cultura sa (inclusiv cea contemporană) trebuie să aibă în vedere și mai ales, să promoveze elementul național, creând astfel o contribuție *specifică* la economia cunoașterii și **creând nu orice fel de societate a creativității ci una a creativității românești**.

De aceea, trebuie să se aibă în vedere *ce fel de contribuții* aduce România, după lecturarea și analizarea critică și din perspectiva interesului național, a practicilor și standardelor europene în cele trei domenii vizate, la crearea unei societăți a creativității. Trebuie ca, în sec. XXI, să se poată vorbi de **o școală românească de cercetare (în sensul de curente teoretice), de un învățământ superior de stat cu specific românesc; de o cultură contemporană românească, difuzată ulterior în exterior**.

Departate de a alege o postură subordonată, complexată și pasivă („alinieră” propriu-zisă, ca ideal suprem, la tot felul de practici, europene sau nu, în cele trei domenii), statul român trebuie să aleagă o postură *contrară, adică una activă, critică, creativă* și să aducă o **contribuție proprie**, cu păstrarea și punerea în valoare a specificului național, în tot ceea ce înseamnă educație, cercetare și cultură.

De aceea, nu agreăm *înseși premisele* de la care s-a pornit în conceperea Cărții Verzi, anume: „alinieră la practicile europene din domeniu”; aplicarea unei „proceduri europene de consultări” (ceea ce presupune din capul locului, o presiune de schimbare venită *din exterior spre interior*, ceea ce nu este normal și nici național; dimpotrivă se impunea ca reforma să fie una pornită din interior și doar eventual, să coopteze pe parcurs însă numai cu titlu consultativ, latura de expertiză europeană); trebuia să se aplice o procedură *națională* de consultări, stabilită în comun de două ministere (al Culturii și al Cultelor și cel al Educației și Cercetării), cu implicarea societății civile și a tuturor cetățenilor români interesați de subiect.

Altă premisă cu care *nu suntem de acord*, din toate considerentele exprimate mai sus, este faptul că această Carte Verde este rezultatul nu doar al unor experți (*nu se precizează* dacă aceștia sunt români sau străini, ceea ce, din nou, are o importanță uriașă în stabilirea tipului de reformă și a setului de propuneri privind educația, cercetarea din România) ci al unui așa-numit *Grup de Experți la Nivel Înalt*. Cu surprindere, aflăm că acesta este constituit din ... „reprezentanți ai mediilor de afaceri” (ceea ce nu este normal și nici național, când avem în vedere reforma unui domeniu regalian al statului-națiune) și din așa-numiți ... „arhitecți ai reformelor universitare românești”. Nici aceasta nu este o calificare recunoscută, existând un

mare semn de întrebare: cine este desemnat și după ce criterii, să fie drept un astfel de «*arhitect al reformelor universitare românești*» și, de asemenea, în temeiul cărui act normativ i se atribuie o astfel de calitate? Ce fel de temei legal are formarea Grupului de Experți la Nivel Înalt și în ce măsură reprezintă el într-adevăr, societatea românească? Din nou, nu se specifică dacă și în ce măsură *componenta* acestui grup-cheie este una străină sau românească, una preponderent străină sau una preponderent românească (lucru de mare importanță, mai ales dacă ne gândim că există institute de cercetare de stat în domeniul studiilor de securitate și apărare dar și instituții de învățământ superior de tipul Academiei Militare, de Marină, de Aviație, al Academiei de Informații, Colegiul Național de Apărare).

La fel, tot din *Cuvânt Înainte* la Cartea Verde, reținem a treia lacună importantă: nu ni se precizează cine sunt și dacă cei „60 de experți din cadrul dialogului față în față” și nici dacă cei „600 de reprezentanți ai mediilor interesate din dialogul online” sunt străini sau sunt români, în ce proporție (dacă sunt străini), pe ce criterii au fost desemnați să se pronunțe (mai ales, cazul celor „60 de experți din dialogul față în față”, care au avut misiunea-cheie de a elabora scheletul de propuneri de politici publice în domeniul educației). Mai mult, nu se precizează nici cine sunt „actorii cheie ai învățământului superior românesc” și pe ce criterii (transparente) au fost ei selectați. Sunt acești actori, unii care reprezintă interesul național sau care reprezintă alte interese (mediul de afaceri, actori supranaționali, ONG-uri, rețele etc.)? *Din tipul de actori considerați “actori cheie pentru învățământul superior», implicit cu interferență în sectorul cercetare și în cultură, observăm și tipul de reformă propus.*

Din *Cuvânt Înainte* la Cartea Verde observăm, de fapt, care este caracterul real al reformei propuse: *un tip de reformă radical de dreapta, adică una corespunzătoare excesiv viziunii corporatiste, și aplicate de regulă în societăți cu democrație tradițională, avansată, consolidată, din aria civilizațională occidentală; o viziune centrată pe actorii non-statali (corporații) sau pe cerințe emise de actori non-statali de tip supranațional (UE), deci o viziune care lasă pe plan secundar (dacă nu ar fi vorba de o afectare clară) interesul național propriu-zis.*

Altă lacună identificată ca majoră vizează *conținutul și spiritul propriu-zis* al reformei propuse pe tot parcursul Cărții Verzi. La prima vedere, ea pare să aducă o serie de îmbunătățiri sistemului de învățământ superior din România, propunându-și să o alinieze (*recte*, să o facă mai performantă, mai europeană, deci postmodernă) standardelor și practicilor europene în domeniu, într-un fel care să corespundă... și «*intereselor mediilor de afaceri*» (*recte*, *marile corporații străine*). *În profunzime, reforma nu corespunde interesului național, nici măcar nu îl definește și putem spune că este un tip de reformă globalistă, cu orientare postmodernă (implicit, dezintegratoare în raport cu cerințele de propășire, supraviețuire ale statului român și cu identitatea națională).*

Reforma *adecvată* interesului național al României în sec. XXI trebuie să fie: una cu un *caracter național* (adică, să identifice elementele care țin de interesul național din domeniul educației, culturii și cercetării și să țină cont de ele); *interdisciplinară* (adică, o reformă care să privească în mod interconectat domeniile cultură, cercetare, educație); *elaborată de experți români* (cel mult cu o consultare de

principiu a experților străini și, întotdeauna, privind expertiza străină în mod critic, constructiv și din prisma interesului național, nu ca fiind ”literă de lege” și impunând o preluare automată a sa ca fiind *ab initio* superioară oricărei perspective românești). Trebuie *depășit complexul de inferioritate, cu totul nejustificat, al expertizei românești față de cea exterioară*, deoarece continuându-se astfel, va fi o atitudine (inclusiv la nivel de elaborare de strategie sau de politici publice) dăunătoare interesului național.

Reforma învățământului superior românesc dar și cea din cercetare și cultură trebuie să fie: *una compatibilă cu toate caracterele statalității românești* (art.1/Constituție), precum și *cu art. 32 și cu art. 32□/Constituție* (respectarea de către statul român a obligațiilor sale juridice expres asumate în materie de educație și cultură). Aceste reforme trebuie, în plus, să fie *unele sociale* (deoarece România este un stat social și nu unul corporatist), adică *să mărească elementele de gratuitate și facilitățile* acordate de statul român studenților din categoriile defavorizate și altor categorii de studenți, *nu să treacă la măsuri corporatiste sub pretextul că ele sunt... “facilități » (!!!)* prin introducerea ”creditelor pentru studenți”, în condițiile în care *statul este obligat să asigure gratuitatea învățământului de stat, inclusiv a celui superior*. Creditele ar crea o situație de îndatorare a studenților defavorizați și apoi, a altor categorii de studenți, *creându-le voit o situație de discriminare și condiționându-i* (prin condițiile concrete de acordare a creditelor) în ceea ce privește învățământul propriu-zis, cariera lor, viața lor, munca lor, fie în raport cu statul, fie în raport cu băncile (sau mai grav, cu corporațiile). Acest lucru *nu înseamnă doar discriminare dar și privare de libertate (economică și implicit, socială)*, deoarece îndatorarea naște obligații și *schimbă statutul de cetățean cu cel de supus* (prin aplicarea logicii corporatiste, prin care *statul se comportă ca o corporație, în loc să se comporte constituțional, ca un stat de drept și social*). Aceste aspecte *deosebit de grave, non-naționale și anti-constituționale* vin să arate cât de mare este presiunea pe care o fac actorii non-statali sau supranaționali asupra unui stat-națiune pentru a determina reforme în domenii-cheie pentru propășirea și supraviețuirea aceluia stat.

Considerăm că o logică de tip corporatist nu poate fi aplicată de un stat-națiune social, cum este România și nici de un stat suveran, deoarece, *în cazul României* (nu și al marilor democrații, care pot aplica astfel de logici corporatiste, la un moment dat, fiind protejate prin însuși statutul lor de mari puteri și deci, fiind generatoare de elemente culturale, educaționale și de practici și standarde foarte ridicate de cercetare și educație dar și prin apartenența corporațiilor importante la aceste țări) *logica de tip corporatist (accentuat, dacă nu radical de dreapta) nu duce decât la afectarea interesului național, a caracterului suveran și la un statut de „colonie culturală”*.

Din acest punct de vedere, *avertizăm foarte serios autoritățile decidente din România că, fiind vorba de un domeniu regaliant al statului-națiune*, indiferent ce pretenții ar putea avea (în numele globalizării și al postmodernismului) alți actori statali, supranaționali sau non-statali în astfel de domenii, esențial este ca elaborarea, consultarea și redactarea oricăror documente referitoare la educație, cercetare și cultură să fie realizate de experții români și de cei din instituții naționale cu competențe în domeniu (abia în faze ulterioare fiind implicată societatea civilă

românească și alte medii interesate, însă în condiții de deplină transparență). Nu suntem de acord cu *ne-menționarea, într-o listă transparentă, deschisă publicului spre consultare, anexată la Cartea Verde, a tuturor "actorilor-cheie" și a "reprezentanților mediilor interesate", care au fost consultați pentru a fi redactate Cartea Verde și alte documente strategice pe baza LEN. Acest lucru este de mare importanță, deoarece ne permite să știm în ce măsură este respectat interesul național și cine are interes să îl afecteze, dacă este cazul.*

Ar fi *de recomandat* elaborarea de către trei comitete de experți (unul în domeniul cercetării; unul în domeniul educației și unul din domeniul culturii), într-o primă fază iar ulterior, de către un comitet mixt (care să elaboreze, pe baza celor trei rapoarte diferite, un raport-sinteză), a unei Mega-strategii (cuprinzând domeniile cercetării, educației și culturii). *Nu pot exista trei tipuri de strategii separate, deoarece domeniile se intercondiționează reciproc.* Este mare nevoie de o asemenea *strategie interdisciplinară și cuprinzătoare*, cu trei analize SWAP (una pe educație, una pe cultură și una pe cercetare), care să identifice elementele naționale din fiecare tip de domeniu, reformele capabile să le ofere promovarea adecvată și elementele de noutate, provocările care vin din situarea într-un context globalist, precum și modalitățile de a răspunde, într-o manieră națională, la acest set de provocări.

O altă *lacună majoră* a Cărții Verzi (deși se referă la aspecte legate de învățământul superior) vizează *absența laturii de cercetare* (nu doar din sectorul universitar ci ca atare). *Referiri* la acest domeniu, esențial pentru a putea vorbi de o societate a creativității și de o economie bazată pe cunoaștere, *găsim lapidar, cu totul insuficient* pentru importanța cheie a cercetării în sec. XXI. *Nu există trimiteri în textul Cărții Verzi, la vreo strategie referitoare la cercetare* ci din contră, ni se aduc la cunoștință *realități triste, incalificabile pentru aspirațiile înalte ale Cărții Verzi* (subfinanțarea cronică a sectorului cercetare, de unde și *marea ipocrizie*, continuă, sub diferite rânduri de guvernări, a clasei politice aflate la putere după '89 încoace).

Este inadmisibilă o tratare disprețuitoare a domeniului cercetării, de către autoritățile statului român (care, cel mult, se declară *favorabile unei alinieri pasive* la tot felul de practici și cerințe externe, fără să le privească de o manieră critică și într-un fel favorabil interesului național dar mai ales, fără să *finanțeze* aceste domenii-cheie pentru tipul de societate al sec. XXI). Astfel, asistăm constant la o *bizarerie ridicolă, prin prăpastia dintre aspirațiile* expuse în LEN, în Cartea Verde și în alte documente strategice privind educația, cercetarea și *realitatea brutală, primitivă*, a subfinanțării cronice a acestor sectoare, *care se perpetuează comod, de la un an la altul, demonstrând o păguboasă atitudine de superficialitate, obtuzitate și ipocrizie a autorităților române.* Prin urmare, *nu putem vorbi de o economie bazată pe cunoaștere și nici de vreo societate a creativității, în sensul Cărții Verzi*, până nu există o *trezire a autorităților publice de a finanța corespunzător domeniile cercetare, educație și cultură.* În opinia noastră, acest lucru are mai multe șanse să se producă odată cu o *întinerire a clasei politice dar și cu o venire a unor oameni politici de înaltă ținută morală și intelectuală, cu verticalitate și conștiința apartenenței lor la ființa națională.* Până nu se produce o astfel de schimbare a clasei politice, nu se va îmbunătăți calitatea guvernării și, în consecință, nu va fi înțeleasă importanța acestor trei sectoare pentru România sec. XXI.

Susținem deci, o reformă în domeniile educație, cercetare și cultură, care să respecte următoarele aspecte: *să fie unitară* (să se refere la toate cele trei domenii ca la domenii interconectate); *să fie una declarată prioritară* (datorită caracterului prioritar al celor trei domenii pentru o Românie angrenată în competiția globalizării, adică orientată spre o economie bazată pe cunoaștere și o societate a creativității); în consecință, *să obțină fără discuție, finanțare de la stat, ca domeniu prioritar; să fie însoțită de o listă de sancțiuni pentru autoritățile statale care refuză sau amână, sub diferite pretexte, finanțarea optimă a acestor trei domenii (principiul responsabilizării factorilor politici decizionali în cele trei domenii)*; să fie una cu un *caracter național* (și nu unul postmodern, adică opus statului-națiune); să fie una *socială* (și nu corporatistă, adică răspunzând unor interese non-naționale); să fie una bazată *pe un echilibru între dezvoltarea personalității individuale și cerința conștientizării și valorificării contribuției individului la comunitatea educațională, de cercetare și culturală a țării din care face parte*; să fie una care să susțină și să dezvolte *principiul gratuității învățământului de stat românesc (reforma mergând în sensul creării de noi tipuri de burse pentru studenți, și nu în sensul îndatorării lor)*.

Reforma în învățământul superior românesc de stat trebuie să fie una *orientată spre două direcții*: respectarea, de către statul român, a *autonomiei universitare* (care, prin art. 32/Constituție, este garantată) și trebuie să privim acest lucru ca fiind favorabil unei autentice reforme a educației (la nivelul IIS) din România, deoarece se *evită fenomenul nedorit al politizării mediului academic* și al constrângerilor implicite pornite de aici. A doua direcție este crearea de către stat a *diferitelor modalități de creștere a autonomiei universitare*, în condițiile, din păcate, a fenomenului politizării instituționale românești.

Bibliografie:

1. ****Cartea Verde a Instituțiilor de Învățământ Superior*;
2. ****Cartea verde. Spre calitate si leadership in invatamantul superior din Romania in 2015*, www.carteaverde.edu2025.ro/docs/cartea_verde/;
3. CONSTANTINESCU, Mihai; MURARU, Ioan; IORGOVAN, Antonie, *Revizuirea Constituției României, Explicații și comentarii*, București: Ed. Rosetti, 2003;
4. DĂNIȘOR, Dan Claudiu, *Constituția României comentată, Titlul I, Principii generale*, București: Ed. Universul Juridic, 2009;
5. ECOBESCU, Nicolae (coord.), *Suveranitatea și progresul*, București: Ed. Politică, 1977;
6. GEAMĂNU, Grigore, *Drept internațional public*, București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983;
7. HELD, David; MCGREW, Anthony; GOLDBLATT, David; PERRATON, Jonathan, *Transformări globale. Politică, economie, cultură*, trad. de Ramona-Elena Lupașcu, Adriana Ștraub, Mihaela Bordea, Alina-Maria Turcu, Iași: Polirom, 2004;
8. <http://legestart.ro/legea-educatiei-nationale-a-fost-modificata-iata-noutatile/>;
9. <http://www.edu.ro/index.php/base/frontpage>

10. *Legea educației naționale nr. 1/2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 18 din 10 ianuarie 2011, modificată prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 21 din 30 mai 2012, publicată în Monitorul Oficial 372 din 31 mai 2012;*
11. *Semințe de viitor. Învățământul superior românesc 2025,* <http://www.edu2025.ro/434/section.aspx/679>;
12. www.carteaverde.edu2025.ro.

DREPTUL DE PROPRIETATE AL STRĂINILOR ȘI EXCEPȚIA DE SECURITATE NAȚIONALĂ

*Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU**

Rezumat: *Formele de protecție a interesului național, în sec. XXI s-au diversificat și trebuie încă să fie extinse, la înc. sec. XXI, datorită noilor provocări ale globalizării și așa-numitului mit al « dictatului pieței libere » care, în fapt, reprezintă una dintre modalitățile de slăbire progresivă a formei de organizare politico-economică numite « stat-națiune ». În contextul agresiv al globalizării (căci putem vorbi de un anume tip de impunere asupra unui stat, a unor presiuni care duc la slăbirea sa), chestiunea de a acorda sau nu drept de proprietate asupra terenurilor agricole sau de altă destinație ce fac parte din teritoriul național, devine o chestiune esențială pentru suveranitatea și independența reală a oricărui stat-națiune. Comunicarea noastră încearcă să ofere o perspectivă juridică asupra acestei chestiuni esențiale, din prisma protecției optime a interesului național.*

Cuvinte-cheie: *drept de proprietate, excepția de securitate națională, stat, străini, piață.*

1. Teritoriul, element constitutiv al statului

În dreptul constituțional, ca și în dreptul internațional public, teritoriul reprezintă unul din elementele constitutive ale unui stat, fără de care acesta nu se poate imagina din punct de vedere juridic, politic, militar, social, istoric și cultural. Alături de un element personal (populația) și de suveranitate (sau autoritatea politică, așa cum mai este considerată în doctrină¹), teritoriul reprezintă o condiție *sine qua non* pentru existența, propășirea și afirmarea internațională a unui stat. Unii autori mai adaugă acestor trei elemente juridice și un al patrulea² (un sistem al organelor de stat), pe care o altă parte a doctrinei o consideră inclusă în al treilea element³.

Deci, *în funcție de aceste trei elemente*, doctrina de drept constituțional și de drept internațional stabilește dacă ne aflăm în prezența unui stat sau nu. *Fără teritoriu, nu putem fi în prezența unui stat.* De asemenea, trebuie să fim atenți să se îndeplinească și *condiția suveranității* (al treilea element), adică, acea autoritate politică trebuie să își exercite atributul reprezentativității acelei națiuni *în condiții de suveranitate și independență* și nu să devină *de facto* (sau mai grav, *de iure*, prin semnarea unui tratat, pact, convenție sau alt act juridic internațional) reprezentanta unui puteri străine (coalitie de state, comisie internațională, un alt stat, organizație de integrare) – caz în care vorbim de *un statut juridico-politic neo-colonial* (interzis astăzi de toate documentele juridice regionale și internaționale privind relațiile între state).

În al doilea rând, trebuie să înțelegem că, în mod fundamental, *statul-națiune este și rămâne conceput ca un stat teritorial*, atent și strict delimitat geografic, ca

* **Cercetător științific.**

¹ Pentru autori ca A. HAURIOU și J. GICQUEL, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Ed. Montchrestien, Paris, 1980, p. 97.

² Thomas Fleiner-GERSTER, *Théorie générale de l'Etat*, PUF, Paris, 1986, p.155.

³ Genoveva VRABIE, *Drept constituțional și instituții politice contemporane*, Ed. Ștefan Procopiu, Iași, 1993, p. 53.

spațiu determinat asupra căruia se exercită o putere de stat în condiții de suveranitate și independență. Deși în lumea politico-juridică a sec. XXI există un fenomen de proliferare a uniunilor de state cu elemente de integrare (și de decizie supranațională certă), totuși, nu trebuie niciun moment scăpat din vedere că aceste noi entități *rămân formate din state-națiune care nu și-au cedat suveranitatea ca atare, prin tratate internaționale* (și nici nu ar putea să o cedeze în mod valabil, deoarece renunțarea la suveranitate înseamnă renunțarea practic și formal, la a mai fi stat). Toate statele-națiune, chiar și cele care sunt (temporar, cât durează forma de existență a acelei entități), *cu propria lor voie, în mod liber (tocmai ca o expresie a suveranității lor și nu ca o negare a acesteia, deoarece niciun stat nu își poate nega propria suveranitate juridic, în mod valabil), membre ale unor entități de integrare (în unele dimensiuni ale lor) există în mod valabil juridic ca îmbinare a celor trei elemente esențiale: populația, teritoriul și autoritatea de stat dispunând de o forță de constrângere proprie, în regim de monopol.*

Pentru orice stat-națiune, *teritoriul fixează întinderea competenței statale, spațiul asupra căruia se exercită puterea de stat*⁴. În doctrina de drept constituțional, teritoriul este definit ca fiind acea parte a globului pământesc asupra căreia un stat își exercită dominația sa publică sau suveranitatea sa în mod exclusiv și deplin⁵. În cazul unui stat-națiune, acel stat își exercită suveranitatea în numele acelei națiuni, el nereprezentând „populația”, ci „națiunea” (căci în conceptul juridic de „populație” intră și cetățenii altor state, apatrizii, refugiații, azilanții).

Teritoriul unui stat-națiune, cum este și cel român (art. 1, alin.1/Constituție), este compus din suprafețe terestre, acvatice și maritime, din solul, subsolul și coloana aeriană de deasupra sa până la limita spațiului cosmic⁶.

Alături de populație, *teritoriul este un element de fapt, material, al statului, fără de care acesta nu poate fi conceput*. Există, după cum remarcă doctrina de drept constituțional, o relație de strânsă inter-conectare între cele trei elemente constitutive ale statului⁷.

Ceea ce este și mai important, pentru abordarea corectă juridică și politică a subiectului de față, este să remarcăm că atât teritoriul cât și populația unui stat *nu sunt elemente pasive ci ele trebuie privite ca factori de influențare și de condiționare a puterii de stat*⁸.

Doctrina sec. XX a privit limitele teritoriale ca delimitând spațiul în interiorul căruia se poate exercita puterea suverană a statului. Cu alte cuvinte, din această perspectivă, teritoriul delimitează competențele unui stat față de un alt stat. După J. F. Aubert, teritoriul unui stat este definit ca fiind teritoriul pe care *un stat străin* nu poate să îndeplinească acte de autoritate, fără să fie abilitat de o anume dispoziție a dreptului internațional public⁹.

⁴ Genoveva VRABIE, *op. cit.*, p. 55.

⁵ Ludovic TAKACS și Marțian NICIU, *Drept internațional public*, EDP, București, 1974, p. 129.

⁶ Grigore GEAMĂNU, *Drept internațional public*, EDP, București, 1981, p. 407.

⁷ Genoveva VRABIE, *op. cit.*, p. 57.

⁸ *Idem*, p. 57.

⁹ J. F. AUBERT, *Traité de droit constitutionnel suisse*, vol.1, Ed. Idées et calendes, Neuchatel, 1967, p. 341.

Deși suntem la înc. sec. XXI, *preeminența statului-națiune în relațiile internaționale* dar și ca subiect originar, principal și suveran de drept internațional public, se menține (chiar și în cazul aderării unor state, printre care și România, la unele entități cu caracter de integrare).

Din punct de vedere juridic, teritoriul statului român în mod tradițional și până azi, este caracterizat prin ***două trăsături principale: inalienabilitate și indivizibilitate.***

Inalienabilitatea teritoriului statului român a fost stabilită încă prin prima constituție românească (1866), regulă menținută în constituția din 1923 dar și prin toate constituțiile socialiste (cea din 1948, din 1952, din 1965)¹⁰. Principiul inalienabilității, ca expresie a acestei puternice tradiții juridice și politice a statului român este înscris cu claritate în art. 3 din actuala Constituție a României (alin.1). În afară de faptul că acest principiu presupune și imposibilitatea de modificare a frontierelor de stat, el mai presupune și imposibilitatea recunoașterii în folosul unui alt stat a unor atribuții de putere pe o porțiune a teritoriului statului român.

A doua caracteristică a teritoriului statului român este *indivizibilitatea*. Acest al doilea mare principiu se desprinde implicit din art. 1, alin.1/Constituție, ca o consecință directă a caracterului indivizibil al statului român.

Indivizibilitatea teritoriului României a fost mereu înscrisă în constituțiile acestui stat, încă de la prima constituție a țării, cea din 1866, ulterior regăsindu-se în constituția din 1923 și în toate constituțiile socialiste ce i-au urmat, ca o consacrare a desăvârșirii unității naționale¹¹.

Prin urmare, *din această perspectivă* (a drepturilor regaliene ale statului, adică și al dreptului statului de a își exercita deplin și exclusiv suveranitatea asupra propriului său teritoriu și de a nu împărți această jurisdicție cu nimeni) *trebuie privit un drept precum cel de proprietate al străinilor în România.*

Dreptul regalian al statului-națiune de a își exercita liber și suveran puterea în interiorul și asupra teritoriului său nu poate fi contestat de nimeni, nici pus în discuție, nici relativizat de vreun alt stat, coaliție de state, de actori privați sau de organizații internaționale cu dimensiune de integrare sau de entități având paliere de integrare (precum UE).

Teritoriul și jurisdicția exclusivă a statului asupra teritoriului său sunt aspecte constitutive pentru un stat și de aceea, ele nu pot fi supuse relativizărilor sau unor modificări ori lezări, indiferent că acestea provin de la alte state, de la organizații internaționale, de la entități de integrare sau nu. Cu atât mai mult, autoritățile vremelnice ale unui stat-națiune nu pot realiza știrbiri de suveranitate (implicit, ale domeniului regalian al statului), lezări sau relativizări (în numele statului respectiv, culmea!) ale *caracterului inalienabil și indivizibil al teritoriului* statului lor, *nici măcar o folosință temporară sau condiționată de către străini a acestui teritoriu sau a unor părți din teritoriul țării*, cu atât mai mult, *nu pot înstrăina cu caracter definitiv bucăți din teritoriul țării*, sub cuvânt că „nu ar fi din domeniul public ci din domeniul privat al statului” sau că „ar fi terenuri aflate în circuitul juridic, supuse înstrăinării

¹⁰ Genoveva VRABIE, *op. cit.*, p. 59.

¹¹ *Idem*, p. 59.

sub orice titlu”. Asemenea autorități, în cazul în care permit astfel de măsuri/politici/acte normative cad sub incidența articolului 2 din Constituția României, care *interzice ca vreun grup sau vreo persoană să poată exercita suveranitatea în nume propriu*. Deci, indiferent ce fel de autoritate publică ar fi (guvern, președinție, parlament, autoritate administrativă locală, instanță judecătorească, curte constituțională, avocatul poporului etc.), acestea nu pot exercita suveranitatea în nume propriu.

Suveranitatea națională, reglementată foarte clar în art. 2, alin.1/Constituție, aparține *numai poporului român*, care o exercită fie prin referendum, fie prin organele sale reprezentative, *cu condiția expresă și limitativă ca acestea să fie constituite prin alegeri libere, corecte, periodice*. Deci nici măcar parlamentul sau președinția nu pot exercita suveranitatea în nume propriu ci numai în numele poporului român *pe care îl reprezintă în condițiile Constituției*. Dacă aceste autorități publice *nu fac dovada că sunt rezultatul îndeplinirii condițiilor limitative și exprese de la art.2, alin.1/Constituție* (adică, dacă ele nu sunt rezultatul unor alegeri libere, corecte, periodice), *acestea nu pot angaja juridic valabil statul român și nu pot reprezenta valabil poporul român*. Constituția, în acest sens, *este mai mult decât clară*, trimitând în acest alineat la *însăși baza legitimității* organelor reprezentative ale poporului român.

Prin urmare, dacă vreunul din aceste două organe reprezentative (parlamentul, președinția) nu îndeplinesc condițiile limitative și exprese de la art. 2, alin. 1/Constituție și nu fac dovada că sunt rezultatul unor alegeri periodice, libere și corecte, în condițiile respectării art. 1/Constituție (cu care art. 2 se coroborează în mod firesc), *ele nu pot angaja juridic statul român, nici poporul român* în semnarea de tratate prin care se cedează sau se înstrăinează attribute legate de exercitarea suveranității naționale, nici nu pot emite legi sau alte acte normative prin care să încalce suveranitatea națională, așa cum este ea reglementată în art. 2, alin. 1 și 2 și art. 1 din Constituție, precum și în art. 3 (care se referă direct la teritoriul național).

Orice act normativ, intern sau internațional, semnat de vreo autoritate publică a statului român în care aceasta se angajează la cedări de suveranitate, la împărțirea teritoriului României, la regionalizarea lui, la oricare alte acte sau politici *prin care se realizează în fapt, o știrbire clară a suveranității naționale, o știrbire a indivizibilității, integrității teritoriului național sau a vreunui din caracterele juridice ale statului român* (prevăzute în art. 1, alin.1/Constituție) este contrar art. 1 și 2 din Constituție (alin. 1 sau alin.2, în funcție de caz). Prin urmare, este contrar Constituției și nul de drept (prin *obiectul ilegal, neconstituțional al actului normativ intern sau, după caz, al tratatului, ca acord între state*, în care o autoritate publică angajează abuziv și discreționar poporul -fără ca acesta să fie chemat să se exprime în deplină cunoștință de cauză prin referendum, deși este o chestiune ce privește suveranitatea națională și cedarea unor attribute suverane- și pentru a știrbi suveranitatea națională -ceea ce nicio autoritate nu are dreptul să facă, fiind *nu doar o depășire de competență ci încălcarea flagrantă a competenței sale*, mergând până la încălcarea obligației de fidelitate față de țară, exprimată în prestarea jurământului la investirea în funcția publică respectivă-). Mai mult, asemenea acte juridice nu pot

contraveni Constituției, care este legea fundamentală într-un stat și deci, nu pot încălca prin dispozițiile lor, principiul supremației Constituției.

Mai mult, *Constituția nu se poate contrazice în vreunul din articolele sale*, deci nu trebuie să privim dreptul de proprietate (reglementat în art. 41/Constituție) *în mod izolat* ci doar *în condițiile coroborării sale cu spiritul constituțional, cu art. 1, alin. 1 din Constituție* (obligația de respectare de către toate autoritățile publice ale acestui stat, în exercitarea funcțiilor lor dar și în afara lor, a caracterelor juridice ale statului român), *precum și a art. 2 și 3 din Constituție*.

În privința *proprietății*, sediul constituțional al materiei este art. 72, alin.3, care impune obligația reglementării *prin lege organică* a regimului juridic general al proprietății și moștenirii (lit. m), coroborat cu art. 41/Constituție. Însă, înainte de toate, orice lege organică s-ar emite în privința regimului proprietății, *ea trebuie să fie în spiritul și litera art. 1, 2 și 3 /Constituție, de care nu poate face abstracție în niciun fel*.

Alin. 2, art. 41/Constituție *nu poate fi folosit împotriva suveranității statului român*, adică fără niciun fel de frâu juridic, fără nicio limită legală. În varianta textului revizuit al Constituției (din 2003), se introduce o reglementare juridică *permisivă, străină de tradiția constituțională română în această materie*. Această nouă viziune juridică este însă *doar la prima vedere* una permisivă. La o citire atentă a textului constituțional (art. 41, alin.2) observăm că sunt impuse o *serie de garanții legale de protejare a caracterelor juridice ale statului român* (art.1/Constituție) și *ale art. 2 și 3/Constituție*. Astfel, art. 41, alin.2/Constituție *instituie o serie de condiționări exprese și limitative*. Astfel, dobândirea de către cetățenii străini și apatrizi a dreptului de proprietate privată asupra terenurilor din România se poate face: numai în condițiile rezultate din aderarea României la UE și din alte tratate internaționale; numai pe bază de reciprocitate; în condițiile prevăzute de legea organică, precum și din moștenire legală.

Din formularea restrictivă a textului, mai observăm următoarele:

-pot dobândi drept de proprietate privată asupra terenurilor din România *numai persoanele fizice, nu și cele juridice cu naționalitate străină*. Textul prevede *expres și limitativ* doar cetățenii străini și apatrizii, nu multinaționale, nu societăți de orice tip, de naționalitate străină sau mixtă (româno-străine).

- străinii (persoanele fizice) pot dobândi *doar drept de proprietate privată, nu publică*, în România (deci, nu ca reprezentanți ai unui alt stat sau ca reprezentanți ai unor organizații internaționale sau entități de integrare sau de decizie supranațională și nu privind terenuri aflate în proprietatea publică a statului).

-conținutul și limitele acestui drept (de proprietate privată al străinilor asupra terenurilor din România) sunt reglementate *numai de lege* (art.1, alin. 1/Constituție), adică de *legea organică* a statului român în materia regimului proprietății (coroborarea necesară cu art. 72, alin. 3, lit. m/ Constituție).

- este recunoscut (în condiții restrictive) doar un drept de proprietate privată al străinilor *asupra terenurilor din România nu și asupra altor bunuri imobile* (complexe industriale, hidrocentrale, bunuri ale solului și subsolului, păduri, termocentrale, uzine, societăți comerciale și orice altceva ar fi amplasat pe aceste terenuri, dacă ele sunt bunuri din proprietatea privată a statului sau a cetățenilor

români, ele nu pot face ulterior, obiectul dreptului de proprietate privată al vreunui străin). Aici trebuie să corelăm în mod necesar cu prevederile categorice ale art. 134, alin.2/Constituție, prin care statul român are obligațiile juridice exprese de a asigura, printre altele: **protejarea intereselor naționale** în activitatea economică, financiară și valutară; exploatarea resurselor naturale în **concordanță cu interesul național**; refacerea și ocrotirea mediului înconjurător și menținerea echilibrului ecologic. De asemenea, aceste obligații (în care se menționează expres interesul național) se corelează cu un alt articol, anume cu art. 135, alin. 2 și 3/Constituție. *Din această perspectivă* trebuie privit dreptul de proprietate privată acordat asupra terenurilor din România, străinilor (persoane fizice, căci în privința persoanelor juridice străine sau mixte există interdicție constituțională, în continuare, ca măsură de protecție juridică a interesului național și al suveranității naționale). Astfel, dacă terenurile din România (indiferent de tipul lor, agricole, industriale, virane, cultivate sau nu, cu păduri sau nu, maritime sau terestre) au în subsolul lor *bogății de interes public*, dacă sunt terenuri străbătute de *ape cu potențial energetic valorificabil, de interes național*, dacă sunt *plaje*, dacă sunt *porțiuni din marea teritorială*, *dacă sunt resurse naturale din zona economică și platoul continental* (indiferent de tipul acestor resurse), precum și *orice alt fel de bunuri stabilite de legea organică*, ele se consideră **automat obiect exclusiv al proprietății publice**, prin efectul direct al art. 135, alin. 3/Constituție. Mai mult, **ele se află în regim juridic de inalienabilitate** (nu pot fi înstrăinate sau cedate sub nicio formă, inclusiv străinilor). *În consecință, orice teren* în care se găsește vreun bun de interes public al subsolului teritoriului României, vreun curs de apă cu potențial energetic valorificabil de interes național, plajele litoralului românesc (fără nicio excepție), orice tip de resursă naturală aflată în zona economică și în platoul continental care aparține României, în sensul art. 135, alin. 3/Constituție trebuie considerat „teren” *sub incidența acestui text constituțional*, deoarece prin bunul de interes public sau național pe care îl conține, *acest teren* devine automat (prin efectul enumerării constituționale exprese din alin. 3, art. 135) **obiect exclusiv al proprietății publice**. Este anormală situația ca terenul să continue să fie considerat ca „obiect al proprietății private” (inclusiv al străinilor), dacă el conține *un bun care intră sub regimul juridic protectiv și special al art. 135, alin. 3/Constituție*. Aceste *bunuri* constituie automat, **obiect exclusiv al proprietății publice**, regim juridic *ce se răsfrânge și asupra regimului juridic al terenului care conține acest bun și care, prin efectul legii organice, iese deci, din regimul de drept comun al proprietății (din sfera proprietății private) și intră, prin incidența art. 135, alin. 3, în sfera proprietății publice*. În acest sens trebuie să privim și formularea art. 135, alin.5/Constituție, potrivit căruia „proprietatea privată este inviolabilă”. Acest caracter inviolabil al proprietății private trebuie *privit condiționat (în condițiile stabilite de legea organică dar și în condițiile art. 135, alin.3)* și nu absolutizat. Mai mult, dreptul de proprietate privată nu poate fi considerat ca „superior” dreptului de proprietate publică, mai ales când intervine cerința respectării de către statul român a interesului public sau a interesului național (la care fac referire expresă art. 134, alin.2 și art. 135, alin.3/Constituție).

Dacă terenurile ce fac obiectul proprietății private acordate străinilor au pe suprafața lor *păduri*, aceasta constituie iar un element care implică incidența directă a

interesului public, în condițiile art. 134, alin. 2, lit. e (refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic). De asemenea, *pădurile (aurul verde al țării)* sunt considerate „resurse naturale” și deci, intră sub incidența reglementării protective speciale oferite de art. 134, alin.2, lit. d (anume, obligația juridică expresă a statului român chiar și în condiții de economie de piață, de a proteja interesul național, de a exploata *resursele naturale* ale țării nu oricum ci numai în concordanță cu interesul național - care este acela de a asigura prezervarea lor, a pădurilor, pentru beneficiul generațiilor viitoare, pentru stoparea fenomenelor de ariditate, de deșertificare, pentru prevenirea fenomenelor de inundații și viituri).

Orice act normativ privind fondul forestier și fauna aferentă trebuie să fie în concordanță cu considerarea lor *ca resurse naturale epuizabile și greu regenerabile ale statului român, parte a specificului acestui teritoriu*¹² și deci, cu *obligația specială a statului român de a le ocroti și de a le asigura o exercitare în concordanță cu interesul național* (coroborat cu lit. e, a alin. 2, art. 134, adică cu o politică de refacere și de ocrotire a mediului înconjurător și de menținere a echilibrului ecologic, nu de stârpire a fondului forestier și a faunei, în numele unui așa-zis dictat al ”economiei de piață” sau pentru distrația diferiților investitori străini). Din această perspectivă (a art. 134, alin.2, lit. d și e/Constituție) trebuie privite pădurile și instituit un regim juridic al acestora *numai prin lege organică* (nu prin legi ordinare, nu prin hotărâri de guvern sau prin ordonanțe de urgență), *numai un regim juridic de tip protectiv* și nu unul permisiv la adresa defrișărilor și a vânătorilor în masă sub titlul că „așa este permis în statele cu economie de piață interesate de atragerea de investitori». O asemenea interpretare este un abuz care trebuie oprit printr-o reglementare adecvată, în care să se acorde, precum în celelalte state democratice cu tradiții vechi în protecția florei și faunei de pe teritoriul lor, *un regim juridic de protecție specială*, nu unul de permisivitate în a le exploata irațional, „în beneficiul investitorilor” sau alte formulări abuzive și care lezează interesul național.

2. Interesul național și excepția de securitate națională

În cazul permisivității textului constituțional (art. 41, alin.2) referitor la dobândirea dreptului de proprietate asupra terenurilor din România de către cetățeni străini sau apatrizi, există două mari tipuri de restricții juridice: una care privește cadrul exorbitant prevăzut în art. 49/Constituție și alta care privește direct și nemijlocit *interesul național* (art. 134, alin.2, lit. b,d, e). *În acest caz, interesul național al României este cel raportat la art. 1, alin. 1/Constituție:*

- caracterele juridice ale statului român (stat național, suveran, independent, unitar și indivizibil) și la art. 2, alin.1 și 2, precum și la art. 3, alin.1/Constituție;
- suveranitatea națională aparține poporului român; niciun grup și nicio persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu;
- teritoriul României este inalienabil.

Numai ținând seama *în mod prioritar* (prin prisma interesului național) de aceste articole, se poate face coroborarea cu alte articole din Constituție (de pildă, cu

¹² Mergând până la identitatea națională (istorică și culturală) de tip „codru-i frate cu românul”.

art. 10 privind relațiile internaționale ale României și principiile pe care se întemeiază ele; art. 11 privind obligația de îndeplinire întocmai și cu bună credință de către statul român a obligațiilor din tratatele la care este parte; art. 41 privind dreptul de proprietate privată). *Doar din perspectiva interesului național* (adică a art. 1, 2 și 3/Constituție, în mod prioritar dar și a art. 134, a art. 135, alin. 3/Constituție, statul român este ținut să își îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile din tratatele la care este parte. Nu i se poate impune în niciun fel statului român (și nici nu este valabil din punct de vedere juridic, deoarece nicio persoană sau grup de persoane nu poate angaja în nume propriu sau folosindu-se de o calitate oficială deținută temporar, națiunea română și nu poate face tranzacții privind suveranitatea națională sau caracterele statului român, bunurile de interes public sau teritoriul României) niciun fel de obligație dintr-un tratat care provoacă un efect direct sau indirect de știrbire a suveranității naționale, adică lasă fără conținut art. 1, alin. 1, art. 2 și art. 3, alin.1/Constituție privind caracterele de inalienabilitate și indivizibilitate ale teritoriului.

Or, în cazul recunoașterii dreptului de proprietate asupra terenurilor din România, cetățenilor străini și apatrizi, ne confruntăm cu o situație care, *în anumite condiții*, duce la *obligația* (autorităților publice, care trebuie să asigure conținut juridic concret art. 1, alin.1, art. 2 și art. 3, alin.1/Constituție) *de a invoca excepția de securitate națională dar și interesul național*.

Din perspectiva războaielor permanente (așa cum le-a teoretizat doctrina militară)¹³, a războaielor economice dar și a situațiilor care afectează direct sau indirect suveranitatea națională cât și a caracterele juridice de inalienabilitate și indivizibilitate ale teritoriului statului român, autoritățile au obligația (juridică, politică și morală) *de a interveni pentru a asigura protecția teritoriului* acestui stat, ca fiind cel de-a doilea element constitutiv al său. Fără un teritoriu caracterizat din punct de vedere juridic prin inalienabilitate, prin indivizibilitate, prin suveranitate, statul român nu poate exista, deoarece îi lipsește unul din elementele esențiale spre a putea vorbi de "stat" în condițiile art. 1, alin.1/Constituție.

În mod necesar, în viitorul proces de revizuire al Constituției, exprimările nefericite (ca să nu spunem afectând suveranitatea națională) ale art. 41 (alin.2 și 3') trebuie cu fermitate înlăturate, pentru a asigura în mod concret existența *reală* a celui de-al doilea element constitutiv al statului român: un teritoriu liber (în sensul juridic de «ne-ocupat politic, economic sau militar, ne-anexat», «ne-supus unei jurisdicții străine» dar și «ne-deținut de străini, sub orice titlu»), inalienabil, indivizibil.

Războiul permanent (războiul în timp de pace, ca tip de război nedeclarat, atipic, manifestat prin constrângeri, presiuni de tot felul asupra factorilor de decizie dintr-un stat de a adopta politici sau chiar reglementări care nu sunt specifice, în spiritul și litera lor, cu un statut în mod real independent și suveran), războiul economic (mergând până la obligarea *de facto* a factorilor de decizie dintr-o țară de a adopta sau nu diferite măsuri, de pildă, de a scoate forțat la privatizare întreprinderi

¹³ Emil STRĂINU, *Războiul geofizic*, Ed. Solaris Print, București, 2009, p. 52, 55.

de stat rentabile și de a le vinde la prețuri de nimic; concesionarea de bunuri și servicii de interes public prin contracte cu clauze secrete- ceea ce contravine flagrant spiritului și normei constituționale din art. 1, art. 2, art. 3, art. 134, alin.2, art. 135, alin.3-; aplicarea cu rea-credință a art.135, alin.4/Constituție - concesionarea, închirierea sau folosirea gratuită a bunurilor proprietate publică de către „instituții de utilitate publică”, *inclusiv unele private*, ceea ce iar afectează de o manieră directă conținutul suveranității naționale, în numele dictatului «economiei de piață»-) își găsesc breșe juridice pentru a pătrunde în textul constituțional, folosindu-se de unele articole și de formulările lor permissive, pentru a crea daune dificil de acoperit sau chiar de ne-reparat, până la crearea de haos intern sau de dezastru economic generalizat (ruinarea economică a țării, prin desființarea în serie a industriei, a capacităților de producție, de distribuție de bunuri și servicii publice, care îi asigurau o funcționare independentă, deci, care dădeau conținut clar suveranității naționale, așa cum este ea consacrată în art. 1, în art. 2/Constituție, în art. 134, alin. 2 și în art. 135, alin.2,3.

Revizuirile din 2003 ale textului constituțional nu au fost deloc unele strălucite (adică adoptate în interesul național, privit pe termen lung) și ne referim aici direct la art. 41, alin.2, la art. 41, alin.3 sau la introducerea art. 135, alin. 4/Constituție care *limitează* în mod concret inalienabilitatea bunurilor publice ale statului, permițând închirierea, concesionarea lor - inclusiv străinilor, deoarece textul este aici confuz și nu distinge clar- dar și mai grav, permite darea în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică a acestor bunuri de interes public. Or, instituție de utilitate publică poate fi declarată printr-o hotărâre de guvern sau chiar prin lege, orice structură *de sorginte privată* (fundatie, asociație etc.¹⁴), inclusiv dacă ea slujește unor scopuri străine de cele ale interesului național, ceea ce, din nou, *afectează direct* conținutul juridic al noțiunii de ”suveranitate națională” dar și interesul național.

Teritoriul României *nu este, așa cum consideră unii, un concept juridic abstract*, caracterizat de inalienabilitate și de indivizibilitate, concepte la fel de abstracte. Dimpotrivă, când vorbim de teritoriul României *trebuie să includem aici, în mod concret, și terenurile de orice fel* (agricole, forestiere, terestre, maritime), căci textul deficitar și excesiv de permisiv al art. 41, alin. 2, așa cum a fost el introdus (în mod ciudat, neținând cont de interesul național ci de alte considerații) prin legea de revizuire din 2003, *nu distinge ce terenuri* să poată face obiectul dreptului de proprietate acordat străinilor în România. Din formularea confuză, generală, a alin. 2 din art. 41 ar rezulta că străinii pot dobândi, nerestricționat în vreun fel, orice tip de terenuri în România și nu cu orice titlu ci chiar în proprietate, practic, bucăți de teritoriu românesc fie terestre, fie lacustre, fie la izvorul/vărsarea gurilor de apă- fără să fie „plajă”, care cade sub incidența art. 135, alin.3- ori chiar terenuri pe care trec „apele *cu potențial energetic valorificabil*” (căci Constituția prevede că *numai aceste ape* sunt ocrotite de art. 135, alin.3, nu și terenurile traversate de ele, nu și alte forme de ape –curgătoare, stătătoare, de suprafață, minerale, pânza de apă freatică de pe

¹⁴ Mihai CONSTANTINESCU, Ioan MURARU, Antonie IORGOVAN, *Revizuirea Constituției României, explicații și comentarii*, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 119.

teritoriul statului). Or toate aceste elemente geografice, fie că se referă la terenuri, fie la porțiuni acvatice de orice fel –lacuri, terenuri traversate de cursuri de ape, inclusiv de cele prevăzute la art. 135, alin. 3 *sunt părți concrete din teritoriul României*. Dacă se dorea ca acele două caractere de inalienabilitate și indivizibilitate ale teritoriului României să *poată fi respectate de o manieră concretă juridic*, cu siguranță alin.2 din art.41/Constituție *nu era introdus prin legea de revizuire, indiferent de considerații*. La fel, o altă eroare de concepție juridică a celor ce au formulat prevederile legii de revizuire din 2003 privește alin. 3' din art. 41/Constituție, anume *interdicția naționalizării sau a oricăror măsuri de trecere silită în proprietate publică a unor bunuri*, privită această interdicție exclusiv (și dez-echilibrat) din prisma istoriei și a principiului ne-discriminării. Dar, noi considerăm că legiuitorul trebuia, când a stabilit conținutul legii de revizuire a Constituției (care, până în 2003, *nu a conținut* astfel de reglementări, tocmai din considerente *protective față de interesul național și față de conținutul concret al caracterelor statului român*), *trebuia să confere prioritate* respectării caracteristicilor inalienabilității și indivizibilității teritoriului României și numai din această perspectivă juridică să fi fost privită problema acordării sau nu a unui drept de proprietate străinilor asupra terenurilor din România sau interdicția naționalizării. În acest fel, *au fost introduse două prevederi care lezează direct interesul național și afectează concret conținutul juridic al suveranității naționale*, mai ales că, în ultimele decenii, ne confruntăm nu cu achiziționări izolate de terenuri în România de către străini *ci cu un adevărat fenomen de achiziționare masivă de terenuri, care nu este restricționat până acum, în niciun fel*, ajungându-se azi la o *situație îngrijorătoare pentru garantarea respectării*, de către autoritățile publice competente, *a caracterelor juridice ale statului român* (art. 1), a art. 2, alin.2, a art. 3, alin.1, a art. 134, alin.2, a art. 135, alin.3/Constituție. *Orice revizuire a Constituției care caută să lărgască sau să mențină acele breșe create prin art. 41, alin. 2 și 3, prin formulările defectuoase ale art. 134 și art. 135 este de aceea, una cu consecințe pe termen mediu și lung deosebit de dăunătoare* pentru interesul național și pentru suveranitatea națională, așa cum este aceasta protejată prin alte articole constituționale. De acest lucru trebuie să fie conștienți inclusiv factorii militari –inclusiv pentru acea instituție publică numită CSAT cu atribuții directe legate de garantarea și apărarea suveranității și a interesului național- a căror *responsabilitate*, prin art. 117, alin.1/Constituție *este exprimată atât de clar*: „armata este subordonată exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității statului, *a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale*”. Or, nicio autoritate publică, nici măcar legiuitorul (care elaborează, la un moment dat, un proiect de lege de revizuire a Constituției) nu poate trece peste acest *conținut juridic concret al atribuțiilor factorilor militari competenți a lua decizii în numele armatei ca instituție publică și a o angaja juridic, în sensul protectiv, constituțional de mai sus* și nici de a folosi cu rea-credință, criteriul «democrației constituționale» împotriva interesului național de protejare a integrității teritoriului național.

La începutul sec. XX, *teritoriul României trebuie protejat de o serie de atacuri atipice*, care nu se manifestă în sensul clasic, al „agresiunii militare” propriu-zise ci al *războaielor permanente* (în timp de pace, nedecarate și ne-convenționale, prin

mijloace și metode care nu presupun dimensiunea militară ci pe cea economică), *al războaielor economice, al crizei alimentare* cu care experții apreciază că sec. XXI se va confrunta, în contextul creșterii populației globului și al împuținării resurselor globale de hrană și de apă.

Formele de agresiune, de război, ale sec. XXI diferă foarte mult de cele clasice, purtate între două sau mai multe armate. Din perspectiva războaielor neconvenționale, tipice sec. XXI, se numără războaiele economice (care pot avea ca efect îndatorarea excesivă a unei țări, ruinarea economiei unei întregi țări, *inclusiv înstrăinarea unor porțiuni mari de teritoriu, prin cumpărare de terenuri de către străini*, adică exact metoda permisă atât de neinspirat prin legea de revizuire a Constituției României, din 2003, *cu efect negativ* la adresa interesului național și al integrității și inalienabilității teritoriului României *pe termen mediu și lung*, în condițiile conexării cu o altă prevedere păguboasă, cea a alin.3', art. 41).

În fața unor asemenea amenințări la adresa securității naționale a unei țări (unele dintre ele mergând până la privatizări forțate, decise sub presiunea diferitelor grupuri din afara unei țări, a unor bunuri și servicii esențiale pentru asigurarea securității naționale, precum: serviciile poștale, serviciile telefonice, serviciile de transport mărfuri și călători- pe cale ferată și nu numai, căile ferate în sine, conductele de energie, cursurile de apă de orice fel, litoralul, delta, liniile de înaltă tensiune, regimul de exploatare a zăcămintelor naturale, flota maritimă și aeriană a unui stat etc.) prevederile unui text constituțional *normal* (din perspectiva *apărării concrete a interesului național și de asigurare a securității naționale în timp de pace și de război*) trebuie să fie unele *foarte clare*, nepermițând exprimări confuze, generale, *nici regimuri permissive* ce pot produce în timp, clare efecte de prejudiciere a interesului național.

Tratatele internaționale la care România este parte, inclusiv tratatele semnate de România și ratificate privind aderarea la entități de integrare precum UE *nu trebuie să se convertească în pretexte de lezare a conținutului juridic concret a caracterelor juridice ale statului român* (art. 1, alin.1/Constituție), *ale proprietății publice* (micșorată continuu în numele „dictatului economiei de piață” și al eternului „argument” al investitorilor străini, un alt „argument” cu efecte perverse la adresa suveranității naționale și a independenței unui stat, adică *al gradului în care un popor își controlează propriile bogății de pe teritoriul său, inclusiv dimensiunea resurselor umane* - care a fost și ea atacată, sub aspectul producerii și chiar a încurajării de către o clasă politică autohtonă iresponsabilă, *a celei mai mari migrații de populație din istoria acestui neam*, înspre alte zări, în ultimii 20 de ani, din nou *cu efecte negative deosebit de grave* la adresa fundamentului statului român -).

Faptul că România și-a asumat diferite obligații în plan extern (inclusiv prin aderarea la UE) nu trebuie să devină un pretext continuu pentru încălcarea sau ignorarea interesului național, nici în privința protecției concrete a inalienabilității și indivizibilității teritoriului român.

Teritoriul României, după cum am mai spus, face obiectul protecției constituționale, în spiritul și pe temeiul căreia trebuie să acționeze toate autoritățile publice (ca reprezentante ale poporului român, cu bună-credință, în temeiul obligației de loialitate, art. 2, alin.1 și 2 și a art. 50, alin. 1 și 2), inclusiv armata (în sensul

definit clar de art. 117, alin.1/Constituție). Departe de a sta la o parte și de a contempla (sub cuvânt că ”ar avea competențe doar în caz de război, nu și în timp de pace”), armata (ca instituție de interes național dar și în mod concret, prin factorii săi de decizie) *trebuie să urmărească în mod constant, pro-activ*, modul în care este protejat și asigurată concret protecția teritoriului național, a suveranității naționale, a integrității teritoriale, în sensul art. 117, alin.1/Constituție. Departe de a fi un articol cu o prevedere generală predispunând la un rol pasiv (în timp de pace), *acest articol introduce o obligație juridică pro-activă în ceea ce privește armata, de a urmări și de a verifica în mod constant nivelul de protecție concretă* (în raport cu Constituția, art. 1, alin.1, art. 2 și art.3, art. 134, alin.2 și art. 135, alin.3 îndeosebi, în ceea ce privește discuția de față dar și art. 41, alin. 2 din Constituție) a interesului național, a securității naționale, inclusiv din perspectiva caracterelor juridice ale statului român și ale teritoriului României.

Departe de a fi un factor simbolic, pasiv, aparținând vremurilor trecute și războaielor clasice, armata este destinată, prin litera și spiritul art. 117, alin.1/ Constituție, *unui rol activ, dinamic-protectiv, fiind obligată să ia în considerare amenințări din cele mai variate, de tip ne-convențional cu care se confruntă statele în sec. XXI* (războiul permanent, războiul economic) și, din această perspectivă să privească permisivitatea art. 41, alin.2 sau interdicția –la fel de neinspirată-naționalizărilor, de la art. 41, alin.3’.

Pentru a își îndeplini obligațiile sale constituționale în temeiul art. 117, alin.1, în coroborare cu art.1, alin.1, cu art. 2 și cu art. 3, alin.1, armata trebuie să efectueze *un continuu rol de veghetor activ al modalităților și condițiilor* în care autoritățile publice ale acestui stat își îndeplinesc, la rândul lor, *obligația de loialitate față de cetățeni și față de statul pe care îl reprezintă*. Armata trebuie să devină conștientă că *securitatea națională trebuie asigurată și în condiții de pace*, nu doar de război, și *în condiții de agresiuni atipice, nedecarate* (agresiune economică, agresiune informațională).

Ea trebuie să devină conștientă (ca și orice autoritate publică a țării, care trebuie să își îndeplinească obligația de loialitate față de cetățenii acestui stat și față de statul român ca atare) că, *în anume condiții, achiziționarea de terenuri* (de orice fel, pentru că, în nefericita sa exprimare, textul constituțional revizuit nu distinge) *de către străini în România duce la înstrăinarea unor masive bucăți din teritoriul național, cu efecte similare unei ocupări de teritoriu, practic*¹⁵ (adică, în condițiile inviolabilității proprietății private -aici, referitor la proprietatea privată asupra terenurilor acordate străinilor, în România -, pe temeiul art. 135, alin.5, ale prezumției dobândirii licite a averii, precum și ale interdicției naționalizărilor de la art. 41, alin.3’, *creându-se cumulat, o situație care știrbește inalienabilitatea și indivizibilitatea teritoriului statului român, cu consecințe concrete asupra suveranității naționale*). Această concepție juridică deficitară asupra teritoriului unui stat, prezentă

¹⁵ Unii ar spune că nu este nici pe departe vorba de așa ceva, deoarece se menține jurisdicția statului român și asupra regimului juridic al terenurilor date în proprietate privată a străinilor, ceea ce, consideră ei, nu ar afecta inalienabilitatea teritoriului național (aflată sub un regim de drept public). A se vedea Dan Claudiu Dănișor, *Constituția României comentată. Titlul I, Principii generale*, Ed. Universul juridic, București, 2009, p. 136.

azi în actualul text constituțional, *trebuie re-gândită din temelie, luând în considerare noile forme de agresiune* (economică, în speță) ce se ivesc la un moment dat.

În contextul războaielor ne-convenționale ale sec. XXI (războiul economic, în special), achiziționarea în masă de terenuri de către străini pe teritoriul unui stat *afectează direct* posibilitatea ca acel stat să își poată exercita suveranitatea *de facto* asupra teritoriului său, mai ales în condițiile în care operează și interdicția naționalizărilor (din prisma principiului nediscriminării).

De aceea, *nu suntem de acord* cu opinia doctrinară și jurisprudențială (decizia CCR nr. 73/1997) cum că „ar fi o diferență juridică între înstrăinarea *teritoriului* și cea a *terenului*”, deoarece ”interdicția de transfer a unor părți de teritoriu de către stat (principiul integrității teritoriale) nu privește dreptul de proprietate asupra terenurilor” și nici nu suntem de acord că „noțiunea de teritoriu nu ar fi afectată în niciun fel de calitatea de proprietar funciar a persoanei fizice sau juridice”¹⁶.

Orice teren constituie partea materială a teritoriului României care, așa cum am mai spus, nu este un concept abstract ci suma tuturor terenurilor, indiferent de destinație. Or, din prisma interesului național și al noilor tipuri de războaie, introducerea unei permisivități de genul posibilității de achiziționare de terenuri de către străini, în România, poate ajunge la trecerea masivă în proprietatea străină privată a terenurilor românești, ceea ce pune sub semnul întrebării conținutul juridic al suveranității naționale, al inalienabilității teritoriului și al integrității sale. Între terenuri și teritoriu nu poate fi operată o distincție juridică (una de drept public și una de drept privat, cu două regimuri juridice distincte). Aceasta deoarece, considerăm noi, terenurile constituie elementul material indispensabil al teritoriului, ca și concept juridic, în condițiile fenomenului de achiziționare masivă de terenuri în România trecându-se de regimul privat obișnuit al proprietății și intrându-se în regimul constituțional, al protecției teritoriului României, privit sub aspectul inalienabilității și integrității sale.

Dacă în condiții normale, statul permite (în actuala formulare constituțională) dobândirea de terenuri în proprietate de către străini, poate apare un moment (așa cum este cel de acum) în care achiziționarea masivă de terenuri de către străini în România *să pună inclusiv economic, o problemă de independență și suveranitate, în exercitarea conținutului lor juridic de către statul român, care nu mai poate fi privită sub aspectul regimului juridic privat de proprietate ci sub aspectul excepției de securitate națională sau al interesului național* (art. 134, art. 134, alin.3/Constituție, de pildă).

De asemenea, în viitorul text revizuit de Constituție, trebuie să fie afirmat clar și indiscutabil, caracterul indivizibil al teritoriului statului român, prin articol expres (nu ca acum, când acest caracter este consacrat indirect, nu prin prevedere specială ci prin consacrarea caracterului indivizibil al statului, din art. 1, alin.1/Constituție). În temeiul caracterului indivizibil al teritoriului statului român, ca element constitutiv al acesteia, statul nu poate să își abandoneze unele teritorii din cauza unor presiuni sau amenințări, fără a le apăra militar; statul nu poate să piardă teritorii sub prescripție (adică, o interdicție, în temeiul art. 3/Constituție, că statul nu poate să nu își exercite

¹⁶ *Idem*, p. 136.

suveranitatea sa asupra acelor teritorii); interdicția secesiunii unei părți a teritoriului statului; interdicția de a ceda părți din teritoriu pentru ca o populație să formeze un alt stat sau pentru a îl alipi unui stat străin. După cum remarcă doctrina, inalienabilitatea funcționează nu doar în raport cu cetățenii români dar și în raport cu un stat străin¹⁷.

Există și o altă limită juridică privind (în speța discutată de noi) dreptul de proprietate asupra terenurilor din România, recunoscut cetățenilor străini și apatrizilor, anume cea prevăzută în art. 49/Constituție.

Privit din perspectiva art. 49/ Constituție, dreptul de proprietate al străinilor asupra terenurilor din România (care poate fi, conform art. 41, alin.2/Constituție, doar un drept de proprietate privată, nu publică) *poate fi restrâns în exercițiul său*. Intrând în cadrul legal (cu titlu de excepție juridică) al art. 49, pentru restrângerea (pe temeiul actualei formulări constituționale) a acestui drept, trebuie respectate următoarele condiții: restrângerea să se facă prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru considerente de *apărare a securității naționale*, a ordinii, a sănătății, a moralei publice, a drepturilor și libertăților cetățenilor, pentru desfășurarea instrucției penale, pentru prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale un dezastru sau ale unui sinistru deosebit de grav. De asemenea, o altă condiție prevede că restrângerea operează numai dacă este necesară într-o societate democratică iar măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a creat-o, să fie aplicată nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului în sine.

Prin urmare, pentru a restrânge dreptul de proprietate privată al străinilor asupra terenurilor din România, în condițiile art. 49/Constituție, trebuie să se aibă în vedere, cumulat, condițiile de mai sus și mai ales, vorbim de o *restrângere temporară, proporțională* cu situația care a creat nevoia de restrângere a acelu drept, de o restrângere *a exercițiului* acelu drept, nu a dreptului în sine.

Prin urmare, cadrul constituțional exorbitant (*excepția* de la regula dobândirii de către străini a proprietății asupra terenurilor în România) oferit de art. 49 este doar o soluție temporară de protecție a interesului național, deoarece oferă o restrângere *temporară* (cu invocarea motivului de apărare a securității naționale, în acest caz) și care privește *doar exercițiul* dreptului, nu dreptul în sine.

Dar și formularea art. 41, alin.2 este tot una limitativă (în sensul că nu acordă străinilor dreptul de proprietate asupra terenurilor din România decât cu îndeplinirea unor condiții): acordarea acestui drept (de proprietate privată) nu se poate face decât în condiții de reciprocitate, altfel *intervine un motiv de nulitate de drept* (datorită regimului juridic *special* al acordării în proprietate, către străini, a terenurilor din România); numai în condițiile prevăzute prin lege organică (ceea ce înseamnă că *restrângerea* acestui drept, operând pe temeiul art. 49/Constituție, trebuie prevăzută tot *prin lege organică*, potrivit principiului simetriei juridice). Textul art. 41, alin.2 trimite, general, la «condițiile rezultate din aderarea României la UE și din alte tratate internaționale» (ceea ce creează o mixtură, până la confuzie, între un tip de aderare al României la o entitate de integrare precum UE și regimul obișnuit, de drept internațional public, în care se încadrează „tratatele internaționale la care România este parte”). În ce cazuri funcționează reciprocitatea? Atât pe domeniul dreptului

¹⁷ Dan Claudiu DĂNIȘOR, *op. cit.*, p. 137.

internațional public «obișnuit» (din „condițiile rezultate din tratatele internaționale la care România este parte”) sau și în cazul aderării la UE (care este entitate de integrare, în interiorul său funcționând un drept supranațional, distinct de cel intern al statelor membre și de cel internațional public)? S-ar părea că textul constituțional se referă, destul de confuz, la respectarea reciprocității *în ambele cazuri* (și între statele membre UE și România; și între statele ne-membre UE și România în această privință, a acordării unui drept de proprietate străinilor asupra terenurilor din România). „Reciprocitatea” nu poate funcționa între o entitate de integrare (UE) și un stat-națiune, tocmai din cauza incompatibilității fundamentale dintre bazele și principiile juridice și politice ale modelelor lor (federalism/supranaționalism versus suveranism).

De asemenea, Constituția recunoaște dreptul de proprietate al străinilor asupra terenurilor din România și prin efectul moștenirii legale (nu și testamentare) însă și acest text permisiv (cumulat cu interdicția naționalizării, în alineatul următor) duce, în opinia noastră, la o *vulnerabilizare directă a statului român*, din perspectiva teritoriului său, în condițiile războaielor permanente și a războaielor economice, *ca forme de războaie nedecarate, atipice și extrem de eficiente, împotriva cărora trebuie luate măsuri juridice și politice adecvate* (inclusiv la nivel constituțional de pildă, prin îndepărtarea nefericitului alienat 3' din art. 41, care pune acum în imposibilitate ca un stat agresat economic în mod constant să își recupereze puterea decizională asupra bunurilor și serviciilor publice sau de interes național, din mâna grupurilor interne/externe de interese și de decizie și deci, să își recupereze dimensiunea economică a suveranității sale, vitală pentru existența și propășirea sa ca stat).

Prin noile războaie economice, o politică (permisă, culmea, constituțional, sub diferite argumente) dusă timp de decenii, în sensul permisivității achiziționării în proprietate privată de terenuri de orice fel, de către străini, într-un stat, duce la o situație de înstrăinare masivă de terenuri, inclusiv cu consecințe economice deosebit de grave (ceea ce trimite inclusiv la definirea *agresiunii economice* și la stabilirea unui *conținut suficient de larg și de flexibil* ca să cuprindă și această situație). Practic, o atare politică păguboasă duce la ocuparea (economică) a unui teritoriu în timp de pace, cu consecințe dezastruoase și pe termen lung asupra caracterului independent (economic, aici) al economiei unui stat (și deci, în speța noastră, duce la încălcarea obligației statului român de a asigura protejarea intereselor naționale în activitatea economică a țării, precum și exploatarea resurselor naturale în conformitate cu interesul național, potrivit art. 134, alin. 2, lit. b și d/Constituție).

În al doilea rând, statul nu poate să își asume în mod valabil vreo obligație printr-un tratat (de integrare, precum cele încheiate privind UE sau internațional) prin care *să relativizeze integritatea și inalienabilitatea teritoriului său sau prin care să creeze situații precum cele de mai sus (de aici se impune și conștientizarea adecvată a noilor riscuri și amenințări, cu necesitatea de elaborare a unei strategii de apărare a țării la nivelul noilor tipuri de războaie ale sec. XXI, inclusiv din prisma amenințărilor războiului economic)*.

Trebuie să ținem seama în acest context (și în această nouă, cuprinzătoare strategie de apărare națională, capabilă să conștientizeze și să răspundă adecvat noilor

riscuri și amenințări din sec. XXI) și de războaiele alimentare (controlul hranei, controlul apei) care se vor acutiza și vor fi conștientizate de popoare, ca atare, în acest secol. Criza alimentară globală va duce la necesitatea restricționării legislațiilor naționale, în sensul apărării de către fiecare stat a resurselor sale naturale, a fondurilor forestiere și funciare, pentru asigurarea necesarului de hrană și apă al populației sale și pentru propășirea sa. În acest context, al crizei alimentare globale, se impune o nouă formulare, prohibitivă, în aspectul discutat de noi aici, care răspunde interesului național și care nu poate fi contestată juridic de niciun alt stat și de nicio organizație internațională sau actor privat în numele „dictatului economiei de piață”.

Bibliografie:

1. AUBERT, J.F., *Traité de droit constitutionnel suisse*, vol.1, Neuchatel: Ed. Idées et calendes, 1967;
2. CONSTANTINESCU, Mihai; MURARU, Ioan; IORGOVAN, Antonie, *Revizuirea Constituției României, explicații și comentarii*, București: Ed. Rosetti, 2003;
3. DĂNIȘOR, Dan Claudiu, *Constituția României comentată. Titlul I, Principii generale*, București: Ed. Universul juridic, 2009;
4. FLEINER-GERSTER, Thomas, *Théorie générale de l'Etat*, Paris: PUF, 1986;
5. GEAMĂNU, Grigore, *Drept internațional public*, București: EDP, 1981;
6. HAURIOU, A; GICQUEL, J., *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris: Ed. Montchrestien, 1980;
7. STRĂINU, Emil, *Războiul geofizic*, București: Ed. Solaris Print, 2009;
8. TAKACS, Ludovic; NICIU, Marțian, *Drept internațional public*, București: EDP, 1974;
9. VRABIE, Genoveva, *Drept constituțional și instituții politice contemporane*, Iași: Ed. Ștefan Procopiu, 1993.

RISCURI ȘI AMENINȚĂRI POTENȚIALE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE

*Ioan MUNTEANU**

Rezumat: *Niciodată în istoria modernă a omenirii nu au existat atâtea elemente de incertitudine. În ciuda numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, puțini sunt capabili să întrevadă ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung, iar ipotezele lor să fie veridice. Valorile în creștere ale componentelor noii ecuații de securitate conduc la concluzia că am intrat într-o epocă a insecurității strategice. Din această perspectivă noile riscuri și amenințări potențiale la adresa securității obligă statele membre și partenerii ale Alianței Nord-Atlantice să lucreze împreună pentru apărarea valorilor comune de democrație, securitate și libertate.*

Cuvinte-cheie: *riscuri, amenințări, securitate.*

Introducere

De-a lungul timpului, amenințarea a fost prezentă în relațiile dintre oameni, perfecționându-și formele și metodele specifice, stând la baza cauzelor nenumăratelor stări conflictuale care au umbrit evoluția societății omenеști.

Devenită actor economic global, Uniunea Europeană trebuie să participe la mecanismele de asigurare a securității globale, chiar dacă formele concrete ale acestei implicări pentru moment nu sunt încă clar precizate.

Din perspectiva României, mediul internațional de securitate a evoluat după 1990 în sensul creșterii complexității și interdependențelor din relațiile internaționale. Drept urmare, stabilitatea internațională nu poate fi astăzi concepută decât în baza cooperării pe multiple planuri la nivelul comunității internaționale, și, mai ales, prin intermediul dialogului în cadru instituționalizat, prin creșterea implicării marilor organizații internaționale în definirea stării de securitate a lumii.

Niciodată în istoria modernă a omenirii nu au existat atâtea elemente de incertitudine. În ciuda numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, puțini sunt capabili să întrevadă ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung, iar ipotezele lor să fie veridice. Situația este cu atât mai complicată cu cât procesul globalizării continuă, ceea ce înseamnă că nimeni nu se poate considera în afara jocului. Care sunt statele cele mai amenințate nu este greu de ghicit, dar nici democrațiile consolidate și marile puteri nu se pot considera la adăpost.

Pentru a face față provocărilor secolului al XXI-lea este nevoie de voință politică, cât și de eforturi financiare și militare semnificative din partea tuturor. Mai mult, este nevoie de cooperare și solidaritate din partea tuturor membrilor comunității euro-atlantice pentru protejarea valorilor comune.

* *Colonel, Doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

1. Delimitări conceptuale

1.1. Amenințarea ca atitudine socială

Se poate observa că amenințarea de-a lungul timpului a fost permanent prezentă în relațiile dintre oameni, că și-a perfecționat formele și metodele specifice, stând la baza cauzelor nenumăratelor stări conflictuale care au umbrit evoluția societății omenești. Denumită ca atare sau nu „amenințare”, fie că a fost exprimată prin cuvinte, fie prin gesturi, întotdeauna a reprezentat un pericol potențial.

În limba română cuvântul „amenințare” provine din latină: „minatio, -onis”, cu sensul actual. Aceeași bază etimologică o are și termenul francez „menace” care semnifică „o intenție ostilă vizând intimidarea”.

Literatura de specialitate o prezintă ca o atitudine negativă, care se adresează înainte de toate afectivității individuale sau de grup și nu rațiunii celor vizați. Ea dispune de o gamă largă de tehnici și procedee ce se întinde de la persuasiune la manipulare. Astfel, în accepțiune anglofonă amenințarea reprezintă o „expresie a intenției de a impune dezavantaje sau atingeri unei persoane prin mijloace de coerciție sau constrângere”. O definiție apropiată de cea mai de sus o oferă și dicționarele germane care o prezintă drept „acțiunea de a pune pe cineva într-o situație periculoasă, sau ceva care să pericliteze situația unei persoane”. În schimb, prin amenințare în limba rusă se înțelege „o acțiune psihică asupra unei persoane în scopul de a o pune să îndeplinească cerințele stabilite de altcineva”.

1.2. Evoluția conceptului de amenințare în câmpul securității

Pornind de la accepțiunea generală, definiția amenințării de sorginte politico-militară necesită unele precizări. Fie că se referă la lezarea drepturilor fundamentale ale statelor sau sistemelor de securitate percepția transpunerii în fapte a obiectivelor amenințării rămâne aceeași, încadrând-o în rândul pericolelor virtuale. Ele întotdeauna determină apariția unor replici, necesare contracarării efectelor amenințării. Situația devine gravă când acestea sunt supradimensionate. Poate fi inițiată o reacție în lanț, greu de controlat, în care binomul newtonian „acțiune-reacțiune” se poate multiplica până la distrugerea sistemului care l-a generat.

Această atitudine poate fi mai des generată de amenințările asimetrice, concept care se uzitează destul de des în literatura de specialitate actuală. El semnifică „amenințarea reieșită din posibilitatea de a întrebuița mijloace sau metode diferite pentru a lovi sau neutraliza punctele forte ale unui adversar exploataând slăbiciunile sale în scopul de a obține un rezultat disproportionat”. La fel de des întâlnim și noțiuni ca: „amenințare cu forță” (acțiunea prin care un stat sau mai multe state săvârșesc acte politice, economice, militare sau de altă natură, cu scopul de a impune altui stat sau altor state să renunțe la deplina exercitare a drepturilor și atributelor suverane) sau „amenințarea militară externă”, pe care analiștii o înțeleg ca fiind amenințarea ce privește securitatea pe plan militar și a cărei sursă se situează în afara frontierelor naționale. Ea poate să aibă ca origine „revendicări teritoriale, o ingerință în problemele interne ale unei țări, prezența unor focare de conflict armat îndeosebi aproape de frontierele unui stat sau de cele ale aliaților săi sau desfășurarea și

amplificarea puterii grupărilor de forțe susceptibile de a bulversa echilibrul de forțe existent în zonă”.

În general politologii, analiștii și teoreticienii din diferite domenii au tendința să ofere aceeași valoare termenilor: pericol, risc, amenințare, vulnerabilitate, considerându-i sinonimi. Nu întotdeauna confuzia deranjează, dar sunt documente și convorbiri oficiale sau semi oficiale, care prin folosirea inadecvată a acestor termeni se poate da naștere la percepții eronate ale interlocutorilor.

2. Amenințări la adresa securității

2.1. Terorismul contemporan

Deși este greu de acceptat de către lumea civilizată fenomenul terorist a devenit o realitate cu implicații globale greu de prevenit și gestionat. El nu este doar un gest criminal ci s-a consacrat ca o acțiune împotriva ordinii de drept, desfășurată în afara și contra normelor internaționale.

Cu ajutorul mijloacelor militare și folosindu-se de elemente de război psihologic, terorismul urmărește atingerea unor avantaje exclusiv sectare, bazându-se pe concepte religioase, în fond sloganuri scoase din tenebrele istoriei și caută să oprească cursul firesc al societății omenești spre libertate și prosperitate. Ciocnirile dintre teroriști și forțele de ordine sunt sporadice, uneori spectaculoase desfășurate în prezența și cu sacrificiul populației pașnice. Armamentul folosit este un amestec de cibernetică, high-tech și mijloace artizanale. Progresul tehnic a pus la dispoziția unor indivizi asociali capacități distructive care, altădată erau destinate doar guvernelor și armatelor. Astfel, flagelul terorist constituie o amenințare gravă la adresa securității.

Reacția comunității internaționale împotriva terorismului cuprinde întreaga gamă de acțiuni (politice, diplomatice, economice și militare) fiind îndreptate atât asupra cauzelor, cât mai ales asupra efectelor. Aproape fără excepție, după 11 septembrie 2001, comunitatea internațională a format în jurul Statelor Unite ale Americii coaliția antiteroristă al cărei scop este eliminarea terorismului ca fenomen social.

Amenințarea teroristă cu grad mare de periculozitate persistă în această parte a lumii până când nu se va realiza o armonizare efectivă a politicilor în problemele terorismului, traficului de ființe umane, droguri și arme, corupției, spălarea banilor și crimei organizate. Pentru aceasta s-a investit inteligență, influență și bani.

Lărgirea NATO și UE a determinat creșterea ariei de atenție și luptă organizată cu terorismul, fapt ce va conduce, într-un viitor nu prea îndepărtat, la diminuarea amenințării de acest gen pe continent. Combaterea terorismului se impune a fi realizată atât prin eliminarea vulnerabilităților interioare, cât și prin acțiunea directă, în cadrul NATO sau Coaliției internaționale, asupra rețelelor teroriste, oriunde s-ar afla ele.

2.2. Amenințările sociale

În istoria omenirii, în cadrul relațiilor dintre state, amenințările externe de natură socială au degenerat până la atacuri la adresa identității naționale.

Totuși, majoritatea amenințărilor sociale au sursa în interiorul statelor. Ele se produc pe fondul nemulțumirilor sociale de orice natură. Nerezolvarea sau tergiversarea soluționării conflictelor de muncă, a conflictelor interetnice sau interconfesionale constituie tot atâtea surse de amenințare la adresa securității naționale.

În condițiile în care securitatea socială depinde de capacitatea statelor de susținere a structurilor tradiționale de limbă, cultură, identitate etnică și religioasă, amenințările acestor valori provin, în cea mai mare parte, din exteriorul statului, putând fi folosite și căi interioare.

Înțeleasă drept o caracteristică a mediului actual de securitate, creșterea numărului de conflicte de natură etnico-religioasă a determinat abordarea mai atentă a acestui domeniu. Analiza multidimensională a unor astfel de confruntări a condus la elaborarea de către comunitatea internațională a unor strategii și tactici pentru rezolvarea conflictelor emergente sau în curs de desfășurare. Principala lor caracteristică o constituie perfecționarea continuă și adaptarea permanentă la sursele de instabilitate. În felul acesta se caută și de multe ori se reușește ca sursele de tensiune și implicit amenințările de natură socială la adresa securității naționale cu implicații directe asupra celei internaționale să se reducă semnificativ.

2.3. Amenințări economice

Într-o economie de piață situația normală a participanților este una de risc și nesiguranță, generată de competiția care asigură progresul și prosperitatea națională. Cu toate imperfecțiunile sale, piața este deocamdată cel mai eficient mecanism prin care se obține în mod sigur creșterea productivității, producției, distribuției și consumului.

Gravitatea conținutului amenințărilor de natură economică și momentul când acestea devin factori perturbatori ai securității naționale nu pot fi stabilite decât de factorii de decizie politică.

Relația de dependență a capacității militare de cea economică decurge din legile și principiile luptei armate. Din această perspectivă, în situația în care materiile prime strategice depind de import, amenințarea securității aprovizionării poate fi clasificată drept o problemă a securității naționale a statului implicat.

O altă dimensiune a preocupărilor mai recente este dată de amenințările economice ale stabilității interne în condițiile în care statele urmăresc strategii economice bazate pe maximizarea bogăției printr-un comerț extins. Aceste politici, în timp, duc la niveluri înalte ale dependenței de comerț, pentru a susține structurile sociale create special pe baza prosperității generale. Unele țări se specializează pe vânzarea de materii prime și sunt dependente de această activitate, altele devin centre industriale și depind atât de aprovizionarea cu materii prime, cât și de piețele de desfacere. Există o legătură directă între democrație și dezvoltarea economică și socială a unei națiuni. Nu poate exista o democrație dezvoltată într-o țară săracă.

2.4. Amenințări militare

Până nu demult amenințările militare au fost percepute ca principalul tip de amenințare la adresa securității. Situația este ușor de înțeles deoarece acțiunea de

forță era singura care putea determina pierderi ireparabile atât pentru baza organizațională a statelor vizate, cât și pentru existența populației acestora.

Folosirea forței rupe relațiile pașnice dintre actorii internaționali și pune capăt recunoașterii diplomatice. Competitivitatea obișnuită în sectoarele politic, economic și social este înlocuită de competiția militară cu finalități dramatice. Efectul multiplu, distructiv și de cele mai multe ori ireparabil al consecințelor amenințărilor militare le-am situat în centrul preocupărilor specialiștilor în securitate. Disproporția de potențial militar existentă este de natură să neliniștească unele state sau grupări de state importante. Canalizarea acumulărilor militare către rezolvarea problemelor istorice dintre state explică accentul disproporționat pus pe componenta militară a securității, chiar și în perioada actuală în care amenințările din alte sectoare prezintă pericole mai mari și mai apropiate.

Sectorul militar are o dinamică independentă de dezvoltare, chiar și în statele în care controlul civil asupra armatei este efectiv. Întrucât capacitatea militară este încă o realitate a cărei existență este determinantă atât de susținerea și promovarea intereselor statelor în mediul internațional, cât și intrării securității naționale și, în cazul alianțelor, comune se poate naște ușor confuzia semnalelor pe care statele le generează continuu. Teama de înfrângere determină statele să-și aducă forțele armate la parametri necesari respingerii efectelor amenințărilor percepute. Modernizarea forțelor armate poate genera angoase pentru panicarzi. Generațiile noi de arme au invariabil performanțe mai ridicate decât ale celor înlocuite. Observatorii din afară, folosind instrumente de măsură generate de propriile responsabilități, de multe ori le vine greu să facă deosebirea dintre perfecționările menite să aducă „la zi” forța militară și cele să o amplifice.

Amenințările directe au diferite modalități de manifestare: de la hărțuirea persoanelor și bunurilor care aparțin unor state aflate în afara frontierelor naționale la raiduri și incursiuni pe teritoriul acestuia; de la blocadă și zone de interdicției aeriană sau navală la demonstrații de forță, mobilizări de trupe la frontiere, acțiuni ale forțelor speciale și a celor de cercetare-diversiune în interiorul statului țintă.

În condițiile statutului României de membru NATO o categorie importantă de amenințări militare la adresa noastră o constituie și amenințările îndreptate, în mod direct, asupra unor aliați sau alianței, în general. Deși semnalele sunt receptate în mod indirect ele conduc la declanșarea unor mecanisme de apărare și securitate care aparțin întregului sistem, din care România nu poate să lipsească ca urmare a obligațiilor asumate prin semnarea Tratatului de la Washington.

2.5. Amenințări transfrontaliere

2.5.1. Corupția și economia subterană

Noile relații ale lumii generate de cursa pentru obținerea unor facilități politice și economice sporite și o îmbogățire cât mai rapidă, manifestate în special în cadrul tinerelor democrații, tind să se generalizeze la scară planetară. Efectele secundare negative ale globalizării în plan economic și politic oferă destule șanse manifestării fenomenelor de corupție și dezvoltării pieței „negre”. Situația generează o sursă de amenințare la adresa stabilității politice, deoarece afectează securitatea economică a cetățeanului, îi anulează dreptul de a participa cu șanse egale la rezolvarea

„*problemelor obștei*”. Toate acestea îl determină să-și piardă încrederea în politică. Frustrările se vor transforma în acțiuni asupra ordinii de drept, care pot îmbrăca forme diferite.

2.5.2. Crima organizată, traficul de persoane, droguri și materiale strategice

Din unele evaluări a reieșit faptul că economia interlopă este a doua afacere la nivel mondial. Evenimentele sunt clare în a prezenta locuri pe glob în care criminalitatea transfrontalieră asigură controlul la nivel politic, prin intermediul finanțării campaniilor electorale și prin corupție.

2.5.3. Conflictelor regionale

Într-o zonă geopolitică, potențialul de conflict este amplificat prin diversificarea surselor de dezvoltare. Societăți aflate într-o cursă a dezvoltării, care se bazează pe surse diferite de creștere economică și dezvoltare economico-socială, vor avea un potențial de conflict mai ridicat decât societăți aflate tot în competiție de dezvoltare, dar care apelează la aceeași sursă de dezvoltare.

La începutul perioadei postcomuniste, toată lumea fostă comunistă părea un șir de regiuni generatoare de conflicte cu potențial de extindere și de amenințare a păcii continentale. Un deceniu și jumătate mai târziu, ele au fost restrânse la câteva "regiuni" periferice, dar și în acestea conflictul este ținut sub control, iar potențialul său de extindere este minim. În nici un caz nu putem ignora rolul extinderii Uniunii Europene în acest proces, căci se corelează cu procesul reducerii amenințărilor de securitate și al stingerii conflictelor regionale.

2.5.4. Amenințări la adresa informațiilor

Spațiul cibernetic (*cyberspace*) în care circulă informațiile nu mai aparține statelor ci este un bun universal. Spre deosebire de amenințările tradiționale, cele la adresa securității informațiilor impune resurse mai puține și tehnici de contracarare mai ușor de ascuns și de disimulat. Acestea permit o rată de perfecționare și diversificare ridicată, dificil de urmărit și evaluat. De fapt, este motivul pentru care estimările privind amenințările la adresa informațiilor sunt dependente de factorul uman, cu întregul subiectivism și incertitudine pe care le implică.

Informația este vulnerabilă în toate fazele obținerii, stocării și difuzării ei.

În anii care vor urma, importanța spațiului cibernetic va determina conștientizarea protecției lui nu numai de către guverne, dar și de către firme private și persoane particulare.

3. Riscuri și amenințări în ecuația securității naționale a României

Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și a statului român și un obiectiv fundamental al guvernării; ea are ca domeniu de referință valorile, interesele și obiectivele naționale. Securitatea națională este un drept imprescriptibil care derivă din suveranitatea deplină a poporului, se

fundamentează pe ordinea constituțională și se înfăptuiește în contextul construcției europene, al cooperării euroatlantice și al evoluțiilor globale.

La această dată, la nivelul strategiilor de securitate, în zonele de interes pentru România, sunt identificate aproximativ aceleași riscuri și amenințări, de natură politică, economică, socială și militară, capabile să pună în pericol securitatea națională a României: instabilitatea regională; proliferarea armelor de distrugere în masă; terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; diseminarea armelor de distrugere în masă și a tehnologiilor de producție aferente; criminalitatea transnațională organizată; guvernarea ineficientă.

Din această perspectivă pot fi identificate principalele schimbări și tendințe de evoluție pentru cele mai probabile riscuri și amenințări luate în calcul în ecuația securității naționale.

3.1. Riscurile și amenințările în plan militar

Până nu demult, riscurile și amenințările militare au fost percepute ca fiind principalul tip de amenințare la adresa securității. Situația este ușor de înțeles deoarece acțiunea de forță era singura care putea determina pierderi ireparabile atât pentru baza organizațională a statelor vizate, cât și pentru existența populației acestora. În condițiile unui mediu intern stabil, România și-a concentrat, în ultima perioadă, eforturile din domeniul militar în direcția reformării sistemului militar care include și operaționalizarea forțelor destinate participării la misiuni ale Uniunii Europene, în cadrul politicii europene de securitate și apărare, ca și ale NATO, ONU și ale forumurilor/inițiativelor subregionale, principalii actori din spațiul post-sovietic. Situarea României la frontiera unui spațiu euroatlantic, politico-militar și a celui european, unde capătă contur tot mai evident componenta politico-militară, pe lângă cea economică deja existentă, oferă avantaje multiple. Avantajele vor fi, în primul rând, de natură economică, dar nu vor putea fi operaționalizate decât prin dialog politic.

Totodată, sunt posibile distorsiuni caracteristice unor relații de putere inflamate: radicalizări ale demersului politic, șicane de natură economică, interpretări forțate ale unor acorduri și tratate internaționale (tratatele politice bilaterale, reglementările privind fluviul Dunărea, M. Neagră etc.), gesturi diplomatice de reavoință, dificultăți în accesul la resurse etc. În același cadru, al relațiilor de putere, s-ar putea înscrie și unii factori de risc de natură militară care n-ar putea fi incluși în atacuri armate sau pregătiri pentru acțiuni care să necesite invocarea Articolului 5 ori alte mecanisme în cadrul Alianței Nord Atlantice. Gesturi precum înființarea unor noi baze militare, programe de înzestrare și echipare, acțiuni militare demonstrative, executate mai des decât în mod obișnuit, ar putea declanșa campanii de presă care ar contribui la formarea imaginii adversarului cu urmări mult mai grave pe termen îndelungat.

3.2. Riscuri și amenințări non-militare:

- posibile involuții în planul democratizării, drepturilor omului și dezvoltării economice;

- proliferarea și dezvoltarea rețelelor teroriste, a crimei organizate transnaționale, a traficului ilegal de persoane, droguri, armamente și muniție, materiale radioactive și strategice;
- migrația clandestină și apariția unor fluxuri masive de refugiați;
- acțiunile de incitare la extremism, intoleranță, separatism sau xenofobie care pot afecta statul român și promovare a valorilor democratice;
- decalaje între nivelurile de asigurare a securității și gradului de stabilitate ale statelor din proximitatea României;
- limitarea accesului statului român la unele resurse și oportunități regionale, importante pentru realizarea intereselor naționale.

3.3. Riscuri și amenințări asimetrice nonclasice:

- terorismul politic transnațional și internațional, inclusiv sub formele sale biologice și informatice;
- acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport, intern și internațional;
- acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informatice;
- acțiuni destinate afectării imaginii României în plan internațional;
- agresiunea economico-financiară;
- provocarea deliberată de catastrofe ecologice.

3.4. Riscuri și amenințări determinate de situația internă:

- persistența problemelor de natură economică, financiară și socială;
- accentuarea fenomenelor de corupție și de administrație deficitară a resurselor publice care produc adâncirea inechităților sociale și proliferarea economiei subterane;
- reacțiile ineficiente ale instituțiilor statului în fața nerespectării legislației;
- menținerea unor surse și cauze de potențiale conflicte sociale cu efecte asupra stării de liniște a populației;
- nerespectarea normelor ecologice;
- scăderea nivelului de încredere a cetățenilor în instituțiile statului;
- menținerea unor decalaje de dezvoltare între regiunile țării;
- slăbiciuni în îndeplinirea angajamentelor asumate;
- nivelul scăzut al infrastructurii informaționale;
- deficiența în protecția informațiilor clasificate.

3.5. Oportunități de contracarare a factorilor de risc și amenințare la adresa securității naționale a României

În contextul transformării mediului internațional de securitate, în primul rând prin apariția și multiplicarea noilor tipuri de riscuri și amenințări prezentate anterior, România a acordat o atenție sporită asigurării securității naționale prin identificarea și dezvoltarea unor mijloace și instrumente coerente de combatere și contracarare a acestora. În acest sens, se au în vedere două dimensiuni majore: pe de o parte, intensificarea cooperării la nivel intern între instituțiile cu atribuțiuni în domeniu, precum și dezvoltarea unor căi de acțiune specifice, iar, pe de altă parte, cooperarea

permanentă cu structurile și instituțiile internaționale specializate în sensul eficientizării combaterii riscurilor și amenințărilor.

Politica externă, poate identifica modalități de diminuare a vulnerabilităților și creșterii gradului de securitate națională:

- participarea responsabilă la activitățile și procesele decizionale ale Alianței Nord-Atlantice, precum și la misiunile internaționale sub egida NATO având ca scop combaterea terorismului și proliferarea armelor de distrugere în masă;

- dezvoltarea de relații privilegiate cu țările UE, precum și a Parteneriatului Strategic cu SUA;

- participarea României la procesul de realizare a identității Europene de Securitate și Apărare;

- susținerea diplomatică a participării la operațiunile de pace ale ONU și la alte acțiuni vizând asigurarea stabilității și întărirea încrederii la nivel regional și global.

În domeniul economic relansarea economică trebuie consolidată prin crearea unui mediu de afaceri atractiv și stabil și prin racordarea adecvată la marile fluxuri economico-financiare, tehnologice și comerciale. Accelerarea creșterii economice vizează în primul rând asigurarea prosperității cetățenilor și sprijinirea procesului democratic intern. În domeniul economico-financiar, principalele modalități de acțiune pentru asigurarea securității naționale, prin diminuarea vulnerabilităților și reducerea riscurilor și amenințărilor inerente perioadei de tranziție, sunt următoarele:

- asigurarea stabilității funcționale a economiei naționale;

- asigurarea resurselor financiare pentru consolidarea sistemelor de apărare, ordine publică și siguranță națională;

- realizarea unui mecanism economico-financiar bazat pe economia de piață, sprijinită pe principiile eficienței, justiției și solidarității sociale;

- susținerea inițiativei private prin perfecționarea cadrului economico-financiar, legislativ și instituțional;

- accelerarea procesului de armonizare legislativă în domeniul financiar și de implementare a standardelor europene;

- corelarea politicilor economice naționale cu procesul realizării uniunii economice și monetare europene.

În domeniul siguranței naționale și ordinii publice, prin măsurile adoptate, se are în vedere asigurarea capacității analitice și operaționale a serviciilor de informații. Acestea vor acționa pentru anticiparea amenințărilor la adresa securității naționale, astfel încât, împreună cu celelalte instituții ale statului, să contribuie la apărarea și promovarea intereselor naționale ale țării. Acțiunile specifice în domeniul menținerii ordinii publice vizează, cu prioritate, prevenirea și combaterea fenomenului infracțional, protejarea cetățenilor, a proprietății private și publice. Principalele modalități în acest sens sunt:

- asigurarea controlului civil asupra instituțiilor din domeniul siguranței naționale și ordinii publice;

- dezvoltarea și perfecționarea modalităților de cunoaștere și contracarare a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, evaluarea complexă a dinamicii acestora;

- informarea factorilor de decizie ai statului, constituirea unui mecanism de gestionare, exploatare și protejare a informațiilor secrete cu respectarea dreptului la informare a cetățenilor;

- instituționalizarea unor forme de cooperare permanentă între structurile care contribuie la realizarea siguranței naționale și ordinii publice;

- consolidarea lanțului instituțional de acțiune (Poliție, Servicii de Informații, Justiție) și intensificarea activităților desfășurate de acestea împotriva corupției și crimei organizate.

În domeniul apărării naționale, ca membru NATO, România va trebui să dispună de o armată modernă și bine instruită, care să poată desfășura, alături de ceilalți aliați, acțiuni vizând reglementarea diferendelor internaționale, prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor și apărarea colectivă. Principalele măsuri vizate, în domeniul apărării naționale, în ceea ce privește combaterea riscurilor și amenințărilor, sunt:

- întărirea capacității de descurajare, prin realizarea și menținerea unei forțe militare moderne și credibile, dotată cu tehnică și echipament militar modern și deservită de personal profesionalizat, cu o pregătire adecvată;

- constituirea în cadrul forțelor armate a instrumentelor care să permită României să ia parte activ la eforturile Alianței Nord-Atlantice și ale organismelor internaționale care vizează reglementarea diferendelor internaționale, prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor și apărarea colectivă, precum și participarea la operațiuni militare multinaționale în sprijinul păcii, la întărirea încrederii și stabilității în Europa Centrală și de Sud-Est, la acțiuni cu caracter umanitar și alte activități militare;

- constituirea și consolidarea capacităților necesare pentru îndeplinirea performantă a obligațiilor asumate de România, de a participa în cadrul unor operațiuni de menținere a păcii, de salvare, de răspuns la crize, de combatere a terorismului și de asistență umanitară, la nivel subregional și regional.

În domeniul contracarării amenințării teroriste, a fost adoptată Strategia națională de prevenire și combatere a terorismului care își propune ca obiective majore:

- identificarea, monitorizarea și evaluarea constantă a tuturor riscurilor și amenințărilor, respectiv a vulnerabilităților la adresa securității naționale care pot contribui la apariția și dezvoltarea terorismului;

- protejarea teritoriului național, al populației și a obiectivelor românești din interior și exterior de activitățile asociate terorismului;

- prevenirea implicării cetățenilor români și rezidenților străini din România în activități subsumate terorismului internațional.

Concluzii

Niciodată în istoria modernă a omenirii nu au existat atâtea elemente de incertitudine. În ciuda numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, puțini sunt capabili să întrevadă ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung, iar ipotezele lor să fie veridice. Valorile în creștere ale componentelor noii ecuații de securitate conduc

la concluzia că am intrat într-o epocă a insecurității strategice. Situația este cu atât mai complicată cu cât procesul globalizării continuă, ceea ce înseamnă că nimeni nu se poate considera în afara jocului. Care sunt statele cele mai amenințate nu este greu de ghicit, dar nici democrațiile consolidate și marile puteri nu se pot considera la adăpost. Din această perspectivă noile amenințări la adresa securității obligă statele membre și partenerii ale Alianței Nord-Atlantice să lucreze împreună pentru apărarea valorilor comune de democrație, securitate și libertate.

Pentru a face față provocărilor secolului al XXI-lea este nevoie de voință politică, cât și de eforturi financiare și militare semnificative din partea tuturor. Mai mult, este nevoie de cooperare și solidaritate din partea tuturor membrilor comunității euro-atlantice pentru protejarea valorilor comune.

Bibliografie:

1. *** *Strategia națională de apărare*, www.mapn.ro;
2. *** *Constituția României*;
3. *** *Legea securității naționale a României*, în Monitorul oficial, 1994;
4. ALEXANDRESCU, Grigore, *Amenințări la adresa securității*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004;
5. DOLGHIN, Nicolae, *Riscuri și amenințări la adresa securității româniei. actualitate și perspectivă*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004;
6. Institutul European din România, *Politica europeană de securitate și apărare*, 2005.

VULNERABILITĂȚI, RISCURI ȘI AMENINȚĂRI ALE INFRASTRUCTURILOR CRITICE DIN DELTA DUNĂRII

Silvia –Alexandra ZAHARIA¹

Rezumat: Complexitatea sistemelor de infrastructură critică generează noi categorii de vulnerabilități, riscuri și amenințări, necesitând elaborarea unor măsuri inovative de asigurare a protecției și securității elementelor de infrastructură critică, adaptate atât noului context global, cât și specificității fiecărei categorii individuale de infrastructură vitală pentru funcționarea unei localități, a unei regiuni, a unei țări sau chiar a sistemului internațional. Lucrarea își propune să aducă în discuție principalele vulnerabilități ale infrastructurilor critice din Delta Dunării, determinate de particularitatea spațiului geografic deltaic în care acestea funcționează și să ilustreze potențialele riscuri și amenințări la adresa acestor categorii de infrastructură, generate atât de specificitatea sistemelor critice din Delta Dunării, cât și de contextul global, caracterizat de interconectivitatea și interdependența elementelor de infrastructură critică, aspect de natură să genereze noi paradigme de securitate.

Cuvinte-cheie: infrastructuri critice, securitate, Delta Dunării, amenințări, riscuri, vulnerabilități.

Introducere

Globalizarea, alături de ritmul tot mai accelerat al inovațiilor tehnologice, au generat o nouă înțelegere a conceptului de securitate, marcată de accentuarea interconectivității și interdependenței sistemelor de apărare naționale și regionale. Eficiența și maniera de reacție a acestor sisteme în cazul existenței și manifestării unei amenințări depinde, în mare măsură, de funcționarea la parametri optimi a unor rețele și ansambluri de infrastructură, considerate vitale sau „critice” pentru buna funcționare a unei unități administrativ – teritoriale, a unui stat sau a unei societăți. Mai mult decât atât, se poate afirma că, dincolo de dimensiunea securității, însuși bunăstarea unei comunități este determinată în mod direct de gradul de dezvoltare, funcționabilitate și eficacitate al infrastructurilor critice.

Interdependența acestor sisteme de infrastructuri considerate vitale în societatea globalizării a generat o modificare a locului și rolului componentelor de infrastructură critică, dar și o serie nouă de vulnerabilități și amenințări, impunându-se abordarea problemei securității și protecției acestora de o manieră multisectorială sau multidisciplinară.

Protecția infrastructurilor critice a devenit, prin urmare, o premisă pentru analiza sistemelor, asigurând un fundament teoretic pentru înțelegerea și interpretarea amenințărilor actuale la adresa securității prin prisma siguranței și funcționabilității rețelelor și ansamblurilor de infrastructuri critice. Această accepțiune este specifică unei noi paradigme de securitate, în care principalele riscuri sunt reprezentate de așa-numitele vulnerabilități de sistem, provenite sau întreținute, într-o bună măsură, de elemente ale infrastructurii critice.

¹Doctorand în „Securitate Națională și Informații”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România, silviaalex.zaharia@yahoo.com.

Potrivit unor autori², această manieră de abordare a securității este reprezentativă pentru lumea postmodernă, fiind caracterizată de: preocuparea pentru elemente și structuri critice de care societatea contemporană, economia și regimurile politice depind, identificarea atât a vulnerabilităților acestor sisteme cât și a riscurilor sau amenințărilor ca aceste vulnerabilități să fie exploatare pentru destabilizarea sistemului și periclitatea siguranței naționale și, nu în ultimul rând, efortul de a concepe și dezvolta tehnici și modalități de atenuare sau combatere a vulnerabilităților structurale.

1. Delimitări conceptuale

1.1. Definiții ale conceptului de infrastructură critică

Cu toate că existența unor categorii de elemente, naturale sau construite de om, vitale pentru existența și funcționarea unităților administrative și teritoriale datează din cele mai vechi timpuri, conceptul de „infrastructură critică” este unul relativ nou, fiind teoretizat de către experții guvernamentali americani în contextul Războiului Rece, în tentativele de a identifica și defini noile amenințări la adresa securității naționale.

Astfel, la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, s-au conturat caracteristicile elementelor aparținând infrastructurilor critice, precum și potențialele amenințări la adresa securității provenite din vulnerabilități de infrastructură, cum ar fi crize ale energiei, accidente industriale, dar și atacuri teroriste. Aceste noi amenințări, diferite de cele ale războiului clasic sau ale unui potențial atac nuclear, nu puteau fi anticipate, iar probabilitatea unor evenimente precum cele enumerate mai sus nu putea fi calculată după formulele clasice, ceea ce a dus la elaborarea unor noi tehnici și formule organizaționale de management și control pentru diminuarea vulnerabilităților sistemice. Termenul de „infrastructură critică” a fost folosit ca atare abia în anul 1996, prin emiterea, de către administrația Clinton, a Ordinului Executiv pentru Protecția Infrastructurilor Critice. Acesta a fost elaborat din necesitatea de a adopta un set de măsuri eficiente pentru prevenirea și combaterea unor eventuale atacuri cibernetice la adresa infrastructurilor informatice critice ale națiunii americane.

Ordinul Executiv definește infrastructurile critice ca fiind „parte din infrastructura națională care este atât de vitală încât distrugerea sau punerea ei în incapacitate de funcționare poate să diminueze grav apărarea sau economia SUA”³ și stabilește că din această categorie fac parte telecomunicațiile, sistemul electric național, sistemul de aprovizionare cu apă, sectorul petrolier și al gazelor naturale,

² Stephen COLLIER, Andrew LAKOFF, *The Vulnerability of Vital Systems: How Critical Infrastructure Became a Security Problem in Dunn*, Myriam, KRISTENSEN, Kristian SOBY (ed.), *The Politics of Securing the Homeland: Critical Infrastructure, Risk and Securitisation*, Routledge, 2008, disponibil la <http://anthropos-lab.net/wp/publications/2008/01/collier-and-lakoff.pdf> accesat la 10 iunie 2012.

³ Executive Order 13010—*Critical Infrastructure Protection*. Federal Register, Vol. 61, No. 138., 17 iulie 1996 disponibil la <http://www.fas.org/irp/offdocs/eo13010.htm>, accesat la 12 august 2012.

sistemul financiar-bancar, serviciile de urgență și acele elemente care permit asigurarea continuității guvernării.

Noțiunea de securitate a infrastructurii critice se referă, așadar, la protejarea elementelor vitale pentru economie, populație, guvernământ și securitatea națională. Astfel, în viziunea americană, printre criteriile utilizate pentru identificarea elementelor critice ale infrastructurii se numără: populația afectată, impactul asupra economiei naționale și costurile reabilitării, impactul asupra sectorului și a altor sectoare, timpul de refacere al serviciilor, dar și impactul asupra moralului populației⁴.

Comparativ cu această abordare, în viziunea europeană asupra infrastructurii critice, criteriile de identificare ale elementelor componente sunt întinderea și suprafața sectorului critic, magnitudinea și intensitatea efectelor, probabilitatea de a fi afectat de o amenințare și „eșalonarea în timp a efectelor”⁵. Astfel, Directiva CE nr. 114/2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora, definește noțiunea de infrastructură critică ca fiind „un element, un sistem sau o componentă, aflat pe teritoriul statelor membre, care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale sau economice a persoanelor, și a căror perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ într-un stat membru ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții”⁶. Totodată, pentru a face o distincție între infrastructurile critice naționale ale statelor membre și infrastructura critică europeană, Directiva propune următoarea definiție pentru cea de-a doua categorie: „o infrastructură critică localizată în statele membre, a cărei perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ asupra a cel puțin două state membre. Importanța impactului se evaluează din perspectiva criteriilor intersectoriale. Aceasta include efectele ce rezultă din relațiile intersectoriale de dependență de alte tipuri de infrastructuri”⁷.

În accepțiunea sa clasică, infrastructura critică este indisolubil legată atât de noțiunea de teritorialitate, în sensul conexiunii cu o unitate teritorial – administrativă, cât și de o anumită înțelegere a termenului în sens militar, discutându-se, în realitate, de „infrastructuri teritoriale”, definibile ca „totalitatea lucrărilor, obiectivelor și amenajărilor care, realizate pe timp de pace, pot fi utilizate în scopul apărării în situații de criză sau la război, în vederea amplificării avantajelor și proprietăților oferite de factorul geografic, în scopul menținerii viabilității și fiabilității”⁸ sistemului

⁴ Radu ANDRICIUC, *Considerații privind protecția infrastructurii critice*, Editura MAI, București, 2009, p.21.

⁵ *Ibidem*, p.21.

⁶ Cf. *Directiva 114/2008/CE a Consiliului din 8 decembrie 2008*, p.43, disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:RO:PDF> accesat la 24 august 2012.

⁷ *Ibidem*, p. 43.

⁸ Adrian CERNĂIANU, *Considerații privind infrastructura teritorială și militară a României în contextul deplinei integrări a țării în NATO în Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, nr.2, Editura UNAP, București, 2006, p.29.

de apărare a unei unități administrative teritoriale. Rolul primordial al elementelor ce compun infrastructurile teritoriale este acela de „potențare a capacității de apărare”⁹, la care se adaugă și acela de asigurare a canalelor de comunicare necesare funcționării administrative și apărării.

Din punct de vedere economic, infrastructurile critice pot fi definite ca „factori de producție a căror absență sau indisponibilitate ar genera costuri inacceptabile pentru societate și economie”¹⁰. Astfel, devine evident faptul că investițiile în infrastructură critică generează creșterea economică. Prin urmare, importanța economico-socială a infrastructurilor critice derivă din faptul că, prin serviciile pe care acestea le oferă sau le înlesnesc, aduc beneficii dezvoltării sociale, oferind agenților economici stimulente fie pentru a-și îmbunătăți producția sau activitatea, fie pentru a aborda noi sectoare și a se extinde.

În ceea ce privește dimensiunea socială a conceptului de infrastructură critică, merită menționat că între aceasta și accepțiunea economică a termenului există o relație de ambivalență, în sensul că dezvoltarea și creșterea performanțelor infrastructurilor critice contribuie la îmbunătățirea calității vieții și poate genera prosperitate iar, în același timp, nivelul de venit mediu al unei comunități sau societăți și creșterea economică conduc la investiții suplimentare în elemente de infrastructură considerate esențiale, stimulând extinderea infrastructurii, creșterea interdependenței între elementele acesteia, eficientizarea măsurilor de protecție și atingerea unor cote și mai înalte de performanță.

Prin abordarea multidisciplinară a conceptului, se ajunge astfel la definirea infrastructurilor critice ca fiind acea parte a infrastructurilor speciale sau obișnuite fără de care stabilitatea și funcționarea unui sistem sau proces ar fi iremediabil compromisă. Altfel spus, între ansamblul sistemic și infrastructurile critice care îl compun există o relație de dependență directă, securitatea întregului fiind indisolubil legată de capacitatea sistemului de administrare și protecție a elementelor sale vitale.

Din acest punct de vedere, infrastructura critică poate fi definită ca „totalitatea entităților fizice sau virtuale a căror avariere sau distrugere afectează în mod semnificativ fluxul de produse și servicii generat de acestea, indispensabile funcționării normale a statului sau a unei comunități”¹¹ sau, mai sintetic, ca reprezentând „acele infrastructuri cu rol important în asigurarea securității, în funcționarea sistemelor și în derularea proceselor economice, sociale, politice,

⁹ *Ibidem*, p. 29.

¹⁰ Xavier DELACHE, Eric OLLINGER, *Critical infrastructure identification: a case for economic analysis application in France*, Contribution to the Transportation research board Committee on Critical Transportation Infrastructure Protection (ABE40) meeting, 14 ianuarie 2009, p.5, disponibil la [http://itri.tsu.edu/TRB_ABE40/Documents/SDS-ERA-08-071-TRBcritical%20 infrastructures %20identification%20-economic%20approach-V2.doc](http://itri.tsu.edu/TRB_ABE40/Documents/SDS-ERA-08-071-TRBcritical%20infrastructures%20identification%20-economic%20approach-V2.doc), accesat la 05.09.2012.

¹¹ Adrian CERNĂIANU, *op. cit.*, p.16.

informaționale și militare”¹². Nu în ultimul rând, datorită locului și rolului infrastructurilor critice în funcționarea și dezvoltarea unui stat, acestea pot fi considerate, o adevărată „coloană vertebrală a țărilor, regiunilor, continentelor”¹³.

Cu toate că abordările diferă, există un punct de plecare comun, identificabil atât în cuantificarea importanței funcționării în siguranță, cât și în impactul efectelor vulnerabilităților infrastructurii critice sau a amenințărilor la adresa acesteia asupra întregului sistem, fiind generalmente acceptată clasificarea în infrastructuri critice fizice, cosmice și virtuale.

1.2. Vulnerabilități, riscuri și amenințări la adresa infrastructurilor critice

Datorită calității sale inerente de a constitui o parte indispensabilă a funcționalității sistemului, infrastructura critică este supusă unor amenințări multiple, provenite din medii variate, și prezintă riscuri, pericole sau vulnerabilități intrinseci pentru sistem, o eventuală deteriorare sau distrugere a unor elemente componente provocând efecte de cascadă, cu impact asupra întregului sistem sau proces.

Vulnerabilitățile infrastructurilor critice pot fi definite ca acele stări de fapt, procese sau fenomene care „diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora, cu consecințe în planul funcționalității și utilității infrastructurilor critice”¹⁴, fiind consecințe ale dereglărilor de proces rezultate fie din intervenții ale unor elemente obiective, fie prefigurate de potențiale intervenții umane.

Potrivit unor autori, *vulnerabilitatea* este o „slăbiciune care conduce (sau care poate fi folosită pentru a conduce) la consecințe dezastruoase.”¹⁵ Din acest punct de vedere, o vulnerabilitate a unei componente a infrastructurii critice, odată identificată și localizată, poate genera soluții, prin adoptarea unor măsuri suplimentare de securitate, pentru noi funcții sau proiecte ale sistemelor de asigurare a protecției infrastructurilor.

Gestionarea deficitară a vulnerabilităților poate degenera, prin perpetuarea dereglărilor sau a disfuncționalităților, în riscuri și factori de risc, amenințări sau stări de pericol. Totodată, datorită interdependențelor existente între diferite elemente ale

¹² Grigore ALEXANDRESCU, Gheorghe VĂDUVA, *Infrastructuri critice. pericole, amenințări la adresa acestora. sisteme de protecție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 7.

¹³ Stelian ARION, *Protecția infrastructurilor critice managementul securității la nivelul deținătorilor și al operatorilor* în revista *Alarma*, disponibil la <http://www.revista-alarma.ro/pdf>, accesat la data de 9 mai 2012.

¹⁴ - *Protecția infrastructurilor critice*, Ed. Centrul de Informare pentru Cultura de Securitate din cadrul Serviciului Român de Informații, p.11, disponibil la adresa <http://www.scribd.com/doc/46017416/BrosuraProtectiaInfrastructurilor-Critice>, accesat la 30 august 2012.

¹⁵ Lăcrămioara Mariana PETRIU, *Vulnerabilitățile infrastructurii critice a sistemelor de alimentare cu apă*, în Constantin MOȘTOFLEI (coord.), *Perspective ale securității și apărării în Europa (Sesiunea anuală de comunicări științifice 19-20 noiembrie 2009 București)*, volumul 4, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009, p.101.

infrastructurilor critice, vulnerabilități ale unor infrastructuri critice civile pot avea repercusiuni în planul securității naționale. Un eventual atac asupra infrastructurilor critice va exploata și, implicit, revela vulnerabilitățile preexistente ale sistemului.

Factorii de risc se referă la „situații, împrejurări, elemente, condiții sau conjuncturi interne și externe, dublate uneori și de acțiune, ce determină sau favorizează materializarea unor amenințări la adresa infrastructurilor, generând efecte de insecuritate”¹⁶.

Potrivit unor autori¹⁷, *riscul* sau *pericolul* denumește „o disfuncție gravă și primejdioasă a unui sistem și proces (pentru acel sistem sau proces, dar și pentru altele aflate în relație cu acestea sau în împrejurimi)”, pe când prin *amenințare* se poate înțelege un „pericol direct, orientat”. Totodată, *amenințările* pot fi reprezentate și de „capacități, strategii, intenții, planuri ce potențază un pericol la adresa infrastructurilor critice, materializate prin atitudini, gesturi, acte, fapte ce creează stări de dezechilibru ori instabilitate și generează stări de pericol, cu impact asupra securității naționale”, pe când stările de pericol evidențiază „rezultatul materializării amenințării ori iminența producerii unei agresiuni la adresa infrastructurilor critice”¹⁸.

În alte interpretări, *amenințarea* se poate referi la existența unei intenții sau la capacitatea de a provoca consecințe dezastruoase, fiind caracterizată atât prin mijloacele prin care se produce, cât și prin probabilitatea apariției¹⁹. Din această perspectivă, un sistem de infrastructuri critice poate fi confruntat cu mai multe amenințări, acestea încadrându-se în trei categorii majore: din interior, din exterior și din exterior cu contribuția unor elemente interne.

O altă clasificare a amenințărilor ar putea fi următoarea: pericole și amenințări cosmice, climatice și geofizice, pericole și amenințări rezultate din activitatea oamenilor și pericole și amenințări cibernetice, îndreptate asupra infrastructurilor critice din spațiul virtual²⁰, acestea fiind caracterizate de imprevizibilitate și dinamism, ceea ce impune monitorizarea, analiza și evaluarea permanentă a interdependențelor infrastructurii critice și a vulnerabilităților de sistem.

Riscurile cu care sunt confruntate infrastructurile critice pot fi clasificate în funcție de următoarele elemente: structura și extinderea unor defecțiuni, avarii, intervenții, incidența sau probabilitatea producerii acestora, precum și potențialul acțiunii sau intervenției umane; factorii declanșatori și vulnerabilitățile sistemice; natura, ambiguitatea, incertitudinea sau imprevizibilul unor situații de urgență. Pentru evaluarea riscurilor pot fi utilizate metode cantitative, prin care pot fi obținute valori numerice, determinate prin calcul, ale nivelului de risc, sau metode calitative, bazate pe analiza valorilor parametrilor și încadrarea lor în scale sau grafice de evaluare prestabilite.

¹⁶ *Ibidem*, p.101.

¹⁷ Grigore ALEXANDRESCU, Gheorghe VĂDUVA, *op. cit.*, p. 30.

¹⁸ *Protecția infrastructurilor critice*, Ed. Centrul de Informare pentru Cultura de Securitate din cadrul Serviciului Român de Informații, p. 12, disponibil la: <http://www.scribd.com/doc/46017416/BrosuraProtectiaInfrastructurilor-Critice>, accesat la 30 august 2012.

¹⁹ Lăcrămioara Mariana PETRIU, *op. cit.*, p. 99.

²⁰ Clasificare cf. Grigore ALEXANDRESCU, Gheorghe VĂDUVA, *op. cit.*, pp. 30-37.

Nu în ultimul rând, *agresiunile* la adresa infrastructurilor critice se pot materializa în „acțiuni violente sau non-violente, desfășurate prin mijloace armate, electronice, psihologice sau informaționale, pe baza unor strategii sau planuri, de către o entitate (state, grupuri de presiune, actori nonstatali, centre de putere etc.)”²¹.

Luând în considerare cele de mai sus, putem conchide că schimbările economice, tehnologice și legislative au determinat o modificare a relațiilor preexistente între infrastructuri, pe când revoluția informațională a generat noi conexiuni și dependențe ale elementelor de infrastructură, creând sisteme complexe al căror control este, de regulă, informatizat și centralizat. În același timp, interconectivitatea rețelelor și ansamblurilor societale generată de globalizare a cauzat o serie de noi „incertitudini”, vulnerabilități de sistem, riscuri și amenințări de securitate.

Conexiunile între diferite sectoare de infrastructură au devenit extrem de complexe, sporind interdependența dar și vulnerabilitatea sistemului. Creșterea vulnerabilității unui element sau sector dintr-un sistem de infrastructuri critice contribuie, datorită interconexiunilor și interdependențelor existente între părțile componente, la augmentarea nivelului de vulnerabilitate al întregului sistem. Amenințările la adresa infrastructurilor critice sunt transfrontaliere și asimetrice, iar capacitatea statelor de a asigura protecția lor în absența unui cadru organizațional suprastatal este extrem de limitată. În mod similar, interpretarea inadecvată și dificultățile de adaptare la schimbările survenite sporesc gradul de vulnerabilitate, printr-o înțelegere greșită a noțiunii de securitate ceea ce induce, implicit, un răspuns inadecvat sau întârziat la amenințări și pericole.

2. Infrastructuri critice din Delta Dunării – factori de risc, vulnerabilități, pericole și amenințări

2.1. Principalele infrastructuri critice din Delta Dunării

Infrastructurile din Delta Dunării au fost create prin intervenții umane, fiind dezvoltate astfel încât să se adapteze la condițiile sistemului natural. În mod tradițional, rețeaua de infrastructuri deltaice a utilizat cursurile naturale de apă existente, urmând îndeaproape direcția acestora.

Infrastructurile critice din Delta Dunării se constituie în sisteme complexe de infrastructuri, determinate de necesitățile vitale de funcționare a comunităților și urmărind îndeaproape clasificările aplicabile infrastructurilor critice în general. Astfel, din mulțimea infrastructurilor fizice din Delta Dunării, îndeplinesc funcții vitale și asigură stabilitatea sistemelor, fiind asimilabile conceptului de infrastructuri critice următoarele categorii de structuri:

a) *infrastructuri critice ale transportului fluvial și maritim*, precum portul Sulina, porturile fluviale, dintre care cel mai important este portul Tulcea, rețeaua de transport mărfuri și persoane în zona deltaică, infrastructurile portuare cu rol de asigurare cu utilități – electricitate, apă potabilă etc., infrastructurile portuare cu rol

²¹ *Protecția infrastructurilor critice*, Ed. Centrul de Informare pentru Cultura de Securitate din cadrul Serviciului Român de Informații, p. 12, disponibil la: <http://www.scribd.com/doc/46017416/BrosuraProtectiaInfrastructurilor-Critice>, accesat la 30 august 2012.

de operare a mărfurilor, șantierul naval din Tulcea, instalațiile de far Sulina, Sf. Gheorghe și Portița, stațiile de radionavigație, sistemele de radiolocație și de comunicații, sistemele de balizaj, infrastructura de îndiguire, dragare și amenajare sau ameliorare a cursurilor de apă, elemente de infrastructură pentru asigurarea securității și siguranței navigației, pentru asigurarea navigabilității pe Dunăre (spărgătoarele de gheață) și pentru intervenții în situații de urgență (nave și dispozitive de intervenție, de exemplu navele sanitare), sistemele de control de mediu, de evaluare a calității apei și aerului;

b) *infrastructuri critice ale localităților din Delta Dunării*, categorie în care putem include stațiile de epurare și rețelele de furnizare a apei potabile, rețele de transport a energiei electrice și stații de transformare sau de producere a energiei electrice (de exemplu, în localitatea Sf. Gheorghe), rețele de telefonie, stații și centrale, rețele și posturi de radio și TV aflate în sistemul național sau local de alertă, iluminatul public, rețele de transport public fluvial, spitalele din orașele Tulcea și Sulina, infrastructuri ale sistemelor de prevenire și stingere a incendiilor și de protecție civilă, canale de acces în localități;

c) *infrastructuri critice ale sectorului socio-economic*, precum rețele de distribuție a energiei electrice (atât de înaltă tensiune, cât și de 380 de volți) și a apei, rețele și sisteme de aprovizionare cu carburanți, rețele de calculatoare și comunicații, în special componentele fizice ale acestora (relee, cabluri, stații, comutatoare etc.), infrastructuri ale unor drumuri strategice, depozite de materii prime, materiale finite sau de importanță strategică, depozite de alimente și medicamente inclusiv depozite frigorifice de stocare a producției piscicole, canale de acces, lacuri și lucii de apă întrebuintate pentru pescuit, infrastructuri întrebuintate pentru colectarea stufului;

d) *infrastructuri critice ale sistemului de ordine publică, de siguranță și informațional*, ce includ structuri ale poliției și jandarmeriei, inclusiv ale poliției comunitare și rurale, ale Inspectoratului pentru Situații de Urgență, ale forțelor de intervenție și reacție rapidă, precum și ale serviciilor de informații.

Asupra acestor sisteme de infrastructuri critice acționează o varietate de factori de risc, vulnerabilități intrasistemice, pericole și amenințări, pentru asigurarea protecției și securității acestora fiind nevoie de cooperare și interoperabilitate, atât la nivelul diferitelor instituții naționale cu atribuții în domeniu, cât și la nivel regional, de exemplu, cu instituții sau autorități similare din Ucraina.

2.2. Factori de risc, vulnerabilități și amenințări

Principalii factori de risc la adresa infrastructurilor critice sunt generați de o serie de caracteristici regionale, ce pot favoriza anumite vulnerabilități sistemice sau pot genera pericole și amenințări la adresa acestora, precum și perpetuarea și accentuarea acestora în timp. Altfel spus, factorii de risc și vulnerabilitățile infrastructurii critice din Delta Dunării pot constitui un exemplu elocvent al interdependențelor existente între diferite categorii de infrastructură critică, precum și a modului în care o vulnerabilitate a unui element de infrastructură vitală poate genera o reacție în lanț, cu efecte asupra întregului metasistem de infrastructuri.

Astfel, suprafața mare ocupată de Delta Dunării a determinat o densitate scăzută pe întreg teritoriul județului Tulcea (aproximativ 29,7 loc/kmp²²), ducând la existența unor condiții economice și sociale mai puțin propice. Absența unor oportunități economice diversificate a generat lipsa locurilor de muncă, salarii neatractive dar și sub sau supracalificare, ce au condus, în timp, la plecări masive ale populației active spre alte regiuni din țară sau din străinătate, cu impact asupra dezvoltării și protecției infrastructurii critice, în special prin prisma investițiilor în infrastructură, sau a sumelor alocate pentru modernizarea și asigurarea acesteia.

Totodată, slaba dezvoltare a regiunii și lipsa oportunităților economice și a unei industrii diversificate, au condus, pe lângă valoarea redusă a indicatorului referitor la densitatea drumurilor, la un procent scăzut al rețelei de drumuri modernizate, înregistrându-se o serie de probleme precum calitatea slabă a drumurilor, sistemul deficitar de iluminare, o situație critică a drumurilor din mediul rural, majoritatea localităților neavând drumuri asfaltate sau măcar pietruite.

Mai mult decât atât, exceptând slabele performanțe calitative și cantitative ale rețelei de drumuri, măsurile de protecție a acestui element de infrastructură critică sunt deficitare, acestea fiind expuse în continuare unor amenințări majore în caz de inundații. Infrastructurile critice de transport fluvial prezintă vulnerabilități datorate uzurii instalațiilor portuare, a navelor care asigură transportul, lucrările de amenajare și asigurare a navigabilității pe fluviu, fiind amenințate atât de factori de risc naturali, sistemici sau procesuali cât și umani. De asemenea, datorită lipsei de investiții în infrastructură, nu au fost identificate posibilități pentru instituirea unor trasee de rezervă în eventualitatea unor situații de criză, existând pericolul izolării unor areale extinse din Delta Dunării.

În cazul infrastructurilor critice din localitățile Deltei Dunării, se înregistrează deficiențe majore în ceea ce privește dezvoltarea utilităților publice, în unele localități neexistând rețele de distribuție a apei potabile, iar în cele în care astfel de rețele există, acestea înregistrează un grad ridicat de uzură, necesitând reabilitare sau înlocuire. Infrastructurile critice ale serviciilor medicale sunt slab dezvoltate, fiind necesară organizarea unui proces de planificare medicală. În ceea ce privește dotările, infrastructura de sănătate este precară iar personalul deficitar, în marea majoritate a cazurilor fiind necesară reabilitarea clădirilor (acolo unde acestea există) și aprovizionarea corespunzătoare a acestora.

O parte importantă a vulnerabilităților infrastructurilor critice din Delta Dunării ar putea fi rezumată după cum urmează: infrastructurile critice ale localităților sunt insuficient dezvoltate, cauzând izolarea unor localități, rețelele de transport fluvial au un nivel redus de eficiență, iar siguranța transporturilor ar putea fi îmbunătățită, infrastructura critică sanitară are o acoperire insuficientă a spațiului Deltei Dunării, volumul mic al investițiilor în infrastructură comparativ cu necesitatea modernizării și reamenajării componentelor critice, procentul mic alocat activității de cercetare, dezvoltare și inovare pentru protecția infrastructurilor critice.

²² Cf. datelor Ministerului Dezvoltării Regionale și Turismului, disponibile la: http://www.mdrl.ro/_documente/regiuni/2.SE_ro.pdf, accesat la 3 octombrie 2012.

Pericolele și amenințările care amenință integritatea infrastructurilor critice din Delta Dunării provin, la rândul lor, atât din spațiul fizic, cât și din cel virtual (cu toate că incidența acestora este, momentan, mai mică), fiind atât naturale, cât și produse (cauzate de intervenții umane iraționale). Astfel, acestea pot fi de natură climatică și se pot produce natural, fiind reprezentate de precipitații masive, inundații și revărsări de ape, furtuni sau alte fenomene meteorologice, căderi masive de zăpadă și îngheț, modificarea unor canale sau cursuri de apă, împruținarea rezervelor de apă potabilă, deșertificarea sau sărăturarea solurilor sau pot fi produse de către acțiuni umane, precum schimbarea regimului pluvionar sau al cursurilor de apă datorită exploatații iraționale a resurselor, distrugerea echilibrului ecologic, a ecosistemelor și a ciclurilor trofice prin vânătoare și pescuit iraționale etc. O altă categorie de amenințări ar putea fi constituită de amenințările geofizice, în special constând în eroziunea zonelor de coastă și cutremure.

Principalele pericole și amenințări la adresa infrastructurilor critice din Delta Dunării provin din activitatea umană, fiind fie de natură intrinsecă (de sistem, de proces sau de dinamică), fie rezultate ale unor mijloace de luptă neconvenționale²³. Astfel, amenințările de sistem provin sau sunt efecte ale unor disfuncționalități interne sistemelor de infrastructuri critice, numărul acestora fiind egal sau mai mare decât numărul metasistemelor de infrastructuri. Acestea împrumută o serie de caracteristici a sistemelor care le generează și sunt, de regulă, imprevizibile. Dintre cele mai importante pot fi enumerate următoarele: îmbătrânirea și degradarea elementelor de infrastructură critică, precum și tendința unora dintre acestea de a se uza prematur, fizic și moral, datorită vulnerabilităților sporite, expunerii îndelungate și lipsei de protecție sau a unor măsuri de securizare inadecvate; evoluția tehnologiilor utilizate în sistem, ceea ce duce, inevitabil, la distrugerea unei părți a infrastructurilor din care acesta este compus; disfuncționalități neprevăzute ale sistemului sau presiunea exercitată de disfuncționalități ale unui alt sistem de infrastructuri critice interconectat sau aflat în relații de interdependență cu acesta.

Amenințările de proces sunt caracterizate de o complexitate sporită și produc efecte pe scară largă, manifestându-se intempestiv și cu fiind greu de contracarat. Printre acestea putem include amenințările de natură *asimetrică*, precum terorismul sau crima organizată. Nu în ultimul rând, pericolele și amenințările de dinamică includ variațiile bruște în funcționarea și comportamentul sistemelor de infrastructuri critice, precum și a relațiilor de interdependență stabilite între componentele individuale.

Concluzii

Infrastructurile critice joacă un rol important în dezvoltarea economică și socială a unei regiuni, asigurând funcțiile vitale ale comunităților umane. În regiunile deltaice, infrastructurile critice contribuie la potențarea potențialului natural zonal, asigurând, în același timp, condiții decente de trai pentru populațiile locale.

²³ Clasificare cf. Grigore ALEXANDRESCU, Gheorghe VĂDUVA, *op. cit.*, p. 33.

Amenințările actuale și vulnerabilitățile intrasistemice au condus la dezvoltarea unor infrastructuri critice complexe, trans-sistemice, metasistemice, sau organizate într-un sistem de sisteme. În mod paradoxal, gradul sporit de complexitate și interdependență al sistemelor de infrastructuri critice a generat noi vulnerabilități, pericole și amenințări la adresa infrastructurilor critice, elaborarea unor măsuri adecvate de protecție pentru securizarea acestora necesitând o abordare multisectorială și transnațională cu toate că, în mod tradițional, responsabilitatea dezvoltării, întreținerii și asigurării securității infrastructurilor critice a aparținut guvernelor naționale.

Din acest punct de vedere, pentru asigurarea protecției și securității sale, infrastructura critică trebuie să fie ”dinamică și complexă, dependentă de multiple tehnologii de informații și comunicații” și, poate cel mai important aspect, să nu aibă ”un singur proprietar/operator/regulator/beneficiar”.²⁴

Vulnerabilitățile și amenințările cu care se confruntă infrastructurile critice din Delta Dunării reclamă investiții majore în domeniu pentru cercetare, dezvoltare și inovație tehnologică, impunându-se necesitatea crescândă a promovării parteneriatelor public – private în domeniul securității infrastructurii critice, astfel de proiecte aflându-se încă în stadiu incipient la nivel național și regional. Totodată, o serie de factori de risc actuali ar putea fi diminuați prin inițierea și dezvoltarea unor forme de cooperare transnațională, în vederea elaborării unor măsuri adecvate și eficiente de protecție a elementelor de infrastructură critică din regiunea Deltei Dunării, ceea ce ar putea conduce, pe termen mediu și lung, la diversificarea oportunităților de dezvoltare economico-socială și la creșterea gradului de coeziune și integrare al arealului.

Bibliografie:

1. ****Protecția infrastructurilor critice*, Ed. Centrul de Informare pentru Cultura de Securitate din cadrul Serviciului Român de Informații, disponibil la adresa <http://www.scribd.com/doc/46017416/BrosuraProtecțiaInfrastructurilorCritice>;
2. ***Executive Order 13010—*Critical Infrastructure Protection*. Federal Register, Vol. 61, No. 138., 17 iulie 1996, <http://www.fas.org/irp/offdocs/eo13010.htm>;
3. ****Directiva 114/2008/CE a Consiliului din 8 decembrie 2008*, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:RO:PDF>;
4. ALEXANDRESCU, Grigore, Văduva Gheorghe, *Infrastructuri critice. pericole, amenințări la adresa acestora. sisteme de protecție*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006;
5. ANDRICIUC, Radu, *Considerații privind protecția infrastructurii critice*, Editura MAI, București, 2009

²⁴ Cf. Mihai MACUC, Cătălina PREDOIU (coord.), *Protecția infrastructurilor critice în spațiul euroatlantic*, Editura ANI, București, 2008, p.10.

6. ARION, Stelian, *Protecția infrastructurilor critice managementul securității la nivelul deținătorilor și al operatorilor*, în revista *Alarma*, disponibil la <http://www.revista-alarma.ro/pdf>;
7. CERNĂIANU, Adrian, *Considerații privind infrastructura teritorială și militară a României în contextul deplinei integrări a țării în NATO*, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, nr. 2, București: Editura UNAP, 2006;
8. Collier, Stephen; Lakoff, Andrew, *The Vulnerability of Vital Systems: How Critical Infrastructure Became a Security Problem*, în Dunn, Myriam, Kristensen, Kristian Soby (ed.), *The Politics of Securing the Homeland: Critical Infrastructure, Risk and Securitisation*, Routledge, 2008, <http://anthropos-lab.net/wp/publications/2008/01/collier-and-lakoff.pdf>;
9. DELACHE, Xavier; OLLINGER, Eric, *Critical infrastructure identification: a case for economic analysis application in France*, Contribution to the Transportation research board Committee on Critical Transportation Infrastructure Protection (ABE40) meeting, 14 ianuarie 2009, http://itri.tsu.edu/TRB_ABE40/Documents/SDS-ERA-08-071TRB-critical%20infrastructures%20identification%20-economic%20approach-V2.doc;
10. MACUC, Mihai; PREDOIU, Cătălina (coord.), *Protecția infrastructurilor critice în spațiul euroatlantic*, București: Editura ANI, 2008;
11. PETRIU, Lăcrămioara Mariana, *Vulnerabilitățile infrastructurii critice a sistemelor de alimentare cu apă*, în MOȘTOFLEI, Constantin (coord.), *Perspective ale securității și apărării în Europa (Sesiunea anuală de comunicări științifice 19-20 noiembrie 2009 București)*, volumul 4, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009.

ROLUL ORGANIZAȚIILOR NEGUVERNAMENTALE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE

*Laura-Ina-Veronica BOGDAN**
*Cosmin MANEA***

Rezumat: Referindu-ne la implicarea societății civile în asigurarea securității umane am concluzionat că organizații ale societății civile, la toate nivelurile lor de existență și manifestare - local, național și global, - se implică activ, alături de structurile statale, regionale și internaționale abilitate, în elaborarea și punerea în practică a unor măsuri referitoare la securitatea umană.

Așadar, organizațiile societății civile acționează în următoarele direcții: protecția persoanelor în situații de conflict; protecția persoanelor aflate în mișcare, în timpul și după încheierea conflictului; protecția persoanelor după ieșirea țării din conflict; eliminarea insecurității economice; asigurarea serviciilor de sănătate de bază pentru întreaga populație; asigurarea transparenței instituțiilor statale în domeniul securității umane; respectarea drepturilor fundamentale ale omului; implicarea activă, responsabilă și consistentă în acțiuni destinate să asigure o dezvoltare durabilă și echitabilă pentru toți.

Astăzi, mii de organizații ale societății civile (OSC) participă la marile conferințe organizate de ONU și, bineînțeles, la alte activități ale acesteia, din ce în ce mai mult în calitate de membru activ și nu doar de observator. Astfel, OSC participă și își exprimă punctul de vedere în sesiunile extraordinare și în comisiile Adunării Generale, se adresează membrilor Consiliului de Securitate, iau parte la unele comitete pregătitoare și sunt membre ale Consiliului de Administrație a anumitor programe și inițiative. De fapt, implicarea OSC în activități ale ONU constituie un element cheie al perfecționării activității acestei organizații interguvernamentale mondiale.

Cuvinte-cheie: securitate umană, ONU, societate civilă, protecție, OSC.

Introducere

Astăzi, este pe deplin recunoscut rolul esențial al organizațiilor neguvernamentale (ONG-uri) ca principali parteneri și actori nonstatali în dezvoltarea, apărarea și punerea în operă a securității umane¹. Miniștrii și alți reprezentanți ai statelor membre ale Rețelei de Securitate Umană au recunoscut expertiza și energia angajării ONG-urilor în vederea progresării într-un domeniu sau altul cu mize cheie legate de securitatea umană cum ar fi: armele ușoare, copii afectați de război, minele terestre, promovarea Curții Penale Internaționale. De asemenea, ONG-urile au o contribuție semnificativă la organizarea și derularea forumurilor naționale și internaționale pentru promovarea într-o și mai mare măsură a angajamentului, integrării și transparenței între guverne și societatea civilă în privința diverselor aspecte ale securității umane.

* *Absolvent Master în „Securitate și Apărare”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”*

** *Masterand, Master „Securitate și Apărare”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”*

¹ *Société civile*, <http://www.humansecuritynetwork.org/society-f.php> – accesat la data de 20.09.2012.

1. Direcții de acțiune ale unor organizații ale societății civile în asigurarea securității umane

Organizațiile societății civile, la toate nivelurile lor de existență și manifestare – local, național și global, - se implică activ, alături de structurile statale, regionale și internaționale abilitate, în elaborarea și punerea în practică a unor măsuri referitoare la securitatea umană. Astfel, organizații ale societății civile acționează în următoarele direcții:

❖ *protecția persoanelor în situații de conflict.* Se știe că frecvent civilii și necombatantii sunt principalele victime și câteodată țintele conflictelor violente. Mecanismele și normele juridice existente la ora actuală se cer întărite pentru a le face mai eficace în protecția civililor. Aceasta impune elaborarea unor strategii integrate ce leagă aspectele politice, juridice, militare, umanitare și sociale într-o manieră coerentă și concertată. Aici intervin o serie de organizații ale societății civile care acționează atât pentru satisfacerea nevoilor vitale ale persoanelor afectate de conflict, cât și prin solicitarea ca cei în drept să sancționeze violarea masivă a drepturilor omului;

❖ *protecția persoanelor aflate în mișcare, în timpul și după încheierea conflictului.* Pentru unele persoane a emigra înseamnă o șansă de a-și ameliora condițiile de viață. Pentru altele, a emigra semnifică dobândirea singurului mijloc de a fi în siguranță. Societatea civilă, prin organizațiile sale cu caracter umanitar, susține și apără drepturile acestor oameni obligați să emigreze pentru a-și prezerva securitatea;

❖ *protecția persoanelor după ieșirea țării din conflict.* Acordurile de pace și de încetare a focului nu implică în mod necesar garantarea securității umane. Responsabilitatea protejării persoanelor în conflict se cere completată cu cea de reconstrucție. Elaborarea unui cadru nou și a mecanismelor de finanțare adecvate sunt necesare pentru reconstrucția unei țări răvășite de război. Pentru a asigura securitatea, trebuie demobilizate elementele armate și întărită poliția civilă, satisfăcute nevoilor esențiale ale persoanelor afectate, condusă activitatea de reconstrucție și dezvoltare, promovarea coexistenței și reconcilierii, realizarea condițiilor unei bune guvernări. În toată această activitate complexă și multilaterală, se implică și diverse organizații ale societății civile regionale și internaționale;

❖ *eliminarea insecurității economice.* Sărăcia extremă face ravagii. În combaterea acesteia intervin și organizații ale societății civile, acționând atât pentru crearea condițiilor realizării unei activități economice profitabile, cât și prin măsuri de securitate socială, pe care ele le pot întreprinde cu forțe proprii;

❖ *asigurarea serviciilor de sănătate de bază pentru întreaga populație.* Societatea civilă, atât cea națională, cât mai ales cea regională sau internațională, face eforturi pentru ca, împreună cu cei abilitați în acest sector, să asigure minimul necesar pentru o asistență medicală de bază pentru toate persoanele. De asemenea, organizații ale societății civile se implică în activitatea de combatere a bolilor cu efecte grave pentru sănătatea populației ;

❖ *asigurarea transparenței instituțiilor statale în domeniul securității umane.* Organizațiile societății civile sunt capabile să asigure formarea în materie de drepturi

ale persoanei și a gestiunii conflictelor. De asemenea, acestea pot ameliora capitalul social și să ia în sarcina civilă procesele de consolidare a păcii și pot da alerta rapidă în cazul creșterii insecurității umane;

❖ *respectarea drepturilor fundamentale ale omului.* Organizații ale societății civile atât la nivel local, cât și național fac cunoscute cetățenilor drepturile lor fundamentale și acționează pentru respectarea lor de către instituțiile statului, fapt ce înseamnă o contribuție la asigurarea securității umane; asigurarea unei dezvoltări durabile și echitabile. În acest sens, se acționează, îndeosebi la nivel regional și internațional, de către multe organizații ale societății civile pentru transpunerea în practică a obiectivelor programului ONU de dezvoltare durabilă;

❖ *implicarea activă, responsabilă și consistentă în acțiuni destinate să asigure o dezvoltare durabilă și echitabilă pentru toți.* ONU are un Program privind dezvoltarea durabilă a omenirii în anii ce vin², la care iau parte și organizații ale societății civile internaționale.

2. Organizații de securitate internațională și securitatea umană

ONU, ca organizație interguvernamentală cu ample competențe în materie de securitate internațională, are un statut și un rol bine definit, în acest sens, în Carta sa. Prin activitatea Consiliului de Securitate, a Secretarului său General și a Adunării Generale, intervine, ori de câte ori este necesar, cu măsuri diverse, pentru a restabili pacea și a instaura stabilitatea în lume. Totuși, viața internațională, complexă, dinamică și multidimensională impune reformarea acestei organizații pentru ca ea să poată răspunde prompt, adecvat și flexibil pericolelor și amenințărilor de tot felul la adresa securității internaționale, inclusiv a celei umane. Deși în ansamblul său, cadrul ONU se arată mai bine dispus în privința obiectivelor securității umane, structura birocratică a acestei organizații constituie o piedică în calea măsurilor eficace față de crize. O mare reformă instituțională a ONU va servi cauza dezvoltării și aspectul umanitar al securității umane.

Intervenția în Kosovo, de exemplu, repune în discuție problema rolului Consiliului de Securitate în ordinea internațională, mai ales în ceea ce privește consecințele unei intervenții umanitare în forță dusă de un organism militar regional (NATO) în afara aparatului ONU. În esență, această intervenție militară a constituit o ruptură cu practica internațională trecută și necesită o analiză mai fină.

Consiliul de Securitate se află marginalizat în ceea ce privește noile probleme de securitate din cauza unei lipse de voință politică de a se angaja și întrucât capacitatea sa este deja suprautilizată. Acest vid a fost umplut prin „coaliții de voluntari” și prin actori regionali, noutate puternic tulburătoare în sânul său. Acest sentiment reflectă fără îndoială o tensiune mai generală la ONU între promotorii securității umane, a drepturilor persoanei și intervențiile umanitare, pe de o parte, și cei care doresc să apere ascendentul suveranității, nerecurgerea la forță și neamestecul în treburile interne ale unui stat de către alte state. Consiliul de

² *Déclaration du Millénaire*, în <http://daccessads.un.org/UNDOC/GEN/NOO/559/52/PDF/N0055952pdf?OpenElement> – accesat la data de 20.09.2012.

Securitate, după Războiul Rece, devine din ce în ce mai problematic. În plus, dreptul de veto al marilor puteri constituie un obstacol serios în practica securității umane.

În fine, se cuvine subliniat că, mecanismele de care dispune Consiliul de Securitate pentru a promova securitatea umană, precum Convenția asupra genocidului, sunt slab utilizate. Ele ar putea să se sprijine pe această Convenție, dar trebuie clarificată definiția genocidului, lărgit câmpul atrocităților vizate și precizat ce mecanisme pot fi folosite pentru a preveni genocidul.

Implicarea activă și responsabilă a societății civile internaționale, ca partener al ONU, în materie de securitate umană, trebuie să devină o realitate. De asemenea, participarea societății civile mondiale este esențială în promovarea securității umane. ONG-urile nu se interesează deloc de chestiunile militare tradiționale ca securitate și dezarmare, ci ele au multă influență în dezbaterile asupra politicilor, în elaborarea acestora și în punerea lor în practică în domeniile legate cu securitatea umană.

Unele state sunt reticente la ideea unui rol crescând al societății civile mondiale, căci ele estimează că ea se substituie actorilor și proceselor legitime, altfel spus, statelor și sistemelor interstatale clasice. Sistemul ONU a inițiat măsuri pentru a face să participe societatea civilă în procesul decizional, dar el ar putea merge încă mai departe. În promovarea obiectivelor securității umane la nivel internațional, accentul este din ce în ce mai mult pus pe „coaliții voluntare”, adică de parteneri animați de aceleași idei ce pot fi state, organizații neguvernamentale și organizații internaționale.

ONU a început să se sprijine pe ele în măsura posibilului, căci ele se dovedesc atât utile, cât și necesare. Acești parteneri reunesc mai multe cunoștințe și suscită mai mult interes din partea organizațiilor regionale, compensând lipsa resurselor de finanțare a ONU. Succesul „coalițiilor de voluntari” depinde de problema reglementării, a regiunii și de interesele interstatale. „Rețeaua pentru securitate umană”³, de exemplu, care reunește 11 țări și nouă organizații neguvernamentale și organizații internaționale importante, ar putea foarte bine să servească obiectivele securității umane mondiale.

Pe scurt, posibilitățile promovării securității umane în Consiliul de Securitate ar părea destul de limitate, utilizarea eventuală a Convenției asupra genocidului, pe care ar putea să se sprijine din punct de vedere juridic pentru a interveni în caz de genocid, reprezintă o excepție. Cadrul general al ONU este mai receptiv la noțiunea de securitatea umană în parte pe motiv de susținere a Secretarului General și a „coalițiilor de voluntari”.

Astăzi, mai mult ca oricând, comunitatea internațională este interesată de garantarea și asigurarea securității umane. Aceasta dintr-o serie de motive, printre care prioritare par a fi următoarele: schimbările produse în mediul strategic de securitate după căderea zidului Berlinului, prăbușirea sistemului socialist din Europa, desființarea Pactului de la Varșovia, extinderea NATO și lărgirea Uniunii Europene prin primirea de noi membrii, printre care se află și unele foste țări comuniste; manifestarea SUA, o perioadă de timp, ca singura superputere a lumii; globalizarea,

³*La vision de Reseaux de Securite Humaine*, <http://www.humansecuritynetwork.org/menu-f.php> – accesat la data de 20.09.2012.

ca fenomen complex, dinamic și multidimensional; integrarea regională, ca formă de răspuns adecvat la efectele globalizării; interesele strategice ale comunității internaționale în materie de stabilitate și pace mondială⁴.

Totuși, se cuvin făcute câteva mențiuni în ceea ce privește implicarea comunității internaționale în prezervarea securității umane. Mai întâi, intervenția comunității internaționale în domeniul amintit se caracterizează prin următoarele aspecte esențiale:

- ❖ este *selectivă*, în sensul că intervine acolo unde interesele sale, mai exact spus, interesele strategice ale statelor puternice ale lumii o cer ;

- ❖ este *părtinitoare*, adică comunitatea internațională ia partea uneia dintre părțile implicate în conflict;

- ❖ nu are întotdeauna *efectele scontate*;

- ❖ este *costisitoare* sub aspectul uman, pe de o parte – pierderi de vieți omenești și rănirea persoanelor atât din rândurile forțelor de menținere a păcii, cât și a populației locale și materială, pe de altă parte;

- ❖ *modalitățile de intervenție* cuprind o *paletă largă de măsuri* de la cele de natură diplomatică, trecând prin cele de natură economică și politică până la intervenția militară;

- ❖ *eterogenitatea organizațiilor și organismelor* prin care comunitatea internațională își face simțită prezența în prezervarea securității umane. Astfel, pe primul plan, se află ONU, apoi diverse organizații regionale (de exemplu Uniunea Europeană, OSCE), organizații politico-militare, organizații ale societății civile de la toate nivelurile (național, regional și mondial). Unele dintre aceste organizații au legitimitatea acțiunii lor asigurată de prevederile Cartei ONU și ale Tratatelor de constituire a respectivelor organizații. Altele, cum sunt organizațiile societății civile trebuie să-și dobândească prin activitatea lor legitimitatea reprezentării intereselor comunității internaționale în diferite regiuni ale lumii.

Acum, tot mai mult, se insistă pe diseminarea concepției privind conceptele de securitate umană și securitate globală. Se pleacă de la faptul că, față de perioada Războiului Rece când se cunoștea cu precizie cine reprezenta o amenințare pentru securitatea statelor și anume agresiunea militară externă venită din partea unuia dintre cele două blocuri politico –militare, în prezent, paleta riscurilor și amenințărilor s-a diversificat și nu se mai poate indica cu claritate locația sursei lor.

În plus, riscurile și amenințările la adresa securității naționale și internaționale au dobândit un profund caracter global. De aceea, la amenințări planetare răspunsurile trebuie să fie tot globale. În acest context, au sporit preocupările comunității mondiale față de garantarea și asigurarea securității umane, în special, și a celei globale, în general⁵.

ONU s-a implicat profund în protecția demnității umane. Lupta pentru integritatea persoanei se constituie în scopul esențial și legitim al zilelor noastre.

⁴ *Déclaration du Millénaire*, în <http://daccessads.un.org/UNDOC/GEN/NOO/559/52/PDF/N0055952pdf?OpenElement> – accesat la data de 20.09.2012.

⁵ *Société civile*, <http://www.humansecuritynetwork.org/society-f.php> – accesat la data de 20.09.2012.

Această percepție a securității pare să se deosebească fundamental de concepția clasică a securității statului, în termeni de capacitate militară și de apărare a teritoriului național. Astăzi, lumea se întemeiază (sau cel puțin către aceasta tinde), pe recunoașterea crescândă a importanței individului uman într-o manieră semnificativă atât în vorbe, cât și în fapte, în acțiunile politice și nu numai.

În același timp, recunoașterea că există și alte amenințări la adresa securității individului și a populației decât cea militară delimitează mai clar conținutul securității internaționale așa cum este aceasta concepută de organizațiile internaționale și regionale, ce au ca obiect preocuparea pentru asigurarea condițiilor adecvate traiului oamenilor în liniște, în siguranță și pace. Bineînțeles, la eforturile stăruitoare ale organizațiilor menționate se adaugă cele ale statelor democratice care au capacitatea de a susține corespunzător activitatea referitoare la securitatea individului, a populațiilor și, prin intermediul acestora, a securității globale. Printre amenințările la adresa securității individului se numără: violarea sistematică a drepturilor omului, interdicția ca organizațiile umanitare să ajute populația aflată în suferință, accesul tuturor persoanelor la educație, la sursele de apă și de hrană.

Orice persoană poate să-și desfășoare viața și activitatea nestingherită dacă și numai dacă sunt create și menținute o serie de condiții prielnice acestora. Astfel de condiții sunt reprezentate, în principal, de: *sentimentul celui în cauză că nu există pericole reale sau imaginare* care i-ar produce daune fizice, materiale sau psihice; *existența unui sistem de control* din partea individului, a grupului uman și/sau a statului asupra posibilelor pericole ce ar atenta la integritatea fizică și/sau psihică a oricărei persoane; *climatul psihosocial optim* prezent în grupul uman, în special, și în societate, în general; *climatul de încredere între statele lumii* bazat pe colaborare, cooperare și conlucrare în toate domeniile de activitate; *normele și regulile de comportare, de conviețuire unanim recunoscute și respectate* de către toți oamenii, atât ca indivizi, cât și ca membrii ai diferitelor grupuri și comunități, ai unor state și uniuni de state.

Prin urmare, se poate considera că securitatea umană globală este acea *stare de normalitate a mediului de securitate planetar*, în care riscurile și amenințările care ar putea aduce atingere integrității fizice și psihice ale persoanei, precum și a bunurilor materiale ale acesteia, se află sub controlul eficace al celor care gestionează activitatea oamenilor atât la nivel național, cât și global. Altfel spus, securitatea globală nu reprezintă o stare în care pericolele și amenințările la adresa individului și a populației din care face parte, precum și a stabilității și păcii în lume sunt absente, ci constituie o stare de echilibru dinamic rezultat al multiplelor și complexelor interacțiuni dintre statele lumii, dintre acestea și actorii nonstatali, în desfășurarea firească a vieții și activității umane de pretutindeni.

Cu alte cuvinte, se poate afirma că securitatea individului uman și populației din care el face parte constituie obiectivul principal atât al fiecărui stat național, cât și al comunității internaționale. Implementarea acestui concept este posibil să se dovedească: *o resursă politică* ce va da legitimitate acțiunilor comunității internaționale de prezervare a securității umane; *o nouă valoare* ce va permite emergența unui regim de securitate inedit fondat pe o veritabilă colaborare multilaterală între instituțiile internaționale; *o premisă* a compatibilității între

exercitarea suveranității statelor, în plan juridic, și principiul neamestecului în treburile interne.

În ultimii ani relațiile dintre ONU și organizații ale societății civile internaționale, regionale și chiar naționale s-au îmbunătățit considerabil. De altfel, Carta Națiunilor Unite prevede că „Consiliul economic și social poate lua toate dispozițiile utile pentru a consulta organizațiile neguvernamentale care se ocupă de chestiuni ce țin de competența sa. Aceste dispoziții se pot referi la organizații internaționale și la organizații naționale după consultarea membrilor interesați de organizație”⁶.

Până în prezent, ONU era singura organizație interguvernamentală care avea prevăzută în Charta sa elemente defnitorii asupra relației sale cu societatea civilă, chiar dacă era vorba doar de Consiliul Economic și Social. De la început, OSC au participat, cu titlu oficial la activitățile Secretariatului, la procesele de deliberare, la munca de educație și de informare, la activități operaționale ale Națiunilor Unite.

Organizațiile neguvernamentale pot cere „statutul consultativ” pe lângă Consiliul Economic și Social și pot fi admise în următoarele trei categorii: *statutul general* este acordat organizațiilor mari neguvernamentale internaționale care se interesează de cele mai multe domenii de activitate ale Consiliului; *statutul special* se referă la organizațiile ce posedă o competență specială în domeniile de activitate ale Consiliului; *statutul de organizație nonguvernamentală înscrisă pe lista referitoare la organizațiile nonguvernamentale* care se interesează de unul sau două domenii de activitate ale Consiliului și pot fi consultate la cererea Consiliului sau a organelor subsidiare.

În anii 60, adică în timpul Războiului Rece, chiar dacă participarea OSC era tot mai frecventă, ele erau din ce în ce mai controversate și implicate în jocurile politice dintre cele două blocuri militare. Unele țări occidentale, mai ales SUA, vedeau în numeroasele organizații neguvernamentale aparținând țărilor membre ale Pactului de la Varșovia adunări de comuniști și invers unele organizații neguvernamentale occidentale anticomuniste erau considerate ca fiind finanțate de CIA. Această polemică a influențat în parte Comitetul însărcinat cu organizațiile neguvernamentale din Consiliul Economic și Social, căruia îi sunt încredințate cererile de acreditare pe lângă consiliu. Acest Comitet, care numără acum 19 guverne, este singurul comitet interguvernamental consacrat exclusiv problemei ONG -urilor. Agravarea bănuielilor care planau asupra organizațiilor neguvernamentale a debutat cu un examen asupra acestei chestiuni. Prin Rezoluția sa 1296 din mai 1968, Consiliul stabilea noi proceduri de consultare, solicita rapoarte periodice ale organizațiilor neguvernamentale acreditate (mai ales privind detaliile despre contribuțiile primite de la guverne), punea în practică o nouă procedură pentru retragerea acreditării. Toate acestea nu au produs schimbările așteptate în acest domeniu de activitate.

Totuși, din anii 60, participarea ONG la evenimentele marcante ale ONU a început să devină preponderentă. Astfel, participarea unui grup important de organizații neguvernamentale la Conferința internațională asupra drepturilor omului (1968) și la Conferința asupra mediului (1972) a marcat o schimbare pozitivă în

⁶ Carta ONU, art. 71.

raporturile dintre ONU și astfel de organizații. Acestea din urmă nu mai erau tolerate ci socotite un actor important al scenei mondiale.

De altfel, perioada anilor 70 și 80 a adus cu sine intensificarea și diversificarea participării organizațiilor societății civile la viața și activitatea ONU. Astfel, OSC au participat la activități atât din domeniul operațiunilor cât și din cel politic. În perioada menționată, încrederea statelor membre și a Secretariatului în contribuția OSC la elaborarea politicilor generale a crescut, așa cum o dovedește participarea lor la *Deceniul pentru medii* și la *Deceniul pentru femei*, ca și alte manifestări organizate de către ONU. Totodată, s-a putut observa un profund respect pentru capacitatea sporită a OSC de a influența activitățile mondiale pentru dezvoltare, cum o arată lupta lor împotriva apartheidului, în ameliorarea și creșterea ajutorului public, inclusiv în domeniul alimentar.

În același timp, OSC au apărut ca fiind parteneri operaționali cu greutate, mai ales față de crizele umanitare (Cambodgia în 1979-1980 și în Etiopia în 1984-1985). OSC au devenit din ce în ce mai active în această perioadă și, treptat, și-au intrat în rolul cuvenit, mai ales prin participarea la audieri, la dezbateri, la reuniunile de informare și la dialogul cu guvernele. Tot în această perioadă se constată o creștere progresivă a importanței organizațiilor societății civile din Sud⁷.

În cursul anilor 90, s-a asistat la o amplificare spectaculară a participării OSC la toate activitățile ONU. Participarea lor, îndeosebi la marile conferințe a deschis noi orizonturi, atât în plan cantitativ, cât și calitativ. La Conferința asupra drepturilor omului (Teheran, 1968) și la Conferința asupra mediului (Stockholm, 1972) au participat numai organizațiile societății civile specializate și favorabile ONU, în majoritatea lor din Nord, care căutau să pună în discuție unele idei specifice și să le dezbată cu omologii lor tehnicieni din delegațiile naționale. De remarcat este că, ulterior, participarea se îmbunătățește în sensul acceptării tuturor OSC care doreau, atât din Nord, cât din Sud, atât cele agreate de ONU, cât și cele care nu-i erau favorabile acesteia. În același timp, s-a diversificat gama obiectivelor urmărite de organizațiile societății civile prin participarea la activitățile ONU. Astfel, unele OSC fac presiuni pentru punerea în practică a unui „parlament mondial”, altele organizează ședințe educative sau își prezintă programele lor de o mare diversitate (de la domeniul educativ la cel economic).

În acest mod, pentru prima oară la nivel internațional, aceste manifestări au adunat, pe o temă precisă, specialiști provenind din grupuri instituționalizate cheie: guverne, instituții specializate, ONG, sindicate, grupuri de reflexie, reprezentanții sectorului privat și ai mass-media, parlamentari, organizații religioase și alte componente ale societății civile.

Organizațiile societății civile datorită diversității lor structurale, a forței umane și financiare, a obiectivelor urmărite, a calității membrilor lor deși nu s-au dovedit unite, au arătat că sunt în măsură să-și asume un rol din ce în ce mai important și la nivel global, nu doar național sau regional. Această intensificare a participării OSC la

⁷ Sabina ALKIRE, *A conceptual Framework for Human Security*, Centre for Research on inequality, Human Security and Ethnicity (CRSE), Working Paper 2, London: University of Oxford, 2003, p. 15.

activitățile ONU vine să întărească aprecierea că, în prezent, se asistă la constituirea unei viguroase societăți civile internaționale. În acest context, un rol puternic favorabil apariției și acțiunilor societății civile internaționale l-a jucat, și, fără îndoială, îl va juca și în viitor Internetul. Acesta a permis informarea oportună a tuturor celor interesați de activitățile și manifestările organizate de Națiunile Unite. Pe lângă Internet, comunicațiile facile și transporturile relativ ieftine au permis OSC din Nord și Sud să fie prezente la toate activitățile importante de oriunde din lume.

În tabelul nr. 1 sunt prezentate unele date asupra participării ONG la diverse activități ale ONU, de-a lungul timpului⁸.

Tabelul nr. 1 - Participarea organizațiilor societății civile la marile conferințe organizate de ONU⁹

Anii	Locul reuniunii	Tema conferinței	Numărul noilor ONG acreditate	Număr de participanți la Forumul paralel al ONG
1968	Téhéran	Drepturile omului	57	-
1972	Stockholm	Mediu	>300	?
1975	Mexico	Anul internațional al femeii	114	6.000
1985	Nairobi	Sfârșitul deceniului femeii	163	13.500
1992	Rio de Janeiro	Mediu și dezvoltare	1.378	18.000
1993	Viena	Drepturile omului	841	1,000 aproximativ
1994	Cairo	Populație și dezvoltare	934	- nu sunt date
1995	Copenhaga	Dezvoltare socială	1.138	30.000
1995	Beijing	A patra conferință asupra femeii	2.600	300.000
2001	Durban	Rasism	1.290	15.000 aproximativ
2002	Monterrey	Finanțarea dezvoltării	107	- nu sunt date
2002	Johannesbourg	Dezvoltare durabilă	737	35.000

O succintă analiză a datelor statistice din tabelul de mai jos pune în evidență atât creșterea numărului organizațiilor neguvernamentale ce au participat la activități importante ale ONU, cât și capacitatea lor de a-și asuma sarcini din ce în ce mai importante la nivel internațional.

Aceste conferințe au fost determinante pentru a mobiliza un larg evantai de actori nonguvernamentali, incitându-i să stabilească contacte, să angajeze campanii de alăturare, să facă cunoscută experiența și punctul lor de vedere și să încerce să influențeze deciziile interguvernamentale. OSC din țările din Nord au avut tendința să facă vizibile obiectivele lor prin campanii de presiuni iar cele din Sud au căutat îndeosebi să stabilească contacte. Această diferență de abordare a probat existența

⁸ *Les Société civile et les Nations Unis*, în <http://www.un.org/> – accesat la data de 15.02.2012.

⁹ Mircea MUREȘAN, Petre DUȚU, *Societatea civilă – actor nonstatal major*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 214.

unor modalități deosebite de concepere a căilor de realizare a obiectivelor de către OSC și nivelul lor mai mare sau mai mic de experiență în domeniu. Potrivit sursei citate, cea mai mare parte a participanților au rămas activi și după încheierea conferinței și s-au implicat în eforturile de îndeplinire a sarcinilor stabilite și asumate de fiecare OSC, luând parte la activitățile comisiilor Consiliului Economic și Social, în ciuda intensificării frustrațiilor datorate rezultatelor conferințelor și a faptului că acordurile nu au fost aplicate.

Deși marile conferințe au fost o utilă tribună pentru afirmarea puterii societății civile în politicile generale, stabilirea de contacte și formarea de grupuri de lucru, cea mai mare parte a analiștilor au avut tendința de a califica relația ca fiind simbiotică. Participarea societății civile a permis să se atragă atenția mass-media și parlamentarilor la nivel mondial, de a convinge guvernele să se intereseze mai serios și mai concret în abordarea chestiunilor ridicate și să controleze mai îndeaproape angajamentele luate la scară națională și mondială.

Totuși, participarea societății civile a contribuit uneori considerabil la obținerea, pe timpul conferințelor, a unui consens asupra unor chestiuni de politică generală sensibilă (în special sănătatea și drepturile femeii). Astfel, OSC au permis publicului să înțeleagă unele probleme, să pătrundă semnificația procesului de elaborare a politicilor, au incitat la concertarea eforturilor internaționale pentru a regla chestiunile referitoare la bunurile colective mondiale și au redus „prăpastia” între acțiunile guvernamentale și retorica politică. Aceasta dovedește că cele mai multe state membre și funcționarii ONU văd în participarea mai largă a societății civile la viața internațională un aport pozitiv, sau cel puțin o contribuție la reafirmarea democrației. Probabil, aceasta este explicația faptului că tot mai multe organizații ale societății civile regionale și internaționale sunt recunoscute și acreditate pe lângă Națiunile Unite.

Concluzii

Conceptul tradițional de securitate era construit având la bază doar nevoia statului de a se proteja pe sine însuși, în vreme ce securitatea umană dorește protejarea statului, rolul acestuia devenind protector al individului. Pericolele tradiționale la adresa securității statului s-au diminuat considerabil, dar au apărut pericole noi care vizează în primul rând securitatea individului. Actorii din sfera relațiilor internaționale s-au schimbat. Statul nu mai este singurul actor, nici cel mai important. Organizațiile internaționale (NATO) sau cele suprastatale (Uniunea Europeană) au de spus un cuvânt din ce în ce mai greu pe scena internațională. Și corporațiile transnaționale, internaționale sau ONG-urile și-au trasat deja rolurile.

Problema securității trebuie abordată într-o manieră globală pentru a-i include pe cei excluși. Dar este necesară o definiție mai precisă a securității umane pentru a nu crea tensiuni între acest concept și chestiunile legate de dezvoltare. În plus, o definiție clară i-ar ajuta pe analiști și politicieni în cercetările lor, respectiv în procesul de redactare a politicilor. Fostul secretar al Organizației Națiunilor Unite, Kofi Annan, declara, în 2005, că persoanele implicate în conflicte violente au mai mult de suferit decât persoanele care trăiesc în regiuni relativ calme. De aceea,

eforturile ar trebui să se concentreze pe prevenirea factorilor care determină izbucnirea conflictelor. Există voci care ar putea susține că sărăcia și negarea drepturilor omului nu ar fi principalele cauze pentru izbucnirea războaielor civile și apariția terorismului și a crimei organizate. Totuși, toate aceste aspecte sporesc riscurile de instabilitate și violență.

Pe de altă parte, insecuritatea economică și socială, insecuritatea umană nu se pot menține fără conflicte noi, mai mult sau mai puțin grave. Cu toate acestea, nu neapărat punerea în aplicare a unui vast protectorat internațional și integrarea în NATO și UE ar putea să schimbe situația, ci dezvoltarea unei culturi a păcii pentru un concept nou al dezvoltării care să se bazeze pe pace, justiție, democrație. Principalele direcții de acțiune ar trebui să fie promovarea drepturilor omului în general și drepturile femeilor în particular (lupta împotriva violenței domestice, lupta în favoarea emancipării femeilor și participarea lor la viața publică); dezvoltarea solidarității locale (un program de susținere a școlarizării și reducerii abandonului școlar în rândul populațiilor minoritare, de exemplu rromii; promovarea toleranței și ajutorarea oamenilor să își găsească încrederea în forțele proprii. Toate aceste chestiuni sunt legate de cultura păcii, iar România are diverse programe, atât la nivel guvernamental, cât și la nivelul ONG-urilor, care abordează astfel de probleme. Până la urmă, chestiunea securității individului este și o problemă de limbaj și depinde de felul în care fiecare dintre cei implicați descrie, exprimă, analizează sau înțelege tipurile de insecuritate la care este expus. Paradigma securității umane împrumută termeni și nuanțe dintr-o pleiadă de concepte, doctrine și modele politice, economice și sociale, în special cele centrate pe individ. Dar apare și o nouă dimensiune a conceptului, securitatea comunității din care individul face parte, încercând astfel protejarea mediului de viață a individului în fața elementelor cu caracter perturbator sau chiar distructiv.

Bibliografie:

1. *** *Carta ONU*;
2. *** *Constituția României*;
3. ALKIRE, Sabina, *A conceptual Framework for Human Security*, Centre for Research on inequality, Human Security and Ethnicity (CRSE), Working Paper 2, London: University of Oxford, 2003,
4. MUREȘAN, Mircea, DUȚU, Petre, *Societatea civilă –actor nonstatal major*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006;
5. *Société civile*, <http://www.humansecuritynetwork.org/society-f.php>;
6. *Déclaration du Millénaire*, în <http://daccessads.un.org/UNDOC/GEN/NOO/559/52/PDF/N0055952pdf?OpenElement>;
7. *La vision de Reseaux de Securite Humaine*, <http://www.humansecuritynetwork.org/menu-f.php>;
8. *Les Société civile et les Nations Unis*, în <http://www.un.org>.

TENDINȚE ALE SECURITĂȚII UMANE ÎN NOUL MEDIU DE SECURITATE

*Laura-Ina-Veronica BOGDAN**
*Cosmin MANEA***

Motto:

„Suntem oameni. Deci puterea noastră trebuie să fie umană”.
Euripide

Rezumat: Deși sintagma „securitate umană” fusese folosită și în surse bibliografice anterioare¹, documentul care i-a conferit cu adevărat forța necesară pentru a face obiectul dezbaterilor în relațiile internaționale a fost Raportul ONU publicat în anul 1994, *The Human Development Report*². Documentul, preambul al *World Summit for Social Development*, care urma să aibă loc în martie 1995, la Copenhaga, propunea o agendă de subiecte-cheie, printre care cel de „securitate umană” era de maximă relevanță: „For too long, the concept of security has been shaped by the potential for conflict between states. For too long, security has been equated with the threats to a country's borders. For too long, nations have sought arms to protect their security. For most people today, a feeling of insecurity arises more from worries about daily life than from the dread of a cataclysmic world event. Job security, income security, health security, environmental security, and crime - these are the emerging concerns of human security all over the world”³.

În analiza prezentată am evidențiat securitatea națională, ca fiind o stare în care viața și activitatea cetățenilor unei țări se derulează în absența amenințării de orice fel. În continuare ne-am referit la securitatea umană a individului și la securitatea umană globală, ca obiective esențiale ale comunității internaționale.

Cu privire la conceptul de securitate umană am subliniat cele mai dese definiții ale sale, astfel arătând că unul dintre elementele esențiale pe care se concentrează analiza acestui concept este cel de „siguranță” a individului. Astfel, oricare ar fi modalitatea de definire a securității umane, noțiunea de siguranță rămâne una de bază, la fel ca și palierul umanitar în analizarea acestui concept.

Cuvinte-cheie: securitate umană, ONU, amenințare, societate.

Introducere

Societatea umană este cel mai bine descrisă prin viața socială a membrilor săi – indivizi și grupuri umane. Viața socială este determinată de un ansamblu coerent de factori și condiții de natură materială, economică, politică, culturală, de mediu etc. Actorul principal al acesteia este omul sub o dublă ipostază și anume: ca personalitate și ca membru al unui grup uman.

Factorii și condițiile vieții sociale constituie principalele cadre și surse de influență ale realității sociale. În același timp, condițiile și factorii economici,

* *Absolvent Master în „Securitate și Apărare”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

** *Masterand, Master „Securitate și Apărare”, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

¹ M. GLASIUS, *Human Security from Paradigm Shift to Operationalization: Job Description for a Human Security Worker, Security Dialogue*, 2008, 39, 31.

² <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/> - accesat la data de 20.09.2012.

³ *Human Development Report*, 1994, p 3.

materiali, geografici, biologici, etc. interacționează cu factorii de ordin psihologic și psihosocial.

Societatea umană și însăși viața socială angrenează funcționalitatea unui complex de factori și structuri, a unor instituții cu norme și valori specifice unui anumit spațiu social. Diferite condiții ce țin de un anumit context natural, geografic și uman, biologic și psihologic, socio-istoric și cultural acționează într-o interacțiune caleidoscopică generând multiple forme de influențe pe care le pot exercita asupra desfășurării diferitelor categorii de fenomene, procese și acțiuni sociale. Omul însuși (cu acțiunile și interacțiunile sale) este „microstructura” societății; el este agentul direct al tuturor fenomenelor de viață socială și prin care societatea însăși nu rămâne o simplă uniune complexă de indivizi, capabili de cooperare, de coacțiune socială, ci devine unitate de viață umană, în care indivizii se pot conserva, dar se pot afirma social, se dezvoltă, se manifestă și creează.

1. Reflectarea conceptului de securitate umană

În ultimii 20 de ani, conceptul de securitate umană este tot mai des utilizat în discursul politic la nivel internațional, dar câștigă teren și la nivel național. Principala idee a acestui concept este reprezentată de necesitatea de protecție a individului și a comunităților, în fața amenințărilor globale, spre deosebire de ideea pe care se centrează conceptul clasic de „securitate națională”.

Discuțiile pe marginea securității umane au reliefat, pe de o parte, o abordare în sens restrâns a acestui concept – fundamentată pe ideea de protecție a individului în fața amenințărilor violente, iar pe de altă parte, o abordare în sens larg, incluzând și protecția individului față de alte pericole (precum cele economice, demnitate umană, dreptul la sănătate, dreptul la un mediu sănătos etc.), ceea ce presupune o analiză a unor aspecte politice și sociale care afectează individul. La acest moment, față de dinamica scenei internaționale, există un consens referitor la importanța discutării acestui subiect, indiferent de modalitatea de abordare. Astfel, statele, organizațiile internaționale sau organizațiile nonguvernamentale continuă să aducă această temă în atenție, la nivel politic sau academic.

Securitatea umană se referă la necesitatea abordării centrate pe individ a securității, ca modalitate unică de realizare a stabilității naționale, regionale și chiar globale. Este evident că sfera atât de extinsă de aplicare a acestui concept creează îndoieli asupra puterii sale reale de explicare a realității.⁴ Termenul în sine este vag și mult prea larg definit, incluzând o listă mult prea largă de elemente ce adesea se suprapun: de la securitatea personală la cea economică și politică.

Discuțiile pe tema conceptului de securitate umană se desfășoară într-un context politic și economic deosebit de complex, în care conflictele, lipsa resurselor, starea de insecuritate, dezastrea, exercită o influență directă asupra necesităților de protecție a persoanelor afectate, comunitatea internațională confruntându-se cu o restrângere, uneori într-un ritm foarte accelerat, a spațiului în care individul poate fi

⁴ Alexandra SARCINSCHI, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008, p. 7.

considerat ca aflându-se în siguranță. În calitate de membru NATO și UE, România nu se poate abate de la această cale a securității umane. În strategia națională de securitate se arată că „într-un moment crucial al istoriei sale – România are nevoie de un proiect național realist și pragmatic, capabil să îmbine armonios inițiativa individuală cu spiritul civic modern și cu angajarea responsabilă. Noua strategie de securitate reprezintă un demers major în această direcție și este focalizată, din perspectiva finalității sale democratice, pe garantarea securității individului, a vieții sale și a familiei”. În principiu, doar o securitate care se fundamentează pe nevoile reale ale populației și pe cooperare internațională poate întări cu adevărat legătura dintre pace, dezvoltare și democrație.

Distincția dintre securitatea națională și cea internațională devine irelevantă de îndată ce referința principală este individul, respectiv cetățeanul. În România, majoritatea aspectelor și drepturilor ce pot fi reunite sub conceptul de securitate umană sunt garantate în primul rând de Constituție.

Pe de altă parte, Strategia de securitate națională răspunde nevoii și obligației de protecție legitimă împotriva riscurilor și amenințărilor ce pun în pericol drepturile și libertățile fundamentale ale omului, valorile și interesele naționale vitale, bazele existenței statului român. Ea vizează, cu prioritate, următoarele domenii: starea de legalitate; siguranța cetățeanului; securitatea publică; prevenirea și contracararea terorismului și a altor amenințări asimetrice; capacitatea de apărare; protecția împotriva dezastrelor naturale, degradării condițiilor de viață și accidentelor industriale.

În noul context, generat de actuala criză economică mondială, autoritățile române trebuie să aibă mai mult ca oricând în vedere securitatea individului, miza măsurilor adoptate în această perioadă fiind chiar protejarea cetățeanului chiar dacă aparent deciziile guvernamentale ar contraveni acestui scop. Criza financiară și faptul că, de exemplu, România ar putea intra în incapacitate de plată este o amenințare foarte serioasă la adresa securității naționale a României și implicit a securității cetățenilor.

1.1. Originea conceptului de securitate umană

Conceptul de securitate umană a fost dezvoltat inițial de către Organizația Națiunilor Unite (ONU), în *Raportul asupra dezvoltării umane*⁵ din anul 1994, cu scopul de a extinde sensul militar tradițional al securității spre un nivel superior, multidimensional ce cuprinde securitatea economică, a hranei, a sănătății, a mediului, personală, a comunității și politică. Deși conceptul de securitate umană pare a fi în sine un proiect irealizabil, asemenea celui al securității globale, introducerea sa în dezbaterile referitoare la politicile de securitate promovează responsabilitatea colectivă de a interveni și proteja, în detrimentul apărării ofensive.

Conceptul de securitate umană a apărut pe scena mondială către sfârșitul secolului XX. Înainte de acest moment, timp de mai bine de trei secole, ideea siguranței statului era un concept familiar și acceptat. Statele aveau dreptul să își

⁵ United Nations, *Human Development Report: New Dimensions of Human Security*, <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en>.

apere integritatea teritorială în fața amenințărilor externe – în realitate, era exact ceea ce se aștepta de la ele - iar în acest scop era permisă adoptarea de măsuri speciale. Dar, cel puțin la nivel internațional, această noțiune de siguranță sau securitate se oprea la frontierele statului.

Discursul privind securitatea a evoluat în anii 1990. Comunitatea internațională a început să accepte importanța măsurilor speciale destinate nu doar apărării statelor ci și a cetățenilor, chiar dacă acestea contraveneau dorințelor guvernelor vizate. Astfel, problemele ce țin de dimensiunile nonmilitare ale securității au luat locul celor de natură militară, fără să le elimine totuși. Spre deosebire de amenințările militare tradiționale ce emană de la un adversar cunoscut, cele la adresa ființei umane nu pot fi contracarate nici prin creșterea cheltuielilor militare sau desfășurarea de trupe și nici prin închiderea granițelor.

În Raportul ONU din 1994, securitatea umană este definită prin scopul său, acela de a salvagarda esența vitală a vieților umane în fața amenințărilor universale, într-o manieră care este în concordanță cu dezvoltarea umană pe termen lung⁶.

Cuvântul „securitate” era utilizat și înainte. Totuși, schimbarea radicală apărută în anii 90 s-a produs la nivelul discursului internațional: pentru prima dată, apărarea unui popor, anterior considerată doar de competența statelor, devine o potențială responsabilitate a comunității internaționale. Acțiunile de securitate colectivă, implicând coalitii de națiuni sub egida Națiunilor Unite, nu au mai fost lansate doar pentru a garanta securitatea statelor, ci în primul rând în numele securității oamenilor. Evenimente definite anterior doar în termeni de dezastre umanitare au fost redefinite în termeni de pace și stabilitate.

Omul beneficiază de toate drepturile inerente tuturor ființelor umane, oriunde s-ar afla, indiferent de statutul sau regiunea unde s-a născut, locuiește, lucrează sau trăiește, indiferent de naționalitate, rasă, sex, credințe religioase, filozofice sau politice, stare materială, deoarece aceste prerogative au un caracter universal, ceea ce constituie un fundament al drepturilor lor egale și inalienabile, ca un corolar al libertății, dreptății, securității și păcii mondiale. Securitatea reprezintă elementul principal în ceea ce privește viața socială, economică, culturală și militară, atât la nivel internațional cât și național, raportată la individ. Totodată, securitatea este caracterizată de manifestările sociale, implicit ale individului uman și al colectivităților sociale având implicații la modul în care decidenții politici acționează.

Termenul „securitate umană” este, fără îndoială, recent, dar ideile pe care le reprezintă sunt departe de a fi noi. În urmă cu mai mult de un secol – cel puțin de la înființarea Comitetului Internațional al Crucii Roșii în anii 1860 – prindea contur o doctrină care viza securitatea indivizilor. Elementele cheie au fost oficializate în anii 1940 în Carta Națiunilor Unite, Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Convenția de la Geneva. Potrivit Declarației Universale a Drepturilor Omului, „orice om are dreptul la viață, la libertate, și la securitate personală”⁷(Art. 3); „Orice

⁶ Commission on Human Security, *Outline of the Report of the Commission on Human Security*, 2003, p. 1, <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html> - accesat la data de 20.09.2012.

⁷ Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Convenția de la Geneva, Art. 3.

persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptată ca prin efortul național și colaborare internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale”⁸ (Art. 22).

Noțiunea de „securitate umană” a fost menționată prima dată în 1994 în Raportul anual asupra dezvoltării umane publicat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP). Termenul a devenit astfel un reper pentru un nou model de securitate. Problema securității umane are două aspecte: în primul rând ea implică lipsa unor pericole precum foametea, îmbolnăvirile, represaliile; în al doilea rând, implică protejarea individului contra unor evenimente nedorite ale vieții cotidiene (îmbolnăvirile, accidente la locul de muncă, în societate).

1.2. Elementele specifice securității umane

Raportul UNDP identifică șapte elemente specifice conceptului de securitate umană care reprezintă amenințări la adresa oamenilor.

Securitatea economică se traduce prin asigurarea unui venit minim necesar fiecărui individ, care să rezulte dintr-o activitate productivă și remunerată sau din sistemul public de asigurări sociale. În acest sens, doar un sfert din populația planetei beneficiază de siguranță economică. Chestiunea securității economice este mult mai gravă în țările în curs de dezvoltare, dar ridică probleme și în țările dezvoltate. Problemele legate de șomaj intensifică tensiunile politice și violența etnică.

Securitatea alimentară reprezintă garantarea accesului fiecărui individ, atât fizic, cât și economic, la hrana de bază. Potrivit ONU, nu lipsa hranei este o problemă ci distribuirea defectuoasă a alimentelor sau lipsa puterii de cumpărare. În trecut, s-a încercat soluționarea problemelor legate de siguranța alimentară atât la nivel național cât și la nivel global. Totuși, impactul acestui demers este limitat. Reprezentanții Națiunilor Unite sunt de părere că soluția s-ar afla în abordarea problemelor legate de bunuri, locuri de muncă și venituri.

Securitatea sanitară prevede garantarea unui minimum de protecție în fața maladiilor și a stilului de viață nesănătos. În țările în curs de dezvoltare, principalele cauze de deces sunt bolile provocate de infecții și bacterii, care omoară anual 17 milioane de oameni. În țările industrializate, decesele sunt cauzate în special de probleme ale sistemului circulator, bilanțul fiind de 5,5 milioane anual. În ambele cazuri, cele mai vulnerabile în fața amenințărilor legate de securitatea sanitară sunt persoanele sărace din zonele rurale, în special copii. Problemele pornesc de la subnutriție, lipsa medicamentelor, a apei potabile și a serviciilor medicale.

Securitatea ecologică vizează protejarea oamenilor în fața dezastrelor naturale, a deteriorării mediului și a pericolului reprezentat chiar de om. În țările în curs de dezvoltare, lipsa accesului la surse de apă potabilă este una din cele mai mari amenințări ecologice. În țările industrializate, cea mai mare amenințare este aerul poluat. O altă problemă majoră a securității mediului este încălzirea globală cauzată de emisiile de gaze de seră.

⁸ *Ibidem*, Art. 22.

Securitatea personală înseamnă protejarea oamenilor de violența fizică, indiferent de sursa acestei violențe: statul, alte state, alți indivizi, violență domestică. Pentru majoritatea indivizilor, cea mai mare teamă este legată de criminalitate, în forma ei violentă.

Securitatea comunității este menită să protejeze indivizii de pierderea relațiilor interumane și valorilor tradiționale și de violență etnică și sectantă. Cele mai amenințate sunt comunitățile tradiționale, în special grupurile etnice minoritare. Aproape jumătate din statele lumii au experiența conflictelor interetnice.

Securitatea politică are menirea de a se asigura că oamenii trăiesc într-o societate care respectă drepturile omului. Conform unui studiu efectuat de Amnesty International, reprimarea politică, tortura sistematică, relele tratamente și disparițiile sunt practici întâlnite în 110 țări. Încălcări ale drepturilor omului se produc în perioade de agitație pe scena politică. În perioadele de turbulențe politice, guvernele ar putea încerca, pe lângă reprimarea indivizilor și a grupurilor, să exercite controlul asupra opiniilor și informațiilor. (Conform Constituției României – art. 22 – cetățeanul român are dreptul la viață și îi este garantat dreptul la integritate fizică și psihică. Nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant, iar pedeapsa cu moartea este interzisă).

De asemenea, statul român (articolul 34 din legea fundamentală) îi recunoaște cetățeanului dreptul la ocrotirea sănătății și este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei și a sănătății publice. În altă ordine de idei, (articolul 35 din Constituție), statul recunoaște dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic. Statul asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept, iar persoanele fizice și juridice au îndatorirea de a proteja și a ameliora mediul înconjurător. Și Strategia de Securitate Națională abordează conceptul de securitate ecologică: „securitatea națională poate fi pusă în pericol de o serie de fenomene grave, de natură geofizică, meteo-climatică ori asociată, provenind din mediu sau reflectând degradarea acestuia, inclusiv ca urmare a unor activități umane periculoase, dăunătoare sau iresponsabile. În rândul acestor fenomene grave, trebuie avute în vedere: catastrofele naturale sau alte fenomene geofizice sau meteo-climatică grave (inundații, furtuni puternice, stări de secetă gravă sau alte fenomene extreme generate de încălzirea globală; alte modificări bruște și radicale ale condițiilor de viață; alunecări de teren; cutremure); tendința de epuizare a unor resurse vitale; catastrofe industriale sau ecologice având drept consecințe pierderi mari de vieți omenești, perturbarea substanțială a vieții economico-sociale și poluarea gravă a mediului pe teritoriul național sau în regiunile adiacente; probabilitatea în creștere a producerii unor pandemii”. În privința mediului, pe lângă Strategia de Securitate, există Legea protecției mediului nr. 137/1995 și Legea nr. 645/2002 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 34/2002 privind prevenirea, reducerea și controlul integrat al poluării.

Din 1994, instituțiile responsabile cu dezvoltarea globală, Banca Mondială de exemplu, au acordat mai multă atenție conceptului de securitatea umană. Tot de atunci, situația internațională a devenit mai complexă, mai greu de înțeles, lumea a devenit interdependentă. În Raportul ONU din 1994, securitatea umană este definită prin scopul său, acela de a salvagarda esența vitală a vieților umane în fața

amenințărilor universale, într-o manieră care este în concordanță cu dezvoltarea umană pe termen lung. Redefinirea propusă de ONU a conceptului de securitate pleacă de la premisele că securitatea umană este relevantă pentru toți oamenii, atât din națiunile bogate, cât și din cele sărace.

Amenințările la adresa securității lor pot fi diferite⁹ – foamete și boală în națiunile sărace, droguri și crime în cele bogate, – însă ele sunt reale și se amplifică. În plus, unele amenințări sunt comune tuturor națiunilor, în special insecuritatea locului de muncă și problemele ecologice. Atunci când securitatea oamenilor este afectată în orice colț al lumii, este posibil ca toate națiunile să se implice. Foametea, conflictele interetnice, dezintegrarea socială, terorismul, poluarea și traficul de droguri nu mai constituie evenimente izolate, închise între granițele unei țări, ci dimpotrivă, consecințele lor se fac simțite peste tot pe mapamond.

Secolul al XXI –lea este marcat de transformări profunde ale mediului de securitate.¹⁰ În consecință, și conceptul de securitate va evolua de-a lungul anilor. Securitatea umană este o noțiune axată pe indivizi și securitatea lor, care recunoaște că stabilitatea durabilă, nu doar cea a statelor ci și a societăților pe care le reprezintă, este imposibilă atâta timp cât securitatea umană nu este garantată. Securitatea umană este o problemă universală. Ea privește populația de pretutindeni, din țările sărace, înainte de toate, dar și din țările bogate. Multe dintre amenințările existente sunt comune tuturor popoarelor, putând menționa în acest sens violările drepturilor omului, crima, drogurile, poluarea și șomajul. Intensitatea acestora diferă de la țară la țară, de la regiune la regiune, însă, în ansamblul lor, toate aceste amenințări sunt reale și în continuă dezvoltare. Componentele securității umane sunt interdependente.

Când securitatea populației este în pericol în orice colț al lumii, toate națiunile pot fi implicate într-un fel sau altul. Foametea, epidemiile, poluarea, traficul de droguri, terorismul, tensiunile etnice, dezintegrarea socială nu mai sunt evenimente izolate, limitate în cadrul frontierelor naționale. Consecințele lor se pot extinde în plan regional și chiar global. Securitatea umană se asigură mai ușor prin măsuri de prevenire decât prin intervenții ulterioare. Este mai puțin costisitor să acționezi asupra amenințărilor, pericolelor, atunci când acestea apar, decât după ce s-au permanentizat. Securitatea privește modul în care individul este integrat în societate, de câtă libertate dispune pentru a-și exercita dreptul la opțiune într-o multitudine de posibilități.

Țintind direct individul, securitatea umană înglobează securitatea în fața privațiunilor de natură economică, dorința legată de existența unui nivel de viață acceptabil și garantarea drepturilor fundamentale ale omului, printre care libertatea de expresie și cea de asociere. Definiția se modifică permanent, pentru a ține pasul cu riscurile și amenințările la care trebuie să facă față comunitatea internațională.

În absența unei definiții oficiale a conceptului de securitate umană, analiștii și politicienii se împart în trei categorii: cei pentru care securitatea umană reprezintă o

⁹ *Les nouvelles dimensions de la sécurité humaine*, http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_ch2_fr.pdf- accesat la data de 20.09.2012.

¹⁰ *Société civile*, <http://www.humansecuritynetwork.org/society-f.php> - accesat la data de 20.09.2012.

idee atractivă dar una lipsită de rigoare analitică, cei care, în timp ce acceptă idee, insistă pe schițarea unei definiții și cei care consideră că o definiție clară a conceptului este un instrument esențial pentru înțelegerea provocărilor contemporane zilnice în privința bunăstării și demnității. Dacă acțiunea globală în lupta antiteroristă este blocată din lipsa consensului asupra definiției, și securitatea umană ar putea să bată pasul pe loc în absența unui acord. Dar la fel de bine, securitatea umană ar putea să fie mai eficientă ca un cadru flexibil decât ca un sistem codificat în termeni stricți.

1.3. Încercări de realizare a securității umane

În 2003, ONU stabilește principalele direcții de acțiune pentru realizarea securității umane prin documentul elaborat de către Comisia pentru securitate umană menționat anterior („*Human Security Now: Protecting and Empowering People*”). Conform acestuia, securitatea umană se conectează în mod direct la o serie de libertăți, cum ar fi: eliberarea de sărăcie, libertatea de a nu se teme, libertatea de a acționa etc. Experții ONU afirmă că, din acest punct de vedere, realizarea securității umane depinde de două tipuri de strategii:

- strategii de protecție, stabilite de state, agenții internaționale, ONG-uri și sectorul privat, ce apără oamenii de amenințări;
- strategii de împuternicire, ce permit oamenilor să își dezvolte rezistența la condiții dificile¹¹.

Ambele strategii sunt necesare în aproape toate situațiile de insecuritate umană, iar forma și ponderea lor pot varia de la caz la caz.

În ceea ce privește protecția, se dorește ca securitatea umană să aibă deliberat o astfel de trăsătură, recunoscându-se faptul că indivizii și comunitățile umane sunt adesea profund amenințate de evenimente ce nu se află sub controlul lor, cum ar fi: crizele financiare, conflictele violente, atacurile teroriste, epidemiile, poluarea din alte zone etc. Protejarea oamenilor reprezintă, conform ONU, cheia principală a securității umane, și presupune eforturi sporite pentru a dezvolta norme, procese și instituții naționale și internaționale care să se adreseze insecurității într-o manieră sistematică, comprehensivă și preventivă.

Strategiile de împuternicire se referă la capacitatea oamenilor de a acționa în nume propriu sau în numele altora și reprezintă cea de-a doua cheie a securității. Împuternicirea este importantă deoarece oamenii își pot dezvolta potențialul atât ca indivizi, cât și ca membri ai comunității. De asemenea, ei se pot mobiliza pentru securitatea celorlalți, putându-se evita unele riscuri și spori protecția socială¹².

O altă sintagmă promovată de ONU, dezvoltarea umană, reprezintă o paradigmă ce susține crearea unui mediu în care oamenii își pot dezvolta propriul potențial, pot deveni productivi și creativi în corelație cu propriile nevoi și interese. Astfel, securitatea umană nu poate fi realizată decât prin dezvoltare

¹¹ Alexandra SARCINSCHI, *Operațiunile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008, p. 12.

¹² Alexandra SARCINSCHI, *Operațiunile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008, p. 13.

umană. În general, cadrul în care ONU promovează securitatea și dezvoltarea umană este definit de rapoartele *Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare*, ce vizează diverse domenii de acțiune, în special prin menținerea păcii, intervenție umanitară, sprijinul acordat refugiaților etc.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, *Raportul Barcelona*¹³, publicat în anul 2004 la inițiativa lui Javier Solana, accentuează necesitatea regândirii fundamentale a abordării europene referitoare la securitate în sensul orientării spre securitatea umană, ca cea mai realistă politică de securitate pentru Europa. Semnatarii Raportului afirmă că misiunile din cadrul PESA ar trebui să se axeze pe protecția civililor pe baza aplicării legislației în vigoare și abia în ultimă instanță pe folosirea forței. Pentru a purta astfel de misiuni, UE are nevoie de o forță civil-militară integrată, formată din aproximativ 15.000 de persoane dintre care cel puțin o treime să fie civili cu aptitudini și pregătiri profesionale diverse. Aceasta, denumită *Forța de răspuns pe probleme de securitate umană (Human Security Response Force)*, va fi formată din trei elemente suprapuse ce vor face apel la capacitățile deja existente în cadrul PESA: centrele de planificare civil-militare din Bruxelles, ce, în afara personalului permanent, vor putea apela la observatori și reprezentanți speciali care vor fi trimiși în diverse regiuni ca răspuns la semnalele de avertizare timpurie transmise de către alți observatori și reprezentanți speciali ai UE sau de către societatea civilă și liderii locali; 5.000 de civili și militari cu un nivel înalt de reacție, de desfășurare în cursul a câtorva zile a Forței de răspuns pe probleme de securitate umană; 10.000 de civili și militari, cu un nivel mai scăzut de reacție, dar care permanent vor fi instruiți și vor participa la exerciții specifice¹⁴.

Autorii raportului au identificat și trei surse pentru această forță. Personalul militar ar putea fi selecționat atât din cei 60.000 aflați sub incidența *Obiectivului Global (Headline Goal)* de la Helsinki (2001), cât și din forțele de jandarmerie, gardă civilă și carabinieri al căror statut nu este exclusiv civil-polițienesc, ci și militar. Componenta civilă ar putea include polițiști, juriști, observatori în sfera drepturilor omului, ofițeri vamali, personal medical și personal civil al forțelor polițienești enumerate mai sus.

Cea de-a treia sursă ar putea fi compusă din voluntari, constituind nucleul profesional al forței format din două elemente: Corpurile civile de pace (profesioniști cu aptitudini potrivite domeniului) și Serviciul voluntar de ajutor umanitar (studenți voluntari ce vor fi folosiți în misiuni cu grad redus de risc).

Forța de răspuns pe probleme de securitate umană nu este singurul element al noii abordări de securitate a UE. În anul 2006, Comitetul Politic și de Securitate al UE a elaborat documentul *Accentuarea drepturilor omului în cadrul PESA (Mainstreaming of Human Rights into ESDP)*, prin care este stabilită o serie de pași destinați dezvoltării dimensiunii umane a politicii, inclusiv redactarea unui manual standard de teren și a unor ghiduri de instrucție pentru misiunile PESA. Pot fi sintetizate câteva

¹³ The Study Group on Europe's Security Capabilities, *A Human Security Doctrine for Europe*, Presented to EU High Representative for Common Foreign and Security Policy Javier Solana, Barcelona, 15 September 2004.

¹⁴ Alexandra SARCINSCHI, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2008, p. 14.

roluri potențiale pentru forțele militare în procesul de protecție și realizare a securității umane¹⁵:

- protecție, ca obligație pe timpul ducerii războiului. Pe timpul războiului, forțele militare trebuie să respecte Convențiile de la Geneva și alte norme internaționale astfel încât numărul victimelor civile să fie redus și să fie permis accesul actorilor umanitari. Actorul „ocupant” este responsabil pentru asigurarea condițiilor fundamentale de securitate și bunăstare pentru populația civilă;

- protecție, ca misiune a forțelor armate pentru prevenirea omorului în masă. Conform principiilor stipulate de Comisia Internațională pentru Intervenție și Suveranitate Statală, o misiune de protecție este organizată și desfășurată pentru a preveni violențele pe scară largă împotriva civililor;

- protecție, ca misiune a operațiilor de pace sub mandat ONU. Protecția civililor este văzută ca una dintre multele obiective ale operațiilor de pace, dar nu ca unul dintre scopurile de bază;

- protecție, ca securizare a zonei pentru acțiuni umanitare. Forțele militare securizează din mai multe puncte de vedere o anumită zonă, permițând altor actori să furnizeze sprijin civililor;

- protecție prin asistență/planificare operațională. Protecția este o componentă a planificării programelor umanitare și de ajutorare: de exemplu, taberele pentru refugiați sunt plasate astfel încât să se reducă la minim amenințările la adresa populației respective. Potențialul rol pentru militari constă în reducerea amenințărilor prin simpla prezență disuasivă;

- protecție, ca folosire a forței tradiționale. Unii analiști militari argumentează că civilii se vor bucura de mai multă protecție dacă o forță combatantă va fi folosită pentru a stopa acțiunile inamicilor.

Indiferent de rolul asumat de forțele militare, asigurarea securității umane, chiar și la nivelul de bază, ar trebui să constituie parte a oricărei acțiuni militare, nu doar un scop adiacent. Respectarea legislației internaționale este doar o parte a căii ce trebuie urmată pentru atingerea acestui obiectiv¹⁶.

Concluzii

În ciuda diversității interpretărilor și definițiilor, diferitele concepte ale securității umane prezintă puncte comune. Unul dintre acestea ar fi faptul că securitatea umană se referă la necesitatea abordării securității centrare pe individ și nu pe stat. În plus, introducerea conceptului în dezbaterile referitoare la politicile de securitate promovează responsabilitatea colectivă de a interveni și proteja. În perioada westfaliană dinamica era diferită, conceptul tradițional de securitate fiind concentrat pe stat și pe ideea de securitate națională. Securitatea umană nu are în vedere doar supraviețuirea individului sau a societății. Se dorește acordarea libertății

¹⁵ Victoria K. HOLT, *The military and civilian protection: developing roles and capacities*, HPG Research Briefing, No. 22, March 2006, p. 2, apud Homan, Kees, *The military and human security*, în „Security and Human Rights”, No. 1/2008, p. 74.

¹⁶ Alexandra SARCINSCHI, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008, p. 16.

indivizilor de a lua deciziile pe care le doresc și care le permite să se dezvolte așa cum își doresc. Securitatea statului este completată de securitatea umană în mai multe feluri.

Securitatea umană și cea statală se completează reciproc. În vreme ce siguranța statală este prin definiție concentrată pe siguranța teritorială sau economică a statului, securitatea umană se referă la o arie largă, acoperind toată sfera bunăstării indivizilor și a societății, nu doar a teritoriilor din interiorul granițelor.

După cincizeci de ani de integrare și extindere, viziunea prezentată de părinții fondatori ai Europei rămâne la fel de valabilă¹⁷. Soluțiile comune sunt adeseori singura abordare viabilă pentru a obține răspunsurile adecvate pentru Europa, în lumea globalizată.

Viața socială se caracterizează prin *complexitate* și *dinamism* și este *rezultatul relațiilor dintre factorii și condițiile vieții sociale*. *Complexitatea* sa rezidă în: diversitatea naturii elementelor componente – materiale, sociale, economice, culturale, politice, geografice, psihosociale, de mediu; interacțiunea și interdependența componentelor sale; faptul că există și se dezvoltă cu și prin activitatea oamenilor, văzuți atât ca indivizi cu o anumită personalitate, cât și ca membrii ai unor grupuri umane diferite. *Dinamismul* este dat de: nevoia omului de a-și realiza idealurile, aspirațiile la un nivel tot mai înalt, prin satisfacerea continuă a trebuințelor sale biologice, psihologice, sociale, de securitate și prestigiu social; tendința omului de a tinde spre noi orizonturi ale cunoașterii în toate domeniile de activitate. În acest context, un rol major revine educației permanente și învățământului de toate gradele, ambele asigurate printr-o dezvoltare durabilă socială și economică. Pe de altă parte, dacă educația și învățământul sunt posibile numai în condiții de dezvoltare socială și economică durabilă, la rândul lor, acestea acționează ca factori ce potențază dezvoltarea societății.

Printre factorii și condițiile vieții sociale se numără populația, mediul natural, activitatea economică, socială, politică, culturală etc. La aceștia se adaugă comportamentele cotidiene ale indivizilor umani.

Factorii și condițiile vieții sociale constituie principalele cadre și surse de influență ale desfășurării acesteia. Condițiile și factorii economici, materiali, geografici și biologici acționează în unitate cu factorii de ordin psihic și psihosocial. De aceea, climatul, coeziunea și consensul social, ca aspecte de natură psihosocială ale existenței umane, joacă un rol însemnat în acțiunea celorlalți factori și condiții ale vieții sociale.

Revine elementului uman rolul major de fructificare a potențialului factorilor și condițiilor vieții sociale pentru a asigura o dezvoltare socială și economică durabilă și în profitul tuturor oamenilor, bărbați și femei, tineri și bătrâni, credincioși sau atei.

Pe baza celor analizate în putem afirma că securitatea umană este o stare benefică ființei și grupurilor umane, în sensul derulării vieții și activității lor fără teama de amenințări simetrice și asimetrice, pe care instituțiile abilitate ale statului și cu implicarea societății civile, le țin sub un control eficace și adecvat. Pe de altă

¹⁷ *Reformarea Europei pentru secolul 21*, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/ro/07/st11/st11625.ro07.pdf> - accesat la data de 20.09.2012.

parte, nu trebuie omis că securitatea umană se construiește prin eforturile susținute ale instituțiilor statului, ale cetățenilor și ale societății civile locale, naționale, regionale și mondiale.

Prin urmare, se poate considera că securitatea umană globală este acea *stare de normalitate a mediului de securitate planetar*, în care riscurile și amenințările care ar putea aduce atingere integrității fizice și psihice ale persoanei, precum și a bunurilor materiale ale acesteia, se află sub controlul eficace al celor care gestionează activitatea oamenilor atât la nivel național, cât și global. Altfel spus, securitatea globală nu reprezintă o stare în care pericolele și amenințările la adresa individului și a populației din care face parte, precum și a stabilității și păcii în lume sunt absente, ci constituie o stare de echilibru dinamic rezultat al multiplelor și complexelor interacțiuni dintre statele lumii, dintre acestea și actorii nonstatali, în desfășurarea firească a vieții și activității umane de pretutindeni.

Cu alte cuvinte, se poate afirma că securitatea individului uman și populației din care el face parte constituie obiectivul principal atât al fiecărui stat național, cât și al comunității internaționale.

Bibliografie:

1. *** *Carta ONU*.
2. *** *Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Convenția de la Geneva*, Art. 3.
3. *** *United Nations Development Programme (1994): Human Development Report*
4. Commission on Human Security, *Outline of the Report of the Commission on Human Security*, 2003, p. 1, <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/index.html>.
5. GLASIUS, M., *Human Security from Paradigm Shift to Operationalization: Job Description for a Human Security Worker*, în *Security Dialogue*, 2008.
6. HPG HOMAN, Kees, *The military and human security*, în „Security and Human Rights”, No. 1/2008.
7. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/>.
8. *Les nouvelles dimensions de la sécurité humaine*, http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_ch2_fr.pdf.
9. *Les Société civile et les Nations Unis*, în <http://www.un.org/>.
10. *Reformarea Europei pentru secolul 21*, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/ro/07/st11/st11625.ro07.pdf>.
11. SARCINSCHI, Alexandra, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008.
12. *Société civile*, <http://www.humansecuritynetwork.org/society-f.php>.
13. The Study Group on Europe’s Security Capabilities, *A Human Security Doctrine for Europe*, Presented to EU High Representative for Common Foreign and Security Policy Javier Solana, Barcelona, 15 September 2004.
14. United Nations, *Human Development Report: New Dimensions of Human Security*, <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en>.

SECȚIUNEA 4:
Impactul statelor emergente
asupra centrelor de putere regionale
și internaționale

TEHNOLOGIA INFORMAȚIONALĂ VERSUS TERORISM

*Dragoș Claudiu FULEA**
*Ion-Cristian DOGĂREL***

Rezumat: Din punct de vedere al facilităților tehnologice oferite, WEB 2.0 constituie un spațiu ideal de manifestare pentru organizațiile teroriste în scopul organizării/coordonării operațiunilor externe, revendicării atentatelor sau promovării ideologiei proprii.

Practica a demonstrat că serviciilor de intelligence le revine sarcina de a absorbi o cantitate imensă de date, de a le prelucra, a le trece apoi prin filtrul analitic și, în final, a le disemina sub forma unui produs de intelligence valid, factorilor decizionali. Din acest motiv este vitală obținerea unei superiorități tehnologice, precum și instruirea resursei umane proprii. În consecință, acestea vor conduce la o sporire a eficienței de reacție.

Cuvinte-cheie: Terorism, tehnologia informațională, servicii de informații, WEB 2.0, analiza de intelligence.

Introducere

Opinia publică mondială a fost obișnuită de către rețelele media cu acoperire globală, cu o prezentare stereotipă a teroriștilor de genul: alienați mentali proveniți din medii familiale cu un istoric violent, marcate de lipsuri financiare grave, dotați cu mijloace rudimentare de comunicare și de luptă.

În realitate, evaluarea datelor bibliografice și analizelor statistice privind profilul unor lideri și atentatori teroriști, relevă aspecte surprinzătoare precum:

- existența unei profunde motivații politice și / sau religioase;
- studii superioare - sunt absolvenți ai unor renumite instituții internaționale de învățământ pe profil tehnic;
- apartenența la un segment social bine definit - provin din clasa de mijloc;
- pregătire în domeniul militar - dețin cunoștințe solide, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, în tactica militară, în special lupta de gherilă în mediul urban.

Lucrarea își propune să deoaaleze clișeul care se referă la așa-zisa „înapoiere” din punct de vedere tehnologic a mijloacelor de luptă informațională uzitate de entitățile teroriste din perspectiva comunicării și să prezinte, succint, un punct de vedere privind răspunsul serviciilor de informații și securitate la amenințarea care se manifestă deja pregnant la nivelul spațiului virtual.

1. Tehnologiile informaționale de comunicare și terorismul

1.1. Noile tehnologii informaționale de comunicare web 2.0

Relația simbiotică între apariția și dezvoltarea Internetului, pe de o parte și revoluția tehnologiilor informaționale și de comunicare, pe de altă parte, a condus la

* *Expert, Serviciul Român de Informații, dfulea870@dcti.ro.*

** *Expert, Serviciul Român de Informații, cdogarel870@dcti.ro.*

evoluția de la World Wide Web (platforma WEB 1.0), la New Media (platforma WEB 2.0), element esențial care a transformat radical procesul de comunicare în masă.

Social media este cel mai reușit exponent al interactivității sociale din mediul on-line și, totodată, componentă principală a filozofiei New Media.

Elementele din spațiul cibernetic reprezentative pentru ceea ce numim New Media se referă la:

- **Bloguri;**
- **Forumuri, camere de discuții;**
- **Rețele de socializare;**
- **Aplicațiile gen messenger.**

Fiecare dintre aceste categorii de surse poate constitui un subiect de preocupare pentru instrumentele de tehnologie informațională utilizate în activitatea de intelligence în scopul prevenirii și contracarării amenințărilor teroriste. În acest sens se cuvin enumerate unele aspecte relevante:

Blogurile permit comentarii nerestricționate, iar acest aspect le conferă interactivitate, un atribut esențial în derularea procesului de comunicare fiind reprezentat de posibilitatea colectării de feedback din partea publicului-țintă.

Forumurile și camerele de discuții constituie surse de informații de interes operativ, real și imediat (hărți, scheme, comentarii etc.).

Rețelele de socializare reprezintă surse valoroase de informații din perspectiva elaborării profilului psihologic al țintelor.

Aplicațiile gen messenger conferă posibilitatea provocării și manipulării procesului de comunicare cu un grup extins de persoane, sub protecția anonimatului.

1.2. Terorismul „web 2.0”

Din punct de vedere al facilităților tehnologice oferite, WEB 2.0 constituie un spațiu ideal de manifestare pentru grupările teroriste din mai multe motive, dintre care se pot enumera:

- accesul rapid;
- lipsa reglementărilor și a cenzurii sau a altor forme de control guvernamental;
- audiențe vaste formate din indivizi de pe tot cuprinsul globului;
- anonimatul comunicării;
- fluxul rapid de informații;
- resurse financiare reduse;
- posibilități multimedia de comunicare;
- sursă de informare pentru jurnaliștii mediilor de comunicare tradiționale de tip WEB 1.0.

Exploatarea acestor caracteristici a oferit organizațiilor teroriste, în special celor jihadiste din Orientul Mijlociu, posibilitatea unei coordonări operaționale superioare și distribuirii de materiale propagandistice.

În acest context, pentru a securiza comunicarea, atât cu propriile celule, cât și cu potențialii candidați la recrutare, grupările teroriste au apelat la programe de

criptare cu cheie exponențială disponibile public, precum Pretty Good Privacy (PGP), ce au permis codarea traficului de E-mail prin care erau diseminate informații despre arme, ținte vizate și tactici de luptă.

În același context trebuie menționată utilizarea WEB 2.0 ca o agora pentru cititorii unor publicații electronice care asigură o pregătire religioasă, ideologică și militară a voluntarilor jihadului.

Primele reviste de acest gen au aparținut secțiunii Al-Qaida din Peninsula Arabică, exemple reprezentative fiind Muaskar Al-Battar (Tabăra Al-Battar) (<http://muaskar-al-battar.cjb.net/>) și Sawt Al Jihad (Vocea Jihadului).

Relativ recent, spațiul virtual a favorizat propagarea unui fenomen periculos, respectiv *generarea de celule teroriste spontane* ale căror membri s-au reunit ad-hoc pentru operațiunea teroristă ulterior comunicării pe forumuri, fără să un antrenament comun prealabil (cazul atentatelor din Londra, iulie 2005).

1.3. Scopuri vizate de teroriști prin intermediul web 2.0

Publicitate și propagandă

WEB 2.0 oferă teroriștilor posibilitatea de a controla direct conținutul mesajelor, ceea ce presupune o capacitate sporită de manipulare a opiniei publice din țările-țintă, o mai bună construcție a imaginii proprii și mai ales a imaginii adversarului.

De remarcat că mesajele difuzate de majoritatea site-urilor jihadiste respectă caracteristicile, temporizarea și succesiunea unei acțiuni informaționale complexe, cu trei structuri retorice distincte: propagandă, contrapropagandă și influență.

Un tezaur de date pentru planificarea unei acțiuni

Anterior derulării unui atentat, organizațiile teroriste procedează la o planificare strategică a acțiunilor care presupune cunoașterea obiectivelor, stabilirea limitelor acțiunii, a necesarului de forțe participante, mijloace și logistică, etape ce presupun culegerea și centralizarea unui volum relativ mare de informații. Pe de altă parte, contactul nemijlocit între participanți și colaboratori - care să asigure o documentare detaliată privind ținta -, constituie un inconvenient întrucât poate cauza o breșă de securitate.

Soluția facilă identificată de grupările teroriste a constat în dezvoltarea unor capacități de utilizare a instrumentelor oferite de tehnologia informației în vederea colectării anonimizate de date și informații.

Recrutare și mobilizare

Actualmente, se constată un trend ascendent privind utilizarea WEB 2.0 ca platformă de recrutare și mobilizarea a adeptilor, pentru ca aceștia să joace un rol pro-activ în sprijinirea activităților sau cauzelor teroriste.

Entitățile teroriste captează informații despre acei utilizatori care le frecventează site-urile. Utilizatorii care par a fi cei mai interesați de cauza organizației sunt selecționați, apoi cei mai potriviți pentru a activa în cadrul ei sunt contactați. Recrutorii pot folosi tehnologii interactive suplimentare pentru a accesa camere de chat sau a frecventa Internet cafe-uri în căutarea unor indivizi receptivi, în special pe segmentul de tineret.

Procesul de recrutare este îndelungat fiind precedat, obligatoriu, de „sesiunea de îndoctrinare” cu puternice accente religioase.

Comunicare

Prin intermediul WEB 2.0, organizații teroriste care nu-și permiteau anterior să întrețină legături puternice, reușesc în prezent să mențină contactul la nivelul membrilor lor, precum și cu alte grupări asemănătoare. Este din ce în ce mai probabil că, în viitor, teroriștii se vor putea organiza într-o manieră mult mai descentralizată, cu grupări transnaționale ce vor comunica mai mult pe orizontală decât pe verticală.

Planificare și coordonare

Teroriștii folosesc platforma WEB 2.0 nu numai pentru a învăța cum se confecționează bombe, dar și pentru a planifica, sincroniza și declanșa anumite atacuri.

De asemenea, este utilizată tehnica steganografică care implică disimularea unor mesaje (instrucțiuni sub formă de hărți, fotografii, direcții și detalii tehnice despre folosirea explozivilor) în interiorul unor fișiere grafice (de exemplu o felicitare on-line).

2. Provocarea terorismului web 2.0 și activitatea de intelligence

După cum se poate concluziona din situația globală prezentată anterior provocările lansate de terorismul WEB 2.0 la adresa activității de intelligence sunt numeroase și ar fi fost dificil de gestionat de către comunitățile de informații dacă acestea și-ar fi menținut rețeta structurală și tehnologică actualmente perimată, specifică perioadei Războiului Rece.

Activitățile de documentare, planificare și coordonare a resurselor logistice, financiare și umane pe care le presupune o operațiune teroristă sunt dificil de identificat și controlat întrucât “semnătura” lor informațională pe WEB 2.0 este difuză. Pe de altă parte, adeseori informațiile colectate nu capătă o relevanță a amenințării decât poate prea târziu.

În acest context, replica comunităților de intelligence a fost focalizată asupra dezvoltării și specializării capabilităților analitice concomitent cu înzestrarea acestora cu instrumente de tehnologie informațională și de comunicare (TIC) capabile să identifice / să deceleze, cu oportunitate, “semnătura” activităților teroriste din mediul virtual ce se pot concretiza, credibil, în atentate. Mai ales în situația unui eșec al măsurilor preventive, produsul de intelligence se impune a fi actualizat și prezentat de urgență factorului decizional pentru adoptarea măsurilor de limitare a efectelor atacului.

Practica a demonstrat că serviciilor de intelligence le revine sarcina de a absorbi o cantitate imensă de date, de a le prelucra, a le trece apoi prin filtrul analitic și, în final a le disemina, sub forma unui produs de intelligence valid, factorilor decizionali abilitați. Din acest motiv este vitală obținerea unei superiorități tehnologice precum și instruirea resursei umane proprii. În consecință, acestea vor conduce la o sporire a eficienței de reacție.

Conform studiilor elaborate la nivelul comunității de informații din Statele

Unite¹, unele tehnologii informaționale și de comunicare cu relevanță în domeniul prevenirii amenințării teroriste se referă la:

- **Biometrie** – identificarea persoanelor suspecte în baza unei diversități de „semnături” morfologice: configurația feței, vascularizarea irisului, amprente digitale și voce.
- **Indexarea și acumularea datelor** – implică o abordare tehnologică având ca scop extragerea automată a conținuturilor și a conceptelor-cheie din fluxul informațional brut și indexarea prin intermediul unui model informațional taxonomic.
- **Detectarea evenimentelor și notificarea** – monitorizarea evenimentelor simple sau complexe și notificarea utilizatorilor, în timp real de la detectare.
- **Exploatarea informațiilor geospațiale** – fuzionarea, suprapunerea, înregistrarea, căutarea, analizarea, adnotarea și vizualizarea imagisticii aeriene și a celei de înaltă rezoluție provenite de la sateliți, a datelor de elevație și coordonatelor GPS, hărților, datelor demografice etc.
- **Realizarea modelelor predictive** – elaborarea de predicții privind comportamentul grupărilor teroriste, a evenimentelor și atacurilor posibile, în baza unui istoric și prin utilizarea unei palete diversificate de abordări, ce includ tehnici comportamentale și psihologice, exploatarea rețelelor neuronale etc.
- **Elaborarea de „tablete” informative** – generarea prin exploatarea surselor deschise de informații de sumare concise și exacte a unor itemi mass media cu valoare informativă, asigurând consumatorilor vizualizarea unui conținut unic, indiferent de frecvența apariției itemilor media.
- **Procesarea semnalului video** – analizarea și identificarea prin prelucrarea digitală a semnalului video, comportamentului și activităților desfășurate de persoanele suspecte a derula acțiuni având potențial terorist.

Totodată, trebuie menționate unele dintre elementele tehnologiei informaționale și de comunicare considerate de o importantă deosebită pentru prevenirea terorismului, îndeosebi în domeniul analizei și prognozei informației, respectiv:

- instrumentele pentru asigurarea canalelor de comunicare și cooperare, atât în cadrul serviciilor de informații, contrainformații și securitate, precum și în interiorul comunității de intelligence ca ansamblu;
 - instrumente de analiză și elaborare a produselor de intelligence;
 - instrumentele destinate traducerii din limbile străine;
 - instrumente de suport decizional pentru factorii de stat abilitați.

Aceste tehnologii permit utilizatorilor:

- să caute, să formuleze interogări și să exploateze conținutul mai multor fișiere tip text sau audio;
- să identifice, în mod automat, entități (persoane și organizații) și cauzalități, din cadrul unor cantități imense de date nestructurate, în vederea

¹ HENNESY, J.L. et al, *Information Technology for Counterterrorism*, Washington DC, National Academy Press, 2003.

descoperirii de relaționări asociate terorismului;

- să colaboreze, să analizeze și să împărtășească informațiile, astfel încât analiști să poată formula ipoteze de lucru privind tenduri viitoare posibile;
- să permită factorilor decizionali evaluarea unor căi de acțiune viitoare.

În practică, pe parcursul derulării etapelor procesului „clasic” de elaborare a unui produs de intelligence care întrunește toate cerințele pentru a fi diseminat către factorii decizionali abilitați, analiștii de informații consumă un fond de timp disproporționat în cadrul activităților de cercetare, analiză și producție a datelor și informațiilor.

Astfel, majoritatea acestui timp este alocat cercetării (căutare, vizualizare, colectare, lecturare și pre-procesare a datelor în vederea evaluării) și în mai mică măsură procesului de analiză propriu-zisă (formularea unor opinii corecte, reale și verificabile), adică exact etapa care definește valoarea produsului de intelligence.

Diverse experimente, derulate în plan internațional, vizând dezvoltarea capabilităților analitice prin implementarea tehnologiilor informaționale au demonstrat, indubitabil, că utilizarea TIC a condus la o creștere impresionantă a calității produsului de intelligence. Mai mult, fondul de timp dedicat etapei de cercetare fost redus în mod drastic, ceea ce a permis alocarea unui interval de timp adecvat pentru rafinarea și certificarea procesului de analiză.

Instrumentele TIC pentru suportul cooperării, în interiorul comunităților de intelligence, precum și cele de analiză și suport decizional pentru factorii abilitați, permit echipei om-mașină să analizeze și să rezolve probleme informaționale cu un grad ridicat de complexitate, în mod eficient și oportun. Marele câștig al utilizării acestor instrumente rezidă în transformarea imensei cantități de date care, adeseori, tinde să suprasolicite capabilitățile analitice ale serviciilor de informații și securitate, în ceea ce putem numi precursori ai informațiilor de intelligence.

De ce doar precursori și nu informații de intelligence? Întrucât, în final, doar factorul uman poate transforma datele în informații, iar informațiile în cunoaștere. ***Instrumentele TIC, pot doar să amplifice capacitățile intelectului uman.*** Mai ales în domeniul prevenirii terorismului, abordarea problematicii prin utilizarea tehnologiilor informaționale permite analistului evitarea capcanelor mentale generate de prejudecăți sau interpretări eronate cauzate de un input limitat de date.

Concluzii

Aspectele prezentate în cadrul lucrării evidențiază rolul tehnologiilor informaționale de a aduce o valoare adăugată demersului analitic de procesare simultană, atât a indicatorilor socio-culturali și operaționali asociați genezei amenințărilor asimetrice, cât și al elementelor predictive care se pot constitui într-o avertizare timpurie.

În prezent, cele trei întrebări principale la care trebuie să răspundă comunitățile de intelligence se referă la a decide:

- ***Care date și informații sunt cu adevărat relevante?***
- ***Care este modul optim de analiză și transformare a datelor relevante într-un produs de intelligence valoros?***

➤ ***Cum se poate optimiza interacțiunea producător-consumator al produsului de intelligence?***

Trebuie să subliniem faptul că, ***problema majoră nu rezidă în colectarea informațiilor, ci în prelucrarea și transformarea acestor informații în cunoaștere și acțiune.***

În acest context, conceptul de tehnologie informațională și de comunicare își relevă triplul său rol în vederea:

- ***accentuării înțelegerii*** de către analiștii de intelligence a amenințărilor, pentru identificarea surselor de date și a golurilor informaționale;

- ***intensificării colaborării*** între departamentele de analiză și cele de colectare a informațiilor de intelligence;

- ***sporirii interacțiunii*** pe verticală între producătorii și consumatorii produsului de intelligence.

Ar fi greșit să susținem că dezvoltarea Internetului este cauza propagării globale a fenomenului terorist. Se poate concluziona doar că revoluția tehnologiei informaționale a antrenat cu sine evoluția tuturor resorturilor funcționale intime și manifestărilor (benefice sau nu) ale societății umane, în efortul acesteia de adaptare la cerințele unui mediu globalizat.

În ceea ce privește fenomenul terorist actual și sursa sa de putere - caracterul transnațional -, instrumentele tehnologiei informaționale aflate la dispoziția comunității informative globale pot doar să susțină demersul de contracarare a efectelor. Rezolvarea cauzelor revine factorului uman.

Bibliografie:

1. COMAN Daniela, *Comunicarea în cadrul proceselor specifice fenomenului terorist*, București: SNSPA, 2007;
2. DELCEA Cristian, *Psihologia terorismului: studiu psihologic asupra teroriștilor*, Cluj-Napoca: Editura Albastră, 2004;
3. POPP, Robert; ARMOUR, Thomas; SENATOR, Ted; NUMRYCH Kristen, *Countering terrorism through information technology, Communications of the ACM*, vol. 47, no. 3, Minneapolis, 2004;
4. RESNYANSKY, Lucy, *The role of technology in intelligence practice: linking the developer and the user perspectives*, Sydney: Prometheus, 2010;
5. TRAN, Vasile, *Teoria Comunicării*, București: Editura comunicare.ro, 2002;
6. Departamentul de Stat, *O analiză a terorismului în lume 2002* (trad. din limba engleză: Diana Leșanu, Cristian Răcăreanu, firma DIACRIS Internațional), aprilie 2003;
7. KAPLAN, Eben, *Terrorists and the Internet*, Council on Foreign Relations, mai 2004, <http://www.cfr.org/publication/10005/05.10.2012>;
8. WEIMANN, Gabriel, *www.terror.net: How Modern Terrorism Uses the Internet*, United States Institute of Peace, martie 2004. <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr116.html>.05.10.2012;
9. <http://www.cfr.org/publication/10005/05.10.2012>.

COMPETIȚIA ÎNTRE ACTORII SCENEI MONDIALE PENTRU RESURSE ȘI SFERE DE INFLUENȚĂ – FACTOR DE INSTABILITATE ȘI INSECURITATE REGIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

*Dr. Petre DUȚU**

Rezumat: Dezvoltarea economică durabilă și satisfacerea intereselor naționale este facilitată de existența sau accesul la resurse umane, naturale, financiare sau informaționale. De aceea, întotdeauna a existat o competiție acerbă între statele lumii și nu numai pentru a avea acces neîngrădit la toate tipurile de resurse.

Sferele de influență au contribuit și contribuie la facilitarea accesului la resurse sau la menținerea acestuia. Ele sunt într-o relație de interdependență cu posesia sau accesul la resurse umane, naturale, financiare sau informaționale.

Competiția pentru resurse și sfere de influență au dus frecvent, de-a lungul timpului, la tensiuni și chiar conflicte armate între diferite state ale lumii.

Cuvinte-cheie: competiție, resurse, sferă de influență, actori statali, actori non-statali, recompunerea sferelor de influență.

1. Considerații preliminare

În scopul înțelegerii corecte a textului comunicării, încep prin a clarifica unii termeni folosiți în continuare. Este vorba de: actor statal, actor nonstatal, resursă, instabilitate, insecuritate și sferă de influență.

Prin *actor statal* se înțelege orice stat național sau federativ/federație care este autonom, independent și suveran, iar comunitatea internațională l-a recunoscut ca entitate de sine stătătoare.

Prin *actor nonstatal* se înțelege orice organizație a societății civile, organizație politico-militară (de exemplu, NATO), organizație regională politico-economică, societate multinațională recunoscută ca atare de către comunitatea internațională.

Instabilitatea desemnează starea în care un sistem social, politic, economic, financiar, informațional sau de mediu se confruntă cu disfuncționalități majore ce au un impact negativ asupra echilibrului dinamic al respectivului sistem. Instabilitatea unui sistem se poate manifesta la nivel **local, regional și internațional**.

Insecuritatea constituie o stare în care există pericole, riscuri și amenințări de securitate ce afectează negativ condițiile propice vieții și activității oamenilor. Desigur, maniera de a percepe și de a reprezenta insecuritatea, la nivel local și regional, diferă de la o comunitate umană la alta, în funcție de gradul de dezvoltare socială și economică a fiecăreia dintre ele în parte.

Resursa indiferent de domeniul de referință desemnează un bun material, o persoană, o idee, un instrument etc. pe care folosindu-l într-o activitate se îndeplinesc obiectivele stabilite. De regulă, se vorbește de: *resurse umane, resurse materiale*

* Cercetător științific gr. II, director al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, dutupetre63@gmail.com

(materii prime naturale, subansambluri), *resurse naturale* (hidrocarburi, apă potabilă, lemn, metale rare etc.), *resurse financiare*, *resurse informaționale*.

În domeniul relațiilor internaționale, o *sferă de influență* este o zonă sau regiune în cadrul căreia un stat sau o organizație are mari influențe economice, militare sau politice¹. Sistemul sferelor de influență prin care națiunile puternice intervin este prezent și în zilele noastre.

2. Resurse aflate în competiția dintre actorii scenei mondiale

2.1. Tipuri de resurse naturale

O resursă naturală este o materie primă, ale cărei proprietăți sunt folosite, de om sau de alte specii vii, pentru a-și satisface o nevoie². Resursele naturale pot fi folosite în stare brută, prin intermediul a diverse procedee ce nu le alterează calitățile, pe de o parte, și ele pot fi transformate pentru a fi exploatate, pe de altă parte.

Se poate vorbi de *două mari tipuri de resurse naturale: resursele biologice și resursele energetice*.

Resursele naturale biologice sunt apa potabilă, solul ce se cultivă, aerul ce se respiră, pădurile ce asigură oxigenarea atmosferei, și ansamblul vegetalelor și animalelor.

Resursele naturale energetice, prin definiție, sunt cele ce se exploatează pentru a produce energie. Este vorba de aer, soare, apă, geotermie, de vegetale și de materii fosile cum sunt cărbunele, petrolul, gazul natural sau uraniu.

De asemenea, se disting, *resursele neregenerabile* și *resursele regenerabile*.

În prima grupă se includ materiile prime minerale și combustibili fosili, ce provin din zăcămintele formate în cursul istoriei geologice a planetei noastre și corespunzând unui stoc, în esență epuizabil.

În ceea ce privește, *resursele regenerabile* pot, în principiu, să fie exploatate fără epuizare, fiind capabile să se regenereze în permanență. Ele cuprind apa, terenul arabil, resursele biologice (păduri, pășuni, pescuitul, biodiversitatea) și resursele genetice (varietatea de plante cultivate și rasele de animale domestice).

Modul actual de viață al omenirii epuizează resursele naturale ale planetei. Pentru a ilustra acest lucru se folosește conceptul de amprentă ecologică. Potrivit lui William Rees „Amprenta ecologică este suprafața corespunzătoare de teren productiv și ecosisteme acvatice necesare pentru producerea resurselor folosite și asimilarea deșeurilor produse de o populație definită la un nivel de viață specifică, acolo unde acest teren se află pe planetă”³. Dacă toți locuitorii planetei ar trăi la nivelul modului de viață american, ar trebui 5 planete, 3 planete la nivelul de consum mediu francez,

¹ *Sphères et les cercles d'influence à travers le monde*, <http://www.intervalle-dz.com/t2125-spheres-et-les-cercles-d-influence-a-travers-le-monde>, p.1.

² Cédric NEWMAN, *Les Ressources Naturelles*, <http://www.terre-finance.fr/les-ressources-naturelles.php>, p.1.

³ *L'épuisement des ressources naturelles*, <http://www.interligo.org/index.php/fre/Les-cons%C3%A9quences/L%27%C3%A9puisement-des-ressources-naturelles>, p.3. (William Rees este profesor la Universitatea British Columbia).

și un sfert de planetă ar fi suficient dacă s-ar avea sobrietatea unui locuitor al Malawi, un mic stat situat în Africa Australă⁴.

OCDE a publicat în 2001 un document⁵ ce definea strategiile în termen de dezvoltare durabilă la nivel internațional, prin intermediul Comitetului său de ajutor în dezvoltare (CAD). În esență, este vorba de mizele legate de gestionarea resurselor naturale de care dispune lumea. Resursele naturale se epuizează (eroziunea solului, despăduririle, distrugerea habitatelor și a biodiversității, epuizarea resurselor piscicole), ca și fenomenele de poluare. Modurile de producție și de consum actuale și schimbarea climatică la nivel planetar sunt factori ce conduc la a întreba dacă baza de resurse naturale a planetei va rămâne suficientă pentru a satisface nevoile unei populații mondiale din ce în ce mai numeroase și citadine. Unele studii evidențiază că pământul a pierdut 33% din bogățiile sale în ecosisteme și în resurse naturale regenerabile în cursul ultimilor 30 de ani, perioadă în care cererea a crescut cu 50%⁶.

Întrucât resursele naturale, mai ales cele neregenerabile, sunt limitate se impune să fie exploatate mult mai rațional decât până în prezent. Pe de altă parte, se impune adoptarea unui mod de viață care să permită exploatarea resurselor naturale timp mai îndelungat.

Caracterul limitat al resurselor naturale neregenerabile și rolul lor în dezvoltarea durabilă a statelor fac să existe o competiție acerbă între diverși actori ai scenei mondiale pentru accesul la ele sau menținerea acestuia.

2.2. Resurse energetice neregenerabile

Știind că trebuie mii de ani pentru a se forma, energiile neregenerabile⁷ sunt resurse limitate. Ele se mai numesc și energii fosile (petrol, gaz, cărbune) căci ele provin din pământ și fabricarea lor se desfășoară în timpi geologici.

Pentru a satisface cererea energetică mondială actuală, oamenii folosesc fără reținere resursele energetice și în special energiile neregenerabile. Aproximativ 80% din energia consumată în lume este de origine fosilă⁸. Energiile fosile sunt în principal folosite pentru încălzire, transport și industrie. Combustia lor este poluantă și responsabilă de emisiunea de gaz d cu efect de seră și a încălzirii climatice. În astfel de condiții, toate energiile neregenerabile vor fi epuizate în mai puțin de două secole și altele în câteva decenii.

Cărbunele reprezintă 24% din cererea mondială de energie primară. Această energie este masiv folosită de la revoluția industrială. Consumul mondial este în creștere constantă căci această energie este foarte căutată de țările emergente precum China (37% din consumul mondial). Rezervele de cărbune sunt estimate la 909.000 tone și ar acoperi, în ritmul actual de consum, aproximativ 150 de ani de producție.

⁴ *Ibidem*, p.1.

⁵ *Les lignes directrices du CAD. Stratégies de développement durable*, OCDE, 2001, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/42/31588757.pdf>.

⁶ Cédric NEWMAN, *Les Ressources Naturelles*, <http://www.terre-finance.fr/les-ressources-naturelles.php>, p.1.

⁷ *Espace environnement*, http://www.ecomet.fr/V32b_ressources_non_renouvelables.html.

⁸ *Espace environnement*, http://www.ecomet.fr/V32b_ressources_non_renouvelables.html, p.1.

Gazul reprezintă 21% din cererea mondială de energie primară. Acest tip de energie este o materie primă a industriei chimice dar mai ales un combustibil pentru folosințe casnice sau industriale. Rezervele mondiale de gaz sunt estimate al 2.749 miliarde de m³. Cu consumul actual, rezervele acoperă circa 70 de ani de producție.

Petrolul reprezintă 35% din cererea mondială de energie primară. Se folosește în principal ca materie primă în chimie și pentru producerea de carburanți. Rezervele estimate de petrol sunt de 1.200 miliarde de barili. Știind că actualul consum mondial este de 82,4 miliarde barili, rezervele acoperă mai puțin de 40 ani de producție. Desigur, există rezerve de petrol încă neexploatate. Totuși, acestea din urmă sunt din ce în ce la adâncimi mai mari și sub forme dificil de exploatat.

Energia nucleară reprezintă 5% din cererea mondială de energie primară. Această energie provine din fisiunea uraniului în plutoniu în reactoarele centralelor nucleare. Acestea din urmă produc electricitate transmisă în rețelele de înaltă tensiune. 443 de reactoare sunt instalate în lume și produc 75% din nevoile de electricitate. Spre deosebire de petrol, gaz și cărbune energia nucleară nu produce gaz cu efect de seră de tip CO₂. o problemă este însă reprezentată de deșeurile nucleare extrem de dificil de tratat. În plus, accidente de la Cernobîl (1986) și de la Fukushima (2011) au evidențiat consecințele nedorite ale unor astfel de evenimente. Rezervele de uraniu sunt dificil de estimat. Totuși, ele nu sunt inepuizabile.

2.3. Resursele regenerabile

O resursă energetică se numește regenerabilă atunci când durata sa de formare este mică în raport cu durata vieții umane. *Combustia biomasei* degajă bioxid de carbon (CO₂) și alte deșeuri (fum, gudroane, metale grele) dacă biomasa folosită este poluată. Ea reprezintă 59% din resursa regenerabilă⁹. *Panourile solare fotovoltaice* furnizează electricitate, *solarul termic produce căldură, încălzirea geotermică* desemnează căldura extrasă din sol. De asemenea, *energia eoliană* este regenerabilă. În multe țări se construiesc centrale eoliene ce produc energie electrică introdusă în rețelele de înaltă tensiune. Folosirea acestor tipuri de energie prezintă atât avantaje cât și dezavantaje.

Apa este o resursă regenerabilă de care au nevoie toate statele lumii. Cererea crescândă de apă la nivel mondial a făcut ca în unele regiuni ale planetei să se creeze premisele sau să existe deja conflicte armate pentru controlul acestei resurse.

Se știe că 97% din apa de pe Tera este sărată și 3% apă dulce, lacurile, râurile și gheața de la poli nu reprezintă decât 0,14-0,26 %¹⁰. În plus, repartiția sa pe glob este foarte inegală, 9 țări dispun de 60% din apa dulce disponibilă. În prezent, se apreciază că o treime din populația mondială este privată de accesul la apa potabilă, adică mai mult de 2 miliarde de persoane¹¹.

⁹ *Utilisation des ressources énergétiques*, http://physique-chimie.info/IMG/pdf/fiche_2_ressources_energie.pdf

¹⁰ Marc FRAISSE, *L'eau source de confits?*, http://mouvementdelapaix.aude.over-blog.com/pages/Leau_source_de_confits-484598.html, p.1.

¹¹ Marc FRAISSE, *art.cit.* p.1.

Cantitatea de apă dulce pe glob, resursă regenerabilă, nu se poate nici diminua, nici spori și acest volum constant reciclat face obiectul unei cereri crescânde care în plus se degradează datorită populației.

Potrivit ONU există aproximativ 300 zone de conflicte potențiale prin lume a căror miză este apa¹². Concurența pentru apă se face nu doar între state, ci și între diferite sectoare ale economiei (industrie, agricultură, folosire casnică).

De asemenea, conflicte legate de apa dulce apar frecvent între state care au în comun sau folosesc împreună aceleași surse de apă¹³. Concurența pentru apă se face nu doar între state, ci și între diferite sectoare ale economiei (industrie, agricultură, folosire casnică).

De asemenea, conflicte legate de apa dulce apar frecvent între state care au în comun sau folosesc împreună aceleași surse de apă. Printre conflictele regionale, se pot cita¹⁴:

- India cu declanșarea conflictului pe fluviul Cauvery între statul Tamil Nadu în aval de cel al Karnataka în amonte, sau prelevările în amonte au provocat o gravă penurie în aval și antrenează violențele între populațiile celor două state;

- în Africa Australă, revendicările Botswanei pentru prezervarea deltei fluviului Okavango și ecologizarea sa sunt la originea unui conflict cu Namibia, situată în amonte, ce vizează canalizarea apa fluviului Okavango spre capitala Windhoek pentru a satisface nevoile de consum industrial și casnic;

- în bazinul fluviului Mekong, în 1994 după inaugurarea barajului thailandez de la Park Mun, condițiile de mediu se deteriorează rapid;

- Asia Centrală este teatrul de mai mult de 50 de ani a unui conflict printre cele mai persistente ale planetei pentru folosirea apei celor două fluvii Amu Daria și Sir-daria ce alimentează ambele Marea Aral. Distribuția geografică foarte specială a resurselor de apă pune aceste țări într-o puternică stare de dependență una față de cealaltă;

- în Orientul Apropiat și în țările Golfului, penuria de apă este o realitate ce alimentează tensiunile. Aceste țări suferă din ce în ce mai mult de un dezechilibru structural între capitalul lor în apă limitat și consumul lor într-o foarte puternică creștere, ținând seama de ritmul demografic și dezvoltarea lor economică.

Soluționarea chestiunilor legate de apă condiționează în parte speranțele de pace în această regiune.

Primele crize de alarmă privind apa datează din 1977. În acest an ONU a organizat pentru prima dată o conferință internațională asupra apei. Obiectivul acestei conferințe „să facă accesibil tuturor până în 1990 apa potabilă în cantitate și calitate” nu a fost atins deoarece de atunci situația s-a agravat continuu. Prima zi mondială a apei datează din 1993. consiliul Mondial al apei a fost creat în 1996 ca urmare a conferinței naționale de la Dublin.

În ciuda acestei voințe afișate accesul la apa potabilă erau încă în centrul dezbaterilor la Forumul mondial al apei în 2003 la Kyoto în Japonia.

¹² Marc FRAISSE, *art.cit.* p.1.

¹³ Marc FRAISSE, *art.cit.* p.2.

¹⁴ Marc FRAISSE, *art.cit.* p.2.

Dacă penuria persistă și se generalizează, riscurile conflictelor deschise vor fi din ce în ce mai reale și singura cale viabilă va fi cea a negocierii pentru a ajunge la acorduri sau tratate echitabile în interesul populației.

Cererea de apă dulce folosită în scopuri menajere, agricole și industrială crește. Apa dulce este esențială vieții. Aceasta este o sursă naturală regenerabilă, dar limitată. Accesul la apa salubă este considerată ca fiind un drept elementar al omului pentru cei mai mulți oameni. Totuși, 1,3 miliarde de persoane se află astăzi fără aprovizionare adecvată și mai mult de jumătate sunt lipsiți de igiena elementară¹⁵. Creșterea fără precedent a cererii amenință toate obiectivele majore de dezvoltare, pune în gardă Raportul mondial al ONU privind evaluarea resurselor de apă, „Gestionarea apei în condiții de incertitudine și de risc”.

Exploatarea resurselor de apă dulce destinată agriculturii, generării energiei, industriei și transporturilor a permis unui număr însemnat de țări avansează economic. Totuși, concurența crescută pentru apa destinată la asemenea utilizări degradează chiar aceste resurse naturale de care ele depind. Ciclul normal al apei și ecosistemele de apă dulce cum sunt lacurile, fluviile și mlaștinile care participă la acesta, furnizează mijloacele principale grație cărora apa dulce este colectată, stocată și eliberată în mediu.

De asemenea, ecosistemele de apă dulce furnizează o mare varietate de bunuri și servicii, ca hrana, funcția, lupta împotriva poluării și gestionarea inundațiilor. Totuși, aceste ecosisteme sunt amenințate prin supra exploatarea umană. Provocarea pentru umanitate este una a dezechilibrului, echității și durabilității. Se pune problema cum să se acționeze pentru a satisface cererea actuală de apă dulce, cu nevoia menținerii ecosistemelor sănătoase care vor salvarda resursele și biodiversitatea apei dulci în viitor.

Nu doar statele concurează pentru folosirea apei, ci, în chiar interiorul statelor, diferitele sectoare ale economiei (industrie, agricultură, uzaj casnic). Relațiile dintre țări în amonte (care controlează sursele) și cele situate în aval (care primesc debitele decise de țările din amonte) sunt complementare. Mecanismele instituționale există, dar, dincolo de discursuri, realitatea arată că ele funcționează rău.

Prin urmare, se poate aprecia că apa potabilă atât de necesară vieții tuturor poate fi motiv de cooperare sau de tensiuni și conflict între diverși săi beneficiari.

3. Recompunerea zonelor de influență

Numită sferă de influență, sferă de interes sau chiar, în secolul al XIX-lea, hiterland, zona de influență este un spațiu teritorial situat în exteriorul frontierelor unui stat, în care totuși acesta duce o acțiune politică sau economică fără a se întâlni cu o acțiune concurentă din partea unei alte puteri statale¹⁶. Influența pe care statul o exercită dominând pe această zonă poate varia de la un caz la altul. Ea poate avea ca obiectiv anexarea teritoriului, într-un timp mai mult sau mai puțin lung, sau stabilirea

¹⁵ *Augmentation des besoins en eau*, <http://www.fao.org/ag/againfo/programmes/fr/lead/toolbox/Mixed1/MS1water.htm>, p.1.

¹⁶ *Zone d'influence*, <http://www.universalis.fr/encyclopedie/zone-d-influence/>.

unui regim juridic ce consacra dominația sa, ca protectorat. De asemenea, această influență poate consta în menținerea acestei zone sub o anumită dominație politică sau economică. Principala caracteristică a zonei de influență pare să fie o anumită exclusivitate sau cel puțin preponderența unui stat în raport cu altele.

Constituirea zonelor de influență este un mijloc ce poate să ofere avantaje, așa cum ar fi ameliorarea securității statului prin crearea unui „paravan”, creșterea statutului său pe plan internațional grație mijloacelor suplimentare ce îi aduce în sfera sa de interes și asigurarea de a găsi în străinătate anumite resurse de materii prime, ca și piețe de desfacere pentru exporturilor sale. De asemenea, sfera de influență este urmărită în viața internațională de statele dornice să-și afirme puterea. Practic, existența unei sfere de influență oferă unui stat posibilitatea să-și satisfacă interesele naționale cu mai multă ușurință.

Sfera de influență, în calitate de spațiu situat în afara frontierelor unui stat, a fost, este și va fi miza conflictelor armate între diferite state ale lumii. Aceasta întrucât în acest spațiu statul dominant își exercită influența sa. Aceasta poate avea rădăcini istorice, economice, militare sau de altă natură. În acest sens, perioada bipolarității poate să fie un exemplu de cum două superputeri și-au „împărțit” lumea. În acest timp, SUA și URSS, în principal, au căutat să-și mențină și chiar să-și lărgască sfera de influență nu numai în Europa ci în întreaga lume.

Sfârșitul lumii bipolare a antrenat trei fenomene importante pentru recompunerea structurii raporturilor internaționale (raporturi politice și economice)¹⁷:

- accelerarea a două dinamici paralele: cea a procesului numit globalizare și cea a integrării regionale, ce trece prin diferite forme și diferite niveluri (regrupări regionale, acorduri de asociație, acorduri de zonă liber schimb un orizont mai mult sau mai puțin aproape, uniune vamală);

- aprofundarea arhitecturii europene și lărgirea sa, dar, de asemenea, întărirea greutății sale economice și politice pe scena internațională;

- accelerarea negocierilor a Uruguay Round, concluzia sa și crearea Organizației Mondiale Comerțului, la care aderă majoritatea guvernelor țărilor planetei.

Deci, există, pe de o parte, o multiplicare a formelor de regrupare regională, și pe de altă parte, o organizare internațională al cărui principiu este cel al multiplicării schimburilor, al liberalizării economiilor și al transparenței. Aceste reguli se impun tuturor statelor membre. De fapt, aici este vorba de două fenomene complexe și pluridimensionale – globalizarea și integrarea regională. Ambele conduc, în timp, la recompunerea sferelor de influență atât ale actorilor statali, cât și ale actorilor non-statali. În acest din urmă caz, avem în vedere organizații precum ONU, Uniunea Europeană sau Alianța nord-atlantică.

Printre factori de recompunere ai sferelor de influență un rol semnificativ revine *migrațiilor umane*, fie că sunt temporare, pendulare sau definitive pentru că ele afectează cel mai mult marile linii de împărțire a lumii, acolo unde ecarturile de bogăție, de nivel de viață, de profiluri demografice, de libertăți de expresie sunt cele

¹⁷ Chérifa CHAOUR, *La recomposition des rapports régionaux*, <http://www.cairn.info/revue-diogene-2001-2-page-59.htm>, p.6.

mai accentuate. Astfel, Mediterana, este una dintre cele mai mari fracturi ale lumii, ca și frontiera între Mexic și SUA sau Rusia și China. În acest din urmă caz, aspectele demografice versus teritoriu și cele privind resursele subsolului sunt viu disputate.

Migrația umană are un impact puternic asupra recompunerii sferelor de influență prin:

- *noile forme de mobilitate*. Anumite regiuni ale lumii au cunoscut recent mari mutații migratorii, trecând de la statutul de țară de plecare la cel de țară de primire. Este cazul Europei de Sud și de Est unde s-a instalat un lanț migrator de la Est la Vest: în timp ce polonezii vor să lucreze în Germania, Regatul Unit sau în Irlanda, ucrainenii și bielorușii vor să lucreze în Polonia. La fel este și în România, lovită de care drain, exodul profesioniștilor din sănătate înlocuiți de moldovenii de dincolo de Prut. Aceiași situație se întâlnește în Maroc, Mexic și în Turcia, unde din țări de plecare au devenit țări de primire și de tranzit pentru migrațiile ce vin din Africa subsahariană, din Orientul Apropiat și Orientul Mijlociu și din America Centrală. Aceste trei țări, ca și China, India sau Filipine – unde un filipinez din 10 trăiește în străinătate – au beneficii substanțiale din transferurile de fonduri ce depășesc de departe ajutorul public de dezvoltare¹⁸;

- *globalizarea schimburilor comerciale, libera circulație a oamenilor și capitalurilor*. Sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea au fost marcate de globalizarea migrației care atinge 3% din populația mondială¹⁹. Astfel, un număr crescând de țări sunt vizate de migranți, îndeosebi țările dezvoltate sunt ținta persoanelor în căutarea unor condiții de muncă și viață mai bune decât în țara natală;

- *repartiția populației*. Dacă populația nu mai este un atribut al puterii deoarece cuceririle militare nu mai sunt o miză, în ciuda neliniștii unor state ca Rusia pentru demografia sa, în schimb, repartiția și profilurile sale demografice schițează contururile mobilității prezente și viitoare. Practic, lumea se îndreaptă spre un big-bang demografic: populația mondială este acum de 6, 5 miliarde și va atinge 8 sau 9 miliarde până în 2030²⁰;

- *accesul la resursele naturale*. Resursele naturale și bogăția pe care ele o generează sunt sursa a numeroase migrații. Astfel, țările bogate în petrol, de exemplu, cunosc o migrație accentuată dinspre alte state. Rusia, primul producător de gaz natural din lume, și în care Siberia are un subsol bogat în cărbune și hidrocarburi atrage pe aceste teritorii aproape vidă și cu o populație îmbătrânită o populație chineză care neliniștește, la fel ca persoanele venite din republicile musulmane din Asia Centrală. Apa este, de asemenea, o miză a migrației persoanelor;

- *fenomenele de mediu*²¹. Schimbările climatice și catastrofele naturale, deșertificarea, sărăcirea solului, despădurirea, ridicarea nivelului apelor mărilor și oceanelor fac să crească numărul migranților;

¹⁸ Catherine WIHTOL DE WENDEN, *Les enjeux migratoires comme facteurs de recomposition des sphères d'influence*, <http://www.aedh.eu/plugins/fckeditor/userfiles/file/Asile%20et%20immigration/CWWenden%20enjeux%20migratoires.pdf>, p.2.

¹⁹ *Ibidem*, p.4.

²⁰ *Ibidem*, p.4.

²¹ Petre DUȚU, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012.

- *crizele politice*. Acestea se află la originea a milioane de persoane care aleg să migreze. De exemplu, în Orientul Apropiat, în Europa (ex-Iugoslavia) și nu numai au cunoscut o creștere a persoanelor care au ales calea migrației datorită instabilității politice din țările de origine.

Globalizarea, al rândul său, mai ales în ceea ce privește actorii non-statali, are un rol semnificativ privind recompunerea sferelor de influență. Este vorba înainte de toate de marile întreprinderi transnaționale care își extind activitatea, prin dezvoltarea producției și a desfacerii de bunuri și servicii în întreaga lume.

În opinia noastră, **integrarea regională**, simultan efect și răspuns la globalizare, conduce la modificarea sferelor de influență. În acest sens, Uniunea Europeană constituie un exemplu convingător. Această organizație, prin primirea de noi membrii, inclusiv a țărilor ex-comuniste din Europa Centrală și de Est, a dus la schimbarea semnificativă a sferelor de influență de pe continentul european.

În același timp, dispariția bipolarității și manifestarea mai pregnantă a statelor emergente conduc la recompunerea sferelor de influență. Statele emergente - Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud - s-au grupat într-o organizație informală: BRICS care urmărește să se afirme ca actor nonstatal internațional nu doar regional.

4. Instabilitatea și insecuritatea generate de competiția actorilor naționali, regionali și internaționali pentru resurse și sfere de influență

Competiția pentru resurse și sfere de influențe între diverși actori statali și non-statali generează instabilitate și insecuritate regională și internațională. Aceasta întrucât competiția pentru resurse și sfere de influență la nivel regional și mondial nu se desfășoară întotdeauna prin metode non violente ci, adesea, actorii implicați fac apel la mijloace violente, inclusiv militare. Diferitele conflicte armate de după 1990 au avut ca mize accesul la resurse naturale, îndeosebi de tipul hidrocarburilor. În acest sens, se pot aminti primul război din Golful Persic, războiul din Irak sau cel din Afghanistan.

În afara resurselor energetice, apa este și va fi în anii ce vin un motiv pentru tensiuni și conflicte atât naționale, cât și regionale și mondiale. Astfel, la nivel național, cerințele de apă pot duce la apariția și manifestarea unor tensiuni între actori din domenii de activitate diferite, de exemplu, între agricultură și industrie. La nivel regional, pot apărea tensiuni și conflicte între state care folosesc în comun surse de apă. Astfel, numeroase focare de tensiune interstatală intră în această categorie, și în care gradul de tensiune este mai mult sau mai puțin ridicat: menționăm conflictele din Orientul Apropiat; în bazinul Nilului, dar și între Arabia Saudită și Iordania, sau între Libia și Egipt pentru sursele de apă din Sahara. De asemenea, Războiul de 6 zile a fost prezentat de anumiți analiști ca primul război al apei contemporane. Decizia unilaterală israeliană din 1959 de a termina Apeductul Național, început în 1953 și care deturna apele din lacul Tiberiade spre restul teritoriului israelian, a provocat o înăsprire a poziției arabe²².

²² Frédéric LASSERRE, *Guerres de l'eau: paradigme des guerres du XXIe siècle?*, http://archives-fig-st-die.cndp.fr/actes/actes_2008/lasserre/article.html, p.2.

În același timp, competiția pentru metale rare poate conduce la tensiuni și conflicte armate între statele care au nevoie de astfel de materii prime și statele care le dețin.

Sferele de influență susțin și stabilizează accesul la resursele naturale și umane. De aici, interesul marilor puteri de a-și menține și extinde spațiile geografice în care își pot exercita influența economică, politică sau culturală.

Prin urmare, se poate afirma că competiția pentru resurse și sfere de influență reprezintă o sursă de instabilitate și insecuritate la nivel, național, regional și internațional.

Concluzii

Resursele naturale, umane, financiare sau informaționale constituie fundamentul dezvoltării durabile a oricărei țări. De aici, competiția statelor lumii pentru a avea acces neîngrădit la resursele necesare și suficiente satisfacerii nevoilor de dezvoltare umană și economică. Resursele naturale – apa potabilă, hidrocarburile, minereurile, cărbunele, metalele rare – sunt limitate cantitativ, iar unele dintre ele neregenerabile. Aceste două caracteristici face ca demersul statelor și al actorilor non-statali pentru a avea acces la resursele naturale să fie unul adesea însoțit de tensiuni și conflicte armate.

Sfera de influență, ca spațiu exterior frontierelor unui stat, în care acesta își exercită influența facilitează accesul la resursele naturale. De aceea, statele și actorii cu statut internațional înalt acționează consecvent și sistematic pentru menținerea sau chiar dezvoltarea ariilor geografice în care își manifestă voința în raport cu ceilalți actori din respectiva zonă.

Accesul la resurse și sferele de influență se află într-o relație de interdependență. Dacă un actor statal posedă sau are acces la resursele necesare și suficiente dezvoltării sale durabile și pentru export atunci sfera sa de influență crește. Invers, existența unei sfere de influență semnificativă deschide accesul nelimitat la orice tip de resurse.

Data fiind importanța resurselor pentru dezvoltarea durabilă a statelor între acestea se instaurează o competiție care, uneori, poate lua forme mai puțin pașnice. Astfel, competiția pentru resurse și sfere de influență se manifestă ca un factor de instabilitate și insecuritate regională și internațională. Tensiunile și conflictele regionale legate de accesul la apa dulce în Asia sau în Orientul Mijlociu sunt o dovadă în acest sens. De asemenea, unele conflicte armate din zona Golfului Persic, după 1990, au fost generate tot de competiția pentru resurse, aici fiind vorba de hidrocarburi. La rândul său, competiția pentru metale rare necesare tehnologiilor de vârf din domeniul spațial și nuclear duce la apariția tensiunilor și conflictelor între actorii interesați.

Bibliografie:

1. *Augmentation des besoins en eau*, <http://www.fao.org/ag/againfo/programmes/fr/lead/toolbox/Mixed1/MS1water.htm> ;

2. CHAOUR Chérifa, La recomposition des rapports régionaux, <http://www.cairn.info/revue-diogene-2001-2-page-59.htm>;
3. DUȚU Petre, Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale, București: Editura UNAp “Carol I”, 2012;
4. *Espace environnement*, http://www.ecomet.fr/V32b_ressources_non_renouvelables.html;
5. FRAISSE Marc, *L'eau source de conflits?*, http://mouvementdela paix.aude.over-blog.com/pages/Leau_source_de_conflits-484598.html;
6. *L'épuisement des ressources naturelles*, <http://www.interligo.org/index.php/fre/Les-cons%C3%A9quences/L%27%C3%A9puisement-des-ressources-naturelles> ;
7. *Les lignes directrices du CAD. Stratégies de développement durable*, OCDE, 2001, <http://www.oecd.org/dataoecd/4/42/31588757.pdf>;
8. LASSERRE Frédéric, *Guerres de l'eau: paradigme des guerres du XXIe siècle?*, http://archives-fig-st-die.cndp.fr/actes/actes_2008/lasserre/article.html;
9. NEWMAN Cédric, *Les Ressources Naturelles*, <http://www.terre-finance.fr/les-ressources-naturelles.php>;
10. *Sphères et les cercles d'influence à travers le monde*, <http://www.intervalle-dz.com/t2125-spheres-et-les-cercles-d-influence-a-travers-le-monde>;
11. *Utilisation des ressources énergétiques*, http://physique-chimie.info/IMG/pdf/fiche_2_ressources_energie.pdf;
12. *Zone d'influence*, <http://www.universali.fr/encyclopedie/zone-d-influence/>;
13. WIHTOL DE WENDEN Catherine, *Les enjeux migratoires comme facteurs de recomposition des sphères d'influence*, <http://www.aedh.eu/plugins/fckeditor/userfiles/file/Asile%20et%20immigration/CWWenden%20enjeux%20migratoires.pdf>.

PROTECȚIA CIVILĂ ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR

*Vasile DOBRESCU**

Rezumat: *Dreptul Internațional Umanitar reprezintă un ansamblu de reguli care, din considerente umanitare, au fost stabilite pentru a limita efectele unui conflict armat. Dreptul Internațional Umanitar protejează acele persoane care nu participă sau care nu mai participă la ostilități și restricționează mijloacele și metodele de război.*

Cuvinte-cheie: *protecție civilă, drept internațional umanitar, conflict, Convenția de la Geneva.*

De-a lungul timpului, regulile referitoare la dreptul conflictelor armate s-au referit în mod special la aspecte privind protecția victimelor conflictelor armate și protecția bunurilor culturale în caz de producere a unui conflict armat¹. Dreptul Internațional Umanitar este, de asemenea, cunoscut sub denumirea de dreptul războiului sau dreptul conflictelor armate. Precizăm că problematica conflictelor armate a fost abordată încă din Antichitate și a continuat să se reflecte în lucrările de specialitate ale mai multor juriști (printre care Hugo Grotius, în lucrarea „Dreptul războiului și păcii”), în documentele cu caracter internațional (Declarația de la Sankt Petersburg din 1868, primul document internațional care stabilește anumite limite de folosire a unor tipuri de arme, Convențiile de la Haga din 1899, respectiv 1907, Convențiile de la Geneva din 1949). Eforturile întreprinse de mai multe state pe plan intern și internațional, de gestionare a problemelor de Drept Internațional Umanitar și de cooperare în acest domeniu, s-au concretizat atât în constituirea unor comisii naționale de Drept Internațional Umanitar, cât și în cooperarea între aceste organisme și Comitetul Internațional al Crucii Roșii.

Dreptul Internațional Umanitar (DIU) are două ramuri separate: Dreptul de Haga și Dreptul de la Geneva. Dreptul de la Geneva sau dreptul umanitar propriu-zis, care este destinat să protejeze personalul militar care nu ia sau nu mai ia parte la lupte și persoanele care nu sunt implicate în mod activ în ostilități, mai ales civilii. Dreptul de la Haga sau dreptul războiului, care stabilește care sunt drepturile și obligațiile beligeranților în desfășurarea operațiunilor militare și impune limite pentru mijloacele de rănire a inamicului.

Cele două ramuri ale DIU nu sunt complet separate, dat fiind faptul că efectul unora dintre regulile dreptului de la Haga este de a proteja victimele conflictului, în timp ce efectul unora dintre regulile dreptului de la Geneva este de a limita acțiunile pe care beligeranții le pot întreprinde pe durata ostilităților. Odată cu adoptarea Protocoalelor Adicionale din 1977, care îmbină ambele ramuri ale DIU, această distincție a păstrat doar o valoare istorică și didactică. Pe plan intern, în România, au fost întreprinse acțiuni menite să reflecte preocupările statului român pentru promovarea și difuzarea normelor relevante de Drept Internațional Umanitar. Astfel principalele tratate internaționale, cu incidență asupra Dreptului Internațional

* *Maior doctorand, Inspectoratul pentru Situații de Urgență „Codrii Vlăsiei” al Județului Ilfov, dobrescu_laur@yahoo.com.*

¹ B. JARCA, *Dreptul Internațional Umanitar*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

Umanitar, cunoscute în literatura de specialitate ca „dreptul de la Geneva”, reprezentând cele patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949 și Protocoalele adiționale din 8 iunie 1977, prin care se reglementează protecția victimelor în caz de conflict armat (Convenția pentru ameliorarea soartei răniților și bolnavilor în cadrul forțelor armate în campanie; Convenția pentru ameliorarea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților în forțele armate pe mare; Convenția referitoare la tratamentul prizonierilor de război; Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război; Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva cu privire la protecția victimelor de război în conflictele armate internaționale; Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva cu privire la protecția victimelor de război în conflictele armate interne), au fost implementate în România ca urmare a ratificării Convențiilor de la Geneva din 1949 (prin Decretul nr. 183 din 14.05.1954) și a celor două Protocoale adiționale (prin Decretul nr.224 din 11.05.1990). În vederea facilitării procesului de implementare, în concordanță cu deciziile statelor europene au fost create Comisii naționale interministeriale pentru aplicarea Dreptului Internațional Umanitar, ca un pas important în direcția unei mai bune respectări a Dreptului Internațional Umanitar. În România, Comisia Națională de Drept Internațional Umanitar (CNDIU)² are rolul de organ consultativ al Guvernului României în ceea ce privește difuzarea, aplicarea și dezvoltarea dreptului umanitar, având următoarele atribuții: examinează și propune măsurile necesare a fi întreprinse la nivel național în scopul aplicării, respectării și prevenirii violării normelor de drept umanitar cuprinse în instrumentele juridice internaționale la care România este parte; urmărește și analizează transpunerea în legislația internă a normelor de drept umanitar; avizează proiecte de acte normative în domeniul dreptului umanitar și recomandă ratificarea instrumentelor juridice internaționale din domeniul dreptului umanitar; elaborează Strategia națională de aplicare a dreptului umanitar, care va fi supusă aprobării Guvernului; întocmește rapoarte anuale, transmise spre informare Guvernului, privind stadiul măsurilor de aplicare a dreptului umanitar, care sunt întreprinse de instituțiile reprezentate în CNDIU, precum și cu privire la activitățile pe care le desfășoară în calitate de organ consultativ al Guvernului; promovează difuzarea dreptului umanitar prin sistemul național de educație și cel specific instituțiilor componente, organizează reuniuni științifice, cursuri de formare și de specializare în drept umanitar; colaborează cu comisiile naționale din alte state și cu instituțiile internaționale de profil. Dreptul conflictelor armate, bazat timp de secole în principal pe cutume internaționale, este astăzi într-o mare măsură cuprins în instrumente juridice convenționale, care au fixat cutumele consacrate și au dezvoltat succesiv reglementările anterioare³. Principiile fundamentale, precum și regulile dreptului în materie, sunt cuprinse în principal în Convenția a IV-a de la Haga din 1907 referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru și regulamentul anexă al acesteia, în cele 4 Convenții de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor războiului, care se referă la îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele

² HG nr. 420/29.03.2006, Nota de fundamentare MAI, 2006.

³ E. POPESCU, *Dreptul Internațional Umanitar. Dreptul conflictelor. Dreptul războiului*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

armate în campanie, la îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragaților forțelor armate maritime, la tratamentul prizonierilor de război și la protecția persoanelor civile în timp de război. Toate aceste reglementări au fost reafirmate și dezvoltate în 1977 prin 2 protocoale, care se referă la protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Protocolul I), respectiv la conflictele armate fără caracter internațional (Protocolul II). Alte instrumente juridice internaționale cu caracter convențional reglementează aspecte particulare ale dreptului conflictelor armate, în special în domeniul interzicerii sau limitării folosirii anumitor categorii de arme sau metode de luptă. Dovezile importanței acordate, în timp, de către state Dreptului Internațional Umanitar, se regăsesc în numeroase documente ce au astăzi un caracter istoric, pe care merită să le semnalăm printr-o succintă trecere în revistă.

Din cele mai vechi timpuri, au existat unele reguli în legătură cu declararea războiului, tratamentul prizonierilor, folosirea prăzii de război, terminarea ostilităților și încheierea armistițiului etc. Așa de pildă, „Legile lui Manu”, din secolele XII-XI î.Hr., conțineau un ansamblu de norme cu privire la mijloacele de desfășurare a războiului și cu privire la persoanele împotriva cărora este îndreptat. Prin aceste reguli era interzisă folosirea arcurilor cu săgeți otrăvite și nu era permisă atacarea persoanelor fără apărare.

Tratatele de pace dintre Sparta și Atena, în anii 446-445 și 421 î.Hr., cuprindeau prevederi referitoare la arbitraj și mediere pentru soluționarea diferendelor cu privire la frontiere, comerț etc. între cele două părți. Reglementări cu privire la soluționarea litigiilor pe cale pașnică se găsesc și în Dreptul Roman. Astfel, senatul roman și unui anume colegiu sacerdotal (colegiul fețialilor) le erau conferite competențe importante în reglementarea unor diferende.

Mai târziu, în Evul Mediu, o influență apreciabilă în elaborarea unor reguli cu privire la regulile războiului a avut-o Biserica. Analiza dreptului războiului ca ansamblu de norme cu privire la începerea ostilităților, desfășurarea lor pe uscat, pe mare și în aer, a făcut obiectul a numeroase studii și cercetări, precum și al unor sinteze științifice de amploare, în care s-a relevat rolul acestor reglementări în limitarea cât mai mult cu putință a efectelor nefaste ale războiului.

Este neîndoielnic faptul că multiplicarea regulilor referitoare la organizarea și desfășurarea războiului are o semnificație deosebită în precizarea nu numai a cadrului de desfășurare a acestuia, ci și a răspunderilor care revin celor vinovați de încălcarea legilor și obiceiurilor războiului. Trebuie precizat faptul că, de protecția populației civile și a persoanelor civile, în caz de conflict armat, s-a ocupat, în mod tradițional, Comitetul Internațional al Crucii Roșii, însă, începând cu 1968, aceasta devine o preocupare din ce în ce mai serioasă a Organizației Națiunilor Unite.

Așa cum am arătat mai înainte, încă de la apariția statelor, omenirea a fost preocupată să limiteze, prin diferite modalități, rigorile războiului și să protejeze victimele acestuia. Un tânăr om de afaceri elvețian, Henry Dunant, prezent la un astfel de eveniment de conflict, constata că mii de soldați răniți sunt abandonați fără îngrijire. Astfel se naște ideea formării unei societăți care să contribuie cât mai eficient la protejarea militarilor răniți în conflictele armate⁴. În acest scop, în anul

⁴ *Ibidem*, p. 3.

1863, Henry Dunant, împreună cu un mic grup de genevezi, înființează Comitetul Internațional de Ajutorare a Răniților, viitorul Comitet Internațional al Crucii Roșii, care va juca un rol hotărâtor în dezvoltarea Dreptului Internațional Umanitar. Aceștia reușesc să convingă guvernul elvețian să organizeze o conferință internațională, în anul 1864, la Geneva, la care au participat 12 state. Rezultatul acestei conferințe marchează nașterea Dreptului Internațional Umanitar, respectiv adoptarea și semnarea în același an a primei convenții de drept umanitar – „Convenția pentru ameliorarea soartei militarilor răniți din forțele armate în campanie”. Acest tratat care se întinde pe 10 articole răstoarnă convingerea de până atunci că războiul și dreptul sunt două contrarii ireconciliabile și susține, dimpotrivă, că dreptul poate acționa chiar și în război și poate reglementa, în unele domenii, comportamentul combatanților. De aici înainte, personalul sanitar și religios, ambulanțele, spitalele vor fi recunoscute ca neutre, protejate și respectate de către beligeranți.

De asemenea, răniții și bolnavii vor fi adăpostiți și îngrijiți, indiferent cărui beligerant îi aparțin. Este adoptat și semnul distinctiv, de protecție, crucea roșie pe fond alb. În anul 1899, la prima conferință de pace de la Haga, principiile convenției din 1864 au fost extinse la războiul maritim, adoptându-se o a doua convenție de drept umanitar, pentru protejarea răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate pe mare. Această convenție a fost reafirmată și dezvoltată în anul 1906. Tot la Haga, în anul 1907, la cea de-a doua conferință de pace, a IV-a convenție adoptată definea categoriile de combatanți care au dreptul la statutul de prizonier de război și care beneficiază de un tratament specific pe toată durata captivității lor. În 1929, la Geneva, sunt dezvoltate și reafirmate primele două convenții (cele din 1864 și din 1907) și este adoptată o nouă convenție cu privire la tratamentul prizonierilor de război. Cel de-al Doilea Război Mondial, fundamental deosebit de războaiele precedente, prin mutațiile profunde în metodele și mijloacele de luptă, numărul victimelor, a declanșat intense eforturi din partea statelor, din partea CICR, în mod deosebit, pentru revizuirea convențiilor umanitare.

Astfel, în anul 1949, s-au desfășurat la Geneva lucrările conferinței diplomatice pentru elaborarea convențiilor internaționale, destinate să protejeze victimele de război, la care au participat 63 de state, între care și România. Conferința a avut ca rezultat adoptarea celor 4 convenții care sunt valabile în prezent și la care, ulterior, au aderat aproape toate statele și anume: Convenția pentru îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie; Convenția pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate pe mare; Convenția referitoare la tratamentul prizonierilor de război; Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război.

După 1949, au avut loc în lume numeroase alte conflicte armate care au demonstrat că instrumentele de protecție a victimelor, îndeosebi populația civilă, nu sunt suficiente, ivindu-se necesitatea elaborării și adoptării unor noi reguli, în conformitate cu realitățile existente. Astfel, în perioada 1974-1977, a avut loc la Geneva o conferință diplomatică pentru a se discuta două proiecte de protocoale adiționale la convențiile de la Geneva din 1949.

Cele 102 state reprezentate la această conferință au adoptat:

- Protocolul adițional I la convențiile de la Geneva din 1949 cu privire la protecția victimelor din conflictele armate internaționale;
- Protocolul adițional II la convențiile de la Geneva din 1949 cu privire la protecția victimelor din conflictele armate fără caracter internațional.

În prezent, la aceste protocoale adiționale au aderat majoritatea statelor. Ca o concluzie, putem afirma că în perioada postbelică au fost adoptate cele mai importante reguli, Dreptul Internațional Umanitar înregistrând un progres clar în raport cu normele anterioare. Totuși, nu putem discuta de un real progres în raport cu realitățile prezente, datorită faptului că există încă diferite categorii de potențiale victime de război, că Dreptul Internațional Umanitar are lacune (vizibile, de exemplu, în cadrul conflictele armate din ultimii ani) datorate, îndeosebi, imperfecțiunii modalităților de tragere la răspundere a celor vinovați. Deși crearea și dezvoltarea Dreptului Internațional Umanitar a avut ca bază preceptele războiului cu toate motivațiile impuse de protejarea victimelor conflictelor armate, atât pentru participanții în teatrele de operațiuni, cât și a populației aflate în zonele de conflict, evoluția, de până acum, a impus lărgirea sferei de cuprindere și apropierea de ceea ce cunoaștem astăzi ca definiție „drepturile omului”⁵.

Prin adoptarea la Roma, la 17 iunie 1998, după un efort de peste jumătate de veac, a Convenției cu privire la crearea Curții Penale Internaționale, Dreptul Internațional Umanitar a dobândit o nouă dimensiune instituțională, care completează mecanismul intern sancționator consacrat prin Convențiile adiționale. În aceste condiții, se poate afirma că arhitectura contemporană a Dreptului Internațional Umanitar este ilustrată și de noile sale componente – protecția drepturilor omului, prin instrumente de drept umanitar, protecția umanitară a mediului natural în situații de conflict armat, de catastrofe naturale sau tehnologice, dar și prin eforturile de a dezvolta normele care guvernează conflictele cu caracter neinternațional, care constituie fenomenul caracteristic cel mai barbar al sfârșitului de secol. Ca o consecință, pe măsură ce au apărut noi pericole tot mai amenințătoare, fără a-și neglija domeniul său tradițional – înfrânarea exceselor de violență armată – dreptul tradițional umanitar și-a extins aria de protecție la patrimoniul spiritual al umanității, la noi categorii de persoane în suferința sau amenințate – refugiați, populații deplasate. Frecvența conflictelor armate în perioada postbelică și caracterul lor din ce în ce mai devastator evidențiază caracterul actual al Dreptului Umanitar.

Cele două războaie mondiale, care au avut loc în secolul trecut, plus peste 150 de conflicte din perioada postbelică, dintre care multe în curs de desfășurare, cu tot ansamblul lor de suferințe – morți, răniți, refugiați, foamete și mizerie etc. – sunt o dovadă a unei realități dramatice pe care Dreptul Internațional Umanitar este chemat să o reglementeze. În consecință, Dreptul Umanitar nu este întotdeauna un substitut al păcii; el rămâne scutul umanității în fața provocărilor sângeroase. Iată de ce, aplicarea sa reprezintă o mărturie unică a rațiunii și speranței de a stăpâni forța, precum și de cultivare a compasiunii în fața aberației ucigătoare. Dar din păcate, faptele petrecute în ultimul deceniu al secolului XX și primul deceniu al noului mileniu, vin să

⁵ I. POP, *Interferența dintre Drepturile Omului și Dreptul Internațional Umanitar*, Studiile Asociației Române de Drept Internațional Umanitar, București, 2003 – 2005.

contrazică principiile umanitare. În prezent, organizații internaționale umanitare, societăți academice, prestigioase personalități științifice, numeroase asociații și organizații de profil dezbăt, în seminarii, mese rotunde, lucrări etc. problematica umanitară în ideea de a concepe și prezenta soluții viabile de adaptare a normelor și principiilor dreptului umanitar la imperativele lumii contemporane. Problema pare a fi astăzi pe deplin înțeleasă: Dreptul Internațional Umanitar și Drepturile Internaționale Ale Omului fac parte din aceeași familie. Repetată în mai multe rânduri, această constatare se impune. S-ar putea crede că încă „de la început” au existat și au fost percepute relații strânse între aceste două domenii. Dar, după o profundă analiză, nu găsim nimic. Afiliate cândva unor categorii juridice diferite, ele nu au dezvoltat acest fond comun, care par să le facă să fie predestinate unor multiple și fructuoase schimburi, necesare oamenilor moderni⁶.

Există două motive care explică independența aproape totală a Dreptului Internațional Umanitar față de Drepturile Omului, imediat după cel de al Doilea Război Mondial și anume:

- Primul motiv ține de geneza și de dezvoltarea domeniilor puse în discuție. Dreptul războiului își are rădăcinile în Antichitate. S-a format, îndeosebi, cu ocazia războaielor duse de statele europene care se consolidau permanent, începând cu Evul Mediu. Este unul din domeniile cele mai vechi ale Dreptului Internațional Public și ocupă un loc important în scrierile clasicilor acestei științe. Aspectul său internațional este subliniat și de aportul creștinismului, de regulile cavalerismului etc. Cel de-al doilea motiv se referă la drepturile omului ce acționează în organizarea puterii statale față de individ. Ele sunt produsul teoriilor din Secolul Luminilor despre stat găsiindu-și, cum era și firesc, expresia în dreptul constituțional intern. Pentru Anglia, putem da ca exemplu: *Petition of Rights* din 1628, *Habeas Corpus Act* *Bill of Rights* din Virginia, din 1776; pentru Franța, *Declaration des droits de l'homme et du citoyen* (Declarația drepturilor oamenilor și cetățenilor), din 1789. Abia după cel de Al Doilea Război Mondial, ca răspuns la abuzurile comise de forțele Axei, au pătruns drepturile omului în dreptul internațional public. Sfârșitul anilor '40 marchează momentul în care drepturile omului se plasează pentru prima oară alături de ceea ce, în vremea aceea, se mai numea încă dreptul războiului. Astfel, problema relației lor reciproce în cadrul dreptului internațional nu se poate pune altfel decât plecând de la acest moment. Legătura pe care am făcut-o, referitoare la drepturile omului cu dreptul internațional umanitar, a fost necesară pentru explicitarea protecției civile în contextul dezvoltării principiilor și normelor Dreptului Internațional Umanitar. Protecția civilă, așa cum a apărut și s-a dezvoltat în țara noastră, cu evoluția ei de la începuturi până în zilele noastre, și-a cristalizat domeniile și activitățile, pentru un scop general umanitar, de prevenire și intervenție în situații de urgență create de evenimente naturale, antropice și asimetrice, pentru reducerea efectelor dezastrelor asupra comunităților umane, când acestea se produc în mod deosebit independent de voința oamenilor.

⁶ *Ibidem*, p.6.

Bibliografie:

1. ***HG nr. 420/29.03.2006, Nota de fundamentare MAI, 2006;
2. JARCA, B., *Dreptul International Umanitar*, București: Ed. Universul Juridic, 2011;
3. POP, I., *Interferența dintre Drepturile Omului și Dreptul Internațional Umanitar*, București: Studiile Asociației Române de Drept Internațional Umanitar, 2003 – 2005;
4. POPESCU, E., *Dreptul Internațional Umanitar. Dreptul conflictelor. Dreptul războiului*, București: Ed. Universul Juridic, 2011;
5. TEODORESCU, M., *Dreptul Internațional Umanitar în forțele armate ale României în pragul mileniului trei*, București: Ed. Lumina Lex, 2007.

INFLUENȚA „RESPONSABILITĂȚII DE A PROTEJA” ASUPRA STRATEGIILOR POLITICE ȘI PLANURILOR DE ACȚIUNE DE INTERVENȚIE NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ DE PROTECȚIE A CIVILILOR

*Vasile DOBRESCU**

Rezumat: *Necesitatea de a asigura cu prioritate securitatea oamenilor, ca de altfel a comunităților din care aceștia fac parte, se regăsește în „Responsabilitatea de a Proteja”, care s-a constituit ca o nouă normă de Drept Internațional Umanitar, ca urmare a eșecului comunităților internaționale în prevenirea și stoparea genocidului, a crimelor de război, purificărilor etnice și/sau crimelor împotriva umanității care s-au manifestat din plin îndeosebi la începutul mileniului III.*

Cuvinte-cheie: *responsabilitatea de a proteja, securitate umană, risc, populație.*

Summitul mondial desfășurat la New York în perioada 14-16.09.2005, la care au luat parte reprezentanții tuturor statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite (191, în acea perioadă), s-a finalizat cu documentul intitulat 2005 *World Summit Outcome*, adoptat la 16.09.2005 de către Adunarea Generală ONU prin Rezoluția 60/1. În cadrul Summitului, au fost abordate câteva teme majore printre care: dezvoltarea, mediul, terorismul, asistența umanitară, sănătatea și Responsabilitatea de a Proteja (putem afirma că documentul adoptat prin Rezoluția 60/1 reprezintă actul de naștere al sintagmei „Responsabilitatea de a Proteja”).

În conformitate cu Paragraful 138 din rezoluție „*Fiecare stat are responsabilitatea de a-și proteja populațiile împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice sau a crimelor împotriva umanității. Această responsabilitate implică prevenirea unor astfel de manifestări, prin mijloacele adecvate și necesare...*”¹. În continuare, paragraful 139 accentuează necesitatea implicării „*Comunității internaționale, prin Organizația Națiunilor Unite pentru utilizarea mijloacelor diplomatice și umanitare adecvate, precum și alte mijloace pașnice, în concordanță cu Capitolele VI și VII din Carta Națiunilor Unite, pentru a ajuta la protejarea populațiilor împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice sau a crimelor împotriva umanității*”².

Față de prevederile Rezoluției 61/1 va trebui să ne gândim și la modul în care „*comunitatea internațională este pregătită de a acționa în mod colectiv oportun și decisiv în cooperare cu organizațiile regionale relevante, chiar dacă mijloacele pașnice sunt inadecvate și autoritățile naționale eșuează în mod vizibil în protejarea populațiilor împotriva genocidului, crimelor de război, purificării etnice sau a crimelor împotriva umanității*”².

Responsabilitatea de a Proteja ca sintagmă importantă a secolului XXI, aparține atât statelor-națiune suverane, cât și comunității internaționale. În măsura în care

* *Maior doctorand, Inspectoratul pentru Situații de Urgență „Codrii Vlăsiei” al Județului Ilfov, dobrescu_laur@yahoo.com.*

¹ *General Assembly Resolution no. 60/1, 2005 World Summit Outcome*, p. 30.

² *Ibidem*, p. 30.

statele nu sunt capabile sau, în ultimă instanță, nu doresc să-și exercite această responsabilitate, comunitatea internațională este îndreptățită să intervină, cu prioritate prin mijloace pașnice, pentru a stopa abuzurile comise de acestea împotriva propriilor populații. De aici, se pot desprinde două principii ale Responsabilității de a proteja³, și anume:

- suveranitatea statală impune responsabilitate, iar aceasta, pe care o considerăm primară pentru protejarea cetățenilor aparține statului însuși;
- atunci când o comunitate umană are de suferit ca urmare a unor conflicte interne, insurgenței, represiunii sau eșecului statal, iar statul în cauză nu poate sau nu este dispus să prevină sau să oprească crimele și abuzurile, principiul nonintervenției cedează în favoarea responsabilității internaționale de a proteja.

Mai departe, *Responsabilitatea de a Proteja* implică trei aspecte (sub-responsabilități):

- *responsabilitatea de a preveni* - definirea cauzelor primare și directe ale conflictului intern sau ale altor situații de criză ce afectează securitatea umană;
- *responsabilitatea de a reacționa* - răspunsul la conflictele sau situațiile de criză care afectează securitatea umană prin măsuri adecvate, care le includ pe cele coercitive cum ar fi: sancțiuni și intervenții militare;
- *responsabilitatea de a reconstrui* - oferirea de către statele participante la intervenția militară, ulterior acțiunii, de asistență deplină pentru reconstrucție și reconciliere pentru revenirea comunității la normalitate.

Într-un Raport emis în anul 2009⁴, Secretarul general ONU indică *trei piloni ai responsabilității de a proteja*, și anume:

- *Pilonul I*: Responsabilitatea statului de a-și proteja membri comunităților umane împotriva crimelor și abuzurilor menționate mai înainte, precum și împotriva incitării la acestea, cu respectarea Drepturilor Omului și litera legii ca elemente esențiale ale suveranității responsabile. Din acest punct de vedere, toate statele sunt unite și ferme în acest sens.
- *Pilonul II*: Asistența internațională, reprezentând angajamentul comunității internaționale pentru a sprijini statele în eforturile lor de a-și respecta obligațiile față de proprii cetățeni, asistență care are la bază cooperarea internațională, aranjamentele regionale și subregionale, societatea civilă și sectorul privat. Acest pilon este deosebit de important pentru implementarea unor politici, proceduri sau demersuri ce pot fi constant aplicate și larg sprijinite. În situația în care conducerea unui stat este hotărâtă să comită crime și abuzuri împotriva propriilor cetățeni, atunci măsurile de asistență din cadrul Pilonului II pot avea efecte limitate; în astfel de cazuri, mult mai util se poate dovedi un răspuns oportun și decisiv din partea comunității internaționale.

³ *Report of the International Commission on Intervention and State Responsibility.*

⁴ *Report of the Secretary General no. A/63/677, Implementing the responsibility to protect, 2009.*

- *Pilonul III*: Reacții oportune și decisive care constau în responsabilitatea comunității internaționale de a răspunde în mod colectiv, într-o manieră oportună și decisivă, atunci când un stat eșuează în mod evident în a oferi protecție propriilor cetățeni și comunități. În situația în care statele lumii acționează suficient de rapid, opțiunile nu mai sunt doar două: a nu face nimic sau a utiliza forța. Reacțiile din cadrul Pilonului III includ atât operații în sprijinul păcii sau colaborării regionale și subregionale, cât și măsuri coercitive întreprinse, în deplină conformitate cu legile și cutumele internaționale.

Dacă cei trei piloni sunt inegali, conceptul *Responsabilității de a proteja* ar putea deveni instabil, înclinându-se în mod periculos într-o direcție sau alta. Similar, dacă toți cei trei piloni nu sunt suficient de puternici, edificiul ar putea intra în colaps. Așadar, toți trei trebuie să fie pregătiți pentru a fi utilizați în orice moment. Astăzi, *Responsabilitatea de a Proteja* reprezintă una dintre cele mai puternice, dar și mai puțin înțelese idei ale timpurilor noastre. Totodată, *Responsabilitatea de a Proteja* este un aliat și nu un adversar al suveranității: protejarea propriei populații reprezintă unul dintre obiectivele esențiale ale statului suveran modern; prin susținerea statelor în a-și îndeplini acest obiectiv, *Responsabilitatea de a Proteja* are drept efect întărirea suveranității, și în nici un caz slăbirea sa⁵.

Referindu-ne la securitatea umană, menționăm faptul că până în anii '90, relațiile internaționale erau caracterizate de două curente majore: dezvoltarea economică și securitatea militară, aflate într-o continuă interacțiune. Odată cu sfârșitul Războiului Rece, ambele curente au suferit schimbări importante, fiind tot mai mult legate de conceptul de securitate umană⁶. De fapt, sfârșitul Războiului Rece nu a făcut decât să determine libertatea amplificării unor discuții și analize parțial blocate până atunci, care își aveau rădăcinile în sentimentul de nesatisfacere creat de metodele tradiționale de analiză a sferei relațiilor internaționale. Securitatea umană a prins formă, pentru prima oară, când a fost definită în cadrul „Raportului pentru Dezvoltare Umană” din 1994 ce aparținea Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (*United Nations Development Program – UNPD*). Conform concluziilor raportului, conceptul de securitate era folosit într-o manieră prea îngustă, acesta reprezentând doar securitatea granițelor în fața agresiunilor externe sau apărarea intereselor internaționale ale statului, fiind ignorate nevoile zilnice ale individului. Într-un nou context, conceptul de securitate umană apare într-o nouă dimensiune, identificându-se și securitatea comunității din care individul face parte, încercându-se astfel protejarea mediului de viață a individului în fața elementelor cu caracter

⁵ UN Department of Public Information, SG/SM/11701, Secretary-General Defends, Clarifies “*Responsibility protect*” at Berlin Event, 15 July 2008.

⁶ Conceptul de securitate umană, deși este unul nou, își are începuturile în '60, '70 și '80, când pentru prima oară s-a discutat nevoia stabilirii unui nou sistem de dezvoltare atât economică, cât și umană. În 1992, Institutul pentru Studii Strategice din Marea Britanie a propus pentru prima oară schimbarea strategiei adoptate cu succes până în acel moment. La fel ca multe alte instituții similare, avea la bază analizarea conceptului de securitate din punct de vedere militar, dar, cu toate acestea, a fost nevoit să recunoască importanța, ignorată mai mult sau mai puțin până în acel moment, a unor noțiuni cum ar fi securitatea politică, economică, socială, ecologică.

perturbator sau chiar distructiv⁷. În aceste condiții, toate elementele de constituire ale societății umane pot fi considerate principale, în funcție de persoana care face analiza⁸. Menționăm faptul că astăzi, datorită valențelor atotcuprinzătoare ale securității umane, statul nu numai că nu mai poate fi singurul în drept să asigure securitate, dar nici nu mai poate îndeplini un asemenea rol cuprinzător, putând fi chiar un element destabilizator.

Cele două războaie mondiale, precum și Războiul Rece, au reprezentat importante surse de schimbare a mentalității și a societății internaționale. Societățile au conștientizat pericolul și au ales o altă cale decât cea a confruntărilor militare. În prezent, riscul unui conflict în care să fie atrase marile puteri ale momentului este la nivelul cel mai scăzut din istorie. În prezent, statul nu mai este singurul actor principal pe scena relațiilor internaționale. Marile corporații internaționale și ONG-urile încep să se afirme din ce în ce mai puternic în acest domeniu. În acest mod, securitatea statului trece pe planul secundar, securitatea individului devenind principala preocupare, iar conceptul de securitate statală devine doar un supliment al securității umane. Dezvoltarea umană nu poate avea loc fără asigurarea respectării drepturilor omului, iar pentru asigurarea drepturilor omului este necesară asigurarea dezvoltării societății și individului, ca acesta să înțeleagă importanța lor⁹.

În cadrul *Strategiei de Securitate Națională a României*¹⁰, toți acești factori sunt analizați într-o viziune coerentă, mergând în bună măsură pe criteriile clasice, tradiționale, ale conceptului de securitate națională în plan intern. Astfel securitatea internă reprezintă ansamblul activităților de protecție, pază și apărare a locuitorilor, comunităților umane, infrastructurii și proprietății împotriva amenințărilor asimetrice de factură militară sau nonmilitară, precum și a celor generate de factori geofizici, meteoclimatici ori alți factori naturali, care pun în pericol viața, libertățile, bunurile și activitățile oamenilor și ale colectivităților, infrastructura și activitățile economico-sociale, precum și alte valori, la un nivel de intensitate și amploare mult diferit de starea obișnuită. Securitatea internă privește siguranța cetățeanului și securitatea publică, securitatea frontierelor și cea a transporturilor, protecția infrastructurii critice și cea a sistemelor de aprovizionare cu resurse vitale. Ea include, de asemenea, securitatea socială și asigurarea stării de legalitate, contracararea criminalității organizate și securitatea activităților financiar bancare, securitatea sistemelor informatice și a celor de comunicații, protecția împotriva dezastrelor și protecția mediului. Asigurarea securității interne este o activitate complexă și interdependentă. Ea implică responsabilități din partea unui număr mare de instituții și agenții. Aceste responsabilități revin, preponderent, administrației publice și structurilor de securitate și ordine publică, precum și celor care se ocupă cu protecția civilă, securitatea frontierelor și garda de coastă; structurilor de informații, contrainformații și

⁷ Stuart CROFT, Terry TERRIFF (ed.), *Critical Reflections on Security and Change*, Frank Cass, Londra, 2000, pp. 13-17.

⁸ Diamond JARED, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, W.W. Norton, New York, 1997.

⁹ Ted HOPF, *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*, în *International Security*, 1998, p. 171.

¹⁰ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006.

securitate; organismelor de prevenire a spălării banilor și de control al importurilor și exporturilor strategice. În situații excepționale, unele activități se execută de către structurile militare. O altă serie de elemente revine operatorilor industriali¹¹ și de servicii care desfășoară activități de importanță vitală sau periculoase, ori care implică un mare număr de oameni sau interese sociale majore¹².

Având în vedere amplificarea riscurilor generate de posibilitatea producerii unor riscuri asimetrice, inclusiv prin utilizarea unor mijloace radioactive, chimice sau bacteriologice, sau prin provocarea de sabotaje, distrugerii ori modificări funcționale periculoase, precum și riscul sporit de catastrofe industriale sau naturale, sarcina asigurării securității interne devine tot mai complexă¹³.

Nevoia de identificare reală a tuturor problemelor, de stabilire a cadrului conceptual de organizare și de acțiune, precum și necesitatea racordării la exigențele promovate de Uniunea Europeană, determină un interes major din punct de vedere al securității naționale pentru un domeniu atât de vast, de complex și de vulnerabil, cu impact direct asupra vieții oamenilor. Perfecționarea mecanismelor de gestionare a crizelor reprezintă o condiție esențială în menținerea securității interne. În epoca globalizării, granița dintre riscurile interne și cele externe, cu efecte asupra securității cetățenilor, comunităților sau statului devine tot mai puțin relevantă, iar efectele posibile ale unor amenințări catastrofale, tot mai greu de anticipat. Reducerea influenței riscurilor la adresa securității, în mod deosebit în domeniul prevenirii conflictelor și gestionării crizelor, constituie coordonate permanente ale politicii de securitate a României. „*A nesocoti pericolele și amenințările ce se pot abate asupra statului de drept, înseamnă lipsă de responsabilitate față de interesul și identitatea națională*”. Pentru a acționa eficient pe întregul spectru de crize, România a implementat și continuă să implementeze un sistem național integrat de management al crizelor, care se desfășoară într-o rețea modernă și funcțională, activitățile tuturor structurilor naționale cu atribuții în acest domeniu – civile și militare, din administrația centrală și locală, asigurând coordonarea eficientă a resurselor umane, materiale, financiare și de altă natură folosite pentru prevenirea pericolelor, controlul manifestărilor, lichidarea consecințelor și restabilirea stării de normalitate. Acest sistem va urmări asigurarea unui nivel optim de pregătire și planificare operațională și de funcționalitate a tuturor structurilor de decizie și execuție cu responsabilități în domeniu, pentru gestionarea întregului spectru al crizelor.

La nivel național, armonizarea legislativă și procedurală cu sistemul de gestiune a crizelor de securitate, stărilor de tensiune din domeniul securității publice și a urgențelor civile din NATO și Uniunea Europeană, reprezintă modul eficient de acțiune la nivelul celor două organizații, România contribuie în mod direct la finalizarea conceptuală și implementarea sistemului NATO de răspuns la crize, precum și a prevederilor acordului cu Uniunea Europeană privind cadrul de participare la operațiuni de gestionare a crizelor. Conceptul de securitate a evoluat de

¹¹ *Tratatul de la Maastricht*, 1992 (intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993).

¹² *Tratatul de aderare al României la Uniunea Europeană* prin Legea nr. 157/2005, M. Of. nr. 465 din 1 iunie 2005 (în vigoare de la 1 ianuarie 2007).

¹³ Tudor CEARAPIN, Gheorghe TOMA, *Managementul ordinii publice la început de secol și mileniu*, Editura Bioterra, 2001.

la unul preponderent militar, agresiunea militară fiind principala amenințare pentru un stat, la unul multidimensional. Calitatea vieții este, în același timp, indicatorul care confirmă eficiența și performanța efortului de protejare a securității naționale.

Bibliografie:

1. ****Tratatul de la Maastricht*, 1992;
2. ****Tratatul de aderare al României la Uniunea Europeană*, 2007;
3. ****Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006;
4. *General Assembly Resolution no. 60/1, 2005 World Summit Outcome*;
5. *Report of the International Commission on Intervention and State Responsibility*;
6. *Report of the Secretary General no. A/63/677, Implementing the responsibility to protect*, 2009;
7. UN Department of Public Information, SG/SM/11701, Secretary-General Defends, Clarifies “*Responsibility protect*” at Berlin Event, 15 July 2008;
8. CROFT, Stuart, TERRIFF, Terry (ed.), *Critical Reflections on Security and Change*, Londra: Frank Cass, 2000;
9. DIAMOND, Jared, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, New York: W.W. Norton, 1997;
10. HOPF, Ted, *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*, în *International Security*, 1998;
11. CEARAPIN, Tudor, TOMA, Gheorghe, *Managementul ordinii publice la început de secol și mileniu*, București: Editura Bioterra, 2001.

RISCURILE DEZVOLTĂRII DURABILE ACCELERATE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI TRECUT

*Raluca-Ana-Maria DUMITRU**

Rezumat: Pentru România, deținătoare a unor „puncte arzătoare” de poluare industrială, cu acumulări serioase în degradarea mediului, cu o pondere mare a despăduririlor, problema dezvoltării durabile s-a pus și se impune cu obiectivitate.

Dezvoltarea accelerată a frustrat lumea a treia, adâncindu-i decalajele față de cea a bogaților.

Mediul este suportul și izvorul vieții. A-l polua și distruge echivalează cu a submina existența umană. Tocmai de aceea, Organizația Mondială a Sănătății a ajuns la concluzia că „menținerea sănătății și bunăstării cer un mediu înconjurător propice și armonios în care toți factorii fizici, psihologici, sociali și estetici își au locul bine definit. În această situație, mediul va trebui să fie tratat drept resursă în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață și bunăstării”.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, mediul înconjurător, poluare, resurse, riscuri.

Politicile aplicate după refacerea economică după cel de al Doilea Război Mondial au avut în principal la bază teoria keynesiană, care a avut efecte benefice pentru redresarea statelor grav afectate de această conflagrație, iar rezultatele au fost peste așteptări.

Efectele nu s-au dovedit a fi însă pozitive pe toată linia. La nivelul anilor '60-'70, economiștii au constatat că această creștere s-a plătit cu un preț dur, numit inflație. O bună bucată de vreme s-a acceptat ca inflația să fie socotită un preț plătit pentru fericirea de a ocupa un loc de muncă. Aceasta până când stagflația anilor '70 a pus economia și societatea în fața unui rău inedit cu trei simultane dimensiuni: inflație, șomaj și stagnare economică. Dar au apărut și fenomene nedorite ca poluarea, risipa, adâncirea decalajelor dintre bogați și săraci, pervertirea unor valori umane recunoscute dublate de conștientizarea faptului că a continua în această direcție înseamnă a exercita o presiune dramatică asupra viitorului și a confisca însuși viitorul. Toate acestea au pus problema redefinirii creșterii și dezvoltării economice, ca modalitate de realizare și finalitate.

Pentru România, deținătoare a unor „puncte fierbinți” de poluare industrială, cu acumulări serioase în degradarea mediului, cu o pondere mare a despăduririlor atât în timpul comunismului, dar și în perioada postrevoluționară, cu tendințe crescânde și de deteriorare a geografiei unităților economice, cu o atitudine de agresivitate asupra mediului, cu structuri economice mari consumatoare de energie și poluante, cu o pondere încă mare a proprietății de stat, cu un cadru legislativ încă insuficient elaborat, cu o populație slab informată și puțin interesată în probleme de mediu etc. și totuși, cu intenții serioase încă de dinainte de a intra în Uniunea Europeană, problema dezvoltării durabile s-a pus și se impune cu obiectivitate. Fără a-și permite nici cea mai mică indiferență față de această problemă și în pofida limitării resurselor sale financiare, România trebuie să se cupleze la efortul planetar antrenat pe această

* *Asistent universitar doctorand.*

direcție și să găsească repede răspunsurile care să o orienteze spre o dezvoltare economică și socială viabilă.

Chestiunea tranziției de la o creștere și dezvoltare economică bazată pe o natură ca *mijloc* la una în care mediul și relația omului cu natura să reprezinte un *scop* este una matricială, dificilă și realizabilă doar pe termen lung, atât în cazul României, cât și al altor țări antrenate deja pe această direcție. Ea implică costuri serioase și în mod cert va afecta câștigurile de productivitate. Se pleacă însă de la premisa că aceste pierderi, strict economice și pe termen scurt, vor fi în mod indubitabil compensate pe termen lung printr-un plus în calitatea vieții oamenilor. Până când să se realizeze această echilibrare între minusurile economice cantitative prezente și plusurile calitative viitoare sunt necesare mutații atât în criteriile de stabilire a nevoilor și preferințelor umane, cât și în structura indicatorilor competiției interne și internaționale. Lumea va trebui să se obișnuiască cu ideea că un mediu natural și social sănătos care asigură și susține bucuria de a trăi atârnă mai mult în balanță decât un spor cantitativ în producție și consum, care asigură plusuri fără corespondent în planul calității vieții. În același timp va trebui să fie acceptată și ideea că parametrii de calitate ai mediului vor trebui să fie socotiți ca determinanți în competiția națională și internațională, lucru care nu este ușor de realizat dacă avem în vedere împrejurarea că țările lumii a treia nu au resursele financiare pentru a realiza asemenea obiective.

Cu toate acestea, indiferent de locul pe care îl ocupă în economia mondială, indiferent de gradul de percepție a obiectivității fenomenului, dezvoltarea durabilă se va impune cu necesitate pentru toată lumea. Și se va impune pentru că modelul de creștere economică postbelică este acuzat de faptul că *a poluat mediul și a afectat sănătatea oamenilor*. Mediul este suportul și izvorul vieții. A-l polua și distruge echivalează cu a submina existența umană. Tocmai de aceea, Organizația Mondială a Sănătății a ajuns la concluzia că „menținerea sănătății și bunăstării cer un mediu înconjurător propice și armonios în care toți factorii fizici, psihologici, sociali și estetici își au locul bine definit. În această situație, mediul va trebui să fie tratat drept resursă în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață și bunăstării”¹.

Înscrierea în *Carta OMS* a unui atare deziderat nu este deloc o chestiune întâmplătoare.

Logica elementară duce pe oricine la concluzia că între dezvoltarea economică și starea mediului, pe de o parte, și sănătatea umană, pe de altă parte, există o puternică relație de intercondiționare. Important pentru tema noastră este ca dezvoltarea economică să fie și socială, să influențeze pozitiv mediul și, pe această cale, să ofere suport pentru sănătatea oamenilor.

Un lucru știut și statistic constatat este că dezvoltarea economică are și efecte nedorite care pot afecta în mod direct mediul și pot pune în pericol însăși existența umanității. Suma acestor efecte nedorite, dar prezente la care a condus tipul de creștere economică postbelică se numește *poluare*.

Problema poluării mediului a fost și a rămas un subiect generos de dispută teoretică și inițiativă politică.

¹ *Environnement et Santé; la Charte européenne et son commentaire*, OMS, Frankfurt, 1989, p.12.

Comportamentul agresiv al omului față de natură și mediul înconjurător se pare că are o explicație istorică ce trimite tocmai la Vechiul Testament. În acest sens, istoricul Lyn White reține următorul pasaj din documentul amintit: „Apoi Dumnezeu a zis: Să facem om după Chipul Nostru, după asemănarea noastră; el să stăpânească peste peștii mării, peste păsările cerului, peste vite, peste tot pământul și peste toate târâtoarele care se mișcă pe pământ” (Facerea 1:26)².

Ideea pe care citatul o dezvoltă este următoarea: prin însuși actul Facerii, omul a fost „abilitat” să fie stăpân asupra Naturii și să o exploateze în mod liber și aceasta spre propria sa bunăstare. Se crede că tocmai această viziune egocentrică, de dominator, inspirată și derivată din religie a explicat în bună măsură inconștienta cu care natura a fost, vreme îndelungată, exploatată în mod distructiv. Finalul de drum al implementării acestei filosofii este știut: o societate care și-a gândit dezvoltarea plecând de la premisa profitului maxim a sfârșit prin a constata că a realizat poluarea maximă împotriva mediului, a resurselor naturale și a omului însuși.

Ideea forță a omului dominator și arogant cu natura a inspirat și a călăuzit întreaga gândire economică de la predecesori și fondatori până la contemporani, cu câteva excepții. Excepții în care se admite că natura este în mod direct participantă la producție.

Prima excepție trimite la Wiliam Petty care afirma convins că „munca este tatăl avuției, iar pământul mama ei”.

Mai aproape de zilele noastre, „economistul mileniului trei”, Nicolae Georgescu Roegen, avea să constate alarmant că entropia este măsura omului economic și că dacă pe viitor acesta nu își va orienta tehnologia și economia spre energia care vine direct de la soare, zestrea de materie cu entropie joasă a Pământului va pune existența umană sub un dramatic semn de întrebare.

O manieră indirectă de analiză, contingentă problemei, aparține economiștilor de orientare liberală. Atașați de valorile care au definit întotdeauna liberalismul și, în primul rând, proprietatea privată, ei construiesc un discurs îndreptat nu împotriva naturii poluate, ci împotriva proprietății private „poluate”. Plecând de la premisa că „proprietatea nu înseamnă dreptul de a face ce vrei, ci ai dreptul de a decide în mod liber de folosirea resurselor sub condiția ca prin aceasta să nu aduci atingeri drepturilor similare ale altora”, el concluzionează că „a polua echivalează cu o agresiune pentru că ea, poluarea, privează pe alții de bucuria pe care le-o conferă folosința în mod liber a drepturilor de proprietate”³.

Poluarea vizează sănătatea oamenilor pentru că nu toți poluează, iar efectele poluării sunt suportate în mai mare măsură de cei săraci; problema angajează discuții pe terenul *eticii*. Egalitatea șanselor înseamnă, implicit, egalitatea de a te bucura de frumusețea și darurile naturii. Dacă viața omului este o resursă ce nu poate fi stocată, cu ce este vinovat un individ care se naște și trăiește într-un oraș poluat de alți indivizi ce-și urmăresc interesele lor de profit?

² L. WHITE, *The Historical Roots of Ecologic Crisis*, Science 155, March 10, 1967, p.1203-1207, citat de Victor PLATON în *Protecția mediului și dezvoltarea economică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, p.8.

³ H. LEPAGE, *La nouvelle économie industrielle*, Hachette, Paris, 1989, p.324.

Efectele perverse ale modului în care roadele creșterii economice afectează, după cum afirma Ignacy Sachs, „toți locuitorii acestei plante care au dreptul să mănânce atunci când le este foame, să asigure copiilor lor hrana necesară pentru a evita malformațiile cerebrale, să locuiască sub un acoperiș decent, să fie protejați contra maladiilor controlabile în raport cu starea cunoștințelor, să aibă acces la educație”⁴.

Poluarea afectează sănătatea și, prin urmare, capacitatea de a munci, cu toate consecințele negative care decurg de aici, inclusiv cele privitoare la posibilitatea de a te bucura de o locuință corespunzătoare sau de a avea acces la educație.

În al doilea rând, poluarea înseamnă un rău produs mediului. Pentru a-i cunoaște dimensiunile este logic să știm ce se pierde prin poluare. Punctual vorbind, mediul înseamnă⁵: peisaj minunat și mediu de agrement; aer curat și apă potabilă; oportunități investiționale cu consecințe pozitive privind creșterea PIB și crearea de locuri de muncă; furnizor de materii prime, energie etc.; capacitate de absorbție și reciclare a deșeurilor; protector al vieții prin păduri și bazine hidrografice; sursă de oxigen și ozon etc.

Dacă avem în vedere toate aceste funcții, fie de utilitate directă pentru indivizi, fie indirectă (prin susținerea proceselor economice), problema conservării mediului și a dezvoltării durabile câștigă în obiectivitate.

În al treilea rând, poluarea este un fenomen *concret, durabil* și, în cea mai mare măsură, *cuantificabil*. Măsurile anti-poluare nu își ating ținta dacă fenomenul nu este cunoscut la adevărata sa dimensiune și în multitudinea formelor de manifestare. Din perspectiva aceasta, literatura de specialitate, foarte generoasă de altfel, pune în evidență o complexitate de factori poluanți, de cauze și efecte, pe domenii ale vieții sau sfere de activitate economică. Astfel, se poate vorbi de poluare provenită din dezvoltarea industriei sau din modelul agroalimentar practicat, din consumul de resurse energetice fosile sau din tăierea masivă a pădurilor, din deversarea în apele potabile a dejecțiilor din zootehnie sau a apelor uzuale din industrie, din supraexploatarea nemiloasă a unor resurse sau din neexploatarea lor din lipsă de fonduri etc.

Toate aceste cauze conduc la efecte directe sau indirecte, cum ar fi: schimbări climaterice dezechilibrante prin intensificarea fenomenului de seră și creșterea temperaturii medii a globului ca urmare a emisiilor de CO₂, CH₄, N₂O etc.; deprecierea stratului de ozon stratosferic ca urmare a concentrațiilor crescute de cloruri și bromuri prezente în clorofluorocarburi, substanțe întrebuințate în industria cosmeticelor, frigorifică și ventilație; acidifierea aerului cu SO₂ sau NO_x rezultați prin arderea combustibililor fosili, cu efecte devastatoare asupra culturilor, pădurilor, lacurilor etc.; poluarea apei; poluarea aerului cu SO₂, NO_x, CO, hidrocarburi, Pb, compuși organici volatili etc.; poluarea; degradarea orașelor printr-un urbanism neadaptat și arhaic; reducerea speciilor de animale, păsări, pești etc. sau dispariția

⁴ I. SACHS, *Stratégies de l'écodeveloppement*, Editions Économie et Humanisme, Paris, 1980, p.21

⁵ M. MANOLIU, C. IONESCU, *Dezvoltarea durabilă și protecția mediului*, H.G.A., București, 1998, pp.21-24.

unora, ca urmare a vânătorii și pescuitului prădalnic, cu efecte negative asupra echilibrului ecologic etc.

În al patrulea rând, dezvoltarea nu este opusă mediului și deci nu orice tribut pentru poluare trebuie plătit de către dezvoltare. Subdezvoltarea, ignoranța oamenilor, modul lor de gândire și acțiune etc. pot fi tot atâtea cauze ale deteriorării mediului ambiant și a vieții în general, după cum dezvoltarea, prin resursele financiare create, poate oferi sursa constituirii și susținerii mijloacelor și măsurilor antipoluante. Altfel spus, dacă se iau măsurile corespunzătoare, dezvoltarea economică poate coexista cu menținerea calității mediului.

Urbanizarea masivă însoțește procesul dezvoltării industriale ceea ce duce la atingerea unor cote maxime de poluare. A antrenat și încurajat risipa și a epuizat rezervele cunoscute. Risipa de resurse a condus la severe critici din partea unor economiști, filozofi, sociologi etc. de orientări doctrinare diferite. Comun tuturor acestora este constatarea că lumea resurselor fizice și a forței de muncă este una finită și că dacă tipul de creștere economică gândit pe baze clasice continuă, mai devreme sau mai târziu, viitorul va fi pus sub un dramatic semn de întrebare.

Capitalismul este acuzat că greșește din start deoarece încă din faza mașinismului, a maturizării sale, a antrenat „foamea” de creștere economică, care la rândul ei a antrenat foamea de materii prime și energie, dar și stimularea consumului de orice fel ar fi acesta.

Mitul consumatorului suveran pare a fi o himeră. Manevrat prin reclamă și publicitate, acuzate a fi și mincinoase, el este condamnat la un rol pasiv. Moda și competiția în consum modifică și reduc ciclul de viață al dorințelor. Consecința directă este reducerea ciclului de viață al produselor. Concluzia, de maximă generalitate, este că se produce mai mult pentru a se reproduce decât pentru a se consuma ceea ce poate genera risipă.

Asemenea critici au avut un puternic ecou până la nivelul anilor '70 când revenirea în forță a liberalismului a însemnat și repunerea în drepturi a „consumatorului rege”. Meritul lor rămâne însă acela al unui semnal de alarmă vis-à-vis de efectele nedorite ale tipului de creștere postbelică.

O critică instituționalizată, alarmist-constatativă, pe bază de statistici, este realizată în formula unor Rapoarte ale Clubului de la Roma. Dintre acestea, raportul institutul *Limitele creșterii* este reprezentativ pentru tema prezentată.

1. O critică elevată realizată cu uneltele științei în manieră interdisciplinară

Deși primii care au inițiat o astfel de critică au fost „pesimiștii” D. Ricardo și T.R. Malthus, cel care oferă acoperire savantă domeniului este Nicolae Georgescu-Roegen. Lucrarea sa *Legea entropiei și procesul economic*⁶ este, din punctul acesta de vedere, o cutezantă încercare de schimbare de paradigmă și conștientizare a lumii sfârșitului de secol XX că trăiește într-un univers finit.

⁶ G. GEORGESCU-ROEGEN, *Legea entropiei și procesul economic*, Editura Expert, București, 1996.

Punctul de vedere al lui N. Georgescu-Roegen se sprijină pe o severă și argumentată critică a teoriei economice „standard”, clasice și neoclasice. Această demonstrație, spune Roegen, a fost făcută într-un mediu abstract, pur ideatic, rupt complet de mediul fizic. Posibilitatea epuizării resurselor naturale nu a reprezentat un subiect de reflecție demn de interesul economiștilor standard.

Judecând lucrurile în acest mod, în discordanță cu marea majoritate a economiștilor „standard”, neoclasici, dar și contemporani lui, Roegen ajunge la următoarele concluzii: procesul economic nu este unul izolat; el nu se desfășoară în sine, rupt de contextul social, politic, moral, de mediu etc.; odată amorsat, el ia de la toate acestea câte ceva și oferă ceva; și așa cum nici un proces de reciclare nu poate recupera toată energia liberă din bucata de cărbune care a ars, tot așa, dacă se continuă procesul economic fără a ține seama că energia disponibilă se transformă continuu în energie nedisponibilă, rezultatul final va fi tot mai multă poluare; procesul economic nu este autoreproductiv; deși Malthus a atras atenția asupra acestui fapt, atât economiștii „standard”, cât și cei marxiști au ignorat problema resurselor; ori procesul economic este unul cu *sens unic*, consumator în permanență de resurse rare fără a pune ceva în loc; „procesul economic constă dintr-o continuă transformare a entropiei joase în entropie înaltă, adică în *reziduuri nerecuperabile* (sublinierea lui N. Georgescu-Roegen) sau, cu un termen actual, poluare”.⁷

Punând în acești termeni problema, N. Georgescu-Roegen se dovedește mai tranșant și mai radical în concluzii decât autorii Raportului *Limitele creșterii*. Și, așa cum vom vedea, și soluțiile vor fi pe măsură.

Dezvoltarea accelerată a frustat lumea a treia, adâncindu-i decalajele față de cea a bogaților. Analizii problemei dezvoltării durabile, îndeosebi cei cu orientare de stânga, nu puteau să lase deoparte problemele lumii a treia. Dimpotrivă, au fost și sunt preocupați de unul din cele mai mari paradoxuri pe care le trăiește lumea de azi - marea discrepantă dintre cei bogați și cei săraci.

Ceea ce, în mod particular, reține atenția este faptul că decalajele dintre cele două lumi în loc să se atenueze, se adâncesc. Și aceasta în pofida tuturor așteptărilor.⁸

De modelul de creștere postbelică, lumea a treia era îndreptățită să profite. Însă acest lucru nu s-a întâmplat. Dimpotrivă, clivajele de avere și poziția în lume s-au adâncit în permanență în defavoarea celor săraci. De fapt, așa cum spunea Jan Timberger într-unul din rapoartele *Clubului de la Roma*, „deși vorbim despre omenire, inegalitățile și inechitățile din sistemul internațional au dat naștere la două lumi și nepotrivirile dintre acestea cresc. Una este lumea bogaților, cealaltă lumea săracilor; una știe carte, cealaltă este în mare măsură analfabetă; una este industrială

⁷ *Idem*, p.275.

⁸ Potrivit analizelor realizate în baza „Indicatorului de dezvoltare umană” și a „Indicatorului de sărăcie umană”, PNUD relatează că în ultimii 50 de ani (judecata se face la nivelul anului 1997), decalajele dintre cei bogați și cei săraci s-au adâncit mai mult decât în ultimele cinci secole. Astfel, dacă în 1960, 20% din săracii lumii posedau 2,3% din venitul mondial, această cifră s-a redus la 1,4% în 1991 și 1,1% în 1997. În același timp, în ultimii 30 ani, 20% din bogații lumii au reușit să-și crească partea din venitul mondial de la 70% la 85%. (După Jean-Marie MARRIEBEY, *Le développement soutenable*, Editura Economica, Paris, 1998, p.12).

și urbană, cealaltă este predominant agrară și rurală; una este orientată spre consum, cealaltă spre supraviețuire”⁹.

Încercând să iasă din impas, să treacă peste etape și să se modernizeze rapid, țările slab dezvoltate s-au ruinat. Și-au construit, cu ajutor, enclave industriale care s-au dovedit a fi simple anexe ale țărilor dezvoltate, dependente material, financiar și tehnic. Tot sub forma „ajutorului”, țările dezvoltate au fost interesate să „exporte” aici industriile lor poluante.

Condițiile de exploatare a oportunităților locale, precum și cele de expatriere a profiturilor au favorizat țările bogate.

Odată cu transferul, fără succese notabile, a tipului de creștere economică s-a produs și un transfer cultural. Țările dezvoltate recrutează și își formează aici, în țările sărace, propriile elite. Și, deși se înregistrează uneori plusuri de PIB, modelul cultural importat se dovedește a fi periculos și alienant; de plusul de bogăție profită o minoritate națională pusă în slujba intereselor străine. Așa se face că bruma de creștere economică nu se traduce și în dezvoltare. Dimpotrivă, rezultatul final este unul negativ. Majoritatea populației întreține un consum de supraviețuire, neantrenant și insuficient pentru susținerea unei cereri efective și a unei producții de proporții.

Bună parte a resurselor rămân nefolosite. Dar ceea ce dă o notă aparte risipei din aceste țări vizează două resurse: munca și timpul. În mod paradoxal și de neînțeles față de situația economică în care se află șomajul deghizat, însă real al lumii a treia, este nu numai un paradox, ci o mare umilință și dramă umană.

Inegalitățile sociale la care a condus și conduce puternica dependență din exterior ca și poluarea, „o poluare a sărăciei și prin sărăcie” (I. Sachs) înseamnă tot atâtea nemulțumiri față de tipul de creștere economică postbelică. Îngrijorați de faptul că principiul cauzățiunii circulare și cumulative¹⁰ adâncește disparitățile dintre cele două lumi, artizanii creșterii durabile socotesc că aceasta poate fi și o gravă amenințare pentru pacea și securitatea lumii. În plus, atâta vreme cât dezvoltarea se vrea a fi o dezvoltare umană, drama lumii a treia nu poate fi tratată de la distanță.

2. Dezvoltarea accelerată a creat iluzia bunăstării printr-o statistică mincinoasă

Demersul realizat încearcă să explice că dezvoltarea este un concept multidimensional și nu asigură realizarea binelui individual și colectiv la aceeași amplitudine.

Fără îndoială că bunăstarea și binele omului nu sunt ușor de măsurat. Tentația de a încerca însă asemenea performanțe a existat. În principiu s-a mers pe linia cuantificării a ceea ce poate fi măsurabil în viața umană. În felul acesta s-a procedat, de o manieră reduționistă, la identificarea dezvoltării cu creșterea economică, lăsându-se deoparte multe, dar importante aspecte care țin de domeniul calitativ al

⁹ Pentru revizuirea ordinii internaționale, Raport către Clubul de la Roma, partea I, cap. II, paragraf 2.3.

¹⁰ Principiu fundamentat de laureatul premiului Nobel pentru economie Gunnar Myrdal potrivit căruia țările bogate devin tot mai bogate, iar cele sărace tot mai sărace.

vieții: acces la educație, asistență medicală, la procesul de adaptare a deciziilor, dimensiunea timpului liber etc.

Procedând astfel, atât teoria, cât și practica economică s-au oprit la Produsul Intern Brut (PIB) și Produsul Național Brut (PNB) ca la principalii indicatori de măsurare a creșterii economice¹¹ și cu deosebire la PIB.

Recursul la acest din urmă indicator a creat o imagine falsă asupra configurației bogăției și bunăstării pe Glob. Tocmai această imagine este avută în vedere de promotorii teoriei dezvoltării durabile. Ei susțin că „reușita” calculată numai cu PIB este o amăgire statistică, fapt care rezultă din următoarele împrejurări: nu orice creștere a PIB poate fi identificată cu un plus de bunăstare, creșterea „reală”, în termeni fizici ai producției și ai PIB poate semăna iluzie și în condițiile în care bunăstarea și calitatea vieții pot primi un plus prin miniaturizarea bunurilor sau creșterea ponderii serviciilor; PIB maschează repartitia veniturilor, o mare parte a serviciilor gratuite, care nu fac obiectul pieței, nu sunt luate în considerare la calculul PIB. Se are în vedere îndeosebi activitatea femeilor casnice care, după statisticile lui J.K. Galbraith¹², ar fi reprezentat o pătrime din PIB, luarea în considerare a efectelor economiei subterane, cu motivații și finalități ambigue și diverse (servicii de autoconsum, troc, ajutor interfamilial etc., dar și traficul de droguri, prostituția etc.), „comparațiile între țări privind nivelul creșterii economice sunt denaturate de modul de transformare a venitului național exprimat în moneda indigenă în mărime comparabilă exprimată în dolari. Cursul de schimb oficial nu reflectă întotdeauna raportul real între puterile de cumpărare ale celor două monede”¹³.

În fața unor astfel de provocări, știința economică a reacționat. De fapt s-au sensibilizat mai mult instituții internaționale din sistemul ONU și unele instituții neguvernamentale.

3. S-au pervertit valori recunoscute și a redus individul la o singură dimensiune - homo oeconomicus

Modelul capitalist de creștere economică a fost și este, pe bună dreptate, socotit a fi cel mai performant din câte s-au cunoscut. Nu ideal dar, deocamdată, așa cum spune Popper, omenirea n-a inventat ceva mai bun. Numai reaua credință poate determina pe cineva să pună în discuție progresele incontestabile, pe multiple planuri, dobândite în baza acestei creșteri.

Dar, ca orice proces și fenomen, creșterea economică postbelică a avut și are imperfecțiunile ei. Pe lângă cele arătate, criticii le scot în evidență și pe acelea care fac trimitere la valorile sociale și culturale, la valorile umane în general.

Ceea ce se vrea, în principiu, a se releva este că actualul tip de creștere și dezvoltare a convertit și pervertit valorile tradiționale, simple, pure, directe și

¹¹ PIB însumează rezultatele activității economice obținute în interiorul economiei naționale de agenții economici naționali și de cei străini; PNB cuprinde rezultatele obținute numai de către agenții economici naționali în țară sau în străinătate.

¹² J.K. GALBRAITH, *Știința economică și interesul public*, Editura Politică, București, 1982, p.49

¹³ Gh. LUȚAC, *Echilibru și dezvoltare economică*, teză de doctorat, Biblioteca Universității „Mihai Eminescu”, Iași, 2000, p.216.

nesofisticate în valori fețis; că el se bazează pe „violente structurale” (Modelul Bariloche), pe mecanisme oprimate și inechitabile, pe valori paralizante care relativizează sau anulează finalitatea socio-umană a creșterii economice.

Modelul de creștere economică postbelică se pare că este reflectarea unui anumit model de gândire economică – câștigul.

Așadar, omul nu este numai economic; el este și biologic, social, cultural. Hrana, îmbrăcămintea, adăpostul sunt, într-adevăr, bunuri de nelipsit, dar ele nu definesc singure calitatea vieții. Puritya aerului și a apei, serviciile recreative, calitatea educației, asistenței sociale și juridice, accesul la valorile democrației, la problemele publice, la informație, dreptul de a-și apăra opiniile, nevoia de demnitate, echitate etc., toate acestea și multe altele, sunt de natură să imprime evoluției un sens nou, de la homo oeconomicus spre homo socialis și homo culturalis.

O cultură precară subminează dezvoltarea, după cum dezvoltarea nu se sprijină și nu se produce decât susținută de valori reale autentice. Atunci când valorile sunt deformatate sau deformante, tipul de dezvoltare antrenat nu numai că nu are șanse de reușită, dar el conduce la rezultate interpretabile, nedorite. Și aceasta pentru că *„tentația puterii, bogăția de dragul bogăției și plăcerea de dragul plăcerii înăbușă în om vocația sa fundamentală: înălțarea spirituală, desensibilizându-l și deresponsabilizându-l în trecerea vieții, cât și în petrecerea morții”*.

La cele deja spuse se mai adaugă și faptul că în baza și din cauza actualului tip de creștere economică, relațiile dintre oameni, ca și relația omului cu el însuși este pusă sub semnul incertitudinii; că mutațiile foarte rapide pe care ea le antrenează în planul vieții cotidiene, mobilitatea profesională și geografică dezechilibrantă, dezrădăcinările unui mare număr de oameni atrași de marile aglomerații urbane etc. provoacă profunde tulburări psihice, vom înțelege de ce excrescențele și „reziduurile” tipului actual de creștere sunt supuse tirului criticii.

Concluzii

Mediul este suportul și izvorul vieții. A-l polua și distruge echivalează cu a submina existența umană. Tocmai de aceea, Organizația Mondială a Sănătății a ajuns la concluzia că „menținerea sănătății și bunăstării cer un mediu înconjurător propice și armonios în care toți factorii fizici, psihologici, sociali și estetici își au locul bine definit. În această situație, mediul va trebui să fie tratat drept resursă în scopul îmbunătățirii condițiilor de viață și bunăstării”.

Înscrierea în *Carta OMS* a unui atare deziderat nu este deloc o chestiune întâmplătoare.

Logica elementară duce pe oricine la concluzia că între dezvoltarea economică și starea mediului, pe de o parte, și sănătatea umană, pe de altă parte, există o puternică relație de intercondiționare. Important pentru tema noastră este ca dezvoltarea economică să fie și socială, să influențeze pozitiv mediul și, pe această cale, să ofere suport pentru sănătatea oamenilor.

Aș concluziona cu ideea lui H. Lepage din lucrarea *La nouvelle économie industrielle* și anume că „a polua echivalează cu o agresiune pentru că poluarea

privează pe alții de bucuria pe care le-o conferă folosința în mod liber a drepturilor de proprietate”.

Bibliografie:

1. ****Environnement et Santé, la Charte européenne et son commentaire*, Frankfurt: OMS, 1989;
2. ****Pentru revizuirea ordinii internaționale*, Raport către Clubul de la Roma, partea I, cap. II, paragraf 2.3;
3. ****Sustainable Development*, VUB Press, 2006;
4. BRETSCHEGER, L., *Growth Theory and Sustainable Development*, Bookcraft (Bath) Ltd., 1999;
5. CĂMĂȘOIU, C., *Economia și sfidarea naturii*, București: Editura Economică, 1994;
6. GABOR, D.; COLOMBO, U., *Să ieșim din epoca risipei*, București: Editura Politică, 1982;
7. GALBRAITH, J.K., *Societatea perfectă. La ordinea zilei: binele omului*, Editura Euroson & Book, 1997;
8. GALBRAITH, J.K., *Știința economică și interesul public*, București: Editura Politică, 1982;
9. GEORGESCU, G., *Reforma economică și dezvoltarea durabilă*, București: Editura Economică, 1995;
10. GEORGESCU-ROEGEN, N., *Legea entropiei și procesul economic*, București: Editura Expert, 1996;
11. HARRIBEY, J.M., *Le Développement soutenable*, Paris: Editura Economica, 1998;
12. HERRERA, A. ș.a., *Catastrofă sau o nouă societate? Un model latino-american al lumii*, București: Editura Politică, 1981;
13. LEPAGE, H., *La nouvelle économie industrielle*, Paris: Hachette, 1989;
14. LUȚAC, Gh., *Echilibru și dezvoltare economică*, teză de doctorat, Biblioteca Universității „Mihai Eminescu”, Iași, 2000;
15. MANOLIU, M.; IONESCU, C., *Dezvoltarea durabilă și protecția mediului*, București: Editura H.G.A., 1998;
16. MEADOWS, D.H.; MEADOWS, D.L. ș.a., *The Limits to Growth*, New York: Univers Books, 1972;
17. MESAROVIC, M., *Omenirea la răspântie*, București: Editura Politică, 1975;
18. PEARCE, D.; WARFORD, J.J., *World Without End. Economics, Environment and Sustainable Development*, Oxford University Press, 1994;
19. PLATON, V., *Protecția mediului și dezvoltarea economică*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997;
20. POPESCU, M., *Globalizarea și dezvoltarea trivalentă*, București: Editura Export, 1999;
21. POPESCU, M., *Un posibil răspuns la dilemele dezvoltării*, Editura Politică, 1985;
22. ROJANSCHI, V. ș.a., *Economia și protecția mediului*, București: Editura Tribuna Economică, 1997;

23. SACHS, I., *Stratégies de l'écodeveloppement*, Paris: Editions Économie et Humanisme, 1980;
24. WHITE, L., *The Historical Roots of Ecologic Crisis*, Science 155, March 10, 1967, citat de Victor Platon în *Protecția mediului și dezvoltarea economică*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.

RISCURI ȘI AMENINȚĂRI POTENȚIALE ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE DIN DOMENIUL FISCALITĂȚII

*Dr. Marin DUMITRU**
*Raluca-Ana-Maria DUMITRU***

Rezumat: *Sistemul financiar-fiscal reprezintă ansamblul de măsuri și acțiuni întreprinse de stat printr-o politică fiscală adecvată în ceea ce privește rolul, tipurile, așezarea, perceperea, utilizarea și controlul impozitelor și taxelor.*

Relaxarea fiscală asigură sustenabilitatea creșterii economice prin extinderea bazei de impozitare, ca urmare a dezvoltării activităților economice oficiale, la nivel antreprenorial și la nivelul ofertei de muncă. Relaxarea fiscală va conferi mediului de afaceri din România flexibilitate, predictibilitate și elasticitate.

Principalul scop al reformei administrației publice este acela de a asigura, la toate nivelurile, funcționari profesioniști, apolitici și stabili. Odată cu modernizarea, este important ca administrația să nu se mai bazeze pe interese politice, ci pe interesul contribuabilului. Acest lucru va avea implicații directe asupra credibilității României pe plan extern concomitent cu asigurarea unui mediu de afaceri sănătos în plan intern.

Cuvinte-cheie: *fiscalitate, taxe, contribuții, venituri, cheltuieli.*

Sistemul financiar-fiscal este definit ca un ansamblu de măsuri și acțiuni întreprinse de stat printr-o politică fiscală adecvată în ceea ce privește rolul, tipurile, așezarea, perceperea, utilizarea și controlul impozitelor și taxelor.

Acest sistem, privit ca un ansamblu de principii, reguli și mod de organizare, se materializează printr-o serie de legi sau acte normative cu putere de lege, care au menirea să asigure colectarea veniturilor statului și cheltuirea acestora în folosul națiunii. În România, sarcina creării unui sistem fiscal și a unei strategii fiscale revine atât legislativului (Parlamentului), cât și executivului (Guvernului).

Politica fiscală a statului constituie elementul cel mai important al unei administrații, în sensul că atât executivul, cât și legislativul au sarcina de a stabili strategia fiscală pe care o vor utiliza în cadrul sistemului fiscal adoptat. Aceasta reprezintă un act de decizii complex, care are rolul să reducă fluctuațiile și instabilitatea economică, protejarea și stimularea veniturilor, dezvoltarea impozitelor sau a altor forme de prelevări, distribuirea echitabilă a veniturilor care trebuie să influențeze activitatea economică, investițiile și consumul.

Față de sistemul fiscal și strategia acestuia, este necesară o cât mai bună administrare fiscală, pe care trebuie să o facă, de regulă, Ministerul Finanțelor Publice. În cadrul administrației fiscale trebuie elaborate, cu prioritate, două proceduri: fiscală și de control fiscal. De asemenea, o administrare fiscală corectă se bazează pe un cod fiscal și un cod de procedură fiscală bine fundamentate și adaptate la condițiile economice ale României de azi.

Procedura fiscală constă în elaborarea unei metodologii fiscale care să reglementeze așezarea impozitelor și taxelor, perceperea și încasarea acestora.

* *Profesor universitar, Universitatea Națională de Apărare "Carol I".*

** *Asistent universitar doctorand.*

În România, potrivit legii, perceperea impozitelor și taxelor se realizează de la persoanele fizice sau juridice care dețin în proprietate bunuri sau realizează venituri. La rândul lor, acestea au obligația să declare bunurile sau veniturile impozabile, să întocmească evidențe contabile, să depună la organele fiscale declarațiile prevăzute de legea contabilității și să întocmească un bilanț anual, obligații care le dau dreptul să ceară înlesniri legale și să solicite restituirea anumitor sume rezultate din operațiuni legale.

Obiectul impozabil sau materia impozabilă este bunul sau venitul realizat pentru care se datorează impozite.

Așezarea impozitelor și taxelor se poate face: în sume absolute pe unități de impunere specifice (ex.: taxa asupra mijloacelor de transport, accize, impozitul pe teren, ș.a.); în cote procentuale unice/proporționale (ex.: impozitul pe profit, impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată, impozitul pe dividende); în cote procentuale progresive, pe tranșe de venit (ex.: impozitul pe salariu, impozitul pe venitul realizat din activități desfășurate pe bază de liberă inițiativă, impozitul pe sumele brute obținute de persoanele fizice din serviciile prestate și lucrările executate de acestea în afara unității la care sunt salariate)¹.

Impozitele reprezintă sume virate cu titlu definitiv la bugetul de stat sau bugetul local de către persoanele fizice sau juridice, având caracter obligatoriu și fără ca statul să-și asume direct și în aceeași valoare asigurarea în favoarea plătitorului, a unei contraprestații.

Taxele reprezintă plățile efectuate de persoane fizice sau juridice pentru serviciile prestate acestora în mod direct și imediat de către autoritățile publice.

De regulă, valoarea taxei nu exprimă valoarea serviciului pentru care aceasta se percepe, fiind stabilită în funcție de politica fiscală adoptată sau de urmărirea îndeplinirii anumitor obiective economice sau sociale.

În funcție de modul de percepere, deosebim două tipuri de impozite: impozite directe, care se stabilesc în sarcina persoanelor fizice sau juridice, prin aplicarea unor cote de impozit asupra veniturilor realizate sau asupra averii acestora; impozitele indirecte, care se stabilesc asupra bunurilor vândute, serviciilor prestate sau lucrărilor executate și, de regulă, sunt adăugate la preț (taxa pe valoarea adăugată - TVA, accize, taxe vamale, taxe de timbru de la persoane juridice, taxe pentru eliberarea de licențe și autorizații de funcționare), fiind datorate apoi statului.

Potrivit structurii bugetului de stat, în România, veniturile bugetare sunt formate din: venituri curente, din care: venituri fiscale (impozite directe, impozite indirecte, contribuții), venituri nefiscale (venituri de la regiile autonome, instituții publice, taxe consulare etc., venituri din capital (din valoarea unor bunuri ale statului, respectiv ale instituțiilor publice, care se valorifică prin închiriere, vânzare ș.a.), venituri provenite din rambursarea ratelor de la împrumuturile acordate de stat, sume provenite din donații, sponsorizări ș.a.

¹ În România, de la 1 ianuarie 2005, prin introducerea cotei unice (proporționale) de 16%, s-a renunțat la impunerea în cote progresive, pe tranșe de venit. Atât impozitul pe profit, cât și impozitul pe venit se calculează cu ajutorul cotei unice.

Scăderea veniturilor bugetare este determinată de scăderea gradului de colectare a impozitelor și taxelor. În condițiile în care nivelul cheltuielilor este mai mare decât nivelul veniturilor bugetare, se produce deficitul bugetar. Acest deficit poate fi acoperit în principal, din împrumuturi pe care statul trebuie să le angajeze atât din interior, cât și din exterior.

Nivelul veniturilor bugetare este influențat de o serie de factori, cum ar fi: creșterea economică, exprimată în creșterea PIB; factori monetari (dobânda, inflația); nivelul prețurilor; nivelul cotelor de impunere; randamentul fiscal; gradul de colectare a impozitelor în raport cu nivelul prevăzut al încasărilor fiscale.

Creșterea încasărilor fiscale trebuie să fie superioară creșterii economice.

Strategiile de așezare a impozitelor, pe baza obiectivelor politicii statului în domeniul fiscalității, influența disciplinei fiscale în combaterea economiei subterane și a evaziunii fiscale, perfecționarea metodelor și procedeele folosite de aparatul fiscal în așezarea, perceperea și controlul impozitelor, sunt probleme de maximă importanță pentru asigurarea alimentării sistemului de bugete publice cu resursele minime necesare.

1. Factorii generatori de evaziune fiscală în România

Din analizele întreprinse la nivelul Ministerului Finanțelor Publice și al Gărzii Financiare, factorii generatori de evaziune și fraudă fiscală identificați sunt: desfășurarea de activități ilegale (sub aspectul obținerii autorizației de funcționare sau a respectării obiectului de activitate declarat), intenția de eludare sau nerespectarea intenționată a legislației fiscale, în scopul sustragerii de la plata obligațiilor către stat, tergiversarea sau refuzul achitării efective a obligațiilor fiscale corect determinate, conducerea incorectă sau incompletă a evidențelor privind elementele de determinare a obligațiilor fiscale, exploatarea unor incoerențe, inconsecvențe sau interpretări ale legislației, îndeosebi pe linia unor facilități fiscale acordate de lege, necunoașterea legislației fiscale.

La cele prezentate mai sus se mai pot adăuga și următoarele: practicile în sfera fiscală ale firmelor care funcționează ilegal, interpunerea unor companii și bănci „off-shore” în activitățile comerciale ale unor agenți economici înregistrați în România, intenția unor agenți economici de a „masca” profitul obținut, prin efectuarea unor cheltuieli supradimensionate, comparativ cu valoarea reală a acestora.

De remarcat faptul că fenomenul evazionist realizează cicluri care nu se suprapun peste anul bugetar sau calendaristic. În această perioadă se întâlnesc foarte multe fenomene atipice de evazionism, determinate de transformări sau procese specifice.

2. Riscuri privind evaziunea fiscală și fraudă fiscală

Fraudarea fiscală este un fenomen care, în funcție de conjunctură, de momentul ciclului economic, de modificarea reglementărilor, își schimbă orientarea, acordând „preferințe” unui impozit sau altul.

În perioada 2007-2010, „impozitul cel mai fraudat” nu s-a menținut același în fiecare an; dacă fraudă la taxa pe valoarea adăugată este de mai mici dimensiuni, ocaziile din practică sunt mai frecvente, iar suma totală este semnificativă; în schimb, ocaziile de eludare a plăților datorate la impozitul pe profit, deși mai puțin numeroase, sunt la niveluri individuale mai ridicate. Aceste două impozite au fost, de altfel, cele mai „privilegiate” în perioada analizată: la începutul perioadei, taxa pe valoarea adăugată a deținut ponderea cea mai mare (46% din totalul fraudei constatate), iar la sfârșitul intervalului, pe primul loc se afla impozitul pe profit (cu 41%).

Mai puțin fraudate sunt impozitele și taxele locale, care fiind mai ușor de urmărit, nu creează probleme deosebite privind colectarea.

Prin urmare, pentru acestea, organele de control financiar-fiscal alocă un volum de timp mai mic din punct de vedere al controalelor fiscale, respectiv de aplicare a politicilor de reprimare a evaziunii fiscale.

În tabelul de mai jos este redată structura evaziunii fiscale în perioada 2007-2010, pe categorii de venituri și ponderea acestora (%) în totalul evaziunii fiscale, identificată.

INDICATORI	2007	2008	2009	2010
TVA (%)	45.82	27.14	31.67	22.9
Impozit pe profit (%)	26.29	43.84	33.37	41.0
Impozit pe salarii (%)	8.55	3.03	5.41	0.5
Accize (%)	6.25	11.12	7.63	18.2
Impozite și taxe locale (%)	1.97	0.81	2.48	0.5
Alte impozite și taxe (%)	11.12	10.36	19.44	16.9

După cum se poate observa, dacă nivelul evaziunii privind T.V.A. a scăzut considerabil - cu 50% la finele anului 2010, față de anul 2007, fenomenul fraudării bugetului de stat a crescut alarmant, în ceea ce privește impozitul pe profit și, apoi, în ceea ce privește accizele. În urma controalelor efectuate de organele de control abilitate ale Ministerului Finanțelor Publice, au fost inventariate, pe categoriile principale de impozite, o serie de practici ale agenților economici, făcute cu scopul de a nu declara, total sau parțial, veniturile realizate.

În ceea ce privește impozitul pe profit:

Căile cele mai utilizate pentru eludarea parțială sau totală a declarării impozitului pe profit, identificate în activitatea de control, au fost²:

- calcularea amortizării la valoarea reevaluată a mijloacelor fixe nesupuse reevaluării, sumă care este nedeductibilă din punct de vedere fiscal;

² Rapoarte anuale, Ministerul Finanțelor Publice și Autoritatea Națională de Control, perioada 2007-2010.

- repartizarea incorectă a diferențelor de preț asupra mărfurilor ieșite din gestiune, cu scopul majorării cheltuielilor cu mărfurile;
- includerea pe costuri a unor cheltuieli supradimensionate sau fără documente justificative, vânzările fără emiterea documentelor legale;
- preluarea spre vânzare a unor mărfuri de contrabandă;
- cuprinderea pe costuri a unor cheltuieli de deplasare pentru care nu există acte justificative;
- stabilirea greșită a bazei de impozitare prin neînregistrarea în evidența contabilă a tuturor veniturilor realizate sau diminuarea bazei de impozitare cu cheltuieli nedeductibile din punct de vedere fiscal;
- includerea pe costuri a unor cheltuieli care nu privesc activitatea societății;
- calcule eronate privind determinarea gradului de utilizare a mijloacelor fixe și a amortizării fiscale;
- încetarea activității fără a obține venituri încă o perioadă egală cu perioada de scutire, conform prevederilor legale;
- înregistrarea pe costuri de piese de schimb auto și carburanți fără ca societatea să aibă înregistrate în patrimoniu mijloace de transport;
- neevidențierea corectă a plusurilor de inventar;
- reducerea cu 50% a impozitului aferent profitului reinvestit, deși această prevedere legală a fost abrogată;
- neconcordanțe între stocul scriptic și cel factual al unor mărfuri;
- depășirea limitelor legale pentru cheltuieli deductibile din punct de vedere fiscal;
- nedepunerea declarației de impozit pe profit sau depunerea cu întârziere, precum și erori de calcul la întocmirea acesteia;
- înregistrarea pe cheltuieli de exploatare a unor cheltuieli pentru investiții;
- acoperirea pierderilor contabile în loc de pierdere fiscală;
- neînregistrarea diferențelor favorabile de curs valutar pentru perioada până la abrogarea prevederii;
- nevirarea la termenele legale a impozitului pe profit.

În ceea ce privește impozitul pe salarii și impozitul pe venitul global:

Metodele de evazionare și fraudare la impozitul pe salarii, folosite mai frecvent, sunt:

- necuprinderea în baza de impozitare a tuturor veniturilor realizate;
- necalcularea impozitului pe salarii pentru muncitorii zilieri;
- necalcularea și neînregistrarea obligațiilor de plată;
- aplicarea eronată a tabelelor de impozitare;
- nedepunerea la termen a declarației de impozit pe salarii;
- nerespectarea termenelor prevăzute pentru înlesniri la plată;
- determinarea greșită a fondului pentru sănătate din impozitul pe salarii;
- nerespectarea termenelor legale privind virarea impozitului pe salarii;
- necumularea veniturilor realizate în cadrul aceleiași luni.

În ceea ce privește TVA, la controalele efectuate privind respectarea prevederilor legale în acest domeniu, până la modificarea cadrului legislativ, în acest domeniu (noul Cod Fiscal) s-au constatat, în principal, următoarele deficiențe:

- exercitarea dreptului de deducere fără documente legale;
- necalcularea TVA pentru prestări de servicii efectuate de societăți cu sediul în străinătate;
- necalcularea TVA pentru avansuri încasate sau vânzări de mijloace fixe;
- nedeclararea în termen ca plătitor de TVA după depășirea plafonului prevăzut de lege;
- necolectarea TVA pentru mărfuri depreciate calitativ, scoase din evidența agentului economic și pentru sumele încasate de la societățile de asigurare;
- nejustificarea activității de export realizat prin comision cu documente legal întocmite;
- neînregistrarea TVA pentru utilaje agricole vândute;
- neconcordanțe între datele înscrise în deconturi și cele înregistrate în evidența contabilă;
- depunerea cu întârziere a deconturilor TVA;
- necalcularea TVA pentru plăți efectuate în natură;
- calcularea TVA de către agenți economici neplătitori de TVA și nevirarea acesteia;
- exercitarea dreptului de deducere a TVA înainte de înregistrarea ca plătitori de TVA;
- diminuarea TVA colectat prin stornări, fără documente legale;
- necalcularea TVA pentru echipamentul de lucru acordat salariaților, plătit de aceștia;
- necalcularea și neachitarea TVA aferent ratelor de leasing;
- deduceri repetate în baza aceluiași document;
- neînregistrarea în evidența contabilă a TVA colectată;
- necalcularea TVA pentru livrările de gaz către centrale termice sau către agenți economici, motivându-se că destinația finală este consumul populației, fără a se justifica aceasta prin documente legale;
- compensarea sumelor datorate bugetului de stat cu cele care trebuiau rambursate în condițiile în care nu a fost depusă cererea de rambursare.

Din analizele efectuate la sfârșitul anului 2010, persoanele fizice și asociațiile familiale produceau circa 50% din fraudă totală constatată la impozitele și taxele locale, în timp ce societățile comerciale cu capital social privat și mixt produceau fraudă de peste 90% la accize, dividende și la impozitul pe profit³.

Deși în plan profesional gradul de pregătire și implicare al organelor de control financiar și fiscal, în depistarea și instrumentarea unor cauze complexe a crescut, iar în plan legislativ s-a produs o perfecționare a legislației, în sensul înăsprii sancțiunilor și a cuprinderii tuturor domeniilor de activitate, sunt încă mulți agenți economici care, cu bună știință, ignoră toate acestea.

Din practica și cazuistica întâlnite și prezentate în lucrarea de față, reiese că fenomenul evaziunii fiscale se manifestă pe toate treptele ierarhiei sociale, fiind amplificat și de lipsa unei educații fiscale a contribuabililor, la care se adaugă și unele deficiențe legislative și administrative ale gestionării impozitelor. Fenomenul apare

³ Analiza Gărzii Financiare - Divizia Metodologie, 2009.

cu atât mai pregnant cu cât omul, prin natura sa mentală, emoțională și educațională, are înclinația să pună interesul individual înaintea celui general, al societății.

În căutările lor, evaziioniștii pot realiza adevărate inovații, își perfecționează permanent activitățile și pregătirea, elaborează soluții pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă, dezvoltă și diversifică piața neagră, dezvoltând „progresul” economiei subterane.

Rezultatele obținute în prevenirea și combaterea evaziunii și fraudei fiscale, astfel cum le-am prezentat în conținutul acestei lucrări, sunt rezultatul nemijlocit al studierii metodelor și tehnicilor de producere ale acestui fenomen dăunător pentru societatea în care trăim, știut fiind faptul că, în instrumentarea marilor cazuri de evaziune este necesară și obligatorie parcurgerea unor etape standard, ce presupun din partea organelor statului profesionalism și resurse mari de timp și financiare de la inițiere și până la finalizarea operațiunilor complexe de control.

În finalul lucrării, accentul se pune pe ipoteza că reușita politicii fiscale a Guvernului din această perioadă se poate realiza numai prin continuarea procesului de relaxare fiscală ca mijloc de detensionare a mediului de afaceri și de stimulare a inițiativei private. În acest context, relaxarea fiscală va asigura sustenabilitatea creșterii economice prin extinderea bazei de impozitare, ca urmare a dezvoltării activităților economice oficiale, la nivel antreprenorial și la nivelul ofertei de muncă. Relaxarea fiscală va conferi mediului de afaceri din România flexibilitate, predictibilitate și elasticitate.

În realizarea acestui deziderat nu trebuie uitat și faptul că amploarea mișcării capitalurilor din economia mondială, aflată în plin proces de globalizare, poate să genereze anumite dezechilibre comerciale și de cont curent în economia statelor în curs de dezvoltare, ca reacții la diferențialul dobânzii. Astfel, se poate explica de ce o țară ca România, care a acumulat datorii externe mari într-o perioadă de timp relativ scurtă, a adoptat o politică bazată pe fiscalitate ridicată, uneori excesivă.

Însă în adoptarea diverselor pârghii de politică macroeconomică ce pot fi utilizate de Executiv până la „momentul integrării”, trebuie să se țină seama de starea concretă a economiei și de permanenta ei interdependență cu factorii conjuncturali specifici țării noastre.

Considerăm că îndeplinirea obiectivului de realizat mai presupune și adoptarea unei politici economice prudente în ceea ce privește liberalizarea piețelor financiare și a contului de capital. Această prioritate trebuie realizată alături de o profundă reformă a administrației publice prin consolidarea rolului instituțiilor de control financiar și fiscal ale statului, ca mecanisme capabile să răspundă la impulsurile negative asupra climatului economic și social intern, generate de economia subterană aflată în declin și de tendința unor contribuabili de a eluda pe diferite căi legislația fiscală actuală.

Aplicarea unor proceduri unitare de control fiscal pentru fiecare impozit sau taxă, care să urmărească modul de așezare și percepere al acestora, va conduce la o mai bună colaborare între contribuabili și bugetul de stat, determinând astfel funcționarea coerentă a mecanismului fiscal.

De asemenea, atitudinea cea mai eficientă față de fenomenul evaziunii fiscale pe care trebuie să o adopte societatea românească este aceea de a conștientiza faptul că asigurarea unei administrări cât mai eficiente a fenomenului prin identificarea,

controlul și sancționarea acesteia, constituie principala metodă de realizare a veniturilor bugetare planificate și de aici, creșterea nivelului general de bunăstare.

Evitarea scăpării de sub control a evaziunii fiscale pe parcursul evoluției societății noastre în rolul de țară europeană impune, în mod pregnant, continuarea acțiunilor având ca obiectiv perfecționarea sistemului de control al subiecților economici în ceea ce privește respectarea legislației fiscale.

Este necesar ca fenomenul evazionist să fie atins în întreaga sa complexitate luându-se în calcul, alături de efectele sale economice și sociale negative și impactul ce îl poate avea asupra credibilității în planul relațiilor cu partenerii europeni.

Poziția de stat membru al Uniunii Europene impune continuarea presiunii instituționale asupra factorilor interni specifici care determină dezvoltarea fenomenului analizat și, în mod special, prin combaterea corupției - ca factor generator de evaziune fiscală - acțiuni care va conduce la diminuarea economiei subterane și totodată a blocării surselor de alimentare a acesteia, concomitent cu limitarea accesului entităților cetate cu legea în luarea deciziilor în sectoarele importante din economie. Lupta anticorupție nu înseamnă doar stabilirea unor mecanisme de combatere, ci este nevoie de rezultate concrete și de o percepție clară în rândul populației asupra legii.

Pe de altă parte, dorim să subliniem importanța delimitării clare a proiectelor ISPA (prin care UE alocă fonduri pentru mediu și transporturi) de interesele anumitor exponenți ai clasei politice. Aceste proiecte nu trebuie influențate de interesele grupurilor de interese, ci ele trebuie să servească exclusiv interesului cetățenilor.

În acest moment, România trebuie să demonstreze că are o bună capacitate de absorbție a banilor comunitari, că poate stopa corupția și totodată să limiteze la maximum evaziunea fiscală.

Considerăm că principalul scop al reformei administrației publice este acela de a asigura, la toate nivelurile, funcționari profesioniști, apolitici și stabili. Odată cu modernizarea, este important ca administrația să nu se mai bazeze pe interese politice, ci pe interesul contribuabilului. Acest lucru va avea implicații directe asupra credibilității României pe plan extern concomitent cu asigurarea unui mediu de afaceri sănătos în plan intern.

Bibliografie:

1. BOTA, A.F., *Rolul finanțelor publice în dezvoltarea autonomiei locale*, vol. I, Oradea: Editura Biblioteca Revistei Familia, 1999;
2. BOULESCU, M., *Controlul și auditarea agenților economici*, București: Editura Tribuna Economică, 2004;
3. BOULESCU, M., GHIȚĂ, M., *Control financiar*, București: Editura Eficient, 2001;
4. BUZIERNESCU, R., *Evaziunea fiscală în România*, Craiova: Editura Universitaria, 2001;
5. CIUCUR, D., ANGELESCU, C. (coord.), *Economia României și Uniunea Europeană*, București: Editura ASE, 2006;
6. DROSU, Șaguna, D., *Drept financiar și fiscal*, București: Editura Oscar Print, 1994;

7. HOANȚĂ, N., *Evaziunea fiscală*, București: Editura Tribuna Economică, 1997;
8. MOȘTEANU, N.R., *Fiscalitate. Impozite și taxe. Studii de caz*, București: Editura Universitară, 2008;
9. MOȘTEANU, T. (coord.), *Politici fiscale și bugetare pentru reforma economiei și relansarea creșterii economice*, București: Editura Economică, 2003;
10. PĂTROI, D., BIRIȘ, G., *Controverse actuale în fiscalitate*, București: Editura CH Beck, 2011;
11. ROȘCA, T., *Monedă și credit*, ed. a III-a, Alba Iulia: Editura Altip, 2004;
12. SÎNGEORZAN, D.E., *Taxe și impozite. Dobânzi și penalități în materie fiscală. Practică judiciară*, București: Editura Hamangiu, 2011;
13. SPULBĂR, C., *Monedă și credit - teorie și practică*, Tipografia Universității din Craiova, 2001;
14. VĂCĂREL, I., *Finanțe publice*, ed. a VI-a, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2008;
15. VINTILĂ, G., *Fiscalitate. Metode și tehnici fiscale*, ed. a II-a, București: Editura Economică, 2006;
16. VOICU, C.; SANDU, F.; DASCĂLU, I., *Frauda în domeniul financiar-bancar și al pieței de capital*, București: Editura Trei, 1998.

VULNERABILITĂȚILE, RISCURILE ȘI AMENINȚĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII UE – CAUZALITATE MAJORĂ PENTRU ÎNFIINȚAREA UNEI ARMATE COMUNE EUROPENE

*Raul-Ciprian DĂNCUȚĂ**

Rezumat: *Lucrarea își propune să evalueze principalele vulnerabilități, riscuri și amenințări la adresa securității UE care pot determina, pe termen mediu și lung, demararea unor negocieri între factorii de decizie europeni, pentru înființarea unui instrument militar propriu al UE ca vector de susținere a intereselor globale și asigurării securității Uniunii.*

Criza economică prin care trece UE a pus mai mult ca niciodată problema reducerii bugetelor naționale destinate apărării. Cu toate acestea situația de securitate internațională nu cunoaște o detensionare care să permită UE să se considere la adăpost de evoluții imprevizibile în planul securității. Se poate aprecia că în viitor, pentru a răspunde riscurilor și amenințărilor, UE va fi nevoită să apeleze la alte entități: SUA și NATO. Acest lucru ar pune UE într-o situație de inferioritate și de dependență față de principalul competitor economic, SUA, dar ar și vulnerabiliza-o față de creșterea influenței politice și economice a marilor actori statali din zona emergentă: China, India, Brazilia și Rusia în competiția pentru controlul resurselor vitale ale planetei.

Cuvinte cheie: *vulnerabilități, riscuri, amenințări, securitate, armată comună europeană, pooling and sharing*

Introducere

Noile evoluții în planul relațiilor internaționale, determinate în special de globalizare cu forma ei cea mai negativă de manifestare, criza economică, generează la nivelul UE dezbateri aprinse privind viitorul Uniunii. Dezbaterile integrare mai accentuată vs. desființare capătă accente dramatice în contextul aprofundării crizei economice și în special a crizei datoriei suverane specifice statelor europene. Adoptarea de către decidenții europeni a unui pachet de măsuri economice menite a stopa degringolada economică a atenuat, cel puțin parțial, acutizarea curentului anti-unionist manifestat la nivelul statelor naționale.

Creșterea forței noilor state din zona emergentă, în special a Chinei, Indiei și Braziliei, impune o reanalizare a modului în care Uniunea Europeană - ca subiect de drept internațional - înțelege să-și promoveze și apere interesele, în calitate de primă economie mondială și Uniune cu interese geopolitice globale. Tot în contextul internațional trebuie atent analizată și influența pe care o poate avea asupra UE tendința SUA de diminuare a implicării în „afacerile europene” concomitent cu o implicare mai activă a Rusiei în context european.

Acestor provocări de natură atât internă cât și externă, UE trebuie să le răspundă în special prin adoptarea unor politici și strategii menite să salvgardeze interesele europene. Esențial mi se pare, în acest context, continuarea construcției instituționale a UE prin întărirea rolului instituțiilor deja existente, dar și prin crearea

* *Asistent universitar, doctorand, Școala Doctorală Relații Internaționale și Studii de Securitate, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România, domeniul cercetării: Relații Internaționale și Studii Europene; rauldancuta@yahoo.com.*

altora menite să ajute la menținerea unității europene. Apreciez că înființarea unei Armate Comune Europe poate reprezenta un pas major în definitivarea construcției europene cu scopul promovării și apărării intereselor europene dar mai ales al întăririi unității și formării unei identități europene comune.

Deși țările membre UE investesc anual în apărare peste 300 miliarde de dolari (711 miliarde dolari SUA, 143 miliarde dolari China, 72 miliarde dolari Rusia)¹ acest efort financiar uriaș nu se regăsește în modul în care UE reușește să își susțină interesele ca entitate politică distinctă.

Evoluțiile în plan internațional, pe termen mediu și lung, pot sugera că lupta pentru controlul resurselor vitale ale planetei va fi purtată cu certitudine și în viitor, chiar cu sprijinul forțelor armate. Ori UE exact acest lucru îi lipsește: un instrument de forță care să-i permită să dispună, conform propriilor interese, de avantajele economice, tehnologice și științifice pe care și le-a creat.

1. Vulnerabilitățile, riscurile și amenințările la adresa securității UE – scurtă evaluare

Din punctul meu de vedere, cea mai facilă modalitate de a constata necesitatea înființării unei ACE, se poate realiza prin analizarea noilor provocări la adresa securității europene și pe previzionarea priorităților construcției. Căile ar fi:

1. Cercetarea principalelor riscuri și amenințări la adresa securității europene în strânsă legătură cu relația cu SUA, Rusia, China, Orientul Mijlociu, Africa.

2. Analizarea tuturor aspectelor care pot previziona evoluția mediului de securitate internațional pe termen mediu sau lung.

Pentru a răspunde acestor deziderate am considerat că principalele argumente care ar putea determina leadersheep-ul european să lanseze o dezbatere profundă privind necesitatea înființării unei ACE ar fi:

- UE are probleme economice și demografice care îi limitează investițiile în apărare;
- SUA se află în criză economică și își reorientează direcția principală de acțiune în politica externă spre zona Asia-Pacific, concomitent cu reducerea implicării în afacerile europene;
- Rusia încearcă să-și consolideze potențialul militar și de apărare considerându-l principalul vector de promovare a intereselor politice majore;
- Globalizarea a generat și o “globalizare” a riscurilor și amenințărilor;
- Criza datoriilor suverane a statelor membre UE este cauza unei reacții de adversitate în rândul unei importante părți a opiniei publice europene față de UE, generând chiar un curent anti-integrare mai profundă.

Cu toate acestea, cauza principală care va determina în viitor înființarea unei ACE este în opinia mea următoarea: *vulnerabilitățile, riscurile și amenințările la adresa securității UE vor determina pe termen mediu și lung înființarea ACE.*

Dacă acest lucru se va întâmpla în viitorul apropiat, pe termen mediu, sau lung, depinde de voința liderilor europeni, dar este și dependentă de percepțiile pozitive sau negative ale societății civile europene (cel puțin pentru motive electorale). Prin

¹ *SIPRI Yearbook 2012*, p. 8, <http://www.sipri.org/yearbook/2012/files/SIPRIYB12Summary.pdf>, accesat la 18 oct 2012, 16.25.

urmare, creșterea gradului de conștientizare a publicului european la implicațiile pozitive ale unei politici de apărare comune este un prim pas extrem de important pentru înființarea ACE.

1.1. Vulnerabilitățile comune cu care se confruntă și se va confrunța pe termen mediu și lung UE

Cum era și firesc, integrarea tot mai profundă a statelor membre UE a generat și apariția unor vulnerabilități, riscuri și amenințări la adresa securității Uniunii în ansamblu². În acest context, se poate vorbi despre un corolar care însumează toate fațetele securității în înțelesul cât mai larg al acesteia - politic, economic, militar, societal, ecologic - asupra cărora acționează aceleași tipuri de riscuri și amenințări.

Prima întrebare la care ar trebui să răspundem ar fi: *Care sunt vulnerabilitățile comune cu care se confruntă și se va confrunța pe termen mediu și lung UE?*

- o capacitate administrativă redusă care să nu mai permită controlul și îndrumarea politicilor naționale în concordanță cu politicile comune asumate;
- continuarea tendinței de politizare excesivă a actului administrativ european;
- apariția de curente politice extremiste în dezacord cu valorile europene;
- lipsa unui mecanism eficient și coerent de previziune, prognoză, programare, planificare, execuție și control care să susțină politicile bugetare și fiscale asumate;
- crima organizată, presiunile și influența pe care vor încerca să le exercite în special la nivelul administrației centrale ale statelor;
- decalajul de dezvoltare între state;
- tendințele demografice negative și procesul de îmbătrânire al populației;
- fenomenul emigrației ilegale;
- apariția unei clase politice corupte sau coruptibile, posibil a fi șantajată și a servi alte interese;
- deficiențe în protecția și funcționarea infrastructurii critice pan-europene.

A doua întrebare la care ar trebui să răspundem consider a fi: *Care sunt principalele riscuri și amenințări la adresa securității UE?* Trebuie spus că nu există nici o ierarhie clară a acestora și chiar nu există o linie în a le separa. Ele sunt legate între ele, interdependente și, prin urmare, ar trebui să fie tratate împreună pornind de la ipoteza că acestea sunt de cele mai multe ori generate de creșterea unei reacții anti-occidentale la nivel mondial.

1.2. Principalele riscuri și amenințări la adresa securității UE³

1. *Terorismul*: manifestarea fenomenului terorist, prin forme clasice de acțiune, dar și prin forme noi, cum ar fi terorismul cibernetic, acțiuni de propagandă în mediul virtual;

² EUROPEAN SECURITY STRATEGY, Brussels, 12 December 2003, p.1, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

³ *European Parliament Resolution of 10 March 2010 on the implementation of the European Security Strategy and the Common Security and Defence Policy (2009/2198(INI))*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0061+0+DOC+XML+V0//EN>

2. *Fundamentalismul religios*: radicalizarea religioasă și generarea de acțiuni violente interconfesionale;
3. *Proliferarea armelor de distrugere în masă* și creșterea potențialului unor grupări non-statale de a dobândi arme nucleare;
4. *Dezvoltarea capacității de lovire cu rachete balistice* de către state radicale, cu atitudine anti-occidentală;
5. *Criminalitatea organizată, traficul și consumul de droguri*;
6. *Menținerea unui nivel de instabilitate în imediata vecinătate a Europei*: Orientul Mijlociu, Africa de Nord, Caucaz;
7. *Creșterea potențialului militar al Federației Ruse* concomitent cu radicalizarea atitudinii anti-occidentale a clasei politice ruse;
8. *Scăderea potențialului economic și militar al principalului aliat, SUA*;
9. *Extinderea competiției geopolitice*: apariția în zonele de interes geopolitic și acces la resursele esențiale a unor competitori puternici economic și mai ales militar: China, India, Brazilia;
10. *Acțiunile de spionaj împotriva intereselor Uniunii în ansamblu*, cu accent pe acțiunile de subminare a unității acesteia;
11. *Neinclusiunea țărilor din Balcani în Uniune*, acțiuni care ar genera apariția unor competitori în zona imediată de interes;
12. *Scăderea potențialului militar și de apărare al țărilor membre ale UE* fără a se constitui o cale comună de asigurare a apărării și securității comune;
13. *Scăderea coeziunii NATO în strânsă legătură cu scăderea interesului american pentru susținerea masivă a Alianței*;
14. *Blocarea accesului țărilor membre UE la resursele vitale*;
15. *Deteriorarea sistemului financiar internațional*;
16. *Riscuri de sănătate publică, pandemii*;
17. *Riscuri de natură ecologică*: degradarea accentuată a mediului înconjurător, dezastrele naturale și schimbările climatice;
18. *Riscuri de natură economică, cu accent deosebit pe problemele ce țin de securitatea energetică*.

Desigur, această listă este una supusă unei permanente modificări și completări. În prezent, se ignoră anumite zone sensibile pentru securitatea europeană și nu numai. Lista subliniază doar unele dintre riscurile și amenințările cele mai presante de care UE va fi obligată să se ocupe în viitor. Proliferarea acestora este favorizată de un mediu de securitate din ce în ce mai violent și competitiv, care ignoră beneficiile păcii și stabilității pe termen lung față de câștigurile imediate.

Un paradox al societății postmoderne este potențialul de amenințare indusă chiar de tehnologie și de informatizare. Chiar dacă acestea contribuie la îmbunătățirea generală a vieții noastre, ele duc indirect la apariția unor vulnerabilități generate de însăși funcționarea sau designul acestora.

Apreciez că Uniunea Europeană ar trebui să închidă problema balcanică, folosind instrumentul cel mai puternic de menținere a păcii: integrarea europeană. Chiar dacă există voci în Uniunea Europeană care se exprimă pentru stoparea extinderii trebuie să se ia în considerare faptul că extinderea aduce câștiguri pozitive, în special pentru economia europeană, beneficiile nu ar trebui să fie neglijate. În

ultimele decenii a existat un flux important de capital și de tehnologie de la vest spre pietele emergente din Asia. Companiile se relochează de la vest spre Asia ca urmare a perspectivelor de profituri mai mari, în special datorită costurilor cu forța de muncă mai ieftină (de exemplu, Nokia). Acest lucru slăbește puterea economică a UE și a statelor membre. O nouă extindere spre Balcani (inclusiv Turcia) ar putea reporni motorul economic deteriorat al Uniunii Europene. De fapt, Comisia Europeană a recunoscut că: *"Extinderea a contribuit la creșterea economică din vechile state membre ale UE prin intermediul oportunităților de investiții suplimentare și a cererii tot mai mari pentru produsele lor (7,5% din exporturile lor au mers la noii membri în 2007, comparativ cu 4,7% în 1999). Piața internă mai mare a stimulat competitivitatea în UE, ca un întreg. Pe termen lung, potențialul economic al țărilor, adăugarea cu aproximativ 100 de milioane de producători și consumatori, este considerabil"*⁴.

O altă vulnerabilitate, care se poate transforma chiar în risc, **este lipsa unor capacități militare comune**. Rolul armatei s-a schimbat în ultimele decenii, dar mijloacele militare sunt în continuare importante pentru menținerea credibilității unui actor anume în arena internațională. Cele mai recente anunțuri de investiții în echipamente militare efectuate de guvernele din Rusia sau din China subliniază că țările cu economii emergente investesc în dezvoltarea sau modernizarea armatei lor, în scopul de a obține avantaje la nivel mondial. Cu toate acestea, planurile de austeritate ale guvernelor europene nu permit pentru moment evoluții semnificative în privința constituirii unei structuri militare comune europene coerente și credibile, ca să nu mai vorbim de abandonarea pentru moment a intenției de constituire a unei Armate Comune Europene (ACE). În acest caz, criza datoriilor suverane prin care trec o bună parte din țările europene este o amenințare nu numai pentru economiile europene, ci, de asemenea, pentru securitatea europeană.

2. Aprecieri asupra evoluției mediului de securitate internațional și a evoluției UE pe termen mediu și lung

Evaluarea mediului de securitate internațional la începutul secolului XXI are în vedere pregătirea decidenților pentru adoptarea celor mai bune decizii. Ca urmare, această secțiune a lucrării este prospectivă. Ea reprezintă un scenariu care poate sau nu să se întâmple și este alcătuit din evoluții care s-au intamplat, se intamplă sau s-ar putea întâmpla. Este aproape imposibil să prezici cu exactitate evoluția unui sistem atât de complex ca mediul internațional de securitate, dar trebuie pregătite strategii și scenarii capabile să răspundă celor mai diverse provocări.

2.1. Aprecieri asupra mediului de securitate internațional pe termen mediu și lung

Actuala criză economică internațională va cuprinde treptat toate zonele lumii, extinderea acesteia fiind favorizată de însăși fenomenul de globalizare. Cu toate

⁴ European Commission (2009), *Facts and Figures. Economy: Growth and Jobs*, pg 2
URL=<http://ec.europa.eu/enlargement/5years/pdf/economy_growth_and_jobs_en.pdf>

acestea, economiile emergente - China, India, Brazilia, Rusia - nu vor fi afectate în aceeași măsură ca economiile occidentale, datorită faptului că dispun de suficiente zone de dezvoltare în special în plan intern. Acest lucru coroborat cu faptul că nivelul de trai al populației e mult sub standardele occidentale va duce la disponibilizarea unor fonduri suficiente pentru sectorul apărării.

Deși **China** pare a juca un rol tot mai amplu în plan internațional, aceasta nu va fi în măsură - în următorii 20-30 de ani - să devină un pol de putere comparabil cu cel al SUA și aliaților săi⁵. Cu toate acestea, China va juca un rol major în regiunea Asia-Pacific, și va putea să influențeze într-o măsură semnificativă zona Orientului Mijlociu (a Golfului Persic), a Asiei Centrale și a Africii de Est⁶. Dezvoltarea unor capacități navale de proiectare a forțelor la mare distanță, va permite Chinei să-și extindă zona de influență și să aibă un cuvânt tot mai ascultat în problemele ce țin de zona Pacific dar și de Oceanul Indian. Menținerea Coreei de Sud a Japoniei și Taiwanului în arhitectura de securitate din regiune a SUA va permite controlarea mișcărilor Chinei. Rezolvarea problematicii ce ține de împărțirea resurselor din zona Mării Chinei va arăta gradul de decizie al Chinei în a-și impune voința în afacerile asiatice.

India va căuta să-și dezvolte potențialul militar și de apărare în strânsă legătură cu competiția regională cu China, dar și influențată de relația cu Pakistanul⁷. În ciuda acestui fapt, nu va deține forțe și mijloace capabile să blocheze accesul la principalele zone bogate în resurse⁸. Este de așteptat o implicare mai activă a Indiei în problematica Africii de Est, a Golfului, dar și spre Asia de Sud-Est.

Brazilia va căuta să-și dezvolte influența în zona Americii Latine și probabil va căuta să obțină un rol în zona Africii, fără a intra în competiție directă cu interesele occidentale. Dimensiunea sa enormă și bogăția resurselor naturale, alături de dinamica sa demografică, face din Brazilia o țară mai puțin vulnerabilă la criza globală dar și mai puțin implicată în lupta pentru resurse la nivel mondial decât alți actori internaționali.

Federația Rusă va continua retorica anti-occidentală dar cu orientare mai mult spre influențarea propriei populații și abaterea atenției acesteia de la problemele sociale și politice din țară. Deși se va strădui să realizeze o nouă uniune,

⁵ Dean CHENG, *What China's Leadership Turmoil Means for the United States*, *The Heritage Foundation*, March 16, 2012, URL: <<http://www.heritage.org/research/reports/2012/03/what-chinas-leadership-turmoil-means-for-the-united-states>>.

⁶ George FRIEDMAN, *The State of the World: Assessing China's Strategy*, *Stratfor Global Intelligence*, March 6, 2012, URL: <<http://www.stratfor.com/weekly/state-world-assessing-chinas-strategy>>.

⁷ Arun JAITLEY, *Indian Foreign Policy Priorities in a Shifting Global Landscape*, în *The Heritage Foundation*, June 22, 2011, <http://www.heritage.org/events/2011/06/arun-jaitley> >

⁸ Derek SCISSORS, *Indian Globalization: How It Could Happen and How the U.S. Can Help*, *The Heritage Foundation*, December 8, 2010, URL=<http://www.heritage.org/research/reports/2010/12/indian-globalization-how-it-could-happen-and-how-the-us-can-help>.

Euroasiatică⁹, formată în jurul său din țările asiatice care au făcut parte din fosta URSS, este puțin probabil ca această uniune să prindă contur în special datorită lipsei unor interese comune¹⁰. Cu toate acestea Rusia va reuși să-și păstreze importante capacități militare, cu precădere nucleare și balistice. În relația cu UE, Rusia va căuta cel mai probabil să aibă o relație economică avantajoasă lucru care să-i permită vânzarea de materii prime și accesul la noile tehnologii. Rolul global al acesteia se va diminua odată cu dispariția regimurilor prietene din Cuba, Venezuela și Siria.

Iranul va continua să se întărească militar și economic dar fără a pune în pericol integritatea vecinilor sau a statului Israel. Cu toate acestea va fi în măsură să blocheze, temporar, accesul la resursele de hidrocarburi din regiunea Golfului lucru care poate duce la o criză internațională serioasă, cu repercursiuni importante asupra prețului petrolului. Un conflict în viitor, cu SUA și aliații săi depinde în întregime de guvernul iranian. Cu toate acestea, Occidentul ar trebui să țină cont de faptul că încercările regimului iranian de a-și dezvolta arsenalul de lovire neconvențional este legat de existența unor presiuni interne și externe dar și de o nevoie tot mai mare de legitimitate a conducerii iraniene în plan național și internațional. Armele de distrugere în masă pot fi văzute de către guvernul iranian ca un mijloc de a atinge acest obiectiv, deoarece îl percepe ca un factor de descurajare pentru acțiuni externe împotriva Teheranului. În spatele programului nuclear ar putea fi și dorința puterii de la Teheran de a elimina opoziția internă în creștere. Programul nuclear și balistic va reprezenta o amenințare gravă pentru securitatea europeană, pentru interesele americane în zonă și a aliații lor. Regimul islamic de la Teheran va rezista presiunilor internaționale oferindu-se ca o variantă la democratizarea statelor musulmane în Orientul Mijlociu și Africa de Nord.

Turcia, deși nu va accede în UE, va deveni un partener major al UE în plan economic, dar mai ales politic, în strânsă legătură cu regiunea Africii de Nord, a regiunii extinse a Mării Negre, dar mai ales a Orientului Mijlociu. O altă zonă de contact a UE cu Turcia va fi regiunea Balcanilor, în care atât Turcia, cât și UE sunt profund angajate. Extinderea UE spre Balcanii de Vest ar putea oferi un stimul pentru continuarea negocierilor de aderare ale Turciei la UE. UE ar trebui să ia, de asemenea, în considerare faptul că Turcia este una dintre puterile emergente și a fost considerabil mai puțin afectată de criza financiară globală decât statele membre ale UE.

Europa de Est (Belarus, Ucraina, Republica Moldova) dar și **țările din Caucaz** (Georgia, Azerbaidjan, Armenia) își vor păstra rolul de „coridor sanitar” baleind între interesele europene și cele rusești. Lipsa alternativei la integrarea europeană ar putea fi exploatată de către Federația Rusă, care ar putea încerca să

⁹ Stratfor, *Analysis: Russia's Inevitable Customs Union in Central Asia*, *Stratfor Global Intelligence*, February 17, 2012, URL=<<http://www.stratfor.com/analysis/russias-inevitable-customs-union-central-asia>>.

¹⁰ Stratfor, *Analysis: The Next Stage of Russia's Resurgence: Central Asia*, *Stratfor Global Intelligence*, February 11, 2012, URL=<<http://www.stratfor.com/analysis/next-stage-russias-resurgence-central-asia>>.

dezvolte o piață integrată, care să cuprindă statele ex-sovietice (acest aspect este sugerat deja de proiecte rusești de integrare regională). Chiar dacă Comunitatea Statelor Independente (CSI) s-a dovedit a fi un eșec în trecut, economia în curs de dezvoltare din Rusia ar putea exercita o atracție mult mai importantă pentru economiile mai mici ale vecinilor săi decât cea a Uniunii Europene.

Țările din **Balcanii de Vest** vor fi integrate complet în UE, dar mult mai târziu în Spațiul Schengen datorită dificultăților în lupta împotriva corupției și a criminalității organizate. Acest val de extindere va fi firesc dacă se consideră că Balcanii de Vest sunt înconjurate de către statele membre UE, iar UE dorește să-și consolideze frontierele. De fapt, o politică de non-extindere spre Balcani ar putea fi dezastruoasă pentru ambițiile globale ale UE.

2.2. Aprecieri asupra evoluției UE pe termen mediu și lung

În plan economic, după o perioadă de recesiune economică UE își va continua dezvoltarea consolidându-și locul de lider economic mondial. Cu toate acestea, slaba coerență decizională o va îndepărta să joace rolul dominant la nivel mondial. Relațiile cu SUA, Rusia și țările din Orientul Mijlociu vor sta la baza dezvoltării economice.

În plan politic, reducerea măsurilor de integrare politică mai accentuată ar putea amenința influența în politica globală a Uniunii. Măsurile de combatere a crizei ar putea crea cadrul politic necesar pentru o integrare mai accentuată care ar putea duce în viitor la o federație sau confederație de state.

În plan militar UE va încerca - și va reuși în bună măsură - să-și dezvolte capacități militare comune, e drept, structurate mai mult spre rezolvarea de conflicte de mică amploare și misiuni de tip Petersberg. O reușită ar putea fi industria de apărare europeană care va putea să contrapună tehnicii militare de proveniență americană, tehnică ce încorporează cea mai înaltă tehnologie europeană. Țările europene vor continua parteneriatul cu celelalte țări membre NATO, în special cu SUA, în vederea conservării primordialității militare la nivel mondial și a păstrării implicării americane în Europa. Primele structuri militare europene comune, înființate cel mai probabil în 20-30 de ani, vor putea deveni partener real al SUA în cadrul NATO.

În plan social. Problema cea mai dificilă de gestionat pentru UE va rămâne cea demografică, a imigrației ilegale și a terorismului structurat. Dacă problema terorismului va intra în directă competență a unui Serviciu de informații european, cea demografică și a imigrației vor rămâne în sfera politicilor sociale și economice, rămâne ca de apărarea intereselor globale ale Uniunii să se ocupe ACE¹¹.

¹¹ Implicațiile unei „uniuni fiscale”, în cadrul UE, poate fi extinsă dincolo de dezbateră care implică țările bogate din zona euro și prin implicarea țărilor mai sărace de la periferia UE. Dacă toate statele membre ale Uniunii trebuie să respecte condițiile fiscale stabilite la nivel comunitar, problema ce vatrebui pusă va fi de a reduce decalajul de dezvoltare dintre statele membre, bogați și săraci. Necesitatea edificării unei Europe mai echilibrate va reporni în cele din urmă dezbateră privind viitorul Europei.

Concluzii

Apreciez că vulnerabilitățile, riscurile și amenințările la adresa securității UE vor trebui gestionate de instituții puternice capabile să ofere atât suportul decizional, cât și punerea în operă a deciziei propriu-zisă în timp scurt. Cum situația actuală din cadrul instituțiilor europene se caracterizează prin indecizie, lentoare și negocieri centrate pe interesele statelor, e clar că tocmai acest lucru trebuie schimbat.

Este mai mult decât evident faptul că structurile de securitate naționale nu vor mai fi în măsură să ofere suport eficient instituțiilor europene dată fiind în primul rând orientarea cu precădere națională a armatelor și serviciilor de informații, cât și datorită lipsei de resurse. Întâi de toate, orice armată a țărilor membre UE are o orientare și conducere națională, comportamentul acesteia fiind influențat de interesele naționale dar și de suspiciunea față de țări străine, chiar membre UE.

În al doilea rând, este o chestiune de scară: o armată a oricărui stat membru UE pur și simplu nu are resurse comparabile cu cele deținute de către puteri mondiale precum Statele Unite ale Americii sau China. Bugetul UE este în prezent, limitat, dar cu potențial mult mai mare în viitor, decât ceea ce pot oferi bugetele naționale. Constituirea unui buget comun pentru apărare poate reprezenta un demers eficient în restructurarea capacităților militare ale statelor UE și realizarea de politici comune de înzestrare în scopul folosirii în comun a acestora (pooling and sharing) și ulterior de constituire a ACE.

Cu toate acestea, numai dezvoltarea treptată a unei culturi de securitate cu adevărat europene poate oferi stimulentele pentru a înființa o ACE.

Chiar dacă în prezent o astfel de construcție instituțională la nivelul Uniunii Europene pare cel puțin o întreprindere dificil de pus în operă, este de așteptat ca evoluțiile la nivelul creării unei identități europene comune să determine luarea unei astfel de decizii. Evoluțiile legate de PESK, PSAC după Tratatul de la Lisabona sunt revolutionare, comparativ cu perioadele anterioare. O identitate europeană de securitate comună poate lua treptat forma unei instituții de tipul celei aflate în discuție. În cele din urmă, se va putea obține o masă critică care să impună pe agenda europeană necesitatea înființării ACE. Numele instituției nu este important. Scopul, rolul și misiunea acesteia în schimb este.

Criza economică și globalizarea intereselor europene vor determina grăbirea adoptării unei hotărâri privind crearea unei ACE.

Recrudescența discursurilor naționaliste generate în special de dificultățile economice prin care trec țările UE, dar și de decalajul între funcționarea economiilor din statele nordice față de cele din sudul Europei, vor amâna dezbaterile legate de înființarea unei astfel de instituții.

Cel mai probabil dezbaterile privind înființarea ACE se va suprapune cu cea generată de necesitatea înființării unui serviciu de informații al UE.

Opinez că înființarea celor două instituții ar putea completa procesul de consolidare a uniunii politice europene care este departe de a fi finalizat și ar putea

furniza un răspuns la dilema cu privire la viitorul Europei: o federație sau confederație de state.

Pe de altă parte înființarea celor două instituții va finaliza procesul legat de crearea cadrului instituțional necesar asigurării securității europene în toate aspectele sale.

Bibliografie:

1. *Internal Security Strategy for the European Union: "Towards a European Security Model"*, European Council, 5842/2/10 REV 2 JAI 90, Brussels, 8 March 2010, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st07/st07120.en10.pdf>;
2. European Commission, *Facts and Figures. Economy: Growth and Jobs*, 2009, URL=http://ec.europa.eu/enlargement/5years/pdf/economy_growth_and_jobs_en.pdf;
3. AVERY, Graham, *Commentary: The EU's External Action Service: new actor on the scene*, European Policy Center, January 2011, URL=http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1223_the_european_external_action_service_-_new_actor_on_the_scene.pdf;
4. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Triada Geostrategică - conviețuirea cu China, Europa, Rusia*, București: Editura Historia, 2006;
5. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, București: Editura Univers, 2000;
6. BIDU, Ion, *Meridiane de Securitate*, București: Editura Academiei Naționale de Informații, 2004;
7. CHENG, Dean, *What China's Leadership Turmoil Means for the United States*, The Heritage Foundation, March 16, 2012, URL=<http://www.heritage.org/research/reports/2012/03/what-chinas-leadership-turmoil-means-for-the-united-states>;
8. DUNA, Dacian, *Politica securității europene la începutul secolului XXI. Uniunea Europeană și noua geostrategie a estului*, PhD thesis, Cluj-Napoca: Babeș-Bolyai University, 2007;
9. DUNA, Dacian, *Defining the European Union as a global security actor*, in *Eurotimes*, Journal of the Institute for Euroregional Studies, vol. 10, Autumn, 2010;
10. FRERES, Christian, *The European Union as a global civilian power*, Journal of Interamerican Studies and World Affairs, 2010.
11. FRIEDMAN, George, "The State of the World: Assessing China's Strategy", *Stratfor Global Intelligence*, March 6, 2012, URL=<http://www.stratfor.com/weekly/state-world-assessing-chinas-strategy>;
12. GÂRZ, Florian, *De la Atlantic la Urali – renașterea Europei*, București: Casa Editorială Odeon, 1999.

13. HUNTER, Robert, *European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?*, RAND Europe – the International Security and Defense Center, SUA, 2005;
14. IVAN, Liviu-Adrian, *Sub zodia Statelor Unite ale Europei. De la idea europeană la Comunitățile Economice Europene*, Cluj-Napoca: CA Publishing, 2009;
15. IVAN, Liviu-Adrian, *Uniunea Europeană: Proiecte, Guvernanță și dezvoltări instituționale*, Cluj-Napoca: Editura Napoca Star, 2007;
16. IVAN, Liviu-Adrian, *Statele Unite ale Europei. Uniunea Europeană între interguvernamentalism și supranaționalism*, Iași: Ed. Polirom, 2007;
17. JAITLEY, Arun, *Indian Foreign Policy Priorities in a Shifting Global Landscape*, The Heritage Foundation, June 22, 2012, URL=<<http://www.heritage.org/events/2011/06/arun-jaitley>>;
18. KAGAN, Robert, *Despre Paradis și Putere. America și Europa în noua ordine mondială*, București: Ed. Antet, 2005;
19. KING, Anthony, *The Future of the European Security and Defence Policy*, in *Security Policy*, vol. 26, no. 1, 2005;
20. LAZARRAGA, Francisco Aldecoa; LLORENTE, Mercedes Guinea, *Europa viitorului Tratatul de la Lisabona*, București: Ed. Polirom, 2011;
21. MATLARY, Janne, *European Union Security Dynamics*, SUA: ed. Palgrave Macmillan, 2009;
22. MARGARAS, Vasilis, *Common Security and Defence Policy and the Lisbon Treaty Fudge: No common strategic culture, no major progress*, în *Working Paper No. 28*, June 2010;
23. MORAN, Jon, *Intelligence, Security and Policing Post – 9/11*, SUA: ed. Palgrave Macmillan, 2007.
24. MOUSSIS, N., *Guide to European Policies*, Rixensart: European Study Service, 2002;
25. PAUL, Vasile; COȘCODARU, Ion, *Centrele de putere ale Lumii*, București: Editura Științelor Sociale, 2003;
26. PETERS, Dirk, *Constrained Balancing: the EU's security policy*, SUA: ed. Palgrave Studies in International Relations, 2011;
27. RIFKIN, Jeremy, *Visul European – Despre cum pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul American”*, Colecția “Economie și societate”, București: Polirom, 2005;
28. SCISSORS, Derek, “Indian Globalization: How It Could Happen and How the U.S. Can Help”, *The Heritage Foundation*, December 8, 2010, URL=<<http://www.heritage.org/research/reports/2010/12/indian-globalization-how-it-could-happen-and-how-the-us-can-help>>;
29. STILITZ, Joseph, *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, București: Editura Economică, 2005;

30. Council of the European Union:
<http://www.consilium.europa.eu/homepage.aspx?lang=en>
31. Centre for European Policy Studies: <http://www.ceps.eu>
32. European Policy Institutes Network: <http://www.epin.org>
33. European Defence Agency: <http://www.eda.europa.eu/>
34. European Parliament: <http://www.europarl.europa.eu/>
35. European Union: http://europa.eu/index_en.htm.
36. *European Security Strategy*, Brussels, 12 December 2003,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>;
37. *European Parliament resolution of 10 March 2010 on the implementation of the European Security Strategy and the Common Security and Defence Policy (2009/2198(INI))*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0061+0+DOC+XML+V0//EN>,

EVALUAREA CAUZELOR DE NATURĂ SĂ CONTRIBUIE LA PRODUCEREA CRIZELOR POLITICO-MILITARE MODERNE. FACTORI/RISCURI INTERNI ȘI/SAU EXTERNI

*Gabriel-Marian OPREA**

Rezumat: Criza este un fenomen multidimensional, dar în majoritatea cazurilor este analizată prin interdependențele dintre efectele violente pe care le produce și celelalte dimensiuni ale sale.

Cauzele crizelor sunt complexe, iar rezolvarea lor, în actualul context geopolitic, necesită uzitarea tuturor instrumentelor aflate la dispoziția societății. Jocul și interesele geopolitice actuale, prin prisma procesului de globalizare, a avut ca efect și globalizarea crizelor care este necesar să fie rezolvate printr-o acțiune comună, mondială cu participarea tuturor actorilor internaționali.

Cuvinte-cheie: criză, cauze, factori, sistem, strategic, regiuni, globalizare, actori internaționali, conflict, revoluție, risc, amenințare, securitate națională, securitate europeană.

Introducere

O importantă însușire a societății omenesci este permanenta ei evoluție, faptul că se află într-un continuu proces de transformare. În istoria omenirii au existat rare perioade de stabilitate socială, economică, politică și culturală, care să persiste în timp.

Întotdeauna au existat tulburări, mai ales în plan social, politic și militar, neîncetat au existat revolte, tulburări, revoluții, războaie, luate în evidență ca schimbări politico-sociale, dar determinate de schimbări ideologice, în modul de gândire și de percepere a realității înconjurătoare. Această accelerare a necesității noului este specifică secolului XX, fără această trăsătură evoluția societății umane nefiind posibilă.

Evenimentele politice majore precum: declanșarea „războiului împotriva terorismului”, constituirea Consiliului NATO-Rusia, lărgirea organizațiilor internaționale de securitate, demonstrează dinamismul fără precedent al mediului actual de securitate. Actuala arhitectură de securitate reflectă trăsăturile esențiale ale mediului geopolitic și geostrategic în care se derulează: tranziția către sistemul internațional multipolar; competiția între puteri în spațiul euroatlantic pentru redistribuirea rolurilor; lărgirea NATO și a Uniunii Europene; tentativele Federației Ruse de a-și reafirma statutul de mare putere pe arena internațională¹.

Conform unor studii „acumularea accentuată a dificultăților și izbucnirea conflictuală a tensiunilor fac dificilă funcționarea normală a sistemului social și declanșează puternice presiuni spre schimbare. Este momentul în care apare *criza* ca manifestare a unor dificultăți temporare sau cronice ale modului de organizare a unui

* *Locotenent colonel, doctorand în Științe militare și informații în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.*

¹ <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/6627/1/crisis%20management%20in%20european%20vision.doc>

sistem, exprimând incapacitatea sa de a funcționa în modalitatea existentă. Ieșirea din criză se face fie prin schimbarea structurală a sistemului, fie prin importante modificări adaptative ale structurii sale².”

Gheorghe Văduva și Mihai-Ștefan Dinu, în lucrarea „Crizele politico-militare ale începutului de mileniu” consemnează că „începutul de secol nu a modificat filosofia, fenomenologia și fizionomia crizelor politice, militare și politico-militare. De fapt, nu există crize militare în sine, ci toate crizele din domeniul militar sunt de sorginte politico-militară. Totdeauna există o situație, o conjunctură sau o decizie politică de unde își extrage substanța o disfuncționalitate de ordin militar care generează o criză în sistem. De regulă, crizele politico-militare apar atunci când sistemele sau acțiunile politice ajung în impas, când sunt epuizate toate celelalte resurse și se apelează la ultima forță care ar putea scoate politicul din dificultate, forța militară. Numai că nu totdeauna o astfel de soluție este și cea mai bună, deși, uneori, devine singura. De regulă, criza politico-militară constituie o etapă superioară a unei crize politice interne sau internaționale. Ea marchează acel prag critic după care, adeseori, criza devine război”³.

Amenințările globale nu au dispărut, nu s-au micșorat ci s-au modificat. Pericolul războiului a fost înlocuit cu o multitudine de factori de risc a căror importanță variază de la o situație la alta, de la o regiune la alta. Instabilitatea s-a extins în Europa, nu numai în zonele tradiționale cunoscute din Orientul Mijlociu și Apropiat, Asia și Africa. Așadar, conflictele au devenit explozive și duc la o gamă întregă de crize interne și internaționale care au rădăcini sociale, etnice, religioase sau economice⁴.

1. Cauze ce contribuie la producerea crizelor politico-militare moderne

Încercând o radiografiere a evoluției mediului de securitate actual precum și a crizelor care s-au manifestat în ultima perioadă, se poate constata că în aproape toate regiunile lumii există situații în care se menționează stări conflictuale, teritorii în care primează ciocniri ale marilor interese, etc.

De cele mai multe ori factorii/cauzele ce au stat la originea apariției și acumulărilor de tensiuni, și care ulterior au degenerat în stări conflictuale, au condus la apariția diverselor tipuri de crize, de natură: politică, diplomatică, economică, militară, socială, etnică, religioasă, ecologică etc.

În general o criză nu se manifestă într-o formă pură, singulară, ci însumează o combinație de alte câteva crize, cu un „subiect” principal în care „punctele de interes

² General-locotenent prof. univ. Teodor FRUNZETI, *Conflict și negociere în relațiile internaționale*, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011, pp. 14-15.

³ Gheorghe VĂDUVA, Mihai-Ștefan DINU, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, București, Ed. Universității Naționale de Apărare, 2005, p. 27.

⁴ <http://isop.ro/managementul-crizelor-politico-militare/>

vor fi aproape întotdeauna legate direct sau indirect de extinderea sau menținerea puterii sau influenței unui stat”⁵.

Crizele politico-militare pot avea o serie de cauze declanșatoare:

- *declarații politice* care se pot manifesta ca amenințări, acuzații, formulare de pretenții, proteste. Este de menționat că, în perioada contemporană, caracterizată prin preocuparea pentru respectarea principiului nerecurgerii la forță, este greu de imaginat o situație de declanșare a unei crize susceptibile de a produce o amenințare cu folosirea forței numai pe baza unor declarații demonstrative⁶;

- *demonstrațiile militare* care pot consta în mișcări de trupe fără folosirea forței sau acte directe ostile – *Out of War Operations*, cum ar fi intrarea, la 7 martie 1936, a batalioanelor germane în zona renană, demilitarizată prin Tratatul de la Versailles din 1919. În configurația relațiilor dintre state în epoca de după războiul rece, există o posibilitate mai mare ca demonstrațiile militare venite peste o situație de criză preexistentă să escaladeze într-un conflict⁷;

- *acțiuni violente directe* cum ar fi rebeliunile dintr-o țară terță, actele de violență, actele de violență împotriva unui aliat, a unui stat prieten sau a unui vecin, foarte caracteristice circumstanțelor declanșării celui de-al doilea război mondial⁸;

- *actele de natură politică* precum sancțiuni diplomatice, încheierea de alianțe, încălcarea unor tratate sau angajamente internaționale etc. De exemplu, luarea ca ostatici a diplomaților americani la Teheran, în 1979, revendicată inițial de studenții iranieni și asumată apoi de guvern, cu încălcarea prevederilor Convenției de la Viena privind relațiile diplomatice și consulare, a stat la originea unei crize care a durat mai mulți ani și în care s-a recurs, pentru soluționare, la jurisdicția Curții Internaționale de Justiție⁹;

- *o acțiune de folosire a forței* de către un stat față de alt stat (atac armat, bombardamente, confruntare navală). Exemplu: Invadarea la 1 august 1990 a Kuweitului de către Irak. Criza astfel provocată depășește rapid cadrul restrâns al raporturilor dintre cele două țări, se extinde la statele din Orientul Mijlociu și apoi la un număr mai mare de state occidentale, preocupate de interesele lor economice, politice și strategice¹⁰;

- *mutațiile survenite în mediul politico – strategic al statelor* cum ar fi introducerea de noi tehnologii militare, acumularea de capacități ofensive, rezoluții ale unor organizații internaționale. De exemplu: Rezoluția ONU din noiembrie 1947 prin care Palestina este divizată între arabi și evrei marchează, în mod formal, declanșarea unei crize deosebit de complexe¹¹.

⁵ Maria PRIOTEASA, *Factori Specifici de generare și manifestare a crizelor în mediul internațional de securitate post război rece*, Sesiune de comunicări științifice cu participare internațională, București, 9-10 aprilie 2009, Stabilitate și securitate regională, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2009, p. 719.

⁶ <http://isop.ro/managementul-crizelor-politico-militare/>

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

- *tulburări interne* care pun în discuție stabilitatea sau existența unui regim și care constrâng alte state să intervină (lovituri de stat, insurecții, atentate, sabotaje, acțiuni teroriste etc)¹².

- *măsuri de ordin economic* (embargo-uri, sancțiuni financiare etc.). Spre exemplu, decretul generalului egiptean Nasser din 26.07.1956 de naționalizare a Companiei Canalului Suez, provoacă o criză intensă la Paris și la Londra, în care sunt antrenați din diverse motive Washingtonul și Moscova¹³.

Chiar dacă lărgirea numărului de membri ai Alianței Nord Atlantice și a Uniunii Europene au creat premisele unei mai bune gestionări a crizelor și conflictelor, în ciuda lecțiilor învățate, a experienței și înființării de noi mecanisme de gestionare corespunzătoare a crizelor politico-militare, acest lucru nu s-a întâmplat iar crizele actuale influențează destul de mult relațiile euro-atlantice.

Criza din Irak a determinat o poziție diferită în cadrul NATO, Franța și Germania opunându-se intervenției militare în Irak fără mandat ONU. Sincopile și pozițiile diferite, chiar opuse pe care le-au exprimat statele Uniunii Europene în criza din Irak au arătat că lipsa de unitate în politica externă poate avea consecințe pe plan intern, poate slăbi coeziunea și solidaritatea cetățenilor, încrederea în construcția europeană.

Cu zece ani în urmă, Uniunea Europeană, nefiind în măsură să gestioneze criza din spațiul ex-iugoslav, apelase la intervenția NATO și îndeosebi a Statelor Unite ale Americii. Eforturile care s-au făcut de atunci au ameliorat într-un fel relația euro-atlantică în problema gestionării crizelor și conflictelor, UE elaborând o strategie de a se dota cu mijloacele necesare îndeplinirii misiunilor tip Petersberg, dar nu s-a realizat încă pe deplin acea unitate de vederi absolut necesară în această privință.

Una din cele mai grave crize politico-militare de la începutul secolului a fost cea generată de atacurile teroriste, de la 11.09.2001, asupra Statelor Unite, eveniment ce a reprezentat un context strategic și politic important care a modificat arhitectura globală de securitate. Ulterior riposta americană a fost pe măsură prin declanșarea războiului împotriva terorismului în Afganistan, războiul din Irak, etc.

La nivel global, crizele politico-militare din Orientul Apropiat, Balcanii de Vest, conflictele înghețate din Transnistria, Cecenia, Caucazul de Sud, Asia Centrală și din Asia de Sud-Est precum și crizele politico-militare cele mai actuale din spațiul MENA¹⁴ aparent, nu au nici o legătură cu criza economică mondială, cu criza energetică, în subsidiar însă, „*la originea lor aflându-se bătălia pentru resurse, pentru frontiere, pentru poziții avantajoase sau privilegiate în noua configurație mondială, pentru putere și, mai ales, pentru influență. Înapoia acestor crize se află (...) interesele marii finanțe, capacitatea ei extraordinară de a produce, direct sau prin inducție, situații generatoare de crize și conflicte*”¹⁵.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Middle East and North Africa – Orientul Mijlociu și Africa de Nord.*

¹⁵ Gheorghe VĂDUVA, Mihai-Ștefan DINU, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, București, Ed. Universității Naționale de Apărare, 2005, p. 26.

2. Criza siriană

Cea mai recentă criză politico-militară este cea siriană. Ea poate degenera într-un conflict regional de proporții, în urma lansării de către Turcia, în dimineața zilei de joi, 04.10.2012, a unor acțiuni militare împotriva Siriei ca răspuns la atacul cu obuze al forțelor siriene din noaptea precedentă ce s-a produs într-o zonă de la frontiera turco-siriană, respectiv în localitatea turcă Akcakale. Cel puțin cinci persoane au murit și alte nouă au fost rănite, în urma atacului sirian. Bombardamentele executate de armata turcă au generat o adevărată stare de alertă în capitalele occidentale.

Declarațiile premierului turc Recep Erdogan au intensificat în cel mai înalt grad grijile față de o posibilă evoluție dramatică a evenimentelor cu riscul degenerării într-un conflict regional de proporții. În ciuda presiunilor Turciei, Consiliul Nord-Atlantic, reunit de urgență în cursul nopții de miercuri, 03.10.2012, la solicitarea ministrului de externe turc, Ahmet Davutoglu, a hotărât să adopte o strategie a restrângerii și prudenței¹⁶.

Acutizarea conflictului sirian și absența oricărei perspective reale de soluționare rapidă a acestuia au propulsat Rusia la statutul de jucător strategic cheie în acest dosar extrem de complicat care riscă să devină un adevărat „butoi cu pulbere” pentru întreaga regiune¹⁷.

De la începutul crizei siriene, poziția Rusiei a fost una ce ține strict de interesele sale regionale privite, însă, prin prisma calculului de proiecție globală¹⁸. Orientul Mijlociu a fost și mai este pentru Federația Rusă o zonă de proiecție a intereselor sale, o tablă de șah unde a desfășurat o competiție necruțătoare cu ceilalți competitori occidentali, în speță cu Statele Unite.

Valul revoluționar al Primăverii Arabe și prăbușirea regimurilor autoritare din Nordul Africii au creat premisele unor redesenări strategice ce sunt departe de a se fi încheiat. De menționat că Siria, în toată această spirală a mutațiilor politico-militare, a rămas singurul aliat strategic în regiune și un partener de încredere pentru aspirațiile de jucător cheie în afacerile regionale ale Rusiei. Cert este că sprijinul occidental față de mișcările revoluționare au sporit suspiciunile Moscovei determinând, pe cale de consecință, o intransigență accentuată față de acțiunile statelor occidentale. Siria este terenul unde se contopesc ambițiile regionale ale Rusiei cu temerile de securitate provocate de posibilitatea pierderii unor poziții cheie în ansamblul de securitate în formare. Prin Siria, Rusia se menține ancorată ferm în lupta pentru influența regională fiind parte a complexului joc politic care se profilează între principalii competitori din zonă¹⁹.

Pornind de la aceste argumente politico-strategice, se poate afirma că poziționarea Rusiei față de acest conflict centrată pe sprijinirea fără echivoc a liderului sirian nu este una de conjunctură, menită să provoace noi disensiuni pe

¹⁶ <http://www.cseea.ro/publicatii/view/brief-analysis/rusia-351i-beneficiile-crizei-siriene>.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Siria găzduiește singura bază militară rusă la Marea Mediterană, localizată în portul Tartus.

¹⁹ *Ibidem*.

direcția Moscova – Washington - Bruxelles, ci răspunde unei strategii bine fundamentate pe termen lung.

Refuzul Rusiei de a fi de acord cu sancțiunile internaționale împotriva regimului al-Assad a rămas o constantă a politicii Rusiei, în ciuda presiunilor venite din partea Turciei și a altor state occidentale. De asemenea în ciuda criticilor și avertizărilor primite, autoritățile de la Moscova au aprovizionat cu armament forțele guvernamentale siriene, Rusia fiind făcută, în diferite ocazii, răspunzătoare de întreținerea războiului civil și haosului din această țară.

Concomitent, Rusia a încercat să-și asume un rol de mediator între regimul sirian și forțele de opoziție reprezentate de Consiliul Național Sirian (SNC). Tentativele rusești au eșuat datorită refuzului SNC de a accepta condițiile de negociere propuse de Moscova centrate pe menținerea la putere a lui al-Assad.

Prin poziția aleasă, Rusiei practic blochează orice posibilă soluționare a conflictului în termenii ceruți de Turcia, Liga Arabă (în special Arabia Saudită și Qatar) sau comunitatea occidentală. După cum arată în prezent tabloul conflictului sirian, atât Rusia, cât și SUA sunt preocupate de cum să prevină o destabilizare a Orientului Mijlociu. Necunoscuta acestei ecuații politice rămâne Turcia ale cărei presiuni pentru soluționarea militară a conflictului ar putea complica ”agenda comună” ruso-americană.

3. Factori/riscuri interni și/sau externi generatori de crize

Regiunea sud-europeană din care și România face parte se înscrie în zonele ce se confruntă cu o serie de probleme critice, cum ar fi:

- tulburări interne din anumite state ale regiunii datorate degradării situației
- economice și politice;
- încercarea unor state din regiune de a deveni lideri regionali;
- existența unor rețele de crimă organizată transnaționale, în unele state din regiune;
- traficul de armament, muniții, droguri, substanțe radioactive și ființe umane;
- incitarea la separatism, extremism și xenofobie, tensiunile etnice;
- creșterea intoleranței sociale care conduce la discriminări politice,
- economice, religioase, etnice;
- accesul discriminatoriu la educație și la asigurarea sănătății, la informație și cunoaștere;
- birocrăția și corupția generalizate;
- declinul demografic datorat condițiilor economice precare²⁰.

De asemenea, ca și în cazul majorității crizelor și conflictelor înghețate din regiunea Mării Negre, și în zonele din proximitatea României există factori generatori de crize, care pot fi clasificați în două categorii, astfel:

a. factori interni: politici discriminatorii socio-economice, absența oportunităților economice și sociale, proasta guvernare, instabilitatea politică,

²⁰ <http://xa.yimg.com/kq/groups/23239652/1623582684/name/tema+2+-+criza+politico-militara.pdf>.

dezvoltarea corupției, restrângerea unor drepturi și libertăți, sărăcia sau inegalitățile socio-economice, distribuția teritorială a populației active, guvernarea nelegitimă și lipsa participării în viața politică.

b. factori externi: intervențiile economice și politice externe, creșterea rolului mascat al asistenței militare externe, alianțele strategice regionale de securitate, condițiile impuse de către instituțiile financiare internaționale părților aflate în situații critice, inechitatea accesului la resursele naturale, fragmentarea unor state etc.

În aceeași măsură participarea statelor la conflictele din Afganistan și Irak, ca membre ale coaliției antiteroriste, este un factor ce poate motiva inițierea pe teritoriul acestora, a unor de acțiuni ostile.

Concluzii

1. Crizele actuale, în special de tip politico-militare, sunt de natură complexă, dar pe un suport economic, în condițiile creșterii decalajelor și proliferării amenințărilor asimetrice.

2. Este încă dificil de anticipat evoluția evenimentelor care frământă în prezent scena Orientului Mijlociu. Cel mai probabil Rusia își va juca extrem de pragmatic cartea strategică pe care o deține încercând să modeleze viitoarea geometrie politică a regiunii cât mai fidel propriilor interese de securitate și obiective strategice.

3. Crizele politico-militare cele mai periculoase sunt cele care se desfășoară în regiunile Orientului Mijlociu, Caucazul de Nord, Asia Centrală și în Afganistan, întrucât ele se pot combina cu acțiuni teroriste efectuate nu doar în teatrele de operații respective, ci pe întreg globul și mai ales pe teritoriile țărilor occidentale și ale țărilor care fac parte din coaliția antiteroristă.

4. Datorită stării de haos care încă mai persistă după terminarea războiului rece, a proliferării criminalității economico-financiare, a traficului de droguri și de arme procesul general de management al crizelor este îngreunat;

5. Chiar dacă România este o țară stabilă, nu este exclus ca, în anumite împrejurări nefavorabile și datorită unei situații economice fragile, să se declanșeze unele crize de natură economică și socială, pe fondul cărora să prolifereze, în continuare, criminalitatea, traficul și tranzitul de droguri, de persoane și chiar de arme, ceea ce ar crea dificultăți în securizarea frontierei, în siguranța cetățeanului, proprietății și instituțiilor și în îndeplinirea obiectivelor integrării europene.

Bibliografie:

1. DAVID, Aurel V., *Sociologia națiunilor*, București: Editura Tempus Dacoromânia Comterra, 2005;
2. FRUNZETI, Teodor, *Securitatea națională și războiul modern*, București: Editura Militară, 1999;
3. FRUNZETI, Teodor, *Globalizarea securității*, București: Editura Militară, 2009;
4. FRUNZETI, Teodor, *Geostrategie*, București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009;

5. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir (coord.), *Lumea 2009. Enciclopedie politică și militară (studii strategice și de securitate)*, București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009;
6. FRUNZETI, Teodor, *Conflict și negociere în relațiile internaționale*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011;
7. MANTA, Dănuț, *Managementul crizelor în NATO. Operații de răspuns la crize non-art.5*, București: Editura U.N.Ap., 2005;
8. PRIOTEASA, Maria, *Factori Specifici de generare și manifestare a crizelor în mediul internațional de securitate post război rece*, Sesiune de comunicări științifice cu participare internațională, București, 9-10 aprilie 2009, Stabilitate și securitate regională, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2009;
9. VĂDUVA, Gheorghe; DINU, Mihai-Ștefan, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2005;
10. <http://www.cultura.mai.gov.ro/biblioteca%20virtuala/editura%20mai/Crize%200conflicte/crize%20conflicte%20ultim.pdf>;
11. http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_9.html;
12. <http://www.scribd.com/doc/103287404/13/c-Premisele-producerii-%E2%80%9Ecrizei-politico-militare%E2%80%9D>;
13. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/Perspective_ale_securitatii_si_apararii_in_Europa_vol4.pdf;
14. <http://iss.ucdc.ro/studii-pdf/Consonante%20strategice.pdf>;
15. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/crize_potentiale_ce_pot_afecta_securitatea_nationala.pdf;
16. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/crize_si_instabilitate_in_europa.pdf;
17. <http://www.unap.ro/ro/doctorat/teze%20doctorat%20rezumate/rezumate%20oc-tombrie/BABOIANU%20Costel.pdf>;
18. <http://andreivocila.wordpress.com/2010/09/16/managementul-crizelor-%E2%80%93-modalitate-eficienta-de-gestionare-a-surselor-de-instabilitate-la-nivel-global-si-regional/>;
19. <http://www.unap.ro/ro/doctorat/teze%20doctorat%20rezumate/iulie/Marinescu%20Florin%20Ion.pdf>;
20. <http://buletinul.unap.ro/pagini/pdf/buletin-2-2012.pdf>;
21. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/rolul_nato_si_al_ue_in_managementul_crizelor_din_balcanii_de_vest.pdf;
22. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/tehnologie_si_inteligenta_in_conflictele_militare.pdf;
23. <https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/6627/1/crisis%20management%20in%20european%20vision.doc>;
24. <http://www.reuters.com/article/2012/10/02/us-syria-crisis-russia-nato-idUSBRE8910B420121002>;
25. <http://www.reuters.com/article/2012/10/03/us-syria-crisis-turkey-strikes-idUSBRE89219920121003>;

26. http://www.nato.int/cps/en/SID-F9660405-C208D2AF/natolive/news_90447.htm;
27. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137078/dmitri-trenin/russias-line-in-the-sand-on-syria>;
28. <http://www.theatlanticwire.com/global/2012/09/documents-show-russia-ordered-syria-shoot-down-turkish-jet/57434/>;
29. <http://www.presstv.ir/detail/2012/10/04/264957/russia-blocks-un-draft-on-syria/>;
30. <http://carnegieendowment.org/2012/06/28/syria-russian-perspective/ccln>.

SURSE ȘI MEDII DE CULEGERE A INFORMAȚIILOR MILITARE. IMPORTANȚA SURSELOR DESCHISE

*Sorinel POPESCU**

„Informațiile sunt baza oricărui plan și a oricărei acțiuni de război”.

Carl von Clausewitz

Rezumat: *Având în vedere actualul mediu de securitate provocările actualului mediu de securitate global, se poate afirma că informația înseamnă putere, iar serviciile de informații trebuie să culegă, proceseze și disemineze acele informații care ajută decidenții politico-militari să înțeleagă situația de securitate, tendințele de evoluție și să ia deciziile optime. Operațiile militare executate recent, noile moduri de abordare a provocărilor din zonele de conflict, în special cele din cadrul operațiilor altele decât războiul, fac din informație principalul factor care concură la rezolvarea acestor conflicte.*

În domeniul militar, informațiile sunt indispensabile obținerii succesului. Ele exprimă nivelul de cunoaștere și înțelegere a comandanților cu privire la caracteristicile fizice ale câmpului de luptă, a condițiilor de vreme, demografice și culturale ale populației și inamicului din zona de operații, a capacităților operaționale ale acestuia și a oricărei situații neprevăzute care poate apărea pe câmpul de luptă.

De asemenea, informațiile sunt cruciale pentru planificarea și executarea operațiilor, precum și pentru protecția forțelor, în toate fazele conflictului, permițând comandanților să aibă situația operațională sub control.

Datele care stau la baza produselor de intelligence provin din surse variate. Sursele de informații sunt acele pentru observarea mijloace și sisteme care furnizează date despre condiții, situații, evenimente etc. Principalele domenii de culegere sunt: HUMINT, SIGINT, IMINT, MASINT, GEOINT și OSINT. Fiecare domeniu este foarte important pentru procesul militar de luare a deciziei și niciunul nu trebuie neglijat.

În ultima perioadă de timp se poate observa o creștere a importanței domeniului OSINT. În general, culegere informațiilor din OSINT este mai puțin costisitoare și riscantă decât în cazul utilizării celorlalte categorii de surse. Probabil, în viitor, ponderea informațiilor OSINT în cadrul produselor de intelligence va crește. Oricum, utilitatea domeniului OSINT va fi apreciată, în ultimă instanță, prin contribuția acestor informații la efortul general de intelligence.

Cuvinte-cheie: *informații militare, HUMINT, SIGINT, IMINT, MASINT, GEOINT, OSINT.*

În domeniul securității naționale, surprinderea strategică se poate manifesta ca urmare a unor combinații neprevăzute de evenimente, îndeosebi în plan politico-militar, care au loc în spații geografice aparent îndepărtate și disparate ca moment și scop. Cea mai eficientă strategie pentru a evita surprinderea strategică este utilizarea unei rețele extinse, multidimensionale și multinaționale de culegere de informații pentru stabilirea tendințelor generale și detectarea schimbărilor de direcție și atitudine (de capacități și intenții) ale principalilor actori vizați.

Din punctul de vedere al modului în care sunt culese informațiile, există „culegere legală (deschisă), care se referă la acele date și informații existente în

* *Locotenent-colonel doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”.*

diverse forme, într-o mare varietate de surse deschise și *culegere ilegală (acoperită)*, care vizează obținerea de informații sensibile – secrete sau protejate”¹.

Există două mari categorii de surse: surse umane și surse/mijloace tehnice. Sursa reprezintă originea informației, atât prin posesia informației în sine, cât și prin activitatea desfășurată pentru a demonstra că informația există. Un culegător este o persoană sau un sistem care obține informația de la sursă. Singura modificare pe care sursa o poate face asupra informației este schimbarea formatului acesteia. Aceasta poate fi, de exemplu, o traducere dintr-o limbă în alta, realizată de către o persoană, sau o conversie a unei imagini vizuale în semnal digital, realizată de către un satelit. Sursa nu are capacitatea de a prelucra informația.

De regulă, sursele umane dețin informații obținute, fie din întâmplare (de exemplu, fiind martor la o discuție sau ascultând o conversație purtată de terțe persoane), fie datorită poziției lor profesionale în cadrul unei instituții de interes (accesul la date de interes fiind direct în acest caz), fie obținute din alte surse proprii, care, la rândul lor, au acces direct la informațiile de interes.

La modul concret, datele și informațiile se obțin de la sursele de informații proprii; sursele celorlalte compartimente (centre, module etc) din comandament; eșalonul superior; structurile cu care se cooperează; structurile vecine; personalul militar advers - prizonieri, dezertori, răniți, morți și transfugi; populația locală din zona de responsabilitate; organele administrației publice centrale și locale; alte structuri de forță ale statului propriu; sursele aliaților; documentele, armamentul și tehnica de luptă provenite de la inamic; mass-media etc.

Mediile de culegere a informațiilor sunt determinate de caracteristica predominantă a surselor de informații folosite pentru obținerea de date și informații. În literatura de specialitate, aceste medii de culegere sunt asimilate cu tipuri principale sau categorii de intelligence. Trebuie menționat faptul că, pe timpul unei operații întrunite multinaționale într-un teatru de operații, anumite tipuri de surse de informații au o pondere mai mare sau mai mică, în funcție de caracteristicile generale ale teatrului de operații, de mediul permisiv sau ostil, în care are loc culegerea, de resursele aflate la dispoziția forței, de tipul (umanitară, de impunere a păcii, de menținere a păcii) și stadiul în care se află desfășurarea operației, de caracteristicile definitorii ale acesteia și, nu în ultimul rând, de timpul avut la dispoziție pentru declanșarea efectelor acționale.

Principalele medii pentru culegerea de informații sunt:

- **HUMINT – Human Intelligence** – sunt informații obținute de subunități și personal individual cu pregătire și antrenament specifice prin exploatarea unor surse umane, în mod oficial, semioficial sau neoficial (clandestin), prin intermediul informatorilor, colaboratorilor sau agenților (spioni). Informațiile din surse HUMINT se obțin prin metode și procedee, pasive sau active, legale și ilegale. O sursă sau un contact HUMINT poate fi orice persoană de la care se obține o informație sau care stă la originea informației. Sursele HUMINT includ prizonieri, dezertori, deținuți civili;

¹ Cf. Sergiu T. MEDAR, *Intelligence pentru comandanți*, Ed. Centrului Tehnic Editorial al Armatei București 2007, p.43.

informatori, agenți și trădători; civili locali, persoane dislocate și refugiați; persoane aparținând forțelor proprii sau aliate; documente etc.

Activitatea HUMINT este un proces planificat și direcționat cu atenție, având potențialul de a acoperi întreaga plajă a cerințelor critice de informații din cadrul Planului de culegere a informațiilor, cu accent pe obținerea informațiilor referitoare la capabilitățile, vulnerabilitățile, dispunerea, planurile și intențiile adversarului.

Deși activitatea HUMINT nu poate fi analizată întotdeauna ca răspuns la cerințe pe termen scurt și dintr-un areal limitat, fiind o activitate de informații ce se desfășoară pe plan extern și concentrată spre penetrarea arhitecturii inamice de luare a deciziilor (procesul decizional) pentru obținerea de informații privind, în principal, capabilitățile, vulnerabilitățile, dispunerea, planurile și intențiile inamicului, apreciem că, în teatrele de operații aceasta are un rol deosebit de important la nivel operativ și tactic.

• **SIGINT – Signal Intelligence** - sunt informații obținute din surse care acționează în spectrul electromagnetic și constau din patru subdomenii: **COMINT (Communication Intelligence)**; **ELINT (Electronic Intelligence)**; **TELINT (Telemetric Intelligence)** și informații prin interpretarea semnalelor luminoase.

1. **COMINT** sunt informații obținute prin interceptarea comunicațiilor și a transmisiilor de date. COMINT implică interceptarea și procesarea comunicațiilor externe transmise prin radio sau alte mijloace electromagnetice și procesarea comunicațiilor externe criptate, indiferent de modul de transmitere. Interceptarea presupune cercetare, capturare, identificarea operatorului, analiza semnalelor, analiza de trafic, analiza criptografică, decriptare, studiu de text, fuzionarea acestor procese și înaintarea rezultatelor. Sunt excluse interceptarea și procesarea comunicațiilor scrise necriptate, emisiunile de propagandă și presa;

2. **ELINT** sunt informații obținute prin intermediul transmisiilor electromagnetice care nu aparțin comunicațiilor și informații obținute cu ajutorul radarelor. ELINT presupune culegerea și procesarea în scop informativ a informațiilor obținute din surse nonverbale, prin radiații electromagnetice emanând din alte surse atomice decât cele radioactive sau de detonare;

3. **TELINT** sunt informații obținute prin telemetrie;

4. Informații prin interpretarea semnalelor luminoase noncoerente sau coerente, prin infraroșu, ascunse de anumite tehnici, cum ar fi răspândirea spectrului, numită, adesea, analiza conversiei semnalelor.

În cadrul misiunilor executate până în prezent de structurile de informații în teatrele de operații, componentele SIGINT au avut o contribuție importantă, atât în mod direct, prin furnizarea continuă de date și informații utile, cât și prin confirmarea, la cerere, a unor date obținute din alte surse (de exemplu HUMINT). Datorită fluxului continuu de informații oferite de structurile SIGINT, acestea reprezintă o componentă de bază a structurilor de informații din care fac parte.

Concluzionând, putem aprecia că, SIGINT este și va rămâne o sursă foarte importantă de informații oportune, veridice și utile pentru informarea structurilor de conducere militară și politico-militară în timp de pace, criză și conflict militar. În teatrele de operații, contribuția SIGINT la elaborarea de produse informative este

hotărâtoare, aceasta materializându-se în sprijinul cu informații al forțelor operaționale ale Armatei României, precum și al operațiilor NATO și de coalitiție.

- **IMINT - Imagery Intelligence** - sunt informații provenite din surse specializate în prelucrarea imaginilor; culegerea, întocmirea de hărți și prelucrarea imaginilor dobândite prin intermediul senzorilor video-fotografici. Prin IMINT se dobândesc informații cu ajutorul senzorilor care pot avea baza la sol, pe mare sau purtate de platforme aeriene/spațiale. O mare parte din IMINT provin din surse cum ar fi sateliți, avioane cu pilot și UAV (*Unmanned Aerial Vehicle*).

Succesul înregistrat de UAV în operațiile militare recente au generat un interes crescând al forțelor armate aparținând statelor contribuatoare la operații în teatrele de operații pentru utilizarea acestora, observându-se și o extindere a folosirii lor în operații altele decât războiul, cum ar fi sprijinul în lupta împotriva terorismului.

Ca urmare a dezvoltării sistemelor de apărare sol-aer, aer-aer și a creșterii eficacității acestora, UAV-urile reprezintă o soluție adecvată pentru utilizarea în medii ostile, cu o puternică apărare antiaeriană, în scopul micșorării pierderilor de personal și tehnică scumpă. UAV-urile au capacitatea de a fi utilizate în medii puternic apărate, deasupra zonelor deschise de ocean și, nu în ultimul rând, în medii contaminate NRBC. Cele mai solicitate produse informative obținute cu aceste mijloace sunt imagini aeriene ale anumitor zone de interes de pe suprafața terestră, care, analizate, adnotate, interpretate, au dat naștere la informații bazate pe imagine.

În context, apreciem că întrebuințarea UAV-urilor va crește în mod considerabil în următoarele două decenii, principalul avantaj al acestora constituindu-l eliminarea riscului de a pierde oamenii de la bord, așa cum se întâmplă la avioanele de cercetare clasice care au pilot uman la bord.

- **MASINT - Measurement and Signatures Intelligence** - sunt informații provenite din analiza calitativă și cantitativă a datelor obținute cu ajutorul senzorilor specifici. Această categorie conține, de obicei, informații acustice, informații obținute prin radar, detectare a radiației nucleare, informații obținute prin infraroșu, informații electro-optice, frecvență radio, radiații întâmplătoare, luarea de probe din diverse materiale, ape reziduale și surse spectral-radiometrice și electro-optice (altele decât cele ce fac obiectul domeniilor SIGINT și IMINT). MASINT se referă, de asemenea, la informații obținute din surse care acționează în spectrul electromagnetic sau de informații provenite din surse specializate în prelucrarea imaginilor ce necesită procesare specializată.

Există două subdomenii MASINT: ACINT (*Accoustic Intelligence*) și RADINT (*Radiation Intelligence*):

ACINT - sunt informații provenite din culegerea și procesarea fenomenelor acustice. Aceste sunt informații transformate din sunet (de ex.: hidrolocatoare, sonare, sistemele integrate de supraveghere submarină și sistemele de cercetare de artilerie prin mijloace acustice). Din cauza originii sunetului, ACINT vizează, în primul rând, mișcarea și informațiile care pot fi extrase din detectarea ei. ACINT în domeniul maritim implică detectarea, urmărirea și identificarea contactelor submarinelor prin sonar activ sau pasiv de diferite tipuri.

RADINT - sunt informații obținute prin utilizarea radarului ca instrument de detectare (de ex.: identificarea unei nave sau aeronave), care poate fi recunoscut sau nu, pe o anumită direcție și la o anumită distanță de radar sau simpla detectare a mișcării unei ținte la un anumit punct pe sol. Acest aspect este diferit de exploatarea datelor radar de IMINT.

• **GEOINT - Geospatial Intelligence** – sunt informații provenite din analiza calitativă și cantitativă a datelor obținute din exploatarea informațiilor geospațiale² în scopul cunoașterii mediului operațional și de securitate, precum și pentru reprezentarea vizuală a acestei cunoașteri. „Integrarea cunoașterii adversarului în cadrul mediului furnizează o mai bună înțelegere a situației de securitate și reprezintă contribuția GEOINT la ansamblul informațiilor naționale”³.

GEOINT furnizează cunoaștere, vizualizare cvadri-dimensională (spațiul tridimensional + timpul) și o precizie și acuratețe deosebite, nerealizabile prin alte mijloace. GEOINT furnizează mijloace prin care analiștii, tacticienii și combatanții pot orienta și vizualiza mediul înconjurător. Prin constituirea acestui cadru comun de referință în spațiu și timp, GEOINT este un fundament pentru analizele informațiilor din toate sursele și asigură modalități de reprezentare operațională integrată.

Sprijinirea operațiunilor militare, în timp real, cu produse informative de tip GEOINT implică existența unei infrastructuri tehnice performante, valorizarea unui vast set de cunoștințe de specialitate și o cultură de securitate care include, la nivel doctrinar, utilizarea GEOINT ca și capabilitate militară.

În prezent, structurile militare acordă o importanță din ce în ce mai ridicată capabilităților GEOINT, ca mijloace de furnizare de intelligence acționabil, apreciindu-se că „existența unei capabilități GEOINT este în acord cu cerințele operaționale și tactice ale ducerii războiului de ultimă generație, inclusiv a ducerii războiului contra terorismului”⁴.

• **OSINT - Open Sources Intelligence** – sunt informații din surse deschise care oferă o multitudine de date în legătură cu subiecte de interes, ușor de cules și, de cele mai multe ori, valoroase.

În funcție de accesul la informație, sursele deschise pot fi clasificate astfel: surse tradiționale (massmedia), Internetul, literatura gri (informație disponibilă din punct de vedere legal și etic, dar distribuită prin canale specializate - în această categorie se încadrează lucrări de cercetare, manuscrise, rapoarte și documente tehnice, discursuri și fotografii comerciale), surse umane⁵ (observatori, cercetători etc.), sateliți comerciali. De asemenea, importante surse deschise sunt agențiile

² Etimologic, cuvântul „geospațial” este format din grecescul „GEO” ce definește spațiul terestru și cuvântul „spațial” ce se referă la localizarea pe suprafața terestră. GEOINT se poate descrie, într-un mod simplu, ca fiind răspunsul la întrebarea UNDE pe spațiul terestru.

³ Cf. Cătălin GRĂDINARU, *GEOINT - capabilitate specifică secolului XXI*, Revista INFOSFERA, nr. 2/2010, p.71.

⁴ Cătălin GRĂDINARU, *GEOINT - capabilitate specifică secolului XXI*, Revista INFOSFERA, nr. 2/2010, p.71.

⁵ Acest tip de surse nu trebuie confundat cu sursele umane specifice activității acoperite de informații (HUMINT).

publice, institutele de cercetare, ONG-urile, bibliotecile, universitățile, think-tank-urile etc.

Informațiile obținute din surse deschise reprezintă un element esențial pentru operațiunile specifice din multiple sfere de activitate, dar mai ales în cele privind armata sau serviciile de informații. Importanța informațiilor din surse deschise a sporit odată cu creșterea numărului și gradului de dificultate a operațiilor executate de către Alianța Nord-Atlantică, precum și odată cu extinderea participării la misiunile de menținere a păcii ori reconstrucție post-conflict.

Inițial, analiza de informații provenite din surse deschise a fost utilizată pentru a completa informațiile obținute în mod tradițional din alte surse, exploatarea sistematică a domeniului OSINT nereprezentând o prioritate pentru structurile specializate. În ultima perioadă, modificările majore apărute în viața socială internațională, precum și intensificarea amenințărilor și riscurilor asimetrice au determinat creșterea interesului pentru exploatarea surselor deschise, îndeosebi al instituțiilor abilitate cu apărarea, ordinea publică și securitatea.

În actualul context geopolitic, „tot mai multe servicii de informații occidentale acordă surselor deschise o importanță strategică deoarece, acestea sprijină procesul decizional al factorilor politico-militari în proiectarea și implementarea politicilor de securitate națională”⁶.

Așadar, în condițiile tranziției spre societatea informațională se constată o creștere considerabilă a importanței surselor deschise în ponderea realizării produselor de intelligence, exploatarea acestora devenind o latură din ce în ce mai importantă a activității de informații.

Analiza de tip OSINT furnizează o imagine de ansamblu a contextului și avertizează cu privire la aspectele critice ale situației de securitate dintr-un areal regional sau chiar global.

Informațiile din surse deschise au un rol foarte important în avertizarea cu privire la apariția și evoluția crizelor din acele părți ale lumii unde accesul la informații clasificate este extrem de dificil. Exploatarea surselor deschise facilitează obținerea de date și informații privind istoria și geografia unui stat, aspecte specifice de ordin politic, etnic, economic, social, demografic, tehnic, detalii privind unele personalități cheie sau referitoare la problemele cu care se confruntă o anumită țară.

Deși culegerea informațiilor din surse deschise este mult mai ieftină decât din alte categorii de surse și accesul la acestea este foarte facil pentru serviciile de informații, aceasta are destul de multe limitări, de ordin tehnic, dar și uman. În primul rând, este un mare consumator de timp, iar probabilitatea de dezinformare este foarte mare. În al doilea rând, este imposibil ca OSINT să ofere 100% din informațiile necesare nevoilor critice de informații ale decidenților politico-militari. De asemenea, „analizii de intelligence se pot confrunta cu o supraîncărcare informațională, ceea ce va influența creșterea timpului de analiză și procesare și, implicit, pe cel de luare a deciziei. O altă limitare o reprezintă faptul că informațiile din surse deschise pot fi subiective, existând riscul ca anumite știri, lipsite de acuratețe și preluate necritic, să

⁶ Cf. Chris PALLARIS, *Open Souce Intelligence: A strategic enabler of national security*, CSS Analyses in Security Policy, vol.3, nr. 32, Zurich, Apr. 2008, p.1, www.isn.ethz.ch.

afecteze procesul decizional prin dezinformarea beneficiarilor. De aceea, informațiile trebuie atent verificate și confruntate cu rezultatele analizelor informațiilor obținute pe alte căi, inclusiv din surse clasificate”⁷.

Monitorizarea surselor deschise specifice (OSINT) mediului electromagnetic reprezintă o sursă importantă de informații, utilizată, în principal, ca element de sprijin pentru informațiile culese din comunicații, de completare și de confirmare a acestora, dar și în scopul monitorizării proactive a surselor COMINT. Complementaritatea celor două elemente CO MINT – OSINT este pe deplin justificată în cadrul actualelor misiuni executate de Alianța Nord-Atlantică în teatrele de operații, deoarece lipsa, din motive lesne de înțeles, a unei categorii de comunicații (radio, radioreleu etc.), sau slaba lor dezvoltare este suplimentată de mass-media prin care se transmit informații de valoare privind atitudinea populației față de forțele de stabilizare.

În concluzie, OSINT are un rol fundamental în direcționarea analizei multi-sursă, rămânând, însă, doar o componentă a acesteia. Cu toate limitele sale, cu toate că nu se poate substitui informației clasificate, OSINT orientează celelalte discipline de intelligence, susținând procesul decizional politico-militar și militar prin realizarea avertizării asupra vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor (interne și externe, militare și non-militare) care pot afecta securitatea națională.

Dacă în trecut „procesul de intelligence era concentrat pe culegerea informațiilor prin intermediul surselor umane sub activități acoperite, urmată apoi de culegerea acestora cu ajutorul surselor tehnice prin activități de la distanță sau prin noduri de rețea, utilizându-se proceduri tehnice de control al acestora, în viitor, culegerea informațiilor se va derula centrat pe cunoaștere, prin activități de control al percepțiilor – cunoașterea comportamentului uman în scopul influențării și determinării deciziilor oamenilor”⁸.

Bibliografie:

1. BEST, Richard A. Jr.; CUMMING, Alfred, *Open Source Intelligence (OSINT): Issues for Congress*, December 5, 2007;
2. BOTOȘ, Ilie, *Provocări pentru activitatea de informații din teatrele de operații*, Revista Infosfera nr 1/2011;
3. GRĂDINARU, Cătălin, *GEOINT - capabilitate specifică secolului XXI*, Revista Infosfera, nr. 2/2010;
4. MEDAR, Sergiu T., *Intelligence pentru comandanți*, București: Ed. Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2007;
5. MERCADO, Stephen C., *Sailing the Sea of OSINT in the Information Age*, Studies in Intelligence, Vol. 48, No. 3;
6. NEGARĂ, Tatiana, *OSINT - dimensiune strategică a procesului de intelligence*, Revista Infosfera nr. 1/2009;

⁷ Tatiana NEGARĂ, *OSINT - dimensiune strategică a procesului de intelligence*, Revista INFOSFERA nr. 1/2009, p.50.

⁸ Tatiana NEGARĂ, *OSINT - dimensiune strategică a procesului de intelligence*, Revista Infosfera nr. 1/2009, p.7.

7. NICOLAESCU, Gheorghe, *Geopolitica securității*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010;
8. PALLARIS, Chris, *Open Source Intelligence: A strategic enabler of national security*, CSS Analyses in Security Policy, vol.3, nr. 32, Zurich, Apr. 2008, www.isn.ethz.ch;
9. PLĂVIȚU, Dan, *Surse și medii de culegere a informațiilor*, Gândirea militară românească, nr.6, 2006;
10. ROȘCA, Paul, *Conceptul HUMINT*, Revista Gândirea Militară Românească, nr.6/2006, nr.1/2007;
11. SAVU, Gheorghe, *Culegerea, prelucrarea și distribuirea informațiilor militare strategice*, Revista Gândirea Militară Românească, nr.2/2007.

RISCURILE ȘI AMENINȚĂRILE ASIMETRICE ȘI EVOLUȚIA ACESTORA ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

*Sorinel POPESCU**

Rezumat: Autorul definește cele mai importante riscuri asimetrice și amenințările la adresa mediului de securitate regională și globală, ca un efect al fenomenelor de globalizare. Principalele riscuri și amenințări importante sunt: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată și conflictele regionale (congelate). În plus, alte riscuri asociate și amenințări trebuie să fie luate în considerare.

De asemenea, autorul accentuează necesitatea unor eforturi conjugate și progresive făcute de state, împreună cu alte organizații internaționale, în scopul de a face față eficient acestor riscuri și amenințări.

Cuvinte-cheie: riscuri, amenințări, globalizate, terorism, AMD.

Evoluția societății umane, ca principală condiție a perpetuării acesteia, se manifestă plinar, în toate domeniile de existență a omenirii. Mileniul XXI, început sub semnul globalizării, a schimbat lumea radical și a făcut ca mediul în care trăim să fie extrem de diferit, nou și imprevizibil.

Odată cu trecerea în noul mileniu, omenirea se află la răspântie, în ceea ce privește problematica securității, confruntându-se cu manifestări multiple, capabile să afecteze pacea și stabilitatea statelor și regiunilor, valorile democrației și civilizației¹.

Mediul de securitate actual este complet diferit de cel din anii războiului rece. Pericolul unei amenințări militare majore împotriva statelor europene, inclusiv la adresa României, s-a diminuat, dar asistăm la amplificarea riscurilor de natură nemilitară la adresa stabilității și securității naționale, regionale și globale. Marea majoritate a noilor riscuri și amenințări sunt de natură asimetrică. De regulă, promotorii acestora sunt actori nonstatali (grupări și rețele teroriste, de crima organizată internațională și transnațională, insurgenți etc.).

Amenințările la adresa ordinii internaționale nu mai sunt clare și unidimensionale, ci multipolare și difuze. Ele se exprimă la diferite niveluri și prezintă grade diferite de intensitate. Ca urmare a acestui fapt, noile amenințări sunt multiple și de intensități diferite, iar democrațiilor veritabile (cele occidentale), precum și celor din Europa de Est le este mult mai dificil să le facă față cu succes.

În ultima perioadă, posibilitatea identificării și definirii facile a inamicului a dispărut. Lumea globalizată, mișcarea liberă a persoanelor, a bunurilor și fluxurilor financiare au determinat noi provocări, ca un apanaj al progresului exploziv pe care-l trăim și a cărui parte suntem.

„Actualul mediu de securitate – consecință directă a transformărilor profunde intervenite în ultimul deceniu – se caracterizează printr-un ridicat grad de complexitate și o dinamică fluidă, precum și prin inițierea/persistența unor procese și

* *Locotenent-colonel, doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”.*

¹ Gl. bg. (r) dr. Gheorghe NICOLAESCU, *Războiul informațional*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Editura TOP FORM, București, 2005, pp.11-12.

forme destabilizatoare la nivel regional sau global”². Mai mult decât atât, noua lume, măcinată uneori și „bântuită de fantomele trecutului” pare să fie pusă în fața aceluiași pericol, acțiunile asimetrice. Este evident pentru toate statele puternic amenințate de acest flagel că, datorită fenomenului globalizării, numai acțiunea conjugată poate duce la rezultate eficiente.

Evenimentele acestui început de secol au „declanșat un proces de transformare profundă a mediului de securitate, generând consecințe ce afectează, pe termen lung și în profunzime, comunitatea internațională. Într-un astfel de context tensionat și complex, securitatea fiecărei țări, ca și securitatea comunității internaționale în ansamblu se bazează nu numai pe capacitatea de reacție și adaptare, ci și, mai ales, pe capacitatea de anticipare și de acțiune proactivă”³.

Ca o consecință a fenomenului globalizării, mediul internațional de securitate este caracterizat de o ștergere a granițelor dintre amenințările cu caracter intern și cele cu caracter extern, acestea nemaiputând fi clar delimitate și, deci, combătute cu ușurință.

Globalizarea se manifestă prin accentuarea interdependențelor multiple dintre state, precum și prin liberalizarea fluxurilor mondiale de mărfuri, servicii, capital și informații, ceea ce a condus la generarea și potențarea reciprocă a riscurilor și amenințărilor interne și externe de natură asimetrică.

În cele ce urmează, vom încerca să analizăm, pe scurt, principalele riscuri și amenințări de natură asimetrică, precum și evoluția acestora în contextul globalizării. În opinia noastră, acestea sunt: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată și existența conflictelor regionale. În plus, considerăm că există și alți factori de risc, complementari primilor, care, în acțiune conjugată cu aceștia pot maximiza efectele nedorite la adresa securității și stabilității regionale sau globale.

1. Terorismul internațional

Terorismul internațional se impune, din ce în ce mai mult, ca antipod al dezvoltării societății umane, ca o contradicție a nivelelor de dezvoltare ale diferitelor regiuni ale globului. Motivarea de bază a terorismului este câștigarea recunoașterii internaționale și captarea atenției opiniei publice. Ca urmare a fenomenului de globalizare, terorismul a devenit o realitate cu implicații globale, greu de prevenit și gestionat de către state.

În ultima perioadă fenomenul terorist a evoluat de la stadiul de gest criminal izolat produs în disperare de cauză, ca urmare a unei anumite evoluții a sistemului social, la cel de acțiune deosebit de violentă, desfășurată în afara și contra normelor internaționale și îndreptată împotriva ordinii de drept și evoluției sociale a statelor. „Cu ajutorul mijloacelor militare și bazându-se pe elemente de război psihologic,

²Gl. bg.(r) dr. Gheorghe NICOLAESCU, *Războiul informațional*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Editura TOP FORM, București, 2005, p.11.

³ Gl. It. prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI, *Securitate și stabilitate regională*, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională- 09-10 aprilie 2009, București, Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București, 2009, p 13.

terorismul urmărește obținerea unor avantaje exclusiv sectare, prevalându-se de așa-zise precepte religioase, în fond sloganuri scoase din tenebrele istoriei, caută să oprească cursul firesc al societății omenești spre libertate și prosperitate”⁴.

Unul dintre elementele care contribuie la creșterea efectelor distructive ale acțiunilor teroriste este utilizarea de către membrii acestor rețele a unor dispozitive, de cele mai multe ori, de ultimă generație, transformând flagelul terorist într-o amenințare gravă și omniprezentă la adresa securității lumii civilizate. Progresul tehnic a pus la dispoziția unor indivizi asociali capacități distructive care, altădată, se găseau doar la dispoziția guvernelor și armatelor. La momentul actual, armamentul utilizat de către grupurile teroriste este un amestec de cibernetică, high-tech și mijloace artisanale, toate combinate pentru a obține efecte maxime.

Terorismul internațional reprezintă pentru comunitatea euroatlantică, și nu numai, o amenințare complexă și continuă, care necesită un răspuns adecvat comprehensiv și multidimensional la nivel strategic, solicitând astfel o implicare semnificativă a Alianței Nord-Atlantice.

La nivelul comunității euroatlantice sunt două abordări diferite privind fenomenul terorist: abordarea terorismului ca „război” sau ca „management al riscurilor”. Prima abordare este susținută în special de SUA și presupune o mobilizare masivă de resurse într-un efort unitar, al întregii comunități internaționale, concomitent cu impunerea unor limitări ale libertăților individuale pentru populația civilă. La rândul lor, specialiștii europeni consideră ca nepotrivită abordarea luptei împotriva terorismului ca fiind un „război”, ci susțin acțiunile conjugate împotriva „rădăcinilor acestuia”, ceea ce nu reclamă, în mod deosebit, utilizarea forței armate. Punctul de vedere european cataloghează terorismul ca fiind un risc periculos, de neevitat care trebuie gestionat corespunzător și nu un război care trebuie câștigat prin luptă armată.

Deși la prima vedere, cele două abordări par complet diferite, acestea nu se exclud reciproc, dar au priorități și strategii proprii, necesitând măsuri diferite pentru planificarea și desfășurarea acțiunilor colective corespunzătoare. Viziunea de tip război tinde să impună strategii care pun accentul pe măsurile ofensive și preventive, în timp ce viziunea de tip managementul riscurilor susține o strategie cu accent pe măsurile defensive. Dincolo de aceste diferențe, ambele viziuni impun depunerea unor eforturi reale de prevenire și combatere a fenomenului terorist.

Data fiind natura gravă a amenințării terorismului internațional, NATO a decis să răspundă acestei provocări prin întocmirea propriului Plan de Acțiune împotriva Terorismului, pe care l-a aprobat la Summit-ul de la Praga (21 noiembrie 2002). Cu această ocazie, secretarul general al NATO, lordul Robertson sublinia: „Alianța Nord-Atlantică și restul comunității internaționale vor acționa umăr la umăr pentru combaterea terorismului, o amenințare care ne vizează pe toți, indiferent de religie, cultură sau naționalitate. Ultimele evenimente nu au făcut altceva decât să întărească solidaritatea noastră”⁵.

⁴ *Amenințări la adresa securității*, Editura UNAp, București, 2004, p.17.

⁵ <http://www.acus.org/>

Comparativ cu NATO, Uniunea Europeană nu are cristalizată o strategie proprie de combatere a terorismului și nici nu are forțe și mijloace destinate acestui scop, deși evenimentele produse în Madrid în anul 2004 au scos în evidență, atât disponibilitatea rețelelor teroriste de a acționa pe teritoriul Uniunii Europene, dar și importante vulnerabilități ale sistemelor de protecție ale statelor vest-europene împotriva acestui flagel. Apreciem că amenințarea teroristă va persista în interiorul Uniunii atât timp cât nu există o armonizare efectivă a politicilor statelor membre vis-a-vis de fenomenul terorist, proliferarea nucleară, traficul de ființe umane, droguri și armament, crimă organizată etc.

În mod logic, „NATO se încadrează în eforturile orchestrate de Națiunile Unite în vederea realizării celor mai generale scopuri și abordările naționale privind lupta împotriva terorismului, care au un pronunțat caracter specific. Dar, pentru a trata atât simptomele, cât și afecțiunea propriu-zisă, este nevoie de o combinație între eforturile de la cele trei niveluri – național, regional și global. Împreună, acestea pot furniza cel mai eficient răspuns posibil la amenințarea terorismului”⁶.

Având în vedere cele menționate anterior, apreciem că responsabilitatea fundamentală pentru lupta împotriva terorismului aparține, în primă fază, fiecărui stat, chiar dacă fenomenul, în ansamblu are caracter global, iar conexiunile rețelelor teroriste transcend granițelor naționale. Cu toate acestea, ONU, Uniunea Europeană, NATO, precum și alte organizații și organisme internaționale trebuie să-și asume sarcini concrete și cu aplicabilitate permanentă în coordonarea, integrarea și sprijinirea eforturilor statelor membre pentru prevenirea, limitarea și eradicarea fenomenului terorist.

2. Proliferarea armelor de distrugere în masă

Odată cu accentuarea fenomenului de globalizare, existența și proliferarea armelor de distrugere în masă chimice, biologice, radiologice și nucleare a devenit o realitate cotidiană, ceea ce a generat îngrijorare și insecuritate, având în vedere pericolul permanent al întrebuițării acestora. Principala caracteristică a acestor arme este capacitatea de a provoca distrugerii masive, simultan și în timp scurt, nu doar structurilor militare implicate într-o operație și mijloacelor de luptă ale acestora, dar și populației civile și obiectivelor economice dispuse pe suprafețe întinse de teren.

Proliferarea armelor de distrugere în masă constituie o amenințare crescândă la adresa păcii și securității internaționale. Deși tratatele internaționale și acordurile de control al exporturilor au încetinit diseminarea armelor de distrugere în masă și a vectorilor de proiecție ai acestora, unele state au continuat sau încearcă să producă sau să obțină astfel de arme. În consecință, riscul ca unele organizații teroriste să intre în posesia unor astfel de materiale periculoase adaugă o dimensiune critică acestei amenințări.

Vulnerabilitățile statelor legate de utilizarea acestui tip de armament au crescut exponențial odată cu modernizarea vectorilor de proiecție și întrebuițare

⁶ <http://www.nato.int/>

(avioane fără pilot, rachete balistice sau de croazieră, proiectile de artilerie etc.) a încărcăturilor chimice, biologice, radiologice și nucleare, dar și odată cu „legiferarea” utilizării acestora de statele care „oficial sau neoficial” dețin aceste arme, prin documentele programatice: doctrine militare, strategii etc. În același timp, armele de distrugere în masă își păstrează destinația de mijloace de descurajare strategică, de multiplicare a puterii militare și, în ultimă instanță, de mijloace de promovare la nivel strategic a intereselor de politică externă ale statelor care le dețin, constituind, din ce în ce mai mult, surse de îngrijorare și suspiciune pentru comunitatea internațională, necesitând măsuri ferme, deschise și eficiente pe toate cele trei paliere: prevenire, protecție și managementul consecințelor.

Pericolul întrebuințării acestui tip de armament este cu atât mai mare cu cât acestea pot ajunge în posesia unor grupuri sau organizații teroriste și care ar putea să le utilizeze împotriva populației civile cauzând pierderi umane semnificative cu impact deosebit asupra opiniei publice internaționale. În acest context se poate aduce în discuție un nou concept, acela de bioterorism care constă în întrebuințarea sau amenințarea cu utilizarea de viruși, bacterii, ciuperci sau toxine, de microorganisme, cu intenția declarată de a provoca pierderi umane importante în rândul populației civile sau forțelor armate implicate într-un conflict, animalelor și plantelor, pentru atingerea obiectivelor organizațiilor teroriste.

Armele biologice au „redutabila superioritate de a fi capabile să întrețină prin ele însele propria *proliferare*, odată lansate într-un mediu potrivit. Diseminarea substanțelor biologice nu necesită nici mijloace moderne, nici prea multă ingeniozitate. Ele pot fi cu ușurință vaporizate dintr-un proiectil aerian lansat deasupra unei mari suprafețe, printr-un atomizor într-un spațiu închis sau, și mai ușor, introduse în rețelele de distribuire a apei potabile sau prin produsele alimentare”⁷.

Eforturile depuse de state în cadrul ONU, pentru a îngreuna accesul teroriștilor la armele de distrugere în masă, nu au avut până în prezent rezultatele scontate și, datorită inadvertențelor de ordin organizațional privind abordarea proliferării face ca contracararea proliferării armelor de distrugere în masă să fie din ce în ce mai greu de realizat.

În context, una dintre provocările cărora Alianța Nord –Atlantică trebuie să le facă față este aceea a definirii propriului loc și rol în cadrul eforturilor internaționale de combatere a proliferării. În cadrul pericolelor conexe fenomenului terorist, amenințarea proliferării armelor chimice, biologice, radiologice și nucleare se află printre preocupările cele mai importante ale comunității euro-atlantice, și nu numai, privind provocările de securitate de după perioada războiului rece. Pentru a rămâne un furnizor credibil de securitate, NATO trebuie să-i asume responsabilități concrete și acționale pe linia limitării proliferării armelor de distrugere în masă.

La acest moment acțiunile NATO și ale UE privind problema proliferării armelor de distrugere în masă au la bază *Politica NATO de nivel strategic pentru prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă și de apărare împotriva amenințărilor CBRN*, și *Planul de acțiune al Uniunii Europene în domeniul CBRN*.

⁷ http://rft.forter.ro/2007_4/00_texteprint/04-3.txt.

În opinia noastră, cu toate că acestea răspund intereselor punctuale ale Alianței Nord-Atlantice, respectiv Uniunii Europene, se impune o nouă abordare unitară a conceptului de apărare CBRN la nivelul structurilor euroatlantice de securitate. Menționăm că, la nivel Alianței este în curs de elaborare *Concepția NATO privind apărarea CBRN*. Elementul conceptual de bază pe care se va fundamenta noua concepție este acela că, apărarea CBRN nu mai poate fi considerată o sarcină predominant militară de protecție a forței, iar o nouă înțelegere a acesteia trebuie să fie abordată cuprinzător politic, militar și civil, în concordanță cu cei trei piloni (prevenire, protecție și recuperare) care fundamentează *Politica NATO de nivel strategic pentru prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă și de apărare împotriva amenințărilor CBRN*.

3. Crima organizată

În contextul ultimelor evoluții geopolitice, economice și sociale, crima organizată, ca fenomen, a căpătat noi valențe, diversificându-și „obiectul de activitate” și extinzându-și aria de operare, ceea ce constituie motive de îngrijorare pentru majoritatea statelor lumii și în mod deosebit pentru cele ale căror economii se află în proces de tranziție, dată fiind vulnerabilitatea sistemelor legislative și fragilitatea instituțiilor democratice din aceste țări. Structurile de crimă organizată s-au dovedit a fi mult mai adaptabile la noile condiții și mai mobile decât cele ale economiei formale, exemplul țărilor din Europa Centrală și de Est fiind concludent în acest sens.

În ultimii 15 ani, crima organizată transfrontalieră a căpătat o amploare deosebită, atât datorită unor modificări structurale proprii (componentele umane, materiale și financiare deosebite, precum și perfecționării continue a organizării și modului de operare), dar și datorită exploziei globalizării. La această stare de fapt au contribuit, în primul rând, guvernele multor state care au fost preocupate să-și asigure, mai degrabă, propria supraviețuire acționând pentru impulsivarea comerțului mondial și, în special a exporturilor, prin adoptarea unor măsuri de relaxare fiscală, simplificarea procedurilor vamale sau de acordare a vizelor, crearea unor instituții financiare neperformante etc. Aceste „măsuri” au permis rețelelor de crimă organizată să se infiltreze cu ușurință în structurile economiei licite și să controleze un important segment al acestora.

În contextul globalizării, organizațiile de crimă organizată nu mai au nevoie de o bază teritorială bine definită de unde să-și planifice și coordoneze acțiunile. Dezvoltarea, fără precedent, a mijloacelor de comunicații și informatică, a creat posibilitatea capilor rețelelor infracționale transnaționale să-și conducă afacerile, indiferent de locul unde se află. Astfel, utilizarea transferurilor electronice, accesul liber la Internet și tehnologia de comunicații supersofisticată, permit structurilor de crimă organizată sporirea activității infracționale cu autori neidentificați, slăbind economiile statelor cu care interacționează și erodând astfel autoritatea acestora.

În principal, activitățile de crimă organizată se concretizează în: „trafic ilicit de droguri sau substanțe psihotrope și spălarea banilor; falsificare de monedă; trafic de persoane; furt de materiale nucleare, folosirea lor improprie sau amenințarea cu

folosirea lor împotriva populației; traficul ilicit sau furtul de obiecte culturale; acte teroriste și corupere a oficialităților publice”⁸.

4. Conflictelor regionale

Odată cu colapsul Uniunii Sovietice, statele componente ale fostului bloc comunist dădeau imaginea unor regiuni generatoare de conflicte cu potențial de extindere și destabilizare a securității la nivel regional european. După anul 2000, ca urmare a măsurilor ferme adoptate de guvernele multor dintre ele, dar și de organismele internaționale, scenariul securitar apocaliptic care se prefața a fost evitat. Cu toate acestea, pe continentul european au rămas câteva „zone fierbinți” cu conflicte „înghețate sau prelungite”, cele mai multe dintre ele bazate pe ideologii și religii diferite, dar și pe diferențe de ordin cultural și demografic. Acestea continuă să constituie „amenințări moderne” la adresa securității regionale și europene care ar putea conduce la afectarea gravă a acestora, în cazul „reapriinderii” lor, chiar dacă în acest moment ele sunt ținute sub control.

Concretizând, se poate afirma că „marea noutate pe care post-comunismul a adus-o problematicei securității europene constă în faptul că a înlocuit o problemă globală de securitate - războiul rece - cu o pluralitate de probleme ale securității regionale: în Balcani, în Caucazul de Sud, în nordul Mării Negre. Toate aceste regiuni sunt situate la periferia Uniunii Europene, iar sursele invocate ale amenințărilor par să se limiteze, de fiecare dată, la o problemă internă - conflict religios, conflict interetnic, confruntare politică internă - slab legată de problema globală a securității”⁹.

Chiar dacă existența acestor conflicte regionale nu pare să constituie o amenințare directă iminentă la adresa securității europene, nu trebuie omis faptul că acestea pot constitui platforme de dezvoltare și extindere la nivel european a celorlalți factori de amenințare globală: terorismul internațional și crima organizată transfrontalieră care pot utiliza conjuncturile create de conflictele regionale în scop propriu.

Pe lângă cele patru categorii de riscuri și amenințări asimetrice prezentate, mai pot fi aduse în discuție și altele, complementare primelor, care conjugate cu acestea pot crește nivelul de insecuritate la nivel european și chiar global. Din categoria acestora, am putea menționa¹⁰:

- terorismul politic transnațional, inclusiv sub formele sale biologice și informatice;
- acțiuni ce pot atenta la siguranța sistemelor de transport intern și internațional;
- acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informatice;

⁸ http://www.onuinfo.ro/biblioteca/sistemul_de_documente/

⁹ <http://www.actrus.ro/biblioteca/anuare/2002>.

¹⁰ Cf. *Declarației Summit-ului de la București*, http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_202.html.

➤ acțiunile destinate în mod premeditat afectării - sub diferite forme și în împrejurări variate - a imaginii unui stat în plan internațional, cu efecte asupra credibilității și seriozității în îndeplinirea angajamentelor asumate;

➤ agresiunea economico-financiară;

➤ provocarea deliberată de catastrofe ecologice.

În încheiere am dori să scoatem în evidență rolul primordial jucat de toate statele care, împreună cu organismele și organizațiile internaționale trebuie să acționeze ferm pentru prevenirea și limitarea extinderii acestor riscuri și amenințări de natură asimetrică, interzicând libertatea de mișcare a rețelelor teroriste și de crimă organizată și dezvoltând, totodată, un sistem eficient de management al consecințelor. Dincolo de orice diferențe de religie, cultură, trecut istoric etc., statele trebuie să se coalizeze sub umbrela ONU pentru asigurarea securității durabile necesare dezvoltării societății omenеști.

Bibliografie:

1. ***, *Amenințări la adresa securității*, Editura UNAp, București, 2004;
2. ALEXE, Adrian, *Terorismul internațional. Comunitatea internațională în căutarea unei definiții*, în Revista consilierilor juridici din armată, nr.1/2005;
3. DOLGHIN, Nicolae; SARCINSCHI, Alexandra; DINU, Mihai-Ștefan, *Riscuri și amenințări la adresa securității României. Actualitate și perspectivă*, București: Editura UNAp, 2004;
4. FRUNZETI, Teodor, *Asimetria și idiosincrasia în acțiunile militare*, București: Editura Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, 2004;
5. FRUNZETI, Teodor, *Securitate și stabilitate regională*, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională - 09-10 aprilie 2009, București - Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009;
6. FRUNZETI, Teodor, *Securitatea și apărarea spațiului sud-est european, în contextul transformărilor de la începutul mileniului III*, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională STRATEGII XXI/2006 - 13-14 Aprilie 2006;
7. NICOLAESCU, Gheorghe, *Geopolitica securității*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010;
8. NICOLAESCU, Gheorghe; SIMILEANU, Vasile, *Putere, management, informație, vol. II – Războiul informațional*, București: Editura Top Form, 2004;
9. POPESCU, Mihai, *Amenințările asimetrice*, Impact strategic, nr. 1/2004;
10. http://rft.forter.ro/2007_4/00_texteprint/04-3.txt;
11. <http://www.acus.org/>;
12. <http://www.nato.int/>;
13. http://www.onuinfo.ro/biblioteca/sistemul_de_documente/;
14. [http://www.scritube.com/stiinte/stiinte-politice/AMENINTARI LA ADRESA SECURITATII SI APARARII NATIONALE SI COLECTIVE](http://www.scritube.com/stiinte/stiinte-politice/AMENINTARI_LA_ADRESA_SECURITATII_SI_APARARII_NATIONALE_SI_COLECTIVE;);
15. http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_202.html.

SECȚIUNEA 5:
Rolul actorilor nonstatali în evoluția
mediului de securitate

„POOLING AND SHARING” ȘI „SMART DEFENCE”. DINCOLO DE CONCEPT

*Cristina BOGZEANU**

Rezumat: Perioada actuală este marcată, la nivelul NATO și al UE, de eforturi de implementare a unor noi concepte legate de planificarea apărării. Implicațiile „Smart Defence”, la nivelul NATO, și „Pooling and Sharing”, la nivelul UE, depășesc însă sfera planificării apărării, semnificațiile lor fiind mult mai extinse și mai complexe, relevând chiar și aspecte de ordin strategic, geopolitic sau legate de relațiile internaționale. În prezentul demers, ne propunem o abordare succintă a acestor aspecte menționate anterior, chestiunile care țin de domeniul planificării apărării fiind abordate doar tangențial. Pornind de la definiții și de la identificarea principalelor tendințe în domeniul afacerilor internaționale, precum și a principalelor fenomene care le influențează, ne propunem să analizăm aceste semnificații ale „apărării inteligente” care merg dincolo de planificarea apărării și a managementului resurselor pentru apărare.

Cuvinte-cheie: smart defence, pooling and sharing, criza economică și financiară mondială, interese strategice, statele europene.

Introducere

Dezvoltarea conceptelor „smart defence” și „pooling and sharing”¹ poate fi privită ca fiind determinată de o combinație de factori care țin de noutate și a unora care țin de tradiție, între vechi și nou, între abordări clasice asupra securității și necesitatea de a identifica soluții inventive la noile provocări de securitate. „Smart defence” și „pooling and sharing” au apărut și au câștigat un succes răsunător în mediile cu responsabilități în materie de securitate și apărare într-un context internațional unic, ce favorizează o percepție asupra lor conform căreia o manieră inteligentă de a investi în apărare constituie singurul mod prin care statele comunității euro-atlantice pot obține și/sau crește nivelul de securitate de care s-au bucurat până în prezent.

Criza economică și financiară mondială joacă un rol crucial în crearea contextului favorabil dezvoltării celor două concepte. În prezent, este bine cunoscut faptul că, printre efectele crizei economice și financiare, s-a numărat și necesitatea adoptării unor măsuri de austeritate, cu impact asupra bugetelor naționale. Domeniul militar nu a făcut excepție de la această regulă, statele comunității euro-atlantice înregistrând, deopotrivă, diminuări ale bugetelor militare. Concomitent cu diminuarea bugetelor militare, se poate remarca nu doar menținerea riscurilor și amenințărilor de

* *Doctorand în Științe Militare și Informații și lucrează ca Asistent Cercetare Științifică în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, cristina_bogzeanu@yahoo.com.*

¹ În acest text, optăm pentru utilizarea în limba engleză a termenilor de „Smart Defence” (Apărare Inteligentă) și „Pooling and Sharing” (comasare și utilizare în comun a resurselor pentru apărare) deoarece considerăm că traducerea lor în limba română ar fi forțată și ar îngreuna înțelegerea textului. Vom utiliza, de asemenea, sintagma „apărare inteligentă” în limba română pentru a face referire, în mod generic, la cele două concepte similare din limba engleză, denumind prin acesta, în mod general, eforturile de eficientizare a cheltuielilor pentru apărare.

securitate deja cunoscute, precum terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată, conflictele inter-etnice, ci și creșterea nivelului de complexitate a caracteristicilor sistemului internațional. Mutațiile ce se manifestă în la nivelul configurației de putere la nivel internațional, traduse în declinul puterii SUA și în emergența unor noi puteri, cunoscute sub acronimul BRICS, conturarea unor noi spații cu potențial ridicat de conflictualitate, precum cel din sudul Mării Mediterane, acutizarea și diversificarea luptei pentru resurse (atât prin creșterea numărului din actori implicați – BRICS –, cât și prin identificarea de alte tipuri de resurse, precum „pământurile rare” sau gazele de șist), manifestarea unei noi versiuni a naționalismului, precum și preponderența unei viziuni și a unui comportament tipic realist² a actorilor internaționali.

Astfel, criza economică și financiară mondială se conturează drept principalul stimul ce a determinat amploarea și succesul pe care ideea de apărare inteligentă le-a căpătat recent, deși chestiunea necesității de a pune în comun resursele și de a le utiliza împreună de către statele membre ale NATO sau ale UE nu este nicidecum una de dată recentă³.

1. Conținutul conceptual aferent „pooling and sharing” și „smart defence”

În esență, „pooling and sharing” se traduce în practică în decizia mai multor state de a contribui material, financiar la construirea sau achiziționarea unui anumit echipament militar („pooling”) care, ulterior, va fi utilizat de mai multe state („sharing”). Ideea presupune un efort de cooperare și de armonizare în ceea ce privește industria de securitate și apărare. Este, în fapt, o soluție economică pentru a gestiona impactul crizei economice și financiare asupra bugetelor militare și, deși, în sine, nu este, în mod necesar, o noutate, amploarea și importanța care i se acordă sunt.

Menirea acestui tip de practică în materie de apărare este una pur economică, iar, la nivelul UE, ea există încă din primele etape ale creării Agenției Europene de Apărare (AEA – 2004), instituția prin intermediul căreia sunt coordonate cele două etape ale procesului descris. Astfel, conform Tratatului de la Lisabona (2010), AEA este definită drept „agenția din domeniul dezvoltării capacităților de apărare, cercetare, achiziții și armament”, fiind însărcinată cu identificarea necesităților operaționale și a aplicării, atunci când este cazul, a măsurilor pentru consolidarea bazei industriale și tehnologice în sectorul de apărare⁴.

Conceptul „smart defence” este definit, la nivelul NATO, drept „un nou mod de a gândi generarea de capabilități de apărare moderne de care Alianța are nevoie

² În acest caz, ne referim la paradigma realistă a teoriilor relațiilor internaționale.

³ Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Relația dintre NATO și UE din perspectiva implicațiilor conceptelor de „smart defence” și „pooling and sharing”*, în Impact Strategic, nr. 3[44]/2012, pp. 34-41.

⁴ Uniunea Europeană, Versiune Consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatelor privind Funcționarea Uniunii Europene. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Oficiul pentru Publicații ale Uniunii Europene, Luxemburg, martie 2010, p. 39.

pentru următorul deceniu și nu numai”⁵. „Smart defence” implică ideea că statele membre ale Alianței nu se vor mai putea baza preponderent pe contribuția SUA în ceea ce privește capacitățile avansate și costisitoare, dovada pentru aceasta fiind chiar intervenția comunității internaționale din Libia. Conceptul este definit drept acțiunea de comasare și utilizare în comun a capacităților, stabilirea de priorități și o mai bună coordonare a eforturilor. Prin urmare, „smart defence” este similar conceptului de „pooling and sharing”, dar nu și echivalent cu acesta, NATO implementând o variantă dezvoltată, rafinată a conceptului ce a luat naștere la nivelul UE. În acest sens, chiar definiția oficială dată conceptului de „smart defence” este relevantă – „punerea în comun și partajarea capacităților, stabilirea de priorități și o mai bună coordonare a eforturilor”, punerea în comun și partajarea („pooling and sharing”) constituind doar o parte de definiției dată de NATO pentru „smart defence”.

Mențiunea cu privire la stabilirea priorităților este foarte relevantă din punctul nostru de vedere deoarece, la nivelul NATO, sunt denumite clar domeniile în care „smart defence” va fi aplicat – în cazul acelor capacități cu importanță critică pentru NATO, ce au fost stabilite în cadrul summitului de la Lisabona (2010) – apărarea anti-balistică, intelligence, supraveghere și recunoaștere, menținerea stării de pregătire, antrenament și pregătirea forțelor, angajare activă și protejarea forțelor.

La nivelul celor două organizații au început deja să se deruleze proiecte în virtutea celor două principii. Astfel, în cadrul NATO, eforturile de implementare a „smart defence” s-au axat pe dezvoltarea acelor capacități costisitoare și necesare pentru continuarea derulării misiunilor asumate. Este vorba despre sisteme de supraveghere terestră, maritimă și aeriană; sisteme aeropurtate de avertizare și control; combaterea dispozitivelor explozive improvizate, sisteme de comandă și control etc. Simultan, Agenția Europeană de Apărare coordonează alte proiecte de dezvoltare a capacităților militare, capacități distincte de cele abordate în cadrul NATO astfel încât eforturile lor să fie complementare. Programul de Instrucție pe Elicoptere, Rețeaua de Supraveghere Maritimă, Celula de Intermediere a Comunicațiilor prin Satelit Europeană, Spitale de campanie, Realimentare în Aer, Viitoare Comunicații Militare prin Satelit, Recunoaștere – Supraveghere – Intelligence, Instrucția Piloților, Centre Europene de Transport, Muniții Inteligente, Logistică și Instrucție Navală⁶ reprezintă inițiativele concrete derulate în virtutea principiului „pooling and sharing”. De remarcat, de asemenea, este faptul că cele două organizații se concentrează asupra acelor capacități care le sunt necesare derulării misiunilor stabilite, dar și cele în domeniul cărora au dezvoltat deja un anumit grad de expertiză.

„Smart defence” și „pooling and sharing” reprezintă, prin urmare, un mod inteligent de a investi în capacitățile necesare garantării securității și apărării, a cărui dezvoltare a fost impulsionat de efectele crizei economice și financiare asupra bugetelor militare ale statelor membre UE și NATO, dar și complet adaptat specificităților mediului internațional de securitate, aflat încă sub influența forțelor

⁵ *Smart Defence*, http://nato.int/cps/en/natolive/topics_84268.htm?, accesat la 05 septembrie 2012.

⁶ European Defence Agency, *EDA's Pooling and Sharing*, 24 November 2011, www.eda.europa.eu, accesat la 05 septembrie 2012.

globalizării, caracterizat deopotrivă de integrare și interdependență în ceea ce privește relațiile dintre principalii actori, dar și minat de riscuri și amenințări cu caracter transfrontalier. A investi în mod inteligent în apărare este o idee ale cărei rădăcini pot fi identificate încă din primele faze ale dezvoltării dimensiunii de securitate și apărare ale celor două organizații, a cărei utilitate a fost înțeleasă și acceptată de mult, dar pentru care statele membre ale NATO și UE sunt dispuse să depună eforturi reale abia în condițiile crizei economice și financiare.

2. Apărarea inteligentă – semnificațiile relevate de intervenția din Libia

Ceea ce a scos în evidență într-o măsură considerabilă nevoia unei noi abordări în materie de securitate și apărare pentru statele europene au fost evenimentele petrecute în Libia în 2011. Modul în care au reacționat principalii actori ai spațiului euro-atlantic, cu atribuții în materie de securitate, respectiv, NATO, UE și SUA a fost relevant în acest sens și a constituit pentru liderii acestora un stimul pentru dezvoltarea unui nou mod de a gândi apărarea. Astfel, atunci când criza din Libia a escaladat către un război civil, făcând necesară intervenția comunității internaționale pentru protecția populației civile⁷, a putut fi remarcată implicarea mai degrabă slabă și marginală a statului cunoscut la nivel mondial pentru angajamentul ferm în astfel de situații. Prin urmare, chiar și atunci când s-a desfășurat sub egida NATO, operațiile militare au fost conduse de state europene, în speță, de Franța și Marea Britanie. Justificările pentru această evoluție a evenimentelor se pot găsi în faptul că nordul Africii se înscrie în aria de interes atât a UE (prin faptul că această regiune este inclusă în Politica Europeană de Vecinătate), cât și a statelor sale membre (Franța, spre exemplu)⁸.

Această situație poate fi interpretată drept o retragere a SUA din prim-planul gestionării crizelor internaționale ce au loc departe de granițele lor naționale, ce a generat eforturile europenilor de a-și dezvolta capacitatea de apărare la nivelul UE. În aceeași ordine de idei se înscrie și mutarea interesului strategic al SUA asupra regiunii din Asia-Pacific⁹, fapt ce presupune concentrarea resurselor către aceasta. Mai mult, în condițiile impactului crizei economice și financiare asupra bugetelor militare, implicarea SUA în procesul de garantare a securității unei regiuni stabile din punct de vedere militar (Europa) sau a unor regiuni pentru securitatea cărora există alți actori care și-au asumat responsabilitatea (spațiul mediteranean, vizat deja de

⁷ Motivațiile care au stat la baza intervenției militare a comunității internaționale în Libia au fost și continuă să fie supuse unei dezbateri aprinse la nivel academic, dar și politic. Aceasta deoarece intervenția a fost făcută în virtutea principiului „responsabilității de a proteja” („Responsibility to Protect” – R2P), adoptat de către ONU în 2005, dar intervenția s-a finalizat cu înlăturarea regimului Gaddafi de la conducerea statului și cu uciderea celui care îi fusese lider pentru mai bine de 40 de ani, ceea ce depășește conținutul și semnificația principiului R2P.

⁸ Pentru detalii, a se vedea Mihai-Ștefan DINU, *Evoluții geopolitice actuale – consolidări și aspirații*, în *Echilibrul de putere și mediul de securitate*, A XI-a Sesiune Anuală de Comunicări Științifice cu Participare Internațională, 17-18 noiembrie 2011, Vol. I, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, pp. 84-87.

⁹ Hillary CLINTON, *Secolul Pacific al Americii*, în *Foreign Policy România*, nr. 25, Noiembrie/Decembrie 2011, pp. 26-33.

Politica Europeană de Vecinătate și de Parteneriatul Euro-Mediteranean) cunoaște un evident proces de diminuare. În opinia noastră, este posibil ca această stare a lucrurilor să fi contribuit la creșterea gradului de conștientizare, la nivel european, a faptului că este necesară impulsivitatea dimensiunii de securitate și apărare astfel încât statele din această regiune să fie capabile să își asigure securitatea proprie și a regiunii din proximitatea imediată.

În acest context, câteva conexiuni cu alte evenimente ce au marcat dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare la nivelul UE se pot dovedi utile în înțelegerea semnificațiilor dezvoltării conceptelor „pooling and sharing” și „smart defence”. În lucrările anterioare¹⁰, am demonstrat natura reactivă a dezvoltării acestei dimensiuni la nivelul UE, constatând că, per ansamblu, toate evoluțiile în acest sens au fost înregistrate doar în condițiile în care a existat un stimul extern ce a determinat creșterea nivelului de coeziune între statele europene, care, în opinia noastră, încă au un comportament de stil westphalian, puternic atașat semnificațiilor și implicațiilor ideii de suveranitate. Acest lucru este vizibil nu doar în păstrarea naturii interguvernamentale a Politicii Externe și de Securitate Comună (PESC), respectiv a Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), ci și în nivelul relativ scăzut de coerență și coeziune a statelor europene în materie de securitate și apărare.

Unul dintre momentele cu care putem compara, fără a greși, etapa actuală a securității europene este cel reprezentat de șirul de războaie ce au dus la destrămarea Republicii Federative a Iugoslaviei, în special a celui din Kosovo (1999), ceea ce a determinat schimbări la nivelul abordării securității nu doar la nivelul UE, ci și al NATO. Astfel, evenimentele din 1999 au demonstrat incapacitatea UE de a reacționa oportun și eficient în vederea gestionării unei crize ce se petrecea în proximitatea imediată a granițelor sale, reprezentând, în același timp, o amenințare și pentru sine. În urma războaielor din Fosta Iugoslaviei, la nivelul UE, au luat un avânt considerabil eforturile statelor europene de a cristaliza și dezvolta dimensiunea de securitate și apărare. Concomitent, necesitatea Organizației Nord-Atlantice de a interveni militar în afara granițelor statelor care îi erau membre la acea dată a generat reconsiderarea viziunii strategice asupra securității internaționale, determinând elaborarea unui nou concept strategic și a definirii a ceea ce astăzi este cunoscut sub numele de misiuni non-articol 5, adică misiuni a căror arie depășesc spațiul delimitat de granițele statelor membre.

Deși criza petrecută în Libia în 2011 are cu totul alte cauze și semnificații decât cea a Fostei Republici Federative a Iugoslaviei din anii '90, nu putem trece cu vederea natura similară a impacturilor celor două asupra evoluției celor două organizații regionale de securitate. Ambele au generat repercusiuni asupra viziunii celor două asupra securității sau, dacă privim evenimentele dintr-o perspectivă diferită, au oferit contextul manifestării fățișe, a ieșirii la suprafață a unor tendințe

¹⁰ A se vedea Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU, *Reforma instituțională a UE din prisma Politicii de Securitate și Apărare Comune*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011; Cristina BOGZEANU, *Rolul NATO și al UE în managementul crizelor din Balcanii de Vest*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011; Cristina BOGZEANU, *Conceptul de „interes național” în context european*, în Impact Strategic, nr. 4 [41]/2011, pp. 52-61.

care existau de mult în mod latent în interiorul NATO și UE. Motivația care stă la baza afirmației noastre constă în faptul că, recent, ambele organizații au adoptat noi documente care relevă noutăți în materie de viziune și organizare, respectiv Tratatul de la Lisabona (2010), în cazul UE, și Noul Concept Strategic (2009), la nivelul NATO.

Totodată, în ambele cazuri, intervenția UE a dovedit lipsa, respectiv caracterul insuficient al capacității sale de a interveni eficient în gestionarea unei crize ce se petrece la granițele sale. În 1999, „paralizia” UE a determinat intervenția NATO, cu o contribuție majoră din partea SUA, iar, în 2011, caracterul superficial, natura preponderent diplomatică a acțiunilor sale a făcut necesar ca, chiar în contextul în care statele europene au fost cele care și-au asumat conducerea intervenției (Franța și Marea Britanie), intervenția lor să fie realizată sub egida NATO și nu a UE. În cazul Kosovo, în 1999, evenimentele respective au determinat cristalizarea Politicii Europene de Securitate și Apărare, iar Libia a demonstrat UE că este necesar să înregistreze progrese pe linia implementării Tratatului de la Lisabona, a creșterii funcționalității și eficienței noilor servicii și funcții create prin acesta.

În plus, după evenimentele petrecute în zona de nord a continentului african și în contextul actualității repercusiunilor crizei economice și financiare mondiale, NATO și UE au adoptat cele două viziuni noi în materie de planificare a apărării – „smart defence” și „pooling and sharing”. În general, după cum am demonstrat anterior, inițiativele vizează eficientizarea cheltuielilor pentru apărare în contextul tendinței de scădere a bugetelor militare și a menținerii riscurilor și amenințărilor de securitate și al necesității unei re-echilibrări între contribuția financiară SUA la îndeplinirea misiunilor legate de securitatea europeană și cea a statelor europene. Aceasta, concomitent cu glisarea intereselor strategice ale SUA către regiunea Asia-Pacific, par a ne conduce către ideea că inițiativele legate de ideea apărării inteligente sunt menite, în fapt, să rezolve o problemă a apărării europene, să crească capacitatea statelor europene de a acționa ca unici furnizori de securitate pe continent și în zonele lor de interes strategic – nordul Africii, Balcanii de Vest, Zona Extinsă a Mării Negre, zone unde, în opinia noastră, vom asista la o retragere treptată a SUA ca garanți și/sau furnizori de securitate.

3. Statele europene – rolul central în contextul apărării inteligente

Opinia noastră, conform căreia inițiativa apărării inteligente, oricât de tehnică ar părea, vizează, are în centrul ei, preponderent, o problemă de factură europeană a fost abordată și de alți specialiști în domeniu¹¹. Depășirea decalajului dintre investițiile în materie de securitate și apărare dintre SUA și celelalte state membre ale NATO, precum și dezvoltarea și consolidarea capabilităților militare existente la nivelul UE reflectă necesitatea unei implicări mai mari a acestora din urmă în procesul de gestionare a propriei securități. Aceasta devine cu atât mai evident cu cât

¹¹ Spre exemplu, a se vedea Jacopo Leone MacDONALD, *The Basics of Smart Defence*, în HENIUS, Jakob; McDONALD, Jacopo Leone, *Smart Defence: A Critical Appraisal*, NATO Defence College, Editura Deltamedia Group, Rome, March 2012, p. 8.

„smart defence” și „pooling and sharing” sunt două concepte extrem de similare, dezvoltate în cadrul unor organizații de securitate ce au în comun nu mai puțin de 21 de state membre și între care există o strânsă relație de cooperare, bazată pe principiul evitării dublării de funcții și de eforturi și pe cel al complementarității acțiunilor.

Deși rolul jucat de SUA în cadrul NATO și al parteneriatului transatlantic nu se cuvine a fi minimizat, provocarea depășirii dificultăților aferente implementării lor – coordonarea eforturilor depuse la nivelul NATO și la cel al UE, păstrarea independenței de acțiune a fiecăreia dintre ele, luarea în calcul, în ceea ce privește specializarea, a libertății statelor de a acționa conform intereselor naționale, gestionarea optimă a schimbărilor implicite la nivelul structurilor militare naționale și la cel al industriei de apărare¹² – este, de asemenea, după părerea noastră, tot în mâinile europenilor, a celor care fac parte din ambele organizații, a celor care trebuie să își mărească nivelul de transparență, de coeziune și de încredere reciprocă în materie de securitate și apărare. Mai mult, UE beneficiază și de un plus de expertiză în acest sens, spre deosebire de NATO, cel puțin la nivel instituțional. Ne referim, de această dată, la faptul că Agenția Europeană de Apărare a fost înființată încă din 2004, fiind creată parcă în mod special ca un cadru instituțional în interiorul căruia „pooling and sharing” să evolueze firesc de la stadiul conceptual la cel de proiect. NATO, pe de altă parte, implementează „smart defence” folosind drept cadru instituțional Comandamentul Aliat pentru Transformare (Allied Command Transformation – ACT), urmând ca o instituție destinată exclusiv implementării acestui concept – *Organizația NATO pentru Achiziții (NATO Procurement Organization)*¹³) să devină complet operațională până în 2014. Însă toate aceste provocări trebuie gestionate în contextul unei crize de legitimitate a UE, al creșterii scepticismului privind capacitatea UE de a gestiona și depăși în mod optim dificultățile generate de criza economică și financiară mondială, ce a impactat puternic asupra dimensiunii economice a UE, extinzându-se ulterior și la nivel social, politic și militar.

Mai mult, în condițiile crizei datoriilor suverane pe continentul european și al măsurilor pe termen lung ce se impun a fi luate, apărarea inteligentă pare a se fi constituit ca parte a soluțiilor pentru gestionarea crizei economice și financiare, iar un exemplu relevant în acest sens poate fi identificat în accentul mai mare pus asupra cercetării și inovării la nivelul UE, prin comparație cu abordarea aceleiași probleme în cadrul NATO.

Ponderea mai mare a cercetării și dezvoltării în abordarea UE poate fi justificată prin natura organizației, care s-a format ca organizație regională de integrare economică, aceasta fiind baza de la care s-au dezvoltat și celelalte dimensiuni ale sale – socială, politică, de securitate, militară etc. Criza a afectat așadar chiar baza, fundamentul construcției europene, „zguduind” întregul ansamblu. Pe de altă parte, NATO a beneficiat dintotdeauna de investițiile consistente ale SUA,

¹² Dificultățile enumerate în acest sens sunt explicate in extenso în Cristina BOGZEANU, *Relația dintre NATO și UE din perspectiva implicațiilor conceptelor de „smart defence” și „pooling and sharing”*, în Impact Strategic, nr. 3[44]/2012, pp. 34-41.

¹³ The NATO Procurement Organization (NPO), http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_89040.htm.

ce au dus la situația în care capacitățile militare ale acestuia fac din Organizația Nord-Atlantică unul dintre cei mai relevanți actori non-statali ai arenei internaționale. „Smart defence”, deși este mult mai bine dezvoltat și mai rafinat la nivelul NATO, constituie soluția pentru o problemă punctuală, situată în domeniul militar, determinată de un context economic și care are și implicații în plan geostrategic. Prin urmare, eforturile în acest cadru au fost concentrate asupra identificării de soluții pentru achiziționarea și dezvoltarea echipamentelor militare necesare pentru ca alianța să își poată respecta angajamentele asumate deja.

Pentru UE, „pooling and sharing” are toate aceste implicații, dar le și depășește, dat fiind că această inițiativă în domeniul planificării apărării se constituie și într-o parte a unei soluții mai ample la această stare de fapt. Abordarea UE în ceea ce privește diminuarea impactului crizei economice și financiare a fost de a identifica soluții inovative, indiferent că vorbim despre economie, finanțe, apărare, domeniul social sau al protecției mediului. Comisarul UE responsabil cu cercetarea, inovația și știința afirma despre importanța cercetării și inovării, de curând, că „Europa se confruntă cu o criză a datoriilor și cu cele mai mari provocări economice de zeci de ani. Statele membre întreprind măsuri de reduceri bugetare, dar trebuie să ne asigurăm că aceste măsuri nu taie chiar forța motrice a redresării economice: cercetarea și inovația. A investi acum în cercetare și inovare este rețeta pentru asigurarea locurilor de muncă și a creșterii pe viitor”¹⁴. În acest sens, devin clare motivele pentru care cele două inițiative au luat avânt abia în contextul crizei economice și financiare, dar și cele care fac ca cercetarea și dezvoltarea constituie o puternică componentă a „pooling and sharing”, dar nu atât de puternică a „smart defence”.

Concluzii

„Smart defence” și „pooling and sharing” au fost lansate drept inițiative aferente domeniului planificării apărării în contextul crizei economice și financiare mondiale, ce a impactat puternic asupra bugetelor militare ale statelor cuprinse în spațiul euro-atlantic. Ambele presupun eficientizarea cheltuielilor pentru apărare în scopul menținerii sau dezvoltării capacităților militare ale NATO și UE.

Însă, analizele asupra contextului internațional în care s-au dezvoltat, ale implicațiilor lor, corelațiile cu evenimente recente sau trecute din istoria dezvoltării celor două organizații cu atribuții în materie de securitate relevă că implicațiile acestora depășesc sfera planificării apărării, având, de asemenea, și conotații în plan strategic, înscriindu-se în seria de transformări complexe prin care mediul internațional de securitate trece în prezent.

Cu alte cuvinte, „smart defence” și „pooling and sharing” ilustrează și faptul că este timpul ca statele europene să se implice mai mult în garantarea propriei securități, și chiar în garantarea securității vecinătății imediate, reflectă nu doar

¹⁴ EU Commissioner Máire GEORGEAN-QUINN, responsible for research, innovation, and science, în *An Innovation Union. Paving the Way for Jobs and Growth in the EU*, în *Foreign Policy*, EU Focus, nr. 195, September/October 2012, p. 17.

declinul puterii SUA în raport cu puterile emergente, ci și glisarea intereselor strategice ale acestora către zona Asia-Pacific, și, nu în ultimul rând, oferă indicii clare asupra viitoarelor provocări pe care europenii vor trebui să le gestioneze.

Cele două inițiative sunt, de asemenea, semnul că vor trebui să crească nivelul de implicare din punct de vedere militar pe arena internațională, că proiectul european inițial de gestionare a pericolelor și instabilității aferente politicii de putere¹⁵ vor trebui dublate de dezvoltarea reală, asumată și responsabilă a dimensiunii militare la nivel european. Practic, în opinia noastră, este necesar ca europenii să se adapteze realității internaționale și să dea o pondere mai mare viziunii hobbesiene asupra lumii, asupra relațiilor dintre state, dar nu în modul în care s-a întâmplat înainte și în timpul celor două războaie mondiale, ci împreună sub umbrela UE și a NATO, având la dispoziție și instrumentele (militare, în cazul de față) necesare promovării intereselor comune.

Totodată, în aceeași ordine de idei, statele europene vor traversa o perioadă de provocări ample și diverse care nu se reduc doar la implementarea unui nou concept în materie de planificare a apărării, ci țin și de creșterea nivelului de transparență, de coordonare, coeziune și încredere reciprocă în domeniul securității și apărării, domeniu față de care aceștia au manifestat relativ constant reticență în a aprofunda nivelul de integrare.

Bibliografie:

1. ***, *An Innovation Union. Paving the Way for Jobs and Growth in the EU*, în *Foreign Policy*, EU Focus, nr. 195, September/October 2012;
2. BĂHNĂREANU, Cristian, *Viitorul apărării și securității internaționale. Bugetele militare în criză?*, în *Impact Strategic*, nr. 4[37]/2010;
3. CLINTON, Hillary, *Secolul Pacific al Americii*, în *Foreign Policy România*, nr. 25, Noiembrie/Decembrie 2011;
4. DINU, Mihai-Ștefan, *Evoluții geopolitice actuale – consolidări și aspirații*, în *Echilibrul de putere și mediul de securitate*, A XI-a Sesiune Anuală de Comunicări Științifice cu Participare Internațională, 17-18 noiembrie 2011, Vol. I, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.
5. HENIUS, Jakob; McDONALD, Jacopo Leone, *Smart Defence: A Critical Appraisal*, Rome, NATO Defence College, Editura Deltamedia Group, March 2012;
6. KAGAN, Robert, *Despre paradis și putere. America și Europa în noua ordine mondială*, București, Editura Antet, 2005;

¹⁵ Robert Kagan publica în 2003 un volum controversat intitulat „Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order”, în care expunea o teorie conform căreia dată fiind poziția pe plan internațional, America a dezvoltat o viziune de tip hobbesian asupra lumii, plină de riscuri, ceea ce a făcut ca aceasta să fie mai dispusă să utilizeze forța. Pe de altă parte, Europa caută să promoveze pacea prin legi și diplomație, creând în acest spațiu o zonă de pace de tip kantian. Parțial, grație garanțiilor de securitate oferite de SUA, europenii au creat o ordine politică în care puterea este ținută sub control, iar utilizarea forței interzisă. Pentru detalii, a se vedea Robert KAGAN, *Despre paradis și putere. America și Europa în noua ordine mondială*, București, Editura Antet, 2005.

7. European Union, *Consolidated Treaties. Charter of Fundamental Rights, Consolidated Versions of the Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010;
8. European Defence Agency, www.eda.europa.eu;
9. *Smart Defence*, http://nato.int/cps/en/natolive/topics_84268.htm?.

ABORDĂRI TEORETICE ASUPRA STRATEGIEI DE SECURITATE A FEDERAȚIEI RUSE

*Dr. Carmen POSTELNICU**
*Marius – Ciprian CORBU***

Rezumat: *Abordarea acțională a statelor în domeniul securității este susținută teoretic de pachete legislative specializate și aplicate domeniului sau tangente acestuia și de strategii care de regulă au un orizont de timp prestabilit sau care comportă modificări, în funcție de mutațiile survenite în plan național și internațional.*

Strategiile de securitate relevă politica pe care statul o implementează în acest domeniu identificând prioritățile și obiectivele specifice, precum și amenințările, riscurile și vulnerabilitățile de origine internă sau externă. Aceste documente cadru cu valoare strategică, tactică și uneori chiar operațională se află la baza celor mai importante proiecte menite să asigure securitatea națională cu extensie spre cea internațională.

Cuvinte-cheie: *securitate, strategie, amenințare, Federația Rusă, insecuritate.*

1. Argument

Strategia de securitate a Federației Ruse are un orizont de timp de unsprezece ani și se dorește a fi documentul cadru prin intermediul căruia să se realizeze politica de securitate a statului, să se prevină și contracareze amenințările la adresa securității și să se asigure interesele și prioritățile strategice naționale în cadrul unui sistem integrator cu aplicare multianuală.

În preambulul documentului, Federația Rusă se definește drept un stat stabil, care a depășit problemele finalului de secol XX și care a acordat atenție deosebită securității cetățenilor, reperelor naționale și, ulterior, a reușit să ocupe poziția de *subiect cheie* al relațiilor internaționale multipolare în formare. Ca toate statele care au depășit faza economilor centralizate, Rusia și-a consolidat domeniul economic național, acesta devenind atractiv pentru toate categoriile de investiții străine. În subsidiar se poate vorbi astăzi și despre potențialul economic rus exportat în multe dintre statele europene, astfel încât Rusia își poate păstra reputația de investitor strategic sau monopolizator al unor secvențe economice.

Neignorându-și poziția anterioară de lider, Rusia dorește să și-o recâștige în câteva domenii cu potențial și anume tehnologia modernă, calitatea vieții populației fundamentată pe libertatea și independența satului rus, pe rolul familiei tradiționale și pe patriotism care pentru cetățeanul rus nu reprezintă un concept demodat, chiar dacă există un popor multinațional. În contextul general intern, plasat în conjunctura internațională, prin textul strategiei sale de securitate Rusia consideră că și-a creat premisele necesare pentru prevenirea amenințărilor interne sau externe la adresa securității naționale.

Ca toate strategiile de securitate moderne Rusia și-a determinat prioritățile naționale și un set de obiective și măsuri în domeniul politicii interne și externe de

* *Serviciul Român de Informații, cpostelnicu870@dcti.ro.*

** *Serviciul Român de Informații, mcorbu870@dcti.ro.*

natură să-i confere starea de securitate și o dezvoltare durabilă și stabilă a statului pe termen lung. Prezenta strategie nu se dorește a fi un document exhaustiv, ea fiind coroborată cu o strategie economică *Concepția dezvoltării social-economice a Federației Ruse până în 2020*. Între cele două documente există elementul comun al orizontului de timp, dar și suprapunerea elementelor economice peste reperatele și interesele problematicii de securitate.

2. Lumea contemporană și Rusia

În Capitolul 2, intitulat *Lumea contemporană și Rusia: situația și tendințele de dezvoltare*, documentul expune poziția de lider mondial și de factor de echilibru al politicii internaționale deținute de Federația Rusă, concomitent cu identificarea principalelor amenințări la adresa securității naționale.

Deși contextul internațional nu este unul foarte permisiv, în condițiile dezvoltării inegale a statelor și pe fondul existenței unei stări de vulnerabilitate generală a comunității internaționale în raport cu noile categorii de amenințări, Rusia se plasează pe o poziție de natură să-i confere consolidarea influenței ei pe arena internațională întrucât deține potențialul necesar pentru a miza pe constituirea, pe termen mediu, a condițiilor pentru statornicirea ei în rândul statelor lidere în economia mondială, pe baza participării efective la diviziunea mondială a muncii, la creșterea competitivității globale a economiei naționale, a potențialului de apărare, a nivelului securității statului și societății.

Posibile amenințări la adresa securității naționale a Federației Ruse se pot constitui din practicarea unor relații internaționale unilaterale bazate pe forță și din acutizarea divergențelor dintre principalii lideri ai politicii internaționale. Alte categorii de amenințări întrunesc criteriile asimetriei, provin din zona mediului ambiental sau au forme de manifestare transfrontalieră: proliferarea armelor de distrugere în masă și ajungerea acestora în posesia teroriștilor; perfecționarea formelor de activitate ilegală în domeniile cibernetice și biologice și în sfera tehnologiilor avansate; atacuri la adresa stabilității statelor industrializate și emergente ale lumii și la adresa instituțiilor democratice; dezvoltarea tendințelor naționaliste, xenofobia, separatismul și extremismul violent, inclusiv sub lozincile radicalismului religios; agravarea situației demografice mondiale și a mediului înconjurător; creșterea fenomenelor legate de migrația necontrolată și ilegală; proliferarea comerțului cu narcotice și a traficului de persoane; proliferarea criminalității organizate transnaționale; potențiale epidemii cauzate de virusuri noi, necunoscute și deficitul de apă dulce.

Accesul la resursele energetice aflate în Orientul Apropiat, pe platoul Mării Barents și în alte zone ale Arcticii, în bazinul Mării Caspice și în Asia Centrală va fi un obiectiv al politicii internaționale a multora dintre statele lumii. De asemenea, problemele din zonele de conflict sau generatoare de conflict vor avea efect asupra stării de securitate internațională și implicit cu potențial de afectare a intereselor Rusiei. Ca și până acum, situația internațională pe termen mediu va fi influențată negativ de situația din Irak și Afganistan, de conflictele din Orientul Apropiat și Mijlociu, dintr-o serie de țări ale Asiei de Sud și Africii, din Peninsula Coreea.

Amenințarea clasică a războiului convențional și a armelor convenționale scăpate de sub controlul autorităților pot genera situații de risc major la adresa securității regionale prin escaladarea conflictelor existente sau prin generarea unor conflicte noi. Intenția de soluționare prin forță a unor probleme survenite între state ca urmare a exacerbarii concurenței pentru resurse ar putea altera climatul de stabilitate al statelor din vecinătatea Rusiei sau a aliaților acesteia.

Amenințarea identificată de toate statele lumii precum și de organizațiile internaționale, proliferarea armelor de distrugere în masă reprezintă și pentru Federația Rusă o problemă la adresa securității naționale fiind punctată doar succint „*Va crește riscul sporirii numărului de state deținătoare de armament nuclear*”¹.

Un factor care va menține starea de insecuritate regională și globală este reprezentat de amplasarea în Europa a elementelor sistemului global de apărare antirachetă al Statelor Unite ale Americii. De altfel, acest subiect extrem de sensibil pentru Rusia a fost abordat frecvent de Vladimir Putin care consideră scutul o reală

amenințare la adresa securității Rusiei. „*Moscova este deschisă la ideea unei noi*

reduceri a arsenalelor nucleare pe bază de reciprocitate dacă Washingtonul va răspunde îngrijorărilor sale privind sistemul american de apărare antirachetă din Europa”².

„*Scutul antirachetă din Europa va fi categoric îndreptat împotriva Rusiei, în cazul în care republicanul Mitt Romney va fi ales președinte al Statelor Unite ale Americii. Putin a mai spus că există șansa ca alegerile prezidențiale din Statele Unite să fie câștigate de Mitt Romney*”³.

Consacrată ca amenințare, criza financiară este comparată sub aspectul efectelor și prejudiciilor pe care le poate genera la nivel economic cu daunele pe care le-ar putea produce utilizarea pe scară largă a forței armate. *Consecințele crizelor financiar-economice mondiale pot fi comparabile, din punct de vedere al pierderilor totale, cu folosirea pe scară largă a forței armate.*

Respectarea principiilor relațiilor internaționale și ale dreptului internațional reprezintă indicatori ai stării de securitate, prin abordare deductivă prezumându-se că nerespectarea acestora conduce la insecuritate.

În contextul unor nuanțări realizate la adresa NATO⁴, Rusia consideră *Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite drept element central al unui*

¹Vladimir Putin: „Prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă este ‘o problemă-cheie pe agenda mondială’. Respectarea de către Rusia a noului tratat START, care prevede reducerea arsenalelor nucleare americane și ruse, este o dovadă a angajamentului Moscovei în ceea ce privește dezarmarea”. 24.08.2012 Agenția Reuters.

² Agenția Reuters.

³ Postul de televiziune Russia Today.

⁴ Strategia Securității Naționale a Federației Ruse până în 2020: *Inconsistența arhitecturii regionale și globale existente, orientate, mai ales în regiunea euroatlantică, numai spre Organizația*

sistem stabil al relațiilor internaționale, la baza căruia se află respectul, egalitatea în drepturi și colaborarea reciproc avantajoasă între statele care se bazează pe instrumente politice civilizate de soluționare a situațiilor de criză globale și regionale.

În domeniul extins al relațiilor internaționale, Rusia dorește consolidarea legăturilor cu organizații și structuri internaționale care au ca scop menținerea securității sau promovarea intereselor economice ale statelor membre: Grupul celor douăzeci, BRIK, RIK, Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, Comunitatea Economică Eurasia, Organizația de Cooperare de la Shanghai și nu în ultimul rând cu statele membre ale CSI.

Aceste organizații reprezintă tot atâtea elemente de stabilitate care vor putea potența starea de securitate atât în domeniul prevenirii și combaterii unor categorii de amenințări provenite din zona traficului ilegal de narcotice și de substanțe psihotrope, cât și în domeniul politico-militar și militar-strategic. De asemenea, rolul stabilizator pentru securitatea regională îl va avea dezvoltarea economică, prin derularea unor proiecte economice comune cu impact pentru potențialul de dezvoltare al statelor implicate.

Totodată Rusia are ca obiectiv dezvoltarea mecanismelor de cooperare cu Uniunea Europeană în toate direcțiile circumscrise intereselor comune, cu accent pe domeniul securității colective care poate fi structurat pe tratate solide conform intereselor bilaterale. *Federația Rusă se declară pentru întărirea neîncetată a mecanismelor de colaborare cu Uniunea Europeană, incluzând formarea constantă a unor spații comune în sferile economiei, securității externe și interne, educației, științei, culturii. Formarea în zona euroatlantică a unui sistem deschis de securitate colectivă, cu o bază juridică și de tratate solidă, corespunde intereselor naționale pe termen lung ale Rusiei.*

Abordarea, în ceea ce privește relațiile cu NATO, este mai prudentă întrucât Rusia nu este de acord cu planurile de avansare a infrastructurii militare către granițele sale. Cu toate acestea este dispusă la colaborare în termeni agreeți de ambele părți, astfel încât starea de securitate să poată fi asigurată prin eforturi comune, în spațiul euroatlantic .

Una dintre prioritățile relațiilor internaționale susținute de Rusia este reprezentată de edificarea unui parteneriat strategic cu SUA, în contextul în care relațiile ruso-americane pot influența starea de securitate globală.

Cu siguranță că menținerea suveranității naționale și promovarea intereselor naționale vor rămâne constante ale edificării politicii internaționale a Rusiei. În finalul capitolului este totuși identificată o vulnerabilitate care vine din domeniul economic și este grefată pe incapacitatea Rusiei de a se integra în sistemul economic global, datorită ritmului scăzut al creșterii economice.

Interesele naționale și prioritățile strategice naționale ale Federației Ruse

Tratatului Nord-Atlantic, precum și caracterul imperfect al mecanismelor și instrumentelor juridice generează tot mai mult un pericol la adresa asigurării securității internaționale.

În Capitolul 3, intitulat *Interesele naționale și prioritățile strategice naționalele Federației Ruse*, sunt prioritizate două mari direcții de asigurare a elementelor care pot asigura dezvoltarea și consolidarea poziției Rusiei în plan național și internațional. Astfel sunt delimitate interesele de tip național⁵ și prioritățile de nivel strategic, care vin să mențină și să susțină starea de securitate. Interesele strategice ale Rusiei sunt centrate atât pe componenta internă cât și pe componenta externă. La nivel național se vizează consolidarea ordinii constituționale și a securității societale pe fondul creșterii competitivității economice, iar în ceea ce privește sfera relațiilor internaționale, Rusia își concepe o reinventare a poziției sale de fost lider mondial dominant, care acceptă și înțelege problemele lumii contemporane.

Prioritățile securității naționale sunt direcționate pe componenta apărării, a securității statului și cea a societății. Aceste priorități de nivel strategic pot fi susținute pe fondul unei dezvoltări stabile care presupune o abordare tactică orientată spre: *îmbunătățirea calității vieții cetățenilor ruși, prin garantarea securității personale, precum și a unor standarde ridicate ale nivelului de trai; creșterea economică, care se va înregistra mai ales prin dezvoltarea sistemului inovativ național și prin investiții în capitalul uman; știința, tehnologiile, educația, sănătatea și cultura, care se vor dezvolta prin întărirea rolului statului și perfecționarea parteneriatului public-privat; ecologia sistemelor vii și utilizarea rațională a resurselor naturale, a căror susținere se va realiza printr-un consum echilibrat, prin dezvoltarea tehnologiilor progresiste și prin refacerea adecvată a potențialului de resurse naturale al țării; stabilitatea strategică și parteneriatul strategic bazat pe egalitatea în drepturi, care sunt consolidate pe baza participării active a Rusiei la dezvoltarea modelului multipolar de organizare a lumii.*

Întreaga strategie de securitate se bazează pe obligativitatea creșterii economiei, pe dezvoltarea tehnologiilor și menținerea resurselor naturale la un nivel echilibrat. Toate aceste componente vin să susțină dintr-o perspectivă de tip logistic politica de securitate a Rusiei atât la nivel național cât și internațional.

În Capitolul IV sunt detaliate domeniile prioritare care fundamentează starea de securitate acestea fiind: *apărarea națională, securitatea statului și a societății, creșterea calității vieții cetățenilor ruși, creșterea economică, știința tehnologiile și educația, sănătatea, cultura, ecologia sistemelor vii și utilizarea rațională a resurselor naturale, stabilitatea strategică și parteneriatul strategic bazat pe egalitatea în drepturi.* Fiecare dintre aceste domenii sunt descrise din perspectiva orientărilor de tip strategic, concomitent fiind realizate identificarea principalelor amenințări care grefează zona de interes și proiectarea contramăsurilor îndreptate împotriva acestora.

Principalele amenințări identificate în conținutul strategiei sunt: acțiunile distructive din partea unui stat agresor (coalitii de state); amenințările la adresa securității militare sunt politica unor state de atingere a supremației în sfera militară,

⁵ Strategia Securității Naționale a Federației Ruse până în 2020: „Interesele naționale ale Federației Ruse” – *totalitatea necesităților interne și externe ale statului pentru garantarea apărării și dezvoltării stabile a persoanei, societății și statului.*

mai ales în forțele nucleare strategice, prin dezvoltarea unor mijloace de înaltă precizie, informaționale sau a altor tehnologii avansate pentru desfășurarea unei lupte armate, a armelor strategice cu încărcătură nonnucleară, prin formarea în mod unilateral a unui sistem global de apărare antirachetă și prin militarizarea spațiului cosmic, toate capabile să genereze o nouă spirală a cursei înarmărilor, precum și prin proliferarea tehnologiilor nucleare, chimice, biologice, prin fabricarea armelor de distrugere în masă ori a componentelor și mijloacelor pentru transportarea lor; activitățile de spionaj și de altă natură ale serviciilor secrete și organismelor altor state, precum și a anumitor persoane, urmărind să aducă prejudicii securității Federației Ruse; activitatea organizațiilor teroriste, grupărilor și persoanelor care urmăresc schimbarea prin forță a bazelor ordinii constituționale a Federației Ruse, dezorganizarea funcționării normale a organelor puterii statului (inclusiv acțiuni violente împotriva oamenilor de stat, politicienilor și reprezentanților vieții publice), distrugerea obiectivelor militare și industriale, a întreprinderilor și instituțiilor care asigură activitatea vitală a societății, intimidarea populației, inclusiv prin utilizarea armelor nucleare și chimice ori a substanțelor periculoase, radioactive, chimice și biologice; activitatea extremistă a organizațiilor și structurilor naționaliste, religioase, etnice și de alt fel, orientată spre distrugerea unității și integrității teritoriale a Federației Ruse, spre destabilizarea situației politice interne și sociale din țară; activitatea organizațiilor și grupărilor criminale transnaționale, legată de traficul ilegal de mijloace narcotice și substanțe psihotrope, de armament, muniții, explozibili; înmulțirea continuă a atentatelor împotriva persoanei, proprietății, puterii de stat, securității sociale și economice, precum și în legătură cu corupția; existența și posibila escaladare a conflictelor armate în proximitatea graniței ei de stat, nefinalizarea stabilirii conform dreptului internațional a graniței de stat a Federației Ruse cu anumite state învecinate, crizele sistemelor financiar-bancare regionale și mondiale, creșterea concurenței în lupta pentru resursele deficitare de materii prime, energetice, alimentare și de apă, întârzierea în dezvoltarea sistemelor tehnologice avansate; menținerea modelului de dezvoltare a economiei naționale pe baza exporturilor de materii prime, reducerea competitivității și dependența ridicată a celor mai importante sfere ale ei de contextul economic extern, pierzând controlul asupra resurselor naturale, deteriorarea stării bazei de materii prime a industriei și energeticii, dezvoltarea inegală a regiunilor și insuficiența progresivă a forței de muncă, stabilitatea și susținerea reduse ale sistemului financiar național, menținerea condițiilor pentru corupție și criminalizarea relațiilor economico-financiare, precum și pentru migrația ilegală etc.

Strategia prezintă o paletă extinsă a amenințărilor cărora li se pot atribui diferite taxonomii, abordarea convențională putându-se alinia la categoria amenințărilor clasice, amenințărilor asimetrice, amenințărilor provenite din zona factorilor de mediu și amenințărilor provenite din zona cyber.

Concluzii

Rusia a fost și dorește să se mențină la nivel de superputere mondială, existând în toată concepția ideologică și acțională un iz nostalgic pe de o parte și o atitudine

concurențială pe de altă parte, toate acestea cu acceptarea trendului în domeniul securității actuale fundamentată pe multipolaritatea evidentă și unanim acceptată și pe contraponderea unor actori statali și nestatali care pot evolua constant sau ocazional pe scena securității internaționale.

Cu siguranță că Rusia va trebui să acorde o egală atenție atât problematicii de securitate internă cât și celei externe în contextul în care SUA nu o mai consideră o superputere, favoritele fiind China și India, iar Moldova și Ucraina aflate în mod tradițional sub influența rusă, se aliniază curentului occidental.

Bibliografie:

1. *Strategia Securității Naționale a Federației Ruse până în 2020*;
2. LĂZĂRESCU Iulian; ONIȘOR Constantin, *Complex strategic de securitate europeană*, București: Editura Academiei Naționale de Informații, 2011;
3. TOMA, G., *Securitatea națională din perspectiva noilor arhitecturi de securitate*, București: Editura ANI, 2006;
4. ONIȘOR, C.; TEODORU, Ș., *Contribuții teoretico – metodologice privind cultura de securitate, comunicare științifică în Dinamica intelligence-ului, provocări, oportunități și priorități, Secțiunea I: Mediul de securitate în noul context internațional, Vol. I*, București: Editura ANI, 2007;
5. TOFFLER, A., *Studii de securitate*, București: Editura Cavallioti, 2005.

PROMOVAREA INTERESELOR NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI ÎN SPAȚIUL EUROPEAN ȘI EUROATLANTIC PRIN INTERMEDIUL DIPLOMAȚIEI APĂRĂRII

*Daniela RĂPAN**

Rezumat: Scopul lucrării este de a identifica și analiza interesele naționale ale României relevante pentru domeniul securității și al apărării, precum și maniera în care interesele statului român sunt promovate în spațiul european și euroatlantic, ca parte a intereselor comune, prin reprezentarea națională în NATO și UE pe linia securității și apărării, evidențiind obiectivele României în cadrul celor două organizații.

Cuvinte-cheie: interes național, România, NATO, UE, mediu de securitate, spațiul european și euroatlantic, relații internaționale, diplomația apărării.

Introducere

Deși interesele naționale strategice ale unui stat sunt perene per se, ele se pot schimba și, la rândul lor, mijloacele prin care pot fi duse la îndeplinire se modifică, în funcție de mai mulți factori, precum contextul istoric, mediul internațional de securitate, dar și în funcție de nivelul său de putere.

1. Delimitări conceptuale

Interesele naționale „sunt acele nevoi și aspirații esențiale pentru afirmarea identității și valorilor naționale, existența statului și asigurarea funcțiilor sale fundamentale”¹. Ele se fundamentează pe Constituția României.

O clasificare din punct de vedere al importanței lor împarte interesele naționale în *interese vitale sau strategice, interese importante și interese secundare*. Interesul național comportă două valențe: una *externă* (putem menționa aici supraviețuirea ca națiune și securitatea; independența politică și integritatea teritorială națională, în raport cu alte state ale arenei internaționale) și una *internă* (de pildă, stabilitatea economică și bunăstarea cetățenilor)².

Conceptul de interes național poate fi analizat din mai multe perspective, însă cel mai adesea, în domeniul relațiilor internaționale, el este atributul viziunii de tip realist. Din această perspectivă, vom porni demersul nostru de la punctul de vedere exprimat de teoreticianul germano-american Hans Morgenthau, în urmă cu peste șase

* *Expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate și își desfășoară studiile doctorale în Științe Militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (UNAp), București, România, daniela.rapan@gmail.com.*

¹ *Strategia Națională de Apărare a României*, 2010, disponibilă la <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf>

² Petre DUȚU; Cristina BOGZEANU, *Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României*, București, Editura UNAp, Colecția cercetare științifică a CSSAS, 2011.

decenii, conform căruia mediul internațional este unul anarhic, iar statele – principalii actori internaționali – acționează pe plan mondial urmându-și, fiecare, interesele³.

2. Factori care influențează interesele naționale. Modalități de promovare a intereselor unui stat

Morgenthau afirmă că „ideea de interes este esența politicii și nu e afectată de circumstanțe de timp și de loc. (...) Dar tipul de interese care determină acțiunea politică într-o anumită perioadă a istoriei depinde de contextul politic și cultural în care este formulată politica externă⁴”. Așadar, deși în cvasi-totalitatea lor, interesele naționale strategice ale unui stat sunt perene, ele pot să se schimbe, sau mai precis mijloacele prin care pot fi duse la îndeplinire se modifică, în funcție de *contextul istoric, de mediul internațional de securitate*. Putem afirma, deci, că factori precum globalizarea, interdependența tot mai crescută dintre state, dar și actorii nonstatali influențează semnificativ interese naționale în contemporaneitate.

Interesele naționale variază nu doar în funcție de contextul temporal, ci și de *puterea aceluia stat*, care, la rândul său, este rezultatul unei combinații de capacități care derivă din sursele esențiale de putere; în general, sunt acceptate ca surse esențiale de putere sursele naturale, sursele socio-psihologice și sursele sintetice⁵.

Sursele naturale sunt cele legate de geografie (așezarea pe glob, suprafața, ieșirea la mare, lungimea și natura granițelor), de populație și de resursele naturale. Sursele naturale de putere au rol decisiv în stabilirea strategiilor politico-militare de apărare a unui stat⁶.

Sursele socio-psihologice corespund unor aspecte greu cuantificabile, și anume imaginea de sine a unui popor, nivelul de socializare a politicii (reflectă procesul prin care individul își formează atitudinea politică), sprijinul public, forma de conducere⁷ etc. De pildă, lipsa sprijinului public sau nivelul redus al acestuia uzează sursele politice și militare ale unui stat, care poate suferi, astfel, de o criză de credibilitate și eficiență în momente dificile.

Sursele sintetice de putere derivă din cele două categorii menționate anterior și reflectă capacitatea statului de a le folosi cu scopul de a se afirma ca putere; aceste surse se referă, concret, la industrie, economie, domeniul tehnico-științific și cel militar.

Alți autori abordează acest aspect al surselor de putere prin ceea ce ei numesc *factori cantitativi sau calitativi*⁸. Calitatea diplomației este, în opinia lui Morgenthau, factorul cel mai important care compune puterea unei națiuni, întrucât aceasta „este arta de a combina diferitele elemente ale puterii naționale pentru a obține efectul

³ Hans J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași, Editura Polirom, 2007.

⁴ Ibidem.

⁵ Walter S. JONES, *The Logic of International Relations*, New York, Longman, 1997, p. 202.

⁶ Ibidem, p. 188.

⁷ Ibidem, p. 190.

⁸ Hans J. MORGENTHAU, *op.cit.*, pp.151-188.

maxim asupra acelor chestiuni din relațiile internaționale care afectează mai mult interesul național.”⁹

Astfel, un stat puternic își va proiecta în mod diferit interesele naționale, dincolo de dimensiunea comună tuturor statelor, și aici ne referim la interesele vitale – supraviețuirea statului și asigurarea securității naționale. Unele țări urmăresc dobândirea sau menținerea unui rol pe plan regional, iar altele, mai puternice, dobândirea sau menținerea unui rol pe plan internațional.

Interesele naționale sunt proiectate și în funcție de instrumentele de putere națională, determinate, la rândul lor, de nivelul de putere. Instrumentele de putere reprezintă „surse palpabile ce pot fi modelate, modificate, în funcție de situația strategică a mediului intern și internațional, de interesele și obiectivele naționale ale statului la un anumit moment și de linia politică generală pe care conducerea națională o impune statului¹⁰”. Conform majorității autorilor, există patru instrumente de putere națională: diplomatic, informațional, militar și economic. Cele patru instrumente de putere sunt utilizate concomitent, însă în proporții diferite, în funcție de elementele situației strategice concrete. Preponderența utilizării unuia în raport cu celelalte poate imprima un anumit curs tendințelor ce se manifestă în mediul internațional, în funcție de situație: pace, criză sau conflict armat.

Reprezentarea intereselor naționale ale unui stat utilizând instrumentele diplomatic și cel informațional se poate face în mai multe modalități: prin intermediul reprezentanților politici, prin diplomația clasică (în special diplomația apărării în probleme ce privesc securitatea), prin diplomația publică, dar și prin acțiuni de tip lobby.

Un stat poate încerca, în urmărirea intereselor sale strategice, să exercite o influență asupra deciziilor în cadrul instanțelor și forurilor internaționale, poate urmări influențarea unor actori care ar putea amenința interesele sale naționale, prin a-i face pe aceștia să le aprecieze, sau pot exercita o influență pentru a își asigura libertatea de acțiune¹¹.

În promovarea intereselor sale, un stat trebuie să aibă însă în vedere să nu prejudicieze drepturile și interesele celorlalte state, ținând cont de limitele dreptului internațional, altfel spus, ale tratatelor internaționale la care sunt parte.

3. Delimitarea intereselor naționale ale României și promovarea lor în spațiul european și euroatlantic

Documentul care reliefează cel mai evident interesele noastre naționale este *Strategia națională de apărare a României*¹², adoptată de Parlament în anul 2008, încă în vigoare¹³.

⁹ *Ibidem*, p. 179.

¹⁰ Teodor FRUNZETI, *Geostrategie*, București, Editura CTEA, p. 51.

¹¹ Petre DUȚU; Cristina BOGZEANU, *op.cit.*

Strategia identifică o serie de „*valori* care fundamentează existența și prosperitatea statului român, precum: democrația, libertatea, egalitatea și supremația legii; respectul pentru demnitatea omului, pentru drepturile și libertățile sale fundamentale; responsabilitatea civică; pluralismul politic; proprietatea și economia de piață; solidaritatea cu națiunile democratice; pacea și cooperarea internațională; dialogul și comunicarea dintre civilizații”.

Pe baza acestor valori, sunt identificate următoarele *interese naționale*, fundamentate pe prevederile constituționale:

- menținerea integrității, unității, suveranității, independenței și indivizibilității statului român;
- îndeplinirea responsabilă a obligațiilor și rolului ce decurg din statutul de membru al NATO și al Uniunii Europene;
- dezvoltarea unei economii de piață competitive, dinamice și performante;
- modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic, precum și a resurselor naturale;
- creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate a populației;
- afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale, în contextul participării active la construcția identității europene.

În continuare, ne vom îndrepta atenția asupra primelor două interese naționale, acestea fiind îndeosebi relevante pentru domeniul securității și apărării.

3.1. Menținerea integrității, unității, suveranității, independenței și indivizibilității statului român

Menținerea integrității, unității, suveranității, independenței și indivizibilității statului român este un interes de tip strategic, cu valență externă. La nivel general, se poate afirma că nu există în orizontul apropiat sau mediu un pericol în acest sens. Însă, el rămâne unul asupra căruia politicienii români trebuie să continue să acorde, în opinia noastră, o atenție sporită. În sprijinul acestei afirmații putem invoca, pe de o parte, ambițiile minorității maghiare, exprimate cu o intensitate demnă de luat în seamă, și ne referim aici la mai multe aspecte din ultima perioadă. De pildă, s-a dezbătut, timp de mai mulți ani, posibilitatea declarării independenței Ținutului Secuiesc¹⁴, acest aspect ajungând a fi discutat chiar și în afara granițelor țării, la Bruxelles și la Londra. Un alt fapt cu potențial îngrijorător este că tot mai mult cetățeni români de origine maghiară, încurajați de conducerea statului ungar, au solicitat și obținut și cetățenia maghiară¹⁵. Aceste ambiții ale minorității maghiare reverberează și în alte domenii, precum cel social (manifestări cu puternic caracter

¹² HG nr. 30/2008 privind aprobarea Strategiei naționale de apărare a țării, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 799 din 28/11/2008; SNA a fost adoptată de Camera Deputaților și de Senat în ședința comună din 4 noiembrie 2008.

¹³ Strategia Națională de Apărare a României, elaborată în 2010, nu a fost încă adoptată de Parlament.

¹⁴ Pentru detalii, a se consulta articolele din presă, de exemplu cele disponibile la <http://www.ziare.com/articole/independenta+tinutului+secuiesc>, accesat la 2 iunie 2012.

¹⁵ A se vedea <http://www.ziare.com/articole/cetatenie+ungara+maghiari>, accesat la 2 iunie 2012.

anti-românesc), învățământul superior (solicitări pentru înființarea unor secții separate cu predare în limba maghiară în anumite universități)¹⁶, cultură¹⁷ și sport¹⁸.

Pe de altă parte, *suveranitatea* națională este un subiect care poate fi legat și de calitatea României de stat membru al Uniunii Europene. Aspectul acesta este controversat, întrucât integrarea presupune cedarea unei părți din suveranitate către UE în ceea ce privește deciziile într-o serie de domenii, care sunt reglementate centralizat, la Bruxelles (de pildă, piața internă, politica fiscală, deficitul bugetar, politica de mediu etc.). Însă, atâta timp cât UE va fi formată din state, subiecți de drept internațional, suveranitatea lor nu va dispărea. Este vorba, mai precis, despre o exercitare în comun a acesteia, despre transferarea de către statele suverane a unor atribuții spre a fi exercitate la nivel suprastatal, de UE¹⁹. Domeniul apărării și implicit, cel al diplomației, rămân însă o prerogativă a statelor, hotărârile luându-se la nivel interguvernamental. Pentru decizii ce țin de Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) este, așadar, necesară aprobarea cu unanimitate de către membrii Consiliului European – șefii de stat și de guvern –, ceea ce implică parcurgerea anterioară a etapelor necesare la nivel național.

3.2. Diplomația apărării ca instrument de reprezentare a intereselor naționale ale României

În asigurarea securității naționale, trebuie ținut cont de schimbările și factorii imprevizibili ce caracterizează actualul mediu de securitate internațional. Din această cauză, mijloacele interne nefiind suficiente, se acordă o importanță deosebită dialogului, cooperării și acțiunilor concertate la nivel regional și internațional. Politica de securitate și apărare a României este bazată pe statutul țării noastre de membră NATO și UE, cu alte cuvinte, pe principiul apărării colective și al apărării comune. Pe lângă această apartenență, România are calitatea de membru în organizații precum Consiliul Europei, ONU și OSCE și, de asemenea, a încheiat o serie de parteneriate strategice.

În procesul de dezvoltare a politicilor NATO și Uniunii Europene în zona Balcanilor, Caucaz, Asia Centrală și Orientul Mijlociu, poziția geostrategică a României a devenit un reper important²⁰.

Ca membru NATO, care este garantul principal al securității naționale, România are privilegiul de a lua parte la procesul decizional aliat privind răspunsul la provocările actuale ale securității internaționale, însă și obligația de a contribui la operațiunile și misiunile Alianței, astfel cum se poate observa în Figura nr. 1.

¹⁶ A se vedea <http://www.ziare.com/articole/targu+mures+protest>, accesat la 2 iunie 2012.

¹⁷ A se vedea <http://www.ziare.com/sfantu-gheorghe/articole/manifestati+ziua+maghiarilor>, accesat la 2 iunie 2012.

¹⁸ A se vedea <http://www.ziare.com/articole/etnici+maghiari+hochei>, accesat la 2 iunie 2012.

¹⁹ Jordan Gheorghe BĂRBULESCU, Daniela RĂPAN, *Dicționarul explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Iași: Polirom, 2009, p. 693.

²⁰ Strategia națională de apărare a țării, 2008.

TEATRE DE OPERAȚII	MISIUNI SUB EGIDA:						TOTAL EFECTIVE
	UE				ONU	MISIUNI TIP COALIȚIE	
	NATO	Misiuni de observare și monitorizare	Ofițer de legătură	Operația ATALANTA			
BOSNIA-HERTEGOVINA		<u>EUFOR: 37</u>					37
KOSOVO	<u>KFOR: 60</u>						60
AFGANISTAN	<u>ISAF: 1737</u>						1737
ALTELE		<u>EUMM/EUSEC 7+3</u>	1	236	OBSERVATORI MILITARI ȘI MONITORI 38	<u>OFITERI DE LEGĂTURĂ 4</u>	289
TOTAL	1797	47	1	236	38	4	2123

Figura nr. 1. Efective ale României participante la misiuni internaționale²¹

Ca membru al UE, România a avut și are șansa de a participa activ la transformarea Politicii Externe și de Securitate Comune (PESC), în speță la crearea PSAC. Pentru aceasta, a fost necesar ca țara noastră să își formeze întâi un punct de vedere național, altfel spus, o viziune proprie a viitorului Europei.²²

Drept urmare, prioritățile pe dimensiunea apărării derivă în special din apartenența la NATO și UE, precum și din necesitatea de a întări relațiile bilaterale și cooperarea regională, inclusiv prin furnizarea de asistență în domeniul reformei forțelor armate ale unor state, precum Republica Moldova, Georgia și Azerbaidjan.

De asemenea, o atenție deosebită se acordă în politica externă a României unor relații bilaterale consfințite prin documente partenoriale, altfel spus, parteneriate strategice, în număr de zece. Acestea au fost încheiate între România și următoarele țări: SUA, Azerbaidjan, China, Coreea de Sud, Franța, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Polonia, Ungaria.

Reprezentarea națională în NATO și obiectivele României în cadrul Alianței

La nivel înalt, România este reprezentată de președintele țării, ministrul de externe, cel al apărării, șeful Statului Major General, aceștia participând, periodic, la reuniuni de lucru și summituri. De asemenea, România are reprezentanți permanenți trimiși pentru a duce la îndeplinire misiunile ce derivă din politica externă și politica de apărare. Delegația Permanentă a României la NATO (DPRNATO), condusă de un

²¹ Sursa: <http://www.mapn.ro/smg/misiuni-internationale/index.php>, actualizat la 01 noiembrie 2012.

²² Teodor FRUNZETI, *Politici și instituții de securitate*, București, Editura UNAp, 2010, pp. 229-338.

ambasador extraordinar și plenipotențiar, este compusă din Secțiunea politică, Secțiunea de Apărare și din Reprezentanța Militară a României la NATO și UE.

Ca membru al Alianței, țara noastră și-a stabilit o serie de *obiective*, care răspund totodată intereselor naționale. Un *parteneriat transatlantic solid* reprezintă un factor crucial în formularea unor răspunsuri eficiente la noile riscuri de securitate cu care se confruntă comunitatea democrațiilor transatlantice.

Prin *participarea la operațiunile și misiunile NATO*, România își *îndeplinește responsabilitățile de membru* asumate prin angajamente politice, pe de o parte, amplificându-și credibilitatea de aliat, pe de altă parte. În realizarea acestui obiectiv, România contribuie cu forțe și capacități la operațiunile conduse de NATO în Afganistan (International Security Assistance Force, ISAF) și Kosovo (Kosovo Force, KFOR), după cum reiese din Figura nr. 1. Operațiunile NATO în Afganistan, care pentru care ONU a emis un mandat în 2001, se află sub conducerea Alianței din 2003, iar la Summitul NATO din mai, acest an, liderii statelor membre și-au luat angajamentul de a retrage toate trupele până la sfârșitul anului 2014²³.

România este implicată și în *promovarea rolului Alianței de furnizor de stabilitate*, fiind un *promotor al reformelor și cooperării regionale în vecinătatea sa României*, fie că ne referim la Balcanii de Vest, fie la regiunea Mării Negre.

Dezvoltarea parteneriatelor NATO cu UE și ONU este, de asemenea, deosebit de relevantă, contribuind semnificativ la contracararea amenințărilor și provocărilor la adresa securității internaționale, România fiind un susținător al acestei cooperări.

Nu în ultimul rând, țara noastră *susține procesul de transformare a NATO*, contribuind atât la evoluțiile conceptuale, cât și la programele și inițiativele în derulare, inclusiv la Forța de Răspuns a NATO și la angajamentele privind capacitățile multinaționale. Transformarea permanentă ține cont de mediul internațional de securitate, la rândul lui în continuă schimbare, având rolul de a menține flexibilitatea Alianței Nord-Atlantice și de a răspunde noilor tipuri de amenințări (terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă).

Reprezentarea României în UE pe linia securității și apărării

Reprezentarea României la UE este asigurată pe mai multe paliere. Președintele țării participă, de două ori pe an, în iunie și decembrie la reuniunile formale și de alte două ori la reuniunile informale ale Consiliului European. Alte state sunt reprezentate la acest summit periodic de prim-miniștri, în funcție de prerogativele executive conferite lor prin constituția statului respectiv. Președintele este însoțit la aceste summituri de ministrul de externe.

La nivelul Consiliului de miniștri al UE, unde, practic, se iau toate deciziile ce țin de nivelul interguvernamental, România este reprezentată de miniștri de resort,

²³ Chicago Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012, disponibilă la http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease, accesat la 13 iulie 2012.

întrucât Consiliul se reunește în zece²⁴ formațiuni, în funcție de tema abordată. Întrucât, din punct de vedere al suprafeței și populației, România este cel de-al șaptelea stat membru ca mărime în Uniune, îi sunt atribuite 14 voturi în Consiliu (primele șase, în ordinea ponderii voturilor sunt Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Spania și Polonia²⁵). Consiliul de miniștri este cel care definește și pune în aplicare PESC, pe baza orientărilor prevăzute de Consiliul European. Deși marea parte a deciziilor sunt adoptate de Consiliu prin *procedura votului cu majoritate calificată*, în domenii sensibile, precum politica externă și de securitate comună, decizia trebuie adoptată în unanimitate. Conform principiului de asigurare a președinției Consiliului UE prin rotație, România își va exercita acest rol în perioada iulie-decembrie 2019. Până atunci, este de așteptat ca țara noastră să devină deja un stat membru cu experiență consacrată, astfel încât să poată aduce o plus-valoare construcției europene.

Reprezentanța Permanentă a României pe lângă Uniunea Europeană (RPRUE) de la Bruxelles, condusă de un ambasador extraordinar și plenipotențiar, este principalul canal de comunicare între instituțiile europene și autoritățile statului român. Ea are ca obiective, pe de o parte, asigurarea unei activități eficiente a României ca stat membru al UE, și pe de altă parte, promovarea pozițiilor naționale și a imaginii țării noastre la nivel comunitar în toate domeniile de expertiză acoperite de politicile Uniunii Europene²⁶. Mecanismul este următorul: odată ce documentele de poziție sunt definitivitate la nivel național, personalul diplomatic al RPRUE prezintă și promovează pozițiile României în reuniunile pregătitoare ale Consiliului UE în cele zece formații ale sale, care se reunesc la nivel de miniștri. Problematika securității și apărării este abordată în formațiunea Afaceri Externe și în formațiunea Justiție și Afaceri Interne, întrucât securitatea statelor membre este un aspect ce ține de teritoriul UE (așadar afaceri interne), influențată însă și de mutațiile pe plan internațional (afaceri externe). De asemenea, Reprezentantul Permanent și adjunctul său participă la reuniunile Comitetului Reprezentanților Permanenți (COREPER²⁷), care au loc săptămânal și pregătește lucrările Consiliului UE. COREPER supraveghează și coordonează activitatea grupurilor de lucru compuse din reprezentanții statelor membre ce pregătesc, în plan tehnic, dosarele discutate în COREPER și în Consiliu.

Acțiunea RPRUE nu se limitează însă la atât, ea rămânând în contact și cu ceilalți actori majori implicați în procesul decizional al UE (Comisia Europeană, Parlamentul European, Comitetul regiunilor, Comitetul Economic și Social, ONG-uri și think tank-uri europene), precum și cu factorii decizionali și de influențare a deciziei din plan național (Parlamentul României, colectivitățile locale și regionale, societatea civilă, organizațiile sindicale și patronale). De exemplu, un obiectiv major al RPRUE este menținerea unei relații deschise și transparente cu mass-media din

²⁴ Formațiunile Consiliului UE, disponibil la <http://www.consilium.europa.eu/council/council-configurations?lang=ro>.

²⁵ A se vedea site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe, <http://www.mae.ro/node/1536>, consultat la 15 iulie 2012.

²⁶ RPRUE, site oficial MAE, <http://ue.mae.ro/node/148>, accesat la 3 iunie 2012.

²⁷ Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, Daniela RĂPAN, *op. cit.*, pp. 195-196.

capitala UE, dar și a României. RPRUE are și rolul de a promova o imagine reală și corectă a țării noastre în mediul comunitar, prin organizarea unor evenimente culturale, conferințe, vizite în România, precum și întâlniri de lucru ale oficialilor români cu reprezentanți ai instituțiilor europene.

În echipa reprezentanței permanente există trimiși specializați pe politică externă, securitate și apărare, grupați într-o structură specializată denumită *Reprezentanța militară a României la UE*; aceștia oferă consiliere militară pentru doctrine și concepte, pentru capacități, cooperare militară și asigură reprezentarea țării noastre la Comitetul Militar al UE (EUMC), Comitetul Politic și de Securitate (COPS)²⁸ și Agenția Europeană de Apărare (EDA). La aceștia, se adaugă și specialiștii în justiție și afaceri interne, domenii în cadrul cărora menționăm doar aspectele combaterii terorismului și al securității cibernetice, și Strategia de Securitate Internă a UE. De asemenea, România este membră și a altor organisme importante pentru PSAC, precum Centrul Satelitar al UE (EUSC, cu sediul în Spania) și Institutul de Studii de Securitate al UE (ISS, cu sediul în Franța).

Diplomații români detașați la Delegațiile Uniunii în statele terțe și pe lângă organizațiile internaționale – ca parte a Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE), instituție creată în temeiul Tratatului de la Lisabona, cu rol de a sprijini Înaltul Reprezentant (ÎR) al UE în exercitarea mandatului său de a conduce PESC și PSAC și de a contribui la întărirea coerenței și creșterea impactului și vizibilității acțiunii UE în plan politic internațional – au șansa de a promova interesele și prioritățile politice, economice și de securitate ale țării noastre, ca parte a interesului general european.

Pe lângă reprezentarea oficială de tip diplomatic, țara noastră are o prezență activă în cadrul operațiunilor militare EUFOR în Bosnia-Herțegovina, precum și operațiunile civile EUMM (EU Monitoring Mission in Georgia) și EUSEC (EU advisory and assistance mission for security reform in the Democratic Republic of Congo – “EUSEC RD CONGO”), după cum rezultă din Figura nr. 2, toate având mandat (prelungit) până în toamna acestui an.

Cu referire la Strategia Europeană de Securitate, adoptată în 2003, trebuie spus că, astfel cum transpare din declarațiile unor experți²⁹, este de așteptat ca aceasta să fie supusă revizuirii, pentru a fi ancorată la noul context de securitate internațional, dar și la noile tratate, politici și strategii, în speță la Tratatul de la Lisabona, PSAC, Strategia 2020 și la Noul Concept Strategic al Alianței. Această revizuire este deosebit de relevantă pentru România, care nu era membru UE la momentul adoptării vechii strategii europene de securitate, țara noastră fiind interesată ca noul document să reflecte mai multe elemente legate de vecinătatea estică și Regiunea Extinsă a Mării Negre – regiune extrem de importantă, care face conexiunea între dimensiunea sudică și cea estică. De asemenea, în această nouă așteptată strategie, UE ar trebui să

²⁸ *Ibidem*, p. 191.

²⁹ Bogdan AURESCU, *Revizuirea Strategiei Europene de Securitate*, în Impact strategic nr. 2/2012, editată de CSSAS, Editura UNAp, București, România.

acorde o atenție sporită mediului internațional de securitate, întrucât amenințările pot surveni din orice parte a globului³⁰.

Concluzii

România își promovează interesele naționale în spațiul european și euroatlantic prin intermediul diplomației la nivel înalt – președinte, prim-ministru, miniștri –, prin reprezentanțele permanente în forurile NATO și UE și prin militarii și experții trimiși în misiuni sub egida celor două organizații. Îndeplinirea responsabilă a obligațiilor și rolului ce decurg din statutul de membru al Alianței și al Uniunii intră, în opinia noastră, în categoria intereselor strategice, cu valență preponderent externă. Totuși, în măsura în care calitatea de membru al UE este de așteptat să se reflecte pozitiv în nivelul de trai al cetățenilor României, acest interes capătă și o valență internă.

Ca membru NATO și UE, România are privilegiul de a lua parte la procesul decizional aliat și cel unional privind răspunsul la provocările actuale ale securității internaționale. Trebuie subliniat, în acest sens, faptul că România face încă eforturi pentru integrare, precum și pentru dezvoltarea rolului său strategic și militar în cadrul Alianței, fiind un contributor cu resurse materiale și umane atât în forurile decizionale, cât și în teatrele de operații.

Conchidem, afirmând că diplomații și militarii ce reprezintă România în afara granițelor, în forurile sau în misiunile Alianței și ale Uniunii promovează interesele naționale, ca parte ale interesului general al celor două organizații.

Bibliografie:

1. AURESCU, Bogdan, „Revizuirea strategiei europene de securitate. Perspectiva României”, în *Impact strategic* nr. 2/2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
2. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Colecția cercetare științifică, CSSAS, 2011.
3. FRUNZETI, Teodor, *Politici și instituții de securitate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.
4. FRUNZETI, Teodor, *Geostrategie*, București, Editura Centrul Tehnic Editorial al Armatei (CTEA), 2009.
5. KISSINGER, H., *Diplomația*, Editura All, 2003.
6. MORGENTHAU, Hans J., *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași, Editura Polirom, 2007.
7. BĂRBULESCU, Iordan Gheorghe; RĂPAN, Daniela, *Dicționarul explicativ trilingv al Uniunii Europene*, Iași, Editura Polirom, 2009.

³⁰ *Ibidem*.

8. ***, Hotărârea Guvernului nr. 30/2008 privind aprobarea Strategiei naționale de apărare a țării, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 799 din 28/11/2008.
9. ***, Strategia Națională de Apărare a României, 2010.
10. Site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe, www.mae.ro
11. Site-ul oficial al Ministerului Apărării Naționale, www.mapn.ro
12. Site-ul oficial al NATO, www.nato.int
13. Site-ul oficial al Uniunii Europene, www.europa.eu
14. Presa, www.ziare.com

DIPLOMAȚIA APĂRĂRII CA PARTE INTEGRANTĂ A DIPLOMAȚIEI GENERALE

*Daniela RĂPAN**

Rezumat: *Lucrarea de față are ca scop decorticarea domeniului diplomației apărării, prin evidențierea diferențierii dintre diplomația generală, diplomația apărării și diplomația militară. Pe parcursul lucrării se reliefează componentele, rolul și funcțiile diplomației apărării, precum și ale atașatului apărării militar, aero și naval.*

Cuvinte-cheie: *diplomație, diplomația apărării, diplomația militară, relații inter-statale, relații pașnice, interese naționale.*

Introducere

Diplomația apărării este, în opinia noastră, o temă de permanentă actualitate și de o importanță covârșitoare, având în vedere schimbările continue care au loc în mediul internațional de securitate.

Reușita diplomației apărării înseamnă pace globală, în vreme ce eșecul acesteia poate duce la crize și conflicte, culminând chiar cu războiul.

De-a lungul istoriei, și în special în perioadele de criză și conflict, diplomația militară, și ulterior, cea a apărării, au avut un rol deosebit de important, contribuind la soluționarea unor crize interstatale, regionale sau chiar globale, jalonând într-o manieră inedită multe dintre momentele cele mai dificile, mai tensionate și mai importante pentru destinele păcii și securității popoarelor.

1. Delimitări conceptuale

Între conceptele *diplomația militară* și *diplomația apărării* există o relație de parte-întreg, primul fiind înglobat de cel de-al doilea.

Astfel, *diplomația militară* este componenta diplomației apărării care se referă la fenomenul militar și parțial la cel politico-militar¹.

Diplomația apărării este un concept politico-militar care cuprinde toate componentele sistemului de securitate națională și modul în care acestea se reflectă sau sunt interpretate în relațiile internaționale².

O definiție mai aplicată a termenului arată că diplomația apărării reprezintă totalitatea acțiunilor desfășurate de un guvern și de personalul implicat de acesta, menite să diminueze climatul de tensiune sau de ostilitate, să implementeze noi măsuri de creștere a încrederii între state, să contribuie la dezvoltarea relațiilor de colaborare și cooperare între armate și să asigure condițiile de creare sau de

* *Expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate și își desfășoară studiile doctorale în Științe Militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (UNAp), București, România, daniela.rapan@gmail.com.*

¹ Sergiu MEDAR, *Diplomația apărării*, București, Editura CTEA, 2006, p. 2.

² *Ibidem*, p. 2.

funcționare a alianțelor și coalițiilor³. Sursa citată precizează, în continuare, că mijloacele prin care diplomația apărării își îndeplinește rolul sunt variate, ele modificându-și forma și modul de acțiune de la caz la caz, având în același timp o evoluție istorică în funcție de schimbările produse în societate, de riscurile și amenințările la adresa acesteia.

O altă referire la conceptul „diplomația apărării” relevă că aceasta denotă dezvoltarea coerentă, pe mai multe niveluri, a cooperării în domeniul militar și al securității interstatale, cu impact vizibil asupra următoarelor componente: consolidarea instituțiilor, edificarea dialogului strategic și a schimburilor în domeniul informațiilor, promovarea stabilității prin cooperare și măsuri de creștere a încrederii și securității, îmbunătățirea controlului democratic civil, a reformei militare, a instruirii și pregătirii militare⁴.

2. Diplomația apărării și diplomația generală

Mircea Malița afirma că, în decursul veacurilor, diplomația, ca disciplină specifică și ca profesiune distinctă, a fost asociată eforturilor statelor de a reglementa litigiile și conflictele dintre ele, de a-și apăra și promova interesele pe calea tratatelor și de a întreține și dezvolta relații pașnice.⁵ De aici rezultă, în mod evident, că diplomația apărării este parte integrantă a diplomației generale. În mod fundamental, nu există diferențe între logica internă a diplomației generale și cea a diplomației apărării, ultima beneficiind însă de un set de instrumente suplimentare instituite în cadrul unui tip diferit de organizație⁶.

În contextul actual al globalizării și al extinderii relațiilor de interdependență dintre state, diplomația apărării joacă în continuare un rol-cheie în menținerea bunelor relații între state.

Diplomația apărării este un concept relativ nou și controversat ca domeniu în sine. Din punct de vedere instituțional, la început a existat diplomația generală⁷, apoi a fost instituționalizată diplomația militară ca ramură specializată pe fenomenul militar și abia mai recent, spre sfârșitul anilor '90, apărând conceptul „diplomația apărării”.

Astfel stau lucrurile din punct de vedere conceptual, însă, așa cum ne arată istoria, diplomația apărării este cea care, în opinia noastră, stă la baza diplomației generale, întrucât scopul inițial al relațiilor dezvoltate între diferitele forme istorice de organizare a comunităților umane (ginte, triburi, și apoi state), era acela de a menține pacea între comunități distincte învecinate, ale căror interese se concentrau asupra resurselor – inițial a hranei –, sau de a încheia pacea prin tratate.

³ *Ibidem*, p. 4.

⁴ George MAIOR, *Diplomați și soldați: o alianță postmodernă* (II), revista Cultura editată de Fundația Culturală Română, nr.:59, 15.02.2007, Secțiunea: Cultura politică: carnet diplomatic, disponibil la <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=851>, consultat la 04 mai 2012.

⁵ Mircea MALIȚA, *Diplomația. Școli și instituții*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 34.

⁶ George MAIOR, *op.cit.*

⁷ O vom denumi astfel pentru a elimina orice posibilă confuzie între concepte.

Din punct de vedere al relațiilor internaționale, diplomația reprezintă, așa cum am afirmat anterior, unul din cele patru instrumente de putere ale statelor, alături de cel informațional, militar și economic. În sensul cercetării întreprinse, putem afirma că toate aceste instrumente de putere se întrepătrund și se pot conexe cu diplomația apărării, întrucât aceasta folosește corpul diplomatic al unui stat, se bazează pe informații și folosește și componenta militară. Și instrumentul economic poate fi legat de diplomația apărării, întrucât un stat deținător de resurse naturale de importanță strategică, sau unul posesor și generator de progres tehnologic ține cont, în diplomația pe care o desfășoară, de acest avantaj net.

3. Principale caracteristici ale diplomației apărării

Diplomația apărării poate fi plasată în categoria acțiunilor preventive. Prin tehnicile specifice, diplomația apărării urmărește creșterea încrederii reciproce între state și menținerea acesteia la un nivel corespunzător, în vederea reducerii amenințărilor și a diminuării ostilităților, unde ele există.

Practic, putem afirma că diplomația apărării folosește într-o manieră mai degrabă indirectă forțele armate. Succesul diplomației apărării constă tocmai în evitarea conflictelor armate.

În ceea ce privește rolul și funcțiile diplomației apărării, ne vom raporta la diplomația generală, după cum am enunțat la începutul lucrării.

Activitatea diplomatică generală are două componente: funcția diplomatică și cea consulară. Componenta diplomatică are rolul de a implementa deciziile strategice de politică externă, în vreme ce componenta consulară se ocupă de aspecte practice, de ordin tactic, mai precis, de rezolvarea unor probleme administrative sau de interpretare și aplicare a unor măsuri ce derivă din cele strategice.

Principalele funcții ale diplomației generale sunt de reprezentare, de instrument de realizare a politicii externe a statului și de a apăra drepturile și a promova interesele statului.

Funcția de reprezentare a unui stat se referă la stabilirea și menținerea unor legături între state, care să ducă la o bună colaborare în diverse domenii. Ansamblul regulilor de ceremonial și protocol diplomatic este menit să apere caracterul de egalitate în raporturile dintre state, principiu care stă la baza relațiilor dintre state, conform tratatelor.

Referitor la funcția diplomației de *instrument de realizare a politicii externe a statului*, trebuie subliniat încă o dată că diplomația nu elaborează politica externă a statului, ci doar o servește; de asemenea, ea nu fixează scopurile politicii externe, ele reprezentând punctul de plecare al diplomației. Diplomatul are rolul de a pune în valoare și a realiza, în cele mai bune condiții, politica statului⁸.

Cea de a treia funcție a diplomației, aceea de *a reprezenta interesele statului*, este ilustrată de o manieră inspirată de Guillaume de Garden: diplomația îmbrățișează întregul sistem al intereselor care se nasc în raporturile stabilite dintre state și are ca

⁸ *Diplomaticeskii slovari*, t. I, 1971, p. 479, apud Mircea Malița, *op. cit.*, p. 39.

obiect siguranța, liniștea și demnitatea lor, iar scopul direct și imediat al diplomației este acela de a menține pacea și armonia între puteri⁹.

La acestea, unii autori¹⁰ adaugă funcția de negociere și cea de observare și informare. În opinia noastră, negocierea este mai degrabă un mijloc de a apăra drepturile și a promova interesele statului. Funcția de observare și informare va fi abordată în continuare.

Diplomația apărării are *rolul* de a: crește încrederea între state; a supraveghea procesul de control al armamentelor; a preveni proliferarea armelor de distrugere în masă, precum și a celor convenționale, a tehnologiilor nucleare și a celor duale; a preveni surpriza diplomatică, economică, tehnologică, militară; a preveni sau a reduce riscul de izbucnire a conflictelor, sau, în caz de conflict, a limita evoluția și efectele conflictelor, precum și a propune și a pune în aplicare căi de încetare a conflictelor; a asigura condițiile de revenire la pace, impunând, menținând și consolidând pacea; a asigura aplicarea principiilor dreptului internațional și umanitar în toate acțiunile militare¹¹.

În ceea ce privește *principalele funcții ale diplomației apărării*, acestea sunt:

- reprezentarea armatei în exterior, prin organisme oficiale, cum sunt atașatura militară, misiuni militare și reprezentanți pe lângă organizații internaționale de securitate sau cu specific militar, respectiv care au în componența lor acest domeniu;
- menținerea și dezvoltarea relațiilor de prietenie și de colaborare cu armatele statelor aliate, parteneri și prieteni;
- participarea la acțiuni de dialog, parteneriat și cooperare cu unele organizații militare și de securitate internaționale;
- apărarea și promovarea intereselor naționale în raporturile cu subiecții militari și politico-militari ai relațiilor internaționale;
- negocierea și încheierea de tratate și acorduri internaționale de natură militară și politico-militară;
- informarea asupra evoluțiilor militare și politico-militare din statul acreditant și a celor de interes pe plan internațional;
- participarea la conferințe, seminarii internaționale, mese rotunde, expoziții și alte manifestări publice cu tematică politico-militară;
- participarea cu trupe și/sau observatori la exerciții organizate de alianțe/coaliții sau la exerciții organizate de state cu care țara noastră are relații de colaborare militară;
- participarea cu trupe și/sau observatori la misiuni reale¹² în cadrul alianțelor sau coalițiilor din care România face parte¹³.

⁹ Guillaume de GARDEN, *Traite Complet de Diplomatie*, 3 vol., Paris, 1883, apud Mircea MALIȚA, *op. cit.*, p. 40.

¹⁰ A se vedea, de pildă, Teodor FRUNZETI, *Diplomația apărării*, București, Editura UNAp, 2011, p. 63.

¹¹ Sergiu MEDAR, *op.cit.*, p. 15.

¹² A se vedea Visarion NEAGOE (coord.), *Armata României în misiuni internaționale*, Ed. CTEA, București, 2010.

¹³ Sergiu MEDAR, *op.cit.*, p. 16.

Diplomația apărării este exercitată în principal prin intermediul atașatilor apărării, militari, aero și navali. Diplomația apărării se desfășoară și prin reprezentanții armatei în diferite organizații, alianțe, coaliții, exerciții comune sau alte asemenea activități.

Atașatul apărării, militar, aero și naval provine din forțele armate ale statului acreditat; pe durata îndeplinirii misiunii de reprezentare a țării sale, el are o dublă subordonare: din punct de vedere profesional, el se subordonează Ministerului Apărării Naționale, iar din punct de vedere administrativ, șefului misiunii diplomatice, în majoritatea cazurilor, ambasadorului. Atașatul apărării este principalul consilier al ambasadorului pe probleme de apărare, având datoria de a-l ține permanent informat pe acesta în legătură cu aspectele ce țin de interes politico-militar și militar din țara unde își desfășoară misiunea. Tot atașatului apărării îi revine rolul de a mijloci legătura dintre ambasador și ministrul apărării, respectiv șeful Statului Major General din statul acreditant.

Este necesară următoarea distincție: atașatul militar reprezintă forțele terestre și pe șeful Statului Major al Forțelor Terestre; atașatul aero¹⁴ reprezintă forțele aeriene și pe șeful Statului Major al Forțelor Aeriene, iar atașatul naval reprezintă forțele marinei și pe șeful Statului Major al Forțelor Navale. Unele state trimit ca reprezentanți ai armatelor lor în state terțe un singur ofițer pentru toate categoriile de forțe (așa cum majoritatea statelor au în țara noastră), în timp ce altele trimit câte un ofițer pentru fiecare dintre categorii, plus atașatul militar (SUA are patru atașați în România).

Semnalăm, în continuare, o serie de particularități ale atașaturii apărării. Reprezentanții militari ai unei țări sunt selectați din corpul activ al armatei. În cazul unor relații deosebite de cooperare în domeniul industriei apărării între două state, o țară poate avea și un reprezentant pentru achiziții și procurare de echipamente militare. O altă particularitate este că un stat poate avea un atașat acreditat pentru o categorie de forțe pe care el însuși nu o deține: de exemplu, un stat care nu are flotă militară poate avea un atașat naval într-o altă țară. Elveția, care nu are forțe navale, are un reprezentant naval în SUA, întrucât între cele două țări există un program de cooperare pe un tip special de avion, F-18, care în SUA face parte din forțele navale; așadar, pentru acest program, Elveția a acreditat un reprezentant special.

Este de menționat faptul că, în afara ambasadorului, atașatii apărării, militari, aero și navali sunt singurii diplomați pentru care este nevoie de acordul țării de reședință în vederea acreditării. Nu este obligatoriu ca un stat să deschidă un birou al atașaturii apărării într-o altă țară; acest tip de cooperare se realizează între statele care dezvoltă sau planifică să aibă relații militare. Astfel, este de așteptat ca statele membre NATO să aibă birouri ale atașaturii în toate celelalte țări membre ale Alianței.

În continuare, vom face referire la principalele misiuni pe care le au atașatii apărării ce reprezintă România în străinătate: reprezentarea diplomatică, promovarea intereselor industriei de apărare a României, culegerea, exploatarea, analiza și

¹⁴ N.A. Uneori poate fi întâlnit și termenul „atașat aerian”, folosit în mod eronat.

transmiterea de informații și consilierea ambasadorului în chestiuni legate de apărare¹⁵.

Misiunea de reprezentare diplomatică a atașărilor apărării are următoarele scopuri /se realizează prin:

- popularizarea țării, istoriei, valorilor culturale, cu accent deosebit pe popularizarea armatei române și a activităților acesteia; informarea privind operațiile și angajamentele Forțelor Armate Române; promovarea politicii de apărare a României, îndeosebi în ceea ce privește principalele misiuni ale Forțelor Armate Române, precum și în privința modificărilor survenite în urma procesului de reformă a armatei, restructurare și adaptare la standardele Alianței Nord-Atlantice;

- reprezentarea Armatei Române de o manieră demnă și competentă, manifestând în permanență o ținută morală deosebită, prestanță și tact;

- luarea măsurilor pentru organizarea și desfășurarea activităților de popularizare și promovare a imaginii și realizărilor poporului român și în special ale Armatei Române, în condiții optime; organizarea și desfășurarea în țara de acreditare a unor activități de ziua Armatei Române;

- promovarea și dezvoltarea relațiilor militare bilaterale dintre România și țara de acreditare, pe bază de reciprocitate; aceste activități se realizează pe baza Planului de Relații Internaționale elaborat de Departamentul pentru Politica de Apărare (DPAP) din cadrul MAPN; încurajează și raportează inițiativele și sugestiile autorităților locale în vederea schimbului de vizite și alte activități de relații militare și politico-militare bilaterale, prezentând propuneri concrete și realizabile în vederea dezvoltării relațiilor militare dintre România și statul de reședință;

- implicarea personală în activități de protocol, precum organizarea, împreună cu instituțiile abilitate din țara de reședință, a vizitelor conducerii Armatei Române și a altor delegații din România în țara de reședință; de asemenea, sprijinirea și participarea la vizitele președintelui și primului-ministru al României în țara de acreditare;

- respectarea riguroasă a mandatului încredințat, evitarea oricăror comentarii, aprecieri sau acțiuni care ar putea duce la situații de criză între relațiile dintre statele sau armatele României și țării în care își desfășoară misiunea; respectarea legislației țării de acreditare, precum și a statutului corpului diplomatic și al atașărilor militari; utilizarea judicioasă a imunității diplomatice;

- menținerea unor relații constructive cu ceilalți atașați ai apărării acreditați în statul respectiv.

Pentru a îndeplini *misiunea de promovare a intereselor industriei române de apărare*, atașatul apărării:

- acționează pentru consolidarea colaborării dintre România și țara în care este acreditat în domeniul industriei de apărare și al cercetării tehnico-științifice în domeniul militar, totodată urmărind dezvoltarea programelor bilaterale ce asigură soluții pentru realizarea compatibilității tehnico-militare românești cu standardele NATO;

¹⁵ Sergiu MEDAR, *op.cit.*, p. 29.

- se informează, prin mijloace legale, asupra nevoilor forțelor armate ale țării de acreditare, programelor de dotare și de achiziții cu scopul de a găsi căile oportune de colaborare și posibilități contractuale între industria de apărare din România și instituțiile abilitate din statul de acreditare;

- informează asupra unor posibile exporturi ilegale de armamente și tehnologii către state supuse embargourilor, ca și asupra unor falși utilizatori finali;

- răspunde solicitărilor Departamentului pentru Armamente al Ministerului Apărării Naționale ca și la cele ale Ministerului Industriilor privind promovarea și derularea activităților de colaborare și comerț în domeniul militar și, de asemenea, sprijină vizitele ce se efectuează în țara respectivă pe această linie;

- raportează organizarea unor saloane, expoziții și alte activități specifice de promovare și prezentare a produselor industriilor de apărare în țara de acreditare și propune și organizează participarea autorităților militare române la aceste manifestări.

În ceea ce privește *culegerea, exploatarea, analiza și transmiterea de informații*, aceasta se desfășoară numai în conformitate cu Convenția de la Viena încheiată din 1961, care prevede că diplomatul are dreptul de „a se informa prin toate mijloacele licite despre condițiile și evoluția evenimentelor din statul acreditar și a raporta cu privire la acestea statului acreditar”¹⁶. În acest sens, atașatul apărării culege informații, pe căi legale, din surse cât mai diversificate, cu precădere, despre aspecte politico-militare, militare și despre stări conflictuale sau de tensiune care ar putea, într-o formă sau alta, să afecteze interesele, stabilitatea, integritatea și securitatea națională a României.

Sursele de culegere a informațiilor sunt: mass-media, discuțiile atașatului apărării cu reprezentanți ai instituțiilor statului, participarea la conferințe, sesiuni științifice, adunări ale organelor legislative ale statului în care se dezbate aspecte de interes și respectiv corpul atașatilor militari.

De asemenea, atașatul militar român acreditat într-o altă țară:

- culege informații care să permită forțelor armate ale României să desfășoare acțiuni pe teritorii străine în cadrul unor operații aliate și/sau în cazul unor coaliții;

- obține informații cu privire la amenințările asimetrice, îndeosebi cele legate de terorismul internațional;

- analizează informațiile culese, reține opiniile, interpretările și concluziile privind evoluțiile probabile ale evenimentelor și își prezintă punctul de vedere privind toate acestea către MAPN.

Cea de a patra principală misiune constă în *consilierea ambasadorului în chestiuni legate de apărare*. În această direcție, atașatul militar:

- îl informează permanent pe ambasador cu privire la evoluția relațiilor politico-militare și militare bilaterale ca și a vizitelor personalităților politico-militare și militare în țara de acreditare și îi solicită participarea la întâlnirile politico-militare la nivel înalt;

¹⁶ Convenția de la Viena, 1961, art. 3, alin. d.

- răspunde la solicitările de informații din partea ambasadorului referitor la problemele de apărare a României și a țării de acreditare (strategie, doctrină, structură, personal, înzestrare, participare cu forțe la misiuni internaționale etc.);

- se consultă cu șeful misiunii în toate situațiile care se referă la cadrul general al politicii și relațiilor de colaborare cu țara de acreditare, în caz de criză sau în situații deosebite;

- se încadrează în ordinea interioară stabilită de șeful misiunii și participă la activitățile ce se desfășoară în cadrul misiunii (serviciu de zi, însoțire curieri diplomatici, acțiuni obștești etc.) conform instrucțiunilor Ministerului Afacerilor Externe pe această linie, fără a se implica în activități care țin de competența altor compartimente din cadrul misiunii diplomatice.

Misiunile prezentate în detaliu se referă la starea de pace între cele două state. În cazul izbucnirii unui război între cele două state, se pune capăt acestor relații, instituindu-se starea de beligeranță, guvernată de normele dreptului internațional umanitar.

4. Tipologia diplomației apărării

Principala modalitate de a detensiona conflicte este dialogul, abordat în mod structurat, într-un cadru formal. Tratatul internațional sunt, de asemenea, un rezultat al diplomației. În acest sens, evidențiem o serie de tratate multilaterale la care România este parte: Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons - NPT), intrat în vigoare la 5 martie 1970, care are, în prezent, 189 de state părți; Tratatul privind Forțele Convenționale în Europa (CFE), semnat de 22 de state la Paris în 1990 un instrument de realizare a politicii de securitate euroatlantice; Tratatul Cer Deschis, adoptat în 1992 de 24 de state.

Ca tipologie, diplomația apărării are două ipostaze: diplomația preventivă și diplomația coercitivă.

Diplomația preventivă are ca scop găsirea celor mai bune soluții și mijloace pentru detensionarea situațiilor conflictuale ce pot apărea între diferite state sau în anumite regiuni. Boutros Boutros Ghali, fostul secretar general al ONU a formulat o definiție cuprinzătoare a diplomației preventive: „diplomația preventivă este acțiunea de prevenire a apariției disputelor între părți, de prevenire a escaladării disputelor existente și transformării lor în conflicte (violente) și limitarea acestora din urmă, atunci când ele apar”. Prevenirea sau atenuarea conflictelor este subordonată și dependentă totodată de managementul conflictului și de reducerea lui de la nivelul violențelor la cel al politicului.¹⁷

Măsuri preventive includ sisteme de avertizare timpurie (*early warning*), aflarea și raportarea abuzurilor sau încălcărilor normelor dreptului internațional, măsuri de sporire a încrederii, constituirea de zone demilitarizate, deplasări preventive de trupe.

¹⁷ Adrian PÂRLOG, *Diplomație preventivă*, Editura UNAp, București, 2004, p. 8.

Diplomația coercitivă sau „persuasiunea cu forță” reprezintă încercarea de a face o țintă, un stat, un grup (sau grupuri) în cadrul unui stat, sau un actor nestatal să își schimbe comportamentul pe care un alt actor îl găsește inacceptabil, prin amenințarea cu folosirea forței sau prin utilizarea efectivă, în mod limitat, a forței.¹⁸ Acest termen se referă și la diplomația ce presupune utilizarea sau amenințarea cu folosirea forței militare pentru a atinge obiectivele politice.¹⁹ În esență, diplomația coercitivă este o strategie de diplomație ce se bazează pe amenințarea cu forța mai degrabă decât pe folosirea forței. În cazul în care se apelează la forță, aceasta este folosită de o manieră exemplară, sub forma unei acțiuni militare limitate, cu scopul de a demonstra hotărârea de a escalada spre niveluri mai înalte de acțiune militară dacă este necesar.²⁰

Diplomația coercitivă poate fi descrisă mai clar ca o strategie politico-diplomatică, care își propune să influențeze voința unui adversar sau motivația sa. Este o strategie care combină amenințările cu forța, și, dacă este necesar, utilizarea limitată și selectivă a forței în creșteri discrete și controlate, într-o strategie de negociere, care include elemente pozitive de încurajare. Scopul este de a-l convinge pe adversar să se conformeze cerințelor cuiva, sau de a negocia cel mai favorabil compromis posibil, gestionând totodată criza pentru prevenirea escaladării militare nedorite.²¹

Prin comparație cu teoria descurajării – strategie menită să convingă oponentul să nu întreprindă o acțiune neinițiată încă – diplomația coercitivă are ca scop persuasiunea adversarului în vederea opririi sau anulării unei acțiuni, chiar dacă aceasta este deja în desfășurare. Principalul scop al acestui tip de diplomație urmărește să îl facă pe adversar să înțeleagă de o manieră suficient de clară care sunt costurile acțiunii pe care acesta intenționează să o întreprindă, astfel încât să îi erodeze motivația de a continua în aceeași direcție.

Alexander George a propus un cadru ce conține patru variante în care diplomația coercitivă poate fi folosită: ultimatumul; ultimatumul tacit; încearcă și vezi ce se întâmplă; înăsprirea treptată a condițiilor.

Ultimatumul presupune o cerere către adversar, o limită de timp pentru a se face simțită urgența cu care trebuie îndeplinită cererea și o amenințare cu o pedeapsă, care trebuie să fie destul de puternică și totodată, credibilă. *Ultimatumul tacit* nu stabilește o limită de timp exactă. Varianta *încearcă și vezi ce se întâmplă* nu stabilește o limită de timp, cel care apelează la elementul coerciției făcând o singură amenințare sau apelând la o singură acțiune menită să îl constrângă pe oponent înainte ca acesta să întreprindă, la rândul său, o altă acțiune. Ultima variantă, *înăsprirea treptată a condițiilor*, presupune o amenințare premergătoare, ulterior rămânând amenințarea creșterii treptate a presiunii coercitive mai degrabă decât

¹⁸ Robert J. ART, Patrick M. CRONIN, *The United States and Coercive Diplomacy*, United States Institute of Peace Press, Washington DC, 2003.

¹⁹ Carnes LORD, *The Psychological Dimension in National Strategy*, with comments by Paul A. Smith, Jr., and Richard G. Stilwell, in Barnett and Lord (eds.), *Political Warfare and Psychological Operations*, National Defense University Press, 1989.

²⁰ Lisa A. NEMETH, *The Use of Pauses in Coercion: An Explanation in Theory*, s.l.

²¹ Jack S. LEVY, *Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George*, s.l.

amenințarea cu escaladarea crescută spre acțiuni militare puternice și decisive în cazul în care adversarul nu se supune.

În funcție de reușita fiecărui pas, decidenții pot apela la oricare dintre aceste variante și pot trece de la una la alta în orice moment.

Astfel, diplomația coercitivă încearcă să facă din forță un instrument psihologic mult mai flexibil și rafinat de politică în contrast cu strategia militară, care folosește forța ca pe un instrument distructiv²².

Concluzii

Diplomația apărării face parte din categoria acțiunilor preventive. Prin tehnicile specifice, diplomația apărării urmărește creșterea încrederii reciproce între state și menținerea acesteia la un nivel corespunzător, în vederea reducerii amenințărilor și a diminuării ostilităților, unde ele există.

Analizând literatura de specialitate și mai cu seamă istoria, opinia noastră este că, deși în prezent, diplomația apărării pare a fi doar o ramură a diplomației generale, aceasta este, de fapt, cea care a pus bazele, și ulterior, a dus la extinderea cooperării dintre state, dând naștere, astfel, domeniului diplomației cu ramificațiile pe care le cunoaștem în zilele noastre, în speță diplomație politică, diplomație economică, diplomație culturală, diplomație publică etc.

Potrivit celor afirmate, cel mai bun mijloc descoperit de civilizație pentru a preveni ca relațiile dintre state să fie guvernate numai de forță îl reprezintă diplomația. Altfel spus, negocierile politico-diplomatice sunt singura alternativă la politica de forță pe plan internațional.

Bibliografie:

1. ****Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare, 1961*, disponibil la http://www.dreptonline.ro/legislatie/conventia_viena_relatiile_consulare.php
2. ALEXANDER, George, William SIMONS, *The Limits of Coercive Diplomacy*, 2nd Rev., ed. Boulder, Colorado: Westview Press, Inc. 1994.
3. ART, Robert J., CRONIN, Patrick M., *The United States and Coercive Diplomacy*, Washington DC: United States Institute of Peace Press, 2003.
4. FRUNZETI, Teodor, *Diplomația apărării*, București: Editura UNAp, 2011.
5. LEVY, Jack S., *Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George*, s.l.
6. LORD, Carnes, *The Psychological Dimension in National Strategy*, with comments by Paul A. Smith, Jr., and Richard G. Stilwell, in Barnett and Lord (eds.), *Political Warfare and Psychological Operations*, National Defense University Press, 1989.

²² George ALEXANDER, William SIMONS, *The Limits of Coercive Diplomacy*, 2nd Rev., ed. Boulder, Colorado, Westview Press, Inc. 1994.

7. MAIOR, George, „Diplomați și soldați: o alianță postmodernă” (II), în *Cultura* editată de Fundația Culturală Română, nr.:59, 15.02.2007.
8. MALIȚA, Mircea, *Diplomația. Școli și instituții*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
9. MEDAR, Sergiu, *Diplomația apărării*, București: Editura CTEA, 2006.
10. NEAGOE, Visarion (coord.), *Armata României în misiuni internaționale*, București: Ed. CTEA, 2010.
11. NEMETH, Lisa A., *The Use of Pauses in Coercion: An Explanation in Theory*, s.l.
12. PÂRLOG, Adrian, *Diplomație preventivă*, București: Editura UNAp, 2004.

PROIECTUL NABUCCO ÎN JOCURILE DE PUTERE

*Dr. Marius-Cristian NEACȘU**
*Damian FLOREA***

Rezumat: Lansarea, în acest an, 2012, a unei versiuni redimensionate a proiectului Nabucco constituie prilej de reflecție geopolitică: a fost această redimensionare o consecință a jocurilor de putere dintre Rusia și Occident? Studiul de față așează față în față perspectiva economică și cea geopolitică a abordării resurselor energetice, respectiv a transportului acestora dinspre spațiul caspic spre marii consumatori europeni. Pe de altă parte, este reiterată ideea revenirii la puterea dură (hardpower), dar nu sub forma militară, ci sub cea a utilizării instrumentului energetic (hardenergy), particularizată și contextualizată prin lansarea versiunii Nabucco Vest. Rămâne deschisă problema dacă noul gazoduct (mai scurt, mai subțire, cu o capacitate mai redusă decât vechea versiune) este un pas înapoi (jocurile au fost câștigate de Rusia) sau un pas înainte (Occidentul încearcă să recupereze o mică parte dintr-un proiect poate prea optimist)...

Cuvinte cheie: Nabucco, Nabucco Vest, jocuri de putere, jucători (geo)energetici, energia “tare”

Introducere

Dacă ar fi fost ca acest studiu să poarte un alt titlu sau să primească un subtitlu, probabil, cel mai nimerit ar fi sunat așa: „Nabucco, după zece ani...” sau „Zece ani de Nabucco”. Exact atât timp s-a scurs – zece ani –, de la acea seară de octombrie 2002 în care reprezentanții celor cinci parteneri ce au semnat acordul participau la spectacolul ce le-a inspirat numele proiectului, la Opera de Stat din Viena. Aceași era și semnificația ca în opera lui Giuseppe Verdi (1841): eliberarea poporului evreu din Babylon (eliberarea Europei) de sub asuprirea regelui asirian Nabucodonosor II (de sub „asuprirea” – dependența, relația asimetrică –, energetică a Rusiei). Un deceniu în care s-au scris zeci de articole dedicate mult titratului proiect energetic, lansat cu surle și trâmbițe, de ce nu, însoțit de o aroganță deloc justificată a Europei, un deceniu care a făcut diferența între un *proiect dezirabil* și un *proiect realizabil*.

Zece ani mai târziu – timp în care, conform estimărilor duratei de construcție¹, gazoductul s-ar fi putut construi de două ori –, în 2012, gazoductul proiectat – menit să reducă dependența energetică a Europei de Rusia, prin alternativa rutei ce o oferea (Caucaz – Turcia – Balcani – Europa Centrală) –, s-a subțiat și s-a scurtat la doar o treime din ceea ce era inițial: de la un volum de 31 miliarde m³ și o lungime de 3 300 km (2002) la 10-13 miliarde m³ și 1 300 km în 2012. Și aceasta tot la faza de proiect, exact în anul în care gazoductul ar fi trebuit să intre în producție.

* *Lector universitar, Academia de Studii Economice, geograf și geopolitician, București, România, marius.neacsu@biblioteca.ase.ro.*

** *Doctorand, Geografie, Universitatea din București, România, damianfloreaga@gmail.com.*

¹ www.nabucco-pipeline.com (Pagina oficială a proiectului Nabucco).

1. De la *Nabucco* la *Nabucco Vest*. *Considerații geopolitice*

Ce anume s-a întâmplat cu acest „vis energetic” european? Poate diferența dintre opinie și știință, poate diferența dintre economie și geopolitică, poate diferența dintre calculele Europei și interesele Rusiei sau poate câte puțin din fiecare... Când s-a ajuns la concluzia necesității absolute a acestei rute alternative, libere de controlul rusesc, și se foloseau cifre speculative și spectaculare referitoare la probabilitatea unui consum în creștere liberă a gazelor naturale în țările europene, în special în cele membre ale Uniunii Europene (cifre ce validau necesitatea proiectului), nimeni nu a luat în calcul criza financiară internațională, devenită ulterior o criză economică: nu numai că țările europene și-au scăzut consumul de gaze naturale, dar și Rusia și-a scăzut producția.

Faza la care se află astăzi proiectul gazoductul *Nabucco* este rezultatul diferenței dintre „credem/estimăm că vom consuma” (din ce în ce mai mult, data prognozei fiind data la care ar fi trebuit să intre în producție *Nabucco*) și „știm că vom consuma” (valoarea reală). Europa nu a învățat nimic din lecția rusească administrată Turciei, când în aceeași manieră era justificată necesitatea realizării altor două proiecte – *Gazoductul Trans-caspic*, occidental și *Blue Stream*, rusesc: a câștigat cel rusesc pentru că a fost construit primul și pentru că Turcia nu a atins niciodată acele valori de consum prognozate care să le facă utile pe amândouă². Altfel spus, aceasta a fost diferența dintre: estimăm (credem) că vom consuma peste 60 miliarde m³ în 2010 (având în vedere creșterea economică pe care o înregistrăm)³ și cifrele reale⁴ care nu au depășit 39 miliarde m³ (o corecție de doar...35% față de valorile estimate, dar care a făcut ca Turcia să-și vadă piața invadată exclusiv de gazele naturale rusești tranzitate prin conducta de pe fundul Mării Negre, și nu trans-caucaziene și central-asiatice de la țările „surori”, Azerbaidjan și Turkmenistan, conducta occidentală nemaiconstruindu-se nici până în ziua de azi).

În 2009, UE-27 consuma mai puțin cu 5,9 % față de anul precedent în privința gazelor naturale⁵, valoarea aproape dublându-se (negativ!) în 2011 față de 2010 (10,5 %)⁶. O simplă analiză a distribuției spațiale a valorilor consumului de gaze naturale în Europa, relevă o situație și mai nuanțată: încă din primul an al manifestării crizei economice pe continentul european (2008-2009), marii consumatori din Uniune înregistrau deja scăderi semnificative ale consumului – -3,7 % Germania și -2,4 % Franța în 2009 comparativ cu 2008, iar Italia -7,7 % (primele două state,

² A se consulta și Susanne NIES, *Gaz și petrol către Europa. Perspective pentru infrastructuri*, IFRI, Paris, 2008, pp. 126-127.

³ Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ, *Gas pipelines war*, în „Romanian Review on Political Geography”, anul XII, nr. 1, 2010, p. 41.

⁴ *BP Statistical Review of World Energy*, British Petroleum, 2012, p. 23 (www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/natural_gas_section_2012.pdf).

⁵ Ana JIMÉNEZ, *Eurostat: data in focus. Environment and energy*, nr. 20, European Union, 2010, p. 1 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-10-020/EN/KS-QA-10-020-EN.PDF).

⁶ European Commission, Eurostat, 2012 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Natural_gas_consumption_statistics).

beneficiari potențiali ai alternativei rusești *Nord Stream*, ultima al proiectului, la fel de rusesc, *South Stream*, totodată toate trei ai *Nabucco*); scăderile au fost și mai drastice în cazul noilor veniți în UE, Bulgaria înregistrând o prăbușire a consumului cu mai mult de un sfert (-25,1 %), în timp ce în România panta descendentă atinge valoarea de -14,9 % în 2009 față de 2008⁷. Situația nu era mai bună nici în alte țări central-europene, balcanice sau nordice ... și scăderea consumului de gaze naturale a continuat și în anii următori. De pildă, păstrând exemplele anterioare, valorile aferente Germaniei și Franței s-au redus și mai puternic, cu -12,9 %, respectiv -13,9 % în 2011 față de 2010, Italia continuând panta descendentă ceva mai constant, și anume doar cu -6,2 %⁸.

De remarcat este și faptul că, în aceleași repere temporale, Rusia a înregistrat scăderi ale producției de gaze naturale cu -12,1 % în 2009, comparativ cu anul anterior, abia în 2011 producția crescând sensibil cu trei procente (față de 2010), în valori absolute fiind totuși cu ceva mai mare decât înainte de criza economică (607 miliarde m³ în 2011, față de 601 miliarde m³ în 2008 și 595 miliarde m³ în 2006). Cele două țări care, teoretic, ar fi trebuit să alimenteze conducta *Nabucco*, au avut evoluții diferite ale producției de gaze naturale: dacă Azerbaidjanul a avut o producție relativ constantă în tot intervalul 2008-2011(circa 14-15 miliarde m³, dublu față de 2006 și triplu față de 2001), Turkmenistanul a fost martorul unei adevărate prăbușiri a producției, de la peste 66 miliarde m³ în 2008 la peste 36 miliarde m³ anul următor, nici în prezent nerecuperându-se diferența (59,5 miliarde m³ în 2011).

Acest „joc” al cifrelor impune o remarcă: evident că reducerea drastică a consumului sau producțiilor potențialilor furnizori nu va continua la infinit, însă nici creșterea economică de dinainte de manifestarea crizei financiare internaționale nu se putea întinde la nesfârșit (a dovedit-o realitatea, dar și ciclurile evolutive istorice ale economiei de până acum). Transportul energiei caspice spre marii consumatori europeni este un proiect pe termen lung care necesită, în primul rând, rațiuni strategice, viziune geopolitică și nu calcule economice imediate.

Când s-a lansat proiectul *Nabucco* în 2002, la alți zece ani de la înfăptuirea „ideologică” a Comunității Europene sub forma actuală de Uniune Europeană și, totodată, de spargere a monopolului economic și geopolitic rusesc – moștenire sovietică – în spațiul caspic și central-asiatic prin construirea, de către americani, a culoarului energetic transcaucazian (oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan, BTC și gazoductul Baku-Tbilisi-Erzurum, BTE) care funcționa totodată și ca un culoar diplomatic, euro-optimismul era la cote foarte ridicate. Euforia a făcut probabil ca liderii europeni să scape din vedere niște aspecte:

- proiectele energetice caspice or fi fost ele de natură, în principal, economică pentru Europa, dar nu și pentru Rusia, care a pus în fața calculelor economice, interese geopolitice și geostrategice vechi:

⁷ *BP Statistical Review of World Energy*, British Petroleum, 2010, p. 27 (www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf).

⁸ British Petroleum (2012), *op. cit.*, p. 23.

1. Rusia trebuie să revină în sfera afacerilor europene (menținându-și statutul de putere nici europeană, nici asiatică, ci euroasiatică): energia caspică nu este o chestiune economică, ci una geoeconomică și geopolitică.

2. Rusia nu mai face un pas înapoi în fosta sa sfera de influență (după ce a „scăpat puțin din mână” Ucraina, care a evoluat de la „revoluția portocalie” din 2004 la „eșecul revoluției portocalii”, în 2009, eliminând în mod oficial de pe agenda diplomatică obiectivul de a adera la NATO);

3. Rusia nu va sta pasivă și nu face atât calcule economice, cât geoeconomice...și mai mult, geopolitice și geostrategice: Europa va primi gaze naturale, dar din Rusia (la prețuri considerabile), cel mult din Azerbaidjan (Transcaucazia) sau Turkmenistan (Asia Centrală), dar intermediare de Rusia (deși în toți acești ani cel mai mare producător mondial de gaze naturale, cu excepția unui ușor recul la începutul crizei când a fost depășită de SUA, este, în aceeași măsură, și importator de gaze naturale...exact din regiunile menționate), prin conducte controlate tot de Rusia. În acest sens, dacă administrația Bush a „inventat” conceptul de război de tip „preemptive” (de preîntâmpinare), administrația Putin a inventat conceptul de gazoduct de tip „preemptive”⁹: lansează două proiecte – *Nord Stream* și *South Stream* –, care să preîntâmpine construirea conductei *Nabucco*, mult mai puțin fezabile din punct de vedere economic, mai scumpe¹⁰ (care s-ar fi repercutat în prețul final al gazelor tranzitate prin aceste conducte), dar care respectau și câteva din cererile Europei (!), respectiv eliminarea tranzitului prin Ucraina și Belarus și aprovizionarea directă a marilor consumatori europeni (indiferent de relația dintre Rusia și foștii săi sateliți).

Dacă pentru Europa, *Nabucco* era un proiect, în mod deosebit, economic, pentru SUA era și un culoar diplomatic (ce ar fi continuat eforturile din 1992 de dezonclavare a spațiilor transcaucaziene și central-asiatice), însă pentru Rusia era o chestiune strategică și geopolitică: proiectele gazoductelor rusești trebuiau, în primul rând, să împiedice realizarea celui european (de aici, *caracterul de preîntâmpinare*). Inutil de menționat că, odată rezolvată această chestiune pentru moment, dacă chiar s-ar construi cele două brațe ale „cleștelui energetic”¹¹ rusesc – *Nord Stream* (pe sub Marea Baltică) și *South Stream* (pe sub Marea Neagră) – ar însemna o „înrobire” energetică vecină cu sinuciderea a Europei.

- Europa a pus „conducta înaintea gazului”: s-a concentrat mai mult pe rută (pe unde să vină gazele naturale, astfel încât să scape de „ochiul” Moscovei), decât pe sursele de aprovizionare. Pentru că la momentul de față, cel puțin în actualul context geopolitic, gazoductul *Nabucco*, în special versiunea originală, este o *conductă goală* care putea fi cel mult obiectiv turistic, nicidecum o alternativă energetică viabilă. Este cel puțin hilară, dacă nu... naivă, maniera în care a fost abordat acest aspect, de parcă europenii nu au fost nicicând școliți la „școala” Războiului Rece. Nu putem să nu

⁹ Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ (2010), *op. cit.*, p. 39.

¹⁰ Dacă la *Nabucco* au fost estimate costuri ce se cifrau la circa 7,9 miliarde de euro (luându-se în calcul prețuri ridicate la petrol și oțel), costurile de construcție ale gazoductului *South Stream* (mai complicat din punct de vedere tehnic, în special, în sectorul submarin) ar fi depășit 12 miliarde de euro. Re-estimări ulterioare au relevat costuri mult mai mari pentru ambele gazoducte.

¹¹ Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ (2010), *op. cit.*, p. 41.

remarcăm alura absolut filozofică a textului ce apare pe pagina oficială a proiectului Nabucco ca răspuns la întrebarea „de unde va veni gazul?": „(...) regiunea caspică [s-a presupus că Rusia va sta cu mâinile în sân?, concepțiile de „suveranitate limitată” în „vecinătatea apropiată” nu au fost ele luate în serios?] și *Orientul Mijlociu* [aflat sub control american!], *cu rezervele lor vaste, vor juca un rol crucial atât în termenii de diversificare a aprovizionării, cât și a securității acesteia pentru Europa. Deschiderea celui de-al patrulea coridor principal de aprovizionare este singura soluție* [nu are Europa capacitatea civilizațională să facă tranziția dinspre o economie energetică bazată pe combustibili minerali fosili, care a ajuns la apogeu și se va înscrie pe panta declinului, având în vedere câte crize ale actualului sistem energetic a depășit până acum?; oare nu sunt grăitoare exemplele Marii Britanii care s-a născut din „cărbune” și a cărei producție este astăzi o palidă a amintire a ceea ce a fost în trecut¹² sau răspunsul francez la „șocurile petrolului”, astfel încât să cunoaștem decât disperarea acestei <<singure soluții>>?] *de a face față tuturor cererilor viitoare de gaz ale Europei. În consecință, acest traseu oferă o gamă largă de surse de aprovizionare* [în teorie, jumătate din rezervele mondiale de gaze naturale fiind concentrate în doar trei țări: Rusia, Qatar și Iran!] *pentru conducta de gaze Nabucco, primind gaz de la Regiunea Caspică* [cum să eludezi ecuația ruso-islamică care definește spațiul caspic?] *cum ar fi Azerbaidjan* [important producător de petrol, nu și de gaze naturale, cel puțin la acest moment, plus că sunt și alte probleme: litigiul asupra împărțirii zonelor economice exclusive în Marea Caspică, costurile mari de aducere în producție a unor zăcăminte nefolosite în prezent pe care Azerbaidjanul nu le poate suporta ș.a.], *Turkmenistan* [nu numai că Rusia are contracte bilaterale cu toate țările central-asiatice pentru a importa gaze naturale pentru următorii 25 de ani, dar Turkmenistanul, chiar înainte de a respecta contractul cu Rusia, a devenit furnizor pentru China] *sau regiunea kurdă din Iraq* [de parcă ordinea și disciplina ar fi definit acest spațiu, iar conductele ar fi pe deplin securizate; ce i-ar opri pe kurzi să facă din ele o țintă în scopul obținerii unor deziderate politico-identitare?]”¹³. Rămâne deschisă problema sursei de aprovizionare și pentru versiunea *Nabucco Vest* (Turcia este spațiu de tranzit, nu furnizor).

- varietatea și interesele diferite ale actorilor implicați în proiectul *Nabucco*: în principiu, proiectul este obiectul unui acord interguvernamental, fiecare din cei cinci parteneri – Austria (OMV Gas & Power), Ungaria (FGSZ, subsidiară a MOL), România (Transgaz), Bulgaria (Bulgarian Energy Holding), Turcia (Botas) și Germania (RWE) –, deținând 16,67 % din acțiuni, însă finanțarea va fi privată, care poate fi luată în calcul în condițiile unei certitudini a rentabilității și profitabilității economice. Lucrurile devin complicate, în condițiile în care unele dintre companiile participante la proiect au capital majoritar privat (cum ar fi, de exemplu, compania germană RWE), iar logica unei transnaționale (scopul esențial este profitul acționarilor, nu contează de unde sau pe ce cale vine) transcende logica statului (care

¹² În 1882 producea peste 250 de milioane de tone, însemnând jumătate din producția mondială de cărbune, ca la sfârșitul secolului al XX-lea (1981) aceasta să se cifreze la puțin peste 120 milioane tone ajungând în 2011 la o producție modică de 18 milioane tone.

¹³ www.nabucco-pipeline.com.

vizează sau ar trebui să vizeze, în mod special, interesul național). Spre deosebire, proiectele rusești sunt finanțate de către stat, stat care deține și pachetul majoritar al Gazpromului – principalul instrument de politică externă a Moscovei –, companie ce nu a făcut atât investiții pe teritoriul Rusiei pentru ridicarea propriilor capacități de exploatare și valorificare a gazelor naturale, cât a făcut în străinătate, de pe continentul european până pe cel african și latino-american. Și aceasta, pentru a-și lărgi cât mai mult sfera de interes, tăind orice posibilă alternativă pentru competitori.

- cât de „loiali” ar putea fi partenerii Nabucco, în condițiile în care unii din ei sunt prinși atât în proiectul occidental, cât și în cele rusești, mai mult, unii dintre ei având grade extrem de mari de dependență energetică față de Rusia (între 65 % și 85 % din consumul național de gaze naturale fiind importat prin Gazprom¹⁴, cazul Turciei, Bulgariei, Ungariei, Austriei – patru parteneri, din cei șase –, dar și al altora care nu sunt în proiect, dar se vor aproviziona din conductă)? La doar câțiva ani de la lansarea proiectului *Nabucco*, Germania se arăta interesată de proiectul rusesc *Nord Stream* (o prietenie veche îl lega pe cancelarul de atunci, Gerhard Schröder, de Vladimir Putin, mai mult, omul de stat german devenind chiar președintele consorțiului ce gestiona proiectul gazoductului baltic), inițiativă denunțată de unii dintre demnitarii polonezi drept „un nou pact de non-agresiune (economică de data aceasta) Ribbentrop-Molotov”.

- din interior poate se văd „Statele Unite ale Europei”, însă din exterior, mai ales din SUA, parcă cu lecția mai bine învățată din aspra experiență a Războiului Rece, nu se vede mai mult decât o „Uniune Europeană S.A.”¹⁵. Sintagma a fost atribuită politologului american Zbigniew Brzezinski (fost și consilier pe probleme de securitate națională în timpul administrației Carter, între 1977 și 1981), care a statuat ideea unei Europe cu „geometrie variabilă și mai multe viteze”. Evoluția proiectului Nabucco se înscrie perfect în această accepție: nu există o piață comună integrată a gazelor naturale în Europa, și deși au fost discuții în acest sens, tot nu s-a putut realiza una. Astfel că, fiecare țară sau grup de țări europene își satisface necesitățile energetice pe cont propriu. Această situație a fost bine utilizată de Rusia în favoarea ei, utilizând perfect în domeniul energetic dictonul roman „divide et impera”, numai că Imperiul este reprezentat de „Gazpromia”¹⁶, iar cei divizați „defavorizați de geografie (...) se află la capătul țevii”¹⁷.

Pentru fiecare membru al proiectului *Nabucco*, chiar dacă se simt uniți în spiritul aceluiași țel, interesele sunt diferite, iar relațiile cu furnizorul așijderea. Am încadra acest aspect sub auspiciile postulatului că Rusia vorbește pe limbi diferite cu clienți diferiți:

¹⁴ Silviu NEGUȚ, Marius-Cristian NEACȘU (2009), *Gas war*, în „Romanian Review on Political Geography”, anul XI, nr. 2, p. 186.

¹⁵ Vezi și Silviu NEGUȚ, Marius-Cristian NEACȘU, *The European Union between “The United States Of Europe” and “European Union Inc.”*, în „Strategic Impact”, nr. 2, 2012, pp. 45-50.

¹⁶ Sintagmă utilizată într-o foarte bună lucrare a unei jurnaliste franceze de investigație, de origine bulgară, specializată pe problematica țărilor din fostul „Est” ideologic, respectiv Roumiana OUGARTCHINSKA, *Războiul gazelor. Amenințarea rusă*, Ed. Antet, Filipeștii de Târg, 2008, p. 220.

¹⁷ *Idem*, p. 5.

a) pe de o parte, sunt marii consumatori europeni care preferă relații directe și preferențiale cu „marele furnizor” (cazul Germaniei, și, extrapolat în afara „sferei Nabucco”, cel al Franței, al Italiei subiectul unor proiecte alternative eminentemente rusești);

b) pe de altă parte, sunt țări care poartă încă o anumită încărcătură psiho-istorică generată de relațiile din trecut: este drept că economia ar trebui să transeandă istoria, însă nu putem să nu observăm felul în care a fost persuadată Bulgaria, momentul ales pentru semnarea protocolului pentru participarea la proiectul rusesc South Stream fiind exact cel al aniversării a 130 de ani de când Bulgaria a fost eliberată de sub suveranitatea Imperiului Otoman (contraargument la co-participarea cu Turcia pe proiectul occidental), cu sprijinul Rusiei (argument pentru intrarea în proiectul rusesc); se pot adăuga aici și alte considerente de ordin geopolitic: problema minorității turce din Bulgaria (contraargument la proiectul occidental) vs. afinitatea culturală de sorginte slavă (argument pentru proiectul rusesc). În același registru s-au înscris cazurile Serbiei (sensibilitatea acesteia legată de chestiunea islamică – problema Kosovo, diferendele istorice cu Turcia au fost contrabalansate de sprijinul Rusiei ș.a.) și Greciei (diferendul greco-turc, problema minorităților, chestiunea macedoneană etc.). Nu este mai puțin adevărat că toate aceste țări menționate anterior au grade de dependență energetică față de Moscova destul de ridicate, situația la care subscrie și Ungaria.

c) o treia categorie ar constitui-o țările care ar avea de câștigat mai mult din tranzitul conductei pe teritoriul național. Este situația României (mai puțin dependentă de Rusia din punct de vedere energetic, cu o structură diversificată a balanței energetice). Deși are un grad sporit de dependență față de furnizorul rus, Turcia s-ar putea și ea înscrie în această categorie, aici problematica fiind ce va mai complexă: precedentul *Blue Stream*, poziția diferită și non-unitară a membrilor UE referitor la aderarea Turciei (motiv pentru care Ankara a semnat foarte greu pentru proiectul *Nabucco*), pierderea statutului de „favorită” a Occidentului, odată cu sfârșitul Războiului Rece și atragerea în „barca” Rusiei cu care are de reglementat probleme comune în spațiul caucazian și central-asiatic.

d) atât Ungaria, cât și Austria, au fost „tentate” cu promisiuni rusești de a fi transformate în adevărate „hub”-uri energetice pentru Europa Centrală.

- transferul „de substanță” dinspre conceptul de „hardpower” (puterea dură) spre cel de „hardenergy”¹⁸ (puterea dură, dar înlocuind instrumentul militar cu cel energetic). Sfârșitul Războiului Rece a însemnat, cumva, și sfârșitul (cel puțin la nivel de deziderat) sau măcar diminuarea aplicării „puterii dure” în relațiile internaționale (un concept aprofundat de școala realistă de gândire). Numai că Rusia, a instituit în anii 2000, un concept care se concretizează tot prin exprimarea puterii dure, dar de data aceasta nu sub forma unei invazii militare, ci prin închiderea robinetului la gazele naturale, de fiecare dată (2006, 2008, 2009), în mijlocul iernii, chiar la tranziția dintre ani. Astfel că, cei care erau „țintiți” nu erau ocupați militari (așa cum se întâmpla odată cu tancurile sovietice – vezi evenimente de genul Budapesta, 1956 sau Praga, 1969 ș.a.), ci anihilați prin sistarea furnizării de resurse energetice, cu sau

¹⁸ vezi și Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ (2010), *op. cit.*, pp. 29-46.

fără avertisment, invocând diverse motive de întrerupere a relațiilor contractuale. „Robinetul (geo)politic” a devenit teza centrală a „doctrinei Putin”¹⁹, prin care Rusia își reafirma ambițiile geopolitice și geostrategice și prin care își clama statutul de superputere energetică (în locul celei militare din timpul Războiului Rece).

2. *Nabucco Vest*, un pas înapoi sau un pas înainte ...

Cu ce diferă „copilul” Nabucco față de „părintele” Nabucco, lansat poate prea zgomotos și poate cu o mină prea arogantă, ca proiect de realizarea a unui gazoduct ce avea să pună capăt „robiei energetice” ruse ori ruso-ucrainene cu zece ani în urmă? În fapt, „războiul gazoductelor” a pornit ca o consecință a „războiului gazelor” dintre Rusia și Ucraina.

În afara dimensiunilor inferioare propuse pentru noul gazoduct (mai scurt, mai subțire, cu o capacitate mai mică în privința volumului gazelor tranzitate), *Nabucco Vest* nu rezolvă, în mare parte, problemele vechii versiuni. De pildă:

- cea mai spinoasă problemă a proiectului occidental inițial o constituia sursa de aprovizionare; deși gazoductul proiectat ar fi trebuit să se conecteze cu cel deja existent pe relația Baku – Tbilisi – Erzurum (Azerbaidjan – Georgia – Turcia), cunoscut și sub denumirea „Gazoductul Caucazului de Sud”, gazele provenind din câmpul azer Shah Deniz, capacitatea tehnică a acestuia de numai 8,8 miliarde m³ (cu posibilitatea de a crește până la 20 miliarde m³) nu ar fi rezolvat deloc problema celor 31 miliarde m³ proiectați ai Nabucco, fără o altă conductă suplimentară, neconstruită încă, pe sub Marea Caspică, care să lege un alt producător important, și anume Turkmenistanul. A construi o conductă pe sub Marea Caspică, fără implicarea Rusiei, având în vedere ecuația destul de complicată a împărțirii platoului continental și a delimitării zonelor economice exclusive după implozia URSS-ului, era o soluție destul de nerealistă.

Noua versiune a proiectului *Nabucco*, respectiv *Nabucco Vest*, și-a schimbat doar parametrii tehnici (poate mai apropiați de realitatea geopolitică și economică a spațiului de unde dorește să se aprovizioneze) și s-a scurtat, însă nu la capătul pe unde ar trebui să iasă gazul, ci la cel pe unde ar trebui să intre (de la Erzurum la granița turco-bulgară), complicând oarecum problema: o conductă încă neconstruită, „se înnațește” cu altă conductă la fel de neconstruită, respectiv TANAP (conducta trans-anatoliană), planificată pentru 2014-2018, cu o capacitate inițială de 16 miliarde m³ și costuri de realizare cifrate la aproximativ 7 miliarde de dolari²⁰. Rămâne

¹⁹ Expresie ce definește un întreg capitol a lucrării menționate anterior a Roumianei OUGARTCHINSKA (2008), p. 18.

²⁰ ... și de la capacitatea prognozată inițial, cifrele urmează același vertij amețitor al unui optimism inexplicabil ca și în cazul proiectului Nabucco sau a deja realizatei Blue Stream: 16 miliarde m³ (2018), 23 miliarde m³ (2023), 31 miliarde m³ (2026) și...un stadiu final de 60 miliarde m³ în condițiile preluării cantității adiționale ce ar proveni din Turkmenistan! – vezi Vladimir Socor (2012), *Aliyev, Erdogan Sign Inter-Governmental Agreement on Trans-Anatolia Gas Pipeline to Europe*, în „Eurasia Daily Monitor”, Vol. 9, Nr. 122, 27 iunie (www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39545&tx_ttnews%5BbackPid%5D=27&cHash=2e9f386bf569ef7ea670cde5a5c3784c).

neschimbată ideea ca *Nabucco*, în oricare dintre versiuni, ar trebui să se alimenteze din câmpul azer Shah Deniz...²¹.

- deși, inițial, unul din factorii de favorabilitate pentru realizarea gazoductului *Nabucco* a fost stabilitatea geopolitică a regiunii caspice, aceasta s-a dovedit a fi destul de relativă, în condițiile intervenției rusești din Georgia, în chestiunea Osetiei de Sud, din vara anului 2008, context în care a fost oprită livrarea de gaze pe conducta BTE de către operatorul principal British Petroleum. Sfârșitul Războiului Rece nu a însemnat o stabilizare geopolitică a regiunii, ba din contra a reactivat conflicte seculare pe ambii versanți ai Munților Caucaz. Aceste conflicte sunt parțial „înghețate” doar din perspectiva manifestărilor militare, nu și soluționate. Sau altfel spus, parafrazându-l pe renumitul politolog de la Chișinău, Oleg Serebrian, „războiul a încetat, conflictul continuă”²².

Oricând acest spațiu este vulnerabil și predispus la acțiuni asimetrice, de genul terorismului, în scopul revendicării diverselor chestiuni identitare sau a reglării unor conturi mai vechi între diversele facțiuni. Nu mai departe decât începutul anului 2006 a fost marcat de un astfel de eveniment, o explozie producându-se pe un bransament secundar al gazoductului Mozdok – Tbilisi, pe teritoriul rusesc, nu departe de granița cu Georgia, ambele țări acuzându-se reciproc de acțiuni teroriste și sabotaj. Reparațiile s-au prelungit nespuse de mult (circa două săptămâni) în condițiile în care stocurile Georgiei puteau susține aprovizionarea doar 24 de ore (din nou denunțarea șantajului practicat de Rusia împotriva Georgiei)²³.

- nu există nicio garanție că, având în vedere precedentele create de Rusia, Azerbaidjanul, de ce nu și Turcia, ar putea aplica oricând conceptul de „hardenergy” pentru a pune presiune pe mediul internațional în vederea soluționării unor probleme proprii (problema recunoașterii genocidului armean, relația tensionată azero-armeană în privința enclavei Nagorno-Karabh ș.a.m.d.).

- dubla participare a unor actori implicați în mai multe proiecte, atât occidentale (*Nabucco*), cât și rusești (*South Stream*), care nu subliniază decât o idee: cele două proiecte nu sunt complementare, ci competitive. Realizarea unuia îl scoate pe celălalt din joc, rațiune conform căreia proiectul rusesc menționat funcționează ca unul de tip „preemptive”.

- prăbușirea piețelor europene în contextul crizei economice și ascensiunea celor asiatice (chineză), ar putea să întârzie considerabil realizarea proiectului *Nabucco* sau emergența Chinei care absoarbe cantități considerabile de resurse energetice (reamintim faptul că Turkmenistanul, unul dintre potențialii furnizori pentru *Nabucco* alimentează, încă din 2009, China) să-l facă, pur și simplu, impracticabil.

²¹ Vezi și Radu DUDĂU, *Shah Deniz End Game & the Plight of the Southern Corridor*, în „Caucasus International”, Vol. 2, Nr. 2, 2012, pp. 93-108.

²² Autorul utilizând sintagma în contextul conflictelor balcanice – vezi Oleg SEREBRIAN, *Geopolitica spațiului pontic*, Ed. Cartier, Chișinău, 2006.

²³ Silviu NEGUȚ, Marius-Cristian NEACȘU, Liviu Bogdan VLAD, *The Geopolitics Of Strategic Energy Resources*, în „Strategic Impact”, nr. 1, 2007, p. 25.

Rămâne încă deschisă problema, dacă *Nabucco Vest* este un pas înapoi (nefiind decât o recunoaștere a unei viziuni mult exagerate) sau un pas înainte (fiind mai fezabil și mai realist prin noile dimensiuni)...

3. Nabucco în jocurile de putere

Disputele privind rutele de transport a energiei caspice spre Europa se înscriu, ca substanță și context, în schimbarea accentuată a dinamicii geopolitice a lumii odată cu trecerea de la lumea bipolară la cea unipolară, cu tendințe vădite spre multipolaritate. Devine din ce în ce mai concretizată sintagma utilizată de Brzezinski – *marea tablă de șah* –, pentru a exprima tot acest hățiș extrem de complicat de interese, jocuri și actori feluriți. Numai că, atât ideea de „tablă de șah”, cât și cea de „joc” (cuantificată și modelată într-o întregă *Teorie a jocurilor*, activă, în special în domeniul economic, dar cu aplicabilitate și în sfera relațiilor internaționale) implică o condiție standard, respectiv aceea că actorii trebuie să fie raționali, în sensul că știu, înțeleg și achiesează la respectarea regulilor jocului. Aceasta este teoria, realitatea diferă însă...

Într-unul dintre studiile recent comunicate și publicate²⁴ reieșea ideea că unul dintre stimulii ce provoacă, generează o reconfigurare a unui model economic energetic, îl constituie cel geopolitic. Și că relația dintre energie și geopolitică este de natură simbiotică și direct proporțională: o acumulare mai mare de energie conduce la o acumulare mai mare de putere. O acumulare mai mare de putere conduce la tentația dominației, în speță la manifestarea puterii, de cele mai multe ori sub forma sa dură (istoria a dovedit-o), dar uneori, în anumite răstimpuri, și sub forma sa blândă.

Jocurile de putere în care se înscrie problematica energiei caspice și a tranzitului acesteia către marii consumatori, atât occidentali (Uniunea Europeană), cât și orientali (China), pot fi urmărite în cel puțin două dimensiuni:

- a) jocuri globale și
- b) jocuri regionale.

În ceea ce privește prima categorie, dinamica *jocurilor globale* s-a schimbat odată cu implozia URSS-ului, când mult prea „tânărul” și prea „neexperimentatul” spațiu caspic a intrat în atenția Occidentului ca un potențial furnizor de resurse energetice (cifre speculative, utilizate cu două decenii în urmă, de actori diferiți anunțând prăbușirea supremației Orientului Mijlociu în domeniul resurselor energetice). Era favorabil prin stabilitatea geopolitică (comparativ cu spațiul arab, lucru ce s-a schimbat pe parcurs) și prin apropierea de marii consumatori europeni (ulterior „abonându-se” și cei asiatici). Avea însă o hibă majoră: era prea aproape de Rusia, care nu a dorit să rămână amorțită în „Pacea Rece” ce a urmat „Războiului Rece”, ci și-a revendicat abrupt spațiul caucazian ca unic și mare moștenitor legitim al defunctei URSS.

²⁴ Damian FLOREA, *Reconfigurări geopolitice ale energiei la începutul mileniului III*, în vol. „Conferința anuală a Societății de Geografie din România. Spațiul geografic – suport al comunității umane”, Ed. Mirton, Timișoara, 2012, pp. 344-352.

Înscrierea țărilor din fostul „Est” ideologic pe axele geostrategice, geopolitice și geoeconomice de extindere ale structurilor nord-atlantice (NATO și UE) a determinat reconfigurarea fostelor sfere de influență din perioada Războiului Rece. Avansul occidental în fosta sferă sovietică și, mai mult, apropierea semnificativă de granițele Rusiei au catalizat transformarea acesteia dintr-o superputere militară într-o superputere energetică, fiind speculată la maximum graba cu care Europa a dorit să se înfrupte din resursele energetice ale spațiului ponto-caspic și central asiatic. Mai mult, a recurs la un „program” parcă inspirat din cel american în Orientul Mijlociu („petrol contra hrană”), respectiv „energie contra concesiilor politice”.

Jocurile au fost complicate și prin multiplicarea deosebită a actorilor pe scena internațională, pe de o parte statul pierzându-și treptat poziția privilegiată de unic depozitar de putere în favoarea altor actori, mult mai dinamici și mult mai mobili (cum ar fi, spre exemplu, marile societăți trans-naționale, de interes pentru studiul de față fiind cele care activează în domeniul energetic), iar pe de altă parte sporindu-se numărul celor furnizori de instabilitate (nu numai statul poate declanșa un conflict sau război în prezent, multe dintre „ciocniri” înscriindu-se în dimensiunea asimetrică).

Jocurile globale capătă o amploare ceva mai accentuată *la nivel regional*. Reconfigurarea relației Occident-Rusia s-a individualizat la începutul anilor '90, după reculul post-sovietic, prin dinamica frontierei geopolitice dintre cei doi poli de putere. După valurile de extindere a structurilor nord-atlantice, aceasta, frontiera geopolitica dintre Occident și Rusia, s-a stabilizat pentru moment pe linia Kaliningrad – Belarus – Ucraina – Transnistria – Republica Moldova, la care se poate adăuga extensia sa asiatică, respectiv spațiul ponto-caucazian și central-asiatic.

Fiecare dintre componentele acestei frontiere geopolitice sunt puncte nevralgice la care, cel puțin Rusia, a demonstrat că nu este dispusă sub nicio formă să renunțe. Nu se pune neapărat problema sub forma că Rusia a rămas în logica Războiului Rece, ci mai degrabă că Rusia își clamează prezența „la vârf” pe scena internațională și statutul pierdut de „superputere”.

Să ne ocupăm de câteva dintre spațiile mai sus menționate și să le contextualizăm în problematica „drumului energiei caspice” către Europa:

- Kaliningrad. Prin integrarea statelor baltice și a Poloniei în NATO și UE, această regiune rusească a devenit enclavă în spațiul geopolitic nord-atlantice. Lansarea proiectului *Nord Stream*, brațul nordic al „cleștelui energetic” rusesc, are dublă semnificație: deenclavarea Kaliningradului prin securizarea energetică și reafirmarea prezenței militare a Rusiei în Marea Baltică.

- Belarus și Ucraina. Devenind vulnerabile la „avansurile” Occidentului, Rusia a recurs la ceea ce am denumit mai sus „gaze contra concesiilor politice”, și anume livrarea de gaze naturale la un preț preferențial (mult sub prețul pieței sau al nivelului la care plăteau consumatorii europeni; multă vreme acesta s-a cifrat la valoarea de 50 de dolari pentru mia de metri cubi, spre deosebire de peste 300 cât plăteau europenii) contra „contra-revoluțiilor portocalii” (adică rămânerea în gravitația politică a Moscovei). Încercările de occidentalizare a celor două țări (destul de firave în cazul Belarusului și cu o încărcătură dramatică mult mai mare în cazul Ucrainei) și „șantajul” prețurilor practicat de Moscova (prin instrumentul său geoenergetic

Gazprom) a declanșat din partea Rusiei ceea ce s-a numit „războiul gazelor”, și anume sistarea livrărilor de gaze, ceea ce a afectat tranzitul către consumatorii occidentali, care își respectau contractele. Aceasta a condus unison la ideea, atât din partea Occidentului, cât și din partea Rusiei, că sunt necesare rute alternative. Ceea ce a declanșat „războiul gazoductelor”: propunerile occidentale (Nabucco) vs. cele rusești (South Stream).

Ucraina este extrem de importantă pentru Rusia: reprezintă cheia pontică, deci europeană a Moscovei. După implozia URSS-ului, cele mai mari pierderi la Marea Neagră la suferit Rusia, în favoarea Ucrainei și Georgiei. Controlul Ucrainei (care a rămas cu cel mai bun țărm la Pontus Euxin, cu cele mai mari porturi ex-sovietice, cu două puncte de o maximă importanță strategică – peninsula Crimeea și proximitatea gurilor Dunării) devine esențial pentru definirea destinului geopolitic al Rusiei dintotdeauna (cel puțin de la Petru cel Mare până în prezent): acela de putere euroasiatică. Pentru aceasta are nevoie să rămână ancorată de Europa: o ancoră nordică, la Marea Baltică (rol îndeplinit în prezent de „firavul” Kaliningrad) și una sudică, pontică (Ucraina „cea rebelă”). Fără Ucraina (controlul asupra ei) Rusia este „aruncată” în ...Asia. „Revoluția portocalie” din Ucraina și eșecul acesteia s-au înscris în această logică de forță. Este încă proaspătă în memorie amenințarea președintelui Putin la adresa Ucrainei, în cazul în care va continua procesul de aderare la NATO, și anume aceea de a o destrăma teritorial. La fel de răsunătoare au fost și cuvintele adresate europenilor la summitul dintre Uniunea Europeană și Rusia (Soci, 2006): *„Dacă partenerii noștri europeni așteaptă de la noi ca să-i lăsăm să accedă la avuția noastră cea mai de preț, energia, pentru a face cu ea ce poftesc, atunci cerem concesiuni care să ne ajute la propria noastră dezvoltare. (...) Accesul la infrastructură, la producție și la transport? Dar despre ce acces este vorba? Unde este producția voastră, la ce zăcăminte și la ce mari conducte ne permiteți accesul? Dacă nu dețineți nimic din toate acestea, va trebui să găsim o soluție de înlocuire care ne va permite să antamăm un schimb reciproc, în interesul ambelor părți”*²⁵.

Și soluția a fost găsită: ocolirea Ucrainei, dar în condițiile Rusiei. Relație directă între cu marii consumatori europeni. Nord Stream, pe sub Marea Baltică, până în Germania (plus Franța) și South Stream, pe sub Marea Neagră, până în Austria (cu tranzit prin Bulgaria sau Grecia, Serbia, Ungaria). Și acesta este un competitor direct al gazoductului Nabucco. Un veritabil „clește energetic”, cu pârghiile de control la Kremlin.

- Transnistria. Constituie elementul de presiune mai mult împotriva Ucrainei decât împotriva Republicii Moldova sau României.

- țările trans-caucaziene. Versantul sudic al Munților Caucaz face parte din ancora sudică de securitate a Rusiei, fără de care ar trebui să gestioneze prezența fundamentalismului islamic direct la frontieră. Ecuația regională a Caucazului este mult mai complicată și presupune mai mulți actori, direct interesați: Rusia, Turcia, Iran. Relațiile dintre cele trei state trans-caucaziene sunt de asemenea deloc liniștite, moștenirea sovietică fiind destul de grea: minorități dizlocate, frontiere arbitrare, enclave și exclave, populație turcică – azerii –, de dublă factură islamică – sunită și

²⁵ Roumiana OUGARTCHINSKA (2008), *op. cit.*, pp. 174-175.

șiită, fragmentare lingvistică și acestea sunt numai câteva dintre ingredientele geopolitice ce creionează acest spațiu.

Ceea ce SUA au reușit, începând cu 1992, să deschidă un culoar diplomatic spre acest spațiu pe care să îl continue în Asia Centrală, pe baza unui culoar energetic (proiectul gazoductului trans-caspic, realizarea oleoductului BTC, dublat de gazoductul BTE), Europa nu a mai reușit. Nici măcar să continue, cele două conducte ale Caucazului de Sud, rămânând singurele realizări.

Tot din acest spațiu complicat se va aproviziona viitoarea conductă *Nabucco*, însă totul depinde de felul în care vor fi gestionate jocurile de putere foarte bine duse de Rusia până acum.

- Asia Centrală. Interesează în mod deosebit Turkmenistanul, producător important de gaze naturale și posibil furnizor, în tandem cu Azerbaidjanul, pentru conducta *Nabucco*. Din 2009 însă, ceea ce părea a fi o veste bună – spargerea monopolului Gazprom –, poate foarte bine să devine o veste foarte proastă: acest monopol a fost spart de China, cu o economie în creștere liberă și energofagă și a cărei prezență în Asia Centrală, limitează oarecum opțiunile și așa limitate ale Europei.

Concluzii

Proiectarea, la nivel de analiză, a titratului gazoduct european – *Nabucco* – în sfera jocurilor de putere, subiectul acestui studiu, generează o serie de concluzii pe care le vom reda succint:

Nabucco (re)începe, când ar fi trebuit să se termine. La zece ani de la lansarea proiectului inițial ca o rută alternativă menită să diminueze dependența energetică a Europei de gazoductele controlate de Rusia, proiectul se relansează în dimensiuni tehnice considerabil reduse. Amânarea realizării acestui gazoduct occidental a fost generată în principal de *energetik* (parafrază după geopolitik-ul german), adică utilizarea puterii dure, însă prin instrumentul resurselor energetice strategice (contraofensiva proiectului rusesc South Stream, persuadarea partenerilor de pe Nabucco, intervenția militară rusă în Caucazul de Sud, în proximitatea gazoductului ce ar fi trebuit să alimenteze Nabucco etc.).

Interese diferite, viziuni diferite asupra proiectului Nabucco. În timp ce Europa a preferat o abordare economică, cu nuanțe geostrategice (ocolirea Rusiei), Rusia a preferat o abordare geopolitică și geostrategică (balansarea proiectului occidental, cu proiecte de „preîntâmpinare”), cu nuanțe geoeconomice (rute controlate exclusiv de ruși, aprovizionare cu gaz rusesc sau, măcar, intermediat de Gazprom).

Nabucco Vest sau „versiunea 2012”. Relansarea proiectului poate fi considerată un pas înapoi (o înfrângere dacă nici Rusia nu va construi South Stream ... pe care, probabil, nici nu și-a propus să-l construiască vreodată atâta timp cât își atinge scopul – întârzierea sau renunțarea la proiectul Nabucco) sau un pas înainte (dacă prin subdimensionarea lui va deveni mai fezabil și mai realizabil).

Nabucco Vest păstrează toate problemele proiectului inițial. Cu excepția redimensionării tehnice, rămân deschise următoarele probleme: sursa de aprovizionare (câmpul gazeifer azer Shah Deniz ar trebui suplimentat cu contribuția

Turkmenistanului), varietatea intereselor și a actorilor ce participă la proiectul occidental, contraofensiva proiectelor rusești etc.

Nabucco, deși un proiect economic, prin natura rezultatului obținut până acum, se înscrie în sfera jocurile de putere. După sfârșitul Războiului Rece și a Păcii Reci, Rusia își reafirmă revenirea pe marea scenă a relațiilor internaționale, nu atât ca o superputere militară (dovedind reminiscențe în războiul cecen în anii '90, în atacul asupra Georgiei în august 2008), cât afirmându-și supremația energetică. Altfel spus, recurge în continuare la manifestarea puterii dure, numai că a înlocuit invazia tancurilor sovietice cu închiderea robinetului și sistarea aprovizionării cu gaze naturale a partenerilor contractuali. Motiv pentru care devine justificată utilizarea unor sintagme precum „hardenergy” sau „energetik”.

Nabucco, prins în „cleștele energetic” rusesc. Lansarea celor două proiecte eminentamente rusești – *Nord Stream* și *South Stream* –, ultimul competitor direct al Nabucco, s-a făcut cu scopul de a „preîntâmpinare”, respectiv a întârzia sau, chiar, anula proiectul occidental. Există precedentul *conducta trans-caspică vs. Blue Stream* care a confirmat o realitate rusească: s-a construit gazoductul pontic ruso-turc, iar cel occidental a rămas și în prezent doar un proiect dezirabil, mai mult, că se poate conecta cu *Nabucco* prin BTE, într-un registru la fel de dezirabil...

Bibliografie:

1. *** *BP Statistical Review of World Energy*, British Petroleum, 2012, www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/natural_gas_section_2012.pdf;
2. *** *BP Statistical Review of World Energy*, British Petroleum, 2010, www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf.
3. *** European Commission, Eurostat, 2012, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Natural_gas_consumption_statistics;
4. DUDĂU, Radu, *Shah Deniz End Game & the Plight of the Southern Corridor*, în „Caucasus International”, Vol. 2, Nr. 2, 2012;
5. FLOREA, Damian, *Reconfigurări geopolitice ale energiei la începutul mileniului III*, în vol. „Conferința anuală a Societății de Geografie din România. Spațiul geografic – suport al comunității umane”, Timișoara: Ed. Mirton, 2012;
6. JIMÉNEZ, Ana, *Eurostat: data in focus. Environment and energy*, nr. 20, European Union, 2010, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-10-020/EN/KS-QA-10-020-EN.PDF;
7. NEACȘU, Marius-Cristian; NEGUȚ, Silviu, *Gas pipelines war*, în „Romanian Review on Political Geography”, anul XII, nr. 1, 2010;
8. NEGUȚ, Silviu; NEACȘU, Marius-Cristian, *Gas war*, în „Romanian Review on Political Geography”, anul XI, nr. 2, 2009;

9. NEGUȚ, Silviu; NEACȘU, Marius-Cristian, *The European Union between “The United States Of Europe” and “European Union Inc.”*, în „Strategic Impact”, nr. 2, 2012;
10. NEGUȚ, Silviu; NEACȘU, Marius-Cristian; VLAD, Liviu Bogdan, *The Geopolitics Of Strategic Energy Resources*, în „Strategic Impact”, nr. 1, 2007;
11. NIES, Susanne, *Gaz și petrol către Europa. Perspective pentru infrastructuri*, Paris: IFRI, 2008;
12. OUGARTCHINSKA, Roumiana, *Războiul gazelor. Amenințarea rusă*, Filipeștii de Târg: Ed. Antet, 2008;
13. SEREBRIAN, Oleg, *Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău: Ed. Cartier, 2006;
14. SOCOR, Vladimir, *Aliyev, Erdogan Sign Inter-Governmental Agreement on Trans-Anatolia Gas Pipeline to Europe*, în „Eurasia Daily Monitor”, Vol. 9, Nr. 122, 27 iunie 2012, www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39545&tx_ttnews%5BbackPid%5D=27&cHash=2e9f386bf569ef7ea670cde5a5c3784c;
15. www.nabucco-pipeline.com (Pagina oficială a proiectului Nabucco).

COOPERAREA DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA DIN PERSPECTIVA RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE. IMPLICAȚII ASUPRA SECURITĂȚII

*Nicolae Ioan PETRAȘUC**

Rezumat: Într-o lume aflată în plin proces de globalizare, niciun stat nu mai poate face față de unul singur problemelor cu care se confruntă lumea contemporană. România și Ucraina, ca țări vecine, trebuie privite din două unghiuri diferite. România are, pe de o parte obiective de natură politico-militară privind securitatea, ce rezultă din apartenența la NATO, iar pe de altă parte, obligații de natură economică și instituțională, ca membru UE. Ucraina, prin poziția geostrategică, potențialul economic și militar reprezintă o putere regională, iar odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, a devenit un pivot geopolitic în Europa de Est. Cooperarea dintre două țări, indiferent pe ce paliere se desfășoară, este inevitabilă, benefică și poate contribui decisiv la menținerea securității în zona de est și sud-est a Europei, precum și la rezolvarea unor conflicte înghețate

Cuvinte-cheie: România, Ucraina, relații economice internaționale, cooperare, securitate

Lucrarea este structurată în trei părți, în cadrul cărora sunt prezentate o serie de elemente referitoare la relațiile economice internaționale și la cooperarea dintre România și Ucraina.

Astfel, primul capitol face o scurtă introducere cu privire la aspectele teoretice ce țin de domeniul relațiilor economice internaționale. În speță, sunt definite cele mai importante noțiuni cu care se operează în practica relațiilor economice internaționale, sunt prezentate unele teorii care stau la baza derulării activităților economice și este analizat conceptul de cooperare economică internațională.

Capitolul al doilea este canalizat pe cooperarea dintre România și Ucraina din perspectiva relațiilor economice și impactul pe care o are această cooperare asupra părților implicate în proces.

În partea a treia a lucrării sunt prezentate elemente de cooperare la nivel regional ce privesc securitatea est și sud-est europeană în care sunt implicate, pe de o parte România, ca actor pe scena internațională ce contribuie la gestionarea integrată a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților mediului de securitate internațional, asumându-și responsabilitățile ce îi revin în calitate de membru al ONU, UE, NATO, OSCE și Consiliului Europei, iar pe de altă parte, Ucraina, ca stat-pivot în relațiile Vest-Est.

1. Aspecte teoretice privind relațiile economice internaționale

Evoluția relațiilor economice internaționale și intensificarea interdependențelor economice au impus necesitatea elaborării unor teorii, concepte, abordări complexe, care ar identifica soluții adecvate ale dezvoltării economiei contemporane.

Relațiile economice internaționale au constituit o preocupare importantă a teoriei economice în diversele etape ale evoluției acesteia. În perioada inițială, când

* *Locotenent, Ministerul Apărării Naționale, p_ionut80@yahoo.com.*

economia naturală era predominantă în lume, teoria economică a examinat în mod dispart unele probleme ale relațiilor economice internaționale.

Ulterior, când economia de schimb a devenit caracteristica fundamentală a dezvoltării economice, relațiile economice internaționale au constituit un domeniu important de analiză pentru teoria economică.

Astfel, dezvoltarea economică a diferitelor teritorii a condus, în cele din urmă, la apariția unor forme economice organizate în mod unitar, în cadrul unor teritorii delimitate, respectiv în cadrul statelor naționale formate și extinse odată cu apariția și dezvoltarea capitalismului.

Caracterul de național este dat de faptul că acest ansamblu de schimburi de activități se realizează între membrii unei anumite comunități umane, într-un teritoriu bine delimitat, aparținând unui stat național.

Existența economiilor naționale și dezvoltarea acestora au adus cu sine și legăturile dintre diversele economii naționale, ca forme de conviețuire și de acces la resursele celuilalt sau de transfer a realizărilor unuia către celălalt.

Primele încercări de gândire economică modernă care au ridicat pe o treaptă superioară analiza problematicii comerțului internațional ca parte componentă a relațiilor economice internaționale a fost mercantilismul¹.

În perioada modernă și contemporană se dezvoltă teoria liberalismului economic sau ideea „comerțului liber”, fondată de clasicii economiei politice engleze Adam Smith, Robert Torrens, David Ricardo.

Adam Smith considera că „dacă o țară străină ne poate furniza bunuri mai ieftine decât le-am produce noi, e mai bine să le cumpărăm de la ea, cu o parte din produsul activității noastre, utilizat într-un mod din care putem trage oarecare folos. Activitatea unei țări nu e utilizată cu cel mai mare avantaj când e îndrumată către producția unui articol pe care ea îl poate cumpăra mai ieftin decât ar fi costul lui de producție”².

Acesta a prezentat o adevărată teorie cu privire la relațiile economice externe, care, la vremea sa erau cu preponderență relații comerciale. Acesta a susținut ideea unei politici liberale economice în relațiile externe, care să asigure națiunii britanice o reală sursă și metodă de îmbogățire.

De altfel, Adam Smith recunoaște ca deosebit de mari avantajele oferite de comerțul exterior și anume:

- pe de o parte, faptul că acesta dă producătorului intern șansa de a-și desface pe piața externă acea parte a producției realizate care nu are cerere pe piața internă;
- pe de altă parte, creează astfel mijloacele de plată pentru a aduce din afară pe piața internă acele produse care sunt cerute de aceasta și pentru care producătorii autohtoni nu au înclinația sau disponibilitatea de a le produce.

David Ricardo³, continuând și dezvoltând această orientare a lui A. Smith, afirmă că „într-un sistem de perfectă libertate a comerțului, fiecare țară își consacră în

¹ Mercantilismul a fost o politică economică care s-a afirmat în Europa între secolele XV - XVIII, bazată pe conceptul că puterea unei națiuni poate fi mărită dacă exporturile sunt superioare importurilor.

² Adam SMITH, *Avuția națiunilor*, Editura Publică, 2011.

³ David Ricardo a fost un economist englez, reprezentant al Școlii Clasice de Economie.

mod natural capitalul și munca acelor genuri de activități care îi sunt cele mai avantajoase”. El a încercat să rezolve două probleme legate de comerțul internațional: teoria costurilor comparative și teoria echilibrării automate a balanței de plăți externe.

Conform teoriei costurilor comparative și a avantajului relativ în comerțul internațional, rezultă că fiecare țară se va specializa în producerea și exportul acelor produse pentru care are cei mai abundenți și ieftini factori de producție, ceea ce face ca diviziunea internațională a muncii să se adâncească, conducând spre maximizarea eficienței economice.

Atât A. Smith cât și D. Ricardo consideră comerțul internațional ca aducător de avantaje pentru economiile participante și ambii pun aceste avantaje în strânsă și obiectivă legătură cu adâncirea diviziunii internaționale a muncii, cu specializarea producătorilor, dar și a economiilor naționale, pe acele produse care le asigură cele mai reduse costuri și cel mai mare profit.

Producția de mărfuri și crearea noii piețe mondiale au condus, pe de o parte, la apariția concurenței internaționale, iar pe de altă parte, la apariția primelor concepte teoretice privind atitudinea necesară față de comerțul internațional, fie la export, fie la import. Astfel s-au conturat politici liberale (comerciale) care serveau intereselor unor exportatori și politici protecționiste, care apărau interesele noilor veniți pe arena producției de mărfuri, a industrializării și apoi a comerțului internațional.

Economia unei țări nu poate exista și nu poate fi viabilă decât în cadrul și în legătură cu economiile celorlalte țări.

Economia mondială se bazează pe un amplu sistem de interdependențe economice internaționale. În cadrul acestui sistem de conexiuni, interesele și problemele economiilor naționale se întrepătrund și numai în virtutea acestor legături și raporturi calitative diferite ele pot exista și progresa.

Astfel, schimbarea configurației politice a lumii după cel de-al doilea război mondial, ca urmare a prăbușirii sistemului colonial, a accentuat lupta pentru independența de stat și formarea a numeroase economii naționale. Aceste țări au intrat în noi raporturi cu numeroase alte state în vederea valorificării resurselor materiale și umane, pentru făurirea unor economii interdependente.

O altă etapă importantă în dezvoltarea relațiilor economice internaționale și integrărilor regionale și interregionale a fost prăbușirea marelui bloc comunist din anii 1990, evenimente ce au servit drept cauză pentru apariția și dezvoltarea a noi state, regimurile comuniste fiind înlocuite de guverne democratice, iar acest lucru a contribuit semnificativ și la dezvoltarea legăturilor dintre România și Ucraina.

2. Cooperarea dintre România și Ucraina

Ucraina este al doilea stat ca mărime din Europa și principalul beneficiar al dezintegrării Uniunii Sovietice. Prin suprafața sa, echivalentă cu cea a Germaniei și Marii Britanii la un loc și cele aproximativ 45 de milioane de locuitori, se situează printre principalele state ale continentului. Dacă luăm în considerare și lungimea țărmului la Marea Neagră, Ucraina deține un important statut geopolitic, stârnind interesul marilor puteri occidentale, prin posibilitatea influențării raportului de forțe în Europa Centrală și de Est, în zona Mării Negre dar și față de Rusia.

Din punct de vedere economic, Ucraina are potențial de dezvoltare, inclusiv o piață cu posibilități de creștere peste media Zonei Extinse a Mării Negre. Ea se comportă, în egală măsură, ca un mare consumator de energie (de hidrocarburi) și ca principala țară de tranzit a conductelor de gaze naturale din Federația Rusă spre Europa Centrală (UE). Astfel, funcționarea normală a economiei Ucrainei este strâns asociată, deci, cu traseele energetice „clasice”, serviciile de tranzit ale gazelor rusești asigurând în prezent 2% din PIB-ul Ucrainei și peste 6% din veniturile bugetare.

România a fost printre primele țări care au recunoscut Ucraina ca stat independent, iar stabilirea de relații diplomatice, la 2 februarie 1992⁴, a fost urmată imediat de înființarea Ambasadei României la Kiev, în locul Consulatului General, care a funcționat în capitala ucraineană din 1971.

Relațiile dintre România și Ucraina au evoluat progresiv și au înregistrat, pe parcursul timpului, o schimbare de dinamică cu orientare ascendentă, ca rezultat al inițiativelor și demersurilor ambelor părți vizând consolidarea încrederii și a cooperării în diverse domenii de interes.

Mai mult, obiectivul principal al României în relația cu Ucraina, din perspectiva statutului de membru UE și aliat NATO, privește menținerea acesteia pe traiectoria realizării obiectivelor europene, ca element esențial pentru consolidarea stabilității regionale.

Ansamblul raporturilor româno-ucrainene cuprinde domenii variate de interacțiune, dialogul politic bilateral fiind completat cu dosare precum: integrarea europeană a Ucrainei, protecția minorităților naționale la standarde europene, intensificarea cooperării regionale și transfrontaliere (cu utilizarea instrumentelor de finanțare europene).

Dimensiunea cooperării economice constituie un capitol deosebit de important atât în domeniul relațiilor bilaterale, cât și în parcursul european al Ucrainei.

Cadrul juridic al relațiilor româno-ucrainene cuprinde peste 40 de acorduri și convenții care reglementează cooperarea bilaterală în plan politic, economic, cultural-științific, umanitar și în alte domenii. Cele mai importante documente semnate până în prezent sunt⁵:

- Comunicat comun privind stabilirea relațiilor diplomatice între România și Ucraina, începând cu data de 1 februarie 1992 și deschiderea de ambasade cât mai curând posibil (București, 18 iulie 1991)

- Acord între Guvernul României și Guvernul Ucrainei cu privire la colaborarea comercial-economică și tehnico-științifică (București, 28 iulie 1992)

- Acord între Guvernul României și Guvernul Ucrainei privind înființarea Consiliului consultativ româno-ucrainean de colaborare comercial-economică (București, 19 aprilie 1994) - Convenția între Guvernul României și Guvernul Ucrainei pentru evitarea dublei impuneri și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și pe capital (Ismail, 29 martie 1996)

⁴ Ministerul Afacerilor Externe salută aniversarea, la 1 februarie 2012, a 20 de ani de la stabilirea de relații diplomatice cu Ucraina, după recunoașterea de către țara noastră a independenței Ucrainei la 8 ianuarie 1992. <http://www.mae.ro/node/11971>, accesat 19.10.2012, ora 18.44.

⁵ Site oficial MAE, <http://old.mae.ro/index.php?unde=doc&id=5750&idlnk=1&cat=3>, accesat 20.10.2012, ora 21.34.

- Tratat cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între România și Ucraina (Constanța, 2 iunie 1997)
- Convenție dintre Guvernul României și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind recunoașterea și echivalarea reciprocă a actelor de studii și titlurilor științifice eliberate în România și Ucraina (București, 19 februarie 1999)
- Convenție între Guvernul României și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind colaborarea în construirea și exploatarea conductei de gaze HUST (Ucraina) – Satu Mare (România) (București, 19 februarie 1999)
- Acord între Guvernul României și Guvernul Ucrainei privind transporturile internaționale rutiere (07.04.2000)
- Acord între Guvernul României și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind colaborarea în domeniul transportului feroviară (Kiev, 21 octombrie 2003)
- Acord între Guvernul României și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei cu privire la cooperarea economică, industrială și tehnico-științifică (București, 30 octombrie 2007)⁶ etc.

Printre evenimentele cele mai importante în anul 2012 în relațiile bilaterale comerciale și economice, s-a aflat și prima reuniune a Comisiei comune Ucraineano-Română cu privire la cooperarea economică, industrială, științifică și tehnică din data de 11 aprilie 2012 de la Kiev. Pe parcursul evenimentului, părțile au discutat o gamă largă de aspecte cu privire la cooperarea bilaterală în diverse sectoare ale economiei, au marcat unele chestiuni problematice ale comerțului și a relațiilor economice dintre Ucraina și România, conturând totodată și pașii de bază ale cooperării bilaterale viitoare.

Ca prin rezultat concret al reuniunii Comisiei a fost organizarea și desfășurarea Forumului Economic Ucraineano-Român „Energia - domeniu de interes regional”⁷.

Cu ocazia evenimentului menționat fostul ministru-consilier Yuriy Verbitsky din cadrul Ambasadei Ucrainei în România a declarat că schimburile economice bilaterale dintre România și Ucraina au atins, în 2011, un maxim istoric de peste două miliarde de dolari, existând, în continuare, premise de creștere, subliniind „exista un mare potențial economic încă neexploatat de oamenii de afaceri din cele două țări, fapt confirmat de dinamică schimburilor comerciale, cu exporturi și importuri în creștere”⁸.

Totodată, la evenimentul menționat a participat și secretarul de stat Bogdan Aurescu, care a trecut în revistă evoluțiile recente în relațiile româno-ucrainene și a

⁶ La data intrării în vigoare a acestui Acord, își va înceta valabilitatea Acordul interguvernamental de colaborarea comercială economică și tehnico-științifică, semnat la București, la 28.07.1992 și Acordul interguvernamental privind înființarea Consiliului consultativ interguvernamental româno-ucrainean de colaborare comercial-economică, semnat la București la 19.04.1994.

⁷ Camera de Comerț Bilaterală Româno-Ucraineană împreună cu Ambasada Ucrainei la București și cu sprijinul Camerei Naționale a României a organizat în data de 24 mai 2012, la Palatul Camerei de Comerț din București, prima ediție a Forumului economic româno-ucrainean, cu tema „Energia – domeniu de interes regional”.

⁸ Site-ul Camerei de Comerț și Industrie a României, <http://www.ccir.ro/media-si-publicatii-proprii/comunicate-de-presa/view/cooperarea-economica-romano-ucraineana-are-un-potential-deosebit>, accesat 19.10.2012, ora 22.09

reiterat interesul României pentru dezvoltarea cooperării în vederea consolidării relațiilor de bună vecinătate dintre România și Ucraina. În același timp reiterat sprijinul României pentru parcursul european al Ucrainei.

Deși în ultima perioadă relațiile de cooperare economică și nu numai, s-au situat pe un trend ascendent, Ucraina este încă un partener „incontornabil și, în același timp, subutilizat”, cum declară fostul ministru de externe Teodor Baconski⁹.

Cu ocazia evenimentului Reuniunea Anuală a Diplomației Române - organizat de Ministerul Afacerilor Externe¹⁰, ministrul de externe Titus Corlățean a subliniat faptul că în ultima perioadă relația României cu Ucraina a înregistrat o serie de deschideri și a reamintit sprijinul țării noastre în parcursul european al Ucrainei.

Mai mult, în afara tratatelor, convențiilor, acordurilor în baza cărora România cooperează cu Ucraina pe numeroase paliere, sunt o serie de programe ale Uniunii Europene¹¹, care a dezvoltat un proces din ce în ce mai coerent de cooperare regională și de deschidere în proximitatea sa geografică, în care ambele țări sunt părți actori direcți.

Privind din perspectiva Uniunii Europene, pentru a-și realiza obiectivele propuse, aceasta a inițiat o serie de programe care vizează cooperarea între statele membre și între acestea și țările vecine, dar și întărirea relațiilor politice, economice și sociale, pe baza unui set comun de valori. Una din inițiative face referire la programele de cooperare teritorială europeană, care reprezintă un forum pentru identificarea de soluții comune și dezvoltarea de strategii pentru problemele ce transcend granițele naționale.

Un exemplu în acest sens este „Programului de Cooperare Transnațională Sud Estul Europei - *un program pentru o zonă europeană în tranziție către integrare*”.

Programul Sud Estul Europei vizează dezvoltarea parteneriatelor transnaționale de importanță strategică, având scopul de a sprijini integrarea teritorială, economică și socială și de a contribui la creșterea gradului de coeziune, stabilitate și competitivitate al regiunilor. În acest scop, programul urmărește realizarea de

⁹ „Pe noi ne-a interesat profilarea României, alături de Polonia, ca lider regional în Parteneriatul Estic, buna vecinătate cu potențialul ei economic și de schimburi culturale, rolul posibil și necesar al Ucrainei în soluționarea conflictului transnistrean, precum și formatul trilateral de cooperare România-Ucraina-Republica Moldova. Însă, dincolo de aceste aspecte, nu trebuie să uităm importanța geopolitică a Ucrainei”, Teodor Baconski, cu ocazia Forumului Civic România-Ucraina organizat de Centrul Român de Politici Europene, împreună cu *Institute of World Policy* (Ucraina) între 24 și 25 mai la București, <http://www.crpe.ro/index>, accesat 17.10.2012, ora 23.01

¹⁰ Reuniunea Anuală a Diplomației Române, 03.09.2012, București, Palatul Parlamentului, Site-ul oficial al MAE, <http://www.mae.ro/node/15062>, accesat 18.10.2012, ora 22.18

¹¹ Consiliul European de la Copenhaga a precizat că Uniunea Europeană este interesată să întărească relațiile de cooperare regională și transfrontalieră cu țările vecine, în scopul dezvoltării depline a potențialului regiunilor [...] și pentru a evita riscul unor noi linii de divizare în Europa. Așadar, Uniunea Europeană și-a propus prin politica sa, să susțină efortul partenerilor vecini pentru reducerea sărăciei și crearea unui spațiu de prosperitate și valori comune, bazat pe integrare economică ridicată, relații politice și culturale mai intense, o cooperare transfrontalieră întărită și prevenirea în comun a conflictelor. Consiliul European de la Copenhaga, 12-13 decembrie 2002, Concluziile Președinției, http://Ue.Eu.Int/Uedocs/Cms_Data/Docs/Pressdata/En/Ec/73842.Pdf, accesat 16.10.2012, ora 19.52.

proiecte de calitate, orientate către obținerea de rezultate, având caracter strategic și fiind relevante pentru aria programului.

Programul Sud Estul Europei contribuie la promovarea coeziunii dintre statele membre, candidate, potențial candidate și vecine. Cooperarea regională este esențială în Sud Estul Europei, indiferent de gradul de integrare al fiecărei țări. Stabilitatea, prosperitatea și securitatea regiunii reprezintă un interes deosebit pentru UE¹².

Cu toate că Uniunea Europeană, cât și România ca țară membră a NATO și UE au ca scop dezvoltarea parteneriatelor transnaționale în domenii de importanță strategică pentru îmbunătățirea procesului de integrare teritorială, economică și socială și pentru a contribui la coeziune, stabilitate și competitivitate, zonele din vecinătatea țării noastre – ca graniță la Est a UE și NATO se confruntă cu o serie de probleme care împiedică realizarea acestor obiective.

În continuare vom detalia câteva aspecte ce țin de contribuția României și Ucrainei la realizarea securității în Europa de Est și Sud Est.

3. Implicații asupra securității

Ca actor pe scena internațională, România contribuie la gestionarea integrată a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților mediului de securitate internațional, asumându-și responsabilitățile ce îi revin în calitate sa de membru al ONU, UE, NATO, OSCE și Consiliului Europei. Strategia Națională de Apărare, un instrument de lucru prin intermediul căruia se gestionează riscurile, amenințările și vulnerabilitățile la adresa României înglobează amenințările la care aceasta este supusă și oferă direcții de acțiune pentru contracararea acestora, în conformitate cu acțiunile organizațiilor internaționale din care face parte.

Ucraina este un stat-pivot în relațiile Vest-Est. Balanța ei între Occident și Rusia este evidentă, atât relațiile cu Moscova, cât și cu Uniunea Europeană fiind deosebit de complexe. În principiu, Kievul încearcă să compatibilizeze relațiile de parteneriat față de UE și NATO cu dezvoltarea unei cooperări avantajoase cu Federația Rusă și statele din CSI.

În acest context, la nivel regional, România coordonează activitatea în cadrul următoarelor inițiative de cooperare, la care participă și Ucraina¹³:

- Procesul Reuniunilor Miniștrilor Apărării din Sud-Estul Europei (SEDM)
- Grupul de cooperare navală la Marea Neagră (BLACKSEAFOR);

¹² Aria eligibilă a Programului de Cooperare Transnațională Sud Estul Europei cuprinde 16 state, din care 14 state participă cu întregul teritoriu, respectiv Albania, Austria, Bosnia și Hertzevina, Bulgaria, România, Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Grecia, Ungaria Serbia, Muntenegru, Slovacia, Slovenia și Moldova. În celelalte două a fost susținută eligibilitatea doar pentru anumite regiuni: în Italia: Lombardia, Bolzano, Trento, Veneto, Friuli-Venezia-Giulia, Emilia Romagna, Umbria, Marche, Abruzzo, Molise, Puglia Basilicata, iar în Ucraina zonele Cjermovestka, Ivano-Frankiviska, Zakarpatska și Odessa.

¹³ Inițiative politico-militare de cooperare la care participă România, Site-ul oficial al Ministerului Apărării Naționale, http://www.mapn.ro/diepa/cooperare/initiative_regionale.htm accesat 20.10.2012, ora 18.55.

- Operația națională turcă de securitate maritimă "BLACK SEA HARMONY" (OBSH);

- Batalionul multinațional de geniu „TISA”.

Procesul Reuniunilor Miniștrilor Apărării din Sud-Estul Europei (SEDM) este o inițiativă regională sub egida căreia funcționează Forța Multinațională de Pace din Sud-Estul Europei (MPFSEE), precum și următoarele proiecte: Rețeaua de simulare în Sud-Estul Europei în vederea furnizării arhitecturii necesare pentru organizarea de exerciții asistate de calculator (CAX) și pentru alte nevoi de gestionare a informațiilor, precum și mijloacele de a răspunde la situațiile de criză reale (SEESIMNET); Rețeaua de telemedicină pentru interconectarea spitalelor militare (posibil și a celor civile) din statele membre SEDM având ca scop utilizarea sistemelor informatice și de comunicații pentru a acorda asistență medicală la distanță (IMIHO); Grupul de lucru pentru neproliferarea Armelor de Nimicire în Masă, securitatea frontierelor și lupta împotriva terorismului (CBSC);

SEDM are drept scop intensificarea procesului de înțelegere și cooperare politico-militară regională, menit să contribuie la întărirea stabilității și securității în Europa de Sud-Est. Participă o serie de state din regiune, membre NATO sau PfP, după cum urmează: Albania, Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Croația, Grecia, Italia, FYR Macedonia, Muntenegru, România, Slovenia, Serbia, Turcia, Statele Unite și Ucraina. Georgia și Republica Moldova au statut de observator.

Grupul de cooperare navală la Marea Neagră (BLACKSEAFOR) este o inițiativă regională, înscrisă în eforturile țărilor riverane Mării Negre de a întări încrederea și buna înțelegere între statele semnatare, precum și de a dezvolta cooperarea și interoperabilitatea între forțele navale din bazinul Mării Negre.

La inițiativă participă: Bulgaria, Federația Rusă, Georgia, România, Turcia și Ucraina.

În cadrul BLACKSEAFOR, deciziile se adoptă prin consens, atât la nivelul Reuniunilor Înalților Reprezentanți Naționali (miniștrii de externe/apărării, sau a reprezentanților lor autorizați) – organul politic, cât și în Comitetul Comandanților Forțelor Navale din Marea Neagră - organul executiv pentru controlul și comanda BLACKSEAFOR.

Operația națională de securitate maritimă „Black Sea Harmony” (OBSH) a fost inițiată de Turcia la 1 martie 2004, ca operația națională de securitate maritimă "BLACK SEA HARMONY" (OBSH) pentru monitorizarea rutelor maritime, în scopul descoperirii navelor suspectate de activități ilegale sau ale unor posibile amenințări asimetrice, aflate în zona de jurisdicție națională, cu precădere spre strâmtoarea Bosfor. Din perspectiva OBSH, Turcia cooperează cu NATO, prin schimb de informații despre navele suspecte și încearcă dezvoltarea cooperării în plan regional, cu statele riverane Mării Negre. România, Federația Rusă și Ucraina au încheiat aranjamente bilaterale cu Turcia pentru cooperarea în cadrul OBSH.

Batalionul multinațional de geniu „TISA”, a fost înființat la inițiativa Ucrainei, în 1999, cu ocazia întâlnirii trilaterale a miniștrilor apărării din România, Ucraina și Ungaria. Ulterior, Slovacia și-a manifestat dorința de a adera la inițiativă.

Principiile de organizare au în vedere constituirea unui comandament comun multinațional care se va afla în poziție stand-by, în vreme ce problemele de personal,

logistică și comunicații interioare vor rămâne în responsabilitatea națională. Contribuția României constă într-o companie de geniu (circa 200 militari - modulul românesc nu se constituie ca unitate special destinată unității multinaționale de geniu, ci se operaționalizează subunitățile specifice tipului de misiune, din cadrul unor unități de geniu existente).

Misiunea principală a batalionului constă în supravegherea și intervenția, în regim de urgență, în bazinul râului Tisa, în caz de dezastru natural și participarea la înlăturarea efectelor unor astfel de evenimente.

Annual, țara care deține președinția inițiativei organizează și asigură desfășurarea unui exercițiu multinațional, denumit „Blonde Avalanche”.

Concluzii

Cooperarea economică dintre Ucraina și România se află pe un trend ascendent. Printre cele mai elocvente elemente ale acestui fenomen amintim tratatele, convențiile și acordurile încheiate între cele două părți, precum și intensificarea discuțiilor bilaterale, pe diverse paliere, a personalului de speciale și mediului științific.

De subliniat este faptul că relațiile bilaterale dintre cele două țări se manifestă nu numai în cadrul unor proiecte gerate de Uniunea Europeană. Atât Ucraina, cât și România sunt state riverane la Dunăre și la Marea Neagră, atât în România există o comunitate ucraineană, cât și în Ucraina o comunitate românească, iar acest lucru impulsionează din ce în ce mai mult dezvoltarea cooperării între cele două state.

Bibliografie:

1. CHIFU, I.; NANTOI O.; SUSHKO, O., *The Perception of Russia in Romania, Republic of Moldova and Ukraine*, București: Editura Curtea Veche, 2010;
2. MECU, D. G., *Negociere, comunicare, diplomație și protocol în relațiile economice internaționale*, Editura Alfa, 2011;
3. OPREA, G.; ONISOR, C.; TIMOFTE, R., *România – integrare și securitate*, București: Editura Balcanii și Europa, 2005;
4. POSTEVKA, M., *Politică și energie în Est – Cazul Ucraina*, Colecția Geopolitica, Editura Topform, 2010;
5. SMITH, A., *Avuția națiunilor*, Editura Publică, 2011;
6. *Aniversarea a 20 de ani de la recunoașterea independenței Ucrainei și stabilirea de relații diplomatice*, Site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe, <http://www.mae.ro/node/11971>;
7. *Asociația de prietenie România-Ucraina*, <http://www.romaniaucraina.ro/>;
8. Camera de Comerț și Industrie Româno-Ucraineană (CCIRU), <http://ccir-u.ro/>;
9. Consiliul European de la Copenhaga, 12-13 decembrie 2002, Concluziile Președinției, http://Ue.Eu.Int/Uedocs/Cms_Data/Docs/Pressdata/En/Ec/73842.Pdf;
10. *Cooperarea economică româno-ucraineană are un potențial deosebit*, Site-ul Camerei de Comerț și Industrie a României, <http://www.ccir.ro/media-si->

- publicatii-proprii/comunicate-de-presa/view/cooperarea-economica-romano-ucraineana-are-un-potential-deosebit;
11. Forumul Civic România-Ucraina organizat de Centrul Român de Politici Europene, împreună cu Institute of World Policy (Ucraina) între 24 și 25 mai la București Site-ul Centrului Român de Politici Europene - <http://www.crpe.ro/index>;
 12. Inițiative politico-militare de cooperare la care participă România, Site-ul oficial al Ministerului Apărării Naționale, http://www.mapn.ro/diepa/cooperare/initiative_regionale.htm;
 13. Reuniunea Anuală a Diplomației Române, 03.09.2012, București, Palatul Parlamentului, Site-ul oficial al MAE, <http://www.mae.ro/node/15062>;
 14. Ucraina, Site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe, <http://old.mae.ro/index.php?unde=doc&id=5750&idlnk=1&cat=3>.

ÎNVĂȚĂMINTE JURISPRUDENȚIALE PENTRU CONDUCEREA POLITICO-STRATEGICĂ ÎN MATERIA DREPTURILOR OMULUI

*Anelis-Vanina ISTRĂTESCU**

Rezumat: Conducerea operațiunilor politice sau militare este o sarcină complexă. Liderii politici și cei militari, indiferent dacă sunt implicați în conflicte interne sau internaționale, trebuie să fie permanent conștienți de riscurile pe care le întreprind în cazul în care nu se conformează cu anumite norme care reglementează protecția drepturilor omului și a libertăților. Astfel, acestora nu li se permite să acționeze în mod abuziv și să neglijeze legalitatea acțiunilor pe care le administrează și a ordinii, dar au anumite obligații în domeniul militar, precum respectarea și aplicarea legii și instruirea celorlalți membri ai forțelor militare să acționeze în temeiul legii.

Încălcarea acestor principii ar putea atrage după sine anumite sancțiuni pentru liderii responsabili pentru încălcări ale drepturilor omului, care nu pot fi neglijate. Acesta este motivul pentru care liderii umanității trebuie să își direcționeze eforturile lor pentru a asigura și a consolida cadrul legal al oricărei operațiuni efectuate în scopul de a soluționa un conflict sau de a restabili pacea în zonele de război.

Cuvinte-cheie: lider, drepturile și libertățile omului, domnia legii, violare, sancțiune.

Ecoul marilor condamnări ale liderilor politici sau militari din istoria umanității se răsfrânge și asupra prezentului, conducând la ideea că orice decizie trebuie atent planificată și orice acțiune trebuie condusă în spiritul legalității și proporționalității, în pofida impedimentelor și constrângerilor inerente oricărei societăți, dincolo de amenințările sau riscurile specifice modernității.

Abilitatea de gestionare adecvată a crizelor și conflictelor, ca și capacitatea de anticipare a consecințelor propriilor acțiuni reprezintă calități *sine-qua-non* pentru comandantul politic sau militar, în absența cărora pericolul comiterii unor grave erori sau chiar a unor fapte ilicite, devine mai mult decât iminent, antrenând în mod inevitabil răspunderea tuturor celor implicați.

1 Tendințe și perspective în conducerea politico-strategică

Analiza minuțioasă a contextului internațional actual ne face să observăm că polul-cheie în păstrarea climatului de stabilitate și securitate a națiunilor îi aparține conducerii politico-strategice, de care depinde însăși evoluția umanității, aflată într-o permanentă metamorfoză. De aceea, nu greșim atunci când afirmăm că o conducere politico-strategică eficientă se reflectă în bunul mers al societății, influențând în mod direct principiile ei de funcționare, situația juridică, economică, socială și culturală ori gradul de civilizație al unui popor.

În abordarea aspectelor referitoare la conducerea politico-strategică, nu am putea face abstracție de legătura indisolubilă dintre cele două elemente, ca și de

* *Avocat, Baroul București; formator la Institutul Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților din București; asistent universitar la Facultatea de Relații Internaționale, Istorie și Filozofie din cadrul Universității „Spiru Haret” din București; doctorand în Științe Militare și Informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol”, București.*

modalitatea complementară în care acestea interacționează în scopul îndeplinirii unor obiective comune, precum menținerea păcii și securității naționale și internaționale, asigurarea stabilității, afirmarea politicii externe în raporturile interstatale, prevenirea declanșării unor crize sau conflicte ori managementul celor deja instalate. În opera de înfăptuire a acestui complex proces, conducerea strategică devine, în esență, instrumentul de realizare al celei politice, cu care trebuie să se afle într-un raport de compatibilitate perfectă, indispensabil bunei guvernări a societăților organizate.

Conexitatea dintre factorul militar și cel politic nu mai reprezintă demult o noutate, fiind unanim acceptat că fenomenul militar se subordonează scopului politic și că rămâne un vector potențial al puterii în realizarea strategiilor adoptate în materia securității naționale și internaționale. Referindu-se la corelația politic-militar, R. Cooper consideră că „*soldații, ca și diplomații, încearcă să facă același lucru: să schimbe modul de a gândi al celorlalți oameni. Greșelile în materie de politică externă pot fi la fel de dezastruoase ca și greșelile de război. Uneori e chiar dificil să distingă între cele două*”¹.

Dincolo de aspectul conexității, în cercetarea noastră nu putem ignora nici subordonarea factorului militar celui politic, pe care Lieddell Hart a exprimat-o atât de bine, atunci când a definit strategia ca fiind, „arta repartiției și folosirii mijloacelor militare pentru înfăptuirea scopurilor politicii”². Tot el era de părere că comandantul militar este direct responsabil față de Guvern, care îl numește și îl revocă, care dictează politica războiului în funcție de propriile obiective politice.

Nu se mai impune deci să demonstrăm că violența, element principal al puterii, exercitată prin forțele armate, rămâne un instrument incontestabil de promovare și impunere a scopului politic, în ecuația atât de complexă a mediului actual de securitate. „Războiul este mai mult decât continuarea politicii prin alte mijloace. El este instrumentul politicii, politica însăși”³. De altfel, o privire retrospectivă asupra marilor războaie ale omenirii ne face să înțelegem că declanșarea violențelor a fost rezultatul amplificării unor stări conflictuale izbucnite din nerecunoașterea granițelor, pretenții teritoriale, încălcarea unor angajamente reciproc asumate, astfel de cauze având legătură directă cu regimul politic.

Poate cel mai ilustrativ exemplu în demersul nostru științific referitor la coeziunea dintre puterea politică și cea militară îl reprezintă NATO, organizație a cărei înființare a stat sub semnul întăririi capacității de luptă a semnatarilor Tratatului Atlanticului de Nord împotriva marilor riscuri la adresa securității mondiale⁴. Statele participante au înțeles că numai printr-un efort concertat, atât la

¹ R. COOPER, *Ordine și haos în secolul XXI. Destrămarea națiunilor. Geopolitica lumilor secolului XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007, p.112.

² B.N.Liddell HART, *Strategia. Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973, p. 333.

³ M. MUREȘAN, Gh. VĂDUVA, *Războiul viitorului. Viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 86.

⁴ În preambulul Tratatului din 4 aprilie 1949 se menționează în mod expres intenția statelor de salvagardare a libertății, patrimoniului comun și civilizației popoarelor, fondate pe principiile democrației, libertății individuale și supremației legii, promovarea stabilității și bunăstării în spațiul Atlanticului de Nord, unirea eforturilor în scopul apărării lor colective și menținerii păcii și securității.

nivel politic, cât și militar, au perspectiva stabilității și ordinii, prin aplicarea unei formule de echilibru între diplomație și forță, prin adaptarea continuă a strategiilor militare la obiectivele politicii externe, ca și la necesitățile de ordin umanitar.

Stabilirea atribuțiilor ce le revin decidenților politici și militari la nivel global sau regional impune clarificarea mecanismelor prin care aceștia interacționează în realizarea obiectivului mai larg de angajare și desfășurare a forțelor pentru gestionarea crizelor, în funcție de natura lor: astfel, dacă în cazul operațiilor multinaționale cu caracter global comandamentul ONU sau NATO are independență de acțiune în îndeplinirea misiunii încredințate, întocmind rapoarte periodice către Consiliul de Securitate, sub autoritatea căruia se află, în cazul operațiilor regionale, conducerea politică se exercită printr-un mecanism operațional propriu, care implică consultări între statele participante.

Raportul de subordonare dintre conducerea politică și cea militară nu echivalează însă cu o imixtiune a politicului în modalitatea concretă și efectivă de derulare a operațiilor militare și nu înlătură libertatea de acțiune a comandamentului militar în privința deciziilor luate și a actelor desfășurate în teatrele de război. O astfel de concluzie decurge și din nepieritoarele scrieri ale lui Sun Tzî, mai actuale decât oricând, în care marele teoretician sublinia că șeful statului nu trebuie să intervină în conducerea nemijlocită a acțiunilor militare, evocând distincția dintre competențele militare și cele politice, care nu se confundă și nici nu se suprapun.

Considerăm că puterea decizională a comandantului militar în teatrele de operații derivă din aplicarea a trei principii esențiale de pregătire și ducere a acțiunilor militare: *principiul libertății de acțiune*, care implică asigurarea condițiilor pentru desfășurarea acțiunilor proprii, conform unor scopuri stabilite prin manifestarea inițiativei; *principiul unității comenzii*, vizând reunirea forțelor, mijloacelor și acțiunilor, ca și conducerea lor permanentă și unitară, pentru îndeplinirea oportună a scopurilor propuse; *principiul securității acțiunilor și trupelor*, în virtutea căruia se lărgeste sfera măsurilor luate de comandanți pentru protejarea forțelor proprii și pentru înlăturarea efectelor negative ale acțiunilor prin surprindere⁵.

Puterea exemplului personal pe care o exercită comandantul, se va regăsi în conduita celor conduși, punându-și amprenta asupra întregului sistem manageriat, pe care îl modelează și îl coordonează. De aceea, nu întâmplător, conducătorul, fie el politic sau militar, trebuie să îndeplinească pe de o parte, condiția unei excelente pregătiri profesionale, a abilității practice și intuitive, iar pe de altă parte, cerința de moralitate impusă oricărui lider al unei colectivități. În domeniul militar, managementul conducerii forței trebuie privit ca un ansamblu de norme, principii, metode și modalități aflate la dispoziția comandantului militar pentru obținerea succesului în executarea sarcinilor ce îi revin.

În doctrină comandantul militar este privit, ca fiind „acel militar căruia i s-a conferit autoritatea de a conduce, coordona și controla o structură militară, calitate în

⁵ Pentru o abordare mai vastă a principiilor generale ale pregătirii și conducerii acțiunilor militare, a se vedea și C. ȚENU, L. STÂNCILĂ, *Curs de artă operativă, Tema: Bazele nomologice ale acțiunilor militare în războiul modern*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003, pp. 73-77.

care își exercită autoritatea în scopul planificării, organizării, conducerii și controlului eforturilor subordonaților și al utilizării resurselor umane, materiale, financiare, informaționale alocate pentru atingerea obiectivelor militare stabilite⁶.

Mauricius era de părere că „conducătorul de oști trebuie să fie o pildă pentru ceea ce trebuie să facă cei de sub conducerea sa”⁷, atrăgând atenția în egală măsură asupra responsabilității și exigenței aplicabile raporturilor dintre superiori și subordonați. Napoleon Bonaparte considera la rândul său, că „războiul este cel care îi făurește pe marii generali”.

În opinia noastră, comandantul militar rămâne veriga de bază a lanțului ierarhic angrenat în derularea conflictelor armate, pionul principal de pe „tabla de șah” a operațiilor militare, de abilitatea căruia depinde reușita sau nereușita unei misiuni.

Tot în literatura de specialitate, s-a subliniat *distincția dintre comandantul și liderul militar*, arătându-se că un comandant trebuie să aibă și calitatea de lider, spre deosebire de lider, care nu este în mod obligatoriu și comandant⁸. Ne raliem și noi acestui punct de vedere, cu motivarea că obținerea succesului în teatrele de luptă implică un ansamblu mai complex de cerințe în persoana comandantului, sub autoritatea căruia se inițiază, se derulează și se finalizează operațiile militare planificate. Acesta trebuie să posede aptitudinile necesare asigurării unui management eficient și aplicării unei strategii bine definite, ancorată în realitatea lumii moderne, confruntată cu amplificarea fără precedent a riscurilor și amenințărilor. Este era în care comandantul devine un „mesager” al politicii externe, promotor al *principiului prioritar al nerecurgerii la forță și rezolvării conflictelor pe cale pașnică*, veleitățile sale dobândind astfel o dimensiune mai amplă, adaptată noului context internațional.

Mutațiile produse pe scena geo-politică în ultimele decenii au conturat noi capabilități ale sistemului militar, concretizate prin cooptarea liderilor militari în realizarea obiectivelor afirmate în plan politic: participarea la operații de stabilizare și democratizare în regiuni afectate de criză, la acțiuni de menținere a ordinii interne, de construcție de locuințe și infrastructură, de aprovizionare cu alimente și medicamente, implicarea în acțiuni de luptă împotriva grupurilor de crimă organizată, ori chiar de reconstrucție a națiunii.

Diversificarea misiunilor încredințate forțelor militare a culminat cu implicarea acestora în acțiuni diplomatice, comandanții militari îndeplinind atribuții de veritabili negociatori cu părțile aflate în conflict și contribuind astfel la promovarea intereselor politicii externe⁹ a statelor.

⁶ C. MOȘTOFLEI, P. DUȚU, *Liderul militar în România*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 7.

⁷ MAURICIUS, *Artă militară*, Editura Academiei Române, București, 1970, p. 215.

⁸ Vezi F. CHIȚU, *Aspecte legale privind managementul și arta conducerii forței în operații militare multinaționale*, <http://www.arduph.ro/aspecte-legale-privind-managementul-si-arta-conducerii-forței-in-operatii-militare-multinationale/>.

⁹ Pentru mai multe amănunte, G. C. Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, RAO International Publishing Company, București, 2009, p. 98-102. În opina autorului, aspectul diplomatic al sferei militare se referă la circumstanțele în care armata

Asistăm deci, la o extindere de competențe a factorului militar, pentru realizarea căreia se impune ridicarea gradului de profesionalizare a armatei și sporirea nivelului de exigență în recrutarea personalului militar.

Același lucru se întâmplă și în cazul conducerii politice, a cărei conduită va fi întotdeauna privită cu mai multă strictețe, în considerarea rolului pe care aceasta îl joacă în dezvoltarea și progresul societății. Istoria recentă demonstrează că „președintele care nu poate stabili și respecta un program clar pierde impulsul câpătat prin victoria în alegeri și nu reușește să își fructifice complet potențialul oferit de funcție. Fiindcă fără viziune, concentrare și orientare, guvernarea se transformă în dezordine, iar țara cade în derivă.”¹⁰

Extinderea sferei de acțiune a conducerii strategice aflate sub „tutela” celei militare nu presupune doar creșterea importanței ei în societate, ci implică mai multe responsabilități, mai multă rigoare în decizie și acțiune, cu consecința directă a necesității întăririi disciplinei militare și perfecționării cunoștințelor în domeniul juridic, pornind de la ideea că inclusiv mediul militar se supune controlului respectării legilor, atât în teatrele de operații, cât și în afara lor, atât pe timp de pace, cât și în vreme de război. Prin prisma acestor linii directoare, conducerea politico-strategică trebuie să conștientizeze că obținerea puterii și satisfacerea propriilor interese nu se rezumă la simpla folosire a forței, care în repetate rânduri s-a dovedit a fi mai degrabă un eșec, decât un mijloc eficient.

Optimizarea rezultatelor va fi însă condiționată de maniera în care liderii politici și militari vor înțelege cum să pună forța în serviciul autorității legitime, subordonată legii și regulilor ei de aplicare. Putem fi deci de acord că, forța fără legitimitate produce haos și că legitimitatea fără forță va fi răsturnată.¹¹

În teatrele de operații *problema cunoașterii și eficientizării dreptului* capătă o dimensiune particulară, decurgând din asistarea comandanților de către statul major și cooptarea consilierilor juridici militari în procesele decizionale legate de interpretarea și respectarea normelor juridice umanitare. În exercițiul atribuțiilor lor, comandanții militari nu pot acționa discreționar și nu pot face abstracție de imperativul legalității acțiunilor pe care le întreprind și le ordonă, sens în care au o serie de obligații imperative: a) să cunoască, să respecte și să aplice legea; b) să îi instruiască pe ceilalți membri ai forței militare cu privire la obligațiile ce le revin în virtutea legii; c) să promoveze dreptul în calitatea lui de importantă valoare socială; d) să acționeze în vederea menținerii disciplinei și să vegheze la respectarea legii în entitatea militară pe care o conduc.¹²

este folosită, direct sau indirect, ca instrument explicit pentru o politică externă amplă. Același autor evidențiază elementele distinctive dintre componenta diplomatică militară și cea internațională normativă, considerând că, spre deosebire de normativul internațional care rezultă din angajamentele formale în domeniul securității internaționale, diplomația apărării se axează cu predilecție pe folosirea indirectă a forțelor armate pentru rezolvarea problemelor de securitate națională.

¹⁰ H. SMITH, *Jocul puterii. Dezvăluiri senzaționale despre politica de la Washington D.C.*, în traducere la Editura Bic All, București, 1998, p. 349.

¹¹ R. COOPER, *op. cit.*, p. 116.

¹² F. CHIȚU, *op. cit.*, sursa Internet.

Contribuția consilierului juridic în sprijinirea conducerii strategice nu poate fi ignorată, el fiind un cunoscător în profunzime al regulilor de drept internațional aplicabil în conflictele armate, care sprijină comandantul în îndeplinirea misiunii primite, prezentând estimări cu date, concluzii și propuneri privitoare la asigurarea respectării și aplicării legilor și obiceiurilor războiului.¹³

Observăm așadar, că sfera noțiunii de „conducere strategică” nu se raportează doar la organizarea și desfășurarea actelor operaționale propriu-zise, ci și la „monitorizarea” faptelor comise pe câmpul de luptă, din perspectiva legalității sau nelegalității lor. Cu toate acestea, consilierea juridică a comandanților pe diferite trepte ierarhice nu înlătură independența decizională de care se bucură aceștia în aplicarea acelor metode și strategii pe care le consideră adecvate, în raport de circumstanțele concrete ale misiunii în curs de derulare.

Pe cale de consecință, conducerea strategică va purta responsabilitatea directă a actelor îndeplinite, răspunderea consilierilor juridici neintervenind decât atunci când se fac vinovați de acordarea unei consultanțe vădit eronate, de natură a viola grav legislația conflictelor armate, dacă manifestă neglijență ori refuză în mod nejustificat să își îndeplinească sarcinile de serviciu.

Apreciem că răspunderea comandantului în conflictele armate trebuie privită așadar, dintr-o triplă perspectivă: 1. *din perspectiva eficacității acțiunilor militare* conduse și a efectelor executării lor, prin raportare la natura și obiectivele misiunii încredințate; 2. *din perspectiva legalității actelor* comise în raporturile cu participanții și neparticipanții la ostilități; 3. *din perspectiva proporționalității mijloacelor, metodelor și strategiilor* folosite în raport cu scopurile urmărite în desfășurarea operațiilor.

Comandantul va fi sancționat ori de câte ori se va constata răspunderea sa disciplinară, penală, contravențională, materială sau de altă natură, pentru încălcarea unor norme de drept umanitar sau a prescripțiilor relative la disciplina militară. Rămâne însă controversată problematica angajării răspunderii penale a comandantului pentru faptele comise în conflictele armate de persoanele aflate în subordine, având în vedere concursul între două principii ce se exclud reciproc: pe de o parte, *principiul responsabilității penale individuale*, în virtutea căruia comandantul nu va răspunde, dacă nu a contribuit în mod direct sau indirect la producerea consecințelor juridice ale faptei subordonatului, iar pe de altă parte, *principiul șefului militar sau al superiorului ierarhic*, a cărui aplicare presupune atragerea responsabilității comandantului prin omisiune.

Principiul răspunderii șefilor militari și ai altor superiori ierarhici își găsește reglementarea în Statutele unor instanțe penale internaționale¹⁴, ale căror prevederi echivoce au ridicat numeroase probleme de interpretare. În ceea ce ne privește, considerăm că în spiritul unor atari reglementări, răspunderea comandantului va interveni, doar dacă se va demonstra raportul de cauzalitate între conduita sa și

¹³ În acest sens, a se vedea și I. DRAGOMAN, M RADU, *Modernitate în problemele fundamentale de drept internațional umanitar – Teze și sinteze* – Editura Zedax, Focșani, 2005, pp. 134-137.

¹⁴ Menționăm cu titlu exemplificativ, art. 28 al Statutului Curții Penale Internaționale.

consecințele faptei ilicite a subordonatului său, cu alte cuvinte, dacă se va face dovada implicării directe sau indirecte a comandantului în producerea rezultatului infracțional.

În acest context prevenția apare drept modalitatea optimă de preservare a ordinii juridice, având un rol esențial în menținerea climatului de pace și stabilitate, ca și în consolidarea securității la nivel global, regional sau local.

Prin urmare, succesul acțiunilor desfășurate de conducerea politico-strategică nu va fi subordonat teoriei machiavelice potrivit căreia „*scopul scuză mijloacele*”, ci va putea fi asigurat numai prin respectarea legii și recunoașterea supremației ei.

2 Reverberația justiției penale internaționale asupra conducerii politico-strategice

În societatea democratică justiția este cea care veghează la apărarea valorilor sociale recunoscute, la promovarea și apărarea drepturilor fundamentale ale omului.¹⁵ Un stat fără justiție nu ar putea exista, cum nici justiția nu ar putea supraviețui în afara statului. Granițele justiției se opresc acolo unde se oprește și legea, puterea judecătorească fiind cea care o interpretează și o aplică prin raportare la elementele concrete deduse judecării. Orice ordine juridică se bazează pe un sistem de drept care rămâne, în esența sa, o reflectare a balanței politice a puterii.¹⁶ Cu toate acestea, justiția trebuie să își mențină verticalitatea și să rămână departe de orice imixtiuni, numai astfel putând satisface exigența de independență cerută de societate.

Existența instanțelor judecătorești naționale, nu exclude, ci dimpotrivă, explică necesitatea coexistenței celor supranaționale, competente a judeca și soluționa cauzele privitoare la încălcările de drepturi consfințite prin angajamentele asumate de state în plan internațional, în condiții de reciprocitate. Tratatul devin astfel dreptul aplicabil în raporturile dintre state, pe care le disciplinează, impunându-le o conduită conformă celor convenite prin semnarea și ratificarea instrumentelor juridice amintite. Referindu-se la conceptul de justiție internațională, George Cristian Maior opinează că „*în universul politic internațional consensul asupra definerii standardelor morale și asupra justiției este mult mai diluat și în orice caz foarte greu de obținut. Statele, chiar și cele democratice, își vor urmări în primul rând, interesele naționale, care pot sau nu să coincidă cu o anumită reprezentare asupra moralității și justiției. Adesea coincid, dar uneori nu, mai ales atunci când e vorba de protejarea unor interese vitale din sfera suveranității naționale de ordin politic, geopolitic sau economic. Cu alte cuvinte, atunci când e să fie aplicată în mod concret, justiția internațională se va lovi de circumstanțe politice, strategice și istorice particulare care fac dificilă trecerea de la principiile*

¹⁵ I. LEȘ, *Organizarea sistemului judiciar în dreptul comparat*, Ed. All Beck, București. 2005, p. 1-3.

¹⁶ I. DRAGOMAN, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Fundației România de Măine, București, 2008, p. 277.

abstracte de justiție la aceste cazuri și situații individuale, determinate istoric și politic.”¹⁷

Achiesăm parțial la acest punct de vedere, considerând că, dincolo de interesele politice, economice sau sociale aferente unei cauze cu implicații asupra evoluției mediului de securitate, judecătorii internaționali investiți cu soluționarea ei, nu îndeplinesc calitatea de reprezentanți ai statelor din care provin, pentru că în caz contrar, conceptul de imparțialitate ar rămâne doar la stadiul utopic, iar principiul separației puterilor ar fi golit de conținut. Doza de subiectivism manifestată de magistratul internațional nu este cu nimic diferită față de cea a judecătorului național, cum de altfel, nu este nici absența imparțialității în judecarea oricărui proces, fie el, național sau internațional. Dreptul de acces la un tribunal imparțial, element al procesului echitabil, beneficiază de ocrotire, atât în sistemul judiciar intern al statelor, cât și în sistemul internațional, garantând justițiabililor posibilitatea de contestare a magistraților față de care există suspiciunea de parti-pris. Evident, teoria poate fi contrazisă de practică, dar ceea ce trebuie să primeze atunci când ne referim la justiția internațională, nu este prezumția de părtinire, ci cea de imparțialitate, care poate fi răsturnată.

Opera de înfăptuire a justiției, instrument de realizare a ordinii sociale, are ca finalitate pronunțarea hotărârilor judecătorești care stabilesc adevărul judiciar și reglementează raporturile dintre părțile litigante, aplicând dreptul într-o situație dată și orientând comportamentul uman, în sensul respectării valorilor sociale acceptate de stat, la nivel intern, sau de mai multe state, la nivel internațional.

Că nimeni nu este la adăpost de rigorile legii, o dovedește jurisprudența curților penale internaționale cristalizată în urma proceselor avându-i ca „protagoniști” pe unii dintre cei mai temuți lideri politici și militari, ale căror fapte au oripilat omenirea și au marcat episoade sângeroase din istoria umanității. Deciziile judiciare de condamnare pronunțate împotriva acestora confirmă, înainte de toate, că *egalitatea în fața legii* nu constituie doar un principiu teoretic, ci o realitate palpabilă, pe fundamentul căreia s-a edificat statul de drept.

Pe de altă parte, hotărârile menționate îi avertizează și pe alți conducători asupra riscului sancțiunilor la care se expun, în situația comiterii unor fapte similare celor care au atras pedepsirea predecesorilor lor, având în rol determinat în îndeplinirea funcției preventiv-educative a normelor aplicabile în sfera dreptului penal.

De altfel, așa cum s-a arătat și în doctrină, în virtutea principiului umanismului penal, întreaga reglementare juridico-penală trebuie să asigure realizarea funcției preventive generale a legii penale, precum și prevenirea săvârșirii de noi fapte prevăzute de legea penală, ca rezultat al aplicării sancțiunilor de drept penal¹⁸.

¹⁷ G.C. MAIOR, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, RAO International Publishing Company, București, 2009., pp. 232-233.

¹⁸ F. O. MUȚIU, *Criza dreptului penal în etapa postaderare a României la Uniunea Europeană*, în *Dinamica dreptului românesc după aderarea la Uniunea Europeană – Comunicări prezentate la Sesiunea Științifică a Institutului de Cercetări Juridice 2010*, Editura Universul Juridic,

Procesele judiciare marcante ale relațiilor internaționale nu au determinat doar o mai mare aplecare a reprezentanților conducerii politico-strategice asupra respectării principiului legalității și al supremației drepturilor omului, ci i-au făcut să conștientizeze că nu dispun de puteri nelimitate în exercițiul atribuțiilor lor, și că trebuie să se supună legii, ca toți ceilalți indivizi. Pe de altă parte, jurisprudența penală internațională și-a dovedit pe deplin eficiența, prin aceea că a fixat principalele coordonate juridice ale conducerii în sfera politică și militară, stabilind astfel un context minimal de standarde de respectare a legii și de aplicare a ei în orice segment al vieții sociale.

Un proces de răsunet în istoria justiției penale internaționale rămâne fără putință de tăgadă cel al *fostului președinte yugoslav, Slobodan Miloșevici*, pus sub acuzare pentru implicarea directă în masacrele provocate în rândul civililor din timpul războaielor purtate în fosta Yugoslavia în perioada anilor 1991-2000. Anchetarea și trimiterea lui în judecată au stat sub semnul necesității reprimării ferme a genocidului, crimelor de război și crimelor împotriva umanității comise în trei conflicte majore din Balcani, ca și în războaiele din Croația, Bosnia și Kosovo, soldate cu sute de mii de decese și refugieri.

Pe tot parcursul procesului, fostul lider a contestat însăși competența jurisdicției Tribunalului Internațional Penal de la Haga în judecarea cauzei și a refuzat orice formă de asistență judiciară¹⁹ ce i-a fost pusă la dispoziție, protestând în acest mod împotriva trimiterii sale în judecată și negând toate cele 66 de capete de acuzare formulate de procurori împotriva sa. Decesul său survenit anterior pronunțării verdictului de către instanța internațională a stârnit diverse reacții în comunitatea internațională, axate, fie pe ideea ineficienței justiției internaționale, fie pe cea potrivit căreia inculpatul ar fi devenit victima unui asasinat. S-a speculat chiar că moartea subită s-a datorat refuzului curții de a-i asigura fostului președinte condițiile necesare pentru a urma un tratament medical adecvat în afara sistemului penitenciar, având în vedere natura afecțiunilor de care suferea, și că agravarea acestora s-a produs pe fondul expunerii lui repetate la interogatorii și obligării lui de a citi volume impresionante de înscrisuri depuse de procurori.

Controversa privind împrejurările în care a survenit decesul, va fi continuu alimentată de cei care susțin că pentru judecarea fostului lider sârb competența i-ar fi revenit în mod exclusiv unei instanțe naționale, iar nu unui tribunal internațional, în care interesele de ordin politic sau economic prevalează asupra garanțiilor procesuale de independență și imparțialitate acordate oricărui acuzat în materie penală.²⁰ Suspiciunile legate de posibila imixtiune politică în procesul lui Slobodan Miloșevic s-au dovedit cu atât mai evidente cu cât durată procesului - început la 12 februarie 2002 și finalizat în 11 martie 2006, prin decesul inculpatului - s-a considerat a fi excesivă în raport de posibilitățile umane, materiale și logistice ale unei curți de talie internațională. La polul opus, susținătorii conceptului de *justiție*

București, 2011, p. 450; a se vedea și C BULAI, *Manual de drept penal, Partea generală*, Editura All, București, 1997, p. 51.

¹⁹ Fostul lider sârb a refuzat să fie asistat atât de avocați, cât și de asistenții TPI, denumiți „amici curiae”.

²⁰ Comentarii pe această temă, în G.C. MAIOR, *op. cit.*, pp. 235-237.

internațională, au combătut speculațiile apărute, invocând faptul că tergiversarea judecății s-a datorat tocmai deselor amânări acordate la cererea acuzatului, din motive medicale.

Indiferent cum am privi lucrurile, lecția învățată din acest proces, deși nefinalizat cu o decizie judiciară, este aceea că regulile juridice sunt aceleași pentru toți indivizii, fără deosebire de rang sau poziție socială și că nimeni nu are beneficiul impunității atunci când se face vinovat de încălcări ale prescripțiilor de drept internațional umanitar.

Procesul amintit prezintă relevanță și dintr-o altă perspectivă: aceea a acuzațiilor formulate împotriva lui Slobodan Miloșevic, în temeiul *principiului răspunderii penale individuale*, antrenată pentru fapte proprii, și alternativ, prin aplicarea răspunderii sale, în calitate de superior ierarhic, pentru faptele comise de subordonați. Același raționament s-a aplicat de către organele judiciare internaționale și în cazul *liderilor militari*, Radovan Karadzic²¹ și Ratko Mladic²², care l-au sprijinit pe fostul președinte în acțiunile ce au format obiectul actului de inculpare.

Între acuzațiile aduse celor doi conducători militari s-au numărat între altele, exterminarea, uciderea și persecuția din motive politice, rasiale sau religioase, luare de ostatici, ucideri intenționate, transfer nelegal de civili pe considerente religioase sau de identitate națională. Urmare a administrării probatoriului, jurisdicția internațională a conchis că cei doi militari deținuseră controlul și comanda forțelor armate și polițienești ale sârbilor bosniaci responsabili de ororile din teritoriul ex-iugoslav și că, deși aveau cunoștință de pregătirea unor astfel de fapte, nu au luat măsurile necesare și rezonabile pentru prevenirea comiterii lor sau pentru aplicarea de sancțiuni autorilor. Se desprinde de aici imperativul responsabilizării comandantului militar pentru toate acțiunile ilicite săvârșite sub autoritatea sau cu permisiunea sa de către subordonați, în cazul omisiunii de a preveni sau de a sancționa astfel de fapte.

Considerentele instanței internaționale în cazul celor doi lideri nu trebuie privite în mod izolat, doar ca emanație a unui organ judiciar într-o oarecare cauză, ci ca veritabile linii directoare de urmat de către conducătorii militari sau politici, în

²¹ Deși a fost pus sub acuzare de TPI încă din 1995, Radovan Karadzic a fost arestat 13 ani mai târziu, la data de 21 iulie 2008 în Belgrad. La fel ca și Slobodan Miloșevic, acesta a invocat necompetența Tribunalului Penal Internațional în judecarea sa, pe care l-a calificat drept „Curtea NATO” deghizată într-o curte a comunității internaționale. Tot el avea să depună în cursul procesului, o apărare în care a reclamat absența autorității Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite de a înființa Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Yugoslavie, încălcarea de către același organism a dreptului internațional public și delegarea unor atribuții legislative inexistente Tribunalului.

²² Supranumit „măcelarul din Balcani”, Ratko Mladic a fost capturat și arestat la data de 26 mai 2011, sub acuzația principală că ar fi principalul artizan al masacrării musulmanilor din Srebrenița și al asediului declanșat asupra orașului Sarajevo în perioada 1992-1995, în urma cărora au fost ucise peste 200.000 persoane. Spre deosebire de Slobodan Miloșevici, acesta a solicitat în mod expres asistența judiciară a unui avocat, precum și permisiunea de a primi vizite din partea familiei pe întreaga durată a procesului.

managementul atât de complex al crizelor și conflictelor, subordonat ideii de pace și securitate.

De altfel, principiul răspunderii superiorilor ierarhici a fost afirmat și în practica judiciară internațională mai veche, o rezonanță deosebită sub acest aspect având cauza generalului japonez Tomoyuki Yamashita²³ condamnat de instanța supremă din SUA pentru atacurile sângeroase provocate de subordonații săi în Filipine. Motivarea principală a curții americane a fost aceea de neglijență a comandantului militar în îndeplinirea atribuțiilor de coordonare și monitorizare a subordonaților săi, fapt care a permis comiterea unor crime de război, cu consecințe dezastruoase în rândul populației civile. Cazul la care facem referire, a marcat istoria jurisprudenței penale internaționale, hotărârea judecătorească pronunțată în cauza amintită devenind un standard de referință pentru practica judiciară conturată în cauze similare și responsabilizându-i pe comandanți în activitatea desfășurată.

Concluzii

A ignora principiile afirmate de justiția internațională nu ar fi doar o greșeală imensă a acelor conducători care mai cred încă în despotism, ci ar antrena după sine, noi masacre în rândul civililor, a căror singură vină ar fi aceea că s-au născut în timpul și la locul nepotrivit. Conducători precum Muammar Gaddafi au înțeles că orice început are și un sfârșit, iar deznodământul nu este întotdeauna fericit. Protestele declanșate împotriva regimului său la începutul anului 2011, care au degenerat într-un veritabil război civil, sunt un indiciu că regimurile care nesocotesc respectarea drepturilor omului vor răspunde în fața justiției pentru faptele care violează astfel de drepturi. De altfel, primii pași în acest sens au fost deja făcuți prin semnalele trase de Consiliul de Securitate al ONU, care a condamnat cu fermitate uciderile săvârșite de liderul libian și de comandanții săi militari împotriva propriului popor, avertizându-i asupra riscului iminent de a fi deferiți instanței de la Haga. Istoria ne-a arătat că nici Gaddafi și nici un alt lider, nu vor fi exonerati de răspunderea propriilor fapte aflate în contradicție cu legea și cu principiile universale de protecție a drepturilor omului. Exemplul lui ori cel al lui Saddam Hussein vorbesc de la sine și constituie un avertisment clar pentru orice conducător care va eluda supremația drepturilor și libertăților fundamentale individuale.

²³ Supranumit „tigrul din Malaya”, ca urmare a succesului obținut în misiunile din Malaya și Singapore (1941-1942), în anul 1945 generalul japonez s-a aflat la conducerea trupelor care au ucis peste 100.000 de civili din Filipine, în ceea ce istoria a denumit „Masacrul de la Manila”. Avocatul care l-a reprezentat în proces a invocat în apărarea sa, dificultăți de comunicare cu forțele aflate în subordine, arătând că la momentul comiterii crimelor din Manila, generalul se afla într-o altă locație la Luzon, neavând deci cunoștința de faptele subordonaților. Cu toate acestea, comandantul japonez a fost condamnat la pedeapsa capitală la data de 7 decembrie 1945 și executat prin spânzurare la 23 februarie 1946, când a rostit următoarele cuvinte: „Cred că am făcut tot ce a depins de mine în cursul războiului. Nu am nimic să îmi reproșez acum în momentul morții mele și în fața lui Dumnezeu. Vă rog, amintiți de mine ofițerilor americani care m-au apărat”.

Bibliografie:

1. BULAI, Costică, *Manual de drept penal, Partea generală*, București: Editura All, 1997;
2. CHIȚU, Florin, *Aspecte legale privind managementul și arta conducerii forței în operații militare multinaționale*, <http://www.arduph.ro/aspecte-legale-privind-managementul-si-arta-conducerii-forței-in-operatii-militare-multinationale/>;
3. COOPER, Robert Francis, *Ordine și haos în secolul XXI. Destrămarea națiunilor. Geopolitica lumii secolului XXI*, București: Editura Univers Enciclopedic, 2007;
4. DRAGOMAN, Ion, RADU, Mircea, *Modernitate în problemele fundamentale de drept internațional umanitar – Teze și sinteze*, Focșani: Editura Zedax, 2005;
5. DRAGOMAN, Ion, *Protecția juridică a drepturilor omului*, București: Editura Fundației România de Mâine, 2008;
6. LEȘ, Ioan, *Organizarea sistemului judiciar în dreptul comparat*, București: Ed. All Beck, 2005;
7. LIDDELL HART, Sir Basil Henry, *Strategia. Acțiunile indirecte*, București: Editura Militară, 1973;
8. MAURICIUS, *Artă militară*, București: Editura Academiei Române, 1970;
9. MAIOR, George Cristian, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, București: RAO International Publishing Company, 2009;
10. MOȘTOFLEI, Constantin, DUȚU, Petre, *Liderul militar în România*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007;
11. MUREȘAN, Mircea, VĂDUVA, Gheorghe, *Războiul viitorului. Viitorul războiului*, București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004;
12. MUȚIU, Florentina Olimpia, *Criza dreptului penal în etapa postaderare a României la Uniunea Europeană, în Dinamica dreptului românesc după aderarea la Uniunea Europeană – Comunicări prezentate la Sesiunea Științifică a Institutului de Cercetări Juridice 2010*, București: Editura Universul Juridic, 2011,
13. SMITH, Hedrick, *Jocul puterii. Dezvăluiri senzaționale despre politica de la Washington D.C., în traducere*, București: Editura Bic All, 1998.
14. ȚENU, Costică, STĂNCILĂ, Lucian, *Curs de artă operativă, Tema: Bazele nomologice ale acțiunilor militare în războiul modern*, București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 2003.

PREMISE ȘI DETERMINĂRI ALE PROCESULUI DE SCHIMBARE ÎN ARMATA ROMÂNIEI POST-INTEGRARE NATO

*Dr. Mirela ATANASIU**

Rezumat: În lumea tot mai globalizată, pe întreaga planetă se înregistrează schimbări profunde determinate de așezarea în parametri noi a ordinii economice, politice și militare. Procesul schimbării în Armata României a îmbrăcat mai multe forme și a purtat mai multe denumiri. În perioada imediat post-comunistă și până la intrarea în NATO, a fost cunoscută prin termenii de reformă, restructurare și modernizare. În prezent, se apelează la termenul „transformare”, preluat din terminologia NATO. De fapt, aceste procese se desfășoară concomitent și continuu, toate fiind elemente ale schimbării ce afectează organizația militară în toate dimensiunile activității sale: conceptuală (strategie), structurală (personal), tehnologică și culturală/ de comportament intra-organizațional.

De aceea, datorită omniprezenței schimbării, considerăm tema acestui articol de interes pentru mediul științific militar pentru o mai bună înțelegere a premiselor și determinărilor desfășurării acestui proces după integrarea României în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Cuvinte-cheie: schimbare, România, NATO, reformă, transformare, modernizare, restructurare, capabilități.

1. Schimbarea – proces care afectează organizația militară

În opinia noastră, schimbarea exprimă orice înlocuire, modificare, transformare sau prefacere intervenită în forma și/sau în conținutul unui produs, obiect, activitate, lucrare, serviciu sau proces din organizația militară.

Organizațiile nu se schimbă doar pentru a parcurge etapele schimbării, ci pentru că ele sunt supuse unui proces de dezvoltare amplu, trebuind, concomitent, să reacționeze la schimbările exogene provenite din mediul ambiant, la restricțiile, cerințele și oportunitățile apărute. La rândul lor, procesul de adaptare al indivizilor la schimbarea organizațională impune oamenilor să se schimbe în sensul acumulării de noi cunoștințe, îndeplinirii de sarcini noi, îmbunătățirii gradul de competență într-un domeniu specific, elemente care, de obicei, determină și schimbări ale obiceiurilor de muncă și ale valorilor și atitudinilor față de modalitatea de lucru din cadrul organizației respective. Așadar, considerăm că schimbarea laturii comportamentale este esențială deoarece nu poate exista nicio schimbare reală în lipsa unei schimbări de atitudine.

Nu ar mai fi nevoie să se realizeze o analiză specifică cu privire la procesul de schimbare dacă, în realitate, totul ar decurge conform planurilor strategiilor de schimbare, însă, este evident că organizațiile au dificultăți de adaptare și reacție la schimbările sociale.

Schimbările produse în organizația militară, în decursul timpului, au avut ca premise „atât realizările științei și tehnicii, cât și unele determinări de ordin social,

* *Expert gradul I, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, mirela.atanasiu@yahoo.com.*

politic și economic, unele dintre acestea răsfrângându-se în mod direct, altele în mod indirect asupra domeniului artei militare”¹.

Consecințele schimbării pot afecta direct o organizație, iar dacă la un moment dat situația este bună, se poate ca pe viitor să degenereze tocmai datorită nerealizării schimbării. De aceea, motivele pentru care instituțiile, în special cele comerciale, cu experiență aleg să facă schimbarea sunt legate de reușita procesului de schimbare.

Schimbările nu sunt nici bune sau rele. Ele cuprind în egală măsură atât oportunități cât și deficiențe. Tendința esențială de evoluție constă în modul în care sunt implementate și gestionate acestea de către membrii organizației. Prin urmare, pentru o gestionare eficientă a schimbării, intervine managementul schimbării care trebuie să elaboreze un set de strategii raționale folosindu-se de resurse și respectând constrângerile impuse de cadrul în care organizația își desfășoară activitatea. În cazul în care mediul ambiant, în care funcționează organizația, se modifică, managerii trebuie să recurgă la alte strategii raționale pentru a se adapta la noile schimbări. Înțelegerea modului de funcționare a acestui sistem duce la identificarea surselor de rezistență la procesul de schimbare și metodelor de anihilare a acestora. De aceea, aceste strategii trebuie să prevadă forme și metode eficiente de comunicare între factorii decizionali și toți cei care trebuie să suporte consecințele schimbării. Participarea personalului la proiectarea și gestionarea schimbării este vitală. În acest sens, unul din obiectivele principale ale membrilor organizației trebuie să devină descoperirea și asimilarea elementelor noi în toate domeniile de activitate și abordarea propunerilor de schimbare într-o manieră deschisă, proactivă.

Schimbarea are nevoie de sprijin pe verticală, de sus în jos, dinspre nivelul ierarhic cel mai înalt către structurile de la baza organizației. Din acest punct de vedere și în cadrul schimbării, exercitarea actului de conducere poate fi considerată drept o tehnică de influențare interpersonală, promovată de inițiatorii schimbării prin intermediul comunicării formale și informale, fundamentată pe un suport afectiv autentic și solid, spre atingerea obiectivelor organizației.

2. Tipuri de schimbări care afectează organizația militară

Am stabilit deja că, în cadrul organizațiilor, inclusiv militare, au loc, în permanență, o multitudine de schimbări. Unele sunt de mică amploare, influențând un individ sau un grup, altele sunt de mare magnitudine, influențând organizația în ansamblul ei sau domenii majore ale acesteia. Ea este așteptată și dorită, sau dimpotrivă este nedorită, venind pentru unii cu multe neplăceri, provocând uneori, disfuncționalități majore la nivelul organizației, mai ales dacă managementul nu a anticipat natura și dimensiunile manifestărilor unor factori endogeni sau exogeni. Chiar și când este dorită și prognozată, schimbarea poate afecta funcționalitatea și securitatea organizației dacă la conceperea și aplicarea deciziilor, măsurilor și acțiunilor nu s-a ținut cont de forma, procedeul și momentul schimbării, precum și de consecințele ei.

¹ Filofteia REPEZ, *Știința, tehnica și arta militară în primul război mondial*, p. 121, vezi: http://www.studii.crifst.ro/doc/2011/2011_1_08.pdf.

Pe site-ul revistei „Forbes”, într-un articol dedicat schimbării organizaționale, doi specialiști în managementul organizațiilor consideră: „*Chiar și organizația militară, marele bastion al ierarhiei și deferenței, începe să admită că organizația secolului al XXI-lea trebuie să fie gândită diferit. Dezvoltările din electronică și echipamente de comunicații au avut un efect imens asupra modului în care bătăliile sunt duse și, respectiv, cum sunt conduse trupele. Managementul comenzii și controlului începe să fie văzut ca un concept perimat și practicile de management consultative și luare a deciziei la nivel local încep să fie introduse în practicile militare*”².

Programul de schimbare la nivelul organizației militare poate avea ca obiect unul sau mai multe dintre cele patru elemente esențiale: strategia organizației, tehnologia utilizată, structura intra-organizațională și comportamentul/ cultura oamenilor.

Schimbările de strategie sunt, de regulă, generate de factori exogeni ai organizației. Amenințările sau provocările externe, cum ar fi descentralizarea, intensificarea concurenței la nivel global și inovațiile tehnologice precum Internetul împing, de regulă, organizațiile să procedeze la schimbări strategice³. În ce privește organizația militară, factorul politic are un rol esențial în inițierea unor schimbări conceptuale majore.

Schimbarea tehnologică cuprinde schimbarea modului de creare și comercializare a produselor sau serviciilor organizaționale. De exemplu, managerul ar putea dori să modernizeze producția prin instalarea sau modificarea sistemelor computerizate sau a sistemelor de organizare ale firmei, modificarea relației dintre angajați și mediul lor fizic, sau modificarea interfeței angajaților cu tehnologia ca atare – de exemplu, îmbunătățirea fluxului muncii sau reducerea disconfortului cauzat de poziția de lucru la o mașină⁴. În ce privește strict organizația militară, schimbarea tehnologică se referă la evoluțiile revoluției afacerilor militare ce determină utilizarea de dispozitive informatizate în ducerea războiului și realizarea comunicării în timp real în și cu teatrele de operații.

Schimbarea structurală se referă la modificarea unuia sau mai multor elemente organizaționale. Astfel, managerii pot schimba modul de organizare și componentele structurii organizaționale. Se pot face restructurări de personal prin înlocuiri, concedieri sau angajări noi sau se poate transforma organizația prin modificarea politicii, procedurilor și regulilor sale. În organizația militară, s-au realizat o serie de schimbări structurale pentru ajustarea acesteia la cerințele noului mediu de securitate și a calității României de membră a NATO și UE.

² K. MOORE, K. HILL, *The Decline but not Fall of Hierarchy – What Young People Really Want*, Vezi: <http://www.forbes.com/sites/karlmoore/2011/06/14/the-decline-but-not-fall-of-hierarchy-what-young-people-really-want/>

³ Alexandrina DEACONU, Simona PODGOREANU, Lavinia RASCA, Biblioteca digitală a Academiei de Studii Economice, *Factorul Uman și performanțele organizației*, p. 3, <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap3>

⁴ *Ibidem*, p. 4.

Reorganizarea structurală reprezintă o tehnică răspândită a schimbării organizatorice în vremurile actuale dominate de schimbări rapide⁵. Schimbările structurale sunt factori declanșatori de rezistență la schimbare, în special în organizația militară cu caracter rigid comparativ cu organizațiile comerciale. Rezistența este determinată de noile relații de raportare ale unei părți a personalului inclus în noile structuri care poate simți schimbarea ca pe o fază de retrogradare în cariera urmată. De asemenea, noile structuri înseamnă pentru angajați adaptarea la fișe ale postului, și implicit, sarcini noi. Nu toți indivizii agreează atribuirea de sarcini noi, majoritatea dintre ei se simt în siguranță când se menține status quo-ul deja cunoscut de ei.

Schimbările în interiorul culturii organizaționale se realizează, în general, prin aceleași modalități ca și cele folosite pentru menținerea culturii. Astfel, concentrarea atenției managerilor pe elemente secundare ale culturii, revizuirea reacției managerilor și personalului la crizele intervenite în organizație, modificarea criteriilor ce stau la baza acordării recompenselor, dar și a criteriilor utilizate la recrutarea, selectarea și promovarea personalului, reprezintă elemente care stimulează personalul și conducerea să se orienteze spre schimbări ale unor elemente ale culturii organizaționale.

Cultura organizațională poate determina schimbări în arealul: obiectivelor manageriale; manierei de soluționare a situațiilor critice; criteriilor de recrutare de noi membri; criteriilor de promovare în cadrul organizației; criteriilor de recompensare; ritualurilor ceremoniilor și cutumelor organizaționale. De exemplu, o cultură organizațională conformistă care penalizează asumarea riscurilor și inovațiilor și recompensează evitarea riscului își poate schimba abordarea prin stabilirea unui sistem de recompensare a angajații astfel încât indivizii creativi să fie încurajați să-și stabilească obiective mai riscante sau mai inovative fără teama de a fi penalizați pentru o încercare mai puțin reușită.

La schimbarea culturii organizaționale există două aspecte sensibile de care trebuie să se țină seama. Primul este acela că, schimbarea comportamentului personalului se poate realiza numai dacă aceasta se bazează pe elemente ale culturii existente. Al doilea aspect de sensibilitate rezultă din dificultatea de a aprecia cu exactitate elementele de nucleu ale culturii organizaționale, cele care nu trebuie alterate de nicio schimbare deoarece reprezintă însăși esența existenței organizației.

Reușita schimbării la nivelul culturii organizaționale se exprimă prin: înțelegerea culturii precedente deoarece o nouă cultură nu poate fi dezvoltată fără ca cei care conduc și personalul condus să înțeleagă care este punctul de plecare spre schimbare; sprijinirea personalului militar care propune idei de îmbunătățire a culturii existente și își doresc să acționeze conform acestor noi elemente culturale; identificarea celei mai eficiente subculturi din cadrul organizației și folosirea acesteia drept exemplu pentru ca angajații să tragă învățăminte din aceasta; stabilirea unor metode viabile de sprijin pentru ca personalul militar să-și îndeplinească sarcinile mai eficient, astfel rezultând o îmbunătățire a culturii organizaționale; perspectiva unei culturi noi care poate constitui un principiu de inițiere și ghidare a unei schimbări;

⁵ *Idem.*

realizarea unei prevederi a schimbării culturale pe termen mediu și lung, pentru a determina îmbunătățiri semnificative la nivel cultural.

Schimbările de strategie, tehnice și structurale declanșează, în toate situațiile, schimbări variate în comportamentul organizațional, ce cuprinde valorile, atitudinile și aptitudinile angajaților. Uneori, angajații, pur și simplu, nu posedă cunoștințele sau aptitudinile pentru a executa sarcinile provenite din schimbare. Atunci, managerii vor trebui să pună accentul pe tehnicile de instruire și dezvoltare pentru a îmbunătăți calificarea angajaților. În alte situații, problemele „de personal” provin din neînțelegeri sau conflict. În acest caz, intervențiile în dezvoltarea organizatorică sau eforturile de aplanare a conflictelor pot fi de folos. În cele din urmă, managerul poate dori să schimbe cultura organizatorică a organizației – valorile de bază pe care și le împărtășesc angajații săi și modalitățile în care se manifestă aceste valori în comportament⁶.

Putem deduce că, de fapt, schimbările se determină unele pe altele și că, deși, schimbările de strategie, tehnologie și de structură se pot realiza în termen mai scurt dacă există resursele necesare, adaptarea angajaților la noile condiții create se realizează mai greu intervenind rezistența inerentă la schimbare. Schimbarea în dimensiunea culturală a indivizilor din cadrul organizației militare se realizează în termen mai îndelungat deoarece presupune învățarea de abilități și însușirea de atitudini noi rezultate din acceptarea schimbării.

3. Schimbarea post-integrare NATO în Armata României

Restructurarea și modernizarea Armatei României a reprezentat o parte a procesului schimbării considerată drept condiție *sine qua non* a integrării euroatlantice. De aceea, într-un timp relativ scurt, a fost necesară implementarea unor transformări esențiale la nivelul structurilor militare, pentru obținerea calității de membru al Alianței.

Premisele care au determinat restructurarea și modernizarea Armatei României post-integrare NATO au fost printre altele: interesele naționale ale României; dinamica mediului de securitate; cerința modernizării instituției militare, potrivit tendințelor existente pe plan mondial; resursele bugetare alocate; fizionomia, tipologia și tendințele conflictelor militare; adaptarea la câmpul de luptă al viitorului, sub forma organizării modulare, a dimensionării și a realizării unor noi genuri de trupe, în concordanță cu spectrul armamentelor cu care vor fi înzestrate; necesitatea interoperabilității, compatibilității și standardizării structurilor militare proprii, în raport cu cele ale armatelor statelor membre NATO⁷.

De asemenea, internaționalizarea vieții militare a reprezentat atât premisă cât și consecință a schimbărilor intervenite după sfârșitul Războiului Rece. Diversificarea formelor de amenințare prin apariția celor asimetrice a generat schimbări în profilarea

⁶ Alexandrina DEACONU, Simona PODGOREANU, Lavinia RASCA, *op. cit.*, p. 6.

⁷ Aurelian RAȚIU, Restructurarea și modernizarea Armatei României – condiție pentru integrarea euroatlantică, Revista Academiei Forțelor Terestre nr. 2/2006, Sibiu, pp. 2-3, http://www.armyacademy.ro/reviste/2_2006_ro/a3.pdf

tipurilor de misiuni cât și la nivelul structurii organizațiilor militare. Reducerea efectivelor, odată cu reducerea bugetului alocat armatelor, a impus combinarea forțelor militare și punerea în comun a resurselor pentru menținerea capacității operaționale, atât a forțelor multinaționale permanente (*South-Eastern Europe Brigade Multinational Peace Force* – Brigada Multinațională Est-Europeană a Forței de Pace - SEEBRIG, Batalionul Româno-Maghiar etc.), cât și temporare (*International Security Assistance Force* – Forța Internațională de Asistență de Securitate - ISAF, *Stabilization Force in Bosnia and Herzegovina* – Forța de Stabilizare în Bosnia și Herțegovina - SFOR etc.).

În ce privește fenomenul de transformare a armatelor NATO, acesta a fost definit drept „*un proces de adaptare pozitivă și proactivă la exigențele și provocările mediului geopolitic și geostrategic, o reacție elaborată la transformările previzibile și/sau imprevizibile din spațiul adiacent, la restricțiile, cerințele și oportunităților care apar în domeniile la care ne raportăm*”⁸.

În Strategia de Transformare a Armatei României, se consideră că „*transformarea are implicații asupra: tehnologiilor și armamentelor (în sistemele informaționale și rețele, tehnologii și subcomponente, sistemele de arme moștenite/existente, platforme noi și muniție inteligentă); structurii de forțe (realizarea structurilor luptătoare, a sistemelor de comandă, control, comunicare, computere, informații, supraveghere și recunoaștere, a unui suport logistic adecvat și a unei infrastructuri corespunzătoare); operațiilor (elaborarea doctrinelor întrunite, ale categoriilor de forțe, realizarea de comandamente cu responsabilități în elaborarea planurilor de campanie și operații, realizarea interoperabilității cu armatele statelor membre ale alianței)*”⁹.

Astfel, procesul de schimbare în perioada post-integrare a reprezentat o reacție în lanț care încă se manifestă. Inițial, procesul de integrare a fost demarat din necesitatea ralierei țării noastre la tendința globală de aliere în diferite structuri europene și euroatlantice datorită incapacității cunoscute a unui singur stat de a face față amenințărilor și provocărilor emergente ale mediului de securitate. Ulterior, prin aderarea la NATO, s-au creat condițiile unor noi schimbări pentru Armata României datorită schimbării intervenite în dinamica misiunilor în cadrul organizației sub forma argumentelor amintite în paragraful anterior. Necesitatea adaptării la noul statut reprezintă o altă serie de schimbări necesare a fi implementate în organizația militară pentru ajustarea acesteia în coordonatele unui stat membru NATO capabil să-și îndeplinească responsabilitățile în cadrul organizației. Pentru aceasta sunt necesare schimbări conceptuale, structurale, tehnologice și culturale ale Armatei României.

3.1. Schimbarea de viziune a Armatei României

Pentru NATO sau pentru armatele altor state, inclusiv pentru Armata României, transformarea reprezintă „*o schimbare susținută, deseori la scară largă și*

⁸ Eugen BĂDĂLAN, *Înțelegerea transformării*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2006, p. 57.

⁹ Ministerul Apărării Naționale, *Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007, p. 9.

*coerentă, care urmărește realizarea obiectivului strategic de a crea sau menține un avantaj în cadrul competiției sau de a anihila avantajul unui adversar nou sau deja existent*¹⁰.

Procesul de transformare al Armatei României este corelat cu procesul de transformare al NATO. În acest sens, „în condițiile transformării forțelor, conceptelor și capabilităților, *Strategia de transformare a Armatei României reprezintă viziunea pe termen mediu și lung referitoare la dimensionarea, pregătirea și înzestrarea Armatei României pentru a participa la operațiile viitoare. Aceasta, pune la dispoziția factorilor de decizie o viziune militară consolidată, asupra viitoarei configurații a structurii de forțe și a capabilităților necesare îndeplinirii viitoarelor misiuni de către Armata României. Conceptele și capabilitățile adoptate și proiectate, vor fi transpuse în cerințe și planuri prin intermediul procesului de planificare a apărării în consens cu standardele NATO*”¹¹. Cu alte cuvinte, orice proces de schimbare începe cu un plan, în situația noastră, cu o strategie care cuprinde o „viziune” asupra modalității de implementare a schimbării în vederea realizării obiectivelor propuse pentru îmbunătățirea activității organizației și realizarea standardizării în conformitate cu cerințele NATO.

Procesul de schimbare în Ministerul Apărării Naționale a rezultat în implementarea unui sistem de planificare, programare, bugetare și evaluare, compatibil cu cele existente în statele membre NATO. Esența acestui sistem constă în faptul că „*planificarea, programarea, bugetarea și evaluarea resurselor umane, materiale și financiare destinate armatei se realizează pe termen lung, într-o concepție integrată, pe bază de programe. Sistemul de planificare, programare, bugetare și evaluare cuprinde activități ciclice care îmbină elaborarea centralizată a directivei de planificare a apărării și evaluarea, cu programarea și gestionarea descentralizată a programelor*”¹².

Cu alte cuvinte, pentru Armata României, tendința de schimbare militară conceptuală o reprezintă acceptarea și implementarea conceptelor doctrinare, tehnologiei performante, principiilor ce țin de teoria organizării militare, cercetării și învățământului dezvoltate și experimentate de NATO sau de alte state moderne, în scopul asigurării unei baze comune de capabilități și justificării avantajelor fundamentale competitive pe care le conferă acestea în spațiul de luptă modern și multidimensional.

3.2. Schimbări la nivel structural

Apartenența României la structurile militare și civile euroatlantice, NATO, ONU, UE a determinat noi abordări și provocări în domeniul securității naționale și internaționale. Integrarea României în structurile euro-atlantice a constituit premisa

¹⁰ John GARSTKA, *The transformation challenge*, în: „NATO Review”, No. 1 Spring, 2005, accesat la: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/special.html>.

¹¹ Ministerul Apărării Naționale, *Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007, p. 4.

¹² Mihail POPESCU, *Reforma Armatei României – prezent și perspectivă în contextul apartenenței la NATO*, în “România – membru al Alianței Nord-Atlantice”, Editura Universității Naționale de Apărare, București, p. 19.

de bază a inițierii reformei managementului resurselor umane din instituția militară. Managementul schimbării în structura de personal a fost marcată îndeosebi de etapa trecerii armatei de la serviciul militar obligatoriu la serviciul militar pe bază de voluntariat și adecvarea selecției candidaților pentru cursurile de formare a ofițerilor, maiștrilor militari și subofițerilor la profilul liderului militar modern. Astfel, s-a realizat o restructurare atât a forțelor, cât și a comandamentelor și a sistemului de comandă. Rezultatul schimbării realizate prin reforma de personal este acela că „s-a ajuns de la circa 400.000 de militari, cât număra Armata României înainte de decembrie 1989, la 75.000 de funcții militare și 15.000 funcții civile, în prezent”¹³ și urmează ca „până în 2015, să se ajungă la numai 45.000 militari”¹⁴. Aceste evoluții în structura de personal a MAPN sunt prezentate pe larg în diagrama de mai jos.

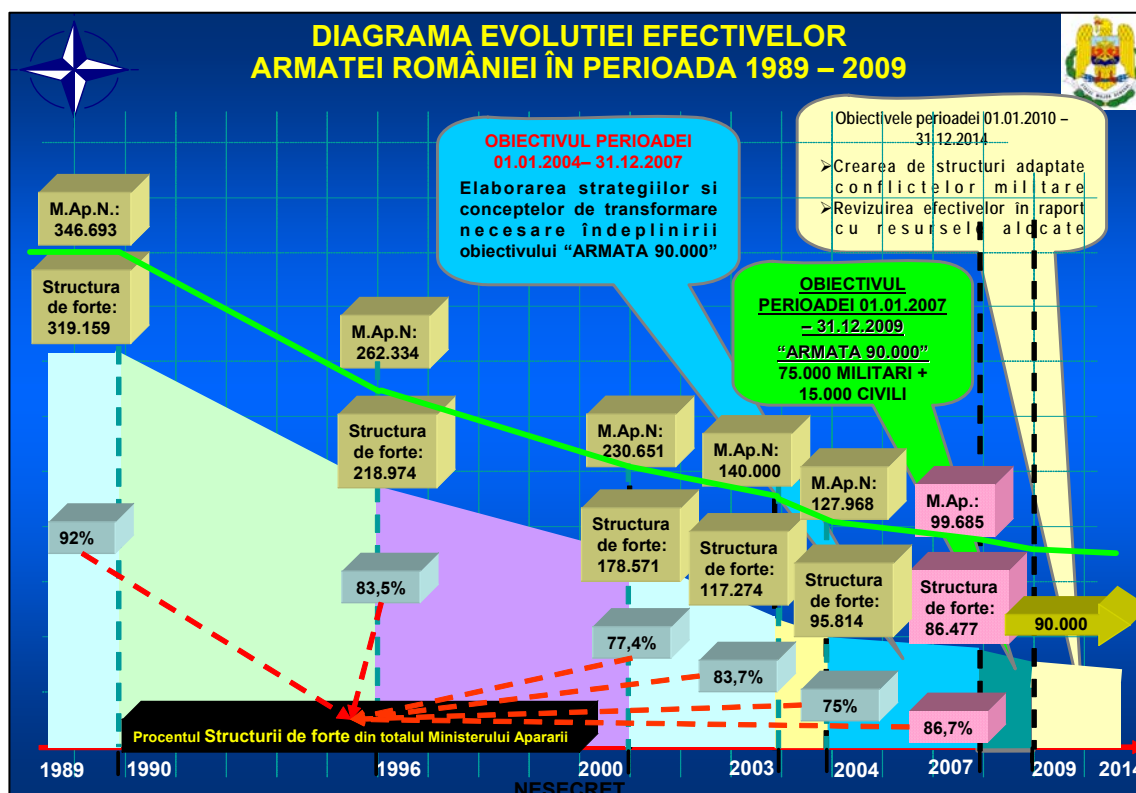

Figura nr. 1 – Diagrama evoluției efectivilor Armatei Române în perioada 1989-2009¹⁵

În această direcție, a transformărilor de nivel structural, s-a creat o strategie a transformării până în 2015, cu obiective bine stabilite, clar determinate, cu o separație exactă între forțele destinate NATO și forțele de generare și de regenerare care să sprijine participarea la apărarea României sau la apărarea colectivă a Alianței.

Astfel, „forțele dislocabile sunt destinate îndeplinirii întregii game de misiuni, conform angajamentelor internaționale în domeniul securității și apărării la care

¹³ Opinii: Statul roman, quo vadis?, <http://www.ziare.com/politica/guvern/opinii-statul-roman-quo-vadis-1065229>

¹⁴ Idem.

¹⁵ Sursa: cpt. cdor. dr. Eugen Mavriș, Transformarea Armatei României, p. 10, www.andreivocila.files.wordpress.com/.../transformarea-

România este parte, și cuprind forțe luptătoare, de sprijin, de suport logistic și pentru operații speciale, structurate modular, cu disponibilități acționale și de transport în orice teatru de acțiuni militare, capabile să se auto-sustină și să își asigure protecția, compatibile cu armatele statelor aliate. Aceste forțe sunt formate din comandamente, mari unități și unități cu un nivel de încadrare de cel puțin 90% la personal și 100% la tehnică de luptă, față de necesarul de război”¹⁶.

Iar, „forțele de generare și regenerare sunt destinate sprijinului forțelor dislocabile și îndeplinirii unor misiuni pe teritoriul statului național și în proximitatea acestuia și cuprind structuri luptătoare, de sprijin de luptă și suport logistic, precum și structuri de învățământ militar și instrucție din toate categoriile de forțe ale armatei”¹⁷.

Se constată că noile structuri de forțe ce vor fi create până în 2013, deși mai reduse (chiar din primul trimestru al anului 2013) vor fi mai suple mai flexibile, mai specializate și mai centrate pe scopurile stabilite la nivel strategic.

3.3. Schimbările în domeniul tehnologic

Dezvoltarea rapidă și popularizarea tehnologiei Internet-ului încă din anii 1990 a trecut utilizarea tehnologiei informației într-o nouă eră. Astfel, comerțul electronic, guvernarea electronică și societatea electronică, progrese semnificative ale erei informaționale, au fost în plină expansiune în ultimii zece ani. Modul în care se utilizează, din plin, resursele informaționale ale Internetului, pentru a ajuta organizațiile în atingerea obiectivelor strategice ale acestora, a devenit o provocare primară¹⁸.

Se anticipează că următoarea paradigmă informatică dominantă va combina Internetul și tehnologiile informatice de tip *peer-to-peer* și *wireless* (fără fir). Mulți experți preconizează că următoarea revoluție majoră în activitatea informatică va fi numită „Grid Computing”, care va oferi accesul direct al utilizatorilor la toate resursele electronice cunoscute¹⁹.

Organizația militară, în situația actuală în care tehnologia avansată a informației este utilizată din ce în ce mai mult în toate domeniile de activitate, are nevoie de sisteme informatice performante și adaptate permanentei dinamici tehnologice. Datorită ritmului alert de dezvoltare a tehnologiilor informației și comunicațiilor și pătrunderii acestora în sistemul educațional, universitățile militare pot mări flexibilitatea studenților atâta timp cât obiectivele cursului sunt atinse. În consecință, „instituțiile militare trebuie să dezvolte și să aplice politici eficiente, corespunzătoare unui nou mod de predare și învățare”²⁰ informatizat.

¹⁶ Ministerul Apărării Naționale, *Planul strategic al Ministerului Apărării Naționale pentru perioada 2010-2013*, p. 6.

¹⁷ *Idem*.

¹⁸ Rețeaua de administrație publică a Națiunilor Unite – UNPAN, *Dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației în secolul XX*, p. 5, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan041460.pdf>

¹⁹ Delphi Group White Paper, *Global Grid: the Quiet Revolution. So where's the good news*, 2002, p. 2.

²⁰ Elena ȘUȘNEA, *Avantaje și riscuri în e-learning*, The 3rd International Scientific Conference „E-learning and Software for education”, Bucharest, April 12-13, 2007, http://adlunap.ro/else2009/journal/papers/2007/lucrare_72.pdf

În acest sens, informatizarea procesului educațional și de învățământ militar reprezintă o componentă de bază a organizației militare care necesită înnoirea structurilor organizatorice, modalităților de management și căilor de utilizare a tehnologiilor informației. Este deosebit de necesară implementarea în învățământul militar a unui sistem informatic complex deoarece acest sistem are posibilități remarcabile de îmbunătățire a performanțelor. Așadar, în acțiunea de modernizare și perfecționare a sistemului de învățământ militar, un astfel de sistem informatic trebuie să asigure îndeplinirea a două obiective principale²¹: fundamentarea pregătirii generale și de specialitate, începând de la management și până la asigurarea resurselor materiale și a informațiilor necesare și dezvoltarea capacităților și deprinderilor studenților de a utiliza în mod eficient aceste sisteme informatice prin dezvoltarea adaptabilității lor la schimbările în dinamica tehnologică.

În Strategia de Transformare a Armatei României se precizează că „Cerința Alianței de a face față tuturor amenințărilor precum și natura responsabilităților constituționale ce-i revin, presupune ca Armata României să-și dezvolte capacități care să-i permită să desfășoare operații pe teritoriul național, în aria de responsabilitate a NATO precum și într-un mediu strategic mai extins, influențat permanent de factori care impun schimbarea”²².

În sensul dezvoltării capacităților militare române a fost realizată Concepția de Înzestrare cu sisteme și echipamente majore a Armatei României în perioada 2006-2025 care prevedea că „Modernizarea și achiziția coordonată a echipamentelor din Armata României pe termen scurt, mediu și lung, au în vedere următoarele direcții de acțiune: continuarea derulării programelor de modernizare și achiziții în scopul realizării capacităților acționale asumate prin Obiectivele Forță; dezvoltarea sistemelor integrate de comunicații și informatică, cu asigurarea securității informațiilor vehiculate, precum și implementarea capacităților facilitate de rețea; dezvoltarea sistemului de management a spațiului aerian și maritim, realizarea interconectării acestuia în sistemul general al NATO; asigurarea unor sisteme performante pentru sprijinul de luptă al marilor unități, dotate cu echipamente de conducere eficiente și rapide; implementarea și dezvoltarea capacităților de sprijin logistic al forțelor; continuarea realizării sistemului de avertizare și raportare NBC, concomitent cu înzestrarea cu mijloace de protecție individuale și colective a forțelor; achiziția de licențe pentru producția de în țară de echipament militar necesar îmbunătățirii înzestrării și standardizării echipamentelor de luptă și comunicație; participarea la programe NATO și cooperarea cu țările membre ale acestei alianțe pentru dezvoltarea industriei naționale de apărare; asigurarea capacității de proiecție a forțelor prin mijloace aeriene și navale; asigurarea capacităților necesare susținerii structurilor participante la operații cu echipamente, materiale și personal, în cantitățile necesare și în timp optim”²³.

²¹ C. PETRAȘCU, *Rolul tehnologiei informației în învățământul militar superior*, în „Educație militară”, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2000, p. 46.

²² Ministerul Apărării Naționale, *Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007, p. 7.

²³ *Ibidem*, pp. 6-7.

În perioada 2004-2009, situația industriei de apărare era critică, pe alocuri disperată (deci incapabilă să susțină obiectivele de schimbare stabilite în documentele întocmite, n.a.) datorită următorilor factori: majoritatea societăților comerciale aveau datorii mari, grevate de majorări și penalități semnificative, unele chiar aflându-se în stare de faliment; restructurarea promovată și-a arătat ineficiența în contextul nesușinerii financiare a activităților din programe; au loc ultimele disponibilizări, cele mai multe la presiunea salariilor, încântați de plățile compensatorii oferite; susținerea financiară pentru nucleele de specialiști se diminuează de la an la an, ajungându-se la un număr mediu anual de cca. 1.200 salariați din totalul de 7.000; o serie de societăți erau în stadiul de avarie, la limita funcționalității, realizând doar activități de pază și menținerea capacităților; acțiunile de privatizare erau sortite eșecului în lipsa unei piețe interne de desfacere; investitorii strategici străini nu se arătau interesați să investească în clădirile vechi, tehnologia depășită și problemele sociale din uzine; exportul de armament, deși cererile de oferte erau în continuă creștere, nu reușeau să depășească cifra de 60 mil. euro; problemele sociale se acutizau, angajații ajungând la disperare din cauza veniturilor foarte reduse și lipsa perspectivei zilei de mâine etc²⁴.

Ulterior, obiectivele trecute în „Planul strategic al Ministerului Apărării Naționale pentru perioada 2010-2013” stabileau că prioritățile înzestrării, la nivelul Armatei României, vizează: dotarea contingentelor dislocate în teatrele de operații cu echipamentele și sistemele de armă necesare pentru realizarea capacităților prevăzute și în corelare cu cerințele structurii de forțe și cele ale obiectivelor asumate față de NATO și UE, precum și pentru creșterea nivelului protecției și securității trupelor participante la misiuni; achiziția echipamentelor necesare finalizării implementării concepției de comandă-control la nivel național; achiziționarea echipamentelor pentru investițiile care contribuie la îndeplinirea celorlalte obiective ale politicii de securitate a țării în domeniul militar; dotarea cu sisteme de armamente și echipamente a forțelor nedislocabile; programe de achiziții/modernizare pentru asigurarea protecției teritoriului național²⁵.

De la realizarea acestor două documente, în prezent, sunt în derulare 85 de programe ce privesc înzestrarea tuturor categoriilor de forțe²⁶. Astfel, la Departamentul pentru Armamente, 8 programe se află în faza de operare și suport, și anume: modernizarea tancului românesc TR-85M „Bizonul”; sistem de apărare antiaeriană autopropulsat calibru 35 mm „Gepard”; Sistem de apărare antiaeriană calibru 35 mm tractat „Viforul”; Avion de școală și antrenament avansat IAR - 99 „Șoim”; Elicopter IAR 330 modernizat în variantele SOCAT și transport; Sistemul de Comandă Control Aerian Național – SCCAN; Sistemul de identificare amic-inamic – dialog -; Sistem de asistență tehnică terestră a navigației aeriene - ATTNA „Ghidul”²⁷, precum și 5 programe sunt aflate în derulare: mașina de luptă a

²⁴ <http://www.rumaniamilitary.ro/strategia-industriei-de-aparare>

²⁵ Ministerul Apărării Naționale, *Planul strategic al Ministerului Apărării Naționale pentru perioada 2010-2013*, p. 4.

²⁶ Floarea ȘERBAN, Secretar de Stat în MApN, *Despre arme și industria de apărare*, 3 august 2012, <http://www.rumaniamilitary.ro/tag/modernizarea-armatei-romane>.

²⁷ Ministerul Apărării Naționale, *Programe*, http://www.dpa.ro/simapa/programe/1_ob_ft.shtml

infanteriei MLI-84 „Jderul”; lansator multiplu de rachete nedirijate cu sistem de conducere a focului „Larom”; radare pentru înălțimi mici și medii „Gap Filler”; Fregate tip 22 elicopter naval; Programul RMNC – componenta fixă -RTP/RMNC-²⁸.

Totodată, obiectivul strategic al României pentru achiziția aparatelor multirol trebuie să îl reprezinte achiziția aparatelor de generația a V-a în următorii 20-25 de ani²⁹. Printre caracteristicile unui avion multirol se numără flexibilitatea în executarea misiunilor cu posibilitatea schimbării misiunii în timpul zborului, capacitate mare de supraviețuire în mediu ostil în condițiile războiului electronic, creșterea securității zborului, cost de operare și mentenanță scăzut pe durata vieții, viteze supersonice la orice altitudine sau calități de manevrare foarte bune.

3.4. Schimbări în cultura militară

În această lume a modificărilor continue și a discontinuităților, comandantul trebuie să fie primul care încurajează schimbarea și progresul, indicând, totodată, drumul către acestea. El trebuie să înțeleagă cele două cerințe importante care atrag după sine și schimbarea: cunoașterea condițiilor tehnice ale schimbării și înțelegerea atitudinii și motivației care o produc. Ambele cerințe sunt imperios necesare. Adesea, însă, când schimbarea nu se produce, este din cauza motivației nepotrivite sau nesatisfăcătoare, nu din lipsă de abilități tehnice pentru adaptarea la schimbare a celor implicați.

Comandantul trebuie să întrunească prin competența sa atât calități de manager eficient, cât și pe cele de adevărat lider de organizație. Ca să administreze sau să accepte un proces de schimbare, comandantul trebuie să fie conștient de implicațiile procesului și să aibă curajul de a-și asuma riscurile inerente.

Cu alte cuvinte, leadership-ul secolului XXI este unul al schimbării³⁰ care necesită abilitatea comandanților de a crea, dezvolta și implementa un mediu ambiant și a stabili un set de valori, standarde, scopuri, priorități și alți factori care încurajează adaptarea, modificarea și adevărata transformare contrabalansate de continuitate, moderație și bun simț.

Procesul de schimbare este o caracteristică permanentă a culturii militare, care trebuie să se adapteze atât schimbării culturale a societății parentale, cât și modului schimbător de desfășurare a războiului. Azi, se pare că ne întoarcem la lumea hobbesiană³¹ în care antagonismele etnice, religioase, naționale și/sau regionale, ținute în frâu peste 40 de ani de echilibrul puterii bipolare, au fost eliberate³².

²⁸ Idem.

²⁹ Ministerul Apărării grăbește procesul cumpărării de avioane multirol, 8 august 2012, <http://www.ziare.com/articole/schimbari+armata+romana>

³⁰ Lieutenant Colonel Kenneth H. PRITCHARD, US Army Reserve, *Competency-Based Leadership for the 21st century*, 1999, Vezi: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/pritchard.htm>.

³¹ Teza hobbesiană „a războiului tuturor împotriva tuturor” este promovată de Thomas Hobbes, filosof politic materialist al secolului al XVII-lea. Detalii la: <http://faculty.history.wisc.edu/sommerville/367/367-092.htm>

³² M. ZULEAN, *Diferențe culturale dintre armată și societatea românească*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p. 14.

Acesta este motivul extinderii extraordinare, din anii '90, a operațiilor generice numite, operații în sprijinul păcii (*Peace Support Operations* - PSOs). De aceea, instrumentele militare, din majoritatea țărilor, sunt chemate să alătore, una lângă alta, funcția tradițională de ducere a războiului, cu cea total diferită de asigurare a păcii. Acest set de schimbări au adus mai multe schimbări importante în interiorul culturii militare a multor țări. În esență, conform afirmației lui Soeters, Winslow și Weibull, în prezent, diferite dezvoltări vizează apariția unei culturi contemporane civile sau de tip business în cadrul armatei³³.

Această nouă cultură va consta, cel mai probabil, într-o tendință generală spre privirea armatei ca ocupație și practici de autoconducere, bazate pe spiritul de echipă și care se sprijină, în general, pe structuri „permise” de reguli și procedee de acțiune. Evident, există pe această direcție variații legate de cultura națională, iar structurile și grupurile din armată nu vor fi asemănătoare din acest punct de vedere. Ceea ce este sigur este că diferențele sunt destul de întâlnite de la o armată națională la alta.

În cadrul acestor macro-dezvoltări, caracterul janusian³⁴ al armatei joacă și el un rol. Se pare că, în epoca actuală, a „noilor războaie”, organizația în acțiune – organizația „fierbinte” – devine mai dominantă în modelul și filosofia conducerii din organizațiile militare, cel puțin în comparație cu perioada de început a războiului rece, când organizația militară „rece” oferea modelul pentru organizarea activităților. Astfel, aceste dezvoltări generale vor induce schimbări în cadrul culturii organizațiilor în uniformă, care merită cercetate mai profund. În acest context, trebuie să privim organizația „rece” ca pe una birocratică (militarii care lucrează în ministere și servicii și în garnizoane), iar organizația „fierbinte” cea cu militarii pe câmpul de luptă.

Concluzii

Procesul de schimbare a organizației militare a întâmpinat greutăți, atât în ceea ce privește mentalitatea oamenilor, dar și datorită modului alambicat de abordare a noii configurații a acestuia.

Restructurarea organizației militare a deschis o gamă largă de oportunități personalului din sistem. Totuși, pe lângă schimbările bine venite, de profunzime au intervenit și multe măsuri neadecvate. Astfel, de la începutul schimbărilor intervenite în organismul militar au fost disponibilizați zeci de mii de militari, au fost desființate sute de unități militare, au fost scoase din uz zeci de tone de muniții și rachete, o cantitate importantă de tehnică militară a fost transformată în fiare vechi (tancuri, avioane, stații, mijloace auto) și mare parte din patrimoniul armatei (clădiri și terenuri) au fost înstrăinate. Toate aceste schimbări s-au făcut pentru ca militarii să devină mai bine instruiți, mai bine plătiți, mai bine dotați cu tehnică militară pentru a putea face față noilor provocări apărute în planul mediului de securitate actual și viitor.

³³ *Ibidem*, p. 15.

³⁴ Termenul de „janusian” implică vizualizarea mentală a două idei sau imagini opuse în același timp, urmând ca ulterior, cu ajutorul creativității să fie găsite elemente comune ale acestora. Gândirea janusiană, denumită așa datorită inițiatorului ei, Romam god Janus. Detalii la: <http://www.enchantedmind.com/html/creativity/techniques/paradox.html>.

Scopul transformării NATO este acela ca organizația să rămână relevantă între actorii esențiali ai mediului actual internațional de securitate. În acest context, transformarea Armatei României trebuie să urmeze tendința transformării NATO, dar și a altor armate moderne, în principal, datorită calității țării noastre de membră cu drepturi depline în cadrul acesteia.

Transformarea reprezintă un proces continuu și inovativ de schimbare care implică dezvoltarea și integrarea unor capacități înnoite care să asigure cadrul de interoperabilitate și eficacitate pentru fiecare stat în parte și pentru NATO în ansamblul său.

Indiferent că se discută de reformă, modernizare sau transformare, toate acestea afectează în mod direct așa-numitele capacități care se constituie, în mod esențial, din: concepte – strategii și doctrine abordate; structură organizațională – personal, conducere, instruire și educație; tehnologii – armament, tehnică de luptă, materiale. Pe lângă acestea, se schimbă și cultura organizației. De altfel, nu există o dimensiune a organizației militare care, odată supusă schimbării, să nu le afecteze și pe celelalte în sensul schimbării. De exemplu, tehnologia produce efecte atât în ce privește strategiile de luptă adoptate, modul de gestionare a structurării, instrucției și educației personalului și chiar a culturii organizaționale militare care devine una mai deschisă odată cu globalizarea care afectează toate laturile vieții sociale, inclusiv celei militare.

Capabilitățile tehnologice reprezintă una dintre componentele cele mai importante care necesită schimbări pentru a fi adaptate la noile cerințe din cadrul operațional al NATO. În acest sens, îmbunătățirea substanțială a legăturii cu NATO, UE și industria națională de apărare prin intermediul punctelor de contact existente reprezintă o condiție de bază pentru îmbunătățirea programelor de înzestrare cu capacități ale Armatei României pe baza tendințelor de „smart defence” și „pooling and sharing”. De asemenea, pentru produsele asumate a fi realizate în cadrul național este necesară și o colaborare orientată cu potențiali parteneri externi capabili să ofere importuri calitative și cantitative de know-how, tehnologii și linii tehnologice moderne pentru revigorarea industriei naționale de apărare.

Bibliografie:

1. BĂDĂLAN, Eugen, *Înțelegerea transformării*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2006;
2. DEACONU, Alexandrina, PODGOREANU, Simona, RASCA, Lavinia Biblioteca digitală a Academiei de Studii Economice, *Factorul uman și performanțele organizației*, <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/pagina2.asp?id=cap3>;
3. Delphi Group White Paper, *Global Grid: the Quiet Revolution. So where's the good news*, 2002;
4. GARSTKA, John, *The transformation challenge*, în: „NATO Review”, No. 1 Spring, 2005;
5. Ministerul Apărării Naționale, *Planul strategic al Ministerului Apărării Naționale pentru perioada 2010-2013*, București, 2009,
6. Ministerul Apărării Naționale, *Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007;

7. MOORE K., HILL K., *The Decline but not Fall of Hierarchy – What Young People Really Want*, <http://www.forbes.com/sites/karlmoore/2011/06/14/the-decline-but-not-fall-of-hierarchy-what-young-people-really-want/>;
8. PETRAȘCU, C., *Rolul tehnologiei informației în învățământul militar superior*, în „Educație militară”, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2000;
9. POPESCU, Mihail, *Reforma Armatei României – prezent și perspectivă în contextul apartenenței la NATO*, în „România – membru al Alianței Nord-Atlantice”, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004;
10. PRITCHARD, Kenneth H., US Army Reserve, *Competency-Based Leadership for the 21st century*, 1999;
11. ZULEAN M., *Diferențe culturale dintre armată și societatea românească*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005;
12. www.dpa.ro;
13. www.enchantedmind.com;
14. www.rumaniamilitary.ro;
15. www.ziare.com;
16. <http://faculty.history.wisc.edu>.

OCCUPY MOSCOW ÎN TIMPUL CELUI DE AL TREILEA MANDAT AL LUI VLADIMIR PUTIN

*Mirela GUIMAN**
*Sorana – Orania MARMANDIU***

Rezumat: *Cel mai mare stat din punct de vedere al suprafeței, Federația Rusă – azi, URSS – până în anii 1990, a cunoscut de-a lungul istoriei sale momente de declin și de preamărire. Odată considerată una dintre cele două mari puteri ale lumii, alături de SUA, Rusia condusă pentru a treia oară de către Vladimir Putin tânjește după reluarea aceluși statut. După prăbușirea regimului comunist, o constantă în viața politică a Rusiei a fost Vladimir Putin ca președinte și ca prim-ministru. Susținut puternic de către poporul rus în primele mandate, Putin își pierde încet credibilitatea în fața conașionalilor săi, pentru ca acum, la începutul celui de al treilea mandat, Rusia să fie zguduită de numeroase proteste împotriva lui începute chiar înaintea investirii în funcția de președinte.*

Urmând modelul Mișcării Occupy Wall Street, protestele sociale care s-au extins pe întreg mapamondul au ajuns și în Rusia. Mii de protestatari au organizat mitinguri anti-Putin în toate marile orașe ale Federației, demonstrațiile pașnice fiind însă urmate de acțiuni violente ale poliției, arestări ale unor organizatori și participanți și înăsprirea legilor privitoare la reuniunile neautorizate.

Cuvinte-cheie: *Mișcarea Occupy; criza mondială; proteste; violență; cariera politică a lui Vladimir Putin; comunism.*

Introducere

Statul cu cea mai mare suprafață – stat continental – Federația Rusă este situată în estul Europei și în nordul Asiei. Cu o populație de 146 milioane de locuitori, structura etnică este diversă – ruși, tătari, ucraineni, bașkiri, ciuvași, ceceni, bieloruși, dagheskani, komi, evrei, români, letoni etc. Rusia dispune de o mare bogăție de resurse – cărbune, gaze naturale, minereu de fier, nichel, bauxită, diamante, crom etc. Inițial teritoriul rusesc a fost locuit de păstori nomazi (sciți, sarmați, huni, avari, bulgari, uzi, pecenegi) și triburi baltice, finice și indo-europene. Slavii de răsărit se stabilesc între Nipru, Oka și Volga Superioară formând statul rus cu centrul la Kiev. Bazele statului rus se pun în jurul anului 882 de către un prinț, Oleg, din dinastia rurikidă. Religia de stat, creștinismul de rit bizantin este impus de către Vladimir I. După o perioadă înfloritoare, statul cunoaște un declin care le-a permis mongolilor să cucerească teritoriile ruse, dominația mongoloidă neputând fi înlăturată timp de două secole. Sub conducerea lui Ivan cel Groaznic (1533-1584), conducător care ia titlul de țar, expansiunea teritorială ajunge în Siberia și la Oceanul Pacific. Din 1913 până în 1917 teritoriile rusești sunt controlate de dinastia Romanovilor – fondată de Mihail Fedorovici. Petru I este cel care întărește absolutismul țarist și fondează Sankt Petersburg, reședința imperială. Expansiunea continuă spre Marea Baltică, Asia Centrală și Marea Neagră. În 1774 prin tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, Rusia obține accesul la Marea Neagră și, apoi, Bielorusia, Ucraina Occidentală și Lituania.

* *Serviciul Român de Informații, mguiman870@dcti.ro.*

** *Serviciul Român de Informații, smarmandiu870@dcti.ro, s_sorana@yahoo.com.*

Revoluția burghezo-democratică din 1905-1907 este înăbușită de autoritatea țaristă. Între anii 1917 – 1918, în timpul primului război mondial, Rusia luptă împotriva Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei, provocând mari tulburări sociale și pierderi umane și materiale uriașe. Rezultatul a fost izbucnirea, în februarie 1917, a revoluției care abolește țarismul și proclamă republica. Lenin, liderul partidului bolșevic, preia puterea (7 noiembrie 1917). Treptat este instituit regimul comunist și „dictatura proletariatului” fiind creată Armata Roșie, acestea anihilând orice forță nesupusă regimului bolșevic. Așa apare poliția secretă CEKA sau VECEKA – structură care va deveni ulterior GPU, NKVD, MGB, KGB, creată cu scopul precis de a extermina pe oricine se opune bolșevicilor, de a reprima orice rezistență sau act de rebeliune din cadrul statului sovietic, de a apăra marxism-leninismul. Constituirea URSS are loc în data de 30 decembrie 1922. Cel care instituisese monopolul partidului unic și a pus bazele strategiei partidului, Lenin, este urmat la conducere – după moartea sa – de V.I. Stalin care instaurează o dictatură sângeroasă și elimină toți adversarii politici. La 23 august 1939 URSS-ul semnează cu Germania lui Hitler pactul Ribbentrop-Molotov prin care se împarte Europa în sfere de influență. Cu toate acestea URSS-ul este atacat de către Germania, dar Rusia iese învingătoare cu ajutorul Puterilor Aliate, impunând apoi statelor din estul Europei regimurile comuniste. După moartea lui Stalin (1953), la conducerea Uniunii Sovietice urmează Hrusciiov, Brejnev și Mihail Gorbaciiov. În perioada în care Gorbaciiov este la conducerea Rusiei, societatea sovietică este reformată, țelurile finale fiind democratizarea, eficiența economică și politică – cunoscute sub numele de glasnost și perestroika. Unitatea și integritatea teritorială a URSS-ului se prăbușește, Țările Baltice anexate în 1940 își proclamă independența, fostul imperiu devine o federație de republici. Încercarea de puci din 1991 eșuează, forțele reformatoare alăturându-se lui Elțîn. Eșecul puciului împotriva guvernării lui Gorbaciiov a avut un rezultat pe care istoria îl va reține – KGB-ul este dizolvat din cauză că ultimul său director, Vladimir Kriuciukov, fusese un participant activ al acestei mișcări. Dezintegrarea KGB-ului dă naștere la patru agenții: SVR – pentru serviciile de informații externe, FSB (inițial FSK) – pentru contraspionajul intern, FAPSI – pentru securitatea transmisiunilor, cifrului și ascultărilor și Comitetul de Stat – pentru apărarea frontierelor. Existența URSS-ului este oficial încheiată 25 decembrie 1991 după retragerea lui Gorbaciiov din funcția de președinte. Sărăcia și corupția sunt adâncite, cauza fiind trecerea la economia de piață, iar o serie de popoare își cer independența. Elțîn dizolvă Sovietul Suprem și are loc un referendum asupra proiectului de Constituție care este adoptată. În urma alegerilor din 2000 Vladimir Putin devine președintele Federației Ruse.

1. Vladimir Putin – bibliografie și viața politică

Martie 2012: Rusia intră în prim planul comunității internaționale, toți ochii fiind ațintiți asupra evenimentelor care urmează să se desfășoare. În 4 martie au loc alegerile prezidențiale unde concurează Vladimir Putin (reprezentantul partidului Rusia Unită), Ghenadi Ziuganov (liderul Partidului Comunist), Mihail Prohorov (miliardar independent), Vladimir Jirinovski (reprezentant din partea Partidului Liberal Democrat) și Serghei Mironov (Partidul Rusia Dreaptă). Conform remarcilor

corespondenților de presă există numai doi candidați la președinția Rusiei: Putin și Antiputin¹. Rezultatele oficiale comunicate de Comisia Electorală Centrală a Rusiei relevă un rezultat care nu a surprins pe nimeni – câștigătorul alegerilor prezidențiale, cu un scor de 63,64% din voturi, este fostul președinte și, pe atunci, prim-ministrul Vladimir Putin. Succesul nu este deloc surprinzător, fiind rezultatul unor îndelungi și minuțioase pregătiri care s-au încheiat cu modificarea Constituției Rusiei – mandatul prezidențial a fost prelungit la o perioadă de șase ani. În plus îndelungata experiență a lui Vladimir Putin la Kremlin și presupusul sprijin masiv și permanent din partea serviciilor secrete ruse au stat, se pare, la baza succesului acestei a treia candidaturi care a stârnit nenumărate comentarii și speculații. Concluzia nu poate să fie decât că Vladimir Vladimirovici Putin este președintele Federației Ruse pentru a treia oară, pe o perioadă de șase ani.

Vladimir Putin s-a născut la Leningrad (astăzi Sankt Petersburg) în data de 7 octombrie 1952, mama – Maria Ivanova Selomova – fiind muncitoare într-o fabrică, iar tatăl – Vladimir Spiridonovici – militar în marina sovietică și, apoi, membru al cunoscutului și temutului NKVD („instrumentul terorii staliniste împotriva troțkiștilor, împotriva țăranilor, organizează epurări în rândul partidului, ale administrației și ale armatei.”²). Sportul a fost încă din copilărie pasiunea cea mai mare a lui Putin, practicând artele marțiale (judo și sambo), tenisul, schiul și pilotajul. Este căsătorit cu Ludmila Putin și are două fete – Ekaterina și Maria, ambele născute în Germania. Există însă dubii asupra autenticității biografiei lui Putin, suspectându-se că aceasta ar fi fost „cosmetizată” încă din perioada când activa în rândurile KGB-ului. „La persoana întâi” este cartea autobiografică în care Vladimir Putin descrie anii grei și sărăcia copilăriei și adolescenței lui.

În 1975 a absolvit studiile asupra dreptului internațional în cadrul Facultății de Drept al Universității de Stat din Leningrad. Membru al Partidului Comunist încă din studenție și până la dizolvarea acestuia în 1991, după absolvirea universității a fost recrutat de KGB, în serviciul de contraspionaj și în direcția de combatere a opoziției politice. Modelele pe care Putin le-a admirat încă din copilărie au fost ofițerii din serviciile secrete, personaje din filmele ce apăreau pe ecranele sovietice și protagoniștii aventurilor spionilor ruși care erau prezentate în presa din acea vreme. În toată perioada în care acesta activa în faimosul serviciu secret, Putin a urmat cursuri de specializare și antrenamente speciale organizate de către KGB. În perioada 1985 – 1990 Putin a trăit și muncit la Dresden, Republica Democrată Germană de atunci. După ce regimurile comuniste din Germania de Est și celelalte state supuse Uniunii Sovietice s-au prăbușit, Putin a fost rechemat la Leningrad (1991). Acesta demisionează din cadrul serviciilor secrete ale statului în august 1991, însă „parteneriatul” se presupune că nu este încheiat nici în zilele noastre. Suspiciunea pare că nu se va sfârși niciodată. „*Această Rusie este însă oare atât de diferită de*

¹ Gazeta Wyborcza.

² FORCADE, Oliver; LAURENT Sébastien, *Serviciile secrete – Puterea și informația secretă în lumea modernă*, traducere de Ioan T. Bița, București: Editura Cartier, 2008.

URSS, cu un Vladimir Putin, fost ofițer al KGB și al FSB, adus la putere de o democrație firavă și bine încadrată?”³

Carierea politică a lui Putin a început în anul 1990 când a fost numit consilier al primarului orașului Sankt Petersburg în domeniul relațiilor internaționale. Funcția aceasta a ocupat-o un an, pentru ca apoi să fie numit șef al Comisiei pentru relații externe din cadrul aceeași primării a orașului Sankt Petersburg, fiind însărcinat cu promovarea relațiilor internaționale și a investițiilor străine. Între anii 1994 – 1997 a ocupat funcții politice în orașul natal Sankt Petersburg – vice-primar al orașului și șef al filialei locale a partidului de guvernământ. „*Putin devine activ în domeniul contractelor și comunicării internaționale, iar în scurt timp expert în toate tranzacțiile și problemele de afaceri din administrația Kremlinului, astfel încât ajunge să administreze toate bunurile Federației Ruse atât în exterior cât și în interior.*”⁴ Boris Elțin l-a numit prim-ministru în august 1999 (făcând oficial anunțul că dorește ca acesta să-i succeadă la președinția Rusiei), iar în data de 31 august a aceluiași an a devenit președinte interimar ca urmare a demisiei președintelui rus. În anul 2000 a fost ales președinte al Federației Ruse, iar în 2004 a fost reales pentru un al doilea mandat consecutiv. Pentru că prevederile Constituției Rusiei stipulau că nu mai poate candida pentru un al treilea mandat consecutiv, la alegerile prezidențiale din 2008 l-a sprijinit pe succesorul său Dimitri Medvedev, iar Vladimir Putin a devenit prim-ministru al Rusiei. În perioada primelor două mandate Putin a fost apreciat pentru stabilitate și reducerea dramatică a corupției, dar a fost și acuzat că ar fi utilizat metode de intimidare a adversarilor politici, mergând până la exilarea sau încarcerarea lor. Federației Ruse condusă de către Vladimir Putin i-a fost redată demnitatea și forța politică pe plan internațional, odată cu o creștere economică fără precedent. În ambele mandate au fost însă crize cărora Putin a trebuit să le găsească soluții: ostilitățile din Cecenia, tragedia submarinului nuclear Kursk (august 2000), atacul terorist de la școala din Beslan și luarea de ostatici de la Teatrul Dubrovka.

Al treilea mandat obținut în urma alegerilor prezidențiale din 4 martie 2012 i-au asigurat lui Putin instalarea în fotoliul de președinte al Federației Ruse pentru următorii șase ani, acesta exprimându-și însă foarte clar intenția de a obține încă un mandat, ceea ce înseamnă că Putin ar putea fi președinte până în 2024.

Fastuoasa ceremonie de la Kremlin de depunere a jurământului a avut 3000 de invitați care au fost martorii investirii în funcție și rostirii de către Putin, cu mâna pe Constituția rusă, pentru a treia oară a cuvintelor: „Jur, în calitate de președinte al Federației Ruse, să respect drepturile și libertățile poporului și ale cetățeanului”. Întreaga ceremonie a avut izul unei înscăunări: coloana oficială prezidențială a străbătut străzile uriașe și pustii ale Moscovei în timp ce era filmată de zeci de camere de luat vederi; jurământul de investitură a fost rostit în fosta sală a tronului, sala Sfântului Andrei din Kremlin, încăpere încărcată de piloni auriți, candelabre gotice și elemente de arhitectură monumentale. Imaginile au făcut înconjurul lumii, iar

³ *apud FORCADE, Oliver; LAURENT, Sébastien, Serviciile secrete – Puterea și informația secretă în lumea modernă*, traducere de Ioan T. Bița, București, Editura Cartier, 2008.

⁴ STÜRMER, Michael, *Putin și noua Rusie*, traducere de Alexandru Suter, București, Editura Litera Internațional, 2009.

glorificarea liderului a dat fiori celor care au privit. Toate acestea s-au desfășurat concomitent cu organizarea unor proteste în mai multe orașe ale țării împotriva noului președinte, în timpul cărora s-a scandat „Rusia fără Putin” sau „Putin – hoț”. Chiar în ziua precedentă ceremoniei, au avut loc proteste vehemente anti-Putin, la care au participat între 50.000-70.000 de oameni și care au fost întrerupte de intervenția în forță a OMON – unitatea mobilă din cadrul Poliției din Moscova. S-au înregistrat numeroase victime și au fost arestate între 400-600 de persoane. Mai mult un lider al opoziției ruse, Ilia Ponamariov, a declarat că „totul a fost, ca întotdeauna, decis fără consultarea poporului. Oamenilor nu le place asta.”, confirmând butada deja cunoscută conform căreia niciodată în Rusia nu sunt alegeri ca să fie ales președintele, ci ca să fie validată alegerea deja făcută. Sfârșitul comentariilor referitoare la succesul celei de-a treia candidaturi, fapt fără precedent în istoria Rusiei, nu poate să fie întrezărit încă. Între două concepte vehiculate mai mult sau mai puțin voalat în timpul precedentelor mandate și ale campaniei prezidențiale, Rusia Unită (Edinnaja Rossija) – partidul lui Putin și Rusia Mare (Velikaja Rossija) – alianța sub coordonarea aceleiași puteri a întregului spațiu rusofon, proces care s-ar putea realiza pentru a doua oară în istorie, va putea exista un melanj sau ele au făcut parte din sloganurile care a mobilizat memoria și ambiția acelor ruși care l-au votat pe Vladimir Vladimirovici Putin. Acesta a declarat de nenumărate ori că dorește o sferă de influență rusă în granițele fostei Uniuni Sovietice.

Imediat după investire, președintele rus a preluat valiza nucleară, dispozitiv de comunicare care îi permite ordonarea unui atac nuclear al țării sale. Sistemul, introdus în anii '80, îl însoțește pe președinte în toate deplasările sale permițându-i astfel un control total și permanent al arsenalului nuclear al țării sale. În plus, în data de 31.08.2012, președintele rus, Vladimir Putin a declarat că valoare investițiilor din cadrul programului de stat pentru înarmare și modernizare a complexului industrial de apărare va depăși, în următorii zece ani - 20 de trilioane de ruble (563 miliarde de euro): „Vom aloca pentru programul de stat al înarmărilor și programul de modernizare a complexului industrial de apărare fonduri fără precedent - în următorii zece ani vom aloca aproximativ 23 de trilioane de ruble”.

Certitudinea anilor care urmează este că vom asista la intensificarea sau, cel puțin, continuarea competiției pentru statut și influență între marile puteri. Sub conducerea lui Vladimir Putin, Federația Rusă are capacitatea de a reintra în această competiție „cu toate motoarele turate la maximum”. De partea Kremlinului sunt dependența Europei de gazul rusesc, influența majoră pe care o are în Zona Mării Negre (foste state care constituiau cândva URSS-ul), forța militară și nucleară de care dispune, susținerea și sprijinul unor state care nu mai vor să accepte presiunile pe care le fac americanii asupra propriilor decizii interne – Mexic, Cuba, El Salvador, Panama și Nicaragua – state despre care analiștii politici consideră că ar putea fi gazdele unor agenți pe care Rusia ar dori să-i infiltreze în Statele Unite ale Americii. Dacă Războiul Rece va avea și partea a doua, dacă războiul din umbră în care arma principală este spionajul între două puteri SUA și Federația Rusă va fi reluat, dacă va apărea o nouă „cortină de fier”, nimeni nu poate spune cu precizie. Și aici, că în multe alte contexte, timpul va demonstra dacă aceste variante mai sunt sau nu de actualitate. Acum rămân doar ipoteze. Ioan Mircea Pașcu spunea „avem această luptă pentru

statut și influență între marile puteri, deoarece are loc o schimbare a ierarhiei de putere, se redistribuie puterea în sistem și atunci avem o nouă ierarhie. Din punctul acesta de vedere, ce spune Kagan acum este ilustrativ, respectiv lumea a revenit la normalitate, în sensul că ceea ce credeam că va dispărea odată cu eșecul comunismului, revine.”⁵

Cert este că sentimentele anti-ruse mai sunt prezente încă în SUA (tensiunile reapărând după respingerea de către Rusia a rezoluției ONU cu privire la Siria). Mai mult, candidatul republicanilor la alegerile prezidențiale din SUA, programate pentru luna noiembrie, Mitt Romney a declarat „*Am asistat ieri, în Rusia, la o bătaie de joc referitoare la procesul democratic*” după ce Vladimir Putin a fost declarat oficial câștigător al alegerilor prezidențiale. Pe de altă parte, ministrul adjunct de externe Serghei Riabkov a susținut, imediat după victoria la alegeri a lui Vladimir Putin, că o relație proastă cu SUA „contravine intereselor Rusiei”. „*La Conferința de la München, din 10 februarie 2007 Putin a susținut faptul că Rusia este încercuită de inamici, nefiind astfel de acord cu expansiunea NATO și a atacat SUA pentru aspirațiile de lider a unei noi ordini mondiale: unipolaritatea.*”⁶

2. Mișcarea occupy. Occupy Moscow

Mișcarea occupy își are începuturile în revoluția din Egipt. Mii de tineri au ocupat piața Tahrir din Cairo și nimeni nu i-a mai putut obliga să plece, obiectivele protestului fiind politice. Modelul a fost preluat de către protestatarii din SUA ca „cea mai avansată, mai evoluată și mai eficientă metodă pașnică de protest din istorie” – așa cum o descriu inițiatorii acestei mișcări, având însă obiective strict economice. Nu trebuie însă ignorată legătura strânsă dintre politic și economic în peisajul mondial actual. Curând numărul orașelor care au înregistrat proteste de tipul occupy crește la 1000, întinse pe întreg mapamondul: Wall Street, London Stock Exchange, Canada, Germania, Brisbane, Puerto Rico, Taipei, Tokyo, București etc. Mișcarea occupy a devenit curând o mișcare socială globală. Rolul hotărâtor în organizarea și desfășurarea protestelor au avut-o rețelele de socializare, fapt datorat și tehnologiei extrem de dezvoltate care a făcut ca informația să fie facil răspândită. Jurnalistul John Arquilla a caracterizat aceste mișcări ca fiind „puterea celor de fără putere”. „Dușmanul” militanților mișcărilor occupy îl reprezintă inegalitățile sociale și marile corporații care au profitat de criză pentru a-și spori câștigurile în timp ce majoritatea populației mapamondului a devenit din ce în ce mai săracă, măbind discrepanțele dintre bogați și săraci. Cel mai mare și mai răsunător protest a fost cel din piața Zuccoti, New York – Occupy Wall Street (început în octombrie 2011). „Occupy Wall Street” a început ca o mișcare pașnică, înlăturarea protestatarilor s-a făcut însă cu violență. Atitudinea a fost compromisă de agitatori, care au încurajat participanții să treacă la acțiuni violente, prin transmiterea de mesaje agresive, declarații și postări

⁵ *Dinamica mediului de securitate și rolul informațiilor* prezentare susținută de dl Ioan Mircea PAȘCU, Masa Rotundă „*SOCIETATE, DEMOCRAȚIE, INTELLIGENCE*”, organizată de Serviciul Român de Informații.

⁶ Michael STÜRMER, *Putin și noua Rusie*, traducere de Alexandru Suter, București, Editura Litera Internațional, 2009.

furioase în mediile online.

Diferența dintre cei 99% din populația lumii care încearcă să facă față crizei economice actuale și 1% din populație – elita financiară a lumii care posedă marile averi și care par neatînși de efectele economiei mondiale în declin, a fost motivul care a determinat ca mii de tineri să iasă în stradă și să-și exprime nemulțumirea. Occupy Wall Street a fost doar începutul, mișcarea anti-capitalistă cuprinzând întreaga lume. Egalitatea socială este una dintre aspirațiile protestatarilor, cei 99%. Motivele economice care au determinat apariția acestor proteste s-au extins și asupra instituțiilor politice oficiale, a partidelor și sindicatelor care sunt supuse intereselor marilor corporații. „Piața liberă” a adus șomajul masiv, salarii reduse drastic și, deci, scăderea alarmantă a nivelului de trai a celor care nu fac parte din elite, odată cu degradarea continuă și alarmantă a mediului înconjurător cu efecte înfricoșătoare și din ce în ce mai evidente. Cei „unu la sută” care sunt considerați răspunzători de către adepții mișcării occupy de prăbușirea economică mondială, pun întreaga povară pe restul de „99 la sută” – fapt care a condus la sărăcie extremă – consideră participanții la aceste proteste din întreaga lume. Liderii lumii au avut o întrunire la Davos, în ianuarie 2012, Forumul Economic Mondial, pentru a găsi o soluție la actuala criză economică globală. În timp ce se recunoștea eșecul, neputând fi identificat nici un rezultat care să pună capăt crizei mondiale și sărăciei tot mai multor oameni, liderii lumii părăseau Davos cu limuzine și avioane private. Ironia și discrepanțele izbitoare au fost sesizate de jurnaliști și întreaga populație a lumii.

Mișcarea occupy nu a ocolit nici Federația Rusă. Cu o zi înaintea investirii lui Vladimir Putin în funcția de președinte al rușilor, tineri protestatari și-au stabilit tabăra în centrul Moscovei scandând lozinci împotriva conducătorilor. O protestatară a sintetizat esența mișcării: „oamenii își exprimă pașnic dezaprobarea față de autoritățile ilegitime. Protestăm împotriva regimului dictatorial al lui Putin. Toți știm că avem probleme în educație, avem probleme cu mediul înconjurător, avem probleme legate de drepturile omului. Oamenii s-au săturat de ele și protestează. Vrem o viață normală în țara noastră”. Răspunsul autorităților a fost arestarea a sute de protestatari în primele zile, pe fondul unor declarații mai vechi ale lui Vladimir Putin referitoare la mișcările occupy: „sute de oameni – nu doar un grup de neadaptati, ci sute de mii de oameni – ies pe străzi pentru a cere ceea ce guvernele lor nu le pot oferi”.

De la investirea în funcția de președinte a lui Vladimir Putin și după confirmarea lui Dimitri Medvedev în funcția de prim-ministru, Moscova a fost zguduită de mai multe proteste violente determinate de noua rocadă dintre cei doi, care a lăsat impresia rușilor că nu au nicio posibilitate de a avea un cuvânt de spus în politică, singura soluție rămânând protestele din stradă care le oferă posibilitatea de a își exprima nemulțumirea.

Opoziția rusă a organizat un nou marș de protest în capitala rusă Moscova (iunie 2012), cunoscut și sub numele „marșul milioanei” prin care se cer noi alegeri și un nou președinte al țării. Marșul este un răspuns la promulgarea de către Putin a unei legi prin care au fost majorate amenzile pentru cei care organizează proteste neautorizate, la raidurile poliției la locuințele unor activiști importanți ai opoziției și la arestările și perchezițiile unor organizatori ai mișcărilor anterioare anti Putin.

Mitingul era programat să se desfășoare pe bulevardul Saharov, urmând ca protestarii să înceapă acțiunea occupy Comitetul de anchetă, după modelul mișcării occupy Wall Street. Tensiunile au crescut după ce Alexei Navalny și Sergei Udaltsov, lideri ai opoziției, au fost arestați și s-ar putea să fie închiși pentru trei ani. Reuniuni de tipul occupy au mai avut loc în cartierul din centrul Moscovei Kitai-Gorod, piața Pușkin – mișcări reprimare violente de către autorități. „Comitetul 6 mai” – au planificat organizarea unei acțiuni de amploare (în data de 26 iulie) în colaborare cu comitetul politic federal al mișcării de opoziție „Solidaritate”. „Comitetul 6 mai” a fost creat de protestatari și activiști pentru sprijinirea cetățenilor reținuți – aproximativ 1600 de persoane – în cadrul acțiunilor de protest din data de 6 mai. Din comitet fac parte reprezentanții formațiunii „Altă Rusie”, ai mișcărilor „Solidaritate”, „Occupy Moscova”, „Acțiunea Autonomă”, și „Frontul Stâng”. Protestele și răspunsurile violente ale poliției ruse au determinat reacții puternice împotriva regimului lui Putin, din partea investitorilor străini care aleg să părăsească Rusia și din partea ambasadorului Statelor Unite ale Americii la Moscova – Michael McFaul, care posta pe Twitter, la o zi după arestarea unor protestatari, „E deranjant să vezi că sunt arestați manifestați pașnici în Piața Pușkin. Libertatea cuvântului și a adunărilor sunt valori universale”. Reacția ministrului rus de externe, postată tot pe Twitter, a fost imediată: „În cazul protestatarilor din Piața Pușkin, forțele de poliție au fost mult mai umane decât ceea ce am văzut când au avut loc protestele de pe Wall Street – SUA.” Este ironică alegerea canalului de comunicare, același pe care îl folosesc și protestarii și cei care sunt solidari cu aceștia – o rețea de socializare.

Nefiind o mișcare de tip occupy clasică, protestul celor trei membre ale formației punk Pussy Riot și, mai ales, urmările acestui gest reprezintă încă o pată pe regimul lui Putin, gest sancționat de mii de oameni care, deghizați cu cagule așa cum au interpretat cele trei componente „rugăciunea anti-Putin”, au protestat împotriva unei decizii considerată, de mulți, exagerată. În catedrala „Hristos Mântuitorul” din Moscova, reprezentanții punkistelor a fost un protest politic împotriva președintelui Putin, iar preoții au fost acuzați că sunt subordonați regimului politic îndepărtându-se de preceptele creștinismului. Versurile melodiei celor trei îi cer Fecioarei Maria să „devină feministă” și să-l alunge pe Putin. Cele trei membre ale formației au ost condamnate pentru acte de huliganism și „îndemn la ură”. Consecințele au îmbrăcat trei forme: 1. protestatările au fost reținute și condamnate la doi ani de închisoare cu executare, pentru huliganism și intoleranță religioasă; 2. din New York și până la Paris, de la Sydney la Varșovia și până în marile orașe ale Federației Ruse au fost organizate proteste împotriva sentinței, demonstrațiile rușilor finalizându-se tot cu rețineri ale participanților – semnificativă fiind arestarea fostul campion mondial la șah Garry Kasparov și 3. ultimele sondaje arată clar că încrederea rușilor în Vladimir Putin este pe un trend descendent – 48% (august 2012) dintre ei mai apreciază performanțele președintelui lor, în comparație cu 60% cât înregistrau sondajele la începutul anului 2012.

Nu trebuie ignorată sau uitată, în contextul analizei prezente, rezoluția Comisiei de Monitorizare a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) cu privire la situația din Rusia ultimilor ani. Comisia APCE insistă asupra eliberării imediate a celor trei membre ale trupei Pussy Riot și condamnă recent adoptatele legi

privind urmărirea penală pentru calomnie, controlul asupra internetului, mitingurile și organizațiile neguvernamentale (Legea privind Adunările Publice, Legea Funcționării Organizațiilor Neguvernamentale și reintroducerea „defăimării” ca infracțiune), afirmând că este de preferat „democratizarea sistemului în locul întăririi autoritarismului”. Într-un raport al Comisiei de Monitorizare este exprimată o „serioasă îngrijorare” în legătură cu „neaprobarea sistematică a demonstrațiilor pașnice și utilizarea neproportională a forței pentru împrăștierea lor, cu crearea de condiții restrictive pentru libertatea mass-media, mai ales a celor mari și influente, cu persecutarea opoziției”.

Concluzii

Defăimarea statului este pedepsită penal în majoritatea statelor democratice din lume. Se pare însă că în regimul lui Vladimir Putin, chiar dacă în aparență are aceeași abordare, libertatea politică se restrânge din ce în ce mai mult. Pe lângă creșterea consistenței amenziilor atât pentru organizatorii, cât și pentru participanții la mitingurile ilegale, noile legi promulgate de către conducătorul rus aprobă crearea unei liste negre a site-urilor web considerate „periculoase”, înăsprește pedepsele în cazul defăimării și obligă organizațiile nonprofit să se autoclasifice „agenți străini”, în cazul în care acceptă o sursă de finanțare străină. Răspunsul societății civile rusești și a mișcărilor care se opun regimului lui Putin nu s-a lăsat așteptat – mitinguri, proteste, acțiuni de tipul occupy au avut loc în toate marile orașe ale Rusiei. În plus popularitatea lui Vladimir Putin scade spectaculos. De la o încredere de 80% pe care rușii o aveau în liderul rus în anul 2008, doar 10% dintre ei fiind nemulțumiți, de la o medie de 65% popularitate în rândul poporului de a cărui sprijin s-a bucurat Putin în primele două mandate, începutul celui de-al treilea mandat este marcat de protestele și demonstrațiile rușilor, de înăbușirea acestor manifestații prin acțiuni extrem de violente, arestări și schimbarea cadrului legislativ în defavoarea dreptului la liberă exprimare și de o scădere masivă a încrederii pe care poporul rus i-o acordă liderului său.

Leon Aron director al departamentului de Studii rusești al American Enterprise Institute apreciază că democrația suverană, care există în Rusia, reprezintă ofensă constantă la adresa demnității tinerilor care au ieșit în stradă pentru a protesta împotriva regimului. Pentru aceștia, argumentul că situația generală este mai bună decât în anii 1990 nu este suficient, deoarece, spre deosebire de părinții și bunicii lor care au trăit în perioada sovietică, se compară cu contemporanii lor din statele vestice sau din SUA. Perpetuarea modelului autoritar va avea consecințe negative pe termen lung pentru dezvoltarea economică și socială a Rusiei.⁷

Protestele, mitingurile, mișcărilor de tip occupy sau orice manifestații publice organizate în Rusia lui Vladimir Putin se vor desfășura sub următoarele auspicii: au fost crescute pedepsele pentru cei care încalcă legea privind protestele; este sancționată inclusiv organizarea de manifestații prin intermediul Internetului; a fost votată o lege privind crearea în Rusia a unui registru unic al domeniilor și site-urilor

⁷ ARON, Leon, 07.02.2012, *Putin Is Already Dead* – „Foreign Policy”.

„cu conținut dăunător” – o formă de cenzură la nivel național; la 8 iunie 2012 președintele Vladimir Putin a semnat legea prin care se instituie amenzi semnificative pentru organizarea de proteste; în 9 iunie au fost arestate 6 persoane, pentru presupusă incitare la violențe în cadrul demonstrațiilor din 6 mai și a altor 8 cetățeni, în fața sediului Poliției din Moscova, din același motiv; în 11 iunie au fost perchezitionate locuințele unor lideri ai opoziției; defăimarea constituie o infracțiune. Și lista poate să continue.

Chiar dacă violența a fost o constantă a autorităților, forța crezului care îi unește și mobilizează pe protestatarii mișcărilor occupy este mai mare decât represiunile brutale asupra lor.

Bibliografie:

1. FORCADE, Oliver; LAURENT, Sébastien, *Serviciile secrete – Puterea și informația secretă în lumea modernă*, traducere de Ioan T. Bița, București: Editura Cartier, 2008;
2. STÜRMER, Michael, *Putin și noua Rusie*, traducere de Alexandru Suter, București: Editura Litera Internațional, 2009;
3. THIERRY, Wolton, *KGB-ul la putere. Sistemul Putin*, București: Editura Humanitas, 2008.

NECESITATEA UNEI NOI STRATEGII ENERGETICE NAȚIONALE

*Dr. Cristian BĂHNĂREANU**

Rezumat: Securitatea energetică se afirmă tot mai puternic ca o latură aparte a securității naționale, regionale și globale, iar asigurarea ei implică astăzi, mai mult decât în trecut, corelații cu aspectele politice și militare ale securității în ansamblul său. Starea de securitate energetică presupune depășirea unor vulnerabilități, contracararea unor riscuri, pericole și amenințări la adresa satisfacerii nevoilor de energie, iar bunăstarea și interesele de securitate ale cetățenilor nu pot fi satisfăcute fără asigurarea securității economice și, implicit, a securității energetice.

În acest context, este nevoie de o strategie energetică națională pe deplin conectată la realitățile geopolitice și geoeconomice din mediul de securitate, pentru ca România, ca țară membră a Uniunii Europene și parte importantă a regiunii Mării Negre, să-și valorifice la maxim avantajele geostrategice, potențialul energetic și nu în ultimul rând posibilitatea de a deveni un important coridor de tranzit dinspre producătorii răsăriteni spre consumatorii occidentali.

Cuvinte-cheie: securitate energetică, strategie energetică, dependență energetică, competitivitate, dezvoltare durabilă.

1. Balanța energetică națională

Industria energetică are o îndelungată tradiție în România, țara noastră fiind prima din lume care a înregistrat oficial producție petrolieră. Astfel, în statistica internațională a anului 1857, România reprezintă singura țară care apare cu 1.977 barili de țiței (275 tone). Spre deosebire, SUA realizează producție de petrol abia în anul 1859, urmată de Italia în 1860, Canada în 1862 și Rusia în 1863. În plus, rafinăria „Lumina” de la Râfov, lângă Ploiești, era la vremea respectivă (anul 1857) cea de-a treia construită pe plan mondial¹. De asemenea, România se află printre primele țări ale mapamondului care reușește să capteze gaz metan (în 1908, la Sărmășel din județul Mureș) și cel de sondă (în 1910, la Buștenari din județul Prahova)².

În 1935, România atinge poziția a patra în clasamentul producătorilor mondiali cu o producție de petrol de 8,4 mil. tone. Cele 14,7 mil. tone de țiței extrase în anul 1976 și cele 39,37 mld. m³ de gaze naturale extrase în anul 1986³ reprezintă vârful producției de hidrocarburi ale industriei de profil autohton.

În anii '80, economia planificată a României dispunea de un sector energetic puternic, construit cu scopul de a deservi industria socialistă. Astfel, la sfârșitul anului 1989, în țara noastră funcționau 2.102 întreprinderi, din care 1.541 în cadrul industriei de stat și 561 în cea cooperatistă⁴. 79 din totalul întreprinderilor de stat

* *Cercetător științific gradul III, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, cristibahnareanu@gmail.com.*

¹ Gheorghe PREDA (coord. tratat), Mihai MARINESCU, Gabriel NĂSTASE (coord. vol. I), *Tratat: Valorificarea resurselor naturale. Volumul I: Bazele resurselor naturale*, Editura International University Press, București, 2004, p. 102.

² *Ibidem*, p. 129.

³ Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul statistic al României 1991*, I.P. „Filaret”, București, pp. 448-449.

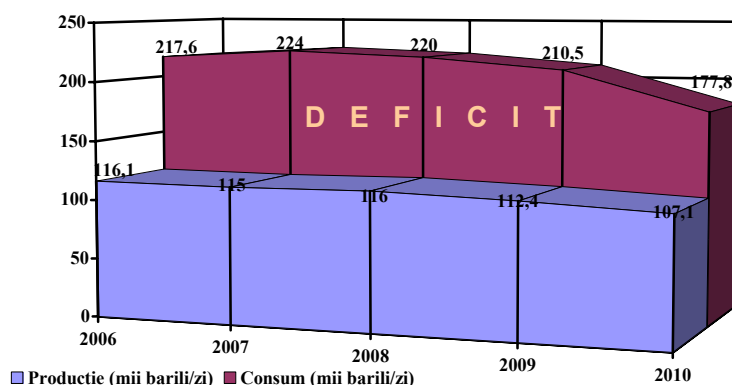
⁴ *Ibidem*, p. 408.

activau în ramura combustibililor, care cuprindea subramurile: extracția țițeiului și gazelor petroliere și prelucrarea țițeiului; extracția gazului metan; cărbune; cocsochimică.

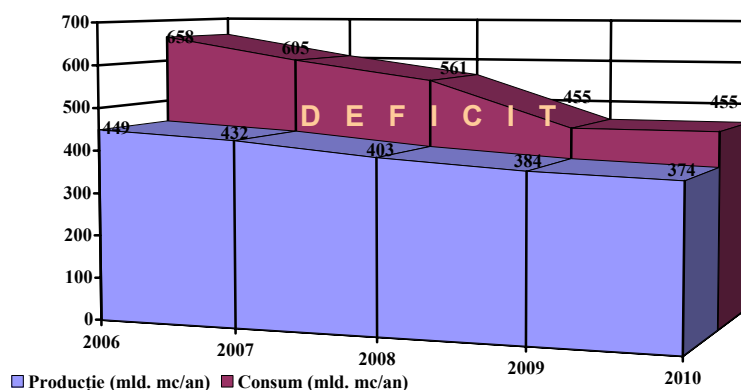
După anul 1989, autoritățile române au început tranziția spre o economie liberă de piață, inclusiv în industria energetică. Reforma structurală a economiei naționale a însemnat și închiderea a sute de fabrici, uzine, combinate și platforme industriale, multe dintre ele ineficiente. De asemenea, s-a trecut la restructurarea/privatizarea unor „coloși” ai industriei energetice, încurajarea investițiilor, creșterea concurenței, îmbunătățirea serviciilor etc., însă, din varii motive, valoarea României ca țară producătoare și prelucrătoare de resurse energetice, cu exporturi importante și o activitate specifică foarte dezvoltată, a scăzut foarte mult.

Cu toate acestea, România continuă să fie una dintre cele mai mari deținătoare de hidrocarburi din Europa Centrală și de Est, ce dispune de o industrie petrolieră integrată aproape în totalitate. Țara noastră are rezerve diversificate, dar destul de limitate, de resurse energetice (petrol, gaze naturale, cărbune, uraniu). Astfel, la nivelul anului 2011, România dispunea de rezerve certe de circa 600 mil. barili de petrol și 2.000 mld. m³ de gaze naturale⁵. În plus, rezerve energetice destul de importante au fost descoperite recent în unele perimetre din Marea Neagră, iar eventuala exploatare a gazelor de șist dau o perspectivă optimistă privind susținerea consumului României pentru câțiva ani buni de acum încolo.

Din datele prezentate în graficele următoare, se remarcă o scădere a producției petroliere și de gaze naturale, ca urmare a necesității de protejare a resurselor proprii și de reducere a ponderii hidrocarburilor în balanța energetică a țării. Și consumul de resurse energetice a început să scadă începând cu 2007, probabil ca urmare a efectelor crizei economico-financiare ce a dus la reducerea fondurilor pentru achiziția de hidrocarburi, restrângerea activității sau falimentul unor utilizatori industriali, creșterea eficienței energetice și a economisirii etc.

⁵ U.S. Energy Information Administration, *Country Analysis Brief - Romania*, 2012, www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RO&trk=m.

Evoluția producției și consumului de petrol și gaze naturale pe plan național (2006-2010)⁶

După cum se poate observa, România continuă să fie vulnerabilă din punct de vedere energetic. Astfel, dependența față de sursele externe de petrol a crescut ușor de la 46,6% în 2006 la 47,3% în 2008, pentru ca apoi să scadă iar la 46,6% în 2009 și chiar 39,8% în 2010 pe fondul încetinirii activității economice. Spre deosebire, dependența față de sursele externe de gaze naturale a scăzut de la 28,6% în 2006 la 15,6% în 2009, pentru ca apoi să crească ușor la 17,8% în 2010.

Toate aceste considerente ne duc la concluzia că, deși România rămâne în continuare proprietarul unor resurse energetice relativ importante, ea nu-și poate satisface, în condițiile crizei economico-financiare, ale globalizării și accentuării competiției pe piețele regionale și internaționale, necesitățile interne de consum.

2. Strategia energetică națională

La aproape un an de la aderarea țării noastre la Uniunea Europeană, Guvernul a aprobat o nouă *Strategie energetică a României pentru perioada 2007-2020*⁷, aliniată principalelor scopuri și obiective energetice comunitare de la vremea respectivă, reliefate în „Strategia Lisabona”, Carta Verde „Strategia europeană pentru energie durabilă, competitivă și sigură” și noua „Politică energetică pentru Europa”. Documentul ținea cont de necesitățile specifice ale României și de realizarea scenariului optim de dezvoltare a sistemului energetic național la acel moment.

Scopul declarat al Strategiei consta în asigurarea așa-numitei independențe energetice, în contextul dezvoltării durabile a României și a Uniunii Europene. Potrivit documentului, în conformitate cu politicile energetice europene, *prioritățile* României în domeniu erau: asigurarea competitivității, diversificarea surselor de aprovizionare cu resurse energetice, protecția mediului și asigurarea investițiilor pentru creșterea capacităților de producție și dezvoltare.

Pe fondul schimbărilor produse de criza economico-financiară globală pe piețele regionale și internaționale și a noii politici energie-mediu a Uniunii Europene, date de *pachetul de directive din 2009* și documentele *Energie 2020 – Strategie pentru o*

⁶ U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics*, www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm.

⁷ Guvernul României, *Hotărâre privind aprobarea Strategiei energetice a României pentru perioada 2007-2020*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 781, 19 noiembrie 2007.

*energie competitivă, durabilă și sigură*⁸ și *Perspectiva energetică 2050*⁹, a apărut necesitatea actualizării Strategiei energetice. Astfel, autoritățile de la București au lansat spre dezbatere un nou proiect de *Strategie energetică pentru perioada 2011-2020*¹⁰.

Noua strategie statuează ca *obiectiv general* „satisfacerea necesarului de energie atât în prezent, cât și pe termen mediu și lung, la un preț cât mai scăzut, adecvat unei economii moderne de piață și unui standard de viață civilizat, în condiții de calitate, siguranță în alimentare, cu respectarea principiilor dezvoltării durabile”¹¹. Creșterea gradului de securitate energetică a țării noastre se va realiza prin îndeplinirea unor *obiective strategice* subsumate trinomului siguranță energetică – dezvoltare durabilă – competitivitate astfel:

Siguranță energetică:

- creșterea siguranței energetice prin asigurarea necesarului de resurse energetice și limitarea dependenței de resursele energetice de import;
- diversificarea surselor de import, a resurselor energetice și a rutelor de transport a acestora;
- creșterea nivelului de adecvanță a rețelelor naționale de transport a energiei electrice, gazelor naturale și petrol;
- protecția infrastructurii critice.

Dezvoltare durabilă:

- creșterea eficienței energetice;
- promovarea producerii energiei pe bază de resurse regenerabile;
- promovarea producerii de energie electrică și termică în centrale cu cogenerare, în special în instalații de cogenerare de înaltă eficiență;
- susținerea activităților de cercetare-dezvoltare și diseminare a rezultatelor cercetărilor aplicabile;
- reducerea impactului negativ al sectorului energetic asupra mediului înconjurător;
- utilizarea rațională și eficientă a resurselor energetice primare.

Competitivitate:

- dezvoltarea piețelor concurențiale de energie electrică, gaze naturale, petrol, uraniu, certificate verzi, certificate de emisii a gazelor cu efect de seră și servicii energetice;
- liberalizarea tranzitului de energie și asigurarea accesului permanent și nediscriminatoriu al participanților la piață la rețelele de transport, distribuție și interconexiunile internaționale;

⁸ European Commission, *Energy 2020 – A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy*, COM(2010) 639 final of 10 November 2010, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.

⁹ European Commission, *Energy Roadmap 2050*, COM(2011) 885, Brussels, 15 December 2011.

¹⁰ Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri, *Strategia energetică a României pentru perioada 2007-2020, actualizată pentru perioada 2011-2020, varianta 22 august 2012*, www.minind.ro/dezbateri_publice/2012/STRATEGIA_energetica_actualizata_22_august_2012.pdf.

¹¹ *Idem*, p. 5.

- continuarea procesului de restructurare și privatizare, în special pe bursă, în sectoarele energiei electrice, termice și gazelor naturale;
- continuarea procesului de restructurare pentru sectorul de lignit, în vederea creșterii profitabilității și accesului pe piața de capital.

De asemenea, proiectul de strategie energetică pentru perioada 2011-2020 prevede *17 direcții de acțiune*, convergente cu cele ale politicii energetice a Uniunii Europene, dintre care de interes pentru analiza noastră sunt:

- creșterea siguranței în alimentarea cu energie atât din punctul de vedere al mixului de combustibili, cât și al infrastructurii de rețea;

- alegerea unui mix de energie echilibrat, care să confere sectorului energetic competitivitate și securitate în aprovizionare cu accent pe utilizarea resurselor interne, respectiv a cărbunelui, a potențialului hidroenergetic economic amenajabil, a energiei nucleare și a surselor energetice regenerabile;

- gestionarea eficientă și exploatarea rațională în condiții de securitate a resurselor energetice primare epuizabile din România și menținerea la un nivel acceptabil, pe baze economice, a importului de resurse energetice primare (dependență limitată/controlată);

- creșterea eficienței energetice pe tot lanțul: extracție - producere - transport-distribuție - consum;

- promovarea utilizării surselor energetice regenerabile, în conformitate cu practicile din Uniunea Europeană;

- participarea proactivă la eforturile Uniunii Europene de formulare a unei strategii energetice pentru Europa, cu urmărirea și promovarea intereselor României.

În Strategie sunt definite *5 obiective prioritare* ale dezvoltării sectorului energetic românesc:

1. Stabilitatea economică și securitatea aprovizionării în condițiile de incertitudine a prețului resurselor energetice pe piața internațională, datorită creșterii continue a cererii de energie;

2. Protecția mediului – prin introducerea de noi tehnologii pentru producția și consumul de energie cu impact redus asupra mediului și pentru reducerea schimbărilor climatice;

3. Buna funcționare a piețelor interne de energie electrică și gaze naturale, garanție pentru competiția transparentă, nediscriminatorie și pentru integrarea în piața regională și europeană;

4. Dezvoltarea și producția de noi tehnologii pentru producția și consumul de energie electrică și protecția mediului; prin aceasta sectorul energetic va contribui la susținerea dezvoltării economice și la crearea de noi locuri de muncă;

5. Tehnologii informatice și de comunicație cu rol important în ceea ce privește îmbunătățirea eficienței pe întreg lanțul producție – transport - consum al energiei. Aceste tehnologii oferă potențialul pentru o trecere structurală la procese și servicii cu consum redus de resurse, la economii de energie, precum și la rețele de transport și distribuție inteligente și mai eficiente.

După cum se observă, România și-a propus obiective îndrăznețe – reducerea dependenței de importuri, creșterea eficienței energetice, sporirea importanței țării

respective în complexul energetic regional etc. –, dar concretizarea acestora este o problemă complexă, ce necesită voință politică, timp și resurse financiare semnificative. Mai mult, majoritatea acestor obiective nu sunt cuantificabile, descriind mai mult intenții, decât ținte ce se doresc atinse.

3. Repere pentru noua strategie energetică națională

O strategie adecvată în domeniul energetic trebuie ca pe baza realităților legate de starea resurselor epuizabile și regenerabile, a potențialului acestora de valorificare, a capacității tehnice și economice de exploatare a acestor resurse, a dinamicii consumului înregistrat la nivel național să identifice:

- tendința de evoluție a consumului de energie;
- capacitățile energetice ce trebuie reabilitate/construite pentru a putea asigura cantitatea de energie necesară, transportul și distribuția acesteia;
- măsurile de ordin legislativ, instituțional și economic ce trebuie luate pentru a asigura cadrul optim de funcționare a întregului sistem energetic;
- măsurile necesare pentru asigurarea resursei umane necesare;
- măsurile necesare pentru conformarea cu cerințele legislației de protecția mediului;
- măsurile necesare pentru creșterea eficienței energetice (menținerea producției energetice cu un consum mai mic de resurse și diminuarea pierderilor).

În cadrul noului proiect de Strategie este prezentată estimarea evoluției rezervelor naționale de țiței și gaze naturale până în anul 2020¹². Astfel, se estimează că rezervele de petrol vor scădea de la 60 mil. tone în 2011 la 28 mil. tone în 2020, iar cele de gaze naturale de la 134 mld. m³ la 77 mld. m³. De asemenea, luându-se în considerare doar zăcămintele cunoscute, se estimează că în anul 2020 producția de țiței, precum și cea de gaze naturale, va fi cu circa 25% mai mică decât cea din anul 2006.

În aceste condiții, România va rămâne dependentă de importurile de energie primară, iar gradul de dependență va depinde de descoperirea de noi resurse interne exploatabile, de gradul de integrare a surselor regenerabile de energie și de succesul măsurilor de creștere a eficienței energetice.

Ca direcții principale de acțiune în domeniul asigurării *securității aprovizionării*, noul proiect de strategie vizează:

- menținerea unui echilibru între importul de resurse energetice primare și utilizarea rațională și eficientă a rezervelor naționale pe baze economice și comerciale;
- diversificarea și consolidarea, în cadrul stabilit la nivel european, a relațiilor de colaborare cu țările producătoare de hidrocarburi, precum și cu cele de tranzit;
- diversificarea surselor de aprovizionare și dezvoltarea rutelor de transport alternative sigure;

¹² *Idem*, p. 13.

- participare la proiectele transcontinentale de transport hidrocarburi spre Europa Centrală cu potențial traseu prin România;
- încheierea de contracte pe termen lung pentru gaze naturale din import pentru a diminua riscurile de întrerupere a furnizării;
- stimularea investițiilor în domeniul exploatării rezervelor de gaze naturale și țiței, prin încurajarea identificării de noi câmpuri și valorificarea potențialului în mod eficient;
- creșterea nivelului de adecvanță al rețelei de transport prin dezvoltare și modernizare conform conceptului de rețea inteligentă;
- abordarea în comun cu statele membre ale UE, a problemelor referitoare la protecția infrastructurii critice din sistemul energetic în lupta împotriva terorismului;
- dezvoltarea producției de energie electrică pe baza surselor regenerabile de energie¹³.

Ca măsuri de acoperire a deficitului de energie se are în vedere: cercetarea de noi zăcăminte; dezvoltarea infrastructurii de transport, prin proiecte pentru interconectare transfrontalieră, realizarea de noi conducte de transport al petrolului (Proiectul PEOP) și gazelor naturale (Nabucco și AGRI) și de reabilitare a unor conducte existente; creșterea capacității de înmagazinare a materiilor prime exploatare (gaze naturale, petrol și produsele petroliere).

În prezent, orice discuție despre asigurarea securității energetice a României ar trebui să plece de la o realitate simplă, și anume: rezervele de resurse energetice naționale se reduc continuu, iar Rusia reprezintă principala sursă de acoperire a deficitului energetic al țării noastre.

Prin urmare, credem că autoritățile competente ar trebui să realizeze o analiză serioasă a punctelor tari și vulnerabilităților ale fiecărei posibile opțiuni a țării noastre de a-și asigura securitatea energetică. În opinia noastră, acestea ar putea fi următoarele, fiecare cu avantajele și dezavantajele ei:

1. Acoperirea necesarului din resurse proprii

• *avantaje*: independență energetică pe termen limitat; evitarea competiției energetice de pe piețele regionale și internaționale; creșterea investițiilor românești și europene în modernizarea infrastructurii energetice naționale, a tehnologiilor și mijloacelor de producție; construcția de noi centrale nucleare și hidrocentrale; scăderea costurilor de producție și, implicit, ale prețurilor energiei; creșterea calității serviciilor; sporirea interdependenței reciproce dintre companii specifice și guvern, dintre producători, furnizori și consumatori; creșterea ponderii energiei bazată pe resurse regenerabile etc.

• *dezavantaje*: exploatarea mult mai accentuată a rezervelor de hidrocarburi ale țării și, prin urmare, sărăcirea mult mai rapidă a lor; necesitatea unor investiții semnificative în noi capacități de producție; sporirea controlului de stat asupra industriei de profil; scăderea competiției pe piața internă de petrol și gaze; creșterea impactului asupra mediului; perturbarea unor relații economice tradiționale cu alte țări etc.

¹³ *Idem*, p. 35.

2. Acoperirea necesarului prin acorduri directe cu Rusia

•*avantaje*: siguranța acoperirii deficitului de hidrocarburi; prezervarea resurselor energetice naționale; negocierea unor prețuri reciproc avantajoase; creșterea investițiilor; dezvoltarea liniilor directe (conduce, terminale, transport maritim) între cele două părți; plasarea României ca important nod energetic între UE și Rusia; sporirea cooperării între companiile energetice naționale și cele rusești de profil; dezvoltarea relațiilor economice bilaterale etc.

•*dezavantaje*: sporirea dependenței de față de importurile de hidrocarburi; creșterea vulnerabilității prin aprovizionarea dintr-o singură sursă; posibilitatea scăderii treptate a producției naționale de petrol și gaze naturale; sporirea dominației energetice rusești în Europa; perturbarea programelor de creștere a ponderii energiei bazată pe resurse regenerabile; reglementări mult mai stricte în domeniul transportului și distribuției; avizarea oricăror tranzacții în domeniul energetic la Bruxelles; excluderea posibilă a țării noastre din principalele proiecte energetice europene etc.

3. Acoperirea necesarului prin acorduri cu alte state bogate în resurse din Orient

•*avantaje*: diversificarea surselor de aprovizionare cu resurse la nivel național și european; prezervarea resurselor energetice naționale; scăderea dependenței energetice față de Rusia; scăderea prețurilor; creșterea investițiilor în dezvoltarea infrastructurii energetice (conduce, terminale etc.); conectarea țărilor respective la circuitele economice regionale și internaționale; creșterea competiției pe piața energetică regională și europeană etc.

•*dezavantaje*: sporirea dependenței de față de importurile de hidrocarburi; tensionarea relațiilor cu Rusia; subminarea controlului Rusiei asupra resurselor energetice din Caucaz, Caspica, Asia Centrală; scăderea ponderii resurselor energetice rusești în consumul Europei; excluderea țării noastre din principalele proiecte energetice ale Rusiei etc.

4. Acoperirea necesarului din tranzit

•*avantaje*: prezervarea resurselor energetice naționale; creșterea investițiilor modernizarea infrastructurii energetice naționale (conduce, terminale etc.); creșterea rolului României ca țară de tranzit a resurselor rusești spre Occident; negocierea unor prețuri reciproc avantajoase; diversificarea surselor de aprovizionare cu resurse la nivel național și european etc.

•*dezavantaje*: sporirea dependenței de față de importurile și tranzitul de hidrocarburi; posibilitatea scăderii treptate a producției naționale de petrol și gaze naturale; scăderea competiției pe piața internă de petrol și gaze; creșterea impactului asupra mediului; perturbarea unor relații economice tradiționale cu alte țări etc.

Securitatea aprovizionării cu energie, o utilizare mai eficientă a resurselor, prețuri accesibile și soluții inovatoare depind de varianta aleasă de factorii de decizie de la București. Opțiunile respective nu se exclud una pe cealaltă, ci dimpotrivă se completează, iar rezultatele pozitive ale unei combinații între ele ar putea asigura României mult-dorita securitate energetică pe termen mediu și lung.

Concluzii

În materie de securitate energetică, cea mai presantă problemă a României, dar și a celorlalte state riverane la Marea Neagră, rămâne siguranța aprovizionării cu resurse energetice, având în vedere dependența lor de hidrocarburile și rețele de transport rusești.

De aceea credem că este nevoie de o Strategie energetică națională cu adevărat conectată la realitățile geopolitice și geoeconomice, regionale și internaționale, care să maximizeze avantajele geostrategice și potențialul energetic deosebit de care dispune țara noastră. Strategia respectivă trebuie să identifice clar vulnerabilitățile și riscurile majore în domeniul energetic, să stabilească în mod concret obiective strategice realizabile și modalități de îndeplinire a lor, și, mai ales, direcțiile de acțiune pe termen mediu și lung care să asigure un nivel mai ridicat de securitate energetică.

Analiza avantajelor și dezavantajelor opțiunilor României de asigurare a securității energetice – din resurse proprii, acorduri directe cu Rusia, acorduri cu alte state bogate în resurse din Orient sau din tranzit – și punerea în practică a variantei/variantelor celei mai fezabile ar putea asigura satisfacerea necesarului de energie atât în prezent, cât și pe termen mediu și lung, la un preț cât mai scăzut, în condiții de calitate, siguranță în alimentare, cu respectarea principiilor dezvoltării durabile.

Bibliografie:

1. Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul statistic al României 1991*, I.P. „Filaret”, București;
2. European Commission, *Energy 2020 – A Strategy for Competitive, Sustainable and Secure Energy*, COM(2010) 639 final of 10 November 2010, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011;
3. European Commission, *Energy Roadmap 2050*, COM(2011) 885, Brussels, 15 December 2011;
4. Guvernul României, *Hotărâre privind aprobarea Strategiei energetice a României pentru perioada 2007-2020*, în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 781, 19 noiembrie 2007;
5. Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri, *Strategia energetică a României pentru perioada 2007-2020, actualizată pentru perioada 2011-2020*, varianta 22 august 2012, www.minind.ro/dezbateri_publice/2012/STRATEGIA_energetica_actualizata_22_august_2012.pdf;
6. NISTORESCU, Marius; DOBA, Alexandru; DRAGOMIR, Valentin, VENTONIUC, Mihai, *Raport de mediu - Strategia energetică a României pentru perioada 2007-2020, actualizată pentru perioada 2011-2020*, EPC Consultanță de mediu, 2012;
7. PREDA, Gheorghe (coord. tratat); MARINESCU, Mihai; NĂSTASE, Gabriel (coord. vol. I), *Tratat: Valorificarea resurselor naturale. Volumul I: Bazele resurselor naturale*, București: Editura International University Press, 2004;

8. U.S. Energy Information Administration, *Country Analysis Brief - Romania*, 2012, www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=RO&trk=m;
9. U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics*, www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm.

MODELE DE ANALIZĂ CULTURALĂ A MEDIULUI OPERAȚIONAL

*Dr. Mihai-Ștefan DINU**

Rezumat: După 11 septembrie 2001, odată cu declanșarea Războiului împotriva Terorismului, folosirea forței convenționale în confruntarea cu adversarul a devenit din ce în ce mai dificilă din punct de vedere al eficienței, datorită faptului că insurgenții folosesc mai degrabă mijloace asimetrice pentru a face față superiorității mijloacelor convenționale ale forțelor armate aliate ce luptă împotriva lor. Un rol important în contracararea efectelor produse de acțiunile insurgenților îl constituie ducerea acțiunilor centrate pe câștigul sprijinului populației aflate în diversele medii operaționale. Studiul de față propune câteva modele de analiză culturală a acestor medii operaționale, fundamentate pe repere teoretice semnificative relaționate identității culturale.

Cuvinte cheie: analiză culturală, identitate culturală, contrainsurgență, hearts and minds, etnie, religie.

În contextul în care operațiile militare actuale au un caracter întrunit, în cadrul Alianței sau al unor coaliții multinaționale cu state nealiate, iar caracteristicile populației civile sau ale grupurilor inamice provenite în majoritatea cazurilor din culturi diferite de cea Occidentală, spațiul luptei devine extrem de complex. Experiența ultimilor ani a demonstrat că, în acest amestec de culturi disparate, se simte din ce în ce mai pregnant nevoia unei analize culturale specializate riguroase și eficiente din punct de vedere militar. De exemplu, deși aparțin aceleiași culturi islamice, între palestinienii din Fâșia Gaza, arabii saudiți, luptătorii afgani ai Alianței Nordului și membrii Al-Qaeda, există o serie de diferențe care pot fi distinse. O analiză culturală militară eficientă trebuie să fie capabilă să pună accentul pe caracteristicile specifice ale diverselor grupuri ce fac parte din acest conglomerat cultural, astfel încât acțiunile combinate ale interacțiunii dintre confesiunile religioase, subdezvoltarea economică și actele seculare de o violență rar întâlnită să poată fi mai ușor predictibile. Pentru a realiza acest obiectiv însă, trebuie avute în vedere elemente precum formele de organizare, capacitățile economice, militare, relaționale și caracteristicile culturale, atât ale grupurilor ostile, cât și ale populației pașnice din regiunile de interes.

De asemenea, înainte de a putea propune modele de analiză culturală a mediului operațional, intenționăm să analizăm câteva repere teoretice privind conceptul de identitate culturală.

1. Repere teoretice privind identitatea culturală

Un prim pas în analiza identității culturale este acela al clarificării conceptului, propunându-ne să pornim, în acest sens, de la definirea acestuia, prin relaționarea identității și culturii, identificarea tipurilor de identitate și modul acestora de generare, toate acestea în contextul special al relației cu domeniul securității, la toate nivelele acesteia din urmă.

* Cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, mihaistdinu@yahoo.co.uk.

Definirea conceptului de identitate culturală este la fel de complexă ca și identificarea unei definiții unanim acceptate a culturii. Totodată, în opinia specialiștilor în domeniu, în cadrul elementelor culturale de bază ale fiecărui concept există elemente dominante din a căror interacțiune rezultă credințe, valori, atitudini și scopuri acționale specifice care definesc identitatea individuală sau de grup. Pentru sintetizare, am realizat o analiză comparativă a acestor elemente, așa cum apar ele teoretizate de fiecare autor în parte:

Nume	Concept	Elemente de bază	Elemente dominante
Chantal Bouchard	identitate culturală	rasă, sex, religie, familie, limbă, naționalitate, clan, clasă sau grup social	limbă, rasă, religie
Malek Chebel ¹	co-apartenență	religie, popor, ideal revoluționar, diferențiere etnică sau lingvistică	limba descendența
	identitate politică	limbă, cultură, religie, conștiința de clasă	
Thierry Hentsch ²	identitate națională/statală	poli identitari: rasă, etnie, religie, limbă, apartenență socială	naționalitate cetățenie
Samuel P. Huntington	civilizație	descendența genetică, limba, religie, mod de trai	religia
Guy Michaud ³	grup etnic	limbă, teritoriu, cultură apartenență (etnicitate), voința de conviețuire	etnia

Tabelul nr. 1- Tabel comparativ cu elemente constitutive ale identității

În continuare am ales, totuși, ca reper în definirea culturii aprecierea conform căreia „*cultura constă din derivate ale experienței, mai mult sau mai puțin organizate, învățate sau create de indivizii unei populații, inclusiv acele imagini sau coduri ale interpretărilor (înțelesurilor) lor transmise din generație în generație*”⁴.

Prin urmare, cultura se referă la obiceiuri, practici, limbă, valori și perspective asupra lumii. Acestea definesc umanitatea, atât la nivelul individual cât și la acela al grupurilor sociale care pot fi fundamentate pe naționalitate, etnie, religie sau diverse interese comune.

Identificarea cu o anumită cultură creează un sentiment de apartenență și, prin urmare oferă senzația de securitate. Identitatea este importantă pentru perceperea

¹ Malek CHEBEL, *La formation de l'identite politique*, Petite Bibliotheque Payot, Paris, 1998, p.IV

² Thierry HENTSCH, *Introduction aux fondements du politique*, Presses de l'Universite du Quebec, Sante-Foy, 1993, p.2.

³ Guy MICHAUD, *Identities colectives et relations interculturelles*, Presses universitaires de France, Paris, 1978, p.113.

⁴ Theodore S. SCHWARTZ, Geoffrey M. WHITE, Catherine A. LUTZ, *New Directions in Psychological Anthropology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, p. 324.

sinelui, constituind totodată o sursă de înțelegere și experiență a oamenilor⁵. Se modelează, astfel, felul în care un individ interacționează cu ceilalți, sau un grup cu alte grupuri.

Identitatea, ca și cultura, nu e rigidă, înghețată, ci evoluează și se transformă. Senzația de rigiditate poate fi percepută însă, în momente care implică diferențierea, sublinierea unor neconcordanțe și incompatibilități. După cum afirma și Robert Young, aceste momente apar în situațiile de instabilitate, conflict și schimbare⁶, ceea ce ar explica nevoia de căutare a identității – cel mai adesea pe criterii etnice, naționaliste – în epoca post Război Rece, aceasta fiind motivată de „*dorința pentru securitate a comunității respective*”⁷. Așadar, putem admite că identitatea este procesul de construire a înțelesului pe baza atributelor culturale sau a unor serii înrudite de attribute culturale cărora li se acordă prioritate față de alte surse de înțeles. Presupunând valori, credințe etc. împărtășite, identitatea culturală a grupului este una de tip colectiv. În domeniul cultural, ca și în cel politic și social al securității discuțiile se poartă în jurul identității colective, a grupurilor. Acestea se pot identifica în două moduri diferite: pe sine, având ca reper caracteristicile pe care le împărtășesc (originea, limbă, istorie, religie și obiceiuri comune), acest mod fiind cunoscut drept *identificare pozitivă*, și în opoziție cu alt(e) grup(uri), având ca reper ceea ce nu le este caracteristic, acest al doilea mod fiind cunoscut sub numele de *identificare negativă*.

În procesul de construcție a identităților colective sunt cuprinse elemente din istoria și memoria colectivă a grupului, acestea fiind procesate de către membri săi, aceștia acordându-le sensuri pe baza determinărilor sociale din propriul cadru spațio-temporal și a proiectelor culturale din care provin. Manifestându-se în contexte marcate de relațiile de putere, potrivit teoriei⁸ lui Manuel Castells, identitatea culturală a grupurilor poate fi construită, în trei moduri. Fiecare dintre acestea determină tipul de identitate culturală a unui grup, prin urmare identitatea poate fi: *de legitimare* – introdusă de instituțiile dominante ale societății pentru a-și extinde justifică și extinde poziția dominantă față de actorii sociali – , *de rezistență* – generată de acei actori situați în poziții devalorizate și/sau stigmatizate de logica dominantă care sunt nevoiți să-și construiască „tranșee” de rezistență și supraviețuire fundamentate pe principii diferite sau opuse celor care caracterizează instituțiile societății – și *în proiect* – construită atunci când actorii, pe baza resurselor culturale disponibile, eventual a unui trecut de oprimare, își dezvoltă o nouă identitate care să le redefinească poziția în societate, extinzând acest proces asupra întregii structuri sociale considerată o prelungire a propriului proiect, și dorind să o transforme. Acest ultim tip de identitate poate genera ideologii fundamentate religios care să propună uniri sau alianțe sub îndrumarea învățăturile inspirare de către divinitate – indiferent

⁵ Manuel CASTELLS, *The Power of Identity*, vol.2, Blackwell, Oxford, 1997, 2004, p. 6.

⁶ Robert YOUNG, *Colonial desire: hybridity in theory, culture and race*, Routledge, New York, p.3

⁷ Lisbeth AGGESTAN, Adrian HYDE-PRICE, *Security and Identity in Europe*, Macmillan Press, London, 2000, p. 1

⁸ Manuel CASTELLS, *op. cit.*, 2004, pp. 7-8.

că aceasta se numește Isus sau Allah – prin convertiri masive ale celor necredincioși și a lumii materialiste⁹.

De obicei, în ceea ce privește dinamica grupurilor etnice și religioase, identitatea de rezistență poate induce tipul celei în proiect sau, la fel de bine, al celei de legitimare în cazul în care grupul devine dominant în instituțiile statului. Fiecare tip de identitate are propriile sale mecanisme de generare: identitatea de rezistență conduce la forme colective de rezistență împotriva unor altfel, greu de suportat discriminări, de obicei pe fundamentul identității definite strict istoric, ceea ce facilitează activarea „tranșeelor” de rezistență.

Prin construirea acestei identități de tip defensiv, în condițiile discriminării exercitate de către un grup dominant, grupul oprimat – atât cel de tip etnic, cât și cel religios – inversează judecățile de valoare ale ideologiei dominante, consolidându-și „tranșeele” și derulează procesul, denumit de Manuel Castells „*excluderea celor care exclud de către cei excluși*”¹⁰. O identitate culturală puternică, însă cu manifestări exprimate într-un mod negativ poate provoca apariția unor tensiuni și conflicte. Astfel, identitatea culturală modelează relația minoritate-majoritate sau minoritate-stat, la rândul lor acestea influențând factorii etnic și religios în determinările pe care le au asupra securității. Membri unei minorități culturale – etnică sau religioasă – se pot simți excluși, persecutați sau oprimați din societatea civică a unui stat dacă majoritatea culturală, sau autoritatea statală îi obstrucționează, fie prin limitarea accesului la resurse sau funcții de decizie în aparatul statului, fie prin a manifesta intoleranță față de practicile culturale ale minorității respective. Perceperea acestui sentiment de excludere din partea minorității poate declanșa un proces de mobilizarea a acesteia care să conducă la situații generatoare de instabilitate, afectând fie securitatea statului respectiv, fie a statelor învecinate, în această din urmă situație putând fi afectată securitatea la nivel regional. Prin urmare, identitatea culturală este derivată din sensul de apartenență la un grup cu caracteristici particulare. Problema identității grupului este fundamentală în studiul factorilor etnic și religios pentru că, cu cât o persoană se identifică mai puternic cu un grup care este supus discriminării, de exemplu, cu atât aceasta este mai motivată de a iniția sau a participa la acțiuni pe care le consideră necesare în scopul reducerii sau eliminării discriminării. Discriminarea poate fi de natură economică, politică (presupune limitarea sistematică a unui grup de a-și exercita drepturile politice sau de a accede la funcții politice, comparativ cu alte grupuri ale aceleiași societăți) sau așa cum se întâmplă deseori, o combinație a celor două. Perceperea discriminării este fundamentală în ceea ce privește creșterea stărilor de frustrare și resentiment în rândul membrilor unui anumit grup față de autorități sau față de alte grupuri.

Prezența unei identități de grup solide, tradusă în mod obișnuit printr-un nivel ridicat de coeziune a grupului respectiv, în cazul în care este alimentată de diverși stimuli, conduce la o mai mare dorință a grupului de a acționa colectiv. Seria aceasta de factori poate crește probabilitatea de apariție a unei conduceri politice, care ar furniza grupului o capacitate mai ridicată de acțiune. Capacitatea de acțiune este, la

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ Manuel CASTELLS, *op. cit.*, 2004, p. 9.

rândul său, influențată de structura de oportunitate, structură ale cărei elemente sunt de cele mai multe ori externe grupului. Acestea pot aparține mediului intern al unui stat (schimbări de regim, crize economice etc.) sau pot fi relaționate mediului internațional (intervenții din afara statului, crize regionale).

Legătura dintre grupurile etnice sau religioase minoritare și securitate este recunoscută și de OSCE, care a înființat un birou al Înaltului Comisar axat în principal pe identificarea timpurie a tensiunilor etnice care ar putea pune în pericol pacea, stabilitatea sau relațiile de prietenie între statele organizației. Cu alte cuvinte comunitatea internațională subliniază importanța acordată unei minorități atunci când ea este privită ca un pericol la adresa securității internaționale.¹¹

Prin definiție, minoritățile sunt vulnerabile la atitudini rasiste sau xenofobe, din partea grupurilor sau a indivizilor din cadrul grupurilor majoritare. De aceea majoritatea societăților democratice au adoptat legi specifice pentru protejarea acestora. Au fost de asemenea elaborate și aplicate politici de ajutorare, programe educative și campanii publice de sensibilizare ce au drept obiectiv combaterea prejudecăților și intoleranței.

De aceea, din punctul nostru de vedere, minoritățile sunt un concept cheie în cadrul relației etnie-religie-securitate, cel care poate înclina balanța securitate-insecuritate, în funcție de gradul de amicitie/inamicitate al relațiilor minoritate-majoritate și minoritate-stat. Un factor major, ce poate influența înclinația balanței, este constituit de teama statelor față de potențiale mișcări secesioniste, pierderea controlului în anumite regiuni ale teritoriului lor sau pierderi teritoriale¹². În viziunea statelor, în particular a celor multietnice, existența unei minorități poate fi privită drept o amenințare, pentru că, în funcție de dinamica evoluției acelei minorități, se poate ajunge la promovarea unor idei separatiste din interiorul acesteia, ceea ce aduce în discuție perspectiva pierderilor teritoriale sau a unei părți de populație din partea statului gazdă. Asemenea temeri explică deseori rezerva statelor în a accepta reglementarea juridică clară și definitivă a statutului minorităților, sau tergiversarea aplicării reglementărilor existente, putându-se ajunge chiar la situația în care se neagă existența unor grupuri definite în acest fel în interiorul granițelor naționale.

În acest sens, percepția minorității vizavi de acordarea/privarea de anumite drepturi poate constitui un factor declanșator de conflict, prin urmare poate determina starea de securitate fie în planul intern al unui stat, fie în plan regional. Tensiunile pot fi inflamate fie prin exacerbarea tendințelor naționaliste, fie prin vitalizarea unor sentimente religioase, pentru că atunci când sunt în discuție identitatea etnică și/sau cea culturală, politicienii oportuniști le pot manevra, în scopuri politice sau strategice¹³. Religia poate juca, în acest sens, un rol ingrat, de vehicul al politicii (vizibil în state mahomedane și în eforturile asertive față de prozelitism și

¹¹ *The Challenge of Change*, 9-10 iulie 1992, Conference for Security and Co-operation in Europe, 1992 Summit, Helsinki, 1992, pp. 3-9.

¹² Robert Ted GURR, *Peoples versus states: Minorities at Risk in The New Century*, United States Institute of Peace, Washington, 2000, p. 3.

¹³ Stacie E. GODDARD, *Indivisible Territory and the Politics of Legitimacy: Jerusalem and Northern Ireland*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 15.

expansiune) speculându-se în acest scop caracteristica indivizilor sau a grupurilor care își definesc identitatea pe fundamente religioase.

2. Propuneri privind modele de analiză culturală a mediului operațional

Având conturat designul reperelor teoretice privind identitatea culturală ne vom concentra în continuare asupra modului în care backgroundul teoretic poate sprijini misiunile forțelor angrenate în diverse medii operaționale, în special de tipul acelorora în care se desfășoară operații de stabilitate și sprijin (Stability and Support Operations), operații în care elementul de luptă este unul redus în comparație cu elementele centrate pe câștigarea sprijinului populației. Acest tip de operațiuni sunt relaționate în special acțiunilor de contrainsurgență, acțiuni de tipul „hearts and minds” similare celor desfășurate în Afganistan.

În general, din punct de vedere militar, pentru fiecare tip de operații este nevoie de strategii, mecanisme și proceduri adecvate, acestea fiind elaborate în urma desfășurării unui proces complex, acela al *planificării strategice*. Este ceea ce face și Alianța Nord-Atlantică prin programul și procesul de modernizare a conceptului strategic și, potrivit acestuia, prin transformarea forțelor, mijloacelor și modalităților de acțiune în toate tipurile previzibile de crize.

Procesul de planificare strategică este desfășurat, de obicei, conform câtorva etape absolut necesare:

- *explorarea*, constă în culegerea informațiilor necesare cunoașterii situației. În acest context, se fac explorarea și analiza situației, precum și punerea problemei.
- *analiza*, care presupune cunoașterea problemei cu care se confruntă decidentul. Această etapă se referă la explorarea și analiza problemei, precum și la reținerea elementelor esențiale ale crizei sociale/conflictului armat. De exemplu, în cazul crizei sociale, în urma analizei acesteia, se fac aprecieri asupra situației și a posibilei sale evoluții.
- *alegerea*, constă în procesul de identificare a soluțiilor posibile și, apoi, de selectare a celei considerată optimă în contextul dat. În cadrul acestei etape se caută și analizează toate soluțiile și se alege soluția socotită optimă la momentul respectiv.
- *pregătirea* presupune planificarea punerii în practică a soluției alese. Acum se explorează și celelalte opțiuni posibile, se analizează punerea lor în practică și se trece concret la materializarea măsurilor conținute de decizia luată.
- *conducerea* este colaborată activității de planificare și control a punerii în practică a deciziei luate. În această etapă sunt explorate și analizate modurile de control, în scopul selectării formei optime de control pentru verificarea transpunerii în fapt a deciziei adoptate.

În procesul de aplicare a acesteia din urmă, factorii decizionali trebuie să dovedească flexibilitate, fiind posibil ca evoluția crizei/conflictului armat să ia un alt curs decât cel avut în vedere inițial. De aceea, decidentul trebuie să fie în măsură să

se adapteze rapid la noua situație creată, la atitudinile și comportamentul „actorilor” crizei/conflictului armat față de decizia adoptată referitoare la evenimentul în derulare. Aceasta presupune, printre altele, constituirea și menținerea în stare de funcționare a unei „punți de comunicare” între decident și părțile implicate în criza socială/conflictul armat. Pe acest canal, informațiile trebuie să circule continuu între cele două părți – decident și actori. Acest flux de comunicare poate facilita, în timp, calea spre un compromis ce va permite soluționarea crizei sociale/conflictului armat.

În esență, metodologia adoptării și punerii în practică a deciziei privind planificarea este una complexă, ce presupune efortul concertat al tuturor factorilor și forțelor sociale și politice naționale și internaționale ce poate să conducă la soluționarea operativă și definitivă a respectivei crize/conflict armat.

Așa cum menționam, armatele își desfășoară astăzi misiunile în zone aflate în afara frontierelor proprii, deseori la distanțe considerabile, în condiții geografice, sociale și culturale speciale. Aceste condiții speciale trebuie însă surprinse cât mai exact, pentru ca procesul de planificare să fie unul eficient. De aceea, opinia noastră este că, în procesul de planificare operațională, este absolut necesar să fie integrată analiza factorilor culturali ce pot influența desfășurarea operațiilor și, în urma evaluării să se aleagă cursurile de acțiune adecvate atingerii scopului propus. Există studii recente¹⁴ care afirmă că planificarea operației fără a se ține seama de toți factorii ce pot influența desfășurarea acesteia poate conduce la alte provocări și pericole nu numai la adresa forțelor din teatru, ci și a întregului sistem militar și civil-militar implicat.

În scopul evaluării, este necesară, în opinia noastră, o analiză pe baza unor criterii, cum ar fi: existența unor sărbători religioase, ritualuri utilizate, existența unor locuri sacre, valorile fundamentale ale religiei analizate, conducerea acesteia, dacă este organizată, gradul de toleranță, relațiile cu celelalte dimensiuni ale societății, organizarea, caracteristici ale doctrinei religioase, trecutul istoric etc. Această evaluare se poate desfășura pe baza unei fișe de evaluare al cărei model trebuie să aibă în vedere câteva caracteristici majore:

- sărbători religioase, ritualuri și obiceiuri;
- locuri sacre;
- valori fundamentale;
- trecutul istoric;
- aspecte doctrinare;
- organizarea;
- modelul de conducere;
- relațiile cu societatea;
- nivelul de toleranță/intensitatea religioasă;
- vulnerabilități identificabile.

¹⁴ Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, Stelian STANCU, Gabriela PRELIPCEAN, *Sisteme militare și civil-militare folosite în gestionarea crizelor și conflictelor. Pericole, amenințări, riscuri la adresa acestora. Criterii și metodologii de evaluare și de testare, vol.4*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 44-46.

Este de la sine înțeles că o astfel de analiză nu ar oferi o viziune completă a unei religii sau confesiuni analizate, dar ar încerca să se situeze cât mai aproape de realitate. Aici un rol foarte important îl au pregătirea de specialitate a celui ce efectuează evaluarea, nivelul cunoștințelor în domeniu sau legăturile cu specialiști locali în domeniu.

Primii pași ai unei evaluări culturale sunt în direcția identificării credințelor, valorilor, atitudinilor și obiectivelor, pentru a putea mai apoi avansa posibile cursuri de acțiune.

În opinia noastră, pentru a reuși acest lucru, metodologia folosită trebuie să privească cultura drept un sistem care determină acțiunile și interacțiunile grupurilor (urmărind atât dinamica internă, cât și externă a acestora). O astfel de metodologie poate furniza un model de bază pentru analiza culturală militară. De asemenea, metodologia trebuie să fie flexibilă, să permită introducerea de informații noi furnizate. Aceste informații trebuie să conțină date care să ajute la identificarea elementelor culturale dominante ale grupului țintă (*Figura nr. 1*).

1. **Numele grupului țintă:**
2. **Elemente de bază ale culturii grupului;**
 - 2.1. *Religie*
 - 2.2. *Etnie*
 - 2.3. *Limbă*
 - 2.4. *Istorie*
 - 2.5. *Tradiții*
 - 2.6. *Ideologii*
 - 2.7. *Rasă*
 - 2.8. *Politică*
 - 2.9. *Economie*
 - 2.10. *Educație*
3. **Identificarea elementului/elementelor culturale dominante;**
4. **Identificarea credințelor, valorilor, atitudinilor, scopurilor ca urmare a interacțiunii dintre elementele dominante.**

Figura nr. 1 - Model de analiză destinată identificării elementelor culturale dominante ale unui grup țintă

După identificarea elementelor culturale dominante, se pot proiecta variante pentru cursurile de acțiune, în funcție de nivelul de reacție presupus a fi adoptat de către adversar la un anumit curs al acțiunii proprii. Urmează apoi clasificarea reacțiilor, iar după aceea se evaluează care e cea mai potrivită alternativă de sprijin al succesului operațional propriu în circumstanțele culturale date.

În urma studiului întreprins asupra acestui subiect, am observat o slabă prezență a unor ghiduri sau instrucțiuni care să permită integrarea concluziilor rezultate în urma analizei culturale în procesul de planificare operațională*

* *SMG/PF5, Doctrina pentru planificarea operațiilor întrunite, Statul Major General, București, 2003, passim; Doctrine for Planning Joint Operations (Joint Pub. 5-0), 1995, passim; Joint Task Force – Planning guidance and procedures (Joint Pub. 5-00.2), 1999, passim; Ioan Geantă, Curs de Artă Militară a Forțelor Terestre - conducere militară și proceduri de Stat Major (planificare operațională), Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București, 2006, passim.*

De aceea, în continuare, propunem un model de analiză care să fie integrat, începând cu prima fază a planificării operaționale (*analiza misiunii*), și apoi dezvoltat pe parcursul celorlalte etape ale planificării în operațiile de tip *joint*. Rezultatul final al acestui proces de integrare a analizei culturale a teatrului de operații în procesul mai larg al planificării operaționale trebuie să se constituie într-o evaluare obiectivă, dar pragmatică, care să fie de un real folos atât comandantului, cât și militarilor aflați în subordinea sa.

Trebuie să menționăm, de asemenea, că până în acest moment, nu s-a oferit o definiție clară sau o metodologie pentru o identificare și analiză riguroase ale factorilor culturali, actualele operații bazându-se pe o combinație a datelor furnizate de structurile de informații și analizele diverșilor experți regionali, pentru a identifica și evalua aspectele culturale semnificative din punct de vedere militar.

În loc de concluzie, apreciem că actualele metodologii și baze de date nu pot sprijini eficient posibilitatea de anticipare și, de cele mai multe ori, unele tipuri unice de grupuri sunt catalogate în categorii mai largi, din precauție, pentru mai multă siguranță. De aceea, suntem de părere că utilitatea și eficiența metodelor culturale trebuie reevaluate, eventual prin comparația cu alte potențiale metode de analiză culturală. Astfel vom putea identifica eventuale aspecte doctrinare ce trebuie introduse sau dezvoltate pentru a îndepărta *ceața războiului* provocată de complexitatea aspectelor culturale – atât de puternic semnificative din punct de vedere militar – și a impune un model eficient de analiză culturală.

Bibliografie:

1. ****Doctrine for Planning Joint Operations (Joint Pub. 5-0)*, 1995;
2. ****Joint Task Force – Planning guidance and procedures (Joint Pub. 5-00.2)*, 1999;
3. ****SMG/PF5, Doctrina pentru planificarea operațiilor întrunite*, București: Statul Major General, 2003;
4. AGGESTAN, Lisbeth; HYDE-PRICE, Adrian, *Security and Identity in Europe*, London: Macmillan Press, 2000;
5. CASTELLS, Manuel, *The Power of Identity*, vol.2, Oxford: Blackwell, 1997;
6. CHEBEL, Malek, *La formation de l'identite politique*, Paris: Petite Bibliotheque Payot, 1998;
7. GEANTĂ, Ioan, *Curs de Artă Militară a Forțelor Terestre - conducere militară și proceduri de Stat Major (planificare operațională)*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006;
8. GURR, Robert Ted, *Peoples versus states: Minorities at Risk in The New Century*, Washington: United States Institute of Peace, 2000;
9. HENTSCH, Thierry, *Introduction aux fondements du politique*, Sante-Foy: Presses de l'Universite du Quebec, 1993;
10. MICHAUD, Guy, *Identities colectives et relations interculturelles*, Paris: Presses universitaires de France, 1978;
11. Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, Stelian STANCU, Gabriela PRELIPCEAN, *Sisteme militare și civil-militare folosite în gestionarea crizelor și conflictelor. Pericole, amenințări, riscuri la adresa acestora.*

- Criterii și metodologii de evaluare și de testare, vol.4*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007;
12. SCHWARTZ, Theodore S.; WHITE, Geoffrey M.; LUTZ, Catherine A., *New Directions in Psychological Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992;
13. Stacie E. GODDARD, *Indivisible Territory and the Politics of Legitimacy: Jerusalem and Northern Ireland*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009;
14. *The Challenge of Change*, 9-10 iulie 1992, Conference for Security and Co-operation in Europe, 1992 Summit, Helsinki, 1992;
15. YOUNG, Robert, *Colonial desire: hybridity in theory, culture and race*, New York: Routledge, 2004.

INFORMAȚIA STRATEGICĂ – RESURSĂ DE SECURITATE A UE

*Dr. Ovidiu FRĂȚILĂ**
*Iosif SOLOMON***

Rezumat: *Având în vedere progresele înregistrate, atât în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună cât și în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună, această abordare urmărește să schițeze modul de redactare a unui argument. Cu alte cuvinte, să se adapteze permanent structurile de securitate ale UE pentru ca ele să sprijine mai bine procesul de decizie politică externă europeană și să abordeze amenințările și provocările la adresa securității europene, dându-i importanța cuvenită.*

În prezent, UE este pe deplin implicată în dezvoltarea profilului propriu, la o scară globală, în cadrul arhitecturii de securitate internațională. Acest profil este bazat pe o viziune strategică și instrumentele adecvate care permit UE să-și asume un rol operațional în procesul de gestionare a crizelor.

Cuvinte-cheie: *securitate, intelligence, proces decizional, cooperare, geoinformație.*

Prolegomenă

O dezbatere de idei și principii referitor la întrebarea „*Dacă sporirea forțelor militare ale Uniunii Europene (UE) este cel mai adecvat mod de a înfrunța amenințările majore actuale la adresa mediului internațional de securitate?*” este deosebit de importantă, dar nu se dorește a fi esența acestei lucrări.

Luând ca atare progresele înregistrate atât în cadrul Politicii Europene de Securitate și Cooperare (PESC), cât și a Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), abordarea acestei tematici **încearcă să formuleze un argument în favoarea necesității adaptării structurilor de securitate UE în vederea sprijinirii procesului decizional european, mai ales prin cunoașterea (informația) strategică** în domeniul politicilor externe, inclusiv a modului de abordare a provocărilor și amenințărilor la adresa securității europene.

În prezent, UE este angajată în dezvoltarea unui profil general și totodată global în arhitectura de securitate internațională, cu accent pe nevoile statelor parte la uniune și beneficiind de o viziune strategică, integrată în cadrul propriei Strategii de Securitate, cât și de instrumentele necesare asumării unui rol operațional în domeniul managementului crizelor. Evoluțiile din ultima perioadă reprezintă etape majore ale unui amplu proces de reconfigurare a rolului pe care UE îl are în gestionarea securității globale. În acest cadru, dezvoltarea dimensiunii de politică externă, securitate și apărare, susținută de operaționalizarea capacităților relevante pe această dimensiune, reprezintă segmentul esențial al acestui proces.

În aceste prime decenii ale secolului XXI, mediul internațional de securitate a suferit modificări considerabile, cu efecte directe asupra UE și membrilor săi pe toate palierele siguranței și apărării individuale și colective a acestora. În acest context, pentru o cunoaștere comprehensivă și o abordare științifică în fundamentarea

* *Ofițer, Ministerul Apărării Naționale.*

** *Ofițer, Ministerul Apărării Naționale.*

hotărârilor în domeniul securității apreciem că se poate impune o structură integrată de *intelligence*.

Aceasta, fără undă de îndoială, s-ar dovedi a fi un element extrem de important în procesul de luare a deciziilor la nivel european și de promovare eficientă a politicii externe, de securitate și apărare europeană. Mai mult, lipsa informațiilor privind posibila apariție a unor eventuale crize sau conflicte în zonele de interes ale UE ar putea fi mult mai costisitoare (atât la nivelul Uniunii, cât și la nivelul statelor membre) decât realizarea unui sistem integrat european de *intelligence*.

1. Mediul de securitate actual – provocări hibride la adresa UE

După evenimentele din SUA - 11 septembrie 2001, Spania (Madrid) - 11 martie 2004 și Marea Britanie (Londra) - 2006, riscurile la adresa mediului internațional de securitate și, în primul rând, cele legate de proliferarea terorismului și a armelor de distrugere în masă se cer a fi cunoscute și combătute, mai mult ca oricând, printr-o cooperare dinamică, deschisă, flexibilă, multilaterală, echilibrată și consecventă între state. Această cooperare trebuie să includă, nu numai schimbul de informații ci și măsuri vizând eliminarea progresivă a cauzelor producerii lor.

Din perspectiva unui mediu internațional de securitate caracterizat de o dinamică și complexitate crescute, UE, în accepțiunea majorității specialiștilor, nu pare a fi, în prezent și în viitorul imediat, amenințată de conflicte de tip clasic - constând în atacuri armate pe scară largă; în schimb, o serie de alte amenințări se profilează la orizont, fiecare dintre ele fiind aproape impredictibile, dificil de definit în limitele paradigmei cunoașterii actuale și relativ difuze, ceea ce le face, într-un fel, mult mai greu de contracarat. Totuși apreciem că elemente specifice unui conflict de tip clasic nu pot fi eludate, neglijate cu totul, astăzi toate statele au armate constituite și pregătite să desfășoare acțiuni militare în limitele principiilor „Luptei Armate” formulate și definite încă din secolul trecut.

Apreciem că la nivel european în acest moment putem identifica, cu precădere, următoarele amenințări majore:

Terorismul, cu accent pe cel internațional, reprezintă una din amenințările strategice. Acest nou tip de manifestare al violenței împotriva stării firești de siguranță individuală sau de grup, a stării de securitate națională, regională sau globală este legat, în general, de mișcări religioase, fundamentaliste urmare a unor cauze deosebit de complexe, cu adânci rădăcini istorice. Dincolo de riscurile imediate, terorismul amenință deschiderea și toleranța specifice societăților democratice și, prin aceasta, implicit dezvoltarea socio-economică firească.

Proliferarea armelor de nimicire¹ (distrugere) în masă reprezintă, de asemenea, o amenințare la adresa păcii și securității regionale sau globale. Riscurile deosebite determinate de acest tip de amenințare rezidă în faptul că prin intermediul armelor de nimicire în masă, un grup terorist, chiar de dimensiuni reduse, poate

¹ Apreciem că termenul de *nimicire* este, din perspectiva limbii române, mai potrivit de cât cel de *distrugere* în conjuncție cu termenul *în masă*, nimicirea făcând referire cu precădere la personal, elementul cheie în desfășurarea acțiunilor militare.

provoca pierderi care anterior nu puteau fi cauzate decât de forțele armate ale unor state cu un ridicat potențial de agresivitate.

Existența unor **structuri statale slabe** („*failed states*”) și **amplificarea manifestărilor specifice crimei organizate** reprezintă amenințări care până nu demult nu erau analizate din perspectiva securității naționale sau regionale. În unele părți ale globului (Somalia, Liberia, Afganistan, Bosnia și Herțegovina, Kosovo etc.) existența unor structuri statale slabe, conflictele civile și accesul la diferite tipuri de arme au generat amplificarea manifestărilor specifice crimei organizate cu un potențial deosebit în deteriorarea securității atât în plan local cât și regional, cu implicații asupra întregii societăți democratice. **Crima organizată** amenință Europa îndeosebi prin traficul de droguri, traficul de ființe umane, imigrația ilegală și traficul ilegal de arme ș.a. În ultimii ani, legăturile dintre terorismul internațional și crima organizată au devenit tot mai evidente.

Conflictele regionale subminează fundamentele securității și stabilității și creează pre-condiții favorabile terorismului și crimei organizate. Uniunea trebuie să acorde o atenție deosebită conflictelor latente sau ascunse care se manifestă la periferia sa (în afara granițelor sale).

Turbulențele economice reprezintă un alt tip de amenințări la securitatea și apărarea Uniunii și, implicit, a fiecărui stat în parte. Aceste aspecte, care pot fi clasificate de unii specialiști ca paradigme ale crizei economice, sunt, și nu de puține ori, elemente care conduc la dezvoltarea pe orizontală a unor noi forme de manifestare a amenințărilor asimetrice analizate în acest capitol (terorism, crimă organizată, proliferare etc.)

Din perspectiva creșterii gradului de complexitate și de impredictibilitate al amenințărilor internaționale, mai ales cele hibride și/sau asimetrice, atingerea țelului, firesc, de îmbunătățire a mediului de securitate internațional impune ca măsurile de management al crizelor adoptate pe plan intern sau extern să fie mai bine coordonate, iar schimbul de informații la nivel strategic între statele implicate să se producă în timp real dar cu respectarea principiilor și regulilor care guvernează activitate de intelligence strategic.

Factorii de decizie (civili și militari) care, prin natura pozițiilor pe care le ocupă la nivel național sau al Uniunii, au ca principală responsabilitate domeniul securității și apărării sunt chemați să ofere soluții eficiente noilor provocări. Birocrația specifică, de altfel recunoscută de către toți specialiștii, care tinde să domine sistemul decizional la nivelul UE nu trebuie să constituie o piedică în adoptarea celor mai potrivite decizii în domeniul securității și apărării individuale și colective.

Din această perspectivă ansamblul de instrumente la dispoziție cum ar fi, pregătirea și planificarea comună, bugetele disponibile, cooperarea inter-agenții apar nu numai ca insuficiente, dar uneori inadecvate față de riscurile vechi și noi la adresa securității naționale și internaționale.

Astăzi, putem spune că pentru completarea imaginii de securitate, se înregistrează probleme de degradare ireversibilă a mediului, de creștere a frecvenței

dezastrelor naturale, de noi tensiuni legate de subdezvoltare pe relația nord-sud, divergențe privind abordările relațiilor socio-economice pe direcția est-vest ș.a.²

2. Informația strategică (geoinformația) – în sprijinul politicilor promovate de UE

Privit din acest context, putem afirma că, pentru UE, informațiile constituie:

- suportul viabil al cunoașterii nevoilor de siguranță ale cetățenilor, națiunilor și statelor membre, ale societății în ansamblul ei, precum și al fundamentării politice și strategiilor comunitare;

- resursa de putere europeană în evoluția mediului internațional de securitate, pe care se fundamentează toate acțiunile privind apărarea și promovarea intereselor de securitate ale UE, precum și ale tuturor statelor membre;

- factor de avertizare oportună, exactă, corectă și echidistantă politic asupra posibilelor situații critice și suport al deciziilor necesare prevenirii, contracarării sau înlăturării pericolelor la adresa securității UE³.

Informația conferă UE capacitatea de a fi mai activă, mai capabilă în apărarea propriei securități interne și externe, mai coerentă și mai cooperantă în aplicarea principiilor Politicii Externe și de Securitate Comună și ale Politicii Europene de Apărare și Securitate, mai eficientă în multilateralismul său. Noile oportunități, provocări și amenințări impun cu necesitate investirea în procesul de intelligence în interes comunitar. Informația este resursa de putere care conferă UE capacitatea de a „gândi global” și de a „acționa local”, precum și de a întreține „*spațiul european comun de libertate, securitate și justiție*”.⁴

Prin prisma celor afirmate anterior este ușor de remarcat importanța pe care o capătă sistemul de *intelligence* în promovarea politicilor și intereselor europene. În paragrafele următoare vom încerca să identificăm principalele elemente care reclamă îmbunătățirea procesului de cooperare la nivel european în domeniul intelligence.

2.1. Necesitatea îmbunătățirii cooperării în *intelligence* la nivel european

O serie de evenimente și evoluțiile care s-au înregistrat în ultimele două decenii, pe plan regional, precum și perspectivele privind evoluția mediului internațional de securitate, ne permit să încercăm să identificăm câteva motive în favoarea intensificării cooperării în domeniul *intelligence*.

2.2. Dependența europeană față de capacitățile SUA

Odată cu izbucnirea conflictului din Bosnia și Herțegovina, UE a realizat că prin măsurile pe care le putea angaja în acel moment - exclusiv misiuni de menținere

² Liviu MUREȘAN, *Riscuri și provocări în scenariile și strategiile ante și post Praga 2002*, în „*Colocviu Strategic*”, nr.6/iulie 2002, Academia de Înalte Studii Militare, Centrul de Studii Strategice de Securitate.

³ Aurel V. DAVID, *Informația – resursa de putere a Uniunii Europene în actualul mediu de securitate. Un punct de vedere*, p. 2, volumul *Repere ale securității europene*, A XII-a Sesiune de comunicări științifice cu participare internațională, București, 16-18 martie 2006.

⁴ *Idem*, p 10.

a păcii - se afla într-o poziție ingrată, care nu îi oferea posibilitatea aducerii unei contribuții hotărâtoare pentru soluționarea crizei. Mai mult, implicarea în acest conflict a evidențiat din nou dependența excesivă a forțelor europene de partenerul american. Capabilitățile de comunicație, supraveghere și *intelligence* ale SUA au fost factori hotărâtori în succesul forței de implementare a păcii (*IFOR*) în Bosnia.

Faptul că, uneori, SUA au refuzat să ofere informații aliaților a generat frustrări crescânde în rândul unor conduceri europene, pe fondul inabilității lor de a furniza analize și evaluări independente, referitoare la situația din Balcani, pe baza propriilor informații⁵.

Această experiență a fost repetată pe timpul conflictului din KOSOVO, când europenii au fost, din nou, incapabili să intervină hotărâtor pentru stoparea crizei, în principal datorită lipsei unor capabilități robuste de intervenție, a elementelor de comandă și control și, în același timp, a lipsei sprijinului cu produse de „*intelligence*”.

Referitor la această situație, analistul italian Alessandro Politi, considera că „*Fiecare criză cu care statele membre ale UE se confruntă demonstrează nu numai că un serviciu de informații este un element absolut necesar pentru conceperea și implementarea unor soluții potrivite, dar și faptul că atunci când acțiunile de intelligence sunt necoordonate, aceste state se confruntă cu perspectiva unei profunde neputințe în încercarea de a soluționa problemele*”⁶.

Se poate aprecia că experiența de a fi dependente de SUA și „condamnate”, în același timp, de a juca rolul unui „asistent” al puterii militare americane a condus la concluzia că trebuie create capabilități de *intelligence* la nivel european, astfel încât statele europene să aibă un cuvânt de spus în procesul de luare a deciziei, atât la nivel strategic, cât și la nivel operațional, în cadrul operațiilor militare comune. În acest sens, Raportul 2003 al Uniunii Europe Occidentale (UEO) subliniază faptul că „*recenta experiență a operațiilor militare aeriene din KOSOVO (martie-iunie 1999), împreună cu problema dificilă de selectare a țintelor, a determinat statele europene să caute autonomia din punct de vedere al intelligence*”⁷.

2.3. Geoinformația - sprijinul apărării europene

Activitatea de *intelligence* este, fără echivoc, în strânsă legătură cu conceptul de apărare. Pe scurt, schimbările care apar în politica de apărare implică schimbări în activitatea structurilor de informații. Superioritatea militară trebuie sprijinită de capabilități eficiente de *intelligence* pentru a putea interveni în prevenirea conflictelor și câștigarea confruntărilor. Cele mai mari puteri militare sunt dependente de factorul „informație”. De aceea activitatea de *intelligence* a devenit parte integrantă a apărării, indiferent dacă aceasta a luat forma asigurării securității naționale, echipării și înzestrării efectivelor militare sau identificarea posibilelor amenințări.

⁵ Ole R. VILLADSEN, 2007.

⁶ Alessandro POLITI, *Why is European Intelligence Policy Necessary*, în *Towards a European Intelligence Policy*. Chaillot Paper, 34, Institute for Security Studies, Paris, 1998, p. 3.

⁷ WEU Assembly Document A/1775, *The Challenges Facing European Intelligence – Reply to the Annual Report of the Council*, 4 iunie 2002.

La nivel UE, în domeniul apărării comune, au avut loc, în ultima decadă, două evenimente majore cu implicații deosebite asupra evoluției structurii de intelligence europene. Este vorba de înființarea, în iulie 2000, a concernului multinațional european aerospațial și de apărare „*European Aeronautic and Defence Company*” și crearea forței multinaționale de reacție rapidă (despre care am amintit anterior). Crearea ambelor entități face parte din cadrul conceptului european de consolidare și uniune. Aceasta implică, în mod inevitabil, intensificarea sau chiar consolidarea cooperării în *intelligence*, cu scopul de a maximiza eficacitatea acestor structuri supranaționale.

Sprijinul *intelligence* pe timpul desfășurării operațiilor militare este indispensabil; citând analistul Andrei Raevsky, operațiile militare fără sprijinul structurilor de *intelligence* sunt „*blind, deaf and brainless*”⁸. Informațiile pun la dispoziția trupelor date despre mediul în care se poartă operațiile militare, permit combatanților să optimizeze mijloacele pe care le au la dispoziție, direcționează efortul și chiar anticipează evoluții ulterioare. Dorința europeană de a eficientiza această forță multinațională va impulsiona procesul de cooperare în domeniul *intelligence*.

Informațiile pun la dispoziția trupelor date despre mediul în care se poartă operațiile militare, permit combatanților să optimizeze mijloacele pe care le au la dispoziție, direcționează efortul și chiar anticipează evoluții ulterioare. Dorința europeană de a eficientiza această forță multinațională va impulsiona procesul de cooperare în domeniul *intelligence*.

3. Evoluția mediului internațional de securitate

Un alt factor determinant pentru impulsionarea cooperării în domeniul *intelligence* la nivel european este cel la care se face adesea referire ca fiind „*noul mediu de securitate*” sau „*noua abordare multidimensională a securității*” care a apărut după sfârșitul războiului rece⁹. Noul mediu de securitate a căpătat valențe complexe. În primul rând, nu mai există o amenințare bine definită, așa cum era considerat Pactul de la Varșovia din perspectiva vest-europeană. În locul acesteia au apărut riscuri noi, multiple, greu de prevăzut, cum ar fi terorismul, crima organizată, subdezvoltarea socială și economică, eșecul politicilor promovate la nivelul unor state, probleme de natură ecologică și altele. În acest nou mediu, concepția de securitate devine multi-contextuală în sensul că liniile de delimitare dintre aceste amenințări devin neclare. În al doilea rând, noua concepție de securitate nu este direcționată exclusiv la nivel statal. Actorii de securitate pot fi găsiți atât la nivelul statului, cât și peste sau sub acest nivel. Războaiele nu mai sunt purtate în mod necesar între state. În al treilea rând, noile provocări de securitate sunt transnaționale, atât din perspectivă efectelor, cât și a locurilor de acțiune.

⁸ Andrei RAEVSKY, *Managing arms in peace processes: aspects of psychological [operations] and intelligence*, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 1996.

⁹ Sven BISCOP, *The European Security Strategy – Implementing a distinctive approach to security*, Brussels, Royal Defence College, 2004.

Specialistul în *intelligence* Robert Steele rezumă impactul acestui nou context de securitate asupra activității de *intelligence*, subliniind schimbarea de paradigmă în domeniul culegerii de informații: de la activitatea de culegere „*just-in case*” la cea de culegere „*just in time*”¹⁰. Dacă în trecut, din perspectiva occidentală, o amenințare relativ constantă, pe care o reprezenta regimul sovietic, impunea ca fiecare informație valabilă să fie culeasă astfel încât la momentul oportun să existe acea piesă de puzzle necesară evaluării situației, astăzi noile riscuri, mult mai difuze, adesea venind din partea unor structuri secrete statale sau non-statale, apar neașteptat și solicită un răspuns ferm, rapid și adecvat.

O altă provocare la adresa serviciilor de informații vine din partea revoluției informaționale globale; parte a fenomenului de globalizare, informațiile pot fi accesate (sau transmise) în mod liber, prin intermediul INTERNET, aproape de oriunde de pe glob.

Concluzii

Europa, ca o uniune geografică, politică și economică ar trebui să beneficieze și de o formulă care să-i asigure o activitate comună de *intelligence*. Cultura integrării ar trebui extinsă și la nivelul unei politici de *intelligence*, în condițiile în care, în contextul actual de securitate, relațiile bilaterale existente între structuri naționale de informații par a fi insuficiente pentru a veni în sprijinul găsirii de răspunsuri adecvate la noile provocări la adresa securității. Mai mult, pentru o promovare eficientă a PESC, o politică de *intelligence* comună la nivel european, ca parte integrantă a politicii de securitate și apărare, ar trebui dezvoltată și pusă în aplicare.

Dezvoltarea unei astfel de politici și, în cadrul oferit de ea, a unei structuri europene de *intelligence*, este o problemă importantă actuală, dar mai ales de perspectivă. Fenomenul cooperării în domeniul *intelligence* înregistrează un vizibil progres, atât în ceea ce privește cantitatea informațiilor, cât și calitatea acestora. Foarte probabil, cooperarea la nivel european va continua să se intensifice, chiar dacă există o serie de dificultăți majore cum ar fi aspecte legate de suveranitate, lipsa de încredere, interoperabilitate sau chiar relațiile „privilegiate” pe care unele state le au cu SUA.

Această analiză confirmă presupunerea că evaluările comune de *intelligence* facilitează o percepție comună asupra amenințărilor și implicite a unor puncte de vedere și perspective comune referitoare la acțiunile și măsurile care se impun a fi luate. Acest câștig se datorează în principal faptului că procesul de *intelligence sharing* aduce fiecare membru în poziția de a „vedea” o anumită situație/eveniment prin „aceeași fereastră”. În plus, competiția (în sensul pozitiv al cuvântului) dintre serviciile naționale de informații va contribui la creșterea calității materialelor informative.

¹⁰ Robert Steele este un fost oficial CIA, unul dintre inițiatorii revoluției OSINT în SUA. Termenele folosite în text au fost citate de Alessandro Politi în lucrarea „*Towards a European Intelligence Policy*”.

Referitor la întrebarea privind tipul de organizație/structură care ar deservi cel mai bine nevoia UE de produse informative eficiente și oportune, studiul ajunge la concluzia că înființarea unei agenții de informații la nivel european (CEIA) ar putea reprezenta un element esențial în cadrul procesului de implementare a PESC, pilonul central necesar realizării Strategiei de Securitate Europeană.

„Amplasarea” unei asemenea structuri în cadrul UE ar putea prezenta anumite dificultăți, în condițiile în care mecanismul Uniunii a fost adesea criticat pentru lipsa clarității în procesul luării deciziilor și chiar lipsă de transparență. CEIA ar trebui să fie o instituție independentă (a cărei activitate să se desfășoare în cel mai obiectiv mod posibil), subordonată unei instituții sau persoane. O posibilitate în acest sens ar fi reprezentată de Comisia Europeană și președintele Comisiei. Întrucât Comisia - organul executiv al UE, având rolul de a întocmi proiecte de legi și de a monitoriza aplicarea acestora – are un caracter cu adevărat supranațional (fiind independentă de statele membre), membrii ei reprezintă interesele Uniunii (și nu cele ale statelor din care provin) și, prin urmare, ar trebui să fie primii beneficiari ai produselor de *intelligence*. În situația în care CEIA identifică o amenințare directă și imediată la adresa UE, atunci va informațiile vor fi furnizate urgent și Consiliului UE (Consiliului de miniștri). În mod curent, Consiliul – principalul organ legislativ al Uniunii – ar putea primi rapoarte, analize și evaluări pe zonele de interes. Parlamentul European, prin funcțiile sale, ar putea fi organul răspunzător de bugetarea CEIA, dar și executarea controlului democratic asupra activității agenției.

În ceea ce privește activitatea CEIA, în prima fază s-ar putea rezuma doar la colectarea datelor de *intelligence* furnizate, în principal, de serviciile de informații ale statelor membre ale UE, dar și provenite din alte surse (de exemplu, surse actuale ale SITCEN). Pe termen lung, agenția ar putea deveni o instituție cu propriile sale resurse și foarte puțin dependentă de serviciile naționale.

Principala misiune a CEIA ar fi colectarea datelor de *intelligence* din toate sursele avute la dispoziție și analiza independentă a acestora, în scopul de a elabora produse informative pentru direcționarea factorilor de decizie europeni pe probleme de politică externă, securitate și apărare.

Este imposibil de imaginat capabilități eficiente de *intelligence* fără închiderea „ciclului informațional”, în cadrul unui singur sistem unificat. Succesul sistemului depinde de toate elementele constituente, care lucrează împreună. Eficiența activității europene de *intelligence* va fi limitată atât timp cât îi lipsește abilitatea și instrumentele necesare pentru a coordona activitatea serviciilor de *intelligence* naționale. În lipsa unei competențe de direcționare a activității la nivel suprastatal, comunitatea europeană de *intelligence* pierde o importantă oportunitate de a optimiza modul de utilizare a informațiilor și beneficiile de pe urma acestei activități. Pe scurt: pentru a fi eficient, un sistem de *intelligence* trebuie să fie un sistem complet („full-service”).

Pare să fie o necesitate evidentă că odată cu creșterea complexității cerințelor și a instrumentelor PESC, activitatea de *intelligence* (în sensul cel mai general al cuvântului), ca bază informațională a procesului de luare a deciziei, va trebui să devină tot mai sofisticată. Această presupunere este confirmată de abordarea din

perspectiva teoriei sistemice care pleacă de la ipoteza conform căreia „cu cât un sistem este mai complex, cu atât mai complex devine controlul sistemului”¹¹

Putem spune că SITCEN moștenește ambiția unui sistem de intelligence care se manifestă într-un context similar, în același timp. Etalonul este oferit de sistemul american, ale cărui servicii sunt folosite pentru a rezolva probleme asemănătoare, precum lupta împotriva terorismului, conducerea de operații civil-militare¹².

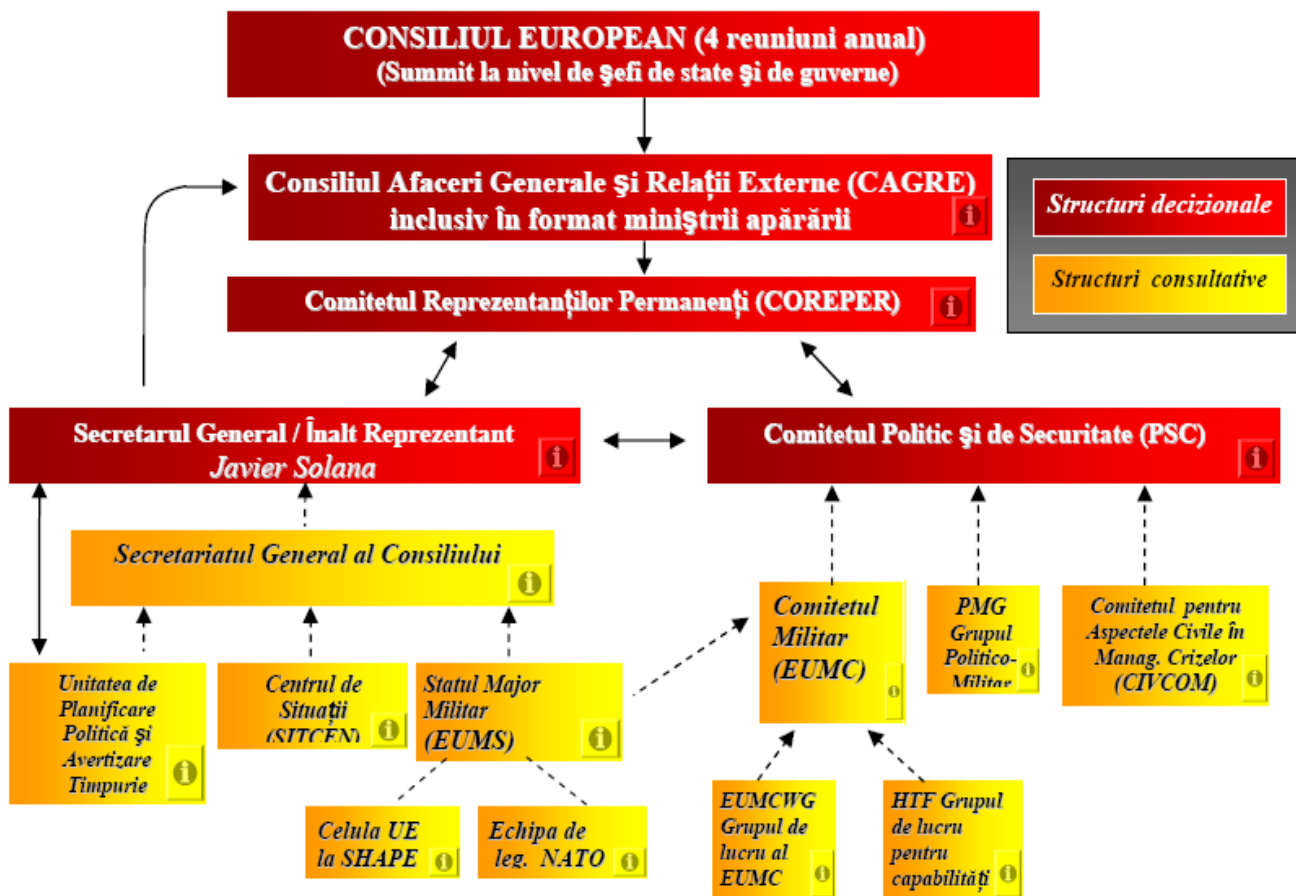

Figura1: Procesul decizional în cadrul PESC

Bibliografie:

1. *** Documente UE.
2. BECHER, Klaus, *European Intelligence Policy: Political and Military Requirements în Towards a European Intelligence Policy*, Chaillot Paper nr. 34, WEU Institute for Security Studies, Paris, 1998;
3. BISCOP, Sven, *The European Security Strategy – Implementing a distinctive approach to security*, Brussels, Royal Defence College, 2004;

¹¹ Joel de ROSNY, *The Systemic Revolution: A New Culture*. Capitolul 2 din „*The Macroscopic - A New World Scientific System*”, 1975, <http://pcp.vub.ac.be/macroscopic/default.html>.

¹² Institut Royal Supérieur de Defense, 2001, p. 9.

4. DAVID, Aurel V., *Informația – resursa de putere a Uniunii Europene în actualul mediu de securitate. Un punct de vedere*”, volumul „*Repere ale securității europene*”, A XII-a Sesiune de comunicări științifice cu participare internațională, București, 16-18 martie 2006;
5. de ROSNY, Joel, *The Systemic Revolution: A New Culture*. Capitolul 2 din *The Macroscope - A New World Scientific System*, 1975, <http://pcp.vub.ac.be/macroscope/default.html>;
6. Departamentul pentru integrare euroatlantică și Politica de Apărare: broșura „*Politica Europeană de Securitate și Apărare*”;
7. DITTRICH, Mirjam, *Facing the global terrorist threat – A European Response*”, European Policy Center, Brussels, Working Paper no. 14/2005;
8. DUȚU, Petre, *Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007;
9. GRANT, Charles, *Intimate relations - Can Britain play a leading role in European defence -- and keep its special links to US intelligence?* – working paper (mai 2000), <http://www.cer.org.uk/pdf/cerwp4.pdf>;
10. HERMAN, Michael, *Intelligence Power in Peace and War*, The Royal Institute of International Affairs, 1996;
11. Institut Royal Supérieur de Defense, „*Quelle Organisation pour le SITCEN?*”, Bruxelles, 2001;
12. MUREȘAN, Liviu, *Politica europeană de securitate și apărare - element de influențare a acțiunilor României în domeniul politicii de securitate și apărare*, Institutul European din România, București, 2004;
13. MUREȘAN, Liviu, *Riscuri și provocări în scenariile și strategiile ante și post Praga 2002*, în „*Colocviu Strategic*”, nr.6/iulie 2002, Academia de Înalte Studii Militare, Centrul de Studii Strategice de Securitate;
14. PETRESCU, Stan, *Apărarea și Securitatea Europeană*, București: Editura Militară, 2006;
15. POLITI, Alessandro, *Why is European Intelligence Policy Necessary*, în *Towards a European Intelligence Policy*, Chaillot Paper, 34, Institute for Security Studies – Paris, 1998;
16. RAEVSKY, Andrei, *Managing arms in peace processes: aspects of psychological [operations] and intelligence*, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 1996;
17. Revista „*INFOSFERA*”, anul I, nr. 1, 2009;
18. VILLADSEN, Ole R., *Prospects for a European Common Intelligence Policy*, 2007, www.cia.gov;
19. YOST, David S., *France and the Gulf War of 1990-1991: Political-Military Lessons Learned*, The Journal of Strategic Studies, Vol.16, No. 3 (September 1993).

VIRUȘII INFORMATICI CA INSTRUMENTE DE SPIONAJ. STUDIU DE CAZ: VIRUSUL FLAME

*Marian-Gerald LAZĂR**

Rezumat: *Spionajul modern se folosește atât de instrumentele clasice, consacrate prin eficiența dovedită de-a lungul timpului, dar și de mijloace ultra-moderne, cum sunt programele informatice nocive. Un virus informatic complex, cunoscut sub denumire de Flame, a cărui descoperire a fost anunțată în mai 2012, a acționat clandestin pe nenumărate computere din jurul lumii, obținând informații confidențiale pentru creatorii acestuia.*

Cuvinte-cheie: *virus, flame, spionaj, cibernetic, computer.*

Spionajul cibernetic, cum ușor poate fi intuit, constă în folosirea spațiului cibernetic de către serviciile specializate pentru a obține informații secrete. De pildă, în luna aprilie 2009 „barierele” de securitate ale computerelor uneia dintre firmele implicate în proiectarea avionului F-35 au fost depășite de către hackeri, descărcându-se în mod ilicit terabiți de informație, conținând planurile noului avion. Verificările efectuate de experții în securitate au relevat că furtul de informație poartă semnătură chinezească, dar este dificil de afirmat cu certitudine că acțiunea s-a desfășurat de către ori la ordinul guvernului chinez, deși este greu de crezut că alte entități din China ar fi fost interesate, în nume personal, de planurile aeronavei amintite.

Această metodă de a practica spionajul cibernetic pare însă deja desuetă, în lumina datelor furnizate de către specialiștii în securitate cibernetică după descoperirea virusului Flame, a cărui prezență în universul cibernetic a fost anunțată la 28 mai 2012 de către Centrul Național Iranian CERT, în urma unor investigații desfășurate de către specialiști ai companiei ruse specializate în soluții de securitate, Kaspersky (care a și stabilit denumirea virusului, pe baza unei părți din numele unui fișier al acestuia). Descoperirea acestui virus a avut loc oarecum întâmplător, căci specialiștii Kaspersky efectuau verificări în Orientul Mijlociu, la cererea Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor (organism ONU), pentru identificarea unui software nociv care infectase sute de computere, ștergându-le informațiile de pe hard-discuri. În acest context a fost identificat Flame. În prima linie a verificărilor efectuate asupra virusului a fost și un laborator unguresc specializat în domeniul tehnologiei informațiilor (Laboratorul de criptografie și securitatea sistemelor). Răspunsul surprinzător rezultat în urma investigațiilor preliminare a fost acela că Stuxnet și Flame au fost create de aceeași echipă de programatori, iar Flame este anterior virusului Stuxnet (software nociv, descoperit în iunie 2010, care a avut rolul de a sabota programul nuclear iranian), chiar dacă descoperirea lui Flame este mai târzie.

Virusul, conform oficialilor iranieni, a afectat într-o oarecare măsură instalații folosite în exportul de petrol de către Iran. Despre informațiile confidențiale obținute prin acțiunea clandestină de durată, nu se pot face, deocamdată, nici măcar estimări.

* *Maior doctorand, DGIA, București, marian.lazar@hotmail.com*

1. Posibilități de infectare și efecte

Informațiile inițiale venite de la firmele de securitate privind posibilitățile virusului Flame au părut rupte dintr-un film science-fiction. Virusul a activat, nedetectat, vreme de mai mulți ani, pornind microfoane și înregistrând conversații, realizând capturi de ecran, copiind fișiere, înregistrând operațiile efectuate cu tastatura și transferând informații către servere dedicate, centre de comandă-control.

Experți în securitate de la mari companii de profil (Symantec, Kaspersky și altele) au arătat că programul Flame a fost astfel scris, încât se poate răspândi în interiorul unei rețele locale (tip LAN) ori prin intermediul unui stick de memorie flash. Se poate replica chiar și în interiorul unei rețele de computere bine protejate. Apoi Flame ia controlul fiecărui computer.

Flame poate activa în secret microfonul ori camera video a computerului, înregistrând conversațiile ori imaginile captate. De asemenea, Flame poate lua instantanee ale ecranului computerului (în special atunci când programe de mesaje instant, ca Yahoo Messenger, sunt în uz)¹, este capabil să extragă informații de localizare din imaginile salvate pe computer și poate transmite comenzi cu ajutorul tehnologiei Bluetooth (încearcă să descarce date de contact disponibile în dispozitive din apropiere care folosesc tehnologia Bluetooth). Virusul scanează zona computerului infectat, face solicitări de identificare către dispozitivele găsite, iar datele obținute sunt înregistrate. Toată activitatea virusului se concretizează prin transmiterea secretă a datelor către circa 80 de centre de comandă și control, folosindu-se mai mult de 10 domenii Internet pentru acestea.

Flame are acces la documentele, e-mailurile și orice alte mesaje stocate pe computerul infectat. Toate aceste date la care are acces virusul sunt trimise, folosindu-se protocoalele SSH (Secure Shell, protocol criptografic de rețea) și HTTPS (Hypertext Transfer Protocol Secure; de asemenea, protocol de comunicații criptate), fără ca proprietarul computerului să-și dea seama, către computere de comandă/control, dispuse în diverse locuri ale lumii. Aceste computere centrale pot, de asemenea, să furnizeze instrucțiuni virusului.

Deși complexitatea codului sursă sugerează că virusul a fost destinat pentru obiective strategice, cel mai probabil pentru culegerea de informații privind programul nuclear iranian, multe dintre țintele softului au fost reprezentate de utilizatori obișnuiți, ceea ce sugerează că realizatorii virusului, cel puțin în a doua fază, au realizat beneficiile pe care le-ar putea aduce o acțiune de o amploare mai mare decât cea planificată inițial. De asemenea, este posibil ca Flame să fi ieșit din zona destinată de către cei care coordonează operațiunea, așa cum s-a întâmplat și cu virusul Stuxnet, care s-a dorit a fi izolat în interiorul ariei cu instalații nucleare iraniene (care nu sunt conectate la Internet), dar care, nu se știe cum (probabil prin intermediul unor stickuri de memorie, așa cum și probabil a „intrat”), a reușit să „evadeze” și să infecteze computere de pe întreaga planetă.

¹ www.securelist.com/en/blog/208193522/The_Flame_Questions_and_Answers, consultat la 17 iulie 2012.

Complexitatea și mărimea softului (în jurul a circa 20 de MB, funcție e configurație), zona geografică țintă (Orientul Mijlociu, în special Iranul, Siria, Arabia Saudită, Israel, West Bank, Liban și altele) și comportamentul, arată că Flame este o armă cibernetică. Acesta nu este destinat, de exemplu, efectuării de operațiuni financiare ilegale, ci culegerii de informații, folosind în acest sens toate posibilitățile computerului gazdă².

După cum am afirmat mai sus, Flame a fost creat pentru spionaj. După infectare, acesta deschide un *backdoor* („ușă” secretă), care e folosit pentru adăugarea unor noi opțiuni, în funcție de interesul atacatorului. Dispune de un program de tip *sniffer* (software specializat în analizarea pachetelor de date transmise prin intermediul unei rețele) pentru a detecta numele de utilizator și parolele folosite pe computerul infectat. Flame identifică existența conexiunii la Internet și colectează date ale utilizatorului infectat: loguri de execuție, lista proceselor ce rulează pe mașina infectată, lista componentelor hardware a mașinii infectate. Virusul a infectat sistemele de operare: Window 7 pe 32 biți (50% din totalul infecțiilor), Windows XP (45% din total) și Windows Vista, 5%. Sistemul de operare Windows 7 pe 64 de biți nu a fost o țintă.

2. Mecanismul de propagare

Ca mecanism de propagare, Flame folosește serviciul Microsoft Windows Update. De ce serviciul de actualizare a sistemului de operare? Pentru că acesta este des folosit de către majoritatea utilizatorilor de Windows, cel mai răspândit sistem de operare, și nu trezește suspiciuni privind o derulare a unei eventuale activități neautorizate pe computer. În fapt, virusul păcălește computerul, făcându-l să „creadă” că are de a face cu un *update* Windows. Preluarea comenzii Windows Update nu este o sarcină la îndemâna oricui, dat fiind că orice actualizare trebuie semnată de Microsoft. Conform explicațiilor Microsoft, s-a identificat o breșă într-un algoritm de criptare mai vechi, exploatată de către creatorii virusului. Flame ocolește, deci, restricțiile, folosind un certificat de securitate care pare produs de către Microsoft. Când sistemul de operare face o verificare privind existența unui update, Flame preia controlul, identificându-se drept un cod valid, recunoscut și validat de către sistem.

Deși și alți viruși țintesc obținerea de informații confidențiale din computerele infectate, Flame depășește în complexitate orice alt soft nociv cunoscut. Faptul că paleta sa de disponibilități privind colectarea de date este atât de largă, transformă Flame într-un veritabil instrument de spionaj.

3. Capacitatea de a dispărea fără urmă

O caracteristică avansată a virusului este aceea de a dispărea fără urmă de pe un computer, la nevoie. Cei care controlează Flame au posibilitatea activării unor rutine de ștergere a virusului de pe computerul infectat. Așadar, virusul dispune de o

² <http://www.symantec.com/connect/blogs/flamer-highly-sophisticated-and-discreet-threat-targets-middle-east>.

rutină responsabilă cu „sinuciderea”: StartBrowser este componenta virusului responsabilă cu localizarea fiecărui fișier al virusului, înlăturarea acestora și suprascrierea hard-discului.

Astfel, atunci când sunt motive serioase pentru a înceta activitatea pe un anumit computer (ca de exemplu, descoperirea iminentă a virusului), serverele de comandă-control sunt folosite pentru transmiterea comenzilor adecvate și activarea modulului de „sinucidere”. Ca urmare, în câteva secunde virusul se va auto-șterge, computerul rămânând fără nicio urmă a activității virale³.

4. Cum se „infiltrează” Flame în computere

Trebuie menționat foarte clar că programele antivirus au fost fără reacție la prezența virusului Flame pe Internet. Acesta reușește să identifice programele periculoase pentru el, cum sunt programele antivirus, și să acționeze în clandestinitate, fără a trezi suspiciuni privind activitățile desfășurate.

Reușind să se disimuleze sub forma unei activități de rutină constând în actualizarea sistemului de operare Windows, așa cum am explicat mai sus, Flame a reușit ca vreme de câțiva ani să fie invizibil pentru produsele firmele creatoare de software antivirus.

Virusul Flame a născut discuții aprinse privind rolul programelor antivirus în noua eră, a virușilor militari, creați de echipe specializate de programatori, care dovedesc o excelentă cunoaștere a mediului de propagare a virusului, precum și a limitelor protocoalelor și softurilor de securitate care asigură funcționarea de bază a computerelor și a rețelei globale. Își pot propune programele antivirus detectarea acestui tip de software nociv, supersofisticat ori rolul acestora a fost și va fi doar acela de a contracara acțiunea virușilor „mărunți”, creați de diverși hackeri? Va fi necesară lansarea unor noi linii de produse antivirus, special concepute pentru superviruși, care să protejeze elementele critice de infrastructură cibernetică? Ori pur și simplu o companie ce oferă soluții de securitate nu-și poate propune ca obiectiv principal combaterea virușilor militari, strategici, această sarcină fiind în mod exclusiv a administratorilor de securitate ai fiecărei instituții? Aceste întrebări nu au răspunsuri ferme deocamdată, dar ele sugerează trecerea într-o nouă etapă a protecției informatice, în care limitele soluțiilor antivirus au fost arătate cu prisosință, fiind necesară o regândire a modului în care asigurăm protecția cibernetică, în special a sistemelor care stochează ori vehiculează informații sensibile.

5. Creatorul virusului Flame, incert

Identificarea precisă a creatorilor virusului Flame reprezintă un demers dificil, asumat în parte de către companiile de securitate, dar care nu oferă decât răspunsuri parțiale și probabile, nu definitive. În sprijinul acestora vin însă oficiali din zona serviciilor secrete americane, care au făcut unele dezvăluiri în presă.

³ www.symantec.com/connect/blogs/flamer-urgent-suicide.

Astfel, conform unor cunoscători ai operațiilor cibernetice ale SUA, care, sub protecția anonimatului, au oferit detalii pentru două dintre cele mai importante cotidiene americane (New York Times și Washington Post), Flame a fost scris acum circa 5 ani, ca parte a unui program, codificat Jocurile Olimpice (Olympic Games), dezvoltat de SUA și Israel, care are rolul de a încetini programul nuclear iranian și de a reduce necesitatea unui atac militar convențional, permițând astfel ca măsurile diplomatice și diversele sancțiuni împotriva Iranului să aibă mai multe șanse de reușită. Acțiunile cibernetice au rolul de sprijini celelalte acțiuni de sabotaj ale celor două state amintite mai sus, cum ar fi introducerea de componente defecte pentru centrifuge în lanțul de achiziție iranian.

Programul prin care s-a dorit întârzierea cât de mult posibil a programului nuclear al Iranului a demarat în anul 2000. În 2008 programul ar fi trecut de la forțele armate la CIA. Virusul Flame ar fi fost creat pentru a cartografia rețelele de computere iraniene, monitorizarea acestora și culegerea de diverse informații, transmise apoi către stațiile de comandă și control.

În urmă cu aproximativ 2 ani a fost descoperit virusul Stuxnet, armă cibernetică specializată pe sabotaj, care a avut ca țintă un anumit tip de controler industrial din centrala de îmbogățire a uraniului de la Natanz, provocând disfuncțiuni la circa 1000 de centrifuge, din cele circa 6000 existente. Efectele au evoluat în timp, pe parcursul a luni de zile, oficialii iranieni crezând în primă fază că erorile erau de funcționare.

În dezvoltarea și folosirea acestor arme cibernetice sunt implicate atât Agenția Națională de Securitate - NSA, cât și Agenția Centrală de Informații, CIA. Dacă NSA dispune de programatori foarte buni, CIA dispune de mijloacele necesare răspândirii unui virus, cum ar fi agenți infiltrați care să poată introduce un stick de memorie într-un computer țintă. CIA, prin *Centrul de Operații Informaționale* efectuează și acțiuni de spionaj cibernetic, cum ar fi extragerea de informații din computere de interes, de exemplu, din ale acelor care planifică acțiuni teroriste împotriva SUA ori a aliaților acestora.

Un oficial din serviciile secrete americane, sub protecția anonimatului, a afirmat că asaltul cibernetic împotriva Iranului este mult mai amplu și continuă, chiar în condițiile în care două dintre instrumente, virușii Stuxnet și Flame, au fost descoperite și s-a luat măsuri împotriva acestora.

6. Ce mai înseamnă „sigur” în spațiul cibernetic

Existența unor viruși informatici care dispun de posibilități de nivelul celor ale virusului Flame ridică o problemă fundamentală privind securitatea comunicărilor care se doresc secrete între diferite entități, întrucât oricâte măsuri de securitate se vor lua, niciodată un utilizator nu va putea fi absolut sigur că dispozitivul folosit, dacă nu este independent în cel mai înalt grad (deconectat de orice rețea și fără nicio posibilitate de comunicare cu vreun dispozitiv aflat în apropierea sa), va putea fi utilizat, în condiții de siguranță, pentru transmiterea de mesaje care se doresc confidentiale. Această mențiune este util de reținut în contextul existenței unor protocoale ori softuri specializate de criptare, care, în principiu, folosite corect, ar

asigura o comunicare sigură. Dar întrucât este posibil ca însuși actul scrierii unui mesaj să fie înregistrat, stocat și transmis către terțe părți, în secret, nu există comunicare sigură de pe un computer integrat într-o rețea, cum este Internetul.

Pe de altă parte, această posibilitate de a avea acces la informații confidențiale pe care o poate pune la dispoziție folosirea unui virus sofisticat, de talia lui Flame, fără ca expeditorul / destinatarul să fie conștienți de slăbiciunea canalului lor de comunicare, oferă un avantaj excepțional, permițând derularea unor acțiuni de control și dirijare a propriilor activități informative de către partea aflată în posesia capacității de monitorizare a comunicațiilor, în secret și în deplin control al situației. Este de amintit aici avantajul decisiv pe care și l-au asigurat britanicii, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial prin spargerea codurilor sistemului de cifrare a mesajelor germane, celebrul Enigma. Accesul la comunicările germane a permis identificarea agenților germani acționând pe teritoriul britanic, abordarea și recrutarea acestora, în interesul Coroanei britanice, precum și folosirea ulterioară a acestora, ca agenți dubli, în scopul dezinformării conducerii politico-militare naziste privind intențiile trupelor aliate privitoare la invazia Europei. Mai mult, capacitatea de a intercepta și decodifica mesajele acestor agenți, fără știrea acestora, a permis un control aproape total al activității acestora, dar și al modului în care germanii au recepționat, procesat și transmis către vectorii de decizie informațiile primite de la rețeaua de agenți activând pe teritoriul britanic. Această reușită a descifrării codurilor a avut, probabil, prin multiplele avantaje pe care le-a conferit britanicilor și, în parte, aliaților săi, un rol determinant în asigurarea succesului în cel de-al Doilea Război Mondial ori cel puțin un rol determinant în scurtarea conflictului. În același fel, posibilitatea deciptării unor mesaje confidențiale poate conferi avantaje nete părții care deține instrumente cibernetice de spionaj care acționează clandestin în rețelele adversarului.

Discuțiile generate de descoperirea virusului Flame au trezit atenția actorilor implicați în domeniul cibernetice asupra posibilităților reale (și beneficiilor potențiale) ale utilizării unui instrument cibernetice sofisticat. Pe de altă parte, unele guverne sunt implicate activ în sprijinirea unor programe sofisticate, ca Stuxnet ori Flame, pentru a fi folosite la nevoie în scopul atingerii unor obiective care, altfel, ar fi foarte dificil de îndeplinit⁴. Fără a exagera, putem afirma că în prezent se desfășoară, în mod tăcut, o adevărată cursă a înarmărilor în domeniul cibernetice. Spre deosebire de conflictul clasic, angajarea armelor cibernetice este mult mai silențioasă, fiind posibil ca efectele folosirii acestora să aflăm după ani ori poate chiar niciodată. De asemenea, spre deosebire de o cursă a înarmărilor clasice, în domeniul cibernetice nu este nevoie de sume enorme angajate în cercetare, ci de specialiști în tehnologia informațiilor înalt calificați și dedicați efortului de a realiza produse informatice de excepție.

Concluzii

Deși spațiul cibernetice este unul cu care mare parte a locuitorilor planetei este obișnuită prin accesarea Internetului, acesta este încă unul insuficient înțeles și protejat. Spațiul cibernetice reprezintă un nou domeniu al luptei armate, în care

⁴ www.csri.info/state-sponsored-cyber-espionage-projects-now-prevalent-say-experts/.

instrumente specifice, ca virusurile informatice, se pot utiliza pentru realizarea unor obiective de securitate națională. Serviciile de informații reprezintă – sau ar trebui să reprezinte – avangarda sistemului de securitate națională, atât sub aspectul protecției cibernetice, cât și din perspectiva capacității de reacție și ofensivă cibernetică.

Virusul Flame, care a dovedit o capacitate uimitoare de disimulare, răspândire și culegere de informații de pe computerele țintă reprezintă un nou reper privind posibilitățile reale ale armelor cibernetice, arătând că softurile clasice de protecție împotriva infectării cu software nociv nu sunt suficiente împotriva unui atac cu viruși strategici, creați de echipe de programatori de elită. Mai mult, alături de tehnicile specifice serviciilor secrete, un asemenea virus poate penetra orice rețea, inclusiv una independentă, fără nicio legătură fizică ori de altă natură cu Internetul.

Descoperirea virusului Flame repune pe tapet problema securității informatice ca o necesitate stringentă, de neocolit, căci ignorarea acesteia înseamnă, probabil, compromiterea de informații secrete. Virusul Flame este deja istorie, dar este posibil ca alte softuri asemănătoare ori cu posibilități superioare să acționeze chiar acum în mod clandestin pe computerele noastre care stochează informații clasificate.

Bibliografie:

1. ANDRESS, Jason; WINTERFELD, Steve, *Cyber Warfare, Techniques, Tactics and Tools for Security Practitioners*, Elsevier, 2011;
2. CLARKE, Richard A.; Knake, Robert K., *Cyber War, The Next Threat to National Security and What to Do About It*, New York: HarperCollins, 2010;
3. www.certcc.ir/index.php?name=news&file=article&sid=1894;
4. <http://www.globalsecurity.org/security/library/news/2012/06/sec-120601-voa01.htm>;
5. <http://www.globalsecurity.org/security/library/news/2012/05/sec-120529-rferl01.htm>;
6. <http://csis.org/blog/electronic-attack-iran>;
7. <http://www.symantec.com/connect/blogs/flame-virus-can-sabotage-computers-attack-iran>;
8. <http://phys.org/news/2012-09-flame-cyber-virus-linked-malware.html>;
9. <http://www.symantec.com/connect/blogs/flamer-highly-sophisticated-and-discreet-threat-targets-middle-east>;
10. <http://www.certcc.ir/index.php?name=news&file=article&sid=1894&newlang=eng>;
11. http://www.nytimes.com/2012/06/04/technology/cyberweapon-warning-from-kaspersky-a-computer-security-expert.html?_r=0;
12. www.vanityfair.com/culture/features/2011/04/stuxnet-201104;
13. cert-ro.eu/files/doc/613_20120823170817034977400_X.pdf;
14. www.crysys.hu/skywiper/skywiper.pdf;
15. www.washingtonpost.com/world/national-security/us-israel-developed-computer-virus-to-slow-iranian-nuclear-efforts-officials-say/2012/06/19/gJQA6xBPov_story.html;
16. www.securelist.com/en/blog/208193522/The_Flame_Questions_and_Answers, consultat la 17 iulie 2012;

17. <http://www.symantec.com/connect/blogs/flamer-highly-sophisticated-and-discreet-threat-targets-middle-east>;
18. www.symantec.com/connect/blogs/flamer-urgent-suicide;
19. www.csri.info/state-sponsored-cyber-espionage-projects-now-prevalent-say-experts/.

CAMPANIA CIBERNETICĂ DIN 2008 ÎMPOTRIVA GEORGIEI

Marian-Gerald LAZĂR*

Rezumat: În contextul conflictului dintre Georgia și rebelii din Osetia de Sud, armata georgiană a răspuns cu atacuri cu rachete la atacurile acestora. Răspunsul ferm al trupelor rusești, staționate în zonă, care au respins armata georgiană din aria ocupată a fost precedat de o serie de agresiuni cibernetice, folosindu-se o largă paletă de forme de atac cibernetic, care au afectat infrastructura de comunicații georgiană, dar și sistemul bancar, site-urile guvernamentale și de știri.

Cuvinte-cheie: securitate, atac, spațiu, cibernetic, computer.

La doar 2 ani după obținerea independenței (1991), Georgia a pierdut controlul a două dintre teritoriile sale, Osetia de Sud și Abhazia, care, în urma unui conflict cu armata georgiană, au reușit să-și consolideze poziția de teritorii autonome, înființând guverne proprii. În iulie 2008, rebelii din Osetia de Sud au provocat un nou conflict, executând mai multe atacuri cu rachete asupra unor sate georgiene. În urma acestor atacuri, armata georgiană a răspuns, de asemenea, cu atacuri cu rachete, pentru ca ulterior să invadeze regiunea, la 07 august 2008¹. În următoarea zi, trupele rusești staționate în zonă au intrat în luptă împotriva trupelor georgiene, reușind rapid să le respingă din aria ocupată pentru scurt timp.

Înainte însă de izbucnirea luptei, o serie de atacuri cibernetice a afectat site-urile guvernamentale ale Georgiei. Site-ul președintelui a fost devalizat, atacatorii punând pe acesta mesaje anti-georgiene.

Cum băncile georgiene s-au decuplat de la Internet, încercând astfel să se ferească de eventuale intruziuni în sistemele proprii, hackerii au simulat atacuri împotriva unor bănci străine ca având originea pe teritoriul georgian, operațiune ce a avut ca urmare decuplarea Georgiei de la sistemul bancar internațional. Atât sistemul de bancomate, cât și, ulterior, sistemul de telefonie mobilă au fost paralizate. În dorința de a bloca accesul la informație a populației, site-urile mass-media naționale au fost atacate. Site-urile de știri importante din afara țării (BBC și CNN) au fost făcute, de asemenea, indisponibile, fiind atacate punctele de conectare a Georgiei la Internet.

Metoda folosită de atacatori a fost aceeași ca și în Estonia cu un an în urmă: atacul DDoS (*Distributed Denial of Service*²), folosindu-se 6 botnet-uri. Ca element de noutate, hackerii au pus la dispoziția voluntarilor un soft care permitea oricărui doritor instalarea acestuia, înrolarea în războiul cibernetic și declanșarea de solicitări

* **Maior doctorand, DGIA, București, marian.lazar@hotmail.com**

¹ Richard A. CLARKE and Robert K. KNAKE, *Cyber War, The Next Threat to National Security and What to Do About It*, New York: HarperCollins, 2010, p.26.

² Vezi explicații privind atacul tip DDoS, p. 4.

de conectare în număr mare, contribuind astfel la masivul atac general asupra serverelor georgiene³.

Ca și în cazul atacului asupra Estoniei, guvernul rus și-a declinat orice implicare, invocând din nou existența unor patrioți care au ajutat, în mod voluntar, la efortul de război al trupelor ruse⁴. Experți IT occidentali care au analizat originea atacurilor au sugerat că acestea au fost coordonate de pe computere aparținând serviciilor secrete ruse.

Conflictul cibernetic din Georgia din anul 2008 nu este singurul. Înaintea acestuia este de notorietate atacul cibernetic asupra Estoniei din 2007. Cu toate acestea, agresiunea cibernetică asupra Georgiei este de mare importanță pentru liderii militari, întrucât aceasta însoțește un conflict militar real (agresiunea militară a Rusiei împotriva Georgiei). Seria de atacuri ciberneticе rusești este bine documentată de către specialiștii în securitate cibernetică și poate reprezenta un model privind modul în care se vor desfășura viitoare conflicte în spațiul virtual.

Unii experți⁵ sunt de opinie că atacurile ciberneticе împotriva Georgiei au fost executate de către civili, fără nicio implicare directă a guvernului rus ori a armatei ruse, întrucât, în urma analizei informațiilor privind recrutarea atacatorilor și modul concret de executare a atacurilor nu s-au putut trage concluzii privind acțiuni directe militare ori guvernamentale. Pe de altă parte însă, este de menționat că atacurile ciberneticе au precedat și însoțit intervenția militară, ceea ce indică o coordonare a activităților hackerilor de către vectori militari ruși. Atacurile ciberneticе, odată declanșate, au fost orientate asupra țintelor fără pași preliminari care ar fi fost necesari în condițiile unor intervenții ad-hoc, ceea ce sugerează o pregătire a acestei misiuni sub aspectul scrierii codului aplicațiilor folosite în atacuri, înregistrării unor domenii folosite pentru desfășurarea ostilităților online, precum și selectarea din timp a țintelor. Mai mult, această coordonare ridică întrebări firești privind capacitatea serviciilor secrete ruse de a camufla activități ciberneticе direct dirijate și executate de acestea, creându-se impresia unor activități dezorganizate, fără o dirijare clară, deci fără implicarea directă a statului.

Serverele folosite pentru coordonarea atacurilor sunt, în multe situații, cele ale crimei organizate ruse care, anterior și probabil și după conflict, a fost implicată în numeroase infracțiuni în spațiul virtual. Sunt speculații conform cărora aceste organizații de crimă organizată ar fi dorit ca în acest fel să-și arate utilitatea pentru societatea rusă. Aceste ipoteze ridică însă multe semne de întrebare, întrucât o organizație de crimă organizată care acționează în domeniul cibernetic nu are lideri cunoscuți la nivelul populației, deci eventualele aprecieri sunt pentru anonimi. Este

³ John BUMGARNER și Scott BORG, *Overview by the US-CCU of the cyber campaign against georgia in august of 2008*, <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>, accesat la 07.10.2012.

⁴ Tom ESPINER, *Georgia accuses Russia of coordinated cyberattack*, http://news.cnet.com/8301-1009_3-10014150-83.html, accesat la 22.06.2012.

⁵ *Overview by the US-CCU of the Cyber campaign against Georgia in August of 2008*, p. 2, <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>, accesat la 29 iunie 2012.

greu de înțeles de ce crima organizată s-ar fi pus în slujba armatei și guvernului rus, fără ca nimeni să i-o ceară.

1. Metode de atac folosite

Primul val de atacuri cibernetice a fost executat cu ajutorul botnet-urilor. Un botnet (robot network) reprezintă o rețea de computere al căror control a fost preluat, fără acordul și fără știința deținătorilor acestora de către hackeri. Botnet-urile se formează prin virusarea unor computere prin diverse metode și preluarea de la distanță a controlului. Computerele încorporate în botnet, denumite și computere zombi, pot fi computere localizate oriunde în lume și care sunt folosite, în cele mai multe cazuri, fără ca proprietarul să aibă vreo idee că propriul computer poate fi ori este implicat în activități ilegale. În cel mai bun caz se poate observa o folosire nejustificată a unei părți a resurselor computerului.

Botnet-urile au fost identificate ca fiind aceleași folosite de către crima organizată rusească, aspect ce a contribuit la opinia conform căreia organizații criminale au fost implicate în atacuri. În același timp, sistemele folosite pentru comanda și controlul acestor botnet-uri au fost atât dintre cele cunoscute de către specialiștii în securitate cibernetică, cât și unele noi, fără „antecedente”. S-a constatat că aceste rețele „rechiziționate” de computere au fost folosite pentru atacarea unui număr limitat de ținte (nu mai mult de 11 site-uri⁶). Faptul că aceste rețele existau la data începerii agresiunii cibernetice asupra Georgiei a asigurat o bună acoperire, în opinia noastră, privind adevărații coordonatori ai atacurilor.

Inițial, ținta atacurilor au constituit-o site-urile guvernamentale și cele mass-media. Incapacitatea georgienilor de a menține aceste site-uri în stare de funcțiune a generat, așa cum s-a dorit, o demoralizare a populației care a încercat să le acceseze pentru a se informa privind starea conflictului georgiano-rus ori privind o posibilă implicare occidentală în rezolvarea conflictului. După ce trupele ruse au ocupat poziții în interiorul Georgiei, ținta atacurilor s-a diversificat, incluzând mai multe site-uri guvernamentale, dar vizându-se și instituții financiare (cele mai mari două bănci), instituții de învățământ, site-uri de știință, tehnologie și medicină⁷. Pentru a bloca accesul georgienilor la informații privind conflictul, inclusiv site-urile celebrelor BBC și CNN au fost ținta atacurilor.

A doua etapă a războiului cibernetic a constat în punerea la dispoziția utilizatorilor de Internet, fără cunoștințe avansate de informatică, de către cei care au orchestrat agresiunea cibernetică a unor instrumente de atac. Aceste instrumente, care au constatat în pagini web ce permiteau folosirea propriilor computere de către apărătorii cauzei ruse pentru a suprasolicita serverele ce mențineau site-urile țintă (atacuri tip DDoS), au permis atacarea (blocarea ori vandalizarea) unui număr suplimentar de 43 de site-uri⁸, pe lângă cele 11 deja menționate. Atacurile tip DDoS

⁶ *Overview by the US-CCU of the Cyber campaign against Georgia in August of 2008*, p.4, <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>, accesat la 29 iunie 2012.

⁷ *Idem*, p.5.

⁸ *Idem*.

sunt, în principiu, atacuri nesofisticate, care au o filozofie simplă: orice server are o capacitate (limitată) de a răspunde solicitărilor de conectare ale utilizatorilor. Dacă numărul solicitărilor depășește capacitatea serverului de a le procesa, acesta răspunde selectiv ori devine indisponibil. Dar analizele făcute modului de executare a atacurilor au arătat că deși s-a folosit un tip de atac nesofisticat, parte din softul folosit pentru blocarea serverelor a fost mai degrabă sofisticat. Astfel, au fost folosite instrumente de atac bazate pe HTTP⁹ (nu bazate pe ICMP¹⁰, cum au fost atacurile din 2007 împotriva Estoniei), care obligau serverele să solicite informații privind pagini web inexistente, aspect care s-a dovedit mai devastator (în sensul că a blocat serverele mai rapid) decât clasicul atac de tip DDos, bazat pe protocolul ICMP.

Fapt interesant, centrele de comunicații și mass-media georgiene nu au fost lovite de către forțele militare clasice rusești¹¹, ceea ce, în principiu, constituie o surpriză, dată fiind importanța strategică a acestora. Un site care închiria generatoare electrice pe bază de motorină, de asemenea, a fost blocat, probabil pentru a completa distrugerile provocate rețelei de energie electrică. Dar atacurile cibernetice au suplinit cu succes loviturile de rachete ori de bombe, reușind să blocheze atât comunicațiile, cât și publicarea online a informațiilor de presă, ceea ce a dus, în opinia noastră, la îndeplinirea mai multor obiective:

- s-a evitat o ilustrare negativă a acțiunilor militare clasice în mass-media occidentală;

- s-au testat capacitățile reale de atac cibernetic ale Rusiei, precum și capacitățile de apărare cibernetică ale Georgiei.

Mai mult, evitarea distrugerii fizice a centrelor menționate atrage atenția asupra unui aspect inedit în ceea ce privește invalidarea anumitor funcțiuni ale adversarului pe timpul unui conflict: diverse echipamente pot fi scoase din funcțiune prin atacuri din spațiul virtual. Deși eficiența unui atac cibernetic este, în situația dată, cel puțin la fel de mare cu cea a unui atac cinetic, costurile unui asemenea atac sunt mai mici, iar rapiditatea cu care se obține succesul este net superioară. Folosindu-se experiența agresiunilor cibernetice anterioare, armata rusă știa că reacția internațională la agresiunea cibernetică este foarte redusă. Campania cibernetică anti-georgiană a reconfirmat acest punct de vedere, dat fiind că răspunsul presei internaționale a fost limitat.

Pe de altă parte - aspect important care validează folosirea atacurilor cibernetice premergător și concomitent cu derularea viitoarelor conflicte armate - spațiul cibernetic asigură o acoperire pentru activitățile desfășurate, astfel încât guvernul și armata ruse au putut nega orice implicare guvernamentală în agresiunea cibernetică. În universul virtual creditarea fermă a apartenenței generatorului unui atac cibernetic la guvernul rus, serviciile secrete ruse ori armata rusă va conține întotdeauna un sâmbure de dubiu, căci este dificil, dacă nu imposibil ca experții care

⁹ Hypertext Transfer Protocol.

¹⁰ Internet Control Message Protocol.

¹¹ *Overview by the US-CCU of the Cyber campaign against Georgia in August of 2008*, p. 6, <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>, accesat la 29 iunie 2012.

analizează post-conflict modul în care conflictul cibernetic s-a desfășurat să afirme, fără urmă de îndoială, cine a fost coordonatorul atacului.

Dificultatea creării unui scenariu cu priză la public pe baza unui incident cibernetic de către mass-media face ca impactul asupra publicului a unei știri ori reportaj bazat pe atacuri cibernetică să fie limitat. La acest aspect am adăuga și slaba înțelegere a fenomenului războiului cibernetic de către parte din presă și de către public, ceea ce stabilește limite suplimentare privind promovarea efectelor agresiunii cibernetică asupra unui stat aflat în stare de conflict, așa cum au stat lucrurile cu Georgia în anul 2008.

Un argument privind coordonarea de către armata rusă a atacurilor cibernetică împotriva Georgiei se bazează pe constatarea că atacurile cibernetică au ocolit elemente de infrastructură critică ale Georgiei, accesibile prin Internet. Conform afirmațiilor unui fost oficial al Agenției Centrale de Informații (CIA), coordonatorii atacului cibernetic nu au dorit ca centralele electrice ori instalațiile de livrare a petrolului să fie afectate, fiind vorba de o decizie politică în acest sens. Occidentul era interesat ca linia de transport Baku-Ceyhan să rămână neafectată. Prin urmare, bombardamentele rusești și atacurile cibernetică au fost astfel executate, încât conductele cu hidrocarburi să rămână neatrinse¹².

Dacă nu ar fi existat o comandă unică, cel mai probabil atacatori disperați ar fi folosit toate oportunitățile pentru a produce câte pagube ar fi fost posibile Georgiei, iar afectarea infrastructurii critice ar fi însemnat că războiul cibernetic ar fi trecut granițele virtuale și atingerea unor obiective ce țin de războiul informațional, generând astfel pagube materiale importante.

Un alt element de sprijin pentru teoria conform căreia, deși fără dovezi clare, guvernul rus, prin forțele armate, s-a aflat în spatele operațiunii cibernetică derulate împotriva Georgiei este reprezentat de coordonarea dintre atacul cibernetic cu cel fizic. De exemplu, site-urile oficiale ale orașului georgian Gori, precum și site-urile de știri locale, au fost ținta atacurilor de tip DDoS cu puțin timp înainte de ajungerea în zonă a avioanelor de luptă rusești. Prin urmare, se pune o întrebare legitimă: cum au știut atacatorii civili, necoordonăți de nimeni, de faptul că atacul aerian va fi asupra localității Gori, iar nu asupra capitalei georgiene, Tbilisi?.

2. Sprijin extern firav pentru Georgia

Deși specialiști în securitate cibernetică georgieni au încercat să răspundă agresiunii hackerilor ruși, capacitatea acestora a fost destul de limitată. S-a folosit expertiza Estoniei în contracararea atacurilor cibernetică (Estonia trecuse printr-o experiență similară cu un an înainte, în 2007), care nu a putut face mai mult decât să-i pună pe georgieni în legătură cu o rețea informală de experți în problematica securității cibernetică. Instalarea de filtre care să blocheze mesajele venite de pe computere cu IP-uri rusești a fost combătută de către hackerii ruși prin folosirea unor servere de pe teritoriul altor state. Încercările de mutare a unor site-uri georgiene în

¹²<http://stevelevine.info/2009/08/cyber-attack-strategy-part-of-russian-attack-on-georgian-pipelines-report-finds-2/>.

exteriorul Georgiei, pe servere estoniene ori americane a avut, de asemenea, un succes limitat, întrucât atacurile s-au reorientat asupra noilor servere, care chiar dacă dispuneau de lățimi de bandă superioară, nu au putut face față valului de solicitări de conectare reprezentând concretizarea atacurilor tip DDoS.

Sprijinul extern pentru Georgia, sub aspect cibernetic, deși nu de substanță, s-a concretizat în mai multe acțiuni derulate de diverse entități statale ori non-statale. Astfel, Google a oferit sprijinul guvernului Georgian, protejând site-ul Ministerului de Externe și serviciul de știri online civil.ge. Președinția Poloniei s-a oferit să publice mesaje de presă privind starea conflictului pe propriul website¹³.

Concluzii

Efectele atacurilor cibernetice asupra Georgiei au fost de mare impact. Afectarea comunicațiilor și a unor site-uri a afectat moralul populației și acțiunile guvernamentale georgiene. Guvernul georgian a fost împiedicat să comunice cu populația și, aspect foarte important, a fost limitat în posibilitățile sale de a face cunoscut lumii în timp scurt ceea ce se întâmplă pe teritoriul țării. Banca Națională a Georgiei și-a oprit timp de zece zile orice tranzacție prin intermediul Internetului. Serverele de email, sistemul de telefonie fixă și cel de telefonie mobilă au fost, de asemenea, afectate.¹⁴

Probabil că cea mai importantă lecție a conflictului cibernetic aflat în analiză se referă la necesitatea pregătirii la nivel național pentru situația în care va fi necesară protecția cibernetică. Pe lângă latura clasică a pregătirii pentru război, care implică pregătirea trupelor și achiziția de tehnică modernă, pregătirea pentru a face față unei agresiuni cibernetice ar trebui, credem, să devină o preocupare pentru instituțiile abilitate ale oricărui stat modern. De asemenea, s-ar impune organizarea unor exerciții ample la nivel local, național și chiar internațional, care să simuleze atacarea infrastructurii cibernetice, parte din infrastructura critică națională. Astfel de exerciții vor furniza decidenților politici, dar mai ales celor din sistemul național de apărare, informații privind capacitatea de reacție reală a instituțiilor abilitate să asigure securitatea cibernetică a României, precum și capacitatea acestora de a se adapta la o situație a „câmpului de luptă” virtual, în care schimbarea condițiilor poate avea loc în minute, nu în săptămâni ori chiar luni, cum este cazul în conflictul clasic, din celelalte domenii de desfășurare a războiului. Pe de altă parte, asemenea exerciții pot avea ca și rezultate stabilirea unor colaborări între diverse entități naționale ori internaționale în caz de criză ori război, colaborări care, stabilite în timp de pace, s-ar putea rapid concretiza în vremuri tulburi.

Foarte probabil, atacul cibernetic asupra Georgiei reprezintă o etapă obligatorie în testarea propriilor posibilități de atac cibernetic de către Rusia. Pe lângă verificarea instrumentelor cibernetice disponibile, s-a putut testa atât capacitatea voluntarilor ruși ori rusofili de a se implica în sprijinirea unui atac cibernetic împotriva unui alt stat,

¹³ http://www.bdcol.ee/files/files/documents/Research/BSDR2009/1_%20Ashmore%20-%20Impact%20of%20Alleged%20Russian%20Cyber%20Attacks%20.pdf.

¹⁴ *Ibidem*.

cât și reacția internațională la o agresiune cibernetică. Pe măsură ce acest tip de atac este din ce mai discutat la nivelul experților militari, acesta va deveni, probabil, în viitorul apropiat, asociat unui atac cinetic, care va justifica, prin urmare, o intervenție de represalii clasică, aspect pentru care nu există deocamdată cazuistică.

Atacul cibernetic asupra Georgiei indică un comportament pe care îl vom revedea și în viitor: statele din proximitatea granițelor Rusiei, în situații de disidență față de politica Moscovei vor putea fi influențate ori forțate prin acțiuni cibernetică să se conformeze unor direcții de acțiune stabilite de guvernarea rusă.

În fine, dată fiind eficiența agresiunii cibernetică, conjugată cu operațiile cinetice clasice, o altă lecție a conflictului ruso-georgian este aceea că viitoarele conflicte vor conține și o latură cibernetică, ce va avea rolul de a sprijini efortul de război, prin operații diverse, de la cele informaționale la cele de sabotaj, așa cum s-a văzut că este posibil în ultimii ani, odată cu apariția unor viruși sofisticăți, nedetectabili de către software-ul antivirus.

Bibliografie:

1. ASHMORE, William C., *Impact of Alleged Russian Cyber Attacks*, http://www.bdcol.ee/files/files/documents/Research/BSDR2009/1_%20Ashmore%20-%20Impact%20of%20Alleged%20Russian%20Cyber%20Attacks%20.pdf
2. BUMGARNER, John; BORG, Scott, *Overview by the US-CCU of the cyber campaign against georgia in august of 2008*, <http://www.registan.net/wp-content/uploads/2009/08/US-CCU-Georgia-Cyber-Campaign-Overview.pdf>;
3. CARR, Jeffrey, *Inside Cyber Warfare*, O'Reilly Media, Inc., 2010;
4. CLARKE, Richard A.; KNAKE, Robert K., *Cyber War, The Next Threat to National Security and What to Do About It*, New York: HarperCollins, 2010;
5. ESPINER, Tom, *Georgia accuses Russia of coordinated cyberattack*, http://news.cnet.com/8301-1009_3-10014150-83.html;
6. HOLLIS, David, *Cyberwar Case Study: Georgia 2008*, smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/639-hollis.pdf;
7. http://www.academia.edu/1110559/The_2008_Russian_Cyber_Campaign_Against_Georgia;
8. LeVINE, Steve *Cyber-Attack Strategy: Part of Russian Attack on Georgian Pipelines*, <http://stevelevine.info/2009/08/cyber-attack-strategy-part-of-russian-attack-on-georgian-pipelines-report-finds-2/>;
9. SHAKARIAN, Paulo, *The 2008 Russian Cyber Campaign Against Georgia*, Cyber Attacks Against Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, *Georgia: Legal Lessons Identified*, 2008.

INDEX DE AUTORI

- ALECU, George, 42
ANTONESCU, Mădălina Virginia, 115, 133
ATANASIU, Mirela, 363
BĂHNĂREANU, Cristian, 388
BOGDAN, Laura-Ina-Veronica, 172, 183
BOGZEANU, Cristina, 287
CIOBANU, Ramona, 52
CORBU, Marius-Ciprian, 297
DĂNCUȚĂ, Raul-Ciprian, 248
DINU, Mihai-Ștefan, 398
DOBRESCU, Vasile, 215, 222
DOGĂREL, Ion-Cristian, 197
DUMITRU, Marin, 239
DUMITRU, Raluca-Ana-Maria, 228, 239
DUȚU, Petre, 204
FLOREA, Damian, 326
FRĂȚILĂ, Ovidiu, 408
FULEA, Dragoș Claudiu, 197
GUIMAN, Mirela, 378
ISTRĂTESCU, Anelis-Vanina, 351
LAZĂR, Marian-Gerald, 418, 426
MANEA, Cosmin, 172, 183
MARMANDIU, Sorana – Orania, 378
MATEI, Costel, 81
MEREANU, Vitia, 102, 108
MUNTEANU, Ioan, 149
NEACȘU, Marius-Cristian, 326
OPREA, Gabriel-Marian, 260
PĂCURARU, Cosmin Gabriel, 60
PETRAȘUC, Nicolae Ioan, 341
PIRPILIU, Ștefan Daniel, 93
POPESCU, Sorinel, 269, 277
POSTELNICU, Carmen, 297
RĂPAN, Daniela, 304, 315
REPEZ, Filofteia, 21, 30
SAULIUC, Adriana, 72
SOLOMON, Iosif, 408
TĂNASE, Tiberiu, 42, 81
TODOR, Cătălina, 21, 30
VĂDUVA, Gheorghe, 11
ZAHARIA, Silvia-Alexandra, 160

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I“

Redactor: Daniela RĂPAN
Tehnoredactori: Mirela ATANASIU
Liliana ILIE

Hârtie: A3
Coli de tipar: 27,125

Format: A5
Coli editură: 13,562

Lucrarea conține 434 de pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 319.48.80/453
Fax: 021/319.59.69